MAGYAR REGÉNYÍRÓK
KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja
MIKSZÁTH KÁLMÁN

42-43. KÖTET

KÁLOZDY BÉLA

REGÉNY

Irta
BEÖTHY ZSOLT

KACZIÁNY ÖDÖN RAJZAIVAL

BUDAPEST
F R A N K L I N - T Á R S U L A T
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1908

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2010
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-389-2 (online)
MEK-07718

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

BEÖTHY ZSOLT. 1848.

KÁLOZDY BÉLA

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.
A professzor és házanépe.

II. FEJEZET.
A bimbó fakad.

III. FEJEZET.
A mendikás éleslátása.

IV. FEJEZET.
Mit hoz az ár?

MÁSODIK RÉSZ.

V. FEJEZET.
A kálozdi kastély.

VI. FEJEZET.
A harang megkondul.

VII. FEJEZET.
Temetés; - vajjon feltámadás is?

VIII. FEJEZET.
Tanácstartások.

IX. FEJEZET.
Itinerarium.

X. FEJEZET.
Josephine.

HARMADIK RÉSZ.

XI. FEJEZET.
Egy valaki csöndes emberré lesz.

XII. FEJEZET.
Frank és Kordélia.

XIII. FEJEZET.
Az álnevü intrikus és a névtelen filozóf.

XIV. FEJEZET.
Arany ifjúság.

XV. FEJEZET.
Liber amorum.

XVI. FEJEZET.
A vén tölgy lábánál.

MÁSODIK KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ

XVII. FEJEZET.
A hurok.

XVIII. FEJEZET.
Egész csöndben.

XIX. FEJEZET.
Szürkület, ébredés után.

XX. FEJEZET.
Balaton-Füreden

XXI. FEJEZET.
A kincses vendég.

ÖTÖDIK RÉSZ

XXII. FEJEZET.
Pántlikás Panni is belekerül a mesébe.

XXIII. FEJEZET.
A komák.

XXIV. FEJEZET.
Gyöngéd ujjak himet varrnak.

XXV. FEJEZET.
Bugyi koma és a hivatalos pecsét.

XXVI. FEJEZET.
Dobpergés.

HATODIK RÉSZ

XXVII. FEJEZET
Régi utak az új városban.

XXVIII. FEJEZET.
Vér.

XXIX. FEJEZET
Hová ment az úri fogat és az egy-lovas?

XXX. FEJEZET.
Egy papi gyűlésre való utazásról szól.

XXXI. FEJEZET.
A halál révén.

UTOLSÓ FEJEZET.
A történet vége.

ELSŐ KÖTET

BEÖTHY ZSOLT.
1848.

Az elbeszélő irodalom az utolsó félszázadban, a hetvenes évek körül vérszegénységbe esett. Kemény, Eötvös, Jósika már nem éltek, csak az egy Jókai uralkodott. - Egy csomó író hiszen elkövetett egy-egy regényt, vagy elbeszélést, de az vagy selejtes volt, vagy utánzás, ha ugyan nem szenvedett még egyéb betegségekben is. Általában rossz irányban indult az elbeszélő irodalom. Befútta az útat a külföldről beözönlő sok divatos salak.

Pedig az út világos, s mutató táblái mindenütt láthatók, még a tízparancsolatban is benne van az aestetikai recept.

Tiszteljed atyádat, hogy hosszú életű légy a földön. (T. i. tiszteld Kemény Zsigmondot, Jókait, szóval a *magyar elődöket*, mert maradandó csak úgy lehetsz, ha *nemzeti* vagy).

Ne legyenek idegen isteneid. (Ne utánozd Dickenst, se Balzacot és semmi idegent).

Ne paráználkodj. (Kerüld a franczia regények frivolitásait).

Ne ölj. (A rémregények után, a hol tömeges gyilkolások okozzák a hatást, ne indulj).

Ne lopj. (Ne plagizálj) stb.

Ebben az alkalmatos időben lépett ki a nyilvánosság elé egy fiatal diák, Beöthy Zsolt, apró rajzokkal és novellákkal, melyek a fent jelzett parancsolatok ellen nem vétettek, azonfölül gondos, gördülékeny nyelven s egyéni hangon voltak tartva. Már az első akkordok megcsendűlése erős reményeket fakasztott.

Beöthy Zsolt (a szlovani Beöthyekből) 1848-ban született Budán, de ő maga komáromi embernek vallja magát, s tényleg ott töltötte gyermekkorát, mely arra az időre esik, mikor ez a város a Jókai Mór és a Tóth Lőrincz dicsőségétől zengett. Talán ez a nyomukban fölvert arany-por rászállt az ő fogékony lelkére is, nevelve szomját a Hipocrene forrásai után. De ez csak jámbor föltevés. Ha Budán tölti vala gyermekségét, akkor is azzá válik, a mivé lett.

Már első zsöngéiben sem volt «zöld» és most, a hatvan év küszöbén írt komoly munkáiban sem száraz. Ez a szikár, csupa csont ember kemény koponya. A korral járó gyengeségektől mentes. Pedig másrészt úgyszólván szabályszerű ütemben igazodik termelése életkorához. Pályája elején virágokat hozott, szamóczát és cseresznyét, férfikorában áttér a mesélő genretől a kritikához s hovatovább a sulyosabb gyümölcsökhöz. Az essay-khez és a széptani művekhez. Szinte úgy látszik, mintha munkakört változtatna, pedig dehogy; megy-megy a maga útján feltartóztatlanúl. Hiszen mindegy, hogy melyik oldalról süt a nap, bár a fák levelein keresztül is, ha mindig ugyanazt a bizonyos kertet, a szépliteraturát termékenyíti és érleli.

Első regénye, *Biró Márton*, 1872-ben jelenik meg. Maga az író csak huszonnégyéves, de a regény már is teljesen érett munka. Sokan Kemény Zsigmondot látják visszatérni s örülnek. Bár még nem az igazi Kemény, de az az iskola, az a hatalmas véső és erő. Valódi, minden fantasmagóriától megtisztított élet és alakok, fokozatosan fejlesztett jellemek, lélektani indokolás és egészséges bölcselkedés. Nem tud még annyit, mint Kemény, de oda törekszik, a hova Kemény, sőt talán meg is fogja előzni, mert nyelve színesebb, símább, kifejezőbb, előadása könnyebb és kecsesebb. Keménynél sokszor elvész a fonál a mellékszálakban. Beöthy pedig tudja, mit nem kell megírni. A két kötetes *Kálozdy Béla* (mi is ezt soroztuk be gyűjteményünkbe), mely 1875-ben jelent meg, fokozottabb mértékben emelte hírnevét. Kétségtelenül a legfőbb elbeszélői műve, a mi nem jelentene sokat, mert több regényt nem írt ezentúl, ha nem volna egységes kompositiójánál és arányainál fogva egyike a legjobb magyar

regényeknek. Apró rajzai között vannak talán még magasabban állók, mint pl. a *Mese*, a *Zsebrák*[*] roppant műgonddal kivésett filigran jou-jouk.

Daczára az ünnepi zajnak, mely egyes elbeszélő munkáinak megjelenését kisérte, daczára, hogy a Kisfaludy-Társaság s az Akadémia siettek őt megválasztani, mind ez a dicsőség nem birta megmarasztani az elbeszélő genre-nél. Miért? Nehéz meghatározni. De valószinű, hogy csak külső okok járultak közbe.

Beöthy olyan értékes és olyan sokoldalú erő, hogy nem csoda, ha nem hagyják, ha annyi, meg annyi foglalkozást sóznak rá. Fogalmazó volt a pénzügyministeriumban, majd tanár lesz az állami reáliskolánál, később az egyetemen. A Pesti Napló szinházi kritikusnak szerződteti. Maga is lapot szerkeszt, az Athenaeumot. A Kisfaludy-Társaság mindenféle bizottságokban foglalkoztatja, titkárának választja. Az Akadémia versenyzik a Kisfaludyval, hogy melyik dolgoztatja meg jobban, elhalmozva őt birálati teendőkkel, pályázati jelentésekkel; daczára bokrétás kalapjainak, lassan-lassan aklimatizálódik, a vaskalapos urak közt, holt írók és tudósok elparentálója lesz, s most már mint irodalmi szónok magaslik ki egy fejjel a többi fölött. A hatalmas boltívek alatt az akadémia csarnokaiban, mintegy elzáródik előle a mosolygós kék ég, vissza nem vágyik oda, de rá se ér; megírja «A szépprózai elbeszélés a magyar irodalomban», a tragikumról szóló nagy munkáját: illusztrált irodalomtörténetét, meg annyi mást, apróbbakat.

Idáig jutva, méltán várhatná az olvasó, hogy mélyebb betekintést vessek Beöthybe. Hogy meghatározzam, mi benne a túlnyomó, a költői vagy a tudományos ér? Mi volt neki kedvesebb, a röpülés-e, vagy a röpülés törvényeinek fürkészése? S mi érne többet a magyar kulturának, azok a regények-e, melyeket még megírhatott volna, vagy ezek a tudományos művek, melyeket a regények helyett megírt?

Isten tudja! Erre csak úgy könnyű felelni, hogy bizonyára legjobb, legkibékitőbb volna, ha két Beöthy Zsoltunk van.

Az egyik írná a regényeket és lenne a Kisfaludy-Társaság elnöke, valamint a főrendiháznak tagja - a másik írná a tudományos műveket és lenne egyetemi tanár, akadémiai korrifeus, a tanár-egyesület elnöke, a tanárvizsgáló-bizottság tagja, és ki tudná elszámlálni, kinek-minek a társelnöke, alelnöke, díszelnöke.

Mivel azonban csak egy Beöthynk van, ez a sok hivatal és méltóság mind az ő vállát nyomja, de mivel oly könnyedén és fiatalosan viseli, mintha egyáltaljában semmi dolga se volna, világos abból, hogy ez a pálya korán sincs befejezve; a vége még kékbe vesz, mint a hegyek csúcsai és a mi a regényírás megszakítását illeti, várjunk még ezzel a sopánkodással... egy hosszan tartó szép ősz napfényén, ki tudja még mi eshetik? Hiszen a fák némelykor a meghozott gyümölcsök után még szétjátszák magokat és másodszor is hoznak virágot.

Mikszáth Kálmán.

[*] Ez az utóbbi rajz volt nagy hatással e sorok írójára is s ebből kapta egykor az első impulzust, hogy ő is próbálkozzék.

KÁLOZDY BÉLA

Első kiadása megjelent 1875-ben.

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.
A professzor és házanépe.

Országunk jókora részén ma a nádpálczák ama következetesen kiszámított rendszer szerint suhognak, (rövid lényege: hat után következik a tizenkettő, tizenkettő után a huszonöt) és a pennák a modern paedagogiának ama csalhatatlan főelve szerint mártatnak a kalamárisokba (t. i. hegyökkel lefelé), melyeket nagytiszteletü és tudós Hajós Gábor úr csepegtetett a dunaszögi kollégium ama növendékeibe, kiket az istenek szeszélye gyűlöletük tárgyainak kiválogatott.

A nagytiszteletü úr az említett jó hirü főiskolában a neveléstudomány professzora és minden hatodik esztendőben soros igazgató volt. Különben a szó legszorosabb értelmében tudós, kit elmélkedéseiben a világ zavaros folyása nem igen háborgatott. Az ő tudománya nemcsak afféle közmondásos, hanem igazi hatalom volt, azok közül való, melyeknek megerősített székvárosuk is van. Ez a vár a tanuló szoba volt, hol a tanár úr valóságot bástyákat rakott maga körül könyveiből, igazi lőrésekkel, felvonó hidakkal, ritkán nyiló kapukkal, sorba rakott pipák füstölgő ágyú-ütegeivel, egy nagy vörös zsebkendő zászlajával s az erősség minden pontján őrt álló kaszás és keresztes pókokkal. Ámbár a homályos kis szoba harczias kinézését a szűk, vasrácsos ablak is fokozta: ez a világ legzavartalanabb békéjének volt csöndes tanyája. Nyoma sem volt itt a nyugtalan kételynek az elfoglalt pozicziók erejében, a világ haszontalanságaira való vágyódásnak és hitvány emberek ármánykodásának. A barátok, kik a gazdát környezték, elmult, földi csalfaságaikkal már mind beszámoltak a legfőbb birónak s egyetlen tanácsot sem adtak, hanemha igaz meggyőződésükből folyt, melyet egy-egy késő kori barát okulására följegyeztek. Nagyobbára megviselt bőrköntösökben üldögéltek itt a tudós Vályi András, aztán Benedek Mihály, a püspök paedagogarcha kollégájával, Tóthpápai Mihálylyal, mellettök Váradi Szabó János és Bátky Károly; mindezek tudós beszélgetésbe merülve az öreg Plinius-sal és Plutarchhal, Comenius-sal, Locke-val, Francke-val és az yverduni apostollal, Pestalozzival. Nem csoda, ha ebben a társaságban, mely csupa szeretet és jóakarat, az álnok világtól elzárkózott nagytiszteletü úr folyton folyvást meg tudta őrizni - nem ifjuságát (mert hisz azt mondják, már szénior korában vén volt), hanem simára borotvált arczának jóakaró derüjét és lelke csöndes nyugalmát, melybe csakis olyankor esett egy-egy keserü csepp, ha meghallotta, hogy valaki itt vagy ott, némán vagy hangosan, komolyan vagy tréfálkozva úgy vélekedik a paedagogiáról, miszerint az voltaképen nem is tudomány. A mit az istentelen deákok az iskolában olykor elkövettek ellene, azt ő az igazi bölcs nyugalmával csupán a természettől tartott lélektani leczkének vette, melyből okulnia és a melyre építenie kell. Mert ő a közmondással ellentétben vizet ivott és bort prédikált; tanítványainak ismételve szivökre kötötte a hajthatatlan szigort, míg maga a légyhez sem nyult volna.

A nagytiszteletü úr csöndes élete a kathedra és iróasztal között volt megosztva egész addig az emlékezetes napig, melyen a nagytiszteletü asszony azzal a meglepő s általa nem is sejtett hirrel küldte be hozzá a szolgálót, hogy elérkezett az idő, melyben ki kell sietnie az elméletek homályából a gyakorlat verőfényére, mert a házban bölcső, a bölcsőben pedig egy nyikorgó kis jószág van, ki bölcs vezetőre várakozik. A professzor úr, a mint első ámulatából a nagy ujságra magához tért, (nem feledvén el a *Didactica magná*-nak azt a lapját szamárfüllel jegyezni meg, mely mellett a rárontó szolgáló meglepte), azzal az örömmel indult felesége szobája felé, melyet a szegény szobrász érezhet, mikor hosszas és reménytelen várakozás után végre hozzájut a drága anyaghoz, melybe művészete lelket lehelni van hivatva. A szolgáló nem költött álhirt; a piczi kis darab vörös márvány csakugyan a bölcsőben várta mesterét. A nagytiszteletü úr egyetlen hálás, de csak futó tekintetet vetve halavány életepárjára, ki örömének tulajdonképeni szerzője volt, félénk gyönyörüséggel emelte ügyetlen karjaira a

babát. - Kis buksi te! - hizelkedett neki és szerencsésen lepottyantotta. A kis buksi, az anya, a bábaasszony és a szolgáló egyszerre elsikoltván magukat, a zavarba jött professzor csak nagy nehezen tudta az általános jajveszéklést lecsöndesíteni ama nevelési alapelv ismételt föl-említésével, hogy a gyermeket születése legelső perczétől kezdve edzeni kell. Mert az élet még majd sokkal gorombábban is bánik vele. Az edző rendszert, melyet Hajós Gábor úr ekként buksija lepottyantásával szerencsésen megkezdett és találóan igazolt, Rousseau nyomán következetesen folytatta, minduntalan emlegetvén, hogy csak erős testben lakhatik ép lélek. - Hogy vagy buksi? - e szavakkal nyitott be minden reggel fiához, ki a keresztségben János nevet kapott. A kis csemetét apró, gömbölyü kezeinél fogva emelgette a professzor úr és nagy öröme telt benne, mikor a kicsike vörös márványból három esztendős korában valóságos vasék lett. A nagytiszteletü asszony váltig mondta, hogy nem akar ő Jánoskából tótágast álló komédiást nevelni; de a professzor úr igen jól tudta, hogy az asszonyoknak hallgatniok kell a gyülekezetben s az iskola-előtti órákban mindenféle természetes és mesterséges eszközzel építette az ép lélek méltó lakását. A buksi nőtt és rettentő nagy fejü, izmos kölyök lett belőle, ki egy-két bevert fejet (ha mindjárt köztük volt a magáé is) kutyába sem vett. Már legzsengébb ifjú korában emanczipálta magát minden néven nevezendő hatalom alól. A templom-utcza kis leányai soha hozzá hasonló lovagiatlan ficzkót nem láttak; a vörös haju zsidó gyerekek, ha csak neszét vették, eszük nélkül «móresoltak» neki. Szörnyű öklei voltak. Hanem tanítóinak is ugyan volt kinszenvedésök vele. Mert hát a professzor hajnali fáradozásainak sikerült ugyan a fényes palotát elkészíteni, de a lakó csak nem akart beleköltözni. A feje lágyára való lepottyantás ártott-e meg neki élete első napján, vagy valami más volt az oka, de annyi bizonyos, hogy a buksi makacs butasága bámulásra méltó volt. A Kis Tükör, Hübner, Számító Socrates vele szemben egyenesen arra a szerepre voltak hivatva, a mit az emberiség sötét századában a hüvelykcsavaró, spanyol csizma és más efféle rémes eszközök töltöttek be, melyek tudvalevőleg rejtegetett dolgokat igyekeztek napfényre csikarni. A buksi kinzó szerei azonban emezeknél még annyival borzalmasabbak voltak, mert ő csakugyan teljesen ártatlan volt és borzas nagy fejéből soha semmi sem vala napfényre csikarható. A nagytiszteletü úr soká küzdött a szomorú lehetetlenség ellen, mig végre belátta, hogy minden törekvése hiábavaló, miután: az anyag nem elég nemes. Canova sem dolgozott volna homokkőből. Levette hát első szülöttéről idejében nevelő kezeit, gondjait egy épen jókor érkezett fris anyagra fordította és a szokás embere csak annyiban maradt hű magához, hogy a reggeli bekiáltást: - Buksi, hogy vagy? - a világ minden kincséért sem hagyta volna abban. A magára hagyatott János úrfi (mert az anyai hatalom ugyan micsoda ilyen borzas fejjel és ilyen izmos karokkal szemközt?!) nőtt, mint a hatalmas tölgyek és bükkök az erdőn: feltartóztathatatlanul és meg-megvágva. Miután az iskolában megunta folyton folyvást tizig számlálni, (a tizenkettőből a két utolsó numerust nagytiszteletü atyja iránti tekintetből rendesen elengedték neki), egy szép reggel megszökött katonának, hol azonban nagytiszteletü atyjának nem levén semmi befolyása, a huszonötöt több izben és mindannyiszor hiány nélkül kikapta. A professzor úr, mikor a nem sejtett ujságot hirül vitték neki, valamennyire el-komolyodott és nem mondhatni, hogy ne sajnálta volna a buksit. Idő multán azzal az egyszerű igazsággal vigasztalta meg magát, hogy: ott is lehet ember belőle. Hanem azért minden reggel ép oly hűségesen megkérdezte a gyerekszoba ajtajában, mint annakelőtte, hogy: - Buksi, hogy vagy?

A mivel ez időszerint vesződött, az már tagadhatatlanul nemesebb anyag volt: kék eres és tiszta fehér márvány. Egy vékony, sápadt, kisárkodó gyerek: Mátyáska. Az öreg semmiképen nem akarta bevallani, hogy rendszerváltoztatásának János úrfi vitézi csákója meg lóvakarója az oka, hanem csak azt hajtotta, hogy a követendő rendszert mindig a gyermek természetéhez kell alkalmazni. E gyöngéd, siró-rivó kis teremtésnél nyilván a szellem fejlesztéséhez kell azonnal látnia, mert megdönthetetlen igazság az, hogy a nagy lélek fenntartja a törékeny testet. A nagytiszteletü úr most erre épített és türelmetlenül várta az időt, mikor reggeli

tudakozódásaira: - Kis beczém hogy vagy? - maga a kérdezett ad vontatott nyafogás helyett értelmes feleletet. A sötét várteremben valóságos ünnep volt a nap, melyen a kis «okos» szellemi képességeinek első, kétségbevonhatatlan bizonyságát szolgáltatta az által, hogy a körtét az almától egész határozottan meg tudta különböztetni. Ugyanis előbb az egyik után nyult és csak aztán a másik felé. Ime a kis féreg már magasabb állásponton áll Buridan vén oktalanjánál, mely hasonló kritikus helyzetben tudvalevőleg az éhhalál áldozatává lett. A gyermek fejlődése nem hazudtolta meg a sokat igérő kezdetet. A számtanban, melyet nagytiszteletü apja - a tudós Bátky nyomán - az észfejlesztés leghathatósabb eszközének tekintett, a csodálatraméltó apróság alig két éves korában annyira vitte, hogy fennakadás nélkül el tudott számítani egy-ig. Nagy buzgalommal vezettetett és haladt azután is a megkezdett ösvényen. Egész könyvtára volt az ábécés könyvekből és az összerakó házakból egész városoknak volt korlátlan ura. A szegény nagytiszteletü asszony élete csupa remegés volt, hogy a szörnyü sok tudomány előbb-utóbb megárt Mátyáskának, ki folyton nyafogó, vézna kis beczegyerek maradt. Az igaz, hogy aztán a mi a lelket illeti, bámulni való volt, a milyen korán fejlett. Hét éves korában a gombozást már oly szenvedélylyel űzte, hogy minduntalan meggombtalanított kabátokkal tért haza az iskolából, sőt néha öltözetének arról a darabjáról és helyéről is el voltak fejtve a gombok, a hol azokra nemcsak egészségi, hanem illedelmi szempontból is kétségkivül a legnagyobb szükség van. Utóbb gomb helyett valóságos krajczárba került a végzetes kérdés fölvetése: fej-e vagy irás? Tizenkét éves korában pedig - mint az iskolai jegyzőkönyv a nevezetes eseménynek emlékét megőrizte, - karczerbe csukattatott, mivelhogy a vallás-órán Dudás Mihály tanulótársával a leghátulsó padban, állítólag puffra, huszonegyezett és rajtakapatott; az elkobzott kártyát vádlottak közül egyik sem akarta elismerni tulajdonának, hanem - megegyező vallomásuk szerint - az első eminens és egyszersmind kurátor helyén, a pad alatt találták. Ekként Mátyás, mig a kollégiumi élet folyóján a szekunda és a terczia lélekvesztőin himbálózott, a szerencse titokteljes tudományának rejtélyeibe mélyen behatolt. Az iskola-mulasztások rovása szörnyen felszaporodott és beczénk szerencsétlenségére, a Griffben nem vezettek jelenléti jegyzéket, mely amazt fölösen kiegyenlítette volna. A gombozásból nehány rövid év alatt annyira vitte, hogy egy viharos őszi estén, vacsora után, nemcsak meggombtalanítva, hanem a szó szoros értelmében megkabáttalanítva tért meg házi tüzhelyéhez; hogy azonban az ellene fordult szerencsének nem egy könnyen engedett, arról földagadt képe előnyösen tett tanuságot. Mert a becze szerencsétlen volt; minduntalan megkoppasztották. Nem csoda e szerint, ha minden második szavában keserü panasz hangzott a sors és az emberek ellen, kik mindjárt az első lépésnél kajánul utját állván, nem engedik, hogy szegény ember is vigye valamire. Életében határozó volt a nap, melynek reggelén Rosenfeld Adolf (azt hiszem, nem kell felőle többet mondanom) szót kért a nagytiszteletü úrnál. A reményeiben keservesen csalódott öreg úr régi, poros könyvek titoktartó lapjai közül előszedte rossz napokra félrerakott, megsárgult bankóit, (egész csomó volt közte olyan, a mi már ki is ment a forgalomból) és második fiáról is levette nevelő kezeit. Nem, a világért sem fejezte volna ki szóval, hogy az édes anya kényeztetése a legtökéletesebb nevelést is tönkre teheti, (hiszen nincs többé, a ki meghallja; a harmadik kis porontyot nincs többé a ki kényeztesse!) hanem annál erősebben meg volt győződve róla. Ettől kezdve Mátyásra nézve is csak arra szorítkozott, hogy a kamasztól minden hajnalban megkérdezze: hogyan van az ő kis beczéje? A kamasz ilyenkor még rendesen horkolt és az alkalmatlan látogatóra keservesen rámordult, hogy őtet már e világon aludni sem hagyják. Különben ez volt is valami feleletnek. A buksira vonatkozó kérdést elnyelte a távol. A messze olasz földre nem hatott az el, a hol az időtt a lovát kefélte. De a professzor úr egy kis galamb után is tudakozódott.

Mert időközben még egy nem sejtett meglepetés érte. Ez azonban leány volt. Kétségkivül méltatlan anyag egy igazi paedagogushoz. A nagytiszteletü úr ugyanis minden részében és fenntartás nélkül osztotta boldogult elődjének, a nagyhirü és tudós Márton professzornak

abbeli nézetét, miszerint a legtökéletesebb asszonynak is elegendő annyi ész, hogy esőben a csurgó alá ne álljon. Ennyire pedig paedagogia nélkül is lehet vinni. Valódi szeretettel tudakozódott hát napi munkája előtt: - Hogy vagy, kis galambom? - de ezen kivül hagyta őt valóságos vadgalambnak. Többször pedig a nagytiszteletü asszony már nem lephette meg, mert az ő egyszerü, türő, szerető lelkét egészen odaadta kicsi kis leányának, kinek bölcsője az ő koporsójának örök mozdulatlansága mellett kezdett ringani. A professzor urat a dolgok e szomorú változása mélyen megillette. Ebédjénél és vacsorájánál hosszu időn keresztül némán ült és el-elmerengett Seneca vigasztaló igéin. - Boldog ő, ki mindazokat már ismeri! - mondogatá magában a római bölcscsel néma elmélkedései végén és a gyászfátyolt, melyet Örzse asszony varrott kalapjára, évek során át ottfeledte.

A család e szerint tulajdonképen csak három tagból állott: a professzorból. Mátyásból és Mariból. Negyediknek szokta számítani magát Örzse asszony, ki úgy tudott a bibliához, akár csak egy pap, és nagy tudományán kivül álmokat is látott, mint Jákob Hárán városa alatt. Ide tartoztak még némileg azok a tanuló ifjak, kiket szülőik a messzehirü paedagogus keze alá adtak szállásra, hogy faragjon belőlük embereket. Ezek palotája a mályvarózsákkal körülültetett kerti ház volt, honnan az urfiak nappal rendesen a kapun, éjjelenkint pedig a kerítésen keresztül távoztak.

II. FEJEZET.
A bimbó fakad.

A kis Mari nőtt, nőtt, mint az ilyen anyátlan árvák szoktak, kiket mosolytalanul öltöztetnek, egész nap magukra hagynak és parancsszóra este megimádkoztatnak. Ki ne látott volna akárhányat közülök? Hajuk borzas, fésüt ritkán lát, ruhájuk ráncza mindig le van szakadva, czipőjük gyakran lyukas, nagyok elől a sutba bujnak, gyermekek közt ők a legvakmerőbbek. Épen ilyen volt Mari. Több dolgot adott Örzse asszonynak, mint az egész ház. A prédikátori könyvet minduntalan félre kellett tennie a pápaszemmel együtt és kitekinteni, vajjon nem törte-e még ki nyakát a kis borzas galamb. Hasztalan rémítgette az Elizeust csufoló betheli rossz gyermekek szörnyü sorsával, hiába emlegette a szorgalmas Márta csábító példáját; az akaratos, vidám, féktelen kis madár csak akkor fogadott szót az anyókának, mikor neki tetszett. Pedig ritkán tetszett. Örzse asszony különösen nagy megbotránykozással vette észre, hogy Marinak sem a doktorék Terkája, sem a vörös boltos Régije nem kellenek, hanem mindig a fiuk között szaladgál, a kiknek csontja pedig oly gonosz, a milyen csak valaha Rubené, Simeoné és testvéreiké lehetett. Olyan éhesek a pénzre, hogy bizonyára ők is eladnák Józsefet. A fönnebb említett kisasszonyokat, merev szemü, sipogó, buta bábuikkal és koty-vasztó készülékeikkel együtt, Mari mindjárt elzavarta, ha jöttek; hanem a kiabáló, lapdázó, verekedő férfigyerekek közt elemében volt. És rokonszenve a deákok iránt nem maradt viszonzatlan. A kerti ház csavargó lakóinak mindig kitüntetett kegyencze volt. Kálozdy Béla, - erejénél, eszénél és gazdagságánál fogva a kollégium bálványa, - nem tartotta méltóságán alulinak el-elkötekedni a kis vadgalambbal; olykor még fogócskára is vállalkozott s ilyenkor a szerencsés vadász mindig csókot követelt áldozatától; de Mari akkorákat sikoltott, hogy Béla tanácsosnak tartotta elbocsátani, mielőtt Örzse asszony fölemelt ujjával, pápaszemével és bibliájával megjelennék a konyhaajtóban. Egy pufók theologus - valami jó módu pap fia - legszivesebben a kis Mari orra alá fujta pipája füstjét, erősen meg levén győződve róla, hogy már ennél nagyobb nyájasságot nem tanusíthat iránta. Hát még a mendikás Bihari Gida, ki az urfiak ruháit szokta tisztitani és a nagytiszteletü úr könyveit utána hordani az iskolába! Milyen kész gyönyörüséggel tisztogatta az apró kis czipellőket s ha olykor lyukat talált rajtok, bárminő magasra tört s bármint gyűlölte apja mesterségét, (az öreg csizmadia volt), a hajnali szürkületben neki ült és úgy megfoltozta, hogy jobban sem kellett. Szellős köpönyegjében és majdnem átlátszó czérna-nadrágjában csikorgó téli délutánokon egész büszkeséggel tolta ki Marit kis szánkáján ereszkedni a gombai töltésre. Ez apró szivességek folytán azonban határozott reményeket táplált. Egy téli ereszkedő után, a mint örökké vigyorgó arczával a konyhában üldögélt és gémberedett kezeit jókedvüen melengette, egy párbeszéd folyamán, melybe Örzse asszony meggondolatlanul keveredett, Gida gyerek határozottan kinyilat-koztatta, hogy szeretné tudni, miért ne vehetné ő Marit feleségül, majd annak idején, ha pap lesz? E haszontalan beszédre Örzse azonnal megszüntette a diskurzust és közönyösen tovább lapozott a mécs világánál bibliájában. A mendikás pedig olyan jóizüen vigyorgott a jó meleg szurdikban, mintha a legjobb rendben lenne szénája.

Ilyen környezetben bocsátkozott a kis Mari mindig lejebb és lejebb abba a völgybe, melyben a legszebb és legtitkosabb virágok nyilnak. Ő is megkapta a magáét. Egy nevenapján - talán a tizennegyediken - szép bokrétát adott neki Kálozdy Béla. Az ajándékot a lányka elfeledte ugyan megköszönni, de szép piros üvegpohárban az asztalára állította. Ettől a naptól kezdve rendesebben öltözködött; hanem hogy veleszületett gondatlanságát nem volt képes teljesen levetkezni, azt eléggé bizonyítja, hogy az ajándék-bokrétából egy rózsabimbót egész addig a hajában feledett, mignem elhervadt.

Már az új névnap közelgett, mikor egy éjszaka tűz ütött ki a városban. A deákok régi hirü tüzoltó csapata termett legkorábban a veszedelem szinhelyén, közte Béla. Az éj hideg volt, a rémület nagy, az ifju vér vakmerő. A szegény lakatosmester kis porontyát kihozta a roskadozó gerendák közül, hanem aztán forró lázat kapott rá és másnap éjjel már félrebeszélt. Az ijedelem nagy lett a háznál. A professzor úr bizonyos diadallal emlegette, hogy ő mindenkor határozott ellensége volt a tüzoltó komédiázásnak, mely utóvégre is csak a kéményseprőknek való mulatság. Ugy látszik azonban, maga is megrémült diadalának ama bekövetkezhető teljességétől, hogy Béla bele is haljon a tűzoltó komédiába; és nyugtalankodó arczczal futtatott el kollegájáért, dr. Barkóért, ki a természetrajzot tanította és orvosi mellékes működésével - hála a fiatal természet szivósságának - a deákok között jelentékenyebb pusztítást nem okozott. Dr. Barkó, kinek különben a legjobb torka és melle volt a világon, a betegágy előtt sokat köhécselt, szokása szerint egész előadást tartott és keveset mondott. Miután azonban egész határozottsággal állította, hogy Béla nincs normális állapotban, a nagytiszteletü úr jónak találta nehány óvatos sorral tudósítani az aggodalmas eseményről Kálozdy Benedek urat, a beteg nagybátyját. Harmadnapra megérkezett a levél Kálozdról, melyben Pallér István olvashatatlan fehér tintával és érthetetlenül czikornyás mondatokban azt jelenti, hogy Benedek úr meg van döbbenve a váratlan balesemény fölött, de miután köszvénye miatt karszékéből mozdulni nem tud, legjobb akarata mellett sem látogathatja meg a beteget, kinek hogylétéről azonban gyakori tudósítást óhajt. A tudósítások megindultak; de nem voltak igen vigasztalók. Béla láza nem csillapult s amint éj és nap váltakoztak ágya körül, úgy álltak közelebb ahhoz hol az élet, hol a halál. Dr. Barkó úr még mindig nem tartotta az állapotot normálisnak, a mi abból is kitetszett, hogy naponkint oly hosszú reczepteket irt, mint valami hősköltemény. A szegény beteg sokat volt egyedül a kerti lak egy kis szobájában. A pipás theologus, Mátyással meg a többi deákkal másik szobába huzódott; a nagytiszteletü úr nem igen mozdult ki várából. Mikor Örzsének más dolga nem volt, az csak be-benézett; de nem igen lehetett jó mulattató, mert e fiatal, minden földi és lelki jóval megáldott s csak egy vihartól fenyegetett életnek mindig az ó-testamentomi Jób történetét mesélte vigasztaló példának, mely az ő bajánál mindenesetre nagyobb volt, miután Jóbnak mezitelenül, hamuban ülve, éles cseréppel kellett dörzsölnie sebeit.

Egy este - a kert bokrai már szövetkeztek az esti szürkülettel, hogy jól elrejtsék a közöttük bolyongót, - félénken leskelődött Mari a beteg szobájának ablaka alatt. Nevenapja volt. Tavaly ilyenkor tüzte hajába a rózsabimbót. Hiába keresett nyilást. Magának csak azt vallotta meg, hogy a szobába szeretne látni, pedig a jövendőbe szeretett volna látni. Nem látott semmit. A homály már elfoglalta a szobát s a mint a lemenő napnak egy pár sugara csillogott az ablaküvegen, ez mitsem árulhatott el a belső, szomorú képből. A leány megindult az ajtó felé, meg visszatért. Kezeivel izgatottan gyűrte ruhája fodrát és sebes lélegzeteket szedve, pillanatokra el-elbámult a kert alatt folyó Duna nyugodt tükrére. Egyszer-kétszer föl és lejárt, mignem gyors elhatározással, de csöndes lépésekkel benn termett a szobában. Az ajtónyitás zajára összerezzent és egy perczre vissza akart térni. De már benn volt.

- Béla - suttogta az ajtóban - nem jól esnék, ha én adnám be az orvosságot?

A beteg nem hallotta. Talán Mari maga sem; csak képzelte, hogy mondta. A felelet csak a csend volt, a magány, az elhagyatottság. Ezek azt mondták, hogy: jól esnék. Mari megértette és lábujjhegyen az ágyhoz lépett. Béla ott feküdt egy új, eldöntetlen pör tárgyául a két örök viaskodó között. Ereje megcsufolva, elméjéből játék űzve, gazdagsága tehetetlen. Mi segít hát rajta? E sáppadt, beesett arczra az este már oly mély árnyakat vetett, mintha az egész ifju élet az árnyékok birodalmáé lenne. Ki tartja vissza? Keze, vékony, átlátszó, eres keze lecsüng az ágy oldalán, mintha már készülne le, le. Ki emeli föl? Semmi nesz nem volt a szobában a beteg hullámzó melléből fölszakadó, hörgő lélegzésen és egy vén óra egyhangu ketyegésén kivül. A kis Mari meg-megreszketett az ágy lábánál. Látta, hallotta és érezte a jeleket. Soká

szinte mozdulatlan, mereven állt, arcza kipirult, szemei ragyogni kezdtek és elrévedeztek a homályban. Nem tudta, mit tesz, csak azt érezte, hogy van oka e kinlódásra. Kuszált tekintete végre megállapodott a beteg arczán. Szemei elvesztették lázas világukat, nedvesedtek és két tiszta könycseppel tették nehezebbé a mennyei mérleg jobbik serpenyőjét. A két könycsepp meg-megakadva futotta végig fényes utját a két kis rózsás arczon és a beteg párnáján pihent meg. Marinak nem jutott eszébe többé körülnézni, ha nem látja-e meg valaki? A két fényes csepp megmutatta neki az utat, melyet szivének ismeretlen vágyai heves dobogással kerestek. Lehajlott. Megcsókolta Béla izzó homlokát. A beteg csöndesen fölnyitotta szemeit. Párnáján lágy és sötét fürtök omlottak szét s két kis remegő kéz kulcsolta egymásba ujjait. Ki ez a tünemény? Bizonyára angyal, ki azért küldetett, hogy őt a menybe vezesse. Szeretné látni arczát és lecsukta szemeit, hogy háborítatlanul álmodhassék tovább. Mikor újra föltekintett, a fekete fürtök és imádkozó kis kezek már nem voltak sehol. A szoba sötét volt. A jelenés eltünt. Az ablakon repült-e ki, vagy a menyezeten emelkedett föl? Mindegy. Csakhogy itt volt. Béla soká-soká, betegen és lábadozva, ébren és álmában, éjjel és nappal, pihentében és munkája közt, jó perczeiben és rossz óráiban úgy érezte, mintha az angyal csakugyan eljött volna és itt lenne és itt maradna, hogy őt a menyországba vezesse. Karosszékéből, mely betegágyát felváltotta s melyen a kis kerti ablak mellett szokott üldögélni - halaványan és gyöngén - sokszor követte merengő figyelemmel egy kis rózsaszin szoknya tünő suhanásait.

A mint lehetséges volt, haza vitték üdülni Kálozdra. Dr. Barkó bevallotta, hogy nem volt gyerekség a dolog. Örzse asszony pedig még most is a fejét rázta és azt állította, hogy a földi szemek csalnak, mert a Jairus házánál esett csoda már régen történt. Hosszu ideig maradt otthon. Majd egy évig. Mig oda volt, sok megváltozott Dunaszögön. Mari, ki az utóbbi időkben egy kissé megcsöndesedett, (úgy hogy most már határozottan Mátyás urfi elkeseredett kifakadásai csinálták a legnagyobb lármát a háznál, nem az ő víg nevetkérezése) egy reggel halkan, talán lábujjhegyen és kissé remegve belépett a várlakba, a por, pókok és hideg e titokteljes birodalmába. A nagytiszteletü úr, ki épen Faludi *Nemes urfi*-jától kért bölcs tanácsokat a kerti ház jobb módu kvártélyosainak nevelésére nézve, csak akkor vette észre, mikor a kis galamb hátulról már befödte nyakát fehér szárnyaival, arczát pedig elárasztotta piros szája csókjaival, melyekből nem egy jutott szemüvegének is és kijelentette, hogy neki egy igen, de igen nagy kérése van, olyan nagy, hogy szinte el sem meri mondani. Az pedig baj, mert a professzor úr meg van győződve arról, hogy néma gyereknek anyja sem érti szavát, az apja még kevésbbé. Hanem bizony maga is látja, hogy ez a szoknyácska már viseltes; új kellene úgy-e? Nem, nem. Egészen más! A kis Mari szégyenli magát, hogy semmit sem tanult, semmit sem tud és azért esedezik, hogy ha tudós atyja szereti őt, juttasson neki is valamit nagy tudománya morzsáiból. Tanítsa valamire. Az öreg úr szinte visszahökkent e szavakra és csak rövid vártatva tért magához. Hanem akkor egy szokatlanul édes, szivbeli mosoly kerítette hatalmába sárgás, derültségében örökké egyhangu arczát. Nem ment egykönnyen, a ránczokat csak ügygyel-bajjal lehetett neki kimozdítani szokott helyükből; de végre mégis csak kimozdultak és Gábor úr szivéből mosolygott. Még igen keveset tette életében. Megsimogatta leánya kipirult arczát és letette csontba foglalt pápaszemét, hogy jobban lássa. Hosszuszáru pipáját csöndesen odatámasztotta iróasztala lábához. A kudarcz sokszoros keserüsége, mely két fia esetén lelkét betöltötte, s elvette kedvét tőle, hogy leányával a harmadiknak nézzen eléje: rég megenyhült, elcsitult, elhalt és ha e perczben megkérdezték volna: vajjon miért feledkezett meg leányáról? bizonyára nem jutott volna eszébe Márton professzor hires paedagogiai tétele, melylyel Mari bölcsőjét kirekesztette a várlakból. Az elfeledett gyermek azonban fel van fedezve. Nem ő fedezte ugyan fel, hanem maga jelentette magát, hogy szeretne az övé lenni; de azért mégis csak az övé lesz. Megajándékoztatott egy földdel, melyben szántövető munkája vénségére örömöket fog teremni. Ime, a gondviselés bármi keserü serleg fenekén rejteget egy édes csöppet! Tanítalak leányom,

tanítalak; csak ülj le ide mellém, vagy a térdemre! A boldog öreg föltette szemüvegét; de ez csakhamar elhomályosodott. Az első leczke másnapra maradt.

- Hogy vagy kis galambom? - Ez a reggeli beköszöntő, ezentúl azt is jelentette: Jöhetsz, jőjj velem. Mari ment és leült a bevehetetlen erősségnek valamelyik hatalmas bástyájára. A mogorva szobába mintha napsugár hatolt volna be; minden vidámabbnak tetszett. A várnak már volt várkisasszonya. A könyvóriások eleinte ugyan elzárkóztak előle porfátylaikba; de utóbb már szivesen látták. Egynehánynyal közülök meg éppen benső barátságot kötött. Képes könyvek voltak és költők. Ezek közül keveset értett ugyan, mert az ittlevők nemcsak maguk és ideáljaik, melyekért lelkesedtek, hanem nyelvök is holtak valának. És a sirok kulcsát csak tudós emberek birták. Az öreg Hajós Gábor tudós ember volt s kész örömmel forgatta meg rozsdás zárában a kulcsot, hogy a kis leány lelke elé felidézze a multakat. És a mint tüneményes világításban elvonultak szemeik előtt az Átváltozások tünde képei, földiek és égiek tarka serege, szerelmesek, jók és hatalmasok végtelen sora, a csókok és varázslatok megfoghatatlanságai; a mint elrebegte előttük a bucsuzó feleség halhatatlan szavait halálba induló urának és a legdicsőségesebb város lángjai felcsaptak körülöttük; a mint a szerető testvér a maga romlásával váltotta meg embertől elátkozott bátyjának sirját; a mint a tenger végetlen morajában a tündérek éneke és a vadak ordítása után hallgatóztak; a mint a hű feleség szövésének éjente felbontott szálait figyelték; a mint a habokból felbukkanó delfinekkel lesték a lant csodahangjait; a mint az emberi májjal táplálkozó saskeselyü hóhér-munkájától iszonyodtak; a mint otthonosak lettek az istenek fényes gyülekezetében és a királyi palotáknak szörnyü átkoktól viszhangos csarnokaiban; a mint elmerültek a pásztorórák idylli képeibe Chloeval, Phillis-szel, Daphne-vel, Lidiával: világossá lett előttük, hogy sem a költők, sem ideáljaik nem halottak. Csodálatos tanítás volt ez, melyet minden valamire való paedagogus teljes lelkéből lenézett volna. Az öreg örömében egyszerre elfeledkezett minden rendszerről, Comenius bölcsességéről és Pestalozzi tapintatáról. Csupa összevisszásság volt a mit beszélt és leánya figyelmét, érdeklődését, óhajtását, szeszélyét kivéve, semmi sem vezérelte. Eleinte akadozott és alig tudta, mihez fogjon. Zavartan dörzsölgette ránczos homlokát és ritka, kusza, szürke haját. Hanem csakhamar sok segítsége jött: Marinak merőn rászegzett két szép szeme, nyitva-nyitva feledett ajka, a várfalakon nyugodtan dolgozó pókok, a legfényesebb utat mutató napsugár, a kitárt ablak, a virágos kert, a csillagos ég. A magyarázatra váró csodák minden felől seregestől tolultak eléjök. A nap és az ég, a föld és az emberek mind ismeretlenek voltak a gyermek előtt, ki eddig maga volt a vidámság. Maradjon ezután is az! A jó öreg szive tele volt isteni félelemmel és emberszeretettel. Az ő tudománya csak vigasztalt. A várterem bizonyosan több kaczajt hallott, mint a mennyi könnyet látott. Gondtalan, szivből jövő, élénk, csengő kaczagást, - mint mikor a jókedv ezüst hangu poharakat koczint össze - melybe megesett, hogy egy mélyebb, szárazabb nevető hang is belevegyült. A vigasztalhatatlan Calipso meséjét kétszer mondatta el magának a kis leány és kétszer kaczagta ki. Különben csöndesen ült bástyáján és karjára nyugtatott állal figyelt atyjára. Az öreg csak beszélt-beszélt s néha maga sem tudta miért, hogyan, csak elkezdte simogatni a hollófekete fürtöket, két tenyere közé fogta Mari rózsás arczát és a leczke végin meg is csókolta kis tanitványát. A vár pedig oly vidám, boldog és dicsőséges volt, mintha valami diadalmas hadsereg tartotta volna benne győzelmi ünnepeit.

Végre megérkezett Béla. A napját tudták jó előre és mindenki várta a háznál. Örzse asszony ama bizonyos reggel minden perczben az utczaajtóban volt, hogy - ha már bethaniabeli illatos olajjal nem szolgálhat - mikor dobja a tűzhelyre a fris lángost, mely Béla urfinak kedvencz étele. Matyi a bizonyosan telten érkező erszényből egy kis kölcsönre számolt, a mi jelen, sorsüldözte helyzetében bizony nagyon elkelt volna nála. Bihari Gida, ki mendikásból már nagy deák lett és ezelőtt nehány nappal tért haza szuplikánsi világjárásából, erőnek erejével mindjárt az első pillanatban szemébe akarta tüntetni Bélának a nagy változást, melyen

keresztülment, s két nap, két éjjel nem vette ki szájából immár jogos pipáját, hogy valamiképen pipa nélkül ne találtassék. Csak Mari nem készült semmire. A mondott reggelen be is robogott a várt kocsi, egy régi módi, rázós jármű-óriás, és Béla nem a legjobb szinben s nem a legjobb kedvvel ugrott ki belőle. A várakozók mindnyáját köszöntötte, kissé szórakozottan, de azért láthatólag szivesen. A professzor úr legderekabb növendékének, ki mindig büszkesége volt, sok örvendező szó kiséretében veregette vállát és nem véve figyelembe a rendesen megadott feleleteket, tízszer is megkérdezte egymásután: - Hogy vagy fiam, hát hogy vagy fiam? Gida olyan füstfelhőket bocsátgatott körülötte, mintha csak kéményből jöttek volna. Mátyás deák is elmondta legalább a bevezetést, hogy ilyen sanyaru időket, mint mostanában, mióta az eszét tudja, nem élt. A Griff tele van spillerrel. Örzse asszony már kétszer is künn járt az udvaron, hogy a lángos már olyan piros, akár a rózsa; hanem Béla még mindig izgatottan tekintgetett körül, mintha keresne valakit. Hol van Mari, vagy akarja mondani: Mari kisasszony? Ha Bihari Gedeon úr mérséklettel dohányzik és átlátszó füstöt ereget, láthatta volna Béla, minő mély és rögtöni pirosság borítja el durva, ragyás arczát és minő eleven fény szökik apró, sárga szemeibe. De ő nem dohányzott mérséklettel s így csak a szavát lehetett hallani, (az övéhez hasonló bassus a legsürűbb füstfelhőn is képes áttörni) melylyel a sürgető kérdésre válaszolt:

- Épen most láttam a kertben a kisasszonyt. Szedi föl a virágait. Segíteni is akartam neki, hanem elküldött.

- Mari, Mari! Ugyan merre vagy? - kiáltott a nagytiszteletü úr, de mintha csak a pusztában kiáltott volna. Nem jött felelet. - Ejnye, ejnye, töprenkedett az öreg úr, ma sem jött leczkére a szobámba. Hallja Örzse...

Béla közbevágott, hogy ugyan illenék is miatta elzavarni a dolgától; majd fölkeresi ő. És megindúlt a kert felé. Siető léptekkel, szembetünő türelmetlenséggel haladt végig a megpirkadt levelü egres- és ribizke-sor közt és izgalmasan, kutatva nézett körül a nagy szederfa alatt. Az őszi reggel aranyos köde mindent eltakart előle. Tovább sietett. Mikor végre a földre hajlott leányt megpillantotta, egyszerre megállt s aztán csak tétova, lassu járással közeledett feléje. Ugy látszott, mintha Mari, munkája közben nem vette volna észre a közeledőt, mig ez, mögötte állva, meg nem szólítja:

- Mari kisasszony, jó reggelt!

A köszöntés hangja nem volt kitörő. Béla egész jöttében volt valami szomoru, mely üdvözlése hangját is megtompította. A lányka azonban, ennek ellenére, ijedten kapta föl fejét és tekintett hátra. De arcza borongása egy pillanat alatt kiderült. Vannak őszszel napok, mikor minden borus és mégis világos; nem látunk az égen felhőt, de napot sem; a lég olykor meg-megcsillan, de a fény és árny ellentéte nem létezik. Az érthetetlen sulyosan nehezkedik kedélyünkre, mikor egy percz alatt kitisztul minden és tündöklő verőfény tágítja messze látásunk határait. A percz megérkezett és Mari arcza sugárzott. Milyen csodálatos változás rajta egyetlen egy év alatt! Nem volt szebb, mint előbb: ugyanaz az ezüstbe csillanó sötét haj, ugyanazok a vídám, barna szemek; csak egy kissé tökéletesebb termet, teltebb idomok és csinosabb öltözet. És mégis, minő más e leány ma, mint a gyermek volt akkor! Csupa báj és csáb. Ime, szemei nemcsak beszélni tudnak, hanem titkolózni is. Ajka már nemcsak kaczagni tud, hanem mosolyogni is. Szép homlokán a gondtalanság játszi tündére helyett az ártatlanság fátyolos szelleme lakik.

- Jó reggelt, jó reggelt, Béla - mondá. De régen is hallottam ezt öntől.

- Pedig minden reggel elmondtam.

Csak ekkor fogtak kezet. Egyik sem mélyedt bele a másik tekintetébe. A lányka szemei ágról bokorra, madárra siklottak, kémleni, vajjon részt vesznek-e mindezek örömében? Béla nem

tudta leküzdeni zavarát. Hanem kezeik egymásban maradtak. Egyszer csak megszólalt Mari meglepett, szinte ijedős hangon. Ez a hang meggondolásunkat mindig meg szokta előzni.

- Minő gyűrüt hozott hazulról?

Nem lehetett titkolni. Mintha valamennyi sugár oda gyült volna csillogtatni a kis aranykarikát. A megtámadott nem felelt rögtön s később is csak akadozva:

- Anyám gyűrüje volt. Bencze bátyámtól kaptam. - És sötét, olajszin arczát szégyenletes láng borította el. Hazudott.

- Ejnye, Kálozdy úr, de megköszöntem volna egy kis jó kálozdi szüz dohányt, ha megemlékezett volna rólam! - Okosabban nem tudta magát Bihari Gedeon észrevétetni a két elmélyedt szerelmessel. A bassushangnak ilyenkor jó hatása szokott lenni a merengők magukhoztérítésében.

Nehány percz mulva Mari kezeit megint virágai foglalták el s Gida minden erejéből igyekezett kicsiny, vágyott kezére járni. Béla egy fűzfavesszőt suhogtatva, a kertből kifelé indult.

Aznap délben az a csoda történt, hogy Mari senkit sem nevettetett meg. Szokatlanul szórakozott volt s csak akkor látszott egy kissé összeszedni magát, mikor a zsörtölődő öreg urat kellett csillapítani, ki épen nem találta rendén valónak, hogy az ő kis beczéje. Mátyás, sohasem tudja éjtszaka kialudni magát, hanem mindig az ebédidőt használja éjtszakának. Talán itthon sem volt az éjjel? Dehogy nem, dehogy nem; ugyan hol lett volna?! Mari méla hangulata hamar véget ért. Az igaz, hogy az a nyugodt derültség, melylyel oktató atyja szavaira figyelt, nem igen tért meg többé hozzá; hanem kedve ellen azért nem lehetett senkinek semmi kifogása. Nyugtalanabb volt valamivel az egykorinál, de ép olyan vig. Mint a fecske, mely káprázatosan sebes suhanással, vigan füttyögve kering. Arcza gyakran élénkebben ki volt hevülve s tán csak ez hozta tévedésbe azokat, kik valami árnyat akartak látni rajta. Igaz, a bástyafokról nem szegezte többé oly élénk figyelemmel szemeit atyjára s olykor arczát kezeibe hajtva és rejtve hallgatott, néha még akkor is, mikor már rég nem volt mit hallania. A nagytiszteletü úr csak paedagogus volt és nem lélekbuvár; nem csoda, ha a csekély változást nem vette észre leányán boldogságában, melylyel valaha alig sejtett mértékben volt tele. Rideg magányában társra talált. Korábban nem érezte ugyan hiányát; de a nem-tudónak csak vágya nincs, szerencséje lehet. Várta-e a remete egyedüliségében az angyalt? Csak megjelent előtte és betöltötte lelkét imádattal mind halálig.

A szegény öreg csak véletlenül jutott el a tűzhely mellé, melynél a boldog emberek melegszenek. A szív igaz osztályáról nem igen volt fogalma. Feleségének megpróbált eleinte mesélgetni; de a jó asszony csakhamar elálmosodott rajta, vagy minduntalan kifutkosott a konyhába. Fiai megszöktek keze alól. Mindennap tudakozódott utánuk, megsimogatta hajukat s néha még azét is meg akarta, a kinek feje körül vészthordó golyók röpködtek. De csak annyi volt az egész; Mari lett mindene, a többi kivül állt a mindenen. A háromszöget, melyet maga körül vont, egyedül Mari lépte át s ezzel nem vége volt a bűvöletnek, hanem kezdődött az. Lelkének új, ismeretlen felét fedezte föl, mikor leányát abba a világba vezette, mely tulajdonképen az övé volt. Csak az előcsarnokba vitte ugyan, hol semmi örvény, semmi homály, semmi téveteg nincs, csupán virágillat, fény és harmónia; de azért mégis egy uton jártak. Mennyivel szebb volt itt minden, mióta ketten vannak! Nem, az öreg boldogabb és tudósabb volt, semhogy aprólékos változásokra ügyelhessen. A mi beköszöntött, azt ugyis a kor hozta magával. Mari már felnőtt, nagy leány, ki ha utczára megy, észreveheti, mint bujik elő egyik sarokból is, másikból is egy-egy legényfej, melynek forrongó terveiben ő szerepet játszik. Most már van kivel kaczérkodjék, hát kaczérkodik.

Ime, minő szépen mosolyog Béla ablaka alatt a világlátott mendikásra, ki az ő éber felügyelete alatt nagy buzgalommal kötözgeti be zsuppal a drágalátos szép hónapos rózsákat.

- Gida ur, - szólt a lány - hallom, hogy már ez az utolsó esztendő. Innen-onnan elhágy bennünket?

A mendikás egyet harapott e szavakra pipája csutoráján, egyet csavarintott a keze alatt bánkódó rózsatőn és megpihent.

- Utolsónak, - mondá - még nem utolsó, könyörgöm alássan. Csak rektoriára megyek ki, hogy egy kis pénzecskét szerezhessek az előmenetelre. Mert már csak a papságig nem igen szeretnék megállapodni. Hiszen már most annyi, mintha az lennék. Visszajövök én még, könyörgöm alássan, visszajövök én még.

- Hozza isten, Gida úr.

A mendikás apró szemei felcsillantak ezekre a szíves szavakra s a csutorának rettenetes kínszenvedése közt eképen folytatta:

- Tettem én már messzebb utat is, mint Gadócz, a hova készülők. Sok földet bejártam szuplikáns koromban, mégis csak visszajöttem. Pedig a bivalyosi pap kisebbik leánya ugyancsak marasztott, hogy maradjak ott helyben rektornak. Nem én, könyörgöm alássan, visszajöttem. Meg a Csapóföldön az a nótárius-leány sem volt utolsó. Nem én, mondok, visszamegyek még Dunaszögre. Akárhová vet engem a sors, már csak pap koromban majd visszajövök én ide. Már annyi, mintha itt lennék. Különösen ha jó eklézsiám lesz, könyörgöm alássan.

A csutora pokoli kínokat állt ki.

- Hát még ha tudnám, - nyögi odább - hogy nem hiába jövök!

Mari azonnal kész volt az ingerkedésre:

- Nem hiába? Hát ugyan miért jönne hiába?

- Ezt jó tudnom, könyörgöm alássan. Mert az én szavam az olyan, mint a szentírás. Pap lesz belőlem, nem illik hozzám a tréfaszó. Annak a bivalyosi kisasszonynak is (pedig nem volt utolsó!) megmondtam egyszerre, hogy: nem és ezzel vége volt. Azért jó tudnom, a mit mondott, Mari kisasszony. Hát ide merné-e adni a kezét?

- Miért ne? Ha ilyen jó segítségemre lesz, mindig megkapja. Megérdemli.

Ott van a! Az ujdonatúj, pompás kis selmeczi pipa romjaiban hever a földön. Béla pedig úgy bele van mélyedve egy könyvbe odabenn az ablaknál, hogy az egész beszélgetésből bizonyára nem hallott egy hangot sem. E nap estéjén Gida - mindenki végetlen ámulására - Mátyás urnak, Mari korhely bátyjának, a Griffben egy itcze neszmélyit fizetett. Magának már nem telt.

III. FEJEZET.
A mendikás éleslátása.

Beköszöntött a tél és vele a téli mulatságok. A törvénytudomány csarnokai csak imént nyiltak meg Dunaszögön, leszedetvén a lakat az igazság iskolájáról, melyet a kényuralom hatalma vert rá és tartott rajta álló tizenkét esztendeig. Mintha ifjainknak nem lenne égető szükségük protestáns jogtudományra s a jogi fakultás tanári karát képező Birkás Péter és Mihály Ferencz uraknak, kiknek nem igen akart menni az ügyvédségük, nem lenne még nagyobb szükségük egy szerény ugyan, de biztos jövedelmű állásra! Szóval Dunaszögön is kihajtott a magyar tanulóság legdíszesebb virága s mindenki elismerte, hogy a kis város társaséletét Werbőczy beköltözött unokái egészen fölelevenítették. Itt is táncz volt, ott is mulatság s valamennyinek Mari a királynéja, ki e közben egy kissé el is hanyagolta a reggeli leczkéket. Mindez apró mulatozások azonban csak halvány előkészületek voltak a diákok ama fényes tánczvigalmához, melyre a Griff vendégfogadó nagy terme szappannal három izben bedörzsöltetett és nemzeti szinű zászlókkal s czifra papirosokból kivagdalt füzérekkel pompásan fölékesíttetett. A rendezés oroszlánrésze természetesen Themis papnövendékeié, s ezek között Béláé volt, kinek mind a leányok, mind a tanuló ifjuság, mind pedig a czigányok előtt legnagyobb vala a becsülete. A nagytiszteletű úrnál öt tagú küldöttség jelent meg, melynek szónoka, Bige Géza, (ki sohasem tudta a leczkéjét, hanem költeményeket írt az ujságokba) ékes szavakkal adta elő, hogy valamint egy bokrétából a rózsának hiányoznia sohasem szabad, azonképen méltóztassék az ifjúság közkivánatára a professzor úrnak kegyesen megengedni, hogy Mari kisasszony boldogító jelenléte a tervezett tánczvigalom fényes sikerét biztosítsa. Mari az ajtóban hallgatózott kívül s így épen kéznél volt, hogy az öreg úr összecsókolja és poros könyveinek lapjai közül előkeresgélje neki, illetőleg Klári néninek a mulatságra megkivántató banknótákat. A néni felügyelete alatt folyt a szabás, varrás egész a bál napjáig. Bizonyára nincs senki, a ki ne vett volna valaha részt egy ilyen kisvárosi bálban, melyben rendesen igen sok az izléstelenség, de igen kevés az ásítozás. Nem is eresztem fel hosszú lére, csak azt akarom megemlíteni, hogy Mari a bál napjának reggelén két szép bokrétát kapott, két ismeretlen lovagtól. Az egyiket - csupa gyönyörű kamélia, izléses selyem tölcsérben - Kohn divatkereskedő rüpők inasa hozta, ki semminemű biztatásokkal sem volt a megrendelő nevének kivallására birható. A másikat ablakában találta Mari. A szivárvány minden színeiből, nem épen drága virágokból, nagy jóakarattal volt összekötözve s hosszan lógott le róla egy piros szalag. Az utóbbi Klári néninek jutott, míg a kamélia-csokor általános hatást tett Mari kezében. A piros szalagnak senki bámulója nem akadt, kivéve Bihari Gedeont, ki többször szemügyre vette és nehány félénk megjegyzést koczkáztatott érdekében. Klári néni szíves mosolylyal fogadta.

Mari pedig ezalatt röpült, röpült, mint a tarka szárnyú pillangó. Hol Bige Géza karján, hol másén, hol fáradtan lihegve, hol neki hevülve, hol andalogva, hol kaczéran, hol suhanva, hol lebbenve, hogy Béla tekintete egészen utána veszett. Ugyan mit akar vele az az ügyetlen mendikás? Igazi medve. Csakhogy már egyszer letette. Nagy buzgóságában úgy szorongatta, mintha holtra akarná ölelni. Szegénynek semmi nyugtát nem hagyják; most megint Bige Géza feszeleg előtte. Ugyan mi tetszhetik valakinek ezen a versfaragó borbélylegényen, középütt szétugratott frizurájával! Pedig folytonosan vele járja; mindig, mindig. Akárhová legyen, ha nem verseket mond most neki, a hogy az ujjait pattogtatja. És hogyan mosolyog rá Mari! Minő meghitten suttognak! Eh, hát ugyan miért ne tánczolna, miért ne mosolyogna, miért ne suttogna?! Béla azonban - bár egész természetesnek találja mindazt, a mit Mari tesz - kihevült tekintettel hagyja ott a tánczteremet és megy be az ivók közé, hol a kántus jelesebb tagjai

gyönyörű, s csak Sállya Andor egy-két rekedt rikkantása által megzavart harmóniában éneklik, hogy:

Esik eső karikára
Kossuth Lajos kalapjára.
A mennyi csöpp esik rája,
Annyi áldás szálljon rája!

Nincs többé policzáj. Béla leül a legszélső asztal mellé, félre csapja fekete bársony kucsmáját és bort hozat. Ivás közben rá-ráüt az asztalra; az ujja gyürütlen. Nem tudja megállni, minden pillanatban kitekintget a tánczolók felé. Mari fehér ruhája minduntalan ott suhan el az ajtó előtt. A lány is be-benéz s bizony nagyon szeretne egy-egy kis időre megállni ott, hanem Bige Géza lábai jobbak, mint a verseié, s tovább repülnek, mint a forgó szél.

- Hát nem emlékszik, hogy most maga következik, Béla? - Mari érte ment a borozónak s szelid, nyájas, édes hangon szólította meg.

- Én következem? - vetette föl fejét Béla és azt akarta mutatni, hogy kaczag; de csak az arcza nevetett, szemei nem. - Én következem? Ugyan hányadiknak következem én? Tizediknek, huszadiknak, utolsónak?

A lány elszomorodott.

- Haragszik Béla? - kérdé, szalagjait gyürve ruháján.

Nem kapott feleletet.

- Csak azért kérdem, - folytatá egyszerre fölvetve tekintetét - hogy még egyet kérdezhessek utána. Feleségül akar-e venni, menyasszonya vagyok-e én, hogy haragszik?

Béla ez izgatott szavakra megragadta a lány kezét, mintha tánczra akarná vinni. Hanem csak erősen megszorította és nem mozdult. Abban a perczben közéjök ütötte magát a középen választott frizura s kecseskedő lengéssel kapta tánczba Marit. Mari ment, tánczolt ujra, tánczolt tovább, kaczérkodott, nevetett, sohasem pihent, sokat boldogított, mindenkit bolondított és olyan boldogtalannak érezte magát, hogy majd a szíve szakadt meg.

Klári néni az egyik sarokszékben azt álmodta, hogy Mari esküvőjét tartja egy fényes, gazdag úrral, ki az egész rokonságot pártfogásába fogja venni; már a nevét is megtudta volna az illetőnek, ha a részeg Sállya András épen előtte el nem rikoltja magát. A legalkalmasabb időben ébredt föl. A gyertyák már halaványodtak s a fekete világ kívül az ablakokon szürkülni kezdett. Mindennek vége volt, csak a kedvnek és bornak nem. A gyertyák valamennyi atillát telecsöpögték, a szép szál kócsag-tollak összetöredeztek s a csengő-bongó sarkantyuk a könnyű ruhákat mind összeszaggatták. Mari kezében a nagy kamélia-csokor lankadtan haldoklott; a vörös pántlikás bokrétára pedig, melyet Klári néni gondosan maga mellé helyezett a székre, a nehéz fejű Sállya ráült és agyonnyomta. Bihari Gida próbálta kiegyengetni, de kevés sikerrel. Itt az indulás órája. Az egész fekete sereg Mari köpenye után tolakodik; de úgy látszik, a mendikásnak vannak legjobb öklei, mert az ostromolt köpenyt utoljára is ő keríti kezéhez s számos sikertelen kisérlet után (Fordítsa hát kifelé! - Ne az alsó végét tartsa föl! - Menjen inkább a néninek segíteni! - Felveszem már magam is!) sikerül neki Mari hószín vállaira borítani.

A nagytiszteletű úr várkastélyában már ég a hajnali őrtűz, mikor hazaér a háznép. Különösen jó kedve nincs senkinek, csak a mendikás szólal meg olykor, dicsérve az éj gyönyörüségeit. Mindenki nyugodni siet; az egyik aludni is tud, a másik ébren marad. Béla nyugtalanul hánykódott divánján, melyre ruhástul vetette magát. Ajtaja csöndesen nyikorogni kezdett és a

vöröses hajnali világosságnál a világlátott mendikást ismerte meg vendégében. A leghosszabb pipájával jött.

- Ébren van Kálozdy úr? - kezdé. Köszönöm alássan, ha megengedi. (Leül.) Hát biz én, könyörgöm, csak azt gondoltam, hogy már ilyenkor akár fekszik le az ember, akár nem. Egy kis beszélgetés reggelig többet ér. Haj, de gyönyörüséges bál is volt ez az éjjel! Ha megengedi, abból a hitványabbik fajta kálozdiból megtöltöm a pipámat. Pi, pi, pi. (A pipa nem akar szelelni.) No bolond, no; fölséges dohány! Tessék elhinni, hogy én csak a jó dohány miatt örülök az egész rektorságnak. Mert a mi azt illeti, hát visszajövök én még ide. Hisz mi az az egy-két esztendő? Legszebb koromban pap vagyok. Különben már annyi, mintha egész bizonyossággal fel lennék szentelve. És akkor aztán...

- És?

- És hát megházasodom. Pi, pi, pi. Megteszem. Hol van valami kívánatosabb, mint egy papné sorsa? Miért ne tenném? Csak azt akarom mondani még, könyörgöm alássan, hogy ma a bálból hazajövet úgy láttam, mintha a kisasszony sírt volna. Legalább könyek voltak a szemében. Az igaz, hogy nagyon hideg van. Csak azt akarom...

Béla egy kicsit nyugtalankodott a divánon. Karját a feje alá tette és bámulni kezdte a mennyezet primitiv bokrétáit. A mendikás, iszonyuan rágva a csutorát és szavakat egyaránt, folytatta akadozó beszédét:

- Igenis, könyörgöm alássan. Én jól tudom, hogy papi embernek kétszer is meg kell gondolnia, a mit a száján kiereszt, mert nem játszhatik a szavával. Én pedig már annyi, mintha az volnék. Igenis, könyörgöm alássan. És szent igéretet tettem neki.

- Miféle igéretet?

- Szent igéretet. Mert egy papnénak csakugyan jó sora van a világon. Csak annyit akarok mondani, hogy én már kezet adtam rá és a kisasszony is kezet adott. Csupán csak azért mondom, hogy mintha sírni láttam volna. Lehet, hogy csalódom, Kálozdy úr; de bizonyosan láttam könyeket a szemében. Igenis, könyörgöm alássan. Jól tudom én, hogy Mari kisasszony csak szegény ember leánya és egy szegény ördög mátkája. Mert már annyi, mintha az lenne. Kálozdy úr pedig világi javakkal és tisztességgel bőven megáldatott ifjú ember. Hanem azért egész éjjel csak elvihette volna egy fordulóra szegényt és velünk is jöhetett volna haza annak rendje szerint. Valóságos könyek voltak azok! Mert a megaláztatás, könyörgöm alássan, nem esik jól a szegény embernek.

A mendikás nagy köhögés és fuldoklás közt ugyan, de éles szeme és bátor nyelve fölött való teljes megelégedéssel végezte mondókáját. Az elmondottak után azonban csakhamar kiesett ünnepi hangulatából s fennen hangoztatott szegény-emberes büszkeségét a faképnél hagyva, Bélától, ki még mindig a mennyezet virágaiban gyönyörködött, még egy pipára valót kért abból a hitványabbik fajta kálozdi dohányból.

- Igen alássan köszönöm. Fölséges. Ne tessék haragudni érette, a mit mondtam, Kálozdy úr. Nagyon nyomta a szívemet. És ha valami tiszteletlent mondtam volna, könyörgöm alássan, tessék elfelejteni. Egy kis borocskát is ittam az éjjel; a Sállya Andris tegnap pénzt kapott hazulról. Most pedig megyek a Spitzer gyerekeket tanítani.

Az alázatos mendikás megindult szellős öltözetében a csikorgó, tiszta téli reggelen a Lila-korcsmárosék felé, a kiknek két vásott kölykét oktatgatta minden reggel, fölötte lelkiismeretesen és jutányosan. A város végén laktak. A mint átbaktatott a nagy, kisvárosi térségeken és girbe-gurba utczákon, a jégcsapos háztetők és zuzmarás fák alatt, a téli ezüstös köd bármily sűrű volt körülötte, átcsillogott azon a kelő nap nagy, vörös karikája. Ez a vörös karika, mely a meleget, fényt, örömet és tisztességet jelentette, folyton folyvást átcsillogott a

pihenéstelen munkának, a küzdésnek, a nyomornak, a hidegnek azon a ködén, melynek sűrűjében e szegény, alázatos lelkű, iparkodó ficzkó élete hajójának vitorláit kifeszítette. Amaz előkelő ifjú is, - ki azalatt, míg Gida a két vásott zsidógyerek fürtjeit ránczigálja, egy kényelmes divánon bámul maga elé, - az az ifjú is ködben feszítette ki vitorláit; de a napot nem látta semerre. Ahogy a mendikás betette maga után az ajtót, egyre hevesebb izgalom vesz erőt Bélán. Föl-fölugrik, meg ujra ledől; nyakkendőjét letépi és elhajítja. Érzi, mint tódul a vér sebes rohanással reszkető agyára, mint nyargal föl s alá kiduzzadó ereiben, mint borítja el szemeit, mint kényszeríti kezeit, hogy kulcsolódjanak össze, mint borít mindent zűrzavarba körülötte, melyben becsület és alávalóság, élet és hervadás, hűség és szószegés, szűz vágy és mohó éhség, fájdalom és elkeseredés nem voltak többé egymástól megkülönböztethetők. Benn volt e zűrzavarban Mari két tiszta, égi könye ép úgy, mint két élveteg, piros ajka. Mintha azok a könyek és ezek az ajkak azt kérdezték volna tőle: mondd meg nekünk, nem férnek-e el egy hajlékban a győzelem és megaláztatás, a féreg és a gyöngy? Az éjjeli zene visszhangja vette körül. Hangzott jobbról, balról, mindenünnen; hol álmatagon, elhalólag, mint a sziklai ér suttogása, hol feljajdulva meg felkaczagva, mint a hazátlan szél. Pokoli sípok, trombiták, hegedük zenéje volt ez, lázítva minden ellen, a mi csöndes boldogságot alapít. Mintha ugyanaz lenne, a mit az éjjel hallott, és mégis egészen más. A mi az éjjel örömnek tetszett, az most panaszkodva nyög; a mi szilaj kedvre gyujtott, most visszatarthatlanul nyomul a szív felé, hogy megszakítsa azt. És a kit e rejtelmes hullámok sötét karjaikon ringatnak körülötte, milyen szép a leány és milyen oktalan ő! Nem, Béla nem gondolkodik a jövendőn. Már kezében a kormánylapát, hogy elhajítsa. Egy franczia királyról tartotta fenn az aprólékos udvari monda, hogy mikor ágyán hánykódva, a báli zene visszhangját hallá, bedugta füleit, mert ama titokteljes hangokról azt tartotta, hogy az ördög suttogása. Béla nem követte e példát. Meghallgatta az ördögöt, ki ekképen beszélt: - Bolond, a ki eltiporja a rózsát, melyet gomblyukába tűzhetne. Bolond, a ki irtózik az ágytól, mert rossz álma lehet benne. A holnapra gondoljon az, a kinek ma sincs mit ennie. Sohasem lehettek egymáséi? Mit tesz ez? Te elég gazdag vagy, ő elég ifjú, hogy felejtsetek, a mikor szükség lesz rá. Az új szerető a legjobb vigasztaló a világon. Ugyan minek borzadsz úgy össze? Hiszen még kérdés, ha lesz-e szükség feledésre és új szeretőre? A sors bolond kerekének csak egyetlen egyet kell fordulnia, hogy porrá gázolja azt, a mi utatokban áll. Aztán isten nevében legyetek boldogok mindörökre! - Így az ördög. Béla meghallgatta és eldobta a kormánylapátot.

A határozás, ha még olyan rossz is, mindig lecsöndesít. Béla asztalához ült és levélbe kezdett. Magános óráiban költő is volt, nem ment neki nehezen. A szavak, melyek a papirra kerültek, csak szerető szívből fakadhattak; de csak bűnös kéz irhatta azokat le, bűnös ajk beszélhette el. Az ifjú hév legforróbb hangjait találta meg; a zajló érzelmek a legelragadóbb meggondolatlanságban nyilatkoztak; a szerelem föllelte csodálatos ékesszólását. Mintha a toll a képzeletnek mélységeket és magasságokat bejáró szárnyából lett volna tépve. Csak a becsületes igéret egyszerű szavai hiányoztak e lángoló sorokból. Mily nevetségessé törpült e nyilatkozat mellett a szegény mendikás együgyű vallomása; de ebből hiányzott mégis a kéz, mely becsülettel nyujtatik ki a másik után; hiányzott a szó, hogy: visszajövök én még ide, vagy: nem távozom én innen sohasem.

Béla bepecsételte a levelet és betette a «Karthauzi» lapjai közé, melyet olvasni küldött Marinak. A napot kószálva töltötte. Egy órára betekintett a kollégiumba; de Birkás Péter úr akadozó leczkéje az örökösödési jogról nem birt rá elég vonzerővel, hogy ott marassza. Kóborgott a sziget fagyos, havas utain. Kedvezett neki a szerencse. Hogy este hazatért és a kisasszony után kérdezősködött, (kissé fátyolozott és bátortalan hangon) Mari épen egyedül volt. A lány megérezte jöttét és varrásáról nem mert föltekinteni. Sápadt volt. Bélának sem jött szava s némán ült le mellé. A professzor úr kis galambja nem mert ránézni. Béla megfogta kezét; Mari nem vonta vissza s ölébe ejtette munkáját, Béla átkarolta vállait; Mari nem

húzódott félre. Béla megcsókolta; Mari nem ellenezte. A téli égen tisztán ragyogtak künn a csillagok; de senki sem láthatta, mi van megirva bennök.

Ily rossz sejtelemmel, némán és szomoruan kezdődött e szerelem. Mintha csak vigasztalni akarták volna egymást valami nagy csapás gyászában. De a mint benn voltak már a szerelemben s megszüntek gondolkodni viszonyukról, rajtok is erőt vett amaz önfeledtség, mely épen oly kevéssé vár valamit, mint a mennyire nem fél semmitől. A köd, mely az első napokban rájok nehezült, (csalva őket s játszva velök, hogy csakugyan egymás keblén pihennek-e?) oszladozni kezdett s édes gyönyörűséggel szokták meg, hogy egy a más oldalán lássa magát. Béla lelkét valamivel hosszabb ideig tartotta beburkolva az; de az ifjú általán mélább kedélyű, feketébb vérű volt. Megható vala az ártatlan vidámság, mely Marit aranyos hálójába keríté. Csodálatos; most, hogy megtalálta zárját, kalitját, ép olyan vígan csicsergett, mint a madár, mely megszabadul rácsai közül. A várbeli leczkéken ismét a régi figyelmes és hálás tanítvány lett; csak a tandíj fizetésében szívesebb. Száz csókot kapott az öreg úr mindennap. Mintha csak elgondolta volna Mari, hogy már most e piros ajkak nemcsak atyjáé; legyenek legalább dús kárpótlással iránta. Minek beszéljem el hosszan e szerelem mesefüzérét? Mindenki ismeri e történeteket, mindenki keresztülment rajtok, mindenki mosolyog felettök, mindenki visszaóhajtja és mindenki megkönyezi őket. Hol szent legendák, hol egyek a száz közül; de mindig ugyanazon apróságok. Béla és Mari is átélték e történeteket. Volt meséjök a megszárított rózsabimbóról, a *Karthauzi*-nak egy bizonyos lapjáról, egy esti csónakázásról a holdvilágította Dunán, a majálisról a szőlőhegyen, az emberek kinevetett suttogásairól, egy észrevétlen csókról hajdan egy betegágy felett, a rejtegetett fájdalomról egy titokteljes gyűrű miatt, (Pedig édes anyádé volt ugye? Szegény anyád, ha élne!) a megmagyarázhatatlan és hosszú félelemről. (Pedig mi okunk volt rá?) Mert a szerelmesek vallomása egyszerre leejti a függönyt szíveik egyedül viselt örömeinek és régen-régen rejtegetett fájdalmainak titkos panorámája előtt. Nézd, nézd; szenvedjük át, örüljünk rajta még egyszer s ujra és végét nem érve, együtt. Hosszan tartottak csodás napjaik, midőn egyszerre van az égen a nap tüzes sugaraival és a hold ábrándos fátyolával. Csupa arany és ezüst minden körülöttük. Kézben kéz járták e mesés világítású tájakat, szíven szív pihentek a legédesebb nyughelyen; és siettek az elérhetetlen lidérczek után. Boldogságuk kétszeresen édes volt, mert titkos. Azt hitték, csak ketten tudják. A mendikás már otthagyta Dunaszöget. Hogy, hogy nem, az anyjától (ki szegény csizmadiáné volt valamerre) kicsalta egyetlen kincsét: egy pár kis arany függőt. Azt hitte, nem illenék úgy távoznia, hogy mátkájának (mert már annyi, mintha az volna) valami emléket ne hagyjon. Az is családi ékszer, a mit neki szánt; öregszülejéről szállt az anyjára. Indulása előtti nap kinálta meg vele Marit; de a lány nem fogadta el. A visszautasítás nem törte meg hitében Gidát. Míg a függőket papirosba takargatta, ezer okkal mentette magában jövendőbelije szerénységét s kissé rossz kedvvel ugyan, de szívében a jövő papság, feleség iránt megtörhetetlen bizodalommal telepedett meg azon a gadóczi hetivásáros kocsin, melylyel hosszas húzás-halasztás után megalkudott. Mari, ki tudtán kívül volt annyi, mintha már mátkája lenne Gidának, szívesen bucsuzott el tőle s nem feledte lelkére kötni, hogyha bejön, el ne mulassza fölkeresni őket. Épen ilyen rengeteg tudatlanságban volt a dolgok állása iránt a nagytiszteletű úr, kiben a csókok megsokszorozódása semmi gyanút nem ébresztett. Nem tudta, mi háborgatta gyermekének szívét, mikor legelőször fordult hozzá kérésével; nem tudta, kicsoda az, a kinek kedveért Mari minél fényesebbnek és tökéletesebbnek óhajtja lelkét. És mesélt, mosolygott tovább. Örzse asszony sem foghatta meg, minő csoda által lett Mari a «rest szűzből» egyszerre szorgalmas Mártává. Csupán csak Matyinak volt biztos tudomása a dologról. Egy szerencsétlen délután a kerti lak ablaka mindent elárult neki. Haragos képpel tört a szerelmesekre s aznap este a Griffben Filkó Miska azt a gyanuját fejezte ki barátjának, Hetes Pálnak, hogy Matyi valami módon hozzáfért az apja kulcsaihoz. Az ég hallotta fogadását, hogy úgy szolgáljon neki a szerencse, a mint halandó ember tőle valamit megtud. Így állván a dolog, valóban csodálatos volt a következő levél, melyet Béla legbelső fiókjába zárt:

Öcsém, Béla!

Vedd jól az eszedbe a mit irok, mert nincs kedvem falra borsót hányni. Husvétkor volt itt-künn egy legátus tőletek; valami Zsályának vagy minek hítták. Azt mondja Istók, hogy a prédikációjába mind a két ünnepen belesült, hanem a gyomra feneketlen volt. Ivott mint a kefekötő. De neki is biztattam, úgy, hogy mind a két délután részegen ment föl a papszékbe és ha megszorítják, nem igen tudta volna megmondani, hogy fiu-e vagy leány? Ettől az ipsétől hallottam, hogy a gazdád leányával szerelembe keveredtél. Isten őrizz, hogy barátot akarjak nevelni belőled. Magam sem voltam különb fiatal koromban és most is azt mondom, hogy az az élet mindig megérte ezt a köszvényt, a mi most nyomorgat. Istók is azt erősíti. Hanem csak azt akarom mondani, hogy eszeden légy. És még azt is mondom hozzá, hogy úgy intézd a dolgodat, hogy a haszontalankodásaid Ágnesnek a fülébe ne jussanak, mert ha ennek a leánynak egy hajaszála meggörbül miattad, akkor az öreg atyaúristen legyen neked irgalmas. Jobb, hogy most mindjárt beszerezd a koldus-tarisznyát és vesd a válladra. Mert annyit mondhatok, hogy miattam ugyan elmehetsz koldulni és koplalhatsz a mennyit tetszik. Nekem ugyan nem látod egy árva fityingemet sem. Különben kivánom, hogy ezen soraim friss egészségben találjanak. Igaz, mióta az eszemet tudom, olyan nyomoruságos termést nem értem, a milyen az idén lesz. A rozs sok, ha egy arasz. Servus.

Kálozdy Benedek s. k.

A levél, mely egy nagy árkus papirosra volt írva és kívül össze-vissza csöpögetve spanyolviaszszal; ürömcsepp gyanánt hullott Béla idilli örömeinek habzó kelyhébe. Gorombán ragadta vállon, hogy ébredjen föl, mert álmában a sors nehéz bilincseket kovácsol neki. Nem hallja-e a kalapácsütéseket? Béla hallotta. És törülgetni kezdte szemeiből az álmot: kerülte Marit. A kis kék szalag, melylyel a fényes hollófürtök össze voltak kötve, sokszor röpködött az udvaron és hívta őt; s Béla a hátulsó kapun osont ki. Ő kapta meg az első bimbót a kertből, (még Gida kötözte be őszszel a fáját) de oly sokára köszönte meg! Nem egyszer lázadtak fel érzései a kényszeröltöny ellen és összeszaggatták ezt. Ilyenkor édes szemrehányással simogatta homlokáról a felhőket Mari és tudakozódott baja felől. Most ez volt a baja, máskor az, harmadszor amaz. Oh minő utálatos szerep! A lány, szegény, vigasztalgatta magát, a mint tudta. Nem egyszer hallotta, hogy a költőknek vannak névtelen fájdalmaik. Ilyen lehet Béláé is. Semmi köze hozzá szerelmüknek; sem az ő hitének, sem Béla igazlelküségének. Hisz ő csak hallgatta olykor azokat a bizonyos szomorú verseket, melyek fájdalma, ki tudja, honnan fakad; sóhajtása, ki tudja, hova repül?! És mégis, hogy elszorult rajtok a szíve! Hát annak a szívnek hogyne lennének rossz órái, (hisz van a világon ősz, alkony, árva és koldus) melyből vétettek?! És mit is érne az ő csókja, mit érnének az ő ölelő karjai, ha nem lenne azon a homlokon bánat, a mit lecsókolhat; azon a keblen teher, a mit leemelhet; a körül az élet körül viharok, melyektől megvédelmezheti! Mosolya nem volt követelő; ragyogott a nélkül is, hogy visszamosolyogtak volna rá.

Akármelyik lányka oda adhatja gyermekfejjel szívét valakinek első hevületében; hogy meg tudja őrizni azt a legérdemesebb számára, ahhoz anya kell. Akármelyik sem kerülheti el a viharokat, ha szívének kormánya után indul; hogy a hajótörésben csak könyeit hagyja, lelke kincseit megmentse, ahhoz anya kell. Marinak nem volt anyja.

IV. FEJEZET.
Mit hoz az ár?

A viharok közeledtek. A tekintettől, melyet Béla akkor vetett rá, mikor a legutolsó pár hétre jött vissza Kálozdról a kollegiumba, Mari lelke mélyeig megdöbbent. Hisz ez már nem fájdalom; ez nem tiszta lelkiismeret! E tépelődés forgatta-e ki annyira harmonikus valójából, vagy más gyötörte szívét; de az nem Mari volt többé, a szerelmes, derült, hívő és boldog Mari, a ki oly téveteg léptekkel járkált egy nyári estén Bélával a kert hátulsó útján. Arczából kikelve, egész testében remegve, a szerte heverő kerti eszközökben: ásókban, gereblyékben meg-megbotolva, a kétségbeesés szánalomra méltó képét mutatta. El-elhalványodott és kiszáradt ajkai reszkettek a felindulástól; míg apró kezeivel simogatta haját, öntudatlanul tépte azt; a kis kék szalag az útfélen hevert; égő szemeit nem emelte föl a földről. Sokszor megmozdultak ajkai, mintha mondani akart volna valamit; de csak csuklás lett a vége. Soká, soká tartott e kínos séta. A mellett a rózsafa mellett, melynél egyszer régen a feltámadott Béla találta (már akkor szerette rég), megállt a lány és mereven rávetette szemeit kedvesére.

- Szeretsz még, Béla? - kérdé. Hangja tompa, halk, érctelen, idegen volt. Mintha nem is ő szólt volna, hanem valahonnan a nagy itélőszék magasából, vagy lelkiismerete mélységéből intézték volna Bélához e kérdést.

- Szeretlek, - sugta.

- Hát nem fogsz elhagyni?

- Oh Mari! Nézz oda. Nem szerette-e az eget az a csillag, melyet végzete lehajít? És mit tehet a kényszer ellen? Csak szeret - és semmivé lesz.

Mari még mindig mereven nézett Bélára. A hulló csillagot nem vette észre; oda se nézett. Megfogta szerelmesének kezét, (alig találta, úgy reszkettek az övéi) és felsóhajtott:

- Szíves örömest dolgoztam volna érted, ha szegényen maradsz.

Azután eltünt. Béla magára maradt a mályvarózsák mellett. Magára! Mennyi kisértet lármázott, tánczolt, csúfolódott, tapsolt, kaczagott körülötte! Ha a mennytől legtávolabb a magány van, úgy e vergődő ifju lélek magában volt. Pedig a csillagok oly tisztán ragyogtak körülötte és egy elkésett fecske oly bizalmasan füttyentett feje fölött. Azt hitte, ha szíve szakad is, meg kell mentenie az ólomsúlyoktól szárnyait, melyek ama fényes világig fogják emelni. Mi lenne belőle szárnyaszegetten?

A nagytiszteletű úr - kis kerek bársony sapkájával fején és a tudomány örök derüjével arczán - épen jókor nyitott be leányához.

- Galambom, hogy vagy?

Mari nem felelt. A galambfészek igen szomoruan nézett ki. A lány arczát összekulcsolt karjaiba rejtette varró-asztalán és meg sem mozdult. Az öreg azt hitte, aluszik és megnézte óráját, hogy talán nagyon belemerült Comenius-ba. Csak kilencz óra volt. Óvatos, nesztelen léptekkel lopózott Mari háta mögé és szeliden megsimogatta rendetlenül szétomló haját, melyből hiányzott a kis kék szalag. Nem aludt. Fejét nem emelte föl a gyöngéd simogatásra; inkább - mintha fájt volna neki - intett kezével atyjának, hogy távozzék. És egyre csuklik vagy sír.

- Gyermekem, galambom, mi baj? Bántott valaki? Beteg vagy? Csókolj hát meg.

Így tudakozódott, ijedezett, édeskedett a nagytiszteletű úr. De mindhiába. Ma nem csókolta meg Mari, kinek az ég alatt semmi baja sincs, csak csuklik és sír. Még arcát sem emeli föl. Atyjának hallgatnia kell fájdalmát; de nem láthatja elborult szemeit. Ép így sír a szél odakünn; ép így panaszolja vég nélkül való bánatát. A szegény öregnek valósággal kétségbe kellett volna esnie, ha leglesújtottabb perczében nem tesz nála részvétlátogatást az a tudós német kollégája, ki oly meggyőzőleg magyarázta el, hogy fiatal leányok kedélyrázkódásait nem kell sokra venni; legtöbbször ok nélkül támadnak s mindig vele járnak korukkal és nemükkel. Bizonyára ez is csak korával és nemével jár Marinak. De azért nem fog ártani dr. Barkó. Addig is, míg megjönne, sorra kinyitotta a nagytiszteletű úr az ablakokat és hozatott friss vizet. Szükség volt rá, mert a lányka elalélt. A ránczos vén homlokon - a német kolléga biztatásai daczára - kigyöngyözött a veríték. Ügyetlenül és ijedten forgolódva bontotta ki egészen rendetlen haját, oldotta meg ruháját, húzta le czipőjét és fektette ágyába. Azután leült mellé és leste, a mint lassan-lassan nyitotta ki szemeit, e szép, sötét, révedező, kétségbeesett szemeket. Ezenközben megérkezett dr. Barkó, megtapogatta a beteg homlokát, üterét és leült az ágy elé.

- Az ütérverés gyorsasága, - kezdé, (tanár volt a kollégiumban,) - a test időszerint való állapotától, az életkortól és nemi különbségtől függ. Nőknél tudvalevőleg sokkal sebesebb, mint a férfiaknál. Innen magyarázom én a kisasszony állapotában talált egyetlen aggodalmas körülményt. Mert a szív óriási munkát végez egy huszonnégy óra alatt. Azaz végezhetne, ha akarna. Kiszámították a tudósok, hogy a szív munkája milyen nagy súlyt emelhetne minő magasra. A kisasszony szíve a jelen körülmények közt még nagyobb sulyt emelhetne még magasabbra. Ha tudniillik akarná. De nőknél az egyáltalában így van. Az előadottak eredményét levonva, a kisasszony állapotát normálisnak találom. Hála az égnek! A pihenés majd le fogja csöndesíteni a billentyüket. Mert ezek okai mindennek. Nyugodalmas jó éjtszakát kivánok.

A német kolléga véleményét e szerint már egy szakértő nyilatkozata is támogatta. Teljes oka volt tehát Hajós Gábor urnak az éjjeltől, a pihenéstől minden jót várnia. De neki magának sem hozott az semmi jót. A várlak régen volt ily komor, sőt fenyegető, mint ez éjjel. A külső őrtüzek az égen egymásután aludtak el s úgy tetszett, mintha az erősség minden védelem nélkül maradt volna, kitéve a furfangos ellenség meglepéseinek. A szél el-elhozta a távoli harczmorajt. Az ellenséges seregek nehéz felhői egymásután vonultak föl az égre. Az első ágyu eldördült. Utána a második, harmadik és a többi. A csattogó kardok villognak és a pokolbeli kénes tüzek czikáznak jobbra-balra. A várablak reszket... A professzor úr sokszor meggyújtja, meg eloltja a gyertyát. Olykor meg is rémül és azt hiszi, öreg fejének ily ádáz támadás ellen nem nyujt elég menedéket ez a vár; csöndesen fölkel és átmenekül leánya szobájába, hol az álmatlan Őrzse a mécsvilágnál mélyen bele van merülve szent Dávid zsoltáraiba; az igaz, hogy ének helyett csak a száját mozgatja hozzájok. Nem kerüli ki az Énekek Énekét sem és elmotyogja a csodálatos menyasszony minden szépségét, kinek bámulására hivatnak föl Jeruzsálem leányai. Észre sem veszi, hogy a nagytiszteletű úr minduntalan megfordul a szobában és föléje hajlik leányának. Mari szemei le vannak csukva s meg-megszakadva szedi a lélegzetet. Az öreg elhiszi, hogy alszik és visszavonul fenyegetett várába. Lenyugszik és olvasni kezd. Valamennyi könyve arról szól, hogy milyenné neveljük gyermekeinket? A sorok minduntalan elfutnak szemei elől s belsejében szívét facsarja a kérdés, hogy ki tudja boldoggá nevelni gyermekét?!

Mari oly boldogtalan és kétségbeesett volt, a milyen csak egy fiatal szív lehet. Nem is fájdalomban, hanem valami megmagyarázhatatlan rettegésben teltek napjai. Dr. Barkó azonban állapotát teljesen rendesnek találván, felszabadította, hogy elhagyhatja az ágyat. Mari fölkelt; de a mi virág volt rajta és körülötte, édes, illatos, azt mind otthagyta. Mint a lélek suhant át a szobákon, megfogyva, sápadtan, halkan és reszketve. A fátylat, melybe burkolózott, sohasem

emelte föl szívéről. Az egész templom-utczai házra ránehezedett titka. Örzse asszony - a mint hiába vigasztalgatta, hiába tett kedvére mindent - türelmét vesztve motyogta magában, hogy már csakugyan nincs egyéb hátra, egyenesen Gileád hegyeiről kellene számára balzsamot hozatni. Nem hiába megálmodta ő már két éjjel egymásután, hogy a frigyláda a filiszteusok kezére került, mint Éli próféta idejében. A nagytiszteletű úr, miután a kritikus éjtszaka elmult, általánosságban az időtől várt orvoslást; de a kollégiumból mindennap szokatlan sietséggel indult haza és egyszer megvallotta dr. Barkónak, hogy sem éjjele, sem nappala nincs. Legjobban megütközött azonban a dolog ilyetén állásán Bihari Gedeon gadóci rektor úr, ki egy kis búzát hozott be a vásárra, és beköszöntéskor megfoghatatlanul hideg fogadtatásban részesült. Már azon kezdett aggódni magában, hogy a szívet, mely már annyi, mintha az övé lett volna, valami gézengúz léhütő elhalászta tőle, mikor a nagytiszteletű úr szíves meghívása éjjeli szállásra és a távozó Kálozdy Béla búcsúebédjére, egyszerre jóvá tett mindent. Nem, itt még mindig tudják, hogy ki ő voltaképen. Családtag. Legalább már annyi, mintha az lenne.

Béla búcsúzott. Immár teljesen betölt Werbőczyvel és Papiniánussal, Birkás Péterrel és Mihály Ferencczel, a két ügyefogyott tanárprókátorral, az iskolával és Dunaszöggel. Hogy a nagytiszteletű úr jobban nem búsult utána, csak az aggodalom volt az oka, mely leánya fölött terhelte lelkét. Mert Béla volt az ő főbüszkesége. A legtökéletesebb eredmény, melyet tudománya és gondjai elértek valaha. Gyermeke, alkotása és dicsősége. Elmében világos és éles; a két jogtanár úr egy-egy fogósabb kérdésben vitába sem mert bocsátkozni vele. Lélekben nemes és fogékony; költő, ki nemcsak érzett, hanem tett is. Sok szegény deák emlegeti. Nincs a sárhoz nyűgözve, van ideálja. A sorsnak, ha úgy keresi ki, hogy kire bízhat méltán földi javakat, akkor is első sorban kellett volna találnia Bélát. Testben erős, viseletében urias. A bizonyítvány, melyet a dunaszögi kollegium kiállított, az esperes úr megpecsételt és a tanári kar aláírt részére, keresni látszott a hízelgőnél hízelgőbb szavakat. Iszák Mihály, a história tanára, ki sok jó napot töltött a kálozdi pinczében, erőnek erejével beletétette az általános eredmény rovatába, hogy: «példátlan.» A magaviselet rovatába ellenben, Ujhelyi esperes úr sürgetésére, (kinek négy eladó leánya és igen sok vérmes reménye volt,) az került, hogy: «példás.» Uram, istenem, milyen ember lesz még ebből valaha?!

Mintegy erre a kérdésre látszott felelni Bihari Gedeon úr, ki a különben csöndes folyású búcsúebéden, - balkezét hol sörte-hajába mélyesztgetvén, hol aranyrojtos kék nyakkendőjét igazgatván vele, - a következő felköszöntést rögtönözte.

- Bocsánatot könyörgök alássan, nagytiszteletű tanár úr, hogy e díszes társaságban csekély szómat fölemelni bátor vagyok. (A konyhaajtó megnyikkant és Örzse asszony hallgatózott.) Valamint a nap is akkor tetszik legfényesebbnek, mikor búcsúzik, azonképen tekintetes Kálozdy Béla úr magas tulajdonságai is a jelen ünnepélyes perczben kétszeresen tündöklő fényben jelennek meg lelki szemeim előtt. Mert, könyörgöm alássan, ő nem leáldozó, hanem fölkelő nap. Bizonyára méltán köszönthetjük benne hazánk és szegény, elnyomott, de immár ébredő nemzetünk egyik diszét s egyházunknak, ezen hiába ostromolt kősziklának, egyik dicsőségét. Meg vagyok győződve róla, hogy mindnyájan, kiknek e diszes asztalnál jelen lenni szerencsénk van, örömáradattól zugó kebellel kívánjuk, de kívánom különösen én lelkipásztori alázatos könyörgésemmel, - mert már annyi, mintha az lennék, - hogy az Úr Isten tekintetes Kálozdy Béla urat az emberiség, a haza és a reformált hitvalló egyház örömére soká, igen soká, megszámlálhatatlan esztendőkig éltesse!

A poharak emelkedtek. Mari és Béla is koczintottak. A nagytiszteletű úr (az Isten megbocsát ennyit gyarló emberi voltunknak) e perczben megfeledkezett leányáról. Egy valóságos örömkönny jelent meg pilláin és becsületes hiuságában hosszan nézte Bélát.

Ezen a délutánon sokan várták a távozót. Várták többek között Ujhelyieknél, hol a három idősebb kisasszony piros szalagokat kötött és - mivel tudták, hogy Béla szereti a költőket - a

káplántól elkérték kölcsön Petőfi-t s kinyitva tették oda az asztal közepére. Várták Bogdányi ügyvéd úrnál is, hol a pinczéből igazi 34-dikit hozattak föl, hogy minden perczben kéznél legyen. Várta a kaczér Vigyázóné, kiről a vénecske Bogdányi kisasszony azt szokta mondani, hogy Dunaszögön ő a fiatalság megrontója. Ezzel azonban Vigyázóné igen keveset gondolt, hanem egész nap reggeli öltözetben várta Bélát; talán végre sikerül! Mind hiába várt. Kárba veszett az esperesék Petőfije és piros szalagja ép úgy, mint a kaczér asszony csábító pongyolája. Csak Bogdányi fiskális úr vette ki a maga részét a 34-dikiből. Béla otthon töltötte a délutánt s csak a háziaktól búcsúzott. Bement Marihoz is. Az ajtó előtt oly gyáván viselte magát, mint valami tolvaj. Megállt és keze reszketett a kilincsen. Amint belépett, Marit karjára hajtott fejjel találta varró asztalánál. Sem föl nem tekintett, sem üléssel nem kínálta meg. Béla megállt előtte s akadozva kezdé:

- Búcsúzni jöttem, Mari kisasszony. Ne nézzen rám, mert nem tudok búcsút venni. Pedig távoznom kell örökre, ha mindakettőnket nem akarom végkép boldogtalanná tenni. Ön szép, ifjú, vidám... - itt elakasztotta a tekintet, melyet Mari rávetett, (a szegény leány nem volt szép többé, ifjúsága is messze volt, és a vidámságtól a végetlen választotta el) s csak szünet mulva tudta folytatni: - Önt meg fogja vigasztalni a szomorú bizonyosság, hogy a kire szíve kincseit pazarolta, az nem volt érdemes ezekre. És el fog jönni az érdemes. És boldogok lesznek mindaketten. Én magam fogom csupán együtt töltött napjaink emlékének kinjait viselni. A sors elszakít öntől. A kéz, mely végzetemet magában tartja, kettőnk közé furakodott és elválaszt. Én nélküle tehetetlen nyomorúlt vagyok és nem kárhoztathatom önt arra, hogy száraz kenyeret osszon meg velem. Volt-e egy éhenhaló valaha boldog? Csak képzelte-e magát annak? Oh Mari, bocsássa meg, hogy az ön mosolya erősebb volt, mint meggondolásom és szerelmem elnyomta a becsület egyenes hangját. Örök szemrehányást viszek magammal e házból, pihenést nem ismerő lélekfurdalást, mely siromba fog kisérni. Nem vagyok oly rossz, Mari, a minőnek képzel. Ime, kegyetlen birája vagyok vétkemnek. Elitéltem magamat a szörnyű büntetésre, hogy önnek mindezt szemtől szembe, élő szóval mondjam el. Nem vagyok egészen romlott. Szeretem önt e perczben is. Bocsássa meg nekem és nyujtsa kezét. És legyen úgy, mintha sohasem léptem volna át e küszöböt. És legyen úgy, mintha sohasem ismertük volna egymást. És legyen úgy, mintha már meghaltam volna.

Mari fölvetette mélységes, barna szemeit az ifjúra. Mindnyájan láttunk viasz-alakokat, melyekről az elbizott magyarázó sohasem mulasztotta el megjegyezni: mintha csak élnének. Ilyen volt e pillanatban Mari. Mintha csak élne. De már hangja valamely mély sírból hangzott föl:

- Tehát itt hagy, és nem fog megmenteni?

Ennyi volt mindössze, a mit mondott. Bélának nem volt felelete. Utolsó szóváltásuk befejeztetett. Az ifjú víg baráti körben töltötte a búcsúestét. A poharak csengettek és víg dalok harsantak föl. Tele volt mindenki reménynyel a jövő iránt. Az egyik reménye egy csöndes paplak; a másiké a zöld asztal koszorui; a harmadiké egy szép feleség. De mindegyik meg volt győződve róla, hogy az ő reménye semmi ahhoz képest, a mi Bélára várakozik. Vagyon, hirnév és boldogság. Pajtás, ölelj meg utolszor! Itt a poharam, igyál ebből! Az egészségedre! Annak a bizonyosnak az egészségére!

Oh Istenem, minő zilált lélekkel és nehéz fejjel indult Béla hazafelé az éjtszakában. Kucsmáját levette, atilláját kibontotta, hogy fejét, mellét szabadon érje az éjjeli szél. A templom-utczai háznál már mind aludtak; az a bizonyos ablak is sötét volt és a szoba csöndes. Csak a kerti lak végében látott egy mozgó alakot. Besurrant, hogy észre ne vegye. Az az alak a mendikás volt, kinek már bevett szokása, hogy lefekvés előtt séta közben elszí egy-két pipa gadóczi dohányt a jobbik fajtából. Hiszen tulajdonképen csak azért ment oda rektornak. Egyhangú lépteinek zaja jó ideig hangzik a ház előtt a csöndes éjben. Néha be is tekint a

felcsillant ablakon; de nem akarja Bélát készülődésében háborgatni. Ime, az egész szoba hogy össze-vissza van hányva. Ugyan mi lehetett az a papircsomó, a mit most a gyertya lángja fölé tartott és elégetett? Talán versei. Hallott róla valamit, hogy Plato és Balassi Bálint óta divatban van verseket égetni. Ejnye, ez a pipa sehogysem akar szelelni. Különben eleget is szolgált mára. Az egyhangú, nehéz lépések elhangzanak és csönd lesz. Csönd egész addig, mig Matyi füttyszóval közeledik haza felé. A Griffből azzal indúlt meg, hogy pénzért megy haza; de az egészből csak annyi volt igaz, hogy hazajött. Béla világos ablaka a menekülés földét jelentette neki és reménység szállta meg balszerencsétől zaklatott szívét, hogy nem lesz kénytelen hollóként repülni vissza a bárka ragadozó állatai közé. Bekukkant.

- Jó estét, Béla. Te most bizonyosan azt gondolod, pajtás, hogy én örök búcsút akarok tőled venni, és sajnálod a pénzedet. Isten őrizz! Ha a sors rövid időn arra nem kényszerít, hogy felakasszam magamat, megadom becsülettel egy krajczárig, a mivel tartozom. Adhatsz akármennyit. Bizzál bennem, mint a kősziklában.

Béla nem bizott ugyan benne, mint a kősziklában, hanem azért odaadta neki tárczáját. Miután éjjeli vendége (kinek szemei mély gödréből egyszerre szikrák villantak elő) kedvére gazdálkodott volna benne, érzékeny búcsúzások és fogadkozások közt ismét magára hagyta. A Griffben megjelenésére támadt csodálkozó moraj és lelkesedés nem hallatszott oda. Körüle megint csönd lett. Csak az öreg Duna egyhangú mormolása hallatszott a távolból. Béla kinyitotta ablakát, hogy friss levegő áradjon szobájába. Hosszan bámult ki a sötét, hangtalan éjbe. A kisértetek is nyugodtak és nem háborgatták zsibbadt lelkét. Csak egy fehér alak üzött a távolban játékot vele. El-eltünt, meg újra megjelent. Lenge volt, mint a nádszál, szomorú, mint a kétségbeesés, és egy pillanat alatt elenyészett, mint a sóhaj. Nem, csupán káprázat volt az egész. Béla becsukja ablakát, és régi nagy karosszékébe ül. Bünhődik. Azt hiszi, a legkeservesebb bünhődéssel, melyre magát kárhoztathatta. Lehetetlen, hogy az égi hatalmasság még sulyosabbat szabjon fejére. Bünhődik, mig a hajnal első sugarai megjelennek neki is tisztán, fényesen, kiengesztelőleg, békítve, mint bárki másnak. Már hallja, mint döczög a ház elé a régi hintó, melyen el fog utazni. A vén kocsis megzörgeti ablakát.

- Ifiuram - kiált be fogatlan aggodalmában, végünk lesz, ha meg nem indulunk. Nagy út ide Kálozd. Pedig estére otthon kell lennünk.

Felrakják a holmit és megindulnak. Még mindenki alszik a háznál. Az ablakfüggönyök mindenütt le vannak eresztve. A várlakban sem verték még az ébresztőt. Mari is alszik. Alugyék csöndesen és ébredjen boldogan! Béla beveti magát a szakadozott, foldozgatott, kék kocsiülés legsarkába. Még csöndes az egész város. Csak valami távoli utczában kurjogat egy részeg csoport. A pajtások, kik Béla után búsúlnak. Aztán egy-két szekeres gazda siet kifelé munkára. A kocsi átdöczög a hidon. Mintha e csöndes méltósággal folyó viz most már örökre elszakítaná őt Maritól. Nem jobb lenne-e belevetni magát és visszauszni hozzá?! Hogyan tudsz elszakadni tőle?! Lesz-e egednek ilyen fényes csillaga valaha? A kocsi odább döczög, keresztül a város határán a felhúzott sorompó alatt. Át és odább a visszatérés reménye nélkül. A városvégi apró házak rég eltüntek, csak a nagy templom tornyának aranyozott csillagán játszanak a sugarak. Attól a toronytól nem messze laknak ők. Talán épen e perczben lopózik ágyához egy jó barátja: a hajnali sugár, felszárítani legalább egy könycseppjét, melyet ő sajtolt a világ legtisztább szívéből. E könyeket neki kellene lecsókolnia. Az ő ajka sohasem fogja érinteni többé azt a fehér arczot, melynek emlékét szivében magával viszi. Meddig, hová, miért? A kocsi csak döczög tovább és nem ád feleletet. A távol köde már egészen elnyeli a várost és mindazokat, a kik ott laknak. Senki sem vonhatja ki magát a gyötrelmes igazság alól, hogy csak vesztett kincsének értékét érzi igazán. Béla föláll a kocsiban és visszanéz. Fénylő szemeiben egy köny csillan föl. E könyben messze-messze uszik tőle mindaz, a miért szerelmét fel akarta áldozni: a vén kastély, az arany kalászszal ringó földek, a gyémántokkal rakott menyasszony és a nagybátya rideg szíve. Usznak-usznak a távolba és a

visszatérő ár csöndes dajkálással hömpölygeti felé Marit. Ő az, színről-színre ő. Tárd ki hát karjaidat és ölelj meg. Én vagyok a te vőlegényed! Fogd meg hát a munkát és segíts nekem. Én vagyok a te férjed!... Béla visszavetette magát a kocsiba és éles, harsány, türelmetlen hangon rivallt a kocsisra:

- Fordulj vissza, János!

Az öreg morgott ugyan valamit, hogy végük lesz, ha estig haza nem érnek, hanem az urfi nem olyan hangon osztotta a parancsot, hogy ellene mert volna mondani. Bizonyosan ott felejtett valamit. Megfordultak. Már látták újra a tornyot és átmentek a sorompón. A hid azonban épen ki volt eresztve; gőzhajó közeledett. Meg kellett nekik állni. Béla türelmetlenül ugrott ki a kocsiból, és gyors léptekkel, izgatottan járva föl s alá, alig győzte várni, mig a fütyülő, füstölő, zakatoló vizi szörnyeteg odább jut. Már nem látott semmit maga körül. Nem látta, hogy a malmok táján három kis, ide-oda czirkáló csónakot nagy és egyre gyarapodó csoport kisér lázas figyelemmel a parton. Semmit sem látott. Hála istennek, végre benn vannak a kieresztett hajók; tovább mehetnek.

- Siess János, ne kiméld a lovakat.

A vén fogatlan megint eldörmögte, hogy úgyis végök lesz, ha estig be nem állítanak Kálozdon, és elővette az ostort. A házak csak úgy repülnek mellettök. Nini, hisz ez korhely Mátyás! Ugyan hova szaladhat ez ilyenkor hajadon fővel?

- Matyi, Matyi megállj!

A korhely nem állt meg. Hát ezek ugyan mit akarhatnak itt ilyen korán reggel? A nagytiszteletű esperes úr Iszák meg Birkás professzorokkal. Hogy összedugják a fejüket és minő visszatetsző bámulással tekintenek rá a kocsiba. Ugyan mit beszélhetnek ott a sarkon az a vén kofa, meg az a rüpők szakácsné, hogy olyan nagyon tördelik a kezüket és olyan elrémülten óbégatnak? Hát soha sem lesz már vége ennek a templom-utczának? Ez már a Vigyázóné háza; ott van az ablakban és elfeledte kifesteni magát. Ez meg a papéké. Végre itt vagyunk.

A kapu tárva van, az udvar üres. Csak három idegen vénasszony sug-bug a kut körül. Örzse nincs köztük. Béla leugrik és beront a szobákba. Mind mind üres egymásután. A várlak bástyái elhagyottak, sőt - mintha ádáz ellenség ütött volna rajtok - össze vannak rombolva. Az ebédlő asztalán egy gyertya ég, melyet ott feledett valaki, hogy fényes nappal világosság helyett ijedelmet terjeszszen. A korhely ágya érintetlen; ma éjjel ebben nem aludt senki. Kalapja, mely az imént hiányzott fejéről, ott hever a szoba közepén; könnyen megtalálhatta volna, akárminő sietős dolga volt. Itt következik Mari szobája. Béla benyit. Ott találja a mendikást, ki két könyökével a kis varróasztalra támaszkodva, bámul maga elé.

- Mit keressz itt? - kiált rá.

- Engem hagytak házőrzőnek, mint családtagot, - felel a kérdett és meg sem mozdulva teszi hozzá: - Egy lelkipásztornak sohasem szabad leroskadni a csapások sulya alatt. Én őrzöm a házat.

- Mi baj? Miféle csapás? - sürgette Béla és szemeit elfutotta a vér.

- Hát, könyörgöm alássan...

- Beszélj. Hol van Mari?

- Nincs itt, könyörgöm alássan.

Egy perczig szünet következett a zaklatásban. A mendikás szava minden feleletnél csöndesebb lett. Béla már nem birt magával. Vállon ragadta áldozatát és rekedt ordítással vallatta tovább:

- Hol van hát, ha itt nincs?

A mendikás nem tudott felelni. Csak szemeit emelte rá; az könnyebben esett neki. A két kis apró sárga szem tele volt könynyel. A mindig vigyorgó ragyás arcz mintha visszáját mutatta volna: megindító volt és bús. Béla megértette.

- Meghalt?

- Már annyi, mintha meghalt volna. A Dunában van.

A Dunában. Könyeid árja megcsalt, Béla. Azon nem Mari uszik feléd, a te Isten előtt választott feleséged, hanem usznak vissza: bátyád rideg szíve, a vén kastély, az arany kalászszal ringó földek és a gyémántokkal rakott menyasszony. Mari az ár fenekén van. A zsidó papok, mikor a vasból való ellenség elárasztotta országukat és kiűzte őket hajlékaikból, az Úr házainak kulcsait felhajították az ég felé; ők nem tudják megőrzeni többé, őrizze meg az Isten. Oda, az ég felé hajíttatott ama kétségbeesett szív titkainak kulcsa is, mely már a habok alatt porlik. Őrizze meg az Isten.

Béla kitámolygott az udvarra és felvánszorgott a kocsiba.

- Hajts! - mondá az öregnek.

Így hajt a kocsi, mely embert gázolt keresztül és menekszik.

MÁSODIK RÉSZ.

V. FEJEZET.
A kálozdi kastély.

A kálozdi kastély földgömbünk azon kevés pontja közé tartozott, hol a rabszolgatartás - Wilberforce és Lincoln, az *Abolition act* és a richmondi harcz ellenére - még sokáig virágjában volt.

Az igaz, hogy e kastély ugyancsak el is volt zárva mindenfelől az elégedetlen, suttogó, lázongó, rohanó, szabad világtól. A kis faluval együtt örökös fogságra vala itélve és magas hegyek sánczai közé zárva, melyeken tölgyek és bükkök ezredei őrizték. A mint ez valamennyi fogságnál történni szokott, az őrök sokkal jobb kedvüek voltak, mint a rab. Míg a hegyek oldalán a szőlők világos zöldje s a tölgyek vöröses fénye mindig mosolyogni látszott, a fogoly tartózkodó és mogorva volt. A hosszú fogságban megszürkült, megvénült; csak a pókokkal, vakandokkal kötött bensőbb barátságot, s ha szél fútt, minden tagjában érezte, s keservesen föl-följajdult. Még a mult században építették zárdának a jezsuiták, kiket ama viharok űztek ki innen, melyek rendjöket József császár és Kelemen pápa alatt érték. A nagy, idétlen barokk-épület egy időre gazdátlan maradt. Csak a legfelső, sárgára festett vakolatot kellene a főbejárás felett lefejteni, s a minden izlés hiján kigondolt sarok-czifrák között még meg lehetne találni a nagy kőkeresztet, alatta márványtáblán a D. O. M. szent betüit és a kegyes deák fölírást, mely most, az idők fordultával inkább titkolja, mint hirdeti, hogy kicsoda rakatta egymásra e kőhalmazt. A kis torony harangja még megkondul háromszor napjában; de nem a fráter huzza roráté-ra és Ave Máriára, hanem a szakácsné jelenti általa, hogy elhül a leves, ha nem sietnek. Különben is, ha a hegyháti döczögős országútról egy pillantást vet az utas az emeletes tetőre, az ablakok hosszú, kettős sorára, és az unalmas, egyhangú falakra, - jóllehet ma már egész sereg gazdasági épület veszi körül, - az első pillanatra világos lesz előtte, hogy e rengeteg épület nem világi hivalkodásra volt szánva, hanem síremléknek emeltetett sok földi boldogság fölé. Még meg van a kolostorok rendes kettős bejárása, két nehéz faajtó egy kis kőkoczkás csarnok két végén, a belsőn a harangnak is beillő rozsdás csöngetyü és a reteszes kandikáló lyuk. Az épületet végetlen folyosók futják át, örökös homályukkal, dübörgő kőtalajukkal és mindenütt leskelődő visszhangjaikkal. A nagy szederfát kivágták ugyan az ablak elől; de a sugarak, mintha félnének e szokatlan helytől. Csak a kék lámpa titokzatos világa hiányzik, és a Mária-kép, mely előtt meggyujtatott. A feszület még nem rég meg volt a folyosó végén, jóllehet régóta nem hajtott már senki térdet előtte s a térdeplő zsámolyra Kata asszony egész lelki nyugalommal szokott kötésével letelepedni. Csak egy pár esztendeje kérette el e feszületet a szomszéd karámosi plébános úr az odavaló templomnak, s ma a szent kereszt jelét csupán a pókhálók kiirthatatlan mennyisége őrzi, mely mögötte egy század óta háborítatlanul szövetett. A czellák, csiszolt tölgyfa-ajtaikkal két oldalt, mind a régiek. Most a cselédség lakik bennök s az ablakok rácsaira, melyek a világtól való elzárkózottság jelképezésére kovácsoltattak, a kocsisok, inasok és szolgálók apró, kézi tükröket, fésüket és szeretőik arczképeit aggatták. A priorok imazsámolya, Mihály fúrásban-faragásban avatott kezeinek közreműködésével, Istók úr részére pipatoriummá alakíttatott át. A képek között, melyek a folyosóra kerültek, a Kálozdy családnak és a vele századokon át szövetkezett nemes familiáknak a temetésekre készült czimerei foglalják ugyan el a jobb, világosabb helyeket; de békén megtűrik maguk között egy-két szent atyának arczképét, kiket annak idejében a rend méltóknak tartott a megörökíttetésre. A sötétebb pontokról borus tekintettel néznek alá; de itt nem törődik többé senki sem haragjukkal, sem tudományukkal, sem szenvedéseikkel; csak a Péterfi grófék instruktora, kit minden ismerőse barátnak szánt, gondolkodik el néha-néha e szigorú vonások, beesett arczok és égő szemek szótlan meséin. A többiek csak akkor gondolnak rájok, ha már nagyon meggyülekszik

fölöttük a por. Az emeleten már minél kevesebb a kastély első korszakbeli történetének emléke. Itt már egészen új világ van. Ajtók befalazva, falak áttörve, czellák termekké idomítva, új ablakok nyitva, világosság behozva, sötét folyosók titka elárulva, rejtek-ajtók mestersége köztudomásra hozva s a homály végkép kirekesztve. Az átalakítás, ujjá idomítás sok titkot hozott napfényre. Hajdan, állítólag kincset is találtak. De erről senki sem tud bizonyosat mondani. Az azonban kétségtelen, hogy nehány esztendeje egy akkor felfedezett sötét üregben emberi csontvázra akadtak. Molnár Ábrahám úr, a kálozdi református lelkész, erőnek-erejével be akarta bizonyítani, hogy ez női csontváz, és ebbeli nézetében, Kurz doktor úrnak anatomiai adatokra támaszkodó ellenvéleménye daczára is, mind e mai napig hiven megmaradt. Egyszersmind elkérte e csontvázat magának, és tanuló szobájában állította fel, hogy legyen szemei előtt valami, a mi őt szakadatlanul figyelmeztesse a világ legmegátalkodottabb gonosztevőinek földalatti mesterkedéseire, a magyar protestáns egyház vérlázító üldöztetéseire, a gályarabságra hurczolt papokra és amaz átkos szövetségre, melyben a kormány a katholikus papsággal háromszáz esztendeje áll, sőt állott volna régebben is, ha Luther történetesen előbb születik. Ilyen szolgálatot tett egyháza ellen a szegény, megbünhődött barát.

A zárda még a múlt század végén egy nyugalmazott őrnagy birtokába került, ki a senyvedő fejedelem oldalán végig harczolta az utolsó török háborút. Csinos, daliás termetű ifjú volt, kin egy kis német grófnő szeme megakadt Bécsben. Az udvarolgatásnak házasság lett a vége és szegény majorunk olyan töméntelen pénzhez jutott, hogy hamarjában azt sem tudta, mihez fogjon vele. Egyszerre egész grófra játszotta magát és olyan pöffeszkedést sem azelőtt, sem azóta emberfia nem látott. Kálozdy Péternek hitták s a véletlen úgy akarta, hogy a kálozdi uradalom és kastély gazdátlanságának hire fülébe jusson. Megszerezte és egész életén át áhitozott grófi titulus után. A felesége jussán tele varratta, himeztette, festette mindenét kilencz ágú koronával. A franczia háború alatt igen szép ajánlatokat tett, melyek Bécsben mind köszönettel elfogadtattak; de legfőbb óhajtása iránt az udvarmesteri hivatal mindvégig zárkózott maradt. Utoljára is a szél ütötte meg, a hogy hírét vette a Reviczky Ádám szerencséjének. Két kézzel dobálta a pénzt s a gondviselés előrelátó bölcseségét mi sem bizonyíthatja fényesebben, mint hogy épen olyan utódot rendelt számára, a ki meg két marokkal kaparta össze. Ádám úr egész életében a vitulus embere volt s a mint néha nagy siettében ráért megállani apja képe előtt: - nagy, kifent bajuszu, pirosas arczu, marcziális alak volt - soha sem tudta megfogni, mikép lehet az embernek annyi mindent kiereszteni a markából a nélkül, hogy bizonyos lenne benne, hogy markolni fog érte valamit. Ime, a bánfalvi földek, a végesi szőlők mind oda vannak és most neki mennyi költsége van még rá, hogy minden ajtó fölül, kocsiról, székről, evőeszközről, fehérneműből lefaragtassa, vakartassa, fejtesse a két koronaágat. A legszükségesebbekről csakugyan le is szedette és feleségül vevén egy vén Mátéfi kisasszonyt - kivel azonnal megkaphatta, a mije volt - hozzálátott annak helyrehozásához, a mit boldogult nagy bajuszu atyja elrontott. Szinehagyott zöld bársony süvegében napestig talpon volt és rikácsoló hangján huszonöt esztendőn keresztül nyomorgatta cselédjeit. Soha annyi jobbágy uradalomból Ulászló törvénye óta meg nem szökött, mint akkoriban Kálozdról. Apró, éles szemei napról-napra szigoruan számba vették, hogy mivel gyarapodott és nem tűrtek semmi prédaságot. Nem, még ha tulajdon vére volt is a préda. Így szerencsétlen második fia: Miklós semmi egyebet nem prédált el, mint a kezét (ennek a czikknek az ára pedig csak a legujabb időkben rugott fel olyan rettenetes magasra), s ugyancsak keservesen lakolt érte. Beleütődött valami szegény, árva, rokontalan papleányba s mikor ez, a kegyelemesztendő végén anyjával és a koldusbottal világgá indult, azzal a bolond szándékkal állta útját, hogy feleségül veszi. A minthogy el is vette. Ádám úr, a mint hírét vette a dolognak, elsőben is elhivatta prókátorát, tekintetes Illés Dániel urat, és az iránt intézett hozzá kérdést, hogy nem lehetne-e ezt a házasságot valamiképen szerterobbantani és az új asszonyt annak rendje szerint becsukatni? Illés Dániel (ki mindig nagyon meg szokta gondolni, a mit kimond, és

nem nyilatkozik egy hamar), eleinte vakarta ugyan a fejét, de némi vártatva előállt vele, hogy ő igenis, tudna módot, a melyen tekintetes Kálozdy Miklós úr és Nagy Juliánna házassága érvényteleníttetnék és Kálozdy Miklósné, született Nagy Juliánna asszony annak rendje szerint becsukatnék. A pör azonban hosszú lesz és - nem is tekintve azt, hogy a lefolyásáig mindenesetre kilátásban levő csemeték az egészet még jobban össze fogják bonyolítani, - a perköltség tetemes. Ádám úr ezen gondolkodóba esett és utoljára is sokkal egyszerűbbnek találta féleszü fiát minden apaiból és anyaiból kitagadni, a mivel az a figyelembe veendő előny is jár, hogy az egész vagyon osztatlanul egy kézben marad.

Tudniillik a Bencze kezében. Ez volt az első szülött. Mint a család minden tagja, szintén a dunaszögi főiskolában tanult, melynél a bőkezű Péter úr fényes alapítványokat tett annak idején. Innen az iskolába járó apró Kálozdyak is bizonyos tekintetben mindig patrónusoknak tekintettek. Az auktoritás iránt kellő kegyelettel viseltető professzor urak minden lehetőt megtettek Bencze úrfi érdekében is, és szolgálatkészségüket annyira mutogatták iránta, hogy egy öreg segédtanár hat hetenkint még üstökének megkurtitására is vállalkozott. Mindez természetesen igen jó hatással volt a fiatal kedély fejlesztésére. Bencze alázatos szolgájának is tekintett maga körül mindenkit s csupán a könyvek előtt volt némi respektusa, mert ezek nem engedtek parancsolni maguknak. Benedek úrnak pedig még legalázatosabb szolgája, tiszt. Molnár Ábrahám úr sem mondhatja, hogy a maga emberségéből lábolta volna át a klasszisokat, levén neki gyerekkorában mindig több gondja az ütőfára, fölserdültével pedig a szebb fajta zsidóleányokra és szolgálókra, mint a grammatikára és metafizikára. A sors különös gondoskodása azonban melléje rendelte még ifjú éveiben Pallér Istókot, (ki ne hallott volna a Pallérossi Pallérokról, kik a Tiszán túl virágzanak?!) egy állítólag fényes családból származott, de ez időszerint igen sokat koplaló fiatal embert. Istók mindig az urfi háta mögé telepedett az iskolában és sugott neki tüdeje szakadtából s mécsese mellett a legkitünőbb pensum scholasticum és demesticumokat készítette számára. Titulusa volt: korrepetitor, fizetése: a mennyi jutott. Jóllehet annyi sohasem jutott, a mennyiből mindennap jóllakhatott és becsületes öltözetet vehetett volna magának, (különben már annyira megszokta a foltot, hogy egy végből készült gunyában nem is érezte jól magát;) ellenben annál bővebben jutott hátának két hatalmas ökölből: mindazonáltal a kollegium küszöbén egész elérzékenyedve búcsúzott el urától és tanitványától a mentor, szivére kötvén, hogy ha az életben valami fennakadása lenne, Istók nem fog késni a megjelenéssel. Bencze megigérte ugyan, hogy majd füttyent; de magában teljes megvetéssel fogadta az ajánlkozást, meg lévén győződve róla, hogy miután a testimoniumok az utólsóig mind a zsebében vannak, (csak egyetlen egyet használt el nagy szükség esetén fidibusnak), neki többé az életben semmi néven nevezendő fennakadása nem lehet. Azonban nehány rövid hónap lefolyása alatt keserűen kellett csalatkoznia.

A vármegyén - minthogy a Biró contra Harkányi hires restaurációban tevékeny részt vett, - megtették aljegyzőnek, (az is csak hoz valamit, - gondolta Ádám úr) és mindjárt az első héten egy szörnyű nagy gravaminális reprezentáció fogalmazását akasztották a nyakába. A dolog annyiból állt, hogy a karámosi katonai parancsnokság az innen Gadóczra vezető országutat saját czéljaira és költségén járható állapotba helyezvén, ezáltal rettenetes sérelmet követett el a vármegye jogkörén. Bencze úrfi izzadt, rágta a tollat és semmire sem ment. Utoljára eszébe jutott Istók. Elküldött érte. A mentor megjelent egy bokáját verdeső, zölddel foltozott kék kabátban, szörnyű lyukas csizmákban és rettenetesen kiéhezve. Már akkor a jog és theologia a kis ujjában volt és épen az orvosi tudományokra akarta szánni magát. A mint viszontlátták egymást növendékével, mindegyik meggyőződött, hogy nem nélkülözheti a másikat; Istók élhetetlensége a Bencze zsebét és Bencze fogyatékos bölcsessége az Istók fejét. A mentor új csizmát és kabátot kapott s oly fölségesen föltette a reprezentációt, hogy a kanczelláriának odafönn a háta is borsózott az ijedtségtől. Innen kezdve aztán nem is váltak el többé soha.

Egyszer jött ugyan Benczének olyan bolondos gondolata, hogy fölmegy Bécsbe gárdistának; de Ádám úrnak több esze volt, hogysem ilyen költséges expediczióhoz a megegyezését adta volna. Ilyenformán maradt Bencze továbbra is viczenótárius, a ki kedvére zsarnokoskodhatott a hajdúkon. Ő maga ebben a minőségben, Istók pedig mint tiszteletbeli esküdt, laktak a karámosi vármegyeházán. A fiatal ember sokat kalandozott erre is, arra is; ha valami furfangosabb tervre, vagy érzékenyebb szerelmes levélre volt szükség, a mentor borzas feje és hegyes pennája mindig rendelkezésére állott. Ha már a foltos könyökü esküdtet valamelyik ház körül őgyelegni látták, a hol csinos hajadon vagy szemre való menyecske lakott, úgy megijedtek tőle, mint a gonosz lélektől; s a ki férfi volt a háznál, az jeladásnak tekintette, hogy résen legyen. Természetesen megesett, hogy itt-ott belevesztettek a mulatságba; ilyenkor Istók egy csöppet sem restelte a kudarcz egész ódiumát magára vállalni. Ha meg aztán komolyabban akarta valaki keresni a büntető igazságot, olyan ármálisokkal állt elő az ország másik végén virágzó családjáról, a melyek ellen a szegény polgár-ember nem igen mehetett valamire. Ezekkel az ármálisokkal és a Tiszán túl virágzó Pallérossi Pallérokkal különben olykor Benczének is meggyűlt a baja. A mint valami nem tetszett a mentornak, vagy a szelet érezte csontjaiban, mindjárt előállt velök nagy sóhajtozás között, hogy mi lehetett volna ő belőle ezek után, ha bolond ragaszkodással nem lánczolja oda a maga csónakját a Bencze nehéz vontató hajójához. A megyei hivataloskodással, miután az új adminisztrátor valamivel szűkebbre vonta a gyeplüt, mind a ketten torkig voltak már épen, mikor Ádám úrral a száraz betegségnek egy pár esztendei hiábavaló erőfeszítés után sikerült elbánnia. Míg tiszteletes Molnár Ábrahám úr stentori hangja a kálozdi kripta szájában az oda került protestáns csontok számára nagy hatással esdekelt az urtól békés nyugodalmat ama gonosz csontok szomszédságában, melyek közelében pihenni fognak: az alatt Istók ékes stilussal írta meg mindkettejök lemondását a megyei hivatalokról, melyre a politikai rendszerváltozás sajnos kényszere folytán szánták rá magokat.

És kiszellőztették a roppant kastélyt s bele költöztek. Bencze az emeletre, Istók, a prior földszinti lakására. Még alig nézhettek jóformán körül, mikor kiütött a forradalom. Bencze heves vére forrni kezdett s Illés Dániel úr jóakaró tanácsainak ellenére - ki elejétől fogva megmondta, hogy a dolognak jó vége nem lesz, - kardot kötött. A kálozdi uradalom kezelését Istókra hagyta, ki azonban fényes családi származása mellett is sohasem érezte jól magát a nagy uraságban. A prókátor úr sas-szemeinek számadásai ellen is voltak kifogásai. Ezekben ugyanis - igaz, hogy nem épen jelentékeny összegek előtt, - nem egyszer fordult elő a titokteljes tétel: «Egy szegény özvegyasszonynak és árvának», mely iránt bővebb felvilágosítást adni Istók úr látható zavarral vonakodott. Akkoriban az iparlovagok nem hozták ugyan még oly rosz hirbe a névtelen «szegény családokat», mint mai napság, de Illés Dániel úr nem azért köszörülte ily élesre az eszét, hogy valaki egykönnyen átjárjon rajta. Bencze úr a hadjárat folyamán szerencsére csak egy-két napot pihenhetett otthon és nem sokat figyelve a prókátor aggodalmaira, futólag áttekintette a számadást s minden megjegyzés nélkül adta vissza Istóknak, kinek félős tekintete nyilván nem a legjobb lelkiismeretről tett tanúságot. Bencze alezredes úr sietett vissza a táborba, hol tömérdek galibát csinált, senkinek sem akart engedelmeskedni, minduntalan eldobta, de megint csak fölvette tiszti kardbojtját. Különben vitéz katona volt, nem egyszer tüntette ki magát és - dicséretére legyen mondva - sebei is voltak, melyeket maig megérez. A hadjárat végén Komáromban megkapta szerencsésen menedéklevelét és haza vonult medvének. Már jóval túljárt a harminczon; de nem igen gondolt a házasságra. Komendálták ugyan neki ezt is, azt is; de ő azt szokta rá felelni, hogy van még idő, s bár valamennyire megcsöndesedve, folytatta a nőtlen életet. Fogadta a béreseket, kiknek szép feleségük volt s az úri asszonyok társaságából menekült. A hadjárat, tiszti élet a helyett, hogy csiszolt volna rajta valamit, még zordabbá tette. Berendezett maga körül egy rabszolga telepet, melynek főfelügyelőjévé Istók neveztetett ki. Soha zsarnok lágyabb szívü miniszterre nem talált. Mindenkinek a gazda szemöldje járását kellett lesnie, különben senki sem volt

biztos, hogyan és hol virrad rá a holnapi nap. Mindig megtartotta kezében a korlátlan büntető hatalmat. Tanácskozni csak Istókkal tanácskozott, a többinek mind csupán parancsolt. Épen úgy a prókátornak, mint a lelkipásztornak, kinek patrónusa volt; gazdatisztjeinek, mint béreseinek. Mindig gondosabb és gondosabb gazda lett; lóra nem igen ülhetett forradalmi emlékei miatt, hanem kocsin minduntalan bejárta a gazdaságát és minden szalmaszálra gondja volt. Lopásról szó sem lehetett, hanem aztán ajándék, annak a kit lehordott vagy elveretett, bőven jutott. Együtt volt meg benne az apja és nagyapja természete. Így folytak ama kemény, szomorú napok elsei fölötte s bár még legjobb korában volt, legalább tiz esztendővel vénebbnek látszott. Bencze úrfiból Benedek úrrá lett. És ha a házasságot előhozták neki, még mindig azzal állt elő, hogy ráér. Már világos volt mindenki előtt, hogy nem akar megházasodni; hanem akkor, uram fia, ugyan kinek gyűjt, kire takarit? E kérdés nem kis fejtörést okozott a vidéken. Senki sem tudott rá megfelelni. Végre is a szájas ispánné hozott némi világosságot a dologba, kinek valahogy sikerült kitudnia, hogy van odabenn a városi nevelőintézetben egy Winter Ágnes nevű kis leány, a kiért minden néven nevezendő költséget Benedek úr visel. A fölfedezés általános izgalmat keltett a környéken s igen sok mendemondára adott okot. A gyermek anyjára nézve nagyon eltérők voltak a vélemények. Némelyek szerint a várnagy leányáé volt; mások egy kaczkiás özvegyasszonyt gyanusítottak; a református parokhián pedig - uram bocsá - még egy apáczát is belekevertek. Akármint állott a dolog, annyi bizonyos, hogy Benedek úr szorgalmasan küldözgette az öt pecsétes leveleket a vén, szemüveges, kapzsi Schmidt kisasszonynak, és sokat nyomorgott a sebhelyeivel.

Egy őszi estén - az aradi napokra másodszor fordult az év - vacsora után bor mellett üldögéltek együtt az ebédlőben Istókkal. A haza sorsáról volt szó, mint akkoriban Magyarországon tiz palaczk közül kilencz mellett. Benedek úr elkáromolta magát hol egy, hol más ellen. Egy német adóczédulát nyomorgatott ujjai között, melyre nézve Istóknak kellett bővebb felvilágosításokat adnia. A szitkokat is hiven viszhangozta három-négy variansban. Beszélgetés közben észre sem vették, hogy a postakocsis kürtölt a kapú előtt, pedig a kürtszó élesen harsogott a nedves, ködös levegőben. Csak Palkó, a vigyori inas zavarta meg őket, a mint a szó szoros értelmében leesett állal nyitotta rájok az ajtót, és a küszöbön habozva megállt.

- Úgy tartson, rablók egy szálig, - heveskedett a házi úr, majd rárivallt az elképedt inasra: - A pokolba, hát neked mi bajod?

- Nagyságos uram, - dadogott az inas, - egy kis gyereket hozott a posta. Aszondja, hogy mihozzánk való és erőnek erejével bekérezkedik.

Benedek úr nagy szemeket meresztve, hirtelenében megint egy tekintetet vetett a pokolba.

- Az ördög nem vitte el! Istók, a mienk lehet az a gyerek?

A mentor azonban, a mint megértette Palkó jelentéséből, hogy miről van szó, egy pillanat alatt haragos pirosra változtatta sárgás szürke szinét és mielőtt a hozzá intézett kérdésre válaszolhatott volna, kiosont a szobából. Benedek úr e szerint - nem levén tisztában az iránt, hogy az övék lehet-e az a gyerek, a kit a posta hozott, - közelebbi adatok után tudakozódott.

- Hogy néz ki az a kölyök?

Erre a kérdésre a jó kedvü inas egyszerre megmutatta mind a harminczkét fogát, olyan széles kedve támadt. Hanem a felelettől huzódozott.

- Mit vihogsz itt? Milyen az a gyerek?

Palkó valahogy rendbeszedte az arczát és ilyetén felvilágosítást adott:

- Szakasztott olyan, mint a nagys... a nagys... hehehe... a nagyságos úr.

Benedek úr meghökkenve a hirtelen bizonyosságon, fölkapta fejét. De csakhamar visszanyerte szokott méltóságát, és végig nyujtózva karosszékén, kiadta a parancsot:

- A pokolba, lódítsátok hát be!

Nem volt azonban rá szükség, hogy az illető akár a pokolba, akár a kálozdi ebédlőbe belódíttassék. A jókedvü Palkó háta mögött már ott állott a kis jövevény, kinek reszkető kezét Istók tartotta a magáéban. A gyerek, kit a posta hozott, olyan volt, mint valami szürke papirosba göngyölt csomag. Földig érő szürke köpönyegbe volt burkolózva s a zsinóron függő vörös bojt éppen úgy esett a háta közepére, mint a pecsét. Szabad kezében egy kis, kék zsebkendőbe takart butyrot tartogatott és nagy csizmáiban szörnyen csoszogott. Különben szép, nagy, fekete szemei voltak, melyeket bátran hordozott körül a szobában. Mielőtt az elbámult Benedek úr kérdést intézhetett volna a fiúhoz, a mentor megszólalt eképen, még pedig némi köhécselés után s legünnepélyesebb hangján, a mikor mindig «mélyen tisztelt barátjának» szokta nevezni Benedek urat.

- Mélyen tisztelt barátom, én nem mondok egyebet, mint hogy ez az ártatlan kis fiú itt, a ki ma érkezett a postán, neked véredből való vér. Azt hiszem, nem szükséges semmit többet mondanom, mint hogy a te szerencsétlen Miklós öcsédnek, kiről mindnyájan megfeledkeztetek, természetes és törvényes férfi-gyermeke. Ha még hozzáteszem, hogy ez az a bizonyos szegény árva, és ennek az anyja az a bizonyos szegény özvegy, kit a számadásokban említve találhatsz, úgy gondolom, teljesen tisztáztam becsületemet. Miután kifejezném még abbeli óhajtásomat, hogy hozd ezt nagy fejü prókátorodnak - reputáczióm érdekében - tudomására, átadhatom a szót e kis árvának, ki kérdéseidre meg fogja adni a kivánt felvilágosításokat.

Ezzel egy bátorító tekintetet vetett a kis szürke csomagra, hogy csak feleljen bátran, a mint betaníttatott. Benedek úr gondolkodva kezdte köszörülni a torkát, mintha az egész esemény nagyon meglepő lenne rá nézve. Poharát kiitta, letette és mosolytalanul, mint rendesen, így fogott a vallatáshoz:

- Hogy hínak?

- Kálozdy Bélának, - felelt egy kissé szepegve a gyerek, kit a posta hozott.

- Éhes vagy?

- Igenis éhes; de még van a butyromban egy kis kenyér, az elég lesz mára.

- Fogd be a szádat! - rivallt rá barátságtalanul az agglegény. - Palkó, hozd be ennek a kölyöknek a maradék nyulat.

Az egyik tanu eltávozott. A vallatás így folyt odább:

- Hol van most az apád?

- Tiszteli urambátyámat, hogy már négy esztendeje meghalt.

- Hát az anyád?

- Az is tiszteli urambátyámat, hogy a mult héten meghalt. A kis Juliska még régebben meghalt. Mind, mind.

- A pokolba is, hát kolera volt nálatok? Aztán mit hagytak rád?

- Tisztelik urambátyámat, hogy semmit sem hagyhattak.

- Az nem sok. Hát akkor egészen koldus ez a gyerek, Istók.

A mentor, ki a postán érkezett gyerek mellett vigyázó szemekkel leste mélyen tisztelt barátja mosolytalan arcát és bizó tekintettel várta azon a megilletődés sugarait, a kötelességére való figyelmeztetés, (mely szerint Bencze úr nyilatkozatait neki kellett bővebben kifejteni és megmagyarázni), egyszerre visszazökkentette rendes kerékvágásába.

- Ha meggondoljuk, - mondá, - hogy egy apátlan és anyátlan árva, kinek semmije a kerek ég alatt, méltán nevezhető koldusgyereknek, úgy ez a kis fiú sem jár messze tőle, hogy a szó szóros értelmében az legyen. Ha eszünkbe vesszük azonban, hogy van még valaki a világon, kit e kis jövevénynek immár megboldogult szüleitől az öröklött harag távolsága választott ugyan el, de a kit a halál bizonyosan kiengesztelt: egy áldott lelkü...

Benedek úr türelmetlenül vágott közbe:

- No jól van jól. Magának is van talán szája. Hát mit akarsz itt te kis kölyök?

- Csak egy kis helyet a cselédszobában. Azután alázatosan tisztelik mind urambátyámat, hogy legjobb lesz, ha valami mesterségre ád.

- A pokolba adlak. Hát tudsz-e valamit? Jártál-e iskolába?

- Szolgálatjára urambátyám. Már Mátyus Mihály tanító úr keze alá jártam a negyedikbe.

- 'Isz elég vén vagy már oda. Hát mondd meg, melyik a százötvenegyedik zsoltár?

A mentor szemei egyszerre fölvillantak. Már tréfál. A milyen ritkán szokta, ez inkább jót jelenthet, mint roszat. A fiú pedig - mint a gyermekek általában szokták, ha valaki kétségbevonja tudományukat, - ismét neki bátorodva felelt:

- Szent Dávidnak csak százötven zsoltárai vannak.

- Ember vagy, öcsém. Hát Palkó, hol az a nyul? Tán biz az egész a fogatokra ragadt? Az urfinak itt Kata vessen ágyat Pallér úr szobája mellett a kis kamrában. Aztán holnap reggel menjetek el a rektorért, hogy beszédem lesz vele. Telepedjél le öcsém, és láss hozzá.

Egy boldog emberrel több volt a világon. És ezt, ha meggondolja, maga Pallér István sem tagadta volna.

Így került a kastélyba a gyerek, a kit a posta hozott. A mint kipakolták a veres pecsétes, szürke itatós papirosból, a legcsinosabb fiúcska állt elő. Rokonszenves tekintete csupa értelem és melegség, minden szava hála és szerénység, fekete szeme életteljes, eszejárása gyors, kedélye simulékony és vonzó. Mind olyan tulajdon, a mi sohasem volt meg Benedek úrban. A hozzá hasonló erőszakos és korlátolt emberek, legkivált ha gazdagok is, rendesen le szokták nézni ellentéteiket; de szivökben mindig beszédes egy hang mellettök. A kálozdi rektor elragadtatása és a bizonyítványok, melyeket Mátyus uram kis deákja hordott haza Dunaszögről, megtetszettek Benedek urnak. Sokáig nem mondta ugyan senkinek, és nem is mondta volna a világért sem, hanem már kedvencze volt a fiú. Istók egész lelki gyönyörűséggel magyarázta meg magának gyakran azt is, a mit nem hallott és mindenkor jó pártfogója volt Bélának az öreg úr lassan megnyilatkozó szive körül. A fiú különben nagyon is illett bátyjához. A szegénység, mely apja s utóbb anyja házánál vaskezü úr volt, korán megtörte a daczot, ellenszegülést, vágyakat benne; korán hozzászoktatta a könnyű szívvel való lemondáshoz. Mindenben megadta magát nagybátyja akaratának; nem is várta a parancsot, megértette szeme pillantását. Így azután nem volt csoda, hogy az egész rokoni és baráti társaságban, mely egy nyárderéki estén Kálozdy Bélát utószor várta haza a kollegiumból, senki sem volt többé kétségben az iránt, hogy kinek a számára zsarnokoskodik és gazdálkodik Benedek úr.

VI. FEJEZET.
A harang megkondul.

A két nagy társalgó szobát egészen kivilágították e családi ünnepre. Kata asszony, a kulcsárné, szokatlan bőkezüséggel és legkisebb zugolódás nélkül adta ki a nagy halom gyertyát a kamrából, és Palkó két faragott szék drágalátos lábát törte el, míg a nagy csillárban mind el tudta helyezni. Az igaz, hogy a féleszü Péter, ki titkos irigye volt, igen ügyetlenül járt a kezére, hanem hát ő szokása szerint nem vette valami nagyra a dolgot, egyet nevetett, fölszedte magát a földről, leverte a port kék libériájáról, és a hatalmas, négy karu ezüst gyertyatartókon folytatta a munkát. Még pedig sikerrel. Mert mind a képes szála, mind a kék szoba régen usztak már ilyen fényben. Mint Palkó, két vén arczképre czélozva, megjegyzé: azóta nem is, hogy az a nagy bajusz elvette azt a bubitás fejkötőt; az pedig már olyan régen volt, hogy itt a házban Kata asszonyon kívül senki sem emlékezhetik rá. A haragra lobbant kulcsárné az élczelődő vigyorinak egy poflevest igért, melyet ez semmi esetre sem fog megköszönni, és az egyik tartót mindenestül a fejéhez akarta vágni, mivelhogy a gyertyák állítólag mozogtak benne.

Nem hiába sok bajjal járt, de ugyancsak fényesen is ütött ki a világítás. Még oda is csakúgy áradt a fény, a hol semmi szükség nem volt rá: ama két csillagra a kis kék szobában, melyet Ágnes kisasszony a természettől szem gyanánt kapott. A szép, fiatal leány karcsu, nyulánk termetére, finoman metszett arczára, aranyos hajára, rózsaszín öltözetére és csillogó ékszereire. Rég leáldozott világosságot látszott visszavarázsolni Ágnes két nevelője: Biró Eulália és Eufrozina kisasszonyok körül, kik - miután öcscsüket, Rózát szerencsésen férjhez adták a fiatal Péterfi grófhoz, s hírét vették, hogy Benedek úr, ki ágról-végről rokonuk is volt, nagyban töri a fejét rajta, hogy hol helyezze el a rideg kálozdi kastélynál valami alkalmasabb helyen, óvó szemek alatt és mivelt lelkek között a nevelő-intézetből haza került Ágnest, - magánosságukban nagy örömmel ajánlották fel azt a kis szobát Bogádon, melyet Róza üresen hagyott. Ők még mindig a régiek. Eufrozina kisasszony vékony, szürke fürtöcskéi ép úgy lengik körül hamiskás és rizsporos arczát, mint egykor; Eulália kisasszony keskeny, kegyes és alázatos képét ugyanaz a bodratlan, lila selyem főkötő, vállait ugyanaz a bő fekete gallér köríti, a mely harmincz esztendeje minden ünnepélyesebb alkalomra előkerül. Az egyik ép oly begyes, világi méltósággal, a másik ép oly szent figyelmetességgel bánik tiszt. Molnár Ábrahám úr szemérmes életepárjával és szörnyű szégyenlős hajadon leányával, mint a pápaszemes, vén és goromba Kerekesné nénivel.

Míg a kék szobában egy régi, talán félszáz esztendősnél is régibb album sárga lapjait forgatják, melyekről Biró Eufrozina kisasszony felé eltünt szebb napjainak emléke int, a képes szoba csillára nagyobb társaságra ontja világát. A pap torzonborz vonásaira, tüskés szakállára, bajuszára, szemeire és időnkint szónoki méltósággal föl-fölemelt karjaira. A tiszttartó derék, megtermett alakjára, emelkedő, rengeteg mellére, ügyetlenül összecsomózott fekete nyakravalójára és az irigylendő megelégedésre, melyben székén hátravetette magát. Az előmenetelre számítgató és mindenütt tükröt kereső ispán himlőhelyes arczának örök derüjére. A bölcseség, szeretet, dologtalanság és élhetetlenség ama megtestesülésére, mely e kastélyban Istóknak neveztetik s hosszu, bátor küzdelme diadalának tudatával, kékkel foltozott szürke kabátjában jár-kel a vendégek között. A gazda megtörött alakjára a nagy karosszékben; magas, kopasz homlokára; beesett szemeire, melyekben csak úgy csillan fel olykor-olykor a régi fény, mint a kialudni készülő parázs; szürke bajszos, nagy szemöldű, barna-sárga arczára és nagy csizmákban pihenő, köszvényes lábaira: az egész romra. A többiekre is mind. Csak Illés Dániel prókátor úr huzódott félre a nagy világosság elől a nagy, vörös márvány kandalló homályos

szögletébe, hol akárki valami kisebb fajta gordonkának nézhette volna rengeteg nagy fejével, keskenyebb derekával és vékonyságuk miatt alig észrevehető lábaszáraival.

- Nem, esedezem, - beszélt a pap, - ez csak még sem igazság, a mi velünk történik. Ki tagadhatja, hogy az a hatalmas ellenállás, melyet mi a pátenssel szemben kifejtettünk, az ébresztette föl a nemzetben az alvó oroszlánt? Háromszáz esztendő óta nekünk köszön a haza mindent és még sem ád semmit. Háromszáz esztendeje vérzenek sebeink. Hát mi volt ez a karámosi választás a múlt héten? Vármegyénknek fele reformátusság, tiszta reformátusság és mind a két alispánnak katholikust választanak. Megbuktunk, megbuktunk, és ez nem jól van így.

A háromszáz esztendeje vérző lelkipásztor méltatlankodása általános viszhangra talált, melyből különös nyomatékkal emelkedett ki az újból megnyílt közélet egyik fáradhatatlan bajnokának, Bárándy Gáspár úrnak stentori hangja:

- Minden erőfeszítésünk hiábavaló volt az ármánnyal szemközt. És kétszeres okunk lehet a panaszra, mikor olyan hazafi volt a jelöltünk, mint Móricz bátyánk. Kit akarnak hát, ha ő nem kell? Van-e a vármegyében csak egy is olyan hazafi, mint ő, a ki most tíz esztendeje bezárkózott a házába és onnan mostanig nem tette ki a lábát? Megmondom világosan a szemébe, meg én, hogy: nincsen.

A medve, ki a prókátor mellett foglalt helyet a terem egyik homályosabb zugában, mikor a föntebb előadott igazság szemébe mondatott, szerénykedve rázta meg övig érő szakállát és sötét fenyveshez hasonló szemöldeit. Móricz bátya tíz év alatt elszokott barlangjában a beszédtől.

- De csak az ármány, a tiszta, világos ármány diadalmaskodott felettünk, - folytatta a politikus. Mert teljes világos lehetetlenség, hogy egy olyan közszeretetű és munkás hazafi, mint Móricz bátyánk, igaz úton megbukhassék. Iszen talán nem kell mást mondanom, mint hogy a bizottság választásánál csak Napoleon császár és Garibaldi kaptak nála több voksot; a Türr generálisé már kettővel kevesebb volt. Ugy-e, kettővel, Móricz bátyám?

A fenyves erdők megmozdultak.

- Na mondtam. És az alispánságban megbukik! A nótárius úr jó mathematikus itt, megmondhatja, hogy lehetséges-e már ez? Úgy-e, hogy nem? Tiszta, világos ármány volt.

- Hja, a választás mindig ármánykodással jár, - jegyezte meg keserüen a jegyző. Ismertem egy valakit, a ki számvevő akart lenni valamikor. Az egész közgyűlésen valami tízen voltak jelen. Mikor az adminisztrátor a másik kandidátus nevére föltette a kérdést, a tízből négyen fölkeltek és ő kimondta a többséget. Igen, mert az a valaki, a kit én ismertem, hazafi volt, a másik meg pecsovics. Így van ez már a világon.

- Háromszáz esztendeje, - fejezte be tiszt. Molnár Ábrahám úr a kifakadásokat, melyek alatt a házigazda nagy karosszékéből gyakran pillantgatott a kandalló fölött ketyegő órára. A kisebbik mutató már kilencz felé járt. Noha Illés Dániel úrnak szünet nélkül mozgó, nagy feje időről-időre eltakarta is, világosan lehetett látni, hogy már a kilencz felé jár. Benedek úr keveset ügyelve a panaszokra, melyektől súlyos volt körülötte a terem levegője, egyszer csak mindenkit elhallgattatva mordult meg:

- Hol a pokolba késhetik ennyi ideig az a fiú?

Az avatott tapintat és reménykedő ügyesség ott is ért és siet a válaszszal, a hol tulajdonképen nem hozzá intéztetik a kérdés. A tiszttartó tiszteletteljes nyugalommal emelkedett föl ültéből, az ispán pedig ugri alázatossággal termett Benedek úr mellett és mindaketten siettek megnyugtatni, hogy az út bizony nem egy helyt igen rossz, a lovak két napi útban kifáradtak, a korcsmárosok rendetlenek az etető stácziókon és Halásziban egész nyomorúság kivárni, míg össze tudják kotyvasztani az ebédet. A közbeszurt megjegyzés az egész társalgásnak is

alkalomszerűbb fordulatot adott, melybe, - talán mondani sem szükséges - Bárándy Gáspár úr ügyessége zökkentette be.

- Sohase tessék aggódni nagyságodnak. Majd megjönnek. Olyan lovakkal, meg olyan kocsissal nem eshetik baj. Tiszta világos, hogy megjönnek. Csak az én utam lenne olyan biztos, mint Béla barátunké! Gondolom, mindegyikünk megköszönné. De meg is köszönhetné. Hisz olyan híre jár neki itt a környéken, hogy gyalog már majd beszélni sem lehet vele. Azt sem tudjuk hamarjában, minek tegyük meg. De csak szóljon, mi akar lenni? Aztán itt vagyunk mi a többire.

A társaságban többen voltak akként meggyőződve, hogy nekik most ezt a pipa dohányt, a mit füstölnek, meg azt a pohár bort, a mi rájok várakozik, minden kitelhető módon meg kell érdemelniük. És a politikus fölhívására dörgő fogadkozásban törtek ki. Csak a medve mozgatta búsan az ős-erdőket; az ármánynyal is kell ám számolnotok! Bárándy Gáspár úr nem azért tartatott éles látású politikusnak, hogy egy pillantással le ne olvassa a gondolatokat, a melyek a rengeteg szemöldök alatt forrtak, és meg ne feleljen rájok iziben:

- Itt még az ármány sem diadalmaskodhatik fölöttünk. Mert teljes tiszta lehetetlenség, hogy a lángész ki ne vívja jogát akárki ellen. Béla úr pedig lángész. Minő pálya áll ez ifjú ember előtt! Mi most azt sem tudjuk világosan, hogy igazság szerint hol kell kezdenie; hát még ha azt kérdeznék tőlünk, hogy hol fogja végezni? Nyitva áll előtte az út a legmagasabb polczig. Mert ilyen időkben, a milyenek ránk várakoznak, a lángész rettenetes tőke, a mely százas kamatokat hozhat.

- Már az igaz, - erősíté a megtermett tiszttartó és lelkesedésében nagyot rántott fekete nyakkendője csombókján. Fölséges dolog is a tudomány!

- Tiszta világos igazság, hogy nagyra született, - folytatta áradozásait Bárándy úr. Soha nem ajánlottam föl senkinek nagyobb készséggel edzett vállaimat az emelkedésre, mint Béla barátunknak fogom. Mert hiába, - ármány ide, ármány oda, - mégis csak a vármegye marad az igaz magyar politikus iskolája.

- Béla itthon marad, - dörgött bele a kombinációkba Benedek úr. Nem megy sehová. Ilyen ideig-óráig tartó, felfordult világban okos ember semmibe sem kezd.

- Bizony, ha meggondoljuk, - magyarázta Istók, - hogy a kamarilla még mindig milyen hatalmas odafönn, hogy Napoleon császár hogyan rászedte az olaszokat is, hogy mi minő hajlandók vagyunk elhamarkodni mindent: biz ezt ha jól eszünkbe vesszük, nem sok bizodalmunk lehet hozzá, hogy ez a mostani gyöngyélet itéletnapig tart.

- Kérem, Pallér úr, - vágott közbe a politikus, kinek edzett vállaira Benedek úr határozata szerint egyelőre nem lesz semmi szükség, - kérem, Pallér úr, szíveskedjék meggondolni azt is, hogy már csak Nápoly van hátra, azután teljes bizonyossággal mi következünk. Hanem hát így is jól van. Annál dicsőbb. Béla barátunk legalább egészen a mienk marad, és mézes heteit...

- Hónapjait és esztendeit, - toldotta meg a hosszan vérző lelkipásztor.

- Tehát mézes hónapjait és esztendeit nem fogják a gondok legterhesebbjei megzavarni. Tiszta világos, hogy nagyságos uram együtt határozott Ágnes kisasszonnyal. Alig várom, hogy koczinthassak az egészségükre.

Ágnes, kinek egészségére Bárándy úr minél előbb koczintani szeretett volna, és már köszörülte a torkát, odabenn a kék szobában még mindig az albumot nézegette az asszonyvendégekkel. E kis, piros bársonyba kötött könyvecske, melynek szélén és tábláján rég meghalványodott már az aranyozás, a Kálozdy-család nő-tagjainak egész történetét kitárta mindenki előtt. Titkok, melyek régesrég napfényre kerültek, meg el is vonultak a feledés ho-

mályába; érzések, melyek mind megvítták csatáikat, élvezték győzelmüket, vagy elszenvedték bukásukat s porló szívek koporsójában csöndesen eltemetkeztek; kaczérságok, melyeknek égető szomja rég kialudt, vagy büntetése annak rendje szerint elkövetkezett; igéretek, melyek híven beváltattak, s a róluk szóló kötelezvényt elfeledték összetépni; remények, melyek e papiroknál gyorsabban mentek füstbe; itt-ott sokra biztató tehetségek, egy-egy költő, képíró vagy bölcs pólyáiban, melyekből sohasem sikerült kibontakoznia; álmok, melyekből rég felébredtek, vagy mindörökre beléjök merűltek azok, kik egykor álmodták; világi hiúságok, szerelmeskedések, számítgatások és elragadtatások; mindezek benne voltak ama kis vörös bársony kötésű könyvben. Mennyire megsárgúlt papirosok és meghalványodott írás! Az illatot azonban, mely a szép parmai Izabella római királyi szalonjaiban s Windischgrätz grófné és Lichtenstein herczegné termeiben divatos volt, mintha mostanig megtartották volna. Mennyi finom élcz, minő éles vagdalkozás, mennyi elménczség és nagyszavu bók e franczia sorokban, melyeket mind elhomályosított ama durva, katonás és egyenes vallomás, mely fölött az akkor még ifjú és daliás Péter úr hosszú órákon keresztül törte fejét. És az együgyü sorok a kis grófnénál megtették hatásukat. A hozzá intézett lapok ritkulnak. Csak egy franczia abbé, ki tanítója és gyóntatója volt, intéz még hozzá érzékeny sorokat, mielőtt neki indulna a magyarországi ismeretlen világnak. Az, ki a következő lapokon merengett szép szemeivel, már emlékben is alig él. Péter úrnak egy korán sírba szállott leány-gyermeke volt. Pedig azon a kis képen, mely most akadt Ágnes kezébe, milyen életteljes kék szemek mosolyognak, minő gazdag fürtök csavarodnak föl görög kontyba, milyen finom két orcza pirul! Ügyesen forgathatta az ecsetet, a ki festette és aláírta, hogy; «Aurora tükre.» Már az sokkal nehezebb kéz volt, a melyik azt a sírkő-forma oltárt rajzolta, melyen az emlékezet örök tüze lobog. Vajjon nem aludt-e ki ez az örök láng, a mint a szép Auróra behúnyta szemeit?! Maga is írt egy lapot; ki tudja, kinek szánta és ki tudja, miért nem adta át? Talán igen őszinte és igen meleg volt, s édes anyja, a grófné, nem találta elég illemesnek. Elég az hozzá, hogy a lap egy kegyetlen tollal keresztülhúzva itt maradt a családi gyűjteményben; és az a bizonyos sohasem tudta meg, milyen szívvel gondolnak rá a kálozdi kastélyban, ha csak kedvese valamelyik enyhe éjjelen föl nem kelt sírjából és el nem mondta neki, a mi szívét nyomta. Ádám úr fösvény felesége, Mátéfi kisasszony is volt fiatal valaha, és neki is irtak emléklapokat. Íme a régi, szellemes ötletek: az egyiken girbe-gurba írás magyarázza, hogy milyen az élet; valamelyik udvarlója a hitet, reményt és szeretetet óhajtotta nyújtani neki ismert jelképeikben; volt olyan is, ki egy csinos versszakkal adta bizonyságát, hogy ismeri Himfy *Szerelmei*-t. A mint Biró Eufrozina kisasszony hamiskás szeme a névre esett, a mely az olvadozó sorok és lágy rímek alatt állt, megdöbbenve kapta föl a fejét és egy önkénytelen, gyönge szemrehányás tört ki kebléből:

- Ah, a hűtelen!

Mind oda tekintettek. A kiáradt szív bizonynyal szerette volna, ha el nem árúlja titkát; de már későn volt. Uram fia, a hűtelen nem más vala, mint a medve, ki a másik szobában néma borongással rázogatja ős-erdeit. Kerekesné néni, (kinek vérében volt, hogy mindenkinek minden kinálkozó alkalommal mondjon valami boszantót,) a mint megértette, hogy kiről van szó, egyet igazítva szemüvegén, éles és gúnyos sóhajtással jegyezte meg:

- Haj, haj, írt az annak idejében nekem is eleget! Nagy kujon volt.

A kétszeresen csalódott Eufrozina kisasszony bús megadással forgatta tovább az albumot. Móricz bátyánknak egy kortársa elég elmés volt egy legyet és egy nefelejtset rajzolni le, a kettő közé írván ezt a szót, hogy: «boldog»; jöttek még egypáran azok közül, kik ma már mind nagyapák vagy vén medvék, és senki sem hinné róluk, hogy valaha még Kisfaludy Sándort is forgatták. Ím itt egy lap, teleírva mind a két oldalán szép, öreg betükkel; a tudós hírben állt Mátéfi uram czitált a leánya fejére mindenféle deák klasszikust. Mondják, hogy értette is, a kihez intézve voltak. Azután egy nagy összehajtogatott papiros következik, melyen valami Kálozdy Mihály úr, neve aláírásával, tökéletlen és összevissza düledező betük-

ben bizonyította, hogy: a ház magas, a város szép, a tehén legel és a paripa fut. Ez volt az utolsó írása a szegénykének, Benedek úr legifjabb kis öccsének. Hosszú időköz marad az utolsó lapig üresen. A Kálozdy-családnak nem volt több nő-tagja. A legutolsó megint egy kis arczkép. Ágnes lenne gyermekkorában, hanem azóta ugyancsak sokat változott. Kék szemei a tiszta fény helyett bizonyos csillogó fátylat kaptak, melynek mintha mindig volna valami rejtegetni valója; arczkifejezése pedig bár kevésbbé szeretetteljes, sokkal hódítóbb; a dacznak amaz árnyalata, mely már akkor mintha felette lebegett volna, mélyebb szenvedélyek képében látszik lelkére borulni; és a kedves kis fehér bodros ingecskét ma drága csipkék helyettesítik hószin vállain. A kis képet Béla festette. Sorra nézték és mindenki talált rajta valami dicsérni valót. Ki az arczképen, ki eredetijén.

- Milyen fáin egy munka, - jegyezte meg a tiszteletes asszony. Az én gyerekeim is tanultak pingálni a rektor úrtól. De Áron nem tud mást, csak tulipánt; Ézsau meg emeletes házat. Hanem már ez dicső, fáin egy munka. Mintha csak igazi piktor festette volna.

Eufrozina kisasszony esze az ingó-bingó szürke loknik alatt hamisabb dolgokon járt. El is mondta a mit gondolt.

- Béla, Béla hiába! Neki csak nincs mása messze földön. Úgy-e bizony Ágneska, ez a képecske volt a legelső vallomása?

Ágnes nem pirult el az évődésre. Egyet mosolygott a nagy karszékben, melyben csöndesen hintázott, s nagy hirtelen igy szólt:

- És az utolsó is.

Kerekesné néni megbosszankodva igazgatta pápaszemét. Ezt neki kellett volna mondania. Hanem tartogatott ő még erre az alkalomra valami egyebet.

- Ej, ej, hát olyan kevés szavu az úrfi, - mondá. Pedig bizony, ha Ágneska előtt meg nem nyílik a szája, akkor némának kell lenni neki. Hanem hát igaz, hallottam én úgy fülhegygyel Dunaszögről valamit. Hogy Béla úrfi a gazdája leányának nagyon tette volna a szépet. Mind ilyenek a férfiak, egytől-egyig ilyenek. A Móricz is csak ilyen volt, Fruzsinka hugom, annak idejében. Sohase búsuljon utána. A' bizony. Hogy hát ott nem jóban törné a fejét az én szerelmes öcsém! A tiszteletes asszony különben többet tudhat róla, mert az Ézsau már ott jár iskolába.

Ahhoz a zavarhoz, a mibe ez a kérdezősködés a szerény és alázatos papnét hozta, semmit sem lehet hasonlítani.

- Ézsau, esedezem, még igen kis gyerek az effélékhez, - dadogta. Ő csak emeletes házakat rajzol és mással nem igen törődik. Különben a világ igen rossz ám, esedezem, és sok mindent kitalál, a mi nem is úgy van.

Mire elvégezte mentegetődzését, Ágnes már elmenekült a világosság elől. Egy kis sarok-divánra ült a szemérmes papkisasszony mellé, kinek az ó-testamentomban elfogult, puritán apja Rákhel nevet adott.

- Édes Rákhel, - beszélt hozzá könnyed szivességgel a szép leány, oly régen voltam már Kálozdon, hogy azt sem tudom, mikor láttam útoljára. Gondolom, kora tavaszszal. Most is olyan szép-e a kertje, mint rendesen? szépek-e a láng-tulipánok, melyek hagymáját tavaly hozta tőlünk a káplán úr?

Rákhel nem igen ügyelt e tudakozódásra. Hallott-e az asszonyok beszédéből valamit, vagy a drága melltű és suttogó csipkék hatották meg, vagy csak lelkében merültek föl csábító képek, elég az hozzá, hogy reczés keztyűbe bujtatott kezét, felelet helyett, csöndesen rátette Ágnesnek ölében pihenő rózsás ujjaira, és egy nagyot sóhajtott:

- Óh Ágnes kisasszony, milyen boldog kegyed!

Kerekesné néni épen akkor tüzeskedett legjavában:

- Na már, édes öcséim, akármit beszéltek, én, a mit mondtam, olyan bizonyos helyről hallottam, mintha csak pecsétes írásból olvastam volna.

Történt-e még több ellenvetés is, vagy megnyugodtak mindnyájan a néni pecsétes írásában, Ágnes már nem tudhatta meg, mert halk lépésekkel, észrevétlen odahagyta a szobát. Végigment a hosszú folyosón, le a földszintre, kinyitotta a nagy utczaajtót s egy kis időre megállt a kőlépcsőkön előtte. A legszebb nyári esték egyike volt. Lágy suttogással bolyongott a szellő, az erdők és mezők friss illatával szárnyain. A hold a tölgyek őrző hadseregét köröskörül ezüst pánczélba öltöztette. Keleten egy halavány csillag ragyogott. Felülről a nagy teremből lehangzott a zaj, lárma, heveskedés, melyet Benedek úr egy-egy türelmetlen szava el-elcsöndesített. Mindig Béla aggasztotta; hol késhetik ennyi ideig? Legkésőbben hét órakor itthon kellett volna lenniök. A konyhában sustorgott a zsír, és hangosan panaszkodott Kata asszony, hogy minden oda lesz, ha még soká nem jönnek. Palkó hordta föl a pinczéből a borokat és egy-egy jobb fajta palaczkról édes vigyorgás közt tisztította útközben a pókhálót. A féleszű Péter a ház végében mozsarát igazgatta, melynek az örvendetes perczben meg kell dördűlnie. A kis Pirók gyerek a torony-ablakon kandikált ki, hogy idején megránthassa a harang-kötelet, a mint a hegyháton megpillantja az öreg János kocsijának két ismerős lámpását.

Mindez Ágnes mögött volt; előtte messzire kéjes, titokteljes, igézetes csönd. Egy-két perczig állt csak a lépcsőn, azután megindúlt a kert hosszában, ki az országút felé. Eleinte csöndes léptekkel, maga körül tekintgetve haladt. Minél jobban távolodott a kastélytól, annál inkább vesztette nyugalmát. Hosszan tartotta lecsüggesztve fejét; majd föl-fölkapta és élesen kémlelte az országút végetlen fehér szalagját, melylyel az ég fölékesítette a hegyet. Aranyos haját végig simította és el-elbámult hol az útra, hol a kastély kivilágított ablakainak egyre távolodó csillagaira. Merengéséből közeledő lódobogás riasztotta föl. Megfordult és vissza akart sietni, de már késő volt. A lovag megpillantotta és ámulva kiáltotta el magát mögötte:

- Higyjek-e szemeimnek? Kegyed az, Ágnes kisasszony? Hát a kálozdi éjtszakáknak is vannak villijei? Vagy hogy is hítták csak az éjjeli tündéreket?! Ah Istenem, én még mindig csak olyan ostoba vagyok ám. Jó estét, jó estét.

- Jó estét, báró. Nemde ilyen szép estét lehetetlen falak közt tölteni?

A lovag a lány mellett megállította paripáját. Nem volt már fiatal ember. Az arcza sok ránczot vetett, hanem lovagcsizmái káprázatosan csillogtak a holdfénynél és darútolla vígan lengett.

- Lehetetlen, teljes lehetetlen, - válaszolt gyors, hadaró beszéddel a leánynak. Engem is kicsalt és Bucephalus szívességéből már a gadóczi tó mellől jövök. Pompás telivér. Egyenes vonalban származik Dárius király híres csataménjétől. Vagy melyiké is volt a sok közül az a régi híres Bucephalus? Ah, én igazán... Hanem most nincs kegyelem kisasszony. Én Bucephalus szívességéből elfogtam kegyedet, és tüstént vallania kell. Nos hát, miről gondolkodott magányos bolyongásában ezen az ábrándos estén?

- Ha már csakugyan nincs mentség, báró úr, hát megvallom, arról gondolkodtam, hogy milyen szép lenne, ha véletlenül valami tündér-lovagot hozna elém a véletlen az elátkozott királyfiak családjából.

- Ah, ah, kisasszony. Szót sem érdemel. Hisz én valósággal... Tudom jól, hogy csak a bókot akarta visszaadni. Merre kísérjem?

- Csak tartson arra báró úr, a merre útja vezet, - mondá a lány. Én haza indulok és szívesen megyek egyedűl.

- S tovább fog ábrándozni a tündér-lovagról, nemde? Igaza van, Ágnes kisasszony, tökéletes igaza. Én igen ostoba vagyok kegyedhez képest. Hanem azért csak nyujtsa ide a kezét és tegyen boldoggá.

A szép leány megtette a báró úr kedvét és a nagy lovag-keztyűk közül alig birta kiszabadítani kis kezeit. A lovag, - Bucephalus szívességéből - sebes vágtatást iramodott tova. Ágnes egyetlen pillantást sem vetett utána.

- Minő nyomorultak ezek mindnyájan Bélához képest! - suttogta és izgatottan rázva meg szőke fürteit, tovább kémlelte az útat hosszan, mereven, mosolytalanúl és hangosan dobogó szívvel. Semmi hang, semmi jel semerre. Már Iványi báró Dárius fajzata is messze járt. Mintha a várakozó leány egyszerre megijedt volna a nagy nesztelenségben, hirtelen vissza indult a kastély felé. Csodálatos volt a bűvös éjtszakának e tündéri tüneménye, rejtelmes lelkével, melynek forrongó titkait még a holdsugaraknak sem árulta el. Arcza még mindig meg tudta őrizni, hogy érthető szavakat ne írhasson rá ama láthatatlan belső kéz, mely hol tolmácsunk, hol árulónk. Csak a fürge szellő, mely keble körül a lengő csipkékkel játszott, - csak az tudhatott meg valamit. De ezt senkinek másnak nem árulta el, mint az erdők bús dalnokának, kinek kicsiny szívét minden hang után féltjük a megszakadástól.

Ágnes már fele útján lehetett a kastélynak, mikor a harang megkondult és Péter elsütötte mozsarát. Összerezzent. Visszatekintett s a mint sebes közeledve megpillantotta ő is az országúton a két homályos csillagot, s meghallotta az öreg János ostorának vidám pattogását, futásnak eredt. Már hallotta a kocsi robogását s a lovak zaját is. A kastély ablakai megnyiltak; mindegyikben a kikoplaltatott vendégek örvendve váró arcza. Mikor a főbejáráshoz ért, már ott találta Benedek urat, ki Istókra támaszkodva, lesietett kedvencze elé.

Még egy-két ostorpattogás és János olyan pompásan odajárt a várakozók elé, hogy különben sem kellett. Az ajtó azonban soká nem nyilt meg, mintha üresen jött volna. Odafönn az ablakban Bárándy úr gyakorlott torka egy harsány éljent kisérlett meg, mely általános viszhangra talált. A zajra lassan megmozdult a kocsi ajtaja és kilépett a várvavárt.

- Béla, - kiáltott a lépcsőről eléje az öreg úr, - hol a pokolban kóvályogtatok ennyi ideig? No csak gyere most ide, ölelj meg és máskor korábban kelj.

- Bátyám, - szólalt meg tompa, fojtott hangon az érkezett - bátyám, jó estét. Jót neked és mindnyájatoknak.

- Adjon isten, öcsém, adjon, fiam!

A köszvény és vénség sok durva szivet lágyított már meg. Benedek úr is olyan meleg és szív szerint való öleléssel karolta magához öcscsét, a milyet még Istók sem látott tőle soha, és még ő is képtelen lenne megmagyarázni. A vénség, a köszvény!

- Nézd, fiam, nézd, itt van Ágnes is. Mind vártunk rád és aggódtunk már érted.

- Köszönöm, Ágnes, köszönöm. Ti igen jók vagytok hozzám, - mondá Béla és kezet nyujtott a leánynak. Ez a kéz azonban hideg volt, mint a jég, s a mint ama másiknak, ki jegygyűrűjét viselte, meleg érintését érzé, fagyos borzongás futott át az ifju egész testén, és abban a perczben némán, szótlanul, jaj nélkül leroskadt a lépcső hideg kövére.

- Mi az, mi bajod? - kiabált a bátya. - Az ördögbe is, elestél? Mért nem ügyelsz a lábad alá? Hé, kelj föl! Mi ez? Világot, világot gyorsan!

Kata asszony rögtön künn termett a gyertyával. Iszonyat volt a leomlott ifju arczára tekinteni.

VII. FEJEZET.
Temetés; - vajjon feltámadás is?

Béla már régi szobájában pihent egy ódon karosszékben. Csupa mosoly, gyöngédség és barátság volt minden körülötte. Az asztalon egy sokágú tartóból derült világosság áramlott minden sarokba. Az ágyon nagy virágos terítő; a falon fölötte szépen rendbe aggatott vivó készülékek, kardok, keztyük, álarczok és két pisztoly; távolabb nehány csinos tájkép: mind verőfényes részlet legelésző nyájakkal és ebédvivő parasztasszonyokkal. A kis könyvtárból díszes, aranyos ruhába öltöztetett remekírók csillognak elő; az asztalon szép virágbokréta, csupa mezei virágból, melyet a messzi réteken a kis Pirók-gyerek szedegetett és kötözött össze. És e vidám környezetben fekszik ő félig élve, félig holtan. Inkább oltanák ki a gyertyákat, semhogy a fiatal, szép, beszédes szemek helyett ama beesett kék foltokra ontsák világukat. Feje mozdulatlanul nyugodott a szék támláján, arcza rémes sárgára vált, fényes fekete haja kuszán csüngött homlokára, lélekzetvétele meg-megakadt és alig volt észrevehető.

Mellette ült Benedek úr és érthetetlen szavakat mormogott. A kegyes Eulália kisasszony egy illatos üvegcsével óhajtott segíteni. Heroikusabb szert tartogatott hátul egy dézsában Palkó, kinek arczán mintha megfagyott volna az örök nevetés, Kurz doktor úr nagyon sürgölődött és beszélt mindent össze-vissza, melynek vége csak az volt, hogy a városi doktorok nagy hire nem ritkán tökéletesen alaptalan, és ha Béla úr korábban kerül az ő kezére, bizonyosan nem jut ennyire a dolog. Az ájulás soká tartott; a beteg csak nem akart ébredni. Benedek úr már kezdte veszteni fogyatékos türelmét és mérgelődve szidta az orvost.

- A pokolba is, tán csak nem halt még meg? Hozza hát már valahára életre. A fecsegésétől ugyan itéletnapig sem jön magához. Palkó, hol az a dézsa?

Demokritos orvosi közbelépésére nem volt szükség. Kurz úr addig forgolódott Béla körül, míg végre is meglett az az elégtétele, hogy felnyitotta szemeit.

- Na tessék! - mondá diadallal a doktor.

- Ránk ijesztettél, ficzkó, - édeskedett az ébredőnek az öreg, új lélekzethez jutott, táguló mellel. Ránk ijesztettél. Mi az ördög lelt ilyen hirtelenséggel?

- Kedves bátyám, - szólalt meg halk, szenvedő hangon az ifjú, - csak a hosszú kocsiút volt oka az egésznek; egy kissé megszédültem. De már vége, teljesen vége mindennek. Köszönöm mindnyájatoknak. Bocsássatok meg.

- Hála az égnek, - suttogta Eulália kisasszony és sietett eltávolítani a heroikus szerekkel együtt Palkót.

Béla bocsánatot kért még egyszer és sokszor hogy nem mehet ki az üdvözlésére összesereglett társaságba; de egy kissé gyöngének érzi még magát. Csak mulassanak nélküle kedvökre; ő majd oda fog gondolni. Ha kegyesek lennének most magára hagyni, legjobban kipihenné magát és reggelig egészen jól lesz. Nem, nem fekszik le az ágyba; az ülés sokkal jobban esik neki. Köszönt, szivéből köszönt mindenkit. Euláliát még visszaintette az ajtóból:

- Köszöntöm Móricz bátyót, köszöntöm Sádi Danit, köszöntöm a tiszteletest, köszöntöm Ürmöst, - az nincs itt? Kár. Köszöntöm Ágnest is; mondja meg neki.

Egyedül maradt. Megtették kedvét, csak a szomszéd szobában telepítették le a kis Pirókot, hogy legyen valaki mégis közelében. Az ajtó becsukódott. Nemsokára a másik is, azután a harmadik. Egy ideig még élénk hangok hallatszottak ide a képes teremből. Bárándy Gáspár úr minduntalan fölemelte stentori szavát, és kétségkívül a legjobbakat kivánta, mert harsány és

szünni nem akaró éljeneket keltett. Majd hangok zürzavara, pohár-koczintások, a pokolba kergetett ijedtség vidám hahotái hatottak ide. A falu két rongyos czigánygyereke is szerencsét próbált és czinczogni kezdett a folyosón; de Palkónak - jóllehet kedve ellenére - csakhamar ki kellett tenni a szűrüket.

Béla a vén szék karjára könyökölve, órákat töltött mozdulatlanul. Nagy csöndesen, félénk ajtónyitással betekintgettek hozzá egyszer Benedek úr, egyszer Eulália néni és többször is Istók. Azt hitték mind, hogy aluszik nyugton, csöndesen. Pedig nem aludt. Arcza el volt rejtve. Félt, hogy az éj áruló szellemei megismerik rajta a Kain-bélyeget. Az utat Dunaszögtől Kálozdig tompa érzéketlenségben töltötte; a fák, emberek, szekerek, falvak, rétek és erdők váltakozó képei zavart bódulatba ejtették lelkét, és néhány rövid órára megőrizték szivét amaz éles gyiloktól, melynek meg kellett benne forgattatnia. De végre otthon és egyedül volt. Itt minden ismerős vala ránézve, csak ő egyedül idegen maga előtt. A kábultság sűrű fátyola lehullott elméjéről és látta - magát. Nincs szörnyűbb, mint a lélekmardosás, vagy boldogtalanság egy gyötrő pillanatában nem ismerni magunkra, és tudni, hogy mi vagyunk az, a kit nem ismerünk. Ha nem lenne a hasonlat nagyon kicsinyes, szeretnék a himlőből fölkelt szépség példájával élni a tükör előtt. Mit zuzzon össze, magát-e, vagy a tükröt? És ha összezuzza, visszatér-e ezzel az, a mi eltünt?!

Gyász és lélekfurdalás maróbb és győzelmesebb szövetségre nem léptek soha, mint e szerencsétlen, gyönge lélek ellen. Két gondolat járta át belsejének minden zugát és zavaros sietséggel keresett fátyolt magának, melybe eltakartassék. Nem talált. Ziháló melle tanuskodott róla, milyen kétségbeesett volt ez a hajsza odabenn. Végre mozogni kezdtek kiszáradt, kicserepesedett ajkai és elsuttogták a borzasztó szót: Gyilkos vagy! Többé nincs fátyol, nincs menedék, nincs bocsánat; az itélet már ki van mondva fölötte. Ha a mennyei biró nem látna is be a vesékbe, nem tagadhatja többé: hallhatólag tett tanúságot maga ellen. De az elitéltetés bizonyossága még nem adta meg neki azt a pillanatnyi pihenést sem, mely minden bűnösnek megadatik. Még egy gondolat szorongatta szívét, és keresett utat ajakára: Te szeretted őt, mint senkit a világon, és ő szeretett téged, mint senki a világon! Már mind a kettőt maga előtt látta. A furiát, szikrázó szemeinek hegyes nyilaival, melyek zápor gyanánt hullottak feléje, és kígyó-fürteivel, melyek kegyetlenül, vérére szomjazva marták. Mellette amaz édes alakot, melynek még most is volt mosolya számára, de kínosabb ama nyilaknál és kígyóknál. Mind a ketten megfogták kezét és egy irányban vezették. Mind a ketten ugyanazt sugták fülébe: Mit keressz te itt?

Valóban, mit keres itt? Micsoda természetes következése a gyilkosságnak, mi a halálnak? A temetés. Temessünk hát. Elméje fényes láng volt, hivatva rá, hogy másoknak az igazság, magának a dicsőség útját mutassa. Megbénult akarata kioltotta. Fekete rögöt rá! Tehetségei az életre szépek és boldogítók; költeményei sok szivén könnyítettek volna; képei a századoknak rideg folyását egy-két édes perczczel enyhíthették volna. Gyávasága legázolta őket. Hideg földet rájok! Szive jó, tele nemes föltétellel és eszményi hevülettel. A lélekerő fogyatékának egy kis nyilásán kicsorgott vére. Zöld hantot rá! Mind, mind semmivé téve, elpusztulva, legyilkolva hevernek. Temessük el, temessük el.

Béla megmozdult, összeszedte végső erejét és fásult nyugalommal lépett íróasztalához. Leült és levelet írt. Istókhoz czímezte, kinek bölcseségében és gyöngédségében legtöbbet bízott. Egy tekintetet vetett kis ezüst órájára, mely szegény atyjáé volt egykor s melynek tartóját anyja hímezte ki gyöngygyel. Megakadt szeme egy kis könyvjelzőn is, melyről sohasem vallotta be itthon, hogy kitől kapta. A remény szinével volt rajta kivarrva, hogy: «Eddig». Eddig és ne tovább! óh, de hol van az az eddig és mi lesz az a tovább?! A gyertyák a nagy ágas-bogas tartóban utolsókat lobogtak már és füstölve kezdett égni a papiros, melylyel meg voltak erősítve. A mezei virágokból kötött bokréta ott hervadt mellette. Béla kinyitotta az

ablakot. Keleten már egy szürke csík mutatta, hogy a hajnal közeledik. Hüvös, éjjeli lég áradt be és a sötét vörös lángok kisérteties tánczot kezdtek. Minden csöndes volt köröskörül.

Béla még kitekintett a szomszéd szobába. A kis Pirók mély és nyugalmas álomba volt merülve. Semmi veszély nem fenyegeti. Ágya fölül levette az egyik pisztolyt és íróasztala elé lépve, ráfektette ujját a ravaszra. Keze semmit sem reszketett. És egy reszkető kéz mégis erősebb volt, mint az övé. Oly gyorsan szorította meg, hogy egy pillanat alatt tehetetlenné lett.

Magából kikelt arczát elrémülten vetette vissza az ifjú. Ágnes állt előtte tegnapesti öltözékében, oly lázasan égő szemekkel (mint kék égen a piros alkony) és kihevült tekintettel, a milyennel senki sem látta őt az életben soha, sem azelőtt, sem azután.

- Szerencsétlen, - kiáltá, - mit akartál?

Bélának elakadt a szava. A meglepetés lefegyverezte. Nyitott ajakkal, meredt szemekkel bámult a leányra, és keze, melyben a pisztolyt tartotta, erőtlenül hullott alá.

- Azt hitted, - beszélt lihegve Ágnes, - hogy mindenkit megcsalsz? Nekem jobb szemem van mindenkinél. Az este csak én láttam kétségbeesésedet; csak én éreztem, hogy a veriték, melyet homlokodról letörültem, halálos volt. Kiszöktem szobámból és itt töltöttem ajtód előtt az éjtszakát, hogyha mozdulni hallak, melletted teremjek. És nem hiába jöttem, boldogtalan.

- Bocsáss Ágnes, te nem oldozhatod fel az én itéletemet. Bocsáss, bocsáss! - rimánkodott Béla és ki akarta jobb kezét szabadítani a leányéból.

- Nem oldozhatom fel? - válaszolt ez és minden erejét megfeszítette, hogy amaz elátkozott kéz ki ne tudjon menekülni bilincseiből. Nem oldozhatom fel? Az lehet; de kegyelemért könyöröghetek előtted. Ime könyörgök azért az életért, mely a világon a legdrágább előttem.

És térdre omlott Béla előtt.

- Ime térden állva esedezem és könyörgök érte, - folytatá. - Tudom, hogy ha szavamnak ereje lenne szived előtt, nem akartad volna megölni magadat. Tudom, hogy én vagyok oka lelked gyászának, és nem engedem, hogy gyilkosságba keverj. Én lemondok rólad, Béla. Lemondok öreg apámért, kit másodiknak találna golyód sziven. Magamra veszem haragját és téged meghagylak szivében. Lemondok rólad és visszaadom szabadságodat. Hagyj el engem és légy boldog azzal, a kit szeretsz.

- Azt már megöltem! - hörögte a szerencsétlen. Nézd minő véresek a kezeim!

- Boldogtalan! - sikoltott a lány.

Béla ismét összeszedte erejét és küzdeni kezdett a leánnyal. Felkaczagott, megvérezte kezét, keblén letépte ruháját, elrekedt, de nem tudott semmire menni. Ágnes ujra lelket kapott s egy pillanat alatt világossá lett minden lelke előtt.

- Béla, - mondá, és mintha hangjának rég zenéje csendült volna meg szavában, - hát annyira gonosz lennél, hogy megvetnéd a kiengesztelést? Óh mi lenne a világból, ha minden bűnös és szerencsétlen úgy tenne, mint te akartál? Ki lenne igaz gyámola a nyomorultaknak, és ki bocsátana meg szivéből a vétkeseknek? És az égi bocsánat az eltévedtek és megtérteknek minő nevetséges semmivé lenne!

Béla kifáradtan hanyatlott egy székre. A föltetszett hajnal első sugarait küldte a szobába. A kanászgyerek tülke megszólalt az udvaron. A szerencsétlen kezéből kiesett a pisztoly és egy nagy könycsepp jelent meg szemében.

VIII. FEJEZET.
Tanácstartások.

A kálozdi kolostornak volt az emeleten egy kis sarok szobája, melyet a cselédek - egyéni felfogásuk szerint, - hol «kanczaláriának», hol «kanczelóriának» híttak. Honnan vette a nevét? A rengeteg fakalamárisban, mely kisebbféle sajtárnak is beillett - a hányszor csak, nagy ritkán szükség volt rá - mindig úgy kellett egy kis friss vizzel új életre hozni a kiszáradt, megpenészesedett tartalmat. A fehér papir ritkább vala itt a fehér hollónál, s a nélkülözhetetlen jegyzésekre a zsinegen függő kalendárium tiszta lapjai használtattak. Az össze-visszafecskendezett lúdtollak két hegye rendesen úgy irtózott egymástól, mint a V szárai. De volt ott egy hatalmas butor, lebocsátható ajtókkal, kihuzható táblákkal és furfangos zárakkal, melyet mesterének ügyes keze különféle szinű berakott fából csinos koszorúkkal és virágbokrétákkal ékesített. Ezt az ódon bútort is szerteszét hasogatta már mai napság az idő kiméletlen keze; az egyik részéből lett kincses szekrény, a másodikból ékszertartó, a harmadikból iratpolcz, a negyedikből könyvtár, az ötödikből íróasztal. Még tükör is került belőle. Az ezer fiók felmondta egymásnak a barátságot; a szép egyetértésnek, melyben hajdan éltek, vége lett. Az egyikben pompás diópálinkát, a másikban borókavizet, a harmadikban meggyszeszt, a negyedikben szilvóriumot tartogatott Benedek úr. Itt üldögéltek ők gyakran naphosszat Istókkal és magyarázták egymásnak - hol az egyik, hol a másik fiók tartalmának nyomán - a világ folyását. Az írószekrény tetején egy régi-régi óra ketyegett, melynek poros, szürke lapját vedlett aranysárkányok tartották és megfakult aranyliliomok vették körül. E vén jószág az öreg nének csöndesítő, békítő szerepet játszotta a szobában; a sokszor fölhangzó perlekedésbe sohasem mulasztotta el rekedt, száraz szavával beleszólni: csitt, csitt, csitt, csitt. Minek veszekedtek; ki tudja, meddig éltek?! Csitt, csitt, csitt! A kis szoba fekete bőrrel volt bebutorozva s egy szinehagyott zöld függönyön keresztül sütött belé a nap. A falakon régi, beporosodott, megfakult arczképek kopott aranyos rámákban: ama híres, vak athlétának oroszlánfeje; a legnagyobb magyar vastag szemöldei és átható tekintete; aztán az a csodálatos szépségű arcz, melynek minden izma szolgálni tudott a nagy, izgató lélek akaratának, melyet csodálatosan beszédes szemei tükröztek. E szobában tartattak a családi tanácskozások; itt szőtte, fonta, vetette Istók hálóját kedvencze érdekében, kit már úgy tekintett, mintha a maga gyermeke lett volna; itt mondotta ki az itéleteket Benedek úr, és indokolta Istók az önérzetes tiszttartó, a himlőhelyes ispán, a vigyori Palkó, és a féleszű Péter fölött. Itt táplálták egymás reménységeit Béla nagy jövendője, fényes pályája iránt, mely a mostanság elhagyatott kastélyra az egész Kálozdy-birtokon meg nem vásárolható dicsőséget hozand. Itt lepte meg apját Ágnes gyakorta, ha Bogádról átrándult, szépséget, mosolyt és fényt hozva magával ez ódon, rideg és sötét épületbe. Ez a szoba hallá zsörtölődéseit, kifakadásait, haragját egy vén szívnek, melyet a világ hűtlen örömei magára hagytak, mely igazságtalan s elégtételt vesz mindenkin, a kit sorsa körébe hozott; látta lopva élvezett apai örömeit és borongását, hogy sohasem hallhatja az «apa» szót; ismerte biztos számítását arra a boldogságra, melyhez annak boldogítása által fog jutni, ki az övé és még sem az; a régi életével immár leszámolt nemes reménykedését, hogy a kit utódjának választott, az nála különben, derekasabban és fényesebben fogja megfutni pályáját... Ilyenkor a harcz tüzében összetört oldalbordája bele-belesajdult az okoskodásba: hogy gondoljon rá is, hát ő mit vétett? - de az öreg elmordult magában, hogy az ördögbe is, az csak kötelesség volt, a mit akkoriban ezren és ezren megtettek s mindenki egyformán megtehetett, a kinek volt oldalbordája.

Itt folyt a Bélával teendőkre nézve is az a négyes tanácskozás, melyben Benedek úron kívül Kurz doktor, Istók és Ágnes vettek részt, az utóbbi a nagy karosszék hátára támaszkodva, melyben bátyjának hitt atyja elnökölt. Ama félelmes éj izgatottsága rég eltünt arczáról, lángja

szemeiből, hogy soha, de soha vissza ne térjen többé. Halavány volt és tekintetén hiányzott az a meghatározhatatlan, édes, olvadó vonás, melyet fiatal leányok arczára a megnyilatkozó sziv szökkent, hogy ragyogjon ott nehány rövid esztendő visszahozhatatlan ékességeül. Ágnestől a szív e hódító bizonyitványa meg volt tagadva; de meg mindenkorra. Ilyen volt ő mindig, mint ma. A kis szobában jelenlevők közül bizonyára egyiknek sem volt oly éles szeme, hogy a csekély változást: nagy, kék szemeinek merevebb nézését és meg-megránduló ajkainak nyugtalanságát, észrevette volna rajta.

- Dixi, - mondá a beszélgetés vége felé a zsidó doktor, kinek kóczos, szürke haja, két apró, vörös szeme és doronghoz hasonló nádpálczája volt, melylyel fontosabb nyilatkozataihoz ütemet szokott verni balmarkában. - Dixi. Az eset nem mindennapi és nem könnyű. Okos ember kell hozzá, a ki fején találja a szeget. Mert ugyan ha máshova ütünk, mi hasznot teszünk vele? Semmit. Béla tekintetes úr későn jutott a kezem alá. De mihelyt valaki egyszer - folytatá - városi doktor, mindjárt nagyobb hozzá a bizodalom. Szóval mondtam, a mit mondtam, dixi. Béla tekintetes úrnak erősítő fürdőre van szüksége, s minél előbb megindul Csehországba vagy Szibériába, annál jobb.

- A pokolba, nem Szibériába! - mordult bele az öreg. Csak nem küldjük egyenesen Kamcsatkába?!

Aeskuláp, ki a tudományokban nagyon fogyatékos volt, (Sádi Dani, az ispán, mindenféle bolondot szokott belőle csinálni, és határozottan állította, hogy mióta a khirurgiáról kikerült, nyomtatott betű nem került a szeme elé; az pedig régen volt!) a lehető leggyorsabb ütemet kezdte náddorongjával és keskeny vállait vonogatva, bizonyos megütközéssel válaszolt:

- A mint nagyságodnak tetszik, én megmondtam a magamét, et salvavi etcetera. Igenis, vagy Csehországba vagy Szibériába. Ezzel, azt hiszem, fején találtam a szöget.

- Ha meggondoljuk, hogy Szibéria olyanformán hangzik, mint Szilézia... - kezdte magyarázni Istók, ki az ablakból összefont karokkal tekintett alá a kis fenyvesre, melynek homályában egy megtört, fiatal lélek nehezen vonszolta magával tagjait s még nehezebben e keserű életet itt. A jóakarat azonban nem magyarázhatta ki magát, mert a doktor hevesen közbevágott:

- Én nem tehetek róla, ha Pallér úr félremagyarázza szavaimat, melyeket legjobb szándékból mondtam. Ugyan mi okom lenne nékem ezen úri háznál hamis tanácsokat osztogatni? Semmi. Hát meg tudja ön gyógyitani Béla urat? Nem. No azt tudtam. De hát hiába, sajnosan látom, hogy a nagyságos úrnak nem sok kedve van Csehországhoz etc. Lássuk csak. (Az ütembot egypár perczig csöndben dolgozott, balkezének minden ujján, mint valami külön-külön gyógyrendszer ajtaján bebocsáttatásért kopogtatva.) Lássuk csak, ugyan miként tudnánk másként segíteni a dolgon? Van-e más menedék? (A gyűrűs ujjon megtalálta.) Mindenesetre. Azt mondja a deák: mundus se etc. Egyszer volt szerencsém hallani nagyságodtól, hogy nem lenne-e jó Béla urat a cursus iurid. etc. után világot látni küldeni.

Benedek úr nagy szemöldeit összeránczolva - azon-e, a mit a doktor fecsegett, vagy valami máson? - gondolkodóba esett és széles tenyerével székének karjára indulatosan rá-rácsapott.

- No lám - kapott a kedvezőnek hitt fogadtatáson Kurz doktor - nem találtam-e fején a szöget? Egy nagy embernek csakugyan úgyis be kell előbb-utóbb járnia a világot. Miért ne menne most? Sok pénzbe kerül, az igaz; de ezt úgy hiszem, ezen úri háznál fölösleges is emlegetnem. Az lesz csak a hatalmas kúra! Szórakozás is és tapasztalás is együtt. Menjen csak Béla úr - minél előbb, annál jobb - világot látni messze földekre és tengerekre. Quae maribus etc.

Aeskuláp fölbátorítva ama csodálatraméltó körülmény által, hogy már jó ideje semminemű ellenmondással nem találkozott, arra a vakmerőségre vetemedett, hogy a messze földek és tengerekre nézve közelebbi részletekbe is belebocsátkozzék.

- Nézze meg Bécset; gyönyörű szép város! Ne tessék szemrehányást tenni, a Sádi úr úgyis eleget üldöz vele. Csak a várost mondom; azokat nem szeretem én, a kik benne laknak. Azután menjen el Venécziába; az egészen vízre van építve. Hogyan, mikép, azt nem tudom; de akárki meggyőződhetik róla, ha odamegy, hogy igazam van. Az egész vizen áll. Nézze meg Londont és Párizst, melyről egy deák vers azt mondja, hogy: Lutetia etc. És ha már egyszer ott van, miért ne menne el Kairóba is?

A doktor nem lehetett egész tisztában amaz úti terv fővonala és az általa megtekintésre ajánlott városok távolsága felől, mert a dorong a csodatevő marokban egyszerre a leglassúbb, szinte mélázó ütembe ment át és egyáltalában idején valónak találta, hogy sokat gáncsolt geográfiai ismereteinek föntebbi merész dokumentácziója után más tárgyra térjen, melyen nem találkozik nyelve annyi akadálylyal.

- Igen bizony, - folytatá, - ott a szög feje, hogy a mi kedves betegünk lelkileg nagyon el van csigázva. Multos sudavit etc. Mert vajjon nem árthat-e meg a sok tudomány is az embernek? Fényes példáim vannak rá, hogy igen. Nem haltak-e meg sorban mind a nagy tudósok?

Benedek úrnak, ki únta már és pokolba kivánta a fecsegőt, nyelvén volt, hogy a doktor e szerint örök életre számít? De csak érthetetlen morgás lett belőle, melyre nézve Aeskulápnak következő megjegyzései voltak:

- Ne tessék nagyságodnak félremagyarázni szavaimat, mint az ispán úr szokta. Én meg vagyok győződve róla, hogy fején találtam a szöget. Tessék akárkinek csak egyetlenegyet is élve megmutatni azok közül, a kiket említettem. Például, hát ezek a nagy tudós urak itt a falon élnek-e? Requiescant etc. Nem említettem? Mindegy. Annyi áll, hogy én Béla úrnak jobb tanácsot adni nem tudok, minthogy induljon, a mint lehet. Méltóztassék ezt jól megfontolni nagyságodnak és gyorsan határozni. Mert a dolog nem tűr halasztást. Legalázatosabb szolgájok; kezét csókolom, kisasszony!

A figurás doktor, - kit csak úgy hivogattak a kastélyba hol becsületből, hol mulattatónak, - a nagy, kopott szőrü kasztor-kalap meg az ütemdorong eltüntek a szobából, magára hagyván a családot, hogy vegye fontolóra a hallott igéket.

Fontolgattak is, búsultak is, tervezgettek is magukban eleget, s e tiszta, verőfényes, nyári napon olyan sűrű köd nehezedett a kanczellériában mindenre, hogy még a feltörekvő szavakat is visszanyomta. Hallgattak, hosszan hallgattak mind a hárman s a zaj a szobában csak annyi volt, hogy egy-egy szeles fecske odacsapódott az ablakhoz, vagy egy-egy kiváncsi veréb az üveghez ütögette fejét. De minek ez a gyász, ez az ijedelem, ez a rettegés; hisz Béla - bár sápadt arczczal, révedező tekintettel és tétova léptekkel - ott járkál alant a fenyvesben és körülötte nyihogó, ugrándozó kedvencz vizslájának, Flórának simogatja a hátát?! Mindez nem vezethet tévútra senkit, - még Benedek urat sem, annál kevésbbé Istókot, - a ki őt harmadnapja reggel íróasztala mellől felemelkedni látta, hangját megcsuklani hallá és hideg kezeit remegni érzé, a mint állította, hogy neki semmi baja nincs. Bizonyára él, mozog, lélegzik közöttük; de csak egy tekintetet kell vetni arczára, és a kastélyban mindenki méltán kétkedik rajta: hogy itt van-e igazán, közéjök tartozik-e, és valóságos élet-e az, mely ereiben a vért kergeti? Ágnesen kívül senki sem tudott semmit a történtekről; de az emberi lélek titkos és kimagyarázhatatlan törvényeinél fogva az a vihar, mely életünk fáját gyökerében megtépte, megszokta legyinteni mindazokat, a kik szeretnek. Mikor egy híres olasz dalnok fáradt pilláit lehúnyta, a vidék népének a gyászhírt egy borús felhő vitte meg, mely hosszan lebegett a kis arquai ház felett. A postán érkezett gyerek leghűbb patrónusa: Istók szótlanul járt-kelt a házban, és Benedek úr sem zárhatta el szemeit ama felhő elől, az ő lelkét is hatalmába kerítette a félelem, hogy porba hullhat reményeinek koronája. Egyik sem tudta, vajjon lehet-e még ápoló egy nehéz és kevés reménységű beteg ágya előtt, vagy már gyászoló egy koporsónál, melyről retteg fölemelni a szemfedőt. Hasztalan leczkézte az öreg Bélát; a fiú hallgatott

és erősítette, hogy neki semmi baja. Erős, viharoknak edzett, szilárd mellű férfit akart nevelni belőle, és íme, van-e nádszál hozzá hasonló?! Más, egészen másféle viszontlátást remélt ő; de a sors a legbiztosabb számítást is tönkre teszi. Mi az ördög lelte Istókot? Akármikor hallott ő ilyesmit, sohasem mulasztotta el előhozakodni saját számításaival az életre, melyek ármálisai folytán elég biztosaknak valának tekinthetők; de a sors mégis csak tönkretette őket. Ágnes, a nyugodt lelkű és biztos szemű Ágnes is, kit e rossz napokra itt fogott atyja Kálozdon, (legyünk mind együtt!) minő tanácstalanná lett egyszerre. A türelmetlen öreg elkáromolta magát nyughatatlanságában, míg mögötte álló leánya rá nem nyugasztja vállára kis kezeit, és meg nem töri tétova gondolatait.

- Bátyám, - mondá, - a doktornak igaza lehet. Bélának útra kellene menni. Valami lelki rázkódás érte, és mit értünk mi itt annak a gyógyításához!?

- Útra, útra! - beszélt Benedek úr, - az utazás csak divat, semmi más. Hát te mit szólasz hozzá, Istók?

- Divat, - kezdett kötelességéhez a mentor, - bizonyára csak divat. Ha elgondoljuk, hogy ennekelőtte jóformán senki sem utazott, de meg a gőzkocsi és gőzhajó sem régi találmányok: úgy bizonyára azt kell tartanunk, hogy a czímeres állat mindenütt az marad, minek megy hát útra? De hogyha Bélára fordítjuk a szót, akkor nem egészen így fog kiütni az okoskodás. Mert ha tekintetbe vesszük...

Palkó azonban nem vette tekintetbe, hogy Pallér úr még nem magyarázta ki magát tökéletesen, hanem az ujságokkal és levelekkel, melyeket Péter épen most szedett elő a táskájából, benyitott a kanczellériába. Benedek úr egy pillantást vetett a csomagra maga mellett az írószekrényen.

- Itt az ujság, Istók, - mondá s átadta a hírlapokat a mentornak, kinek szemeivel szokott ő tulajdonképen olvasni. Azután a leveleket fogta kezébe. - Az ördögbe is, mit akar tőlem megint ez az Izsák professzor? Csakugyan, Dunaszögről jött. Már ismerem az ákombákját. Mintha csak ezt is a pinczében írta volna.

És feltörte a levélnek szétfolyatott, nagy piros pecsétjét, kiöntötte belőle a porzót is, és olvasni kezdte. Ágnes csöndes léptekkel megindult mögüle és Istók helyét foglalta el az ablaknál. Az olvasó öreg kezében egyszer megrándult a papiros és mintha elakadt volna a lélekzete, hátra kapta a fejét. Szemei elől észrevehetőleg elvesztek a sorok és mohón, félig nyitott ajakkal kereste ujra őket. A levelet hol közelebb, hol messzebb tartotta magától és rá-ráütött kezével; majd szemeit dörzsölte meg ama szánalomraméltó hiszékenységgel, mely egy perczre azt véli, hogy így tán visszájára fordíthatja még, a mit maga előtt lát. Izsák professzor úr ákombákjai azonban nem engedtek kifogni magukon, és ujra átolvastatva is csak a mellett maradtak, mit elsőben állítottak. Benedek úr kiejtette kezéből a levelet és beesett szemei a vastag ívek alatt világosságot látszottak keresni egy sötét dologban, valami finomabb szálakat ama durva, vastag vonásoknál. A levél lenn hevert a földön és egy beszökkent napsugár oly vidám játéknak ment végére rajta, hogy öröm volt nézni. De az öreg úr nem azt nézte. Mindig mélyebbre csüggesztette a fejét, és merev tekintettel bámult maga elé. A mit ő keresett, ahhoz a játszó sugarak nem vezetik el a szemet. A sokáig tartó némaság egyre kínosabb lett. Végre egy hosszú és szakadozott lélekzetvétel után, hirtelen visszatekintett.

- Hát ti még most is itt mihasznáskodtok? - támadt rá mentorára és leányára. Ki az ördög látott valaha ilyen menyasszonyt, mint te vagy, Ágnes?! Nem csodálnám, ha a faképnél hagynának; egy csöppet sem csodálnám. Feléje sem néz vőlegényének, a szegény nyavalyásnak! Lódulj azonnal. Te meg, Istók, szedd elő a pénzes almáriom kulcsait. Béla még ma este útnak indul.

Ágnes megindult a fenyves felé, hol Flóra még mindig ott ugrált szomorú gazdája lábainál és nyihogva nyaldosta sárga kezeit. Az a rejtelmes boru vette körül Bélát, mely mindig otthonos

a fenyvesekben, e bus, sok regét tudó, ismeretlen pálmák bájos koronái után sóhajtozó, örökzöld fák közt, melyektől a természet megtagadta az álom, az éjtszaka, a tél jótéteményét. Az ifjú nem vette észre a közeledő ruhasusogást, mintha egész lelkével a kalandokon csüngött volna, melyekre Flóra emlékeztette, mikor puskával vállán barangolt be erdőt, mezőt.

- Bocsáss meg, Béla, - rezzentette őt föl az érkezett, - bocsáss meg, hogy háborgatlak. Bátyám küldött hozzád. Jó hírt hozok, itt fogsz hagyni bennünket.

- Már meg akartam tenni, - suttogta Béla.

- Ne emlékeztess rá és feledd el magad is. Bátyám azt határozta, hogy útra mégy, bejárod a világot.

Az ifjú föltekintett.

- Messze útra indulsz, - folytatta Ágnes és pilláinak lágy selyme jól takarta, a mi büszke lelkében forrott. Messzire mind attól, a mi keserít és beteggé tesz.

- Olyan messze nincs. Még a menyországban is vele találkozom.

- A menyországban? Szeretném azt mondani, hogy a távolság odáig talán nem olyan rettenetes, mint a milyennek te ma gondolod. De nem mondom, nem mondtam. Adja az Isten, hogy senki magyarázatára ne szorulj. Távol tőlünk, távol e hegyektől, falutól, kastélytól, idegen országok földét fogod járni, idegen népek közt tölteni napjaidat. Hallani fogsz zajt, mely kábít; látni csodákat, melyek feledtetnek: élvezni gyönyöröket, melyek kábítanak. Találkozol nyomorral, melylyel összevetheted a magadét, és dicsőséggel is, mely még megsarkantyúzhat. Eljársz templomokba és oltárokhoz, melyek ezer esztendeje vigasztalnak milliókat és milliókat; miért hagynának téged vigasztalanul? Fölkeresed a tudomány csarnokait, melyekben annyi boldogtalan találta meg a nyugalom útját; minek engednének téged téveteg bolyongásban? Menj Béla, menj.

Végezte Ágnes. A ki előtt nem zárt könyv az emberi lélek, tudni fogja, hogy a szerelmes szív sok kincse közt van egy: az ékesszólás, mely a legcsöndesebb ajkon is meg-megzendűl. Még pedig nemcsak akkor, ha szerelmét kell magyaráznia, hanem mindig, ha szeretetről van szó. Tündér, melynek csak egy varázsigéje van: egy név. Csodálatosabban váltakozik, mint a szinpad csillagos palástja a hétköznap szürke öltözetével. Ágnes szerette Bélát.

Az ifjú az előtte álló leányra függesztette szemeit, de egy kétségbeesett szív minden szemrehányásával.

- Most már gyáva vagyok megölni magamat, - mondá. Miért fegyvereztél le akkor Ágnes? Már régen, egy szempillantás alatt eljutottam volna oda, a hová most egy egész élet hosszú vándorlása fog vezetni. Jó, én elmegyek a te templomaidba. De nincs mit kérnem bennök!

- És hosszú, hosszú ideig el fogsz maradni. Sokáig nem látsz engem. Talán soha többé. Nem mondtam-e, hogy jó hirt hoztam?

Ágnes sebesen megindult. De alig tett egy-két lépést, meglassította járását, s egyszerre csak megállt, visszafordult és csöndesen gondolkodva, kétkedve megint Bélának tartott.

- Még egyet elfeledtem, Béla; - kezdé. Csak úgy tekints, mintha e gyűrű már nem lenne ujjamon. Csak egy rossz testvérnek, ki akarata ellenére szerencsétlenségbe döntött. Ne neheztelj, hogy addig viselem, míg egy alkalmas percz érkezik, melyben félelem nélkül bevallhatom bátyámnak, hova tettem. Várok valakit, a kire ráfoghassam, hogy szeretem.

A lány beszédében nem volt semmi sértő; hangja sem a szokott tartózkodó és hullámtalan. Érzelmes, meleg, fájó és megható volt az inkább csöndes egyhanguságában. Mit tehetett azonban Béla róla, hogy mindennek daczára meg-megborzongva hallgatta, mintha kígyó

csúszkált volna szíve körül. Érezte fullánkját szívében, marását elméjében és mérgét egész testében. Ha Ágnes hangja túlvilági zene lett volna is, mely az angyalok ártatlanságát tolmácsolja és örök üdvösséget hirdet, akkor is csak saját létezésére emlékezteti, és az ifjúnak lázasan háborgó elméjében felkorbácsolja a gondolatokat: ha e lány nincs, ha sohasem születik, ha másnak születik, ha össze nem vezeti vele útja...? Ha ugyan tudott már gyülölni, úgy gyülölte Ágnest.

- Te pedig Béla, - folytatta ez a megadás nyugalmával, - a mint kiérsz az este kocsidon ebből az udvarból, az erdőszélen vond le az ujjadról és hajítsd el. Ne félj, mire visszakerülsz, senki sem fogja kérdezni, hova tetted? Így. Áll az alku. Nyujtsd hát kezedet rá és bocsáss meg nekem.

- Nagylelkű vagy Ágnes. Neked nálamnál több megbocsátani valód van.

- Semmi, semmi Béla. Csak egyetlen egy kérésem. Csekélység mindössze. Könnyen megteheted.

A lány egy kis szünetet tartott. Egy kérdésre, egy rövidke, jelentéktelen, semmitmondó kérdésre várt, mely felbátorítsa a folytatásra. De Béla egyszerre a mellőzött Flórára fordította az egész figyelmét és nem volt kiváncsi rá, hogy mi az? Ágnes szenvedélye legyőzte büszkeségét; hosszú, hosszú időre ez lesz az utolsó szava hozzá! Belekeverte magát amaz ellenmondásokba, melyektől egyetlen leány-lélek sem ment. Végső szavaiban, bucsújában nem tudott tettetni, képtelen volt a hazugságra: de őszinte sem egészen, csak félig. Ez is, ennyi is a megalázkodás szégyen-pírját kergette arczába, melyet a világon mindenki oly simának, érzéstelennek és büszkének ismert.

- Megteszed? - kérdé, - majdnem suttogva, mintha félne maga is meghallani azt, a mit mondani akar. - Annyi az egész, hogy én nem akarok egészen idegen lenni neked, mint ezerek a világon. Meg fog velem békéltetni a távol? Akarsz írni nekem Béla? Nem sokszor, nem gyakran. Csak néha? Csak egyetlen egyszer.

Nem merte bevárni a feleletet. Eltünt oly hirtelenséggel, mint az egyetlen könyörgés, melyre szép ajkai megnyíltak. Mintha e perczben a levegőbe oszlott, semmivé lett volna.

A nap sietős dologban telt. Sürgött, csomagolt, porolt, tett-vett s készítette az útra indulót mindenki. Bélába is öntött egy kis lelket a sürgés-forgás izgalma körülötte, s könyvtárából válogatta ki azokat, kiket útitársainak óhajtott: bús, sötét lelkű költőket és különcz bölcseket, kik az igazságot nem vigasztalónak, hanem rémületnek keresik. Mihály huszár egész nap körülötte volt és kezére járt; torkát számtalanszor megköszörülte, szürke bajuszát egész tűvé pederte és sarkantyújával szörnyű zengést, bongást indított, míg bele mert fogni nagy mosolygás között abba, a min már régesrég járt az esze. Májland városában a nagy kaszárnya mellett, mindjárt a fehér márványkapu szomszédságában, künn a város végén lakik egy özvegyasszony, a kinek ezelőtt hat esztendővel hét országra szóló szép leánya volt; haj, de jó dolga is volt ott akkor tájon a magyar katonának! Hát minthogy Mihály attól a vigyori Palkótól azt hallotta, hogy a tekintetes úr egyenest Taliánországba indul, csak annyit mond, hogy nem bánná meg, ha oda betekintene. Az igaz, hogy az idő eljár, az ember kiszolgálja a kapitulácziját, aztán messze földről haza kerül, ha a Zsuzsi leány nem bolondulna a szürkeségével, még meg is házasodnék; hanem azért olykor-olykor csak szeretne valamit tudni az odavalókról is... Béla hallgatja türelmesen és válogat a könyvei között.

Odalenn is foly a készülődés. A konyhán Kata asszony jó szíve, egy hallatlan háladatlanságnak lett áldozata. Rakosgatja, rendezgeti az útravaló süteményeket, melyekből az éléskamra csábító polczain tetőzött tálak állnak. A mint a vigyori Palkó sóvár szemekkel ácsorog körülötte, nem tudja megállani, hogy valamit a markába ne nyomjon. Az inas, kinek élczei mindig az illető megtámadottnak életkorára vonatkoztak és mindenkit vagy nevetségesen vénnek, vagy nevetségesen gyereknek találtak, (maga legjobb korában volt) a mint nagynehezen beleharapott az ajándékba, nem átallott kifejezést adni abbeli meggyőződésének,

hogy az a krisztusláb olyan régi, mintha még Kata asszony lakodalmáról maradt volna. Minthogy azonban a sodrófa épen kéznél volt, Pál úr jónak látta úgy megindulni, hogy az istállóig meg sem állt. A hálátlanság büntetése ennélfogva egészen a kis Pirók hátán száradt, ki a kritikus perczekben egész gyanútlanul őgyelgett a konyhaajtó körül.

Benedek úr sem maradt sokáig egyedül. Nagy, kopasz, ránczos homlokán ki voltak duzzadva az erek; benn, mintha csak tűzzel vegyest folyt volna a vér; egy kissé ki kellett fújnia magát. Botjára támaszkodva, komor képpel indult neki ama szemleútak egyikének, melyeket a háznép közös rettegéssel szokott fogadni. Ha valaha volt rá oka, sohasem nagyobb a mostaninál. Az öreg János csak akkurátus egy ember és régi hű cseléd; a két félelmes, firtató szem mégis - a mint betekintett az istállóba - özönnel talált kifogni valót a lovakon; az öreg ujólag biztosíttatott, hogy szójárása beteljesedik rajta, mert innen-onnan csakugyan «vége lesz» és Szent-Mihályra új gazdát kereshet. A magtárra csak egyszer volt ráfordítva a kulcs; mely alkalomból a pityókos Bálint mindenesnek (akárhová tegyék, ha vasárnap óta színét is látta a bornak!) határozottan meg lett ígérve, miszerint legközelebb a szolgabíró úrnál meg fog taníttatni rá, hogyan fordítanak az emberen fekve hatot. Hát annak a vigyori léhűtőnek mi dolga mindig az emeleten a Sári szobaleány szoknyája körül? Holnap a falu csúfjára libákat megy őrizni. És így tovább. Mindenki látja, sinyli a háznál, minő rossz kedve van a gazdának, pedig olyan csöndes az idő, hogy a levél sem mozdúl. Rájár végül a rúd még a mentorra is, ki a kanczellária sok feladatú butorán egy levéllel vesződik, melylyel Bélának egy, szépanyjáról való bécsi atyjafiánál be kell köszöntenie. Benedek úr nagyokat fújva megáll Istók háta megett és mogorva pillantásokat vet a készülő levélre.

- Miféle szarkalábak azok, hé? - dörmögi. Hát már írni is elfelejtesz?

A mentor fölemelte írásáról borús, zavaros, sárga arczát és békítő megadással válaszolt:

- Hiába, Bencze, öregszem, öregszem. Te is csak azt teszed. Semmit sem tudok felhozni annak bebizonyítására, hogy ezek nem szarkalábak. Igazad van, mint mindig. Csak ezzel a Béla gyerekkel... No, hanem ha meggondolod, hogy különbség van ám a vén szem meg a fiatal szem közt, a vén kéz, meg a fiatal kéz közt...

Az öreg óranéne már nagyon türelmetlenkedett a pörpatvaron és egyre mondogatta: csitt, csitt, csitt; minek veszekedtek; ki tudja meddig éltek?! De a fölindult gazda nem vetett rá ügyet.

- Pokolba a te kacskaringós beszédeddel, - mondá. - Inkább írni tudnál valamivel kacskaringósabban! Arra felelj, hogy el tudja-e valaki olvasni a te szarkalábaidat?

A mentor csöndesen letette pennáját és összefonta karjait. Most is foltos volt mind a két könyöke, mint fizikus korában.

- Én ismerem a te gondolataidat Bencze, - mondá. - Harmincz esztendeje elmúlt, hogy a sors összehozott bennünket. Nem mondok szerencsét, mert meglehet, hogyha másféle életbe kezdek, jobban sikerül a mostaninál. Csak egyet mondok. Ha azt hiszed, hogy már nem érdemlem meg kenyeremet, hogy már semmit sem tudok tenni, a mivel megszolgáljam...

- Ki az ördög mondta azt, Istók? - vágott közbe türelmetlenül Benedek úr. - Hadd lám csak azt az írást. Iszen csak távolról, a mint beletekintettem, tetszett olyan... minek is.

- Bencze - folytatta ünnepélyesen a mentor, - mélyen tisztelt barátom, Bencze, harmincz esztendő óta számtalanszor mondtam el, a mit te gondoltál; hadd mondjam el most az egyszer, a mit én gondolok. Ha azt hiszed, mondám, hogy az én vén fejem és kezeim ez úri háznál már semmi hasznot nem tehetnek, ne hidd legalább, hogy ingyenélő vagyok. Add ki a rendeletet, akár most mindjárt, hogy szedjék össze holmimat odalenn a prior-szobában. Nem sok az egész: az az egy pár pipa, egy kis fehérnemű, a nagy köpenyegem, meg az az öt-hat könyv. Mind belefér egy batyúba, és a Pirók gyerek majd behozza velem Karámosra.

- Az ám a...

- Még nem mondtam el mindent, Bencze. Ne hidd, hogy akár zúgolódva, akár kétségbeesve távozzam ez úri házból. Nem, épen nem. Egy felől meggondolom, hogy mennyi javaddal éltem és mindig hálás leszek érte. Másfelől bár tudom, hogy életem fő-főszerencséjét érted áldoztam fel, biztos vagyok benne, hogy jut még nekem egy kis hely a világon. Neked soha-sem említettem (megszámlálhatatlan sokszor elmondta), hogy minő irományaim és atyámfiai vannak nekem a Tiszán túl. Talán hallottad is a Pallérosi Pallérok hírét?

- Vén bolond vagy, Istók - mordult rá a sodrából teljesen kiszedett gazda és magára hagyta.

A mentor szépen fölvette pennáját és folytatta a levelet. Így vette ő föl már tömérdek hasonló alkalommal pennáját és folytatta szarkalábjait. Ebédnél aztán koczintottak.

Este - a hogy a leáldozó nap utolsó sugarainál a nagy kőlépcsőkön búcsuztak - mindenki lehető jó kedvet erőltetett magára. Istók fennen emlegette a világlátás nagy szerencséjét, melyre neki is kétségkívül nyilt volna alkalma az életben, ha sorsát e küszöbhöz nem lánczolja itt. Vegyen példát Béla; hányja le útközben lelke terheit és repüljön majd haza szabadon, mint a sas. Ágnes kissé halaványan állt Eufrozina kisasszony oldalán, ki szentül meg volt győződve róla, hogy rendkívül lekötelező munkát végez Béla iránt, ha ezt most - mintegy útravalóul - sorjában figyelmezteti mind ama csodálatos dolgokra, melyeket a távoli országokban szemtől szembe látni lehetséges. Mihály huszár némán hunyorgatott a búcsuzó felé, a mi emlékeztetés akart lenni ama bizonyos majlándi özvegyasszonyra és leányára. Benedek úr is vidámabb arczot öltött és biztatta Bélát:

- Úgy, fiam, úgy. Állj a talpadra. Légy ember a gáton. 'Iszen hát az ördögbe is, az egész... No. Béla, no. Maradj, a meddig csak akarsz. Maradj, nem bánom. Hanem azért ne felejtsd el, hogy nem szeretnék addig meghalni, míg valami apróságok nem orgonálnak majd körülöttem. No, Ágnes, no...

Béla sorjában mindenkit megölelt. Mikor Ágneshez jutott, az öreg megint megszólalt ügyetlen, durva, elbizakodott jóságának hangján:

- Hát ennyi az egész? Mi ugyan nem így tettünk legénykorunkban, ha egy szép leányt, a kezünk közé kaphattunk. Csókold meg mindjárt Ágnest.

A lány odatartotta sima, márványhomlokát és Béla megcsókolta. Csók volt ez is, mint a többi: búcsúcsók. Búcsú a vissza nem térő időktől, nyugalmas házi tűzhelytől, örökre elzavart álmoktól, édes csalódásoktól és hiábavaló reménységektől. Csók volt az is.

Béla felugrott a kocsiba, melynek bakjára a két nagy bőröndöt az akkurátos János kocsis olyan pompásan odaerősítette, hogy azon ugyan a herkópáter sem találhatott semmi hibát. Mindhiába már! Az öreg elkeseredve látván mindennek «végét» közeledni, búsan csapott a lovak közé. Könnyű porfelleg emelkedett a kerekek nyomán, a kapuban egy kis, himzett kendő lobogott, (az Eufrozina kisasszonyé volt,) Istók soká magasra tartotta lyukas, szürke kalapját, Benedek úr botjával integetett; de a kocsi válasz nélkül eltünt. Csak Flóra ugrált még egy ideig kerekei körül, hol hízelkedve, hol neki dühödve; de a falu végén, a temetőnél ez is megunta a mulatságot s egy nagy ásítással megállván, - a mi körülbelül annyit jelentett, hogy: vége ennek is! - lefeküdt az árokba és ott fáradtságában, busultában, unalmában elaludt.

A nap már jó ideje nyugodni tért a hegy mögött s aranyos, vöröses takaróját is húzta már maga után. A csillagok egymásután gyúltak ki az égen s a kastély egy-két ablakában is feltetszett a gyertyafény. Künn az udvaron csöndes volt minden, csak a fenyvesből hallatszott Palkó harmonikájának bús zöngése, melyet a negyven esztendős gavallér oly czélból sorakoztatott egyéb kecseihez, hogy annál gyorsabban megtalálja Sárika szivének ajtaját, igen kevés levén a veszteni való idő, miután választott hölgye kisasszonyával együtt már holnap

vagy holnapután visszaindul Bogádra. A harmonika édesbús dallamaiból csak a legviharosabb szenvedély akkordjai hatottak el a kastély mellett emelkedő, vagy inkább hunyászkodó épületek egyikének ama téres helyiségeig, a mosó konyháig, melyben a cselédek eseményteljesebb napok után, Kata asszony elnöklete alatt, tanácstartásra szoktak összegyülekezni. Hogy ne lennének ma együtt, a közös neheztelés és megfoghatatlan történetek napjának estéjén?! A tűzhely sarkából a faggyúgyertya mély meghajlással fogadja a tanácsot, mely iránt annyi tisztelettel viseltetik, hogy végesvégig alázatos helyzetében marad, a mi a tűzhely alá telepedett Péterre nézve azzal a kellemetlenséggel jár, hogy süvegének bárányb őre, mely egykori gazdája többi alkatrészeinek rég búcsút mondott, azok egyikével a csepegő gyertya alatt megint szorosabb keveredésbe jut. Szerencsétlenségének tulajdonképen csak maga az oka, mert a társaság minden tagja eleget figyelmezteti, hogy ne tátsa úgy a száját; de ha már az neki természete! Az elnöki tisztet, mint hasonló alkalmakkor majdnem kivétel nélkül, ezuttal is Kata asszony vitte, mint a háztartás legvénebb kereke. Benne is meg volt a közös asszonyi természet, mely élemedő korának hátrányairól mitsem akar tudni, előnyeit azonban lehetőleg kizsákmányolja. A kor jogán kívül granátosi alkata és főleg az a bizalmas viszony, melyben Istók úrral állt, szintén megtették a magukét tekintélyének megalapítására és biztosítására. Annyi bizonyos, hogy e szilárdan álló bástya megostromlására eddig jelentékenyebb kisérlet nem történt, sőt ellenkezőleg, Kata asszony belső viszonyainak a családdal, bizonyos körű hatalmának az éretlenebb korú cselédekkel szemben, mindenki igyekezett annyi hasznát venni, a mennyit csak lehetett. Kedvében is jártak mind, s ha Palkó nem nyomhatta is el olykor élczelő ösztönét, ennek csak ama biztos tudatban engedett kitörést, hogy keze között van a békítés eszköze is. Ez estén is valamennyien a termetes kulcsárné körül sereglenek, ki vastag, vörös ujjaival egy kék harisnyát kötöget. Ott van a féleszű Péteren kívül Mihály huszár, ki szürke bajusza és a májlandi árvaleány daczára minél szorosabban óhajtana odasimulni a kastély szemérmetes szobaleányához, Zsuzskához; ott van Puliszkáné, a töpörödött takarító asszony, ki immár csak a nyelvét bírja; ott Mustár kertész, egy iskolát kezdett, rátartós, de fölötte gyáva ember, ki az árnyékától is fél; mellette kamasz fia, ki ébredő gyönyörűséggel nézegeti Jutka szolgáló telt, piros karjait és emelkedő mellét. Egy homályos zúgban támolyog a neki búsúlt mindenes, ki szomorúan tapasztalván, minő kevés hasznot hajtott neki abbeli önmegtartóztatása, hogy vasárnap óta szinét sem látta a bornak: ma délután úgy leszítta magát, hogy alig birja a lába. Ő többé tekintélyt a háznál nem ismer.

- Biz az megesett, megesett, - elmélkedett Kata asszony. - A nagyságos úrnak nagyon rossz kedve volt, semmi sem tetszett neki. Bizony már azt vártam, a hogy a szavát hallottam, hogy még a konyhába is bekukkanik. Hanem azért sebaj. Ne búsuljanak kentek, majd jól lesz minden megint.

- Búsúl a ló! - rikkantott bele a sarokból Bálint mindenes, a ki már mindenre el vala szánva.

Kata asszony kövér ujjai egyszerre megállították a kötőtűket. Két villám czikázott a sarok felé.

- Hát kend, megint részeg már? Látom, keresztbe áll a szeme. Hol a gránáriom-kulcs? Bizony nem lenne jó dolga a nagyságos úrnak, ha ilyen szemét-népet etetne. Én nem is tudom, hogyan került kend a kastélyba?! Hanem abban bizonyos vagyok, hogy innen kifelé ebrudon megy.

- Fel is út, alá is út, babám, - feleselt a mindenes. Azért ne gondolja, hogy majd kigyelmed után hármonikázgatok.

- Te semmiházi, te! - ugrott föl trónusából a granátos és nagy sebten megragadott egy keze ügyébe eső mosófát. Sértett női büszkeségének egész dühével készült neki rontani a röhögő Bálintnak s Mustár kertész már egész rémülettel kiáltotta el magát. De Mihály huszár izmos karjai és mázos szavai sikeresen megtették a magokét a kitörendő vésznek csirájában való elfojtására. Kata asszony visszaült székébe s nehány foganatba nem vett hadüzenet után,

melyre a kituszkolt mindenesnek be-behangzó újabb nevetési rohamai ingerelték, a bámulatos átmérőjű kék harisnyát is kezébe vette. Végül a rohamok elcsöndesedtek odakünn; Bálint letelepedett a lóczára és jóízű horkolásra gyújtott, míg odabenn ismét fölvétetett a megzavart tanácskozás szála. Mint előrelátható volt, ennek folyamában felmerült a kérdés is: mi hozhatta ki ilyen rettenetes módon sodrából Benedek urat? És ezzel a kérdéssel már Bélánál voltak.

- No, én csak nem akarok erről a dologról szólni, - mondá a huszár és pödörintett egyet a szürkéken. Nem egészen tiszta állapot, annyit mondhatok. Iszen mondhatnék én még többet is, hanem hát ne szólj szám, nem fáj fejem. Azt mondja a magyar.

Mustár kertész, ki egy nagy láda tetejére vette föl magát, már hozzá is kapott az övéhez, mintha fájna.

- A bizony, - folytatta a vitéz úr. Én csak annyit mondok, hogy hát... Minek tátod úgy a szádat rám, te Péter?

Péter a tűzhely alatt csakugyan szörnyen tátotta a száját és sejtelme sem volt a faggyúesőről, melyben Jutka szolgálónak és ifjonti bámulójának különös kedve telt.

- Nem állítom, hogy egészen bizonyos vagyok benne, - fűzte odább okoskodását Mihály, - hanem nekem úgy tetszik, mintha a mi fiatal uraságunknak nem egészen volna ki itt. - És szétterjesztett ujjaival a homloka körül mutogatott.

- Ugyan ne mondja! - kiáltotta el magát ijedten a kertész.

- Bizony ne mondja, - pattant fel Kata asszony. De ne ám! Megköszönhetné, ha kigyelmednek úgy ki volna, mint annak.

- No már megkövetem az ifjasszonyt, - magyarázta visszautasított szavait az előadó - iszen nem mondom én, hogy már egészen olyan lenne, mint ez a Péter, (mit tátogatsz úgy rám, te?) hanem hát mégis no. Aztán meg hát hat esztendeig voltam ám én káplár a Simonyi-regementben.

- Ha száz esztendeig volt is kend generális, akkor se üsse az orrát olyanba, a mihez nem tud, - förmedt a kulcsárné Mihályra, ki szörnyen röstelte, hogy mindennek a Zsuzska füle hallatára kellett elmondatnia. - Még hogy a Béla tekintetes úrnak valami hibája lenne! Nincs bíz annak egy szikra baja se más, mint a nagy szerelem.

- Ugyan ne mondja, ifjasszony, - ijedezett Mustár, kinek felesége (mint a vigyori Palkó állítja) a söprűnyelet olykor-olykor arra is használja, a mire nem készítették.

- Hát hogy a nagy szerelem lenne a baja? - sóhajtott bele a beszélgetésbe a szemérmetes Zsuzska, ki főként tapasztalatlan szivével hódította meg a sokat tapasztalt huszárt. - Bizony nem csodálom, a kinek olyan gyönyörűséges menyasszonya van, mint a bogádi kisasszony.

A büszke Ágnes nem igen állhatott nagy kegyben Kata asszonynál, mert ez ugyancsak nagy erélylyel sietett az illetéktelen oldalról jött magyarázatot visszautasítani:

- Fogd be a szádat Zsuzska. Hát már mindenbe bele kell neked kottyannod? Ki kérdezett? Nekem is van talán szemem, hogy látom, ki milyen. Hanem hát szépség ide, szépség oda, csak nem mindig a legszebb almára fáj az ember foga, meg arra, a melyik legjobban a keze ügyébe esik.

- Mint nekem, la! - édeskedett galambjával a huszár, és a mint hamarjában tehette, egy kicsit meg is szorongatta.

- Ne bolonduljon már kend, no! - vonogatózott a leány, mígnem mindkettejük figyelmét megint a kulcsárné követelte magának.

- Hát kinek beszélek én itt? - tört ki ebből az irigy indulat. (Zsuzsa meg Jutka csakúgy nevették a husz-husz esztendejükkel.) Talán magamnak beszélek? Isz én tudom már negyednapja óta az egész dolgot. A János kocsis mindent elmondott nekem, a mit Dunaszögön hallott. Te, Jutka, ne vihogj, azt megmondom! Hogy hát a mi fiatal uraságunknak jobban tetszenék egy odavaló kisasszony. Hanem csak az az egy baj van, hogy - hogyan is mondjam csak? Az ám, az a baj, hogy zsidóleány.

- No, nem megmondtam? - ugrott előre diadalának legteljesebb öntudatával Mihály huszár. Nem megmondtam én, hogy nincs ki egészen?!

A tanácskozás eredménye minden valószínűség szerint egy kompromisszum lett volna, mely szerint Béla szerelmes is, de hibázik is neki egy kevéske; azonban egy hirtelen közbejött esemény a beszélgetésnek egyszerre más fordulatot adott.

Tanácstartás közben észre sem vették, hogy a hármonikaszó a fenyvesben már egy kis ideje elhallgatott. Még a lárma sem tette a vitatkozókat figyelmesebbekké a hátulsó udvarban történők iránt, s csak akkor néztek oda neki, mikor a nagy zajjal fölnyitott ajtón a vigyori Palkó csörrel-pörrel, dulakodva, taszigálódva, gallérjánál fogva belódította a rugódozó, kapálózó, kézzel-lábbal szabadságra törekvő Pirók-gyereket. Hátuk mögött lépdelt befelé a sárga szemű és pisze orrú Sára kisasszony, ki - miután lovagjának ezuttal mind a két keze rendkívül el volt foglalva - szives vala utána hozni ama bűvös-bájos instrumentumot, melynek epedő hangjai végre is megtalálták az utat pánczéltalan szivéhez. A kertész ijedtségéhez, mely az erőszakos jelenet láttára minden tagját elfogta, csak Jutka öröme volt fogható, mely e tenyeres-talpas szüzet rendesen eltöltötte, a mikor csak a kis Pirók valami nem egészen inye szerinti mulatságba keveredett. Kata asszony figyelmes köre egy pillanat alatt felbomlott.

- Csak ezt a kölyket akarom egy kis becsületre tanítani! - tüzeskedett Palkó. Id'adod-e a gyűrűt?

- Ha a bicsakját is ráadja még a hármonikára, akkor oda, - nyögött az áldozat és mindenképen védelmezte markát az erőhatalom ellen.

A becsület tudniillik, melyre Palkó ilyen sajátságos módon oktatta a Pirók-gyereket, annyiból állt, hogy ez azt a karikagyűrűt, melyet ma este hazajövet az erdőn talált, cserélje el vele a hármonikájáért. A kölyöknek a becsületről való ismeretei pedig annyiban voltak hiányosak, a mennyiben ő a hármonikára - melynek fujtatója már állítólag két helyen ki volt lyukadva - még egy fehérvári bicsakot követelt ráadásul. Miután Palkó, kinek épen szüksége lett volna a gyűrűre, egész tekintélyét hiába használta fel a talált jószág értékének kisebbítésére és a hármonika füllel hallható hiányainak szépítésére, e kényes becsületbeli ügyben kénytelen volt erőszakhoz folyamodni. Mindhiába. A kölyöknek kifeszíthetetlen markai voltak. Apellált Mihály úrhoz, meg Kata asszonyhoz.

Míg a tényállás - különféle szenvedélyes kitörések által félbeszakítva - előadatott, természetesen nem kis időbe került. Mielőtt a dolog lényegére nézve akárki véleményt koczkáztatott volna, igen megfoghatólag, látni akarta a gyűrűt.

Egy pár újabb hátbalökés a kóczos kis Pirókot belenyugtatta a kikerülhetetlenbe, és összeszorított jobb markának egyik ujját egy igen keveset fölemelte, hogy a gyertya sugara megcsillant az arany karikán. Másik kezét azonban minden eshetőségre készen tartotta. Nagyobb engedékenységre, illetőleg még egy ujjának eltávolítására semmi szín alatt nem volt rábirható.

Zsuzska, ki - mint már említve volt - tapasztalatlanságával gyújtotta lángra Mihály szivének hamvadozó tűzhelyét, megint illetéktelenül avatkozott a dologba. A nélkül, hogy bevárta volna amaz érdemesebbek nyilatkozatait, kiknek az effélében már némi jártasságuk van, kifejezte kételyét aziránt, hogy a Pirók-gyereknek joga lenne a kérdéses karikagyűrűért bármit is követelni, és Palkónak bármit is ajánlani. Tapasztalatlanságának azonban rögtön megadta

az árát, mert - mint a közbenjárókkal mindenütt történni szokott - a viaskodó felek között egyszeriben megköttetett a fegyverszünet a közösen elfoglalt terület védelmére, és mind a ketten a közbelépő ellen fordultak.

- Micsoda, mit mond maga, Zsuzska leányasszony? - tüzeskedett föllélegzve a kis Pirók. - Hát loptam én ezt a gyűrűt? Hát embert öltem érte? Itt sülyedjek el álló helyemben, ha nem a temetőn túl találtam. Ott feküdt a harmadik gödörben, az út mellett. Még hogy én loptam volna! A ki nem hiszi, kimehet, megnézheti.

- Mit! - kiabált Palkó is, és vigyori szemei szikrákat hánytak a tapasztalatlan leányzóra, - hát azt meri maga állítani, Zsuzska, hogy én orgazda vagyok? Hogy nem becsületes jószágot akarok megszerezni? Hogy én egy rongyos gyűrűért becsukatom magam a vármegyén?

A nagy zaj, lárma, tüzeskedés közben nem csoda, ha a kérdés szálai kezdtek összezavarodni Kata asszony éleslátású szemei előtt. Ennélfogva, hogy a bonyolódott ügyet annyira-mennyire tisztázza, szükségesnek gondolta az iránt tenni föl a kérdést, hogy nincs-e a gyűrűn valami jel?

- Egy A. betű, - felelt a becsületes találó. - Az ábécé első betűje. Azt jelenti, hogy az egész tiszta aranyból van.

- Az én nevem első betűje, - magyarázta tovább a titokteljes vonásokat a vállalkozó inas, kinek becsületes neve: Antos Pál volt.

Egy kis szünet állott be. A kulcsárné, ki minden tekintélye ellenére is tartott Palkó rossz nyelvétől, lehetőleg ennek előnyére rendezte gondolatait, s a mint megszólalt, véleménye részére kifejezéseinek és hangjának bizonyos erőszakossága által akarta megszerezni az igazság látszatát.

- Mit tudsz te ehhez a dologhoz Zsuzska! - kezdé. - Megmondtam már, hogy fogd be a szádat és ne légy minden lében kanál. Ott voltál, mikor a Pirók találta a gyűrűt? (Zsuzska nem volt ott.) Nohát akkor hallgass. Szeretném én látni azt a törvényt, hogy most ezeknek nyakukba kellene venni a világot, felmondani a szolgálatukat és keresni a gyűrű gazdáját. Tudsz olyan törvényt? (Zsuzska nem tud.) No hát jobb, ha hallgatsz. Aztán meg ugyan honnan került volna oda a gödörbe, ha nem készakarva teszik oda? Még hollók is ejthették el; azok pedig száz és száz mértföldekről hordják össze az efféle fényességeket. Hát azt akarod-e, hogy most Palkó a Pirókkal száz meg száz mértföldekre induljon? (Zsuzska nem akarja.) Nohát!

A beszéd sikere, az okoknak fényesen fűzött lánczolata ellenére, szemmel láthatólag nem volt teljes. Mihály huszár, hogy galambjának kedvében járjon, elgondolkozva pödörgette a szürkéket és megcsóválgatta fejét. A kertész, a mint becsukásról hallott, elkezdett húzódozni és látszott rajta, hogy a hollók által nem tartja egészen tisztába hozottnak a kérdést s a jövendő méhében ismeretlen veszélyeket sejt. A faggyúval telecsöpögött és időközben elszundított Péter általánosan azt a benyomást tette, mintha csak tettetné az alvást, hogy annál jobban kihallgathasson mindent és elárulhassa őket. A dolog ily kellemetlen fordulatának éreztére a küzdő felek tanácsosnak tartották fensőbb beavatkozás nélkül minél előbb megkötni a békét. A fogalmazásban csak az idézett elő némi zavart, hogy Palkó most egyszerre hajlandó lett megadni, a kis Pirók meg elengedni a bicsakot. A helyzet előnyeit Palkó jobban ki tudta zsákmányolni, és ellenfelének be kellett érnie a hármonikával, melynek fujtatója - közhit szerint - két helyen lyukas volt.

Az alku sikerülte után a gyűrű kézről-kézre járt, csak Mustár kertész nem merte kezébe fogni. Végre - mint jó korán látható volt - a piszeorrú Sárika ujján nyugodott meg, miután ezt a vigyori Palkónak hármonikájával sikerült a maga részére biztosítani. Így dobjuk félre elhasznált eszközeinket.

IX. FEJEZET.
Itinerarium.

A vonat a késő esti csöndben hosszú fütytyel indult meg a karámosi pályaudvarról, melyen egy-két álmos vasuti szolga tápászkodott. A tüszkölő mozdony magával vitte a zajt, életet; magával Bélát. Az est ragyogó szép volt körülötte. A lágy, nyári párák oszló bolyongással vándoroltak a levegőben. Az égen egy-két csillag halavány világa küzd az újholddal, melynek képe elé a komor kémény minduntalan fekete fátylat dob. Közel s távol az őrházak, falúk, pusztai épületek ablakai, a vasuti szines lámpák vörös és kék csillanása végetlenbe futó csillagoknak tetszenek. A parti halmot a vonat mellett a hold tükörré varázsolja; de a rohanó kocsiknak nincs idejök megállani, hogy képökben gyönyörködjenek. Óriás tükrök az útszéli mocsarak és ingoványok is, melyeknek tündöklő ezüstje - a mint egy-egy kis sziget, nádas vagy zátony emelkedik rajtok - mintha visszájáról itt-ott le lenne kopva. Néhol egy mozgó alak mutatkozik a messze néptelenségben, valami éjjeli vadász, kinek fegyvere fölveri nyugtukból a víz szárnyas lakóit. A puska döreje tompa morajba vész a vizenyős vidéken s a fölvert madarak, melyeknek sötétszürke szárnyai, mintha csupa gyöngy és fényes aczél lennének, rebbenő, síró, panaszos, elhaló zajjal tünnek a távolba. Az út melletti cserjék a pályára vetik árnyékukat s a homályos, testtelen árnykarok ingva nyúlnak a vágtató vasszörnyeteg után. A távoli jegenyék árnya is elnyúlik messze a mezőn, mintha ágaskodnának, hogy a futó tüneményből ők is lássanak valamit. Egy-egy lebocsátott korlátnál elkésett parasztkocsi álldogál, melynek gazdája szunyókálva tartja kezében a gyeplőt. Olykor parkok titokzatos, sötét sűrűségei tünnek el mellettök, melyekből némán emelkedik ki az urilakok fehér tornyainak sápadt kisértete. A faluk nádas házai és sáros utczái közül egy-egy éber kutya szörnyű ugatást kelt, mely a hangtalan éjben messze visszhangzik. Mentek el városok mellett is, itt is zajtalan és sötét volt minden s a hold-világította kémények sűrű serege komolyan és némán őrködött az alvók felett. Csak egy-egy városvégi korcsma nyitott ajtaján át kapott el és hozott idáig értelmetlen hegedű-hangokat az éji szellő; meg a toronyórák kondultak egymás szavába és kezdtek vontatott pört rajta, hogy melyik a pontosabb?

A vonat tovább halad. Béla elkábult a zavaros lármában, mely belsejében annál jobban elhatalmasodik, a külső világnak minél mélyebb nyugalma veszi körül; kimerült a hosszú futásban ama sötét és vigasztalan rengeteg úttalan utain, hova az éjjeli benyomások csábították; törődve hanyatlott hátra feje, lehunyta szemeit és elszunyadt. Már napok óta nem aludt ennyit egyfolytában. Mióta dunaszögi lármás pajtásai búcsúzóra összecsókolták, kerülte szemeit az álom. De most aludt. Mély, nehéz lélegzeteket szedett, meg is mozdult olykor nyugtalanul, kigyuladt arczát álmában meglegyezte, (mit, mit nem álmodott? ki tudja;) de nehány órafolyásig aludt. Egyszer csak távolról lassú, suttogó, de messzeható nesz hallatszott, melynek méltóságos közeledtét nem tudta föltartóztatni sem a mozdony türelmetlen tüsszögése, sem a kerekek ostoba dübörgése. A zúgó, csobbanó, végetlennek tetsző moraj már utolérte a menekülő vonatot és mindenütt nyomában, alatta követte soha el nem hallgató mély panaszaival. A kocsi ablakán egyszerre bűvös fényesség verődött be. Béla, mintha álmában szivébe szúrtak volna, úgy ijedt és ugrott föl e neszre.

Az ősz Duna mormolt alattuk.

A mint a hajnal foszló párái - a nyári nap reggeli öltözete - emelkedtek keleten, már átlépték a haza határát. A nap idegen halmok mögül idegen völgyekbe mosolygott le, a sugarak idegen falvak házikóinak ablakain köszöntöttek be, a harmat idegen mezők pázsitját fürészté és a leányok idegen dalok mellett indultak munkára. A szürkületben kitárta Béla felé karjait az ismeretlen, hogy megszabadítsa.

A szerencsétlen e reggel óta meg akart szabadulni. A kínnak ólomsúlyát az első órák, melyeket távol töltött szülei házától, rövid időre leemelték lelkéről s egy-két gondolatát felszabadították, hogy a mult szomorú, ködös képeiről jövője felé repülhessenek. Az önkínzó gyász legsötétebb őrületeinek is vannak ilyen világos perczei; az apa egyetlen fiának nyitott sírja előtt megszakadó szívére szorítja leányát és ennek férjére gondol; a gonosztevő bódult agyában a vesztőhely előtt terv villanik meg, hogy mikép tehetne ismét jóvá mindent, s másoknak ajánlja ezt. Bélának is megadatott a számvetés nehány órája. Ime idegen földön van. Miért? Senkit sem ismer maga körül. Mihez folyamodjék? A vonat rohan vele előre. Hova viszi? Kérdések, melyekre felelnie kellett magának. Természete a régi maradt; ösztönei, föltételei jók, dicséretesek és nemesek. Arról pedig, hogy lelki erejének, akarata szilárdságának, szíve tántoríthatatlanságának gyönge, ki nem feszített húrját (mely mellett csak nyomorultságunknak lehetnek fokozatai, boldogulásunk mindig álomkép marad) nem ajzották-e még jobban le ama rettenetes hullámok, melyek keresztül csaptak rajta, nem intézett magához kérdést. Hány diadalmas útra induló hajó lett semmitérő játékszerré a hánykódó és szeszélyes tengeren, mert az első kedvezetlen szélre behúzta vitorláit és nem bírván kifeszíteni többé, kénytelen volt lemondani uraságáról az elemek fölött! Hány nagyra hivatott elme, melyet egy bérczi út a felhők sugaras magasába hítt, rettent vissza az első akadálytól és lett kitaposott, poros, sáros utak közönséges vándorává?! Hány boldogításra született, nemes czélok felé dobogó szív veszett el nyomorultan, mert legelső kis sebe annyira leajzotta idegeit, hogy nem bírta bekötözni azt és elvérzett bele?!

Az ifjuság cselekedeteiben - az első nagyobb eszméltető rázkódásig - rendesen öntudatlanul jutnak érvényre a lélek alapvonásai. Béla legelső emléke kiátkozott szüleinek hiábavaló, hajótörést szenvedett erőfeszítése volt az élet harczában. A legyőzhetetlen nyomor nem tágított házuk ajtajából, míg a halál nem kopogott azon és egymásután meg nem szabadította apját, anyját, testvérét, valamennyiüket ő rajta kívül. Nagy példák voltak előtte; s a gyermek bár az élet legdurvábban feltett kérdései előtt is szemeket mereszt, igen gyakran a legfinomabbakat is megérzi. Atyjának daczos, halálig kitürő lelke ő benne megtörött. Gyönge nyakát kemény igába hajtotta, melyről számtalanszor hallotta, hogy boldogabb kikötőbe fogja vezetni, mint a milyen az volt, melyből fölszállt a postakocsi bakjára, hogy az vigye bele a nagy ismeretlen világba. A postakocsi a kálozdi kastély előtt tette le, hol a jelen jólétért és a jövendő kincsekért oly csekély árat követeltek tőle, melyet csöndes, szelid lelkének nem is esett nehezére fizetnie. Az elnyomott akarat helyén - mint az életvetésre nem használt térségen - a merengés színes virágai bujtak elő, nyiltak, hervadtak és hatalmasodtak. Az iskolai dicsőség aranynyal futtatott koszorúja csak álmodozását táplálta. Semmi küzdelmet nem látott maga előtt; ugyan minek gondolna a fegyverekre?! De a fiatal kebel hullámai már az élet partjait kezdték csapkodni. És mindig csak a küzdelmekre kész erély, az akadályokkal szembeszálló akarat fogyatkozását mutatta. Az egyik percz Mari karjaiba vetette; nem bírt harczot folytatni zajló szíve ellen és magánál jobban bízott a sorsnak váratlan, előreláthatlan fordulataiban. Mikor a küzdelmet kikerülni hitte, vészesebb és pusztítóbb harczba keverte magát, mert a világ rendes útján haladt előre és a sors szeszélyes keze pihenőt tartott. Egy másik percz azután kiszakította kedvese karjaiból; képtelennek érezte magát ama vívódásnak végletekig folytatására, melyet maga zudított fejére. Bizonyára lesznek, a kik azt mondják, hogy ehhez is csak erő kellett: de ne feledjék, hogy azok is magoknak követelik az igazságot, a kik az öngyilkosságot gyávaságnak tartják. Béla lelkét nem töltötte be szerelme egészen; más álmai is voltak a jövőről, melyről annyi szó volt a kálozdi kastélyban és annyi kép az ő magányos merengéseiben. Álmai a férfiui munka legnemesebb jutalmairól, az élet leghevítőbb verőfényéről, melyet ha oda fog vezetni az egykori kolostor kongó, elhagyatott termeibe, lefizeti azt is, a mivel annak tartozik. Álmai, melyeket szerelmével elválaszthatatlanul összekötni keze gyönge volt és bizonyára úgy tetszett neki, hogy feje fölött a két felhő ellenkező utakon megindult, egyre jobban távolodott egymástól, szállt és szállni fog mindig messzebb és soha,

soha sem egymás mellett. Álmai, melyeket ha a végetlen űrben tovatűnni, semmivé lenni enged, bizonyára kedvese könnyének ki nem apadó árja fizette volna meg. Álmai... de mind, mindez csak csalódás volt! A mérlegnek az a serpenyője nyomatott alá, melyben a lélek legelső ékessége, a becsületes önérzet, a tiszta szív nyugalma és a boldogság reménye voltak. Mindez oda és miként! A katasztrófára oly hirtelen tűntek el egymásután a keresett mentségek, mint a kártyaasztal mézes szavú fosztogatói, mikor már nincsen semmid. És elközelgett helyettök a kínos bizonyosság mély, nagy és a legeslegutolsó, már elkésett perczben kitört szerelméről, mely napokig bámész, értetlen, de nedves szemekkel csüggött amaz árnyalakon, kit az életben nem láthat többé.

Béla kétségbeesésének sötétébe az első sugarak azon a reggelen hatoltak, mely a határokon túl virradt reá. Életében is ez volt a legelső óra, melyen felismerte és számadásra vonta lelke árulóit. Mi jogon kínzasz ábránd azzal, hogy rémalakot mutogatsz a mocsár vészes páráiban, melybe te sülyesztettél?! Jőjj, jőjj akarat és vezess a te birodalmadba, hol nincs pihenő kéz, fő, lélek! Jőjj és szolgáltass ki engem ott a kötelesség szigorú uraságának! Igen, a munka földén keres gyógyfüvet sebére. E nagy, nagy német földön, melyen egyetlen kéz sem nyugszik; mindegyikben kalapács, ár, tű, kés, véső, könyv, toll; itt korlátlan úr a kötelesség és kész szolgája mindenki. Megostromolhatatlanul ül trónusán és a jutalom, melyet osztogat, a megelégedés. Mi van ennél magasabb; mi, a mire jobban szomjaznék Béla lelke? Az éj szörnyei kerülik a munka asztalát és a nappali szorgalomért tisztességesen meg szokott fizetni az este. Ím, már a jövő is eszébe jut. A sárguló hársfák hosszú során, a porosz fővárosban, minden reggel oda sietett a tudomány ama világhírű csarnokába, melynek nem a fejedelmi épületek szomszédsága szerez tiszteletet. Nagy Fridrik lovagszobrának őrszemei alatt itt fejlik, növekszik, készül a jövő reménysége. Béla nem engedett pihenőt lelkének; egyenlő mohósággal hallgatta a filozófok elmélkedéseit, a történetkutatók tanulságait és a természetvizsgálók elbizakodott tudományát. A kiábrándulás, mely lelkében már a berlini első napok folytán beköszöntött, megörvendeztette. Ismereteinek tömege minő kicsiny és könnyű; látásának határai minő szűkek és homályosak; gondolkodásának útja minő egyenetlen és téveteg! Mennyi munka vár itt őreá! A nappal padjában érte az egyetemen és ott búcsuzott el tőle; kis szobájában, író-asztala mellett, könyvei fölé vagy írására görnyedve, sokszor visszautasította az éjtszakák kínált ajándékát, az álmot. De - hiába tagadta maga előtt, hiába azoknál, kik otthon minden sorát lesve várták, - buzgalma, igyekezete, szorgalma csak folytonos vergődés volt. Hiába terhelte meg elbíró erején fölül vállait, a láthatatlan vaskezek nyomását, melytől szabadulni akart, csak mindig érezte rajtok. Ama szent és örvendetes estén, melynek melege minden szívet megnyit és minden titkot felvilágosít, magányosan üldögélt lámpája mellett. Az iskola ajtaja be van zárva s könyvei, tudománynyal és igényekkel teljes könyvei, megnémulva hevertek asztalán és térdein; ma nem az ő napjuk van. A pápaszemes doktorok ajka le van zárva; a sötét sorok érthetetlenek. Óh micsoda, micsoda mondanivalójuk is lenne nekik ma este?! Nem, ma nem hall tőlük hideg és szívtelen szavakat az élet feladatáról; a titokteljes viszonyról, melyben a világgal állunk; a láthatatlan szálakról, melyekből lelkünk szőve van; az akarat szabadságáról, melyben gyökerezik az erény; a határvonás zavaráról igaz és hamis, jó és rossz között. Ha akkora e zavar, miért, oh miért fáj hát neki az élet?! Nem hallja a tudós tagadó kaczaját reményeink felett, és mégis folyton folyvást reszket bele a lelke, hogy az a tökéletes alak és szennytelen lélek immár nem létezik sehol a mindenségben, nem találkozik vele soha, soha többé. Hát akkor akármit tesz, akármint él és akárhogyan hal meg, mind hiába, mert tartozása lefizethetetlen. Nem fog ráesni soha a napéinál egy fényesebb és boldogítóbb sugár; a világ ezer érintése után nem lesz egy, mely gyöngéden szóljon szívéhez... Egyedül van. Tollat vesz, hogy boldog új esztendőt kívánjon azoknak, a kik rágondolnak. Benedek úrnak, Istóknak - s Ágnesnek is? Nem, neki nem.

Már meg volt rendülve hite a tudomány gyógyító erejében. A sebet, melyet egyik nap bekötözött, a következőn ujra fölszakította. Tépelődve, búsan, reménytelenül bolyongott a nagy város utczáin és minden nap kevesebbet forgatta könyveit. A víg fiuk, kiknek szomszédságába az egyetem padjain került, emberek közé csalták a bús pajtást. Elvitték magokkal mulató helyekre és megmagyarázták neki, hogy itt a leányok kedveseik becsületére vannak bízva; az anyjuk nyugton alszik otthon s a lány fiatal lelke egész bizodalmával mosolyog, tréfál és tánczol. Vajjon hány csalódik és lesz szerencsétlenné közülök?! A deákok félrecsapott sapkáikkal, a mellükön végigfutó keskeny szalagra büszkén, könnyelmü dalra gyujtanak és poharak csengése közt vígan zendül föl az ének:

Játszi Ámor, tünde mámor,
Mindörökre légy velem;
Habzó serleg, fölemellek:
Éljen a bor s szerelem!

Béla hallott, látott és sietett menekülni onnan. Hanem hova? Könyveihez vissza? Új kisérletet tenni velük? Nem, nem; neki a nagy világnak. A végetlen képgyüjteményt fogja forgatni, annak lapjai közé mélyed, ott keresi a feledést. Mindennap új izgalmat hozzon neki, a fütyülő vonat és fütyülő hajó ne hagyja nyugtát, az élet tárja ki előtte minden tarkaságát, a természet bontsa ki halhatatlan vásznát és leplezze le örökéletű alkotásait. A tavasz már innen-onnan nyílik s minden, a mi szép, vár rá a világon. Míg Németország és Svájcz földén vándorolt, akármelyik pihenőjén tekintett körül, mindenütt a teljesített kötelesség, a nem alkuvó becsület, komolyan vett hűség és megérdemlett elégedés képei fogadták. Nem mert közéjük vegyülni és a magányosságban keresett szórakozást. De a völgyek, melyeken áthaladt, nagyon vidámak, mosolygók, verőfényesek, virágosak és távoliak voltak. A hegyek, repedezett keblökkel lenézték fájdalmát, havas ősz fejökkel kicsinylették gyermek-szenvedéseit, zöld koszorúikkal nem értették meg reménytelenségét A tenger végetlen tükre, könyveihez hasonlóan, felzaklatta keblében a kérdéseket: hol van a vég és mi az? s csöndes morajában nem adott értelmes feleletet. A folyók örök suttogása rémes álmokba szenderítette, a tavak fényes, csillámló színe sötét képeket tartott szemei elé. Mit hallott a vízzuhatagok végét nem érő, panaszos gyötrődésében? Melyik táj, minő vidék hát az, a melyik háborgó lelkét megnyugtatja? Van-e olyan valahol a széles világon, a mely se ne mosolyogjon, se ne haragudjék, se ne búsuljon; zordonságával ne tétlen daczra korbácsolja keblét, hanem mindezek nélkül nyujtsa neki orvosságát?! Nincs, nincs; míg lelkében csak az egyetlen út marad, mely szemétől szíve sebéhez vezet. Mindent, a mit látott és hallott, csak szenvedése magyarázatául fogadott el. A mesék, melyek egy-egy kőhöz voltak kötve, mind róla szóltak, vagy szólhattak volna. Ama kolostorba ott egy császár záratta háládatlan fiát s a czellában, melyben szemeit lehunyta, uj nemzedék kerültével egy másik császár csuhával cserélte föl biborát. Amott játszatott a legszörnyübb végű sakkjáték, melybe a menyasszonyát követelő vőlegény bosszuálló kardjával rontott. E templom zordon ívei alá a bánatos lelkek éjjelenkint misére gyűlnek össze sírjaikból. A Rajna kővé vált hét szűze elmondta neki a zúgó habok közül regéjét s ama darabokra szakgatott bércz fölött a levegőben megjelent előtte is az aranyhajú Loreley. A beteg szív önkinzó leleménye mindenütt súgott neki egy, másnak hallhatatlan hangot, mutatott egy, mindenkinek láthatatlan vonást, mely szívét összeszorította.

E szürke ég nem terem számára írt. Kiábrándult hitéből a könyvek és az úti szórakozás gyógyerejében. Keze ért az ecsethez, fiatal lelke sok édes, feledhetetlen órán csüggött az olasz mesterek dicső emlékezetén, a klasszikus korok nagysága nem egy pillanatban adott tápot ifjúi hevületének. El, el; keresztül az alpeseknek felhőkkel ismerős szorosain; át Dante poklának sötét, kopár, rőt sziklái közt; el a kis Loppio smaragd-szigete felé; el a csodákat termő olasz ég alá; el az isteni művészetnek holtakat támasztó, sebeket kötöző, mindenható karjai közé! Már megvolt az ecset; de keze még nehéz vala hozzá. S a vándorút a földi éden

kertjében nem könnyített rajta, mint nem könnyíthetett semmi az ég alatt lelke összeszedett erejének és felbuzdult akaratának szövetsége nélkül. De Béla gyönge és ábrándozó volt. És az álmodozásokra csalogató légkör, mely körülvette, nem volt alkalmas rá, hogy összeszedje benne magát. Ha álmai odataláltak a kicsiny, rideg berlini tanulószobába, hogyan bocsátották volna karjaik közül ki itt, az ő birodalmukban: a szőlőfüzérekkel szegett bájos utakon; a boldog, áldozatra kész szerelmet jelentő narancsvirágok illatos legében; az olajfák rejtelmes, homályos, szürke berkeiben; a Como tarka paradicsomában és a Garda kék tengere fölött; a fényes multról beszélő romok szomorú omladékai alatt; Velencze düledező palotái közt, melyek századok óta panasztalan megadással nézik a legfényesebb tükörben pusztulásukat. És mit nem kellett tőlük hallania! Mennyi itt a bűnös, a vértanu emléke, ki szerelmeért elárulta a világot; de nincs egyetlen egy sem, ki a világért árulta volna el szerelmét. Ott emelkednek egy néptelen, homályos csatornán a mór palotájának kormos, megátkozott falai; ez a gyilkos nagyon szeretett és bizonyára sok bocsáttatott meg neki odafönn. Ama szegényes mauzoleum rácsa mögött, mályvarózsák közt, áll ott a szürke kőkoporsó, melyben Julia nyugodott, s az utasra sokat mondó némasággal tekint alá a két Montecchi-vár; hogyan lehet nagygyá, halhatatlanná valaki nagy és halhatatlan érzelmek nélkül?! Ez a rémes hely az, melyen Parisina tündérszép feje a porba omlott és utolsó pillantása kedvese kínjának véres képébe veszett. Dante komor sírja egy boldogtalan élet üdvösségéről tud mesét, mely szerelmével egy angyalt ölelt. Ez ódon boltívek őrzik emlékét ama röpke pillanatnak, mely Petrarca szerencsétlen szerelmével megajándékozta a világot... Béla csüggedten bolyongott az örök városnak sokszorosan szentelt kövein. Majd a művészet kincses csarnokaiban töltötte napjait, majd az utczákon járkált föl s alá, melyekre akkoriban annyi ünnep fénye ragyogott, a hány napja van az esztendőnek. Az ajtók előtt emelt oltárok czifra rongyai és tarka virágai mellől kóczos gyerekek sivító zajjal koldulnak a járók-kelőktől egy-egy fillért a madonna számára. A töménytelen sok búcsun minden templom előtt a lármás kufárok végetlen serege; asztalaikon csalogató szerencse-játékok közt a vízbe merülő s jövendőt mondó ördögök, a mindenféle mulattatáshoz értő dottori nagy tömegbe csődítik az ácsorgókat. Mindenfelé szól, zeneg, harsog, dübörg a pulcinello, tamburin, saltorella. A boldog Róma henye gyermekeinek ünnepe sohasem szakad meg. A templomok mindegyikében új látványra virrad az új nap és tolong a dologkerülők megszámlálhatatlan hada. Most az állatokat szentelik a San-Antonio-kápolnában, majd a bárányokra kerül külön a sor a Santa-Agnese-ben. Mennyi bámulni való furcsaság van a nagy zsidó keresztelőn a Laterán-ban s mily ünnepélyes a nagy-penitenciárius kardinális megbocsátó szózata szent Péter szobrának lábai alól, mely a bűnösök börtöneinek zárait fölnyitja és bilincseit leoldja. Aztán a propaganda ünnep az emberi nem minden fajából való kispapokkal, meg a naiv gyermek-prédikácziók Aracoeliben. És a többi mind. Akkor még mindez virágjában vala. Béla láthatta sorra, résztvehetett valamennyiben és a sok templom közt kereshette azt, a melyikbe Ágnes küldte.

Hát a mindenható művészet? Megpróbálkozott az ecsettel; de sikertelenül. Hogyan foglalkozzék ő ideáljával? Egy-egy sötét hajszál került a vászonra, két barna szem, mély tüzével, melyek eredetijét csak ő látta szünetlenül. Mari volt - és a kép befejezetlen maradt. Az a nem létező eszményi szépség, melyet a nagy művészek halhatatlan keze másolt s melytől ő megmentését várta, a mint közeledni akart hozzá, nem ismerős, idegen, hideg volt neki. Egy-két költeményt is vetett papirra; silány erőlködés volt jogtalan panaszokra. Összetépte őket. Ki magyarázza meg, mint alkothatta Moreto remekeit egy gyilkosság bűntudatával lelkén?

Béla a hosszú úton, melyet egy évnél tovább járt, oda jutott ismét vissza, a honnan kiindult. Folytonos tépelődése, önvádja, merengése, magányossága nem engedhették hegedni sebét. Csak még egynehány csalódással lett gazdagabb: ennyi volt az egész. Semmiféle vigasztaló sugár nem derengett jövője fölött és ő már meg is szokta örökké sötétnek látni azt, és lemon-

dani róla, hogy valaha tájékozhassa magát iránta. Hányatott sajka volt, melynek kormányosa aluszik. Vigyétek, ragadjátok őt habok; neki mindegy, akárhová!

Az angyalvár óriási kerek vonalait már elnyelte szemei előtt az esti homály, a mint ablakán kitekintett. Az esti sétára indult nép tompa, nyüzsgő, zsibongó zaja odahangzott hozzá. Istók olvashatatlan szarkalábjai aznap vittek hírt neki az otthonvalókról. Hogy, hogy nem jutottak addig gondolatai: a homályban egyszerre mintha Ágnest látta volna, hideg kék szemeivel és aranyos hajával. Béla félrekapta fejét. Minek üldözöl, mit akarsz tőlem? Igaz, neked adósod vagyok egy levéllel. Régi tartozás, hadd fizessem le ma. Mit gondolok én a te hiuságod csinált bánatával; mi a te fagyos szerelmed az én égő keservemhez! Miért nem mondtál le jókor rólam; s minek vártad be, mikor már nyomorulttá lettem miattad?! Halld meg, tudd meg hát minő nyomorulttá!

Béla írni kezdett. De a toll mindig lassabban, lassabban haladt a papiron s egyszer csak megállt, kiesett kezéből - és ő karjára hajtva izzó fejét, belemerült ábrándjaiba.

Már másodszor ütött vállára Antal, hogy magához tért. Látogatója szomszédja volt, egy fiatal, életteljes, könnyelmű, víg franczia festő.

- Megint a régi nóta, barátom? - kezdé s egy széket húzva maga alá, szemben Bélával leült. Tudja-e, mit mond az olasz? Azt, hogy: száz órai bánat sem fizet le egy fillér adósságot. Hanem ezt már elmondtam számtalanszor hiába és tudom magamról, hogy az unalom nem mulatság. Nem is azért jöttem; de ma ujságom van, barátom. Hallja ön, ujságom?!

- Ujság? Nekem? Öntől?

- Csak ne oly fanyar képet hozzá. Azt hiszi, másnak senkinek sincs baja, csak egyedül önnek? No hát tudja meg, hogy én ma koplaltam és csak az isten őrzött, hogy holnap is nem folytatom. A vén Giovanna tegnap felmondta a hitelt. De most egy órája megkaptam uti költségemet s holnap reggel indulok haza. Önt is viszem magammal.

Béla nagy szemeket meresztett határozott barátjára, ki vidáman gyujtotta meg gyertyájánál szivarát és így folytatta:

- Igen, igen. Semmi vonakodás. Holnap reggel indulunk Párizsba. Mert Párizs utoljára is csak Párizs és a ki Párizst nem látta, semmit sem látott. A világ fővárosa, az élet mestere, a jókedv tűzhelye, az örömek bőségszaruja és - minden bánatnak győztes ellensége. Oda, oda barátom! Én, mint önnek orvosa, legközelebbi rendelvényül egy uti jegyet fogok markába nyomni Párizsig. Csalhatatlan gyógymód. Ott nem ismerik a bánatot. Ki van számítva, hogy utolsó fél-frankomtól az omnibusz-kocsis fog megrabolni, ki az indóháztól lakásunkra visz, a hova egy sou nélkül érkezem meg. Hát most én beleverjem a Capitolium falába a fejemet? Vannak képeim, kész Portia, mely híremet meg fogja alapítani és mi kell több? Nos, nyujtsa a kezét, barátom.

Béla fölcsapott.

X. FEJEZET.
Josephine.

Ime Párizs, hatalmas palotáival, fényes boulevardjaival, avenue-ivel, passage-aival, méltóságosan hömpölygő Szajnájával, tömör és kecses hidjaival, quai-ivel, hasonlíthatatlan szinházaival, vakító boltjaival, énekes kávéházaival, csábító szirénjeivel, örökké éber életével, soha ki nem alvó világosságával, hervadhatatlan dicsőségével, kifogyhatatlan élvezeteivel, nem halaványuló mosolyával, megtörhetetlen életkedvével és megmérhetetlen nyomorával. A visszatért festő oly kitörő örömmel köszöntötte az omnibusz homályos ablakából a káprázatos fényű lámpák ezereit, mintha az utiköltségtől megkönnyebbült tárczája tele lenne a csodaszerrel, melylyel a lépten-nyomon kinálkozó örömeket mind magának hódíthatja. Pedig a tárcza üres volt és az orvos kénytelen vala betegének nehány napig pihenőt engedni. A víg fiú korán reggel otthagyta a deák negyedben az éghez legközelebb fekvő kis szobáját, melynek szomszédja magyar barátjáé volt, s az egyik műkereskedőtől a másikhoz lótott-futott, fűnek-fának kinálgatván a szűzi Portiát. Estéit pedig a szeretet erőszakoskodásával foglalták le anyja, nővére és kis öcscse, kik oly régen látták családjuk jókedvü és üres zsebü büszkeségét. A nagyokra vállalkozott festő lelkiismerete már nyugtalankodott s a míg egyebet nem tehetett, legalább éjjelenkint, mikor haza szabadult, nem mulasztotta el fölverni Bélát és ezer bocsánatkérés közt értetni meg vele, hogy minden asszony tulajdonképen egy szeretetreméltó polyp, kinek karjai a menekülés reménye nélkül fűznek körül. A hitelezők csak esetlen boa constrictorok amazokhoz képest. És csakugyan oly hosszú idő óta nem volt már együtt az övéivel! Hanem holnap meglesz a vásár, nem ugyan Portiával, mert ahhoz e filisztereknek nincs elég izlésük; a pipázó czigányokra vetettek szemet. Ez azonban a dologra nézve mindegy. A pipázó czigányok is csak oly jól megszabadítják, mint Portia tette volna s végre a magáé, Béláé és Párizsé lehet. Jó éjt, jó éjt!

Az illető filiszter azonban alkalmasint megbánta az alkut a pipázó czigányokra, mert Béla ama bizonyos holnap estéjén is csak egyedül üldögélt egy boulevardi kávéházban. És Portia s a pipázó czigányok kegyelméből valószinüleg ezt tette volna még a következő estén is, ha orvosának véletlenül helyettesítője nem érkezik. Ott üldögélt tehát magában a kis fehér márványasztal előtt. Körülötte mindenfelé az élet nyugtalan zaja, a lámpák lobogó világa, sürgő-forgó nép, mely fut a mának örömei után, elfeledve a tegnap bánatát és mitsem gondolva a holnap kételyeivel. Bélát elmerültéből, melylyel valamelyik hirlap pathetikus soraiba mélyedt, egy ismerős, magyar hang ébresztette föl.

- Nem csalnak-e szemeim? Hisz ez Kálozdy Béla! Mondd hát, te vagy-e igazán? Otthon azt hallottam, hogy Rómában időzöl, és én Párizsban akadok rád. No ez derék.

A fiatal Mágócsi Ernő gróf szives kézszorítással telepedett Béla mellé. Egy megyéből valók voltak s gyermekkori ismerősök. Hajdan nem egyszer próbálgatták együtt kis, török lovaikat és czélozgattak egy megviselt cziklops egyetlen szemére homloka közepén. Azóta sok idő folyt le s a virgoncz gyermekből nyulánk, nemes termetü ifju vált, kinek egykor üde, rózsás arcza megsápadt és idegesen mozgó ajkai körül későn pelyhedzik a bajusz s szakáll. Még zsenge gyermekkorában kitünő reményekkel tekintett rá a főrangúak nagy családja s messze hire volt ritka tehetségeinek, mindenekfölött pedig az ifjú évek hevülete által meg nem tántorított, józan eszejárásának. Anyját nem is említve, (azok gyöngeségei közösek a kunyhókban és palotákban), mindenki jövendőt jósolt neki, ha a közügyek sorsa fordulni talál, a minthogy innen-onnan fordulnia is kell. Családja, nevelője, kin ősi divat szerint okvetlenül fekete reverendának kellett aláfolynia, tőlük telhetőleg verték a meleg vasat s kovácsolták bele azt a csodálatos modort, - a magyar főuri nevelés e koronáját, - mely hitök szerint egyedül alkalmas

arra, hogy a világba lépő növendék a szatócsok e tolakodó társaságában fensőségét megőrizze általa. A tartalmat folytonosan tagadó felületesség modora ez, mely semmitmondó kérdésekkel áraszt el mindenkit és semmitmondó feleletekkel szolgál mindenkinek; a legjobb esetben hallgat és hidegen mosolyog. Mindig roszabbnak mutatja magát, mint a milyen, mintha a külső szintelenség már drágagyöngyös kagylót jelentene. Ernő gróf nagy, merev, kék szemeinek beszédes pillantásai semmi összhangban nem voltak siető és üres beszédével; minden szava és tekintete mutogatta az ellentétet az először szárnyra bocsátott madár örömének őszinte kitörései s a mézes mázba rejtőzködés léhasága közt, melyet szegény gróf létére okvetlenül szükségesnek tartott egy gazdag köznemessel szemközt.

- Tehát Párizsban? - kérdé újra s a hosszú kézelőkből alig kilátszó vékony kezét Béla székének támlájára nyugtatá. - És mióta? Nem igen vagy jó szinben. Azt hiszem, már régen itt időzöl. Nemde?

- Mindössze négy napja.

- És máris összehozott a véletlen. No ez derék. És hol jártál mindenütt e négy nap alatt, mit láttál mindent?

- Csak a városban őgyelegtem erre-arra s kétszer a Louvre-ban fordultam meg.

- A Louvre-ban? Hát még mindig annyira szereted a képeket? Hiába, az első szerelem örökéletü, nem fogja a rozsda. Nincs-e igazam? No lásd. Hanem ma vége a henyélésnek. Két régi jó barát találkozását meg kell ünnepelni. Tedd félre azt az unalmas ujságot, (úgye unalmas?) és tarts velem az Alcazar-ba. Ma Theresa énekel.

- Szivesen, Ernő.

- No lásd, nem jó-e ebben az idegen világban olykor egy régi ismerős? Én már egy-két hónapja ülök itt s ez este szivesen leszek cicerónéd. Szeretem a tanulást mulatsággal váltogatni és valóságos imádója vagyok az isteni Theresának. Különben a politikai világban akarok egy kissé körültekinteni, mert azt hiszem, ismét nagy dolgok vannak készülőben. De azért egészen komoly ember sohasem leszek életemben. Hát csak másokért született-e az ember, vagy valamennyire magáért is? Ezt Írtam közelebb anyámnak. Nem volt-e igazam? Így. Most már indulhatunk.

Megindultak a Champs Elysées felé. Elhaladtak a Madeleine fenséges oszlopcsarnoka előtt; útjokra ragyogott a Rue de Rivoli fényes lámpasora; a Tuileriákat s a Place de la Concorde-ot maguk mögött hagyták; odahangzott a Szajna csöndes mormolása; a víz tulsó oldalán emelkedett a kupola századunk oroszlánjának sírja fölött és tündöklő fényárral fogadta őket a világhirű sétány három fasora.

Már odaértek az Alcazar csillogó lampionjai, az igen szép, de már késő ősz daczára is illatos virágágyai, hivogató lugosai és tömött asztalai közé, melyeknek gazdag és szegény, munkás és ingyenélő, frakkos és blouse-os közönsége türelmetlenül, lármázva hallgatja a szinpadon kétségbeesetten erőlködő bohóczot, az igényteljesen föllépő tenort és a parodizáló éneknek legszebb reményekre jogosító leánynövendékeit. A föllépő angyalok egy-egy tisztelője, kinek külön érdekei is vannak a dologban, hiába igyekszik pártfogoltja részére csöndet teremteni; a remény csak maradjon reménynek, a közönség várja Theresát. A két új vendég is helyet foglal s vár a többivel. A fiatal gróf - egy-két futó tekintetet vetve a svájczi házra és előtte a szinpadra - kérdőleg emlegeti, hogy két ily régi jó barátnak messze földön találkozása nem érdemli-e meg, hogy a föld legnemesebb borával koczintsanak egymás egészségére? A hagyományos fekete reverenda komor vonásaival mindörökre eltünt háta mögül s a pinczér fürge előzékenységgel hoz meg mindent, a mit kiván. Koczintanak és újra koczintanak. A

szinpadon még mindig a bohócz, a tenor és a növendék-leányok küzdenek a lehetetlen ellen s a nemes ital tünő gyöngyei egy-egy csöppel mindig többet hoznak Ernő gróf szivéből ajakára.

- Eh, soha életemben ki nem állhattam a bevezetéseket - mondá és egyet dobbantva csatlakozott a türelmetlenkedőkhöz. Nincs-e igazam, Béla? Pinczér még egy palaczkot! De nini, az a kis barna... mit látok! Soha ilyen hasonlatosságot! Mintha csak testestül-lelkestül ő lenne. Te persze semmitsem hallottál az én karámosi kalandomról. Egy kis színésznőbe szerettem bele. Nézz oda, az volt az, a ki most végezte a számát és visszavonul. Az utolsó vonásig olyan volt. Nos, mit szólsz hozzá? Csak a szemei voltak még szebbek, és azt hiszem, nem tudott énekelni, mert nekem csak elszánt, hősi szerepekben mutatta be magát.

- Az egészségére! - vágott közbe Béla és meg-megcsillanó szemekkel emelte föl poharát.

- Eh, hadd el, barátom, - folytatta egyszerre kedvetlenül az urfi. - Valóságos márványszűz volt, azok közül való, a kik csak a nászágyban gyúlnak életre. Szavamra mondom, szerelmes voltam bele. Érts meg jól: szerelmes. Minden józan eszem egy kicsike kis szögletbe szorult, hanem a döntő perczben szerencsére előrontott onnan és összeszedte magát. Én befogattam, hazahajtattam; de még most sem igen szeretek rágondolni. Voltál-e te szerelmes valaha? No igen, a szép Ágnes. Tudjuk, tudjuk. De mondd csak, mit tartasz az én elhatározásomról, melylyel a csábító kelepczét kikerültem? Nem mutattam-e hősiséget?

Mielőtt Béla kifejezhette volna föltétlen elismerését, beszélgetésüket félbeszakította az egyszerre fölriadt tapsvihar. Theresa megjelent s a közönséget megkerülve a szinpadnak tartott. Mindenki tapsolt, éljenzett, mosolygott, hódolt e jelentéktelen leánynak, ki mélyen kivágott sárga selyem ruhájában, erős vonásaival, mély és fátyolos szemeivel, nagy szájával, csontos vállaival, hangjegyeivel és virágcsokrával gyorsan suhant át alattvalóinak tomboló tömegén. Gyorsan suhant át, fején hervatag virágkoronájával, melynek élete ép oly rövid, mint a milyen nyomtalan. Még akkor királyné volt s fodrászának és kutyájának semmi gondja Pompon Róza kenyerére. Nem volt kihivó alak. A szinpad lámpái egy szintelen arczot világítának meg; szemeit szeliden jártatja körül a csituló közönségen. Hangjegyeit megforgatja kezében, a karmester pálczája emelkedik és megcsendül egy fájó, nemtelen, kaczagó, nevetséges dal első hangja. A vadgalamb egy szempillantás alatt szerteszét szórja a semmibe szerény, szürke tollait és a lángmadár égő, kéjes rózsaszinét váltja. Szikrákat szór mindenfelé s a gyujtogatók sorsától ő sem menekszik: fellobban maga is. A homályos szemek mélyén felgyul a láng, a szintelen arcz lázas pirban ég és keble sebes, izzó hullámokat ver. Egyszerre búcsút mond mindannak, a mi gyöngéd, nemes, bájos és imádatos. Minden versszak egy gúnyos kaczajba vész, mely szentségekkel űz könnyelmű tréfát. A mai szeretőt csufolja a holnapival, nevetségesnek találja a koplaló erényt, kaczagja a csillagok közt járó bölcseséget és bőven hányt csókja boldogé-boldogtalané. Fenékig bolond a világ! A ki könnyü fejjel, könnyű vérrel, könnyü szivvel jött ide, az megtapsolja benne az aljast: kétértelmü tréfáit, hányiveti mozdulatait és kidülesztett mellét. De a kinek egén felhő is van, az érzi e kaczagásban a fájdalmat, e szilajságban a kétségbeesést, e kapkodásban az elérhetetlent. Érzi, hogy a nyilak, melyek a szinpadról találják, már véresen érnek hozzá; egy meghasonlott szív vére van rajtok, melyből indultak.

Vendégeink egymásután ürítették a poharakat és lelkesedtek.

- Hatalmas! - kiáltott Ernő gróf és tapsra készülve vetette hátra kézelőit. Mondd hát, barátom, van-e a világon valami ehhez fogható? Ah, mennyire bele voltam én bolondulva Ilkába!

- Pompás! - tört ki Béla és fekete szemeiben réges-rég parázs alatt rejtőző tűz lobogott. A szinpadra szegezett tekintetével majd elnyelte a bachansnőt; székén hátradűlve, a kis kerek asztalon verte az ütemet és mohó gyönyörüséggel leste a versek tréfás csattanóit. Tapsolt, éljenzett és magán kívül volt. Csak az történt vele, a mi ezerekkel megtörtént már. A hosszú

és rideg vezeklés nem enyhítette kinjait; odavetette zsákmányul a mámornak öntudatát. Egy órára feledett, szive megnyilt és sóvár élvezettel szitta magába mindazt, a mit látott és hallott. A kit a tudomány hideg istenasszonya és a szeszélyes muzsák magára hagytak: egyszerre új világ nyilt meg égő szemei előtt, melyben megszámlálhatatlan sokan voltak hozzá hasonlók. Im, másnak reményei is szétfoszlottak s kineveti őket; másnak lelkét is nehéz kő nyomja s kaczagva nyög bele! És ezek itt mind, mind nevetnek, kaczagnak, vigasztalódnak! Béla, ki lelke furdalásaival és reménytelenségével hosszú hónapok óta elzárkózott a világtól, most az élet izgalmainak meleg szelét érezte szive körül. Arcza rángott, vonaglott a csattogó hangokra, melyek megjárták szivét és keservesen tanították a legszomorúbb vigasztalásra, a kaczagásra. Egy-egy perczre elhitették vele, hogy mindaz, a mit nevet, nevetni való, és ő - nevetett. Mindegy. Ezzel felnyitották a tetszhalott koporsóját, megváltották az egyedüliség átkától, milliókat ismertettek meg vele társakul. Nincs többé egyedül. Előtte a serleg és van még egy mosolya a világnak, mely neki szól. Miért ne fogadná el?! Koczintott Ernő gróffal újra meg újra, törülte felszökő könnyeit és nevetett. Élt ismét; de minő élet volt az, a mely ez estén vette kezdetét?!

Mikor társától a késő éjjeli órán búcsút vett, egy virág volt gomblyukában. Egy virág abból a bokrétából, melyet Theresa szétszórt közönségének. Lázasan lüktető fejjel vetette magát kocsiba és a kocsisnak a hűs, szelid éjjeli levegőben sétát parancsolt. Lassan indultak meg s félig való, félig álomképekben vonult el Béla szemei körül az éjjeli Párizs. Megfordultak a szent Mihály hidja mellett, ama sötét épület előtt, melyet Morgue-nak hínak s melynek fekete márvány asztalai a Szajna ismeretlen áldozatainak adnak szállást. A hullámok lenn zugolódva panaszkodtak, hogy táplálniok kell a félelmes alkotványt. Béla kihajolt a kocsiból s levette kalapját, hogy a vízről jövő éles szél szabadon érje forró halántékait.

Lakása elé épen Antallal együtt ért, ki vigan dudolt egy kis dalt, melylyel huga egész este kinozta a zongorán. A festő, a mint a kocsiból kilépőben Bélát ismerte meg, egyszerre elszakította a dal fonalát s nagy szemeket meresztve az ifjú kihevült alakjára és nem egészen biztos tartására, egész örömmel ütötte vállon.

- Nos, itt a karom, barátom, - mondá, - fogózzék bele. Úgy látom, hogy ön igen türelmetlen pácziens s vagy más orvost hivatott helyettem, vagy maga kontárkodott bele a mesterségembe. De meghajlom a siker előtt, a mint ez már nekünk rossz szokásunk. Csak azt engedje... Lánczhordta lépcsője; vigyázzon egy kissé!... Csak azt engedje meg, hogy a koronát én tegyem fel. Holnap, ha fölébred, tekintsen át hozzám s azt hiszem, estig tökéletesen rendben leszünk. Hol van a kulcsa? Így ni. Most jó éjt.

Béla - egy sárkányokkal, mérges kigyókkal és mindenféle vérszopó fenevadakkal átviaskodott éj után - másnap délelőtt kábult, nehéz fejjel hevert művész-szomszédja kis szobájában egy kereveten, mely elé végig zöld függöny vala húzva, elrejtvén a pihenőt mindenki elől, a ki a szobában megfordult. A kis hajlék nagy rendetlenségében állványok, festéktartók, palettek, papirok, vásznak, kréták, vonalzók között csöndesen dolgozgatott a festő, egy-egy szóval keresve föl olykor barátját a függöny mögött.

- De parancsoljon hát álmos szemeinek, és tudassa velök, hogy aluszékonyságukban teljesen érdemetlenek arra, a mi rájok vár. Csitt, csöndesen. Ne mozduljon. Ő itt van.

Az ajtón halk, félénk kopogás kérdezősködött, hogy szabad-e?

- Lehet.

Egy nyulánk, eleven, bájos leányka lépett be. Egy minta, mely méltó rá, hogy ifjuságának egész varázsa halhatatlaníttassék valami örökéletü vásznon. Arcza rózsacsokor, melybe szemeknek két nefelejts volt illesztve. A szalagok, melyekkel e csábító csokor össze volt kötve, szinehagyottak és foszlányosak voltak; a föld, melyben termett, nem úri park, csak valami

szegényes zug lehetett. Kis, fekete kalapkája, divatjával együtt, régi volt; a három kis bimbó mellette nem az első divatárusnőtől való. Barna kendője, melyet egy ócska és czifra melltű tartott össze keblén, ép oly silány volt, mint kék koczkás, viseltes szoknyája és kopott, foltos czipőcskéi. Hanem ugyan kinek jutott volna szeme e kopott és régi holmik számára olyan üde és kaczér mosoly mellett, melylyel az érkezett a festőt köszöntötte:

- Jó reggelt, Antal úr. Bocsásson meg, ha váratlan jövök, de egészen elfeledtem, hogy mára rendelt-e vagy holnapra?

- Legjobbkor babám, - mondá a gazda. - Minden készen van rá, hogy velem együtt halhatatlanná légy. Nem adsz egy csókot? No nem. Hát ülj le szépen oda arra a magas hátu székre, hogy jól láthassalak. Nincs itt hideg Jozefin? Úgy, úgy; nem szeretem vesztegetni az időt.

A festő rendezgette papirjait, próbálta krétáit és könnyü függönyt vetett az egyik ablakra, melylyel szemben egy kiváncsi commis lakott.

A lány letette egy kis asztalra kalapját, mely alól a gazdag, fénytelen fekete fürtöknek egész erdeje omlott ki; melléje dobta az ócska tű zárából megszabadult kendőjét és vetkezés közben fecsegni kezdett a festővel, ki alig vetett rá egy-két tekintetet.

- Ugye nagyon régen volt már Antal úr, mikor nénémmel jártunk önhöz? Akkor még apánk is élt s minden este megverte szegény anyánkat. Úgyám, sokszor kijutott Babette-nek is, ha nem vitt haza elég pénzt. Pedig a piktor urak magok is szegények! Hanem Babette ugyancsak bolond szerencsét csinált. Képzelje csak, egy szép, fiatal, jó módu boltos beleszeretett és elvette. Mi nem sok hasznát láttuk ugyan, mert a férje megtiltotta neki, hogy hozzánk jójjön és egy fillérrel sem könnyítene az anyánkon; de azért csak örülök a szerencséjének és keresek én magam, a mennyit tudok. Köszönöm, Antal úr, hogy rám gondolt. Az a vén, pápaszemes Godard, a kihez járni szoktam, mindig megszid, hogy szűkek a vállaim és ezen pörlekedve, le is húz belőle, a mi járna. Pedig nem is igaz. Nézze hát, igaz-e? Antal úr, hallja mit beszélek? Emlékszik rá, mikor Babette volt szent Czeczilia? Egy szörnyű nagy hárfát kellett neki a kezében tartani. Én meg angyal voltam mellette. Még akkor!

Még akkor! De most már félre vannak lökve az idomtalan czipők s kaczéran kandikálnak elő a kis, formás sarkak és rózsaszin lábujjak. A kék koczkás szoknya a sarokban idomtalanul, ránczosan, zizegve-zörögve zsugorodik össze, mint ifjú bájaknak mérges és tehetetlen, vén őrzője.

Ezt a kecscsel ingó két hullámot merte szűk vállaknak nevezni a fösvény és pápaszemes Godard, kit a műkritikusok folyton korholnak, hogy Psyche bánatát csak tüdővészes formákkal képes megérzékíteni! Antal Vénust akart festeni, miután Portiájával semmire sem ment. És ez a bájosan hajló nyak, a levont lepel alól előbukkanó kebel két pihegő halma, ez olvadó körvonalak, melyek minden mozdulattal a tündéri alak új szépségeit mutatják, e gömbölyded térdek méltók valának arra, kinek a festő képzelete szánta. Ez alak meleg szinén az élet millió vakitó szikrája úgy csillogott, tánczolt, pezsgett, mint egy idegen égalj rózsaszin haván. A lég, mely körülvette, s melyet Béla beszitt, ép oly nehéz és észvesztő volt, mint ama víz csöppjei, melylyel az egyszeri spanyol király tündérszép neje fürdőjéből kinálgatta lovagjait. A függöny megmozdult.

- Antal úr! - kiáltott a lány ruhája után kapva, - van ott valaki? Ki van ott?

- Senki, babám, senki; - felelt a festő. Csak ne nyugtalankodjál, mert akkor semmire sem megyünk. Fordulj egy kissé az ablak felé. Ne félj, be van függönyözve. Nem láthat senki.

Béla azonban, ki a függöny mögül előrontott, már a következő perczben meghazudtolta a mestert. Bélán erőt vett a bódító mámor, melylyel tele volt a szoba levegője, s nem birt tovább

megmaradni rejtekében. Előtört. Josephine a sarokba menekült a pipázó czigányok és kék koczkás, ránczos, vén őre mögé. Mindhiába; nem volt menedéke. Béla félrelökte az egész czigányhadat, lábaival taposott a tisztes aggra s a reszkető karok és vállak nem menekültek csókjaitól. Soká telt be velük s mikor ingadozó léptekkel visszavonult, ezt is, úgy látszott, csak azért tette, hogy új rohamra készüljön.

A reszkető, szineit változtató, megrémült leány heves és akadozó szemrehányásokkal árasztotta el a festőt, ki jóizün mosolyogva hegyezte krétáit.

- Uram, Antal úr, ez rossz tréfa!... Kegyetlenség!... Hol van az övem, czipőim?... Ma utoljára vagyok itt... Nevethet, csak nevessen... Oh istenem! Festő ez az úr is itt?

Antal nyugodtan tette le kését s míg barátja mozdulatlan éhséggel nézte áldozatát, könnyű tréfával válaszolt a leánynak:

- Nem festő, babám, csak szerelmes. Ne ijedj úgy meg tőle, mert biztosíthatlak, hogy egészen ártatlan ember. Tudod, egy azok közül, kikkel még angyal korodban lehettél ismerős. Tegnap megpillantott, mikor veled beszéltem s viszont akart látni. Ma aztán bizonyosan követett e házig. Hanem, hogy ide a szobába, a függöny mögé mikép jutott, már azt nem tudom. Ah, ott a kályha! Uram, - fordult Bélához, - nemde a kéményen ereszkedett ön le?

A lány arczán egy könnyü mosoly futott át a híg könyek között. Bélán erőt vett az a pillanatnyi bágyadás, mely az idegek heves izgatottságát követni szokta; karjai lassan hanyatlottak, feje meghajolt és fekete szemei visszanyerték szelid, mély varázsukat. Josephinre nem volt hatás nélkül a festő hizelgő tréfája és e változás. Arczáról lassankint eloszlott a rémület s Bélára vetett pillantásai nem voltak többé indulatosak. Sőt lopva is fölkeresték s bizonyos gyönyörűséggel nyugodtak az ifjú nemes alakján. Egyszerre csak félrevetette a kendőt, melyet nyaka körül akart keríteni s kis, fehér kezét egy kitörő, könyes kaczagással nyujtotta feléje:

- Uram, ön tetszik nekem.

Bélának minden idegét felzaklatták e rövid perczek eseményei. Bánatos szemeibe tűz és vér nyomult, homlokán verítékcsöppek küzdötték elő magukat, kezei remegtek s jég és láva kergetőztek ereiben. Egyetlen pillanat oly zavart teremtett lelkében, melynek eloszlatására, kérdés, elég lesz-e egész élete? A kora ifjúság rothadt fertőjétől tisztán maradt; a bálványozás, melylyel pajtásai elárasztották, szerencséje volt; az ébresztett önérzet és féltékenység helyzetére mindig megőrizte attól, hogy a bálványozó csőcselék salakjába keveredjék. Egy iránt érzett, egyet ölelt csak életében. Az emberi szépséget, hamisítatlan alakjában és legszebb megjelenései egyikében, most látta először leplezetlenül maga előtt. Lelke sokszor és soká merengett egy-egy nagy művész alkotása előtt, a Venusok, Psychék, Dianák, Polyhymniák, Clytiák halhatatlan alakjai fölött; de a legnagyobb mesternek, a természetnek ellenállhatatlan karjait most érezte először és szemei elkápráztak a nekik megnyilatkozó, legelső élő szépség előtt. Hát vannak formák a márványon és vásznon kívül is ily észvesztően tökéletesek? De hol teremtett ilyet valaha művész? Mondják, hogy Heine beteg idegeit ájulásba ejtette a milói Venus. Csodálatos; Bélának azok mind mind hideg, mosolytalan és csodálatraméltó ideálok voltak; vérétől, idegeitől, életétől távol maradók. Íme, ez az igazi ideál, itt előtte. Nem néma, fagyos, égi, elérhetetlen, hanem való, meleg, érző, ölelő szépség. Eszmény, mely valósággal mosolyog reá, melytől nem választja el semmiféle fenséges csalódás, mely magának követeli őt üldöző zsarnokaitól. Betölti egész valóját és borongó lelkéről szétrebbenti a sötét szárnyú hollókat. Érez-e valamit e perczek mámorában az ellenállhatatlan vágyon kívül? Semmit. Ez, épen ez kellett neked, pihenést kereső vándor.

Béla elfogadta a neki nyujtott kis kezet s hosszan nem bocsátá ki a magáéból. Nem tudott betelni a szép leány nézésével, ki hol csodálkozó szemeket, hol könnyű mosolyt vetett lovagjára. Az ifjúra nézve még mindig nem létezett a ránczos ruha, irigy melltű és hazug czipői,

ezek ellenére csodálta a részegítő tökélyt, melyet az imént pillantott meg s a melynek sugárzó képe lelkében maradt.

A festő összefont karokkal, elégülten nézett a csodálatos elragadtatásra, mely úgy látszott, mintha a leány arczába is felszöktetné szíve vérét. Majd szivarra gyujtott s karszékébe dőlt.

- Nos, Josephine, - mondá - ugyebár vannak különb emberek is a Babette boltosánál? Ez az úr itt, a ki neked tetszik, egy magyar gróf, herczeg, viczekirály, vagy isten tudja micsoda. Hanem mi lesz most már az én Vénusomból, miután Acteon meglepte. Tanácslom, babám, viseld magadat okosabban, mint Diana tette volt vele annak idején. De hisz neked ez mindegy, ugy-e? Inkább rágyujtasz egy czigarette-re. Még nem tudsz? Ugyan ne erényeskedjél. Nos, majd meg fogod tanulni azt is. Úgy, úgy, csak közeledjetek egymáshoz. Ha eszed lesz Josephine, még derekabb szerencsét tehetsz, mint a néned, a ki most valószinüleg vörös kezekkel árul szentjánoskenyeret.

Josephine kisasszonynak volt esze és nem vetette meg a szerencsét, mely e napon virradt reá. Béla kész volt tőle megvenni szegénységét s a kopott kalap, színehagyott kendő és idomtalan czipők a szomszéd kis csacska leányának ajándékoztattak, ki bizonyára szintén megtalálta bennük szerencséjét. A rózsás Josephine mind amaz ócskaságok helyett szép újakat kapott s a csacska lánykának nem sokáig maradt szomszédja a nyomorult, szennyes, gőzös kamarában. A kocsi, melyben Béla ült mellette, egy két szobás, kedves kis lakásra szállította, egyikébe ama paradicsomoknak, melyek vidám zugaiban ugyan kicsoda látná meg idején a jól elrejtett lángostort? Nem lakott benne sem angyal, sem kígyó; csak egy szegény, bűnös, szép leány, kit nem tanítottak olvasni s nyomoruságban sinylő anyja, sírban fekvő atyja és egy, önző erényében elbizakodott rokona volt. Meg a szeretője. Tarka virágok kerültek az otthonias kis szobákba és a csinos, kék butorok közt, a lágy szőnyegeken negédesen himbálták fejüket. A falakra képek kerültek; az egyik szobában a szerencsétlen Leopold Robertnek bájos, olasz idylljei; a másikba olajfestmények. Ezek közt volt egy Venus, mely e kis lak, e gyönyörök, ez önfeledt élet, ez édes lejtő történetének emlékéül ajándékoztatott. Egy görbe orrú papagáj napestig rikácsolt és szárnyát lebbentgetve szokta fogadni Bélát, ki kedvencze volt. Babette szerencséjén, ki vörös kezekkel árul a boltban, bizonynyal nem volt Josephinenek semmi irigyleni valója. Kaczagva borult Béla nyakába, ha jött; lábaihoz telepedve a szőnyegre, áhítatosan hallgatta, a mit beszélt neki és ha olykor-olykor elhallgatott, borús gondolatok bántották, édes, forró csókokkal nyitotta meg ajkait.

E kis paradicsomról Bélán kívül csak ketten tudtak: Ernő gróf, ki hitelt szerzett neki Párizsban és Antal, ki legsikerültebb alkotásai közé sorozta a két kis szoba képét, melyet egészen a magáénak tekintett. A gróf sohasem látta Josephine-et; de a festő gyakran ellátogatott hozzájuk s rendesen víg tréfával nyitotta rájuk az ajtót. - Nos, gyerekek, hány hét a világ? Josephine, látom, megkaptad a rózsát, melyet neked szántam; már arczodon viseled. Örömhírt hozok. Akadt vevő Portiára és ezzel meg van alapítva hitem Francziaország erkölcsi jövőjében. - Ez az örömhír azonban olyan sokszor ismételtetett, hogy Bélában méltán támadhatott kétely úgy a vásár, mint Francziaország erkölcsi jövője iránt.

Bélát egészen fogva tartotta a mámor, melynek karjai közé dobta magát. Ölelések és csókok közt teltek napjai; akárhol járt-kelt, gondolatai a szép leány körül röpdöstek, ki eléje szokott szaladni, mikor léptei neszét megismerte. Igaz, néha éjjeli álmai nagyon eltorzították a tündéri alakot, telt tagjait lefonnyasztották, arczának rózsáit sárga kénkővé változtatták, fogait kiszedték, nevető szemeit bemélyesztették, zenés hangját rekedt rikácsolássá bűvölték. Béla undorral hánykódott ágyán, utálattal ébredt maga és a világ gyönyörei iránt, s fájós fejjel utczáról-utczára barangolva töltötte a napot; de az este ismét kerékvágásába sodorta. Borús gondolatok is fölkeresték néha napján; csak úgy jöttek hivatlanul és czél nélkül, mint régi ismerősök jönnek, kikkel hajdan mindennap együtt voltunk s kik nem akarják végkép

megszakítani velünk viszonyukat. Mi sem tudjuk, ők sem, hogy miért? Nem jövőjén aggódott Béla, épen nem. Mert ha az első lépések alatt, melyek a lejtőn alá vezetnek, kivétel nélkül mindenki előtt el van rejtve a feléje tátongó örvény, igen kevéssé rémíthette Bélát, ki rég eljátszottnak tekintette életét, melyet a sorsnak akármilyen kártyáján visszanyernie ép olyan lehetetlenség, mint másodszor elvesztenie. A játék eredményére teljes közönnyel tekintett; csupán annak az izgalomnak volt még értéke s ennélfogva csábja rá nézve, mely a játszóasztalok mellett egyformán ragadja meg az üres zsebű ácsorgót, kinek semmi veszteni valója, és a milliomost, kinek kincseivel szemközt legnagyobb nyeresége is semmivé törpül. Ez az izgalom, csakis ez kellett Bélának; hogy mi lesz a vége, az mindegy volt neki. Úgy érzé, hogy neki az élet sem a dicsőség arénája, sem a boldogság édeni völgye nem lehet; csak édes és részegítő bűnök hervatag játéktere, melyeknek tegnapjuk nem volt és holnapjuk nem lesz. Ki gondolna itt a jövőre!? Nem ez bántotta bús óráiban, melyek után mindig mohóbb vágyat érzett a mámor után. Ez ép olyan természetes, mint a milyen szomorú. Régi, tiszta, szűzies emlékeink látogatása életünknek olyan szakaszában, midőn szenvedéseink lesülyesztettek, lelkünk nemesen maradt ízének nagyobb fájdalmat okoz annál, a mit Dante a legnagyobbnak mondott. Égi képök fokozza nyomorunkat s gyöngéd kezük még mélyebbre taszít. Így történt azzal is, kiről e sorok szólanak.

Egy zordon téli délelőtt (az utczákon szörnyű sivalkodással csapkodta a szél a havat) Béla a kis kék szoba kerevetjén hevert és szürcsölte theáját, melyet kis fehér kezek töltöttek csészéjébe. Josephine, miután Hebe szerepével készen volt, mint valami hamupipőke telepedett le egy kis zsámolyra Béla elé, ki gyönyörködve pihentette rajta szemeit. E szép lány, kinek fekete fürtei kusza koszoruban voltak feltűzve fejére s karcsú alakján kaczér redőkben folyt alá a csinos reggeli pongyola, ingerkedett Bélával:

- Te mitsem tudsz úgy-e vetélytársadról? Pedig van ám egy, még pedig egészen közel. És milyen hatalmas! Ha eszedbe jutna párbajra hívni, összemorzsolna félkezével. Azért csak légy hát béketűrő és kerüld a heveskedést.

- Egyetlen mesében sem olvastam, - vágott közbe Béla - hogy a hamupipőkék óriásokba szerettek. Te vagy bizonyára az első.

- No, no, még annyira nem vagyunk, - kötekedett tovább a lány és puha kezeivel simogatta Béla arczát. Még eddig csak sajnálom szegényt és fáj, hogy nem segíthetek rajta szívem szerint. Tudod, az a Herkules ott fenn, a legszélső padlás-szobában. Sohasem találkoztál vele a lépcsőn vagy a folyosón? Ha egyszer láttad volna, bizonyára tudnád, kiről beszélek, mert azzal a roppant fejjel, bozontos hajjal és széles vállakkal lehetetlen vele nem álmodni.

- Mit védelmezed hát magadat, ha már ennyire vagy óriásoddal?

- Ugyan ne szakíts félbe! Hát ez a szegény ember gyerekjátékokat szokott faragni, abból él és hét számra sem eszik meleg levest. Mióta beteg és tehetetlen, én küldtem föl neki mindennap valamit, hogy éhen ne haljon legalább. Tudod, valamikor én is éheztem eleget és... és...

Josephine elhallgatott s árnyas felhők verődtek össze homlokán. Béla kezét övéibe fogta s egy kis szünet mulva folytatta csak:

- És három hónapi bérrel adós már szegény. Pedig Martinné asszony olyan kegyetlen teremtés, hogy a kis fiát is mindennap kékre veri. Már tegnap fenyegette, hogy ha ma nem fizet, kilöketi az utczára. Ne hidd, hogy tréfál. A kis Henri tudja, hogy sohasem tréfál. Béla, Béla, - itt kérőleg függesztette Josephine szép, kék szemeit az ifjura - a jövő hónapban nem lesz szükségem új ruhára és egyszer sem megyek a szinházba. Értesz Béla?

Ha nem oly bús dologról lett volna szó, Béla bizonynyal mosolyra fakad. Megölelte a leányt és megcsókolta homlokát. Mielőtt felelhetett volna neki, egy felső emeletről nagy ajtó-

csapkodás, mérges toporzékolás, keserves gyereksírás és egy rikácsoló női hang hallatszott le a barátságos kis fészekbe. Tisztán ki lehetett venni, hogy a pörlekedő asszony azt erősíti, hogy ő nem lopta házát s ennélfogva kenyerét sincs szándékában lopni; vannak azonban emberek, kik, miután a naplopás mitsem hoz a konyhára, abból élnek, hogy a becsületes emberek bizodalmát meglopják. Az óriás, kinek a leczke szólt, igen megátalkodott ember lehetett, mert - mint a szakadatlan dörömbölésből (melyben az ordító Martin Henrik úr is lehetőleg védelmezte sarkaival családi érdekeit és a becsület ügyét) világos volt - még arra a fenyegetésre sem akart ajtót nyitni, hogy azonnal itt lesznek a rendőrök és el fognak bánni a naplopókkal. Pedig ez az illetőre nézve annyival hatásosabb lehetett, mert ő csak egy személy lévén, a rendőrök vele a dolog természeténél fogva még könnyebben elbánhattak.

A zajra Béla fölsietett a lépcsőkön. Az ostromolt ajtó már ekkor ki volt nyitva s Martinné asszony csipőkre tett kezekkel ismételte fenyegetéseit az erőszakos kitelepítés iránt. Martin Henrik úr, ki szokás szerint e napon is kékre veretett, bőgve erősítette a küszöbön, hogy az ő anyja nem szokott tréfálni. A sötét folyosón egy inas és egy szolgáló röhögve nézték a jelenetet, mely a főszemélyt igen kevéssé látszott megilletni. A mint Béla a szobába lépett, az ágy szalmazsákján egy roppant csontos alakot látott heverni nehéz nyögés közt. Mintha egyike lett volna a negyvennégy bolyongó Herkulesnek, kit megcsufoltatásában társai magára hagytak. Vaczogó fogai közt egy-egy magyar káromkodást morzsolt szét s szürke katonaköpönyegét egészen felhúzta rongyos barna attilájára, melyről a piros zsinór le volt szakadozva. Tehát még hozzá magyar ember! Béla kiváncsian tekintett körül a nyomorult kamrában. Az ágy elé állított három lábú széken két kés és egy véső hevertek félig kész bábúk között; a szűk ablakközben csinosan faragott huszárok, vénasszonyok, hosszú orrú zsidók, kerekes kocsik és kutyák egész serege táborozott. Ez volt a beteg kirakata, melyet azonban az utczáról csak a legjobb távcsővel lehetvén kivenni, - milyennel, az emberek nem szoktak sétára indulni - szegénynek igen rossz üzlete lehetett. Ugyancsak rajta is hagyta nyomát a sok nélkülözés. Úgy feküdt ott játékszerei közt, mint valami halni készülő nagy Kristóf, miután megtalálta a világ leghatalmasabb urát: a gyermeket. De ez a nagy úr igen rosszul fizethetett neki. Hatalmas fejét nyugtalanul hányta vánkosnak használt karján. Kidülő homlokcsontjain nehéz verítékcsöppek ültek és sűrű, bozontos haja összszecsapva csüngött arczába. Széles vállai roskatagon roppantak össze s nagy és bátor, szürke szemei keserű daczczal pihentek a toporzékoló asszonyon, ki idebenn ujra kezdte egész elméletét a becsületes emberekről és a naplopókról, kik állítólag azt tartják felőle, hogy ő lopta házát. De hisz a rendőrök már útban vannak.

- Uram, - mondá Béla és az ágyhoz lépett - ön honfitársam és szükségben van. Mit tehetek önért?

Az óriás a régen hallott otthoni hangok hallatára egyet dobott magán és szemeit látogatójára vetette. Tekintetére Béla - maga sem tudta miért - megdöbbent és egész testén borzongás futott át. Volt előtte valami ismerős ismeretlen e bátor szemekben és keserű arczban, melyet régen-régen, mintha látott volna már valahol. A legyőzött erő kínos és daczos vonaglása közt felelt neki a beteg:

- Köszönöm uram. Jól esik az is, hogy egy magyar embert látok magam mellett. Köszönöm. Nincs másra szükségem, mint hogy azt a hárpiát fogja galléron és penderítse ki a szobából.

Béla átlátta, hogy a beteg utasításával nem sokra menne; azért a kipenderítésnek szelidebb nemét választotta. Kifizette a szegény ember adósságát, ételért küldött és orvost hivatott számára. Miután Martinné asszony meggyőződött róla, hogy vannak még becsületes emberek a világon, kik nem hiszik, hogy ő ezt a házat lopta, s örvendetes tapasztalatának emlékére jól hátba vágta Martin Henrik urat, ki vonakodott orvosért menni, Béla magára maradt a szobában a rokkant katonával s leült ágya mellé.

- Uram, - kezdte az óriás hol elvörösödő, hol elhalványuló arczczal - ne kivánja, hogy megköszönjem szivességét, hanem számítson rá, hogy kamatostul meg fogom fizetni, ha erőmhöz jutok és esztergályos-műhelyt állíthatok. Most ugyan arra sincs erőm, hogy az adóslevelet megírjam; nincs se tintám, se tollam, se papirosom; de becsületszavamat adom önnek, hogy megfizetek. Addig is nyissa ki az ablakot és válasszon azok közül a haszontalanságok közül valamit.

Béla fölkelt és szemügyre vette a játékszereket.

- Csak emlékül, - folytatta a katona. - Legtovább dolgoztam azon a nyargaló huszáron. Én magam lettem volna az valamikor; de most csak ilyen nyomorék vagyok.

- Köszönöm, barátom - mondá Béla. - Elviszem emlékül magammal. Ne aggódjék semmin; a mim nekem van, azt kötelességem megosztani azokkal, a kik nélkülöznek. Gondoljon jó szívvel rám; ezt is kevesen teszik s nekem ennyi elég.

- De uram - pattant föl a beteg - én nem vagyok koldus és nem akarok semmit megköszönni. Hiszem az istent, volt és lesz még két ép kezem és kenyérhez jutok. Addig tartsa meg azt a huszárt, majd az kezes lesz értem. Ha kis gyermeke van, vigyen többet is neki. Ön talpig derék ember, úgy látom.

Az óriás homloka erősen tüzelt, lehellete forró volt és kezei reszkettek. A láz erőt vett rajta, ajkait megnyitotta és bizodalomra kényszerítette ismeretlen barátja iránt.

- Adja neki, uram, a gyermeknek - folytatá - és tanítsa meg, hogy bánjék különben önnel, mint én bántam szegény apámmal. A becsület útján maradtam ugyan mindig, de nagyon megszomorítottam, mert az iskolából katonának szöktem. Szegény tisztes, öreg feje! Épen úgy magára maradt, mint én itt. Az öcsém gazember lett és csúful elhagyta. Nem is akarok beszélni róla. A hugom... volt egy szép kis hugom is; de én csak akkorának ismertem, mint az öklöm. (Dehogy volt az még akkor olyan nagy, mint az a szörnyű ökör.) Az meg a Dunába ölte magát. Az apáménál jobb szerencsét önnek, uram!

Béla elsápadt és megrázkódva ugrott fel a székről. Mély lélegzetet vett s hol rámereszté szemeit a betegre, ki már csak maga elé beszélt, hol lecsukta és gondolataiba mélyedt.

- Igen, uram, - szóltak tovább a kicserepesedett ajkak - én beálltam katonának. Meghallgatja az úr az életem sorát? Nem szeretném, ha azt hinné, hogy valami hiábavaló ember vetődött az útjába, a ki itt messze földön csak szégyent hoz a nemzetére.

A mint beszélt, mindig több-több erőt látszott meríteni s élénkebb és összefüggőbb volt előadása.

- Nem, uram, nem. Csak ez az átkozott nyavalya kínzott el szörnyű módon, különben megfelelek én mindenütt magamért. Megfeleltem a huszáréletben is. Már vége felé jártam a kapitulációmnak, mikor puskaporszagolásra került a sor. Ott táboroztam én is a Lomellinon; de aztán nem retiráltam megint keresztül a Ticinon Gyulay generálissal. Egy szegedi fi előfogott, hogy ha igaz magyar vagyok, vele tartok. Mind a ketten átállottunk Garibaldihoz. A milyen fej nélkül szaladt akkor az egész regementünk, észre sem vettek bennünket. Jól forgattam a kardot, az olaszoknál strázsamesterré tettek s a tiszt urak is nem egy jó fogást tanultak tőlem. Szép idők voltak azok!

Az egykori szökött katona emlékeinek hevületében visszadobta magáról a köpönyeget s - míg Béla karjára nyugtatva fejét, a földre nézett - fekhelyén kissé fölemelkedve folytatá:

- Ötöd magammal voltunk magyarok a «Lombardon», mikor Marsalánál kikötöttünk. A körül a földből kiásott város körül aztán seregestől verődtünk össze és megkaptuk ezt az uniformist, a ki most rongyollik rajtam. De isz ezt az egész történetet bizonyosan tudja az úr. Nem is

mondok egyebet, mint hogy egy volturnoi meleg nap után szegény öreg óbesterünk megveregette vállamat és azt mondta, hogy ezer ilyen katonával szeretne ő betekinteni Magyarországra. Megdobbant rá a szívem. Jó, becsületes szív ez, uram; de a betekintésből nem lett semmi. Ott loptuk a napot hónapokig Nolában.

A beteg megpihent egy kissé, mert kezdte fárasztani a beszéd. Erősen lihegett, törülgette a homlokát és szemei el-elmeredtek egy pontra. Béla még mindig nem nézett rá, se félbe nem szakította, se nem kérdezősködött tőle, csak csöndesen hallgatta, a mint ujra, akadozva és erőltetve szóba kezdett.

- Átkozott hideg ez a köpönyeg! Úgy borzongok alatta, majd megdermed mindenem. Ugyan uram, azt a két kis szekeret, meg azt a nagyfejű zsidót dobja a tűzre, mert megfagyok.

A nagy fejű zsidó feláldoztatására azonban nem volt szükség, mert Nanette szolgáló Henrik úr kalauzolása mellett épen egy kosár fával jelent meg az ajtóban és nehány percz mulva vidám pattogással lobogott a láng a kályhában.

- Számítsa föl majd ezt is uram, - kezdé látható megelégedéssel a beteg - mert nem akarok semmivel adós maradni. Hol is hagytam el a beszédet? Igaz, Nolában. Ott történt velem a nagy semmittevésben az a szerencsétlenség, hogy ivás közben összevesztem egy vörösinges gézengúzzal és nagyon fejbe találtam kollintani. Becsuktak érte három hónapra. Az áristomban elég időm volt meggondolni, hogy az én karjaim igen erősek ilyen sustorgó vérhez s még nagyobb bajba is keveredhetem. Valami aprólékos, türelemre szoktató munkát kerestem és ott tanultam meg a fúrás-faragást. Hej uram, csak lenne nekem fám, meg minden hozzávaló szerszámom! Bizony minden úgy van jól, a mint van. Mert ha én akkor ezt meg nem tanulom, azóta vagy éhen haltam, vagy koldulásra szorultam volna. Mikor félesztendei lénunggal szélnek eresztettek bennünket a háládatlan taliánok, egy fránya franczia felbiztatott, hogy csak tartsak ide Párizsba, itt jó kelete lesz a faragó mesterségemnek. Mit volt mit tennem?! Haza nem mehettem, mert szökött katona voltam, a kit golyóbis vár. Nagy nyomorkodás közt valahogy elvergődtem ide és nagyon későn jutott eszembe, hogy valamire való műhely nyitásához nemcsak tudomány, hanem pénz is kell. Az pedig nem volt a zsebemben egy fillér sem. Kerestem gyárakban munkát; mindhiába. Már úgy ki voltam koplalva, mint a kutya és egy pár ilyen haszontalansággal ácsorogtam a víz partján, az új hid mellett, mikor az a jóféle innen az első emeletről meglátott. Megvette mindenemet és ezt a kis padláslyukat szerezte. A műhelyre persze nem is gondolhattam. A két kezem itt a szomszédok közt csak eltengetett volna valahogy, míg jobb keresethez jutok, ha ez az átkozott nyavalya utól nem ér. Egy szóig igazat beszéltem uram. Húzza ki azt a fiókot, három érdemkeresztet talál benne. A negyedik ezüst volt, arra rá szorultam és eladtam. Hanem most már ne nehezteljen érte, én is szeretném tudni, hogy kinek tartozom?

- Ráérünk még arra, barátom, - mondá Béla felkelve székéről. Nem utolszor láttuk ma egymást. Viselje csöndesen magát, ne aggódjék a jövő felől és fogadjon szót az orvosnak, a ki azonnal itt lesz. A viszontlátásig, isten önnel!

Béla távozott és három napon keresztül feléje sem nézett Josephinnek. A lány ki-kitörve, könyezve, mérgelődve, szinte kétségeskedve várta már s ki venné tőle rossz néven, hogy a harmadik napon unalmában egy kissé kaczérkodott is az átellenes ablakkal, mely mögött egy parókás és festett bajuszu úr álldogált. E nap estéjén azonban megérkezett Béla halaványan és szórakozottan. A papagáj ép oly vidáman csattogtatta jöttére tarka szárnyait, mint a mily repesve borult keblére Josephine. A paróka és festett bajusz háttérbe vonultak.

Béla nem tartotta meg igéretét. Nemcsak meg nem látogatta többé a beteg óriást, hanem kerülve kerülte és nem is találkozott vele. De épen nem feledkezett meg róla. Mikor hírül vette, hogy már lábra állt s megint ott mesterkedik késeivel és vésőjével furcsa esztergályán, a

három lábú széken, oly összeget küldött neki, melyet elégnek gondolt arra, hogy betölthesse vele vágyainak az esztergályos műhelyben összpontosuló netovábbját. Az óriás a szó szoros értelmében megijedt, mikor a levélből a pénzt kihullani látta. Izmos markaival jobbra-balra dörzsölte homlokát, de sehogysem foghatta meg, mit akar azzal a derék ismeretlen mondani, hogy a neki küldött összeggel egy, életében soha le nem fizethető tartozás csekély részét akarja törleszteni. De már azt azután egész világosan megértette, hogy az idegen levele végén becsületére fogadta, hogy abban a perczben fel fogja előtte fedezni kilétét, a mint az esztergályos műhely oly helyzetbe juttatja, hogy tartozását megfizetheti. Ez mindenesetre fogós egy helyzet volt a becsületes és önérzetes óriásra, ki hosszas fejtörés után következő megállapodásokra jutott: A pénzt annál is inkább elfogadja, mert nem tudja, kinek visszaküldeni. A műhely bizonyosan fényesen fog jövedelmezni és ennélfogva szó sincs róla, hogy a kölcsön sokáig terhelje lelkét. Mindjárt a megnyitás napján elkezd takarékoskodni; egy pár jó karéj kenyér megteszi napjában addig, míg a pénzt rövid időn összekuporgatja. Azután félreteszi, él kedvére és nyugodt szívvel várja a felfedezést. De hátha a külszín csalt s az ismeretlen mégsem olyan igaz ember, a milyennek látszik és tovább is titkolózni fog előtte?! Várni fog egy egész esztendeig. A várakozás nem lesz épen kellemes ránézve; de ő mindenesetre várni fog addig, mielőtt olyan eszközhöz nyúlna, mely által a szavát nem tartó idegen bizonyos tekintetben sértve érezhetné magát. Ez az eszköz pedig, melyhez azonban csak legvégső esetben szándékszik folyamodni, a hirlapokban való kurrentálás. De hátha ez is sikertelen marad? Megint várni fog egy esztendeig és ennek eltöltével elküldi a dunaszögi kollégiumnak, hivatalos írást kérvén magának az utolsó krajczárig, melylyel akárkinek előállhasson, ha valaha kételkedni fognak kétségtelen világi előmenetelének igaz rúgói iránt... Így. Még ennek a huszárnak csak a kardja van hátra, azután nyakába veszi a várost és alkalmas helyet keres megnyitandó műhelyének. A kapura persze franczia czímert kell neki kitétetnie; de magyarul is alá fogja iratni: «Hajós János, esztergályos». Az egészet aztán le fogja vétetni és a képet elküldi öreg apjának, kinek nagy magányosságában mindenesetre jól fog esni messzire vetődött gyermeke virágzó sorsának ama bizonysága.

A kis paradicsomban folyt minden a régi kerékvágásban egész addig a derült márcziusi napig, melynek reggelén egy szolga lépett be Josephinehez. Az olvasás új mestersége, melyre csak Béla oktatta, szomorú dolgokat értetett meg a leánynyal, kinek sebesen dobogó szíve bizonyára óhajtotta ebben a pillanatban, hogy bár lenne még most is az a tudatlan kis leány, kinek szemei előtt a betűk semmi egyebek érthetetlen és nevetséges jeleknél, melyeknél egy szó és egy csók bizonyosan százszor többet ér. Béla azt írta, hogy egy családi ügy hirtelen haza szólította s nincs kilátása rá, hogy hamarjában visszatérhessen Párizsba. Az éjjel el is indult s már túl lesz a franczia határon, mire ama sorok Josephine kezébe kerülnek, kinek legközelebbi jövőjét óhajtja biztosítani a levélhez mellékelt csekélységgel. Különben Magyarországon itt és itt lakik, teljes czíme ez és ez, s bármit kérjen tőle Josephine ennek utána is, bizonyos lehet benne, hogy sohasem fog zárt ajtókra találni. Csókolja sokszor és kéri, hogy néha gondoljon rá. A papagájnak viselje jó gondját és szárnyait simogassa meg helyette. Semmi egyebet nem kér tőle, csak azt az egyet, küldje el neki Antal Vénus-képét, mely őt örökké feledhetetlen órákra fogja emlékeztetni.

Josephine a pénzzel együtt összegyűrte és leejtette a levelet. Rózsás arcza és piros ajkai felcsukló kaczajra rándultak, kék szemeiből kicsordultak a könnyek, melyeket a látcsővel akart eltakarni. A szemközti ablakban ott állt a paróka és festett bajusz, melyeknek csillaga e napon feltünt.

HARMADIK RÉSZ.

XI. FEJEZET.
Egy valaki csöndes emberré lesz.

Szép márcziusi reggel volt. A fekete barázdák a napfényen hosszú, végetlen árnyék-sorokkal kisérték a könnyű kocsit és a mellette ügető lovast, kik a bogádi szőlők mellett a kálozdi útra tértek. Az útszélen itt-ott egy-egy piczi bokrocska már csinosította magát a csicsergő madarak és czifrálkodó lepkék közeledő látogatásaira; tiszta zöld ruhát öltött a fejére, feltüzdelte ragyogó kék-színű nefelejts-ékeit. A sürűn sárgálló szalmavirágok rikító irígységgel versengettek velök, hogy ők hamarabb elkészültek az öltözködéssel, és vígan himbálózva, csöppet sem bánták, hogy innen-onnan hitvány pihe lesz belőlük. A kis tó körül rügyeztek a füzek és ébresztgették szomszédaikat, a jávorfákat. A nyárfák apró, sápadt levelei is, alig hogy megszülettek, már megkezdték örök, reszkető félelmöket. A többiek még mind kopaszok voltak, csak gyökerükben, törzsük és ágaik belsejében kezdett pezsdülni az élet, mely a lármás, ugrándozó röpködő madaraknak nemsokára barátságosabb otthont hajt. Még most csak a pipiskék szökdöstek és csiripeltek a barázdák közt; ők alacsonyabb szállással is beérik. Mosolygott, örült, ébredezett minden a vidéken.

A kocsiban Eufrozina néne (a kisasszonyságnak és menyecskeségnek egy a vége: a néne) és Ágnes ültek. Az öreg kisasszony örök fürtjeit egy csinos, őszi-rózsás kalap, ez alatt meg egy jó meleg fekete kendő takarta; karcsú derekának titkait, melyet annak idejében áradó gyönyörűséggel karoltak át a tánczos jurátusok, egy pár kiszenvedett róka puha bőre rejtegette. Arczának mosolygó méltósága minden nappal és minden ránczczal öregbedett. Ágnes deli alakján és nemes arczán nem sok változás nyomát hagyták az utóbbi évek. Sem pirt nem hozott rejtegetett szerelme, sem meg nem sápasztotta a hiábavaló várakozás. Hódító volt, mint mindig s mint a hogy ezt százszornál többször bevallotta a mellettök ügető Ivánfi báró, kire egy-egy okos, nyugodt és fürkésző pillantást vetett. Az őszinte báró sem vénült; megmaradt negyven évesnek, mint megmaradnak ők valamennyien, habár minden hajukszála megfehéredik és minden foguk kihull. No, de ő még messze volt ettől.

A beszélgetésben már negyedszer segítette ki a tavaszi nap.

- Minden fakad, nyilik körülöttünk, - mondá. Csak az nem, a mit legjobban óhajtanánk. Az az egyetlen egy nem. Egy költő mondta, egy valóságos költő, - már elfelejtettem a nevét, - hogy mit ér neki a tavasz minden pompája a nélkül az egy virág nélkül, melyre vágyik!

- Ah, báró úr, - fordult hozzá futó mosolylyal Ágnes, - tehát ön költőket is olvas?! Vigyázzon, mert az fiatal szivekre igen veszedelmes társaság.

- Nem lehet veszedelmesebb, - folytatta egy keserűt nyelve a lovag, - mint a magam gondolatai. Mert ezek, higyje meg Ágnes kisasszony, igen szomoruak. Én nem tudom ugyan olyan szépen kifejezni érzéseimet, mint a költők, - mert nem vagyok lángész, épen nem; - de bizonyosan rosszabbul érzem magamat azoknál, a kik verseket képesek irni.

- Ugyan, báró! Hát Bucephalus, a Szellő, meg a puska nem elég vigasztalók-e?

- Hagyja a csufolkodást kisasszony. Mit tegyek én egyebet annál, a mit teszek?! Ha Pestre megyek, ott a barátaim rövidnek tartják az eszemet magukhoz és kinevetnek. Bucephalus meg a Szellő ezt sohasem teszik, azért vagyok szivesen velök. De már nem tartom ki soká és gondolkodom rajta, hogy itt hagyok mindent és elutazom Párizsba. Követem Mágócsi Ernő példáját, - hisz ön ismeri őt, - a ki szinte bánattal ment ki és most olyan tréfás leveleket ír, akár egy nevető Demisztokles. Vagy hogy is hívták azt a régi bölcset, kinek vigságában mindenesetre több esze volt, mint nekem. Ön ezt nálamnál bizonyosan jobban tudja.

- Ah, és Mágócsi Párizsban van? - szólt rövid szünet után Ágnes. Mondja csak, mit ír onnan? Jár társaságokba? Ismerős a magyarokkal?

- Oh igen, - fűzte odább egy hálaadó lélekzettel a kerékvágásba jött beszélgetést a báró. Legutóbbi levelében egész elragadtatással ír Béla barátunk szerencséjéről. Ez, gondolom, érdekli önt. Elmondjam mit ír?

- Inkább köszönje meg magának ezt a gondolatot és folytassa, - sietett válaszolni könnyű türelmetlenséggel Ágnes.

- Tehát nagy szerencséje van, - folytatta a lovag. Egy irigylésreméltó kis grisette-re akadt s igazi paradicsomot rendezett be számára a... Ejnye! már elfeledtem, hogy hol. Valóságos idylli életet élnek.

A fukar felvilágosítás után a báró látható zavarral hallgatott el, mely az utóbbi szavaknál egyszerre erőt vett rajta, lovagostorával tánczoltatni kezdte Bucephalust, mintha a nyeregben nem találná helyét, és akadozva folytatta:

- De most jut eszembe, hogy nekem ezeket nem kellett volna elmondanom. Vetélytársamat, szerencsés vetélytársamat rágalmaztam velök; ez nem való nemes emberhez. Igazán ostoba vagyok és sohasem tudom meggondolni, mi következése lesz szavaimnak. Igazán kisasszony - tette hozzá halkan és egészen elszomorodva - ez nem volt tőlem nemes cselekedet. De mikor a finom eszközökhöz oly kevéssé értek. Ah, a Kálozdy-kastély! Életemben sohasem tettem meg ilyen gyorsan ezt az utat, pedig Bucephalus mindig csak Bucephalus volt.

Valóban, már ott fehérlettek a völgyben a falu házai. A könnyű, reggeli ködből bontakoztak ki a nagy épület körvonalai s a vékony, kis torony felágaskodott, hogy minél előbb lássa őket. A sugarak egész özönnel borították a szürke, ősz tetőt s a fenyőliget örökzöldje távolból köszöntötte az érkezőket. Eufrozina kisasszony elővette himzett zsebkendőjét és kecses mozdulatokkal kezdte lobogtatni a kastély felé, mintha épen ő lenne az, a kit ott legtürelmetlenebbül várnak. A zavarba jött báró a mély megilletődés, szinte az önvád hangján búcsuzott.

- De nem haragszik rám, úgy-e, Ágnes kisasszony? Kérem ne gondoljon semmi rosszat, ne tegyen föl semmi nemtelent felőlem. Egyszerüen csak nem értem föl ésszel, hogy mire lehet magyarázni azt, a mit mondtam. Későn jutott eszembe, mint rendesen minden. Megérdemlem, számüzzön magától. Izenje betegnek magát, tagadtassa el, hogy otthon van, és ugyanakkor tekintsen le az ablakból s én neheztelés nélkül fogok visszafordulni, csak azt ne higyje, hogy a szivem nincs helyén.

- Nem, báró, nem. Szivesen látom önt akármikor. Jőjjön holnapután, vagy jőjjön holnap! Csak egyet kérek: hagyja otthon költőit és jőjjön egyedül.

- Köszönöm kisasszony. Csókolom kezüket. A viszontlátásig! - búcsuzott a lovag és Bucephalus szívességéből elvágtatott. Oly sebesen ment, mint a szél s vissza sem tekintett.

A kocsizörejre mind kifutott a cselédség a kastély elé s Eufrozina kisasszony méltóságos bicegetéssel fogadta a keze körül tolakodókat; olyanformán biceghet a verebek közt a vénségére megkopaszodott szarka. Ott volt Mihály huszár, kinek az utóbbi esztendőkben valamennyire meg kellett tágítania a nadrágszíjját; Zsuzska leány nagyon jól tartotta. Kata asszony magasra tartott főzőkanállal kegyeskedik megjegyezni, hogy már jobban nem is számíthatták volna ki, hogy mikor jőjjenek: tegnapelőtt késelte le Mihály az utolsó disznajukat. Pirók-gyerek a skatulyák és táskák körül sürgölődik a vigyori Palkóval és ennek harmonikán szerzett életepárjával Sárikával, kinek ujján most is ott ragyog az a bizonyos gyürü, a mint kapta, és a mint akkoriban hiven meg is mutatta kisasszonyának. Ágnes valamivel halványabban száll le a kocsiból, mint a hogy útnak indult, és egykori szobaleánya kezét nem engedi a magáéhoz

érni. Istók is künn terem és nagy mosolygás közt szakítja el egypár féltős csomag zsinegét. Eufrozina kisasszony módos főhajtással köszöni meg a szolgálatot.

- Nyujtsa karját, kedves Pallér, - mondja és lila-selyem ujjait beleakasztja a foltos kabátujjba.

A mentor csupa öröm és elragadtatás.

- Hozta isten, méltóságos kisasszonyom, hozta isten, - kezdi. Sohasem jöhettek jobbkor. Tegnap kaptunk levelet Párizsból. Bélánk mulat, pénzt kér és nemsokára indul hazafelé. Elég is volt már a mulatságból. Az én mélyen tisztelt barátomnak oly jó kedve van, hogy ha nem lenne tőlem tiszteletlenség, azt mondanám rá: madarat lehetne vele fogatni.

A hosszú, földszinti folyosón gyér volt a világosság. Csak a hajdani feszület helyén szökött be egy-egy sugár, de nagyon egyedül találván magát, félénken huzódott meg az egyik fal mellett. Ágnes magában haladt fölfelé a beszélgető pár mögött úgy, hogy arczát nem láthatta senki. Nem e finom és szabályos vonások torzító nyugtalanságát, melyen valami keserű határozottság kifejezése vett gyorsan erőt. Szögletekbe szökött szemöldei alatt ugy nézett maga elé, mintha kérlelhetetlen daczczal hivná ki mindazt, a mit lát: e folyósok háborítatlan nyugalmát, a visszhang mogorva szellemét, a szűk ablakok komoly tekintetét, a szivesen nyíló tölgyfa-ajtók barátságát, a falakon függő czimerek méltóságát, a szent atyák áldását, azt az egyetlen-egy sugarat, mely élete titkán úgy hat keresztül, mint ez a másik a folyosónak örömtelen sötétén. Összeszorított ajkai, büszkén fölvetett és tágra nyílt kék szemei, ki-kipiruló homloka tudtára adták mindazoknak, hogy szivében immár megért a határozat: búcsut venni tőlük. Könnyű léptei tán utólszor érintik e korhadt falépcsőket és e nehéz, zajtalan, nyomott lég tán utólszor öleli át szép alakját. Csak képüket fogja magával vinni ma este; csak annyit belőlük, a mennyinek multjával van köze; élete a mai napon el fog távolodni tőlük. Minden, minden reménye oda van! Gyűrüjét cselédje viseli; közel két éve hiába vár a távolból egyetlen sorra, mely olajágat hozott volna; azt a kis részt, a mi megmaradt Béla szivéből s a melylyel ő örömest beérte volna, már szétszórta fizetett szeretői közt! Ha rémséges terhével ráomlik e sötét ház, akkor sem tud várni tovább, hogy isten és ember és mindenki előtt végkép elszakítsa magát egykori vőlegényétől, ki csak kínt és gyalázatot hozott fejére.

Bizonyára sok, igen sok panasza volt a sors ellen; de e pillanatok alatt mégis azt erősíté magában, hogy adott szavának beváltását már nem tehette könnyebbé a végzet. Ő hazajön nemsokára, itt lesz, elfoglalja helyét a vén házban és bátyja szivében, köszönti mind az övéit. De neki ne legyen már akkor semmi köze hozzá. Így ígérte, így lesz. Nem kényszerítve mond le róla, nem áldozatot hoz nyugodalmáért, hanem széttépi kötelékeit, mert nem szereti többé. Nem, nem, nem szereti. Hány költő mondja el dalban, hogy nem dalol többé! Ugyan kicsoda látja, kicsoda bírálhatja magát tisztán a felindulás ily perczeiben?! Ágnes sem tette. Sietett föl a lépcsőn, végig az emeleti folyosón amaz ajtó felé, melyen belül egy erőtlen, beteg, zsémbes és boldog ember várta.

Benedek úr. Igazán az egykori Kálozdy Benedek-e, ki domború mellére szép leányokat ölelgetett, erős karjával rettentő csapásokat osztott az ütközetek viharai közt, és dörgő szavával, vas akaratával rémületbe tudta ejteni és igában tartani egész környezetét?! Igazán ő az? Romja csak. Az a furfangos mester, az a láthatatlan ellenség, a leghalálosabb valamennyi halálos között, mely születésünktől kezdve folyton folyvást sarkunkban jár, hogy vidám szinünket meghervassza, mint a tél, szemeinket elhomályosítsa, mint a sötétség, kezünket-lábunkat elzsibbassza, mint a bilincs, s dobogó szívünkre tevén hideg kezét, gúnyos vigyorgással kapja le csont-fejéről a titkolózó leplet és adja tudtunkra, hogy ő a halál, - ez a gonosz mester Béla távozta óta mind mélyebbre vágta a korán megaggott férfi életébe gyilkos karmait. Azoknak a borus napoknak rejtélyes izgalmai, melyeket Béla utóljára töltött a kastélyban, a vihar, mely reményének épületei körül dühöngött és ezt hosszú időre eltakarta szemei elől, a soká tartó kétely, habzó méreg, sürűn járó szelek, ritkán sütő nap, hiába várt levelek, léhűtő cselédek,

terhes lépcsők, mind mind híven szolgáltak a csont-fejű mesternek. És Benedek úr roskadt, mindig összébb-összébb. A nagy, fekete karosszéket csak ritkán hagyta el. Naphosszat ott üldögélt sárga, kopasz homlokával, csöndesen pislogó, beesett szemeivel, vékony sasorrával, sürű ránczaival, szintelen ajkaival, ősz és kusza szakállával, reszketeg kezeivel és nehéz lábaival. Egy bő, kék köpenyeggel volt betakarva. Háta mögött a mester, ki nagy, üveges szemeivel egyet-egyet vágva adta Kurz doktornak az utasításokat, miket kelljen tennie, hogy legjobban fején találja a szöget.

A mult télen még nem volt ilyen rosszul Benedek úr; de komorabb a komorabbnál és veszekedőbb akármiféle vénasszonynál. A kulcsárné már több ízben le akarta tenni főzőkanalát, melylyel közel harmincz éves gyakorlat alatt nem sikerült annyi becsülést kivívnia, hogy most a süket Puliszkáné füle hallatára nap nap után kegyetlenül le ne szólassék. A félénk kertész számtalanszor bizonyította, hogy az ő gyönge alkotásának még egy ilyen ijedséget, a milyen ez a mai volt, rá emelt bottal, lehetetlen kiállania. A Pirók-gyerek üstöke akárhányszor csak annak a véletlenségnek köszönte épségben maradását, hogy a dühös ujjak gyöngék, az ő kóczos bozontja pedig erős volt. Csak Palkó, az izmos, hizásnak indult, vigyori Palkó nem igen vette föl a maga részét, félrehuzogált arczával bölcsen fontolgatván valami olyan formát, mint az a deák közmondás, mely haszontalannak állítja az erő nélkül való haragot. Az Istók türelme is nem egyszer volt szakadó félben; genealógiájába bele-belekezdett és eloszlott reményeinek elsorolgatásába; de rendesen a közepén elvágta a szót és megkérdezte Benedek úrtól, hogy nem akarna-e egy vánkost a feje alá? Megigazgatta a zsámolyát, székét, köpönyegét és - a mester hátul az egész háznál erre az élhetetlen emberre volt legdühösebb.

A gazdát Béla elutazása óta mérges tűz emésztette; nem csoda, ha kíméletlensége minden határon tulcsapott. A zavar, kétely, tépelődés, bizonytalanság, melynek közepébe került, elviselhetlenül nyomta lelkét. Egész elhibázott, igazi öröm és nemes munka nélkül töltött életének terveit Bélához kötötte, kinek adott szívet és észt a sors, hogy betöltse azokat a kötelességeket is, melyeket ő maga elmulasztott, kiemelje a homályból családjának azokat az emlékeit, melyeket ő feledésbe ejtett. Meg fogja neki adni az eszközöket hozzá: ez ódon kastélyt, e réteket és erdőket körül; csak egyet követel tőle viszont, hogy mindezt ossza meg Ágnessel, családtalan gyermekét vigye be a családba, melyhez tartozik. Igaz, törvényesíthette volna leányát, ráruházhatta volna nevét, letétethette volna jövendő férjével a magáét; de mégis csak idegen sarj ült volna be akkor a kastélyba, lehet, hogy léha, hiábavaló, ő nála mivel sem külömb, s az egyetlen, kiben tiszta Kálozdy-vér foly és gazdag remények sarjadnak, apjához hasonlóan nyomorban vész el. Nem, nem; nem fakaszt szégyenkönnyet leánya szeméből születése titkának fölfedezésével. Ők egymásé lesznek s így minden, minden érdek kiegyenlíttetik és neki valamennyi vágya teljesül. Ennek a kedve szerint megalkotott, hosszú évek során kiformált, kiszépített, megszeretett épületnek egyik sarokkövét ingatta meg a dunaszögi történet. Sokáig bizonytalan volt az öreg gyöngülő szemei előtt, hogy nem porlott-e az végkép szét, nem lett-e homokká vele együtt Bélának és családjának egész jövendője s neki minden édes számítása. Az egykori kisvárosi gavallér s a világtól elzárkózott murmutér bizonyára nem igen ismerte a szív finomabb, titkosabb redőit; de azért nem kisebb sulylyal nehezedett rá a kétség, - vajjon kiheveri-e Béla baját, - mintha a legélesebb szemű és legkiműveltebb tapintatú lélekbúvár lett volna. Eh, ugyan miért ne heverné? Nem volt-e neki is az oldalán egy szörnyű mély sebe, s immár csak olyankor érzi, ha igen nagy a szél. Az összehasonlítást azonban nem találta mindíg kielégitő vigasztalásnak. Bizonytalanság, aggodalom, türelmetlenség s fel-felzudúló harag közt sok magányos órát töltött a kanczellária lobogó kandallója előtt; a hozzá hasonló erőszakos természetek szokása szerint sohasem jutott eszébe valami új tervet kovácsolni arra az esetre, ha a régi netalán füstbe menne. Ideges szívóssággal ragaszkodott ennek bomladozó köveihez, melyeket törik-szakad egymáson kell tartania. Istók rendesen biztatta, hogy minden jóra fog fordulni; Benedek úr megtörülgette kihevült homlokát és egy-

egy káromkodással könnyített lelkén. A mai fiatalság ellen való kifakadásaiban nem ritkán annyira ment, hogy még a kerek, szürke fejű mentort is ama kifejezés alá foglalta, hogy haragjának legyen valami szemmel látható tárgya. Istók csak ritkán vesztette el béketűrését s mindig bizonyos félelemmel nyúlt a levél után, mely Bélától érkezett. Az öreg karjára hajtott fejjel, becsukott szemekkel hallgatott rá, míg olvasott. Isten tudja, hol járhattak gondolatai; de akárhányszor megesett, hogy a levélnek rég vége volt (rendesen igen röviden) s ő még mindíg hallgatta. Csak egy idő múlva kezdett el veszekedni, hogy mióta Istóknak kiesett az első két foga, oly nyomorúságosan motyog, hogy nincs ember, a ki megértse; kezdje újra a levelet. A mentor egyet nyelt és újra kezdte. A levelek sokáig hol egészen szárazak, hol egészen erőltetettek voltak. Egyszer megtörtént, hogy Benedek úr türelmének fonala végkép elszakadt és kemény, kegyetlen sorokat mondott mindenesének tollába. A mentor hosszú küzdelem után szétszaggatta és nem küldte el Bélának a levelet. Az öregen csakhamar rendkivüli nyugtalanság tört ki; lelkendezve, remegve várta a választ. Levél jött; de egy szó nélkül ama kegyetlen szavakra; világos, hogy elvesztek azok. A póstát, mióta a Thurn-Taxisok a német birodalom területén berendezték, olyan mérgesen nem káromolta senki, mint Benedek úr; de lelkében teljesen meg volt nyugodva. Egy idő óta Béla vídámabb leveleket írt és minduntalan pénzt kért. Bátyja szörnyű fukarnak mutatta magát, pedig örömében reszkető kezekkel adta a kulcsot mindíg Istóknak. A tegnapi levél meg épen megkoronázta reménységeit. Béla kigyógyúlt, egészséges, mulat és nemsokára hazaindúl. A terhes, zivataros felhők egyszerre elvonultak ama bizonyos épület felől, mely soha szilárdabban nem állt szemei előtt és soha kedvesebb nem volt neki, mint most a kiállott vészek után.

Meg volt ugyan viselve nagyon s háta mögött a mester nem látszott sokat törődni szíve ritka vendégével, a megelégedéssel, hanem az örökös keserű mérgelődés megkövesült kifejezése arczán - mint a zordon, kemény, fagyos föld a tavaszi sugárra - fölengedett. A roskatag, megtört, kék köpenyegével betakart lakó ellenére volt valami derűlt e napon a kanczellárián. A kandallóban néhány vékony szilánk égett csak s nagy ritkán felcsapó lángjok fényét elhalványították a beözönlő tavaszi sugarak. Az ablak zöld függönye félre volt húzva s a künn és benn egyenlően csillogó verőfény jelentette, hogy igaza van az iró-szekrény oldalára akasztott karámosi kalendáriumnak, mely e hétre «tiszta, derűlt, szép időt» jövendöl.

Míg Eufrozina kisasszony dobozaival, tégelyeivel, skatulyáival és bőröndjeivel azonnal szobájába vonult, hogy átöltözzék, Istók pedig rendezkedni járt a konyhában és istállóban: a lázas indúlat, mely Ágnes szívét az úton Ivánfi báró hireire hatalmába kerítette, nem engedett egy pihenő perczet sem. Érzelmeit mérsékelni, mederben tartani, leplezni és eltagadni tudó természete minél óvatosabb és zsarnokibb volt irányukban, annál tehetetlenebb ama kevés perczben, midőn szenvedélye kerűlt felül akaratán. Ezek közé tartozott a mostani. A mint nénjétől elvált, azon felöltözötten sietett Benedek úrhoz, kinek gyönge szemei megnedvesedtek, mikor erőtlen karjait eléje nyújtotta e szép és minden jót igérő napon.

- Csak te kellettél, hogy egészen türhető napom legyen, - mondá tört, érctelen hangján s gyönge mosoly kiséretében ültette maga mellé egy kis zsámolyra Ágnest.

A szép, kicsiny, forró kezeket a maga csontos, száraz tenyereibe fogta és megindító volt igyekezete, hogy hangjába annyi meleget, szeretetet öntsön, a mennyi csak tőle telt. A régóta rettegett szerencsétlenség elvonulása mintha egyszerre megértette volna vele az életet megmérgező, aprólékos pörlekedések haszontalanságát. Hasonlított a könnyei közt nevető gyermekhez, mikor eltört s már veszendőnek hitt játékszere kerekét sikerűl neki régi helyére visszailleszteni; az egész világ egyszerre rózsaszint ölt előtte. De a szegény öreg tört, rekedt hangja már egyszer olyan volt, hogy minden törekvésének ellenére is úgy tetszett, mintha most is pörölne a sorssal, hogy minek készít számára annyi boldogságot.

- Tudod-e már, Ágnes? - beszélt és a nagy kék köpenyegén reszketve simogatta leánya kezét. Tudod-e már, hogy Bélának kutyabaja és haza készül? Minek tagadjam, hogy nagy kő esett le szívemről?! Különben én mindíg mondtam, hogy ez lesz a vége és semmi okunk a félelemre. Csak Istók zavarta meg, a vén bolond, kacskaringós beszédeivel fejemet. Nincs valami bajod Ágnes? Nem fáztál meg az úton? Pápista színben vagy, leányom.

És megütődve nézett Ágnes sápadt arczára s égő szemeire. A lány vértelen ajkai mozogni kezdtek s remegő hangon suttogták:

- Semmi, bátyám.

- De isz mindened reszket. Csak az örömben? Úgy, úgy. Az ördögbe is, nem tréfaság addig várni a vőlegényre, mint te vártál. Csitt, csitt, gyermekem; légy békén, mert minden rendén van. Én mondom neked, a ki sok mindent láttam már a világon. De hát hol is az a levél? Az a vaksi Istók úgy össze-vissza kever mindent. Megjön, itt lesz és közöttünk marad. Ezt az ócska házat kicsinosítjuk. A képes szobából erkélyt nyittatunk, mint a Péterfiéké, hogy kiláthassatok rajta az erdőre. A falakat kivül befestetjük sárgára vagy zöldre, a melyik neked jobban fog tetszeni. A. folyosókon töretünk még majd valahol ablakot, mert csakugyan nagyon sötétek. Igaza van a tiszteletesnek, klastromba valók. Csak ezt a vén szobát hagyjuk így, a hogy van. Én már megmaradok ebben a nagy székben; majd ti jöttök be hozzám és bevezetitek az apróságokat. Mire kereszteltetitek? Ha nem lesz ellenetekre, az első legyen Benedek. Ágnes!

Az ijedt kiáltást, melyben az öreg szép tervei végén kitört, nem a mögötte álló mester csöndes mosolygása fakasztotta. Leánya kebléből egy mély, kétségbeesett jajszó szakadt föl s arczát a kék köpönyegbe rejtve, félig kiáltó, félig suttogó szóban tört ki:

- Bátyám, bátyám, édes bátyám!

Az aranyos sárkányok által őrzött és liliomokkal ékes vén, szürke óra sietve lármázta: csitt, csitt, csitt, csitt. De senki sem hallgatott rá.

- Mi az? Ágnes, Ágnes! Elájultál? Mi baj? - kiáltott megréműlten Benedek úr. Előrehajolt és kezei reszketegen mozogtak, míg az egyikkel megfogta és fölemelte a leány fejét, a másikkal megragadta széke karját, mintha nem érezné magát bizton benne.

Ágnes keblében atyja tervezgető gyönyörűsége egyszerre életre ébresztette kegyetlenségének érzetét. De már hiába. Keservében nem volt ura magának és egy hangot sem hallott a vén óra csititó beszédéből. Fölemelt tekintete atyja felé volt fordulva. Szemei tágak és meredtek, ajkai vonaglók. A kiaszott kezet megkapta, szorongatta és majdnem kimerülten szólt:

- Bátyám, beszélni akarok veled.

- Beszélni velem? - csodálkozott akadozó lélegzettel az öreg. Mi lelt, leányom? Inkább pihenj le. Becsöngetem Zsuzskát. Isz most sem tudod, mit beszélsz.

- Bár ne tudnám, bátyám! - rebegte a leány. Én nem akarlak megsérteni, én rettegem haragodat; de tudom, tudom, hogy mit beszélek. Szeretlek, bátyám. Sohasem tudtam hízelegni neked; de ha óhajtottad valaha, hogy szeressen egy szív, az enyim értett. Nem tudom, mások hogy szeretnek, de jobban senkisem szerethet, mint én. Kérlek, esedezem előtted, hidd el, mert úgyis nagyon boldogtalan vagyok.

Mint mikor egy rózsát leszakítva és megtépve dob elénk a vihar, mely mi ellenünk is zúdulhat, úgy tekintett fuldokló leányára az öreg; gyönyörűséggel, részvéttel és félelemmel.

- Mit, mi mindent, miket beszélsz te nekem itt? - mondá, a kezével sárga, ránczos, vén homlokát simogatva.

E perczben a szomszéd szobából nehéz, csöndes lépések közeledő nesze hangzott.

- Istók jő! - kiálltott fel egyszerre az ajtó felé intve Ágnes, küldd el, küldd el, bátyám. Veled, egyedül csak veled akarok beszélni.

Benedek úr, mintha csak valami fenyegető ellenség elől kellett volna megvédelmeznie gyermekét, karjával átölelte ennek hófehér nyakát, s éles, türelmetlen, régi hangján kiszólt:

- Maradj a pokolban, Istók! Nekem dolgom van idebenn.

A mentor bizonyosan magasra húzta volna bámulatában szemöldeit, ha lettek volna neki. Így csak tétova léptekkel és ámuló meglepetéssel fordult vissza, hogy Benedek úrnak dolga van. Ezt sem érte meg harmincz esztendeje.

Az aggastyánnak egész felzavart, megijedt, rosszat sejtő lelke újra leányánál volt, kinek nyakát még mindig védőleg átfogva tartotta erőtlen karjaival.

- Beszélj leányom, csak beszélj, - mondá és szabad kezével mindig erősebben fogódzott székébe.

Ágnes hátravetette szemébe csüngő aranyos haját, megcsókolta atyja kezét s egy kebléből feltörő elcsuklott sóhajtással erőt véve, tompa, csengés nélküli, de nem ingadozó hangon kezdé:

- Bátyám, bocsáss meg nekem, ha vétettem ellened. Annyi bocsánatot kérek, a mily nagyra tartod bűnömet. Vagy taszíts el magadtól és tagadj ki! Már nem segíthetek sem rajtad, sem magamon. Én visszaküldtem Béla gyűrűjét, mert nem szeretem és nem leszek nejévé. Ivánfit szeretem és hozzá fogok menni. Ennyi az egész, bátyám.

Igazán, csak ennyi volt az egész. Benedek úr - jobbját otthagyva Ágnes összekulcsolt kezeiben - mozdulatlanul és mereven bámult rá szemeinek mély üregeiből, mintha az óra nagy, tolakodó zaja miatt (csitt, csitt, csitt, csitt!) nem értette volna, a mit mondott. Az esdő ajkak még soká, soká mozogtak hangtalanul; bizonyára ama keserű szavak lebegtek rajtok; de ezeket nem hallhatta senki atyján kivül. Ennek pedig sokszor el kellett mondaniok, míg megértette.

Tekintete úgy változott, borult, sötétedett, mint mikor felhők tornyosulnak az égre. Még itt-ott volt egy kis szabad sarok, melyen káprázatos, csodás összevisszaságban menekültek a sugarak; ajka széle, szemei alja meg-megrándult valami végtelenül keserű mosolygásra. De a rémes felhők feltartózhatlanul közeledtek. Sötét kék, hamvas, ijesztő szárnyaikkal már elborították sárga homlokát, beesett arczát, rángó ajkait; mintha a keringő vér egyszerre gyászruhát hozott volna neki. Csak kis nyilások maradtak a két mély szemgödörben, melyeken a vér-erek, mint villámok, czikáztak keresztül-kasul. Az öreg ember már mindent értett, csak egyet nem: hogy miért élt hát eddig? A mentő gondolatok, új tervek mindíg messze voltak tőle, most talán legtávolabb. És, mint az égnek hosszu, gyötrelmes küzködése után, megjelent az első csöpp is. De egyszersmind az utolsó. Indulatosan dörzsölte szét s káromlásban törve ki, ellökte magától leánya fejét.

- Istók! - kiáltá, mintha régi erejét összeszedné s egy kétes csata sorsa függött volna parancsoló hangja hatalmától. Istók, Istók!

Az eltaszított leány visszacsuszott hozzá s az eltorzult öreg arcztól és saját ifjú lelkétől egyaránt megréműlve, megriadt, dobogó szívének egész megváltó szeretetét egy meggondolatlan, suttogó, hatalmas szóba öntötte:

- Atyám!

- Ki mondta neked, hogy én atyád vagyok? - riadt rá bősz haraggal, hol összeroppanó, hol kidülő mellel Benedek úr. Ki mondta? Mondd meg, ki csalt meg vele! Hogy mered azt hazudni, hogy leányom vagy?! Nekem!

- Atyám szeretlek, nem ugy érzek. Leányod vagyok. Hisz csak, csupán csak...

- Csupán csak, - kapott lihegve leánya szavába az öreg - igen, én csupán csak tehetetlen vén ember vagyok és semmi más. Istók, Istók! Az ördög vigyen el benneteket. Mind, mind el-csaplak egytől-egyig. Magam fogok itt élni, magam fogok meghalni. Nem kell senki, senki. Istók!

Végre nyílt az ajtó és nagy sietve, lelkendezve dugta be rajta szürke fejét a mentor. De ijedsége a szomoru jeleneten egy perczig odaszegezte a küszöbhöz. Kezeit összecsapta és apró, szelid szemeit értetlenül jártatta körűl. Benedek úr kék ajkakkal, véres szemekkel, hamuszín arczczal, kapkodó kezekkel előtte. Ágnes némán átkarolva tartja atyja térdeit és fejét székének karjára hajtja.

- Barátom, - sietett oda megrendülve és elfogódva Istók, - mélyen tisztelt barátom, mi baj? Leküldjek Kurzért? Talán eret vágjon? Gondold meg...

- Ne prédikálj most nekem, - kiáltott rá el-elfogyó lélegzettel gazdája, hanem nyisd ki ott a titkos fiókot. Ott a legalsót. Add ide a végrendeletemet és vigyen el az ördög.

Istók kezében reszketett a kis kulcs. Forgatta, nyikorgatta a zárban előre-hátra, míg kinyílt és ujjai közül majd kiesett a papir, mikor átnyujtotta. Benedek úr ledobta magáról a köpönyeget és vissza-visszaroskadva ülésébe, lassan fölemelkedett. Ágnes összekulcsolt karjai lehullottak a földre.

Az öreg óra a szekrény fölött egyre lármázott: csitt, csitt, csitt! minek veszekedtek; ki tudja, meddig éltek?! De a vén ember kitörő, féktelen indulata elnyomta hangját.

- Nézd, háládatlan, - mondá, - ebben volt gondoskodva rólad. De te telhetetlen vagy és mindent magadnak akartál, tudom. Nézd. Ime, ebben gyökereztek a te szerelmeid... És most, most már senkim sem vagy... Most már senkim sincs...

A papir darabokra szaggatva hullongott a földre. De a kihez ama szavak intézve voltak, nem látszott hallani, mert meg sem mozdult. A vén ember lecsüngő karokkal soká bámult maga elé. Szemei lassanként kidüledtek és el-elfordultak. Lélekzete megakadt és csuklani kezdett. Kezeit mellére kapta és megtántorodott.

- Istók, - hörögte, - jöjj ide... Add a kezedet. Ne félj... Jobban fogj meg! Az ördögbe, hát már ennyit sem tudsz?!... Mióta megvénültél, semmi hasznodat sem veszem...

És egyszerre összeomolva, a földre rogyott s feje hátrahanyatlott a székre. A csontfejű mester vállára akasztotta kaszáját, hátravetette köpenyét és tovább indult. Itt elvégezte dolgát.

Kálozdy Benedek meghalt. Valósággal meghalt. Üveges, kimeredt szemei nem látnak semmit és senkit. Tükörré lettek, melynek hiányzik világossága. Csak két üveglencse, semmi több. Nem látják, mint viszik el mellőle ájult leányát. Nem látják Istók arczán a megfoghatatlan-sággal való reménytelen küzködést, midőn egyszerre lepi meg lelkét minden, de minden elgondolni valója, s valamennyinek az a vége, hogy: semmik, semmik, semmik vagyunk. Nem látják a cselédek összedugott fejeit, kiknek együgyű elméjére bizonytalan homálylyal nehezedik ama hatalmas úr sejtése, ki most az ő perlőjükkel perel. Nem látják Kurz doktort, ki régi ködös emlékeiből igyekszik egymásután felidézni a rögtönös halálokat s végre is csak abban állapodván meg, hogy contra vim mortis etc. meg van győződve róla, hogy fején találta a szeget. Nem látják az élczes asztalost, ki a halottak építőmesterének nevezi magát és módosan kiugratott mérőjével széltében hosszában végigméregeti, mert neki ezutánra épen csak akkora ház kell. Nem látják a süket Puliszkánét, ki nagy nehezen belebujtatja urának meredt tagjait fekete atillájába és selyem nyakkendőjén hosszú babrálás után csokrot köt.

De hogyan is látnák?! Az üveges szemeket már lefogta Istók és súlyos rézpénz-darabokat rakott rájok, hogy a világnak semmiféle komédiájára föl ne nyíljanak többé. Azután fölemelte szépen, gyöngéden a merev testet, karjain vitte be a képes szobába és tette le a nagy, szomorú emelvényre csipkék és koszorúk közé, melyek kötése közben a kertész kisértetektől borzadozott. Letette és csukló, félig elnyelt szavakkal sóhajtott föl:

- Így, épen így vitt ő engem siheder koromban, mikor a dunaszögi mészároslegények holtra vertek. De én csak föltámadtam aztán halottaimból!...

A szegény mentor bezárkózott a prior-szobába, melynek falán egy nagy térkép függött. Magyarország térképe. Azon tévedezett szomorú tekintete keresztül a Dunán, a Duna-Tisza közti sikságon, a Tisza vizén, a nagy alföldön egész addig a kicsike kis pontig, hol az ő hite szerint a Pallérossi Pallérok régi nemzetsége virágzott. Az egész távolság nem volt több egy-két arasznál, mégis olyan mély bánattal sóhajtott föl:

- Csak messze vannak azok ide nagyon! És ki tudja, lesznek-e majd olyan jók hozzám, mint az én mélyen tisztelt, néhai barátom volt?!

Még vármegyei esküdt korából maradt egy fekete atillája; az akkori divat kettős ujja megvolt rajta, de mindakét könyöke kilyukadt. Azt kiadta Kata asszonynak, hogy foltozza meg a temetésre; azután bezárkózott ujra. Ládája fiókjait kihúzogatta egymásután; ez egyikből leveleket szedett elő, - egy meghidegült szívnek egykor szilaj dobogását hallgatta bennök; a másikból régi, iskolai penzumok kerültek napfényre, összse-vissza firkált, hiba hátán hiba, téntával telefecskendezett haszontalanságok, melyek helyett ő annak idején sohasem mulasztotta el jókkal és tisztákkal szolgálni, - ezek voltak barátságuk legelső kötéslevelei. Istók nagy, kerek fejét lehajtja a könyökére asztalán s a barna tölgyfa-lap előtte lassan-lassan megnedvesedik. Mélyen tisztelt barátjának egész tudatlan, kicsapongó, vitézi, semmittevő és becsületes élete elvonul kivörösödött szemei előtt és ezer aprólékos visszaemlékezés, bánat, öröm, szégyen, harag, jóság emléke - mind fekete fátyollal letakarva - szorongatja élhetetlen szívét. Az alkony leborúl és a hajnal is hasad már. A vigyori Palkó hiába kopog a reggelivel; Istók úr nem hallja.

A halottas házak képében van valami álomszerű. Mintha minden csak álomban történnék. Nincs tiszta külömbség a nap fénye és az éj feketesége közt. Mindegyik csak szürke. A hajnalok észrevétlen tetszenek föl és az alkonyatok is így borúlnak le. A beköszöntő éjek nem hoznak álmot, ébren kisérik végig a háznépet, mintha nappal lenne; a világos napokon át pedig lábujjhegyen jár és suttogva beszél mindenki, mintha valami hatalmas alvónak éjjeli nyugalmát félne megzavarni. Aztán a szünetlen járás-kelés, a változó képek homályos alakulása és tünése. Úri kocsik és paraszt szekerek suhannak, dübörögnek, jönnek, mennek; ezen Ivánfi báró érkezik, amazon Péterfi gróf komornyikja jön tudakozódni a szomorú eset felől; a medve is bedöczög őserdeivel és néma megindulásával egy múlt századbeli csézán. A parasztgyerekek seregestül tolakodnak a sötét folyosókon és a kis torony csengetyű-kötelétől kezdve a halottig mindent szörnyen megbámulnak. A pap a rendesnél kétszerte torzonborzabb arczczal jelenik meg tudakozódni, hogy nem volt e a boldogúltnak a szentirásban valami különösen kedvelt mondata, a mit a gyászbeszéd textusául választhatna. Nem volt semmi. A karámosi festő piszkos fazekai közt pipázgatva dolgozik a szükséges czímereken. Fáklyákat hordanak, gyujtogatnak, próbálgatnak. Egy lakatos a sírbolt nehéz vasajtajának berozsdásodott zárával vesződik. Három szekéren megérkezik a dunaszögi deákok kántusa s egyik földszinti szobában reggeltől estig a «Keresztyének sirjatok» nótáját próbálgatják, míg a jó ebéd után vígabb dalokra is kedvök lenne rágyujtani.

Már a temetésre gyülekezett vendégek mind együtt vannak, mikor az öreg János, ki évtizedek óta várja mindennek végét, befordúl az udvarra Bélával, kit a táviró szólított haza a gyönyörök városából. Haloványan, megviselten, elgyötrötten fog kezet mindenkivel, mintha nem is

az örömök piaczát, hanem a temetőket járta volna két évi távolléte alatt. A kántus-prézessel, ki tanulótársa volt, alig ismernek egymásra; az igaz, hogy az énekművészet is borvirágokat termett azóta. - Könyörgöm alássan, én is itt vagyok! - nyujtja feléje kezét a gadóczi rektor. Mind, mind sajnálják és irígylik őt. Hideg borzongással lép a képes szobába, hol a halottak építőmestere már várakozik, hogy a szűk épületre rászögezze födelét. A ravatal előtt elhallgat szívében a kaczagó bölcsesség és igaz fájdalommal csókolja meg a halott hideg kezét. Csak e kéz jósága van most előtte, melylyel őt a porból fölemelte... De az építőmester szegei és kalapácsai már várnak.

A fáklyák lobognak, a vörös orrú karmester intésére rázendül a «Keresztyének sírjatok!» s tiszteletes Molnár Ábrahám úr - mögötte a környékből egy pár kálvinista pap - köszörüli a torkát. Nem zokog fel senki, a hogy stentori hangján felolvassa a Prédikátor könyvében megírt igéket: «Jobb a szomorúság a nevetésnél, mert az orczának szomorúsága által jobbá lészen az embernek lelke.» Ékes szónoki virágokból fűz hervadhatatlan koszorut az előtte emelkedő koporsóra. Bátran és búsan kérdezte meg, hogy volt-e az elhunytnál gyöngédebb apa, noha nem vala gyermeke; volt e vallásosabb ember, noha jó cselekedeteiben is elbizakodhatott volna; és volt-e a hazának nála utolsó lehelletéig hívebb fia, noha szép hazánk, mikor a kard kiesett immár megmerevült, hősi kezeiből, talán mindörökre elveszett? Senki sem mondott ellent. Béla ama mély megindulás nyomása alatt állt jótevőjének nyitott sírja előtt, mely nem képes válogatni a dicséret igaz és hamis szavai közt. Istók nedves szemei a távolban jártak és könnyei közt mosolyogtak ifjú, délczeg barátjára. A szent beszéd legjobban meghatotta a süket Puliszkánét és vele a parasztasszonyokat, kik kék keszkenőikkel vörösre dörzsölve szemeiket, számtalan isten-áldásokat kértek érette a papra. Az énekes deákok türelmetlenül topogtak s a kántusprézesnek minden tekintélyét fel kellett használnia, hogy a gyászprogramm ellenére bele ne kezdjenek az utolsó énekbe, mikor alkonyat fele szerencsésen kimutattatván a szomorú orczának kétségtelen előbbvalósága a nevetőnek fölötte s eldördülvén a rég várt *amen*, egyszerre csak előáll fakó, vöröses palástjában a reszkető kezű, fogatlan, vén gadóczi pap és még egy imádságba kezd, melyből egyetlen szót sem lehetett megérteni.

Kálozdy Benedek úr már lenn nyugodott örökös pihenő helyén. A vendégek mind elszéledtek, csak a deákok öblögették kiszáradt torkukat másnap reggelig. A tavaszi nap búcsúzott a szép, halmos vidéktől s Béla szobája ablakából nézte búcsúját. Az udvaron még sok jele maradt a szomorú ünnepélynek. Tele van csöpögve minden kormos fáklyacsöppekkel. Bálint mindenes épen jő fel a roppant kriptakulcscsal. Laboda János, az egyházfi, a féleszű Péterrel épen most czepeli ki a szent Mihály lovát.

Béla el volt merülve a rideg képekbe: és a lemenő nap aranyos világosságából semmi, de semmi nem volt arczán; egészen beborították ezt az alkony árnyai.

Ajtaján már ismételten kopogtak; de ő csak harmadszorra hallotta meg. Egy furcsa alak lépett be hozzá, melyben az esti szürkület alig engedte fölismernie Istókot. Széles, gyürődött szürke kalapját, melyre dús gyászfátyolt varrott Kata asszony, kezében tartogatta; két zöld folttal ékes kék kabátja bokáit verdeste s a hosszú szárnyak alól csak alighogy kipislantottak tisztítatlan, lyukas csizmái. Csöndesen jött és megállt Béla előtt.

- Öcsém, szerelmes öcsém, - kezdé, - ha meggondolom a forgandó sorsot, már alig merlek így nevezni. Minél előbb el akarom végezni, a mi számadásunk van együtt, nehogy nagy fejű prókátorod szokása szerint kéretlenül beleüsse az orrát. Neked számolok, mert immár te vagy itt mindennek ura, a mi az én nézetem szerint azt jelenti, hogy senkinek sincsen itt jussa egy fillérhez sem te rajtad kívül. Boldogult bátyád halála előtt néhány percczel összeszakította végrendeletét, melyben kötelezettségekkel terhelt. Fájdalmasan esik szívemnek, de nem levén soha az igazság eltagadásához szokva, most sem akarok semmit ferdíteni s bevallom őszintén,

hogy utolsó szavaival elégedetlenségét fejezte ki fogyatkozó erőm fölött. Mindezeket tekintetbe véve...

- De ülj le hát, bátyám. Mit állsz itt előttem? - vágott szavaiba Béla, kinek csak nagy nehezen sikerült az öreget egy székbe tuszkolni. Hanem csak a legtiszteletteljesebb egyenes ülésben maradt és a világ minden kincseért meg nem támaszkodott volna.

- Köszönöm, köszönöm, - mondogatta. Én rám úgysem várakozik pihenés és nem tenném alaposan meggondolva, ha kényeztetném magamat. Íme itt van minden átadni valóm. (És kabátja oldalán az egyik zsákból kulcsokat, a másikból irásokat húzott elő.) A számadások eddig az óráig vannak vezetve. Bocsáss meg, hogy írásom egy kissé kuszált - mélyen tisztelt barátom szarkalábaknak szokta nevezni; - de szemeim egy-két napja még gyöngébbek, mint rendesen. Azt hiszem, két tétel fel fog tűnni a számadásban. De tudakozódjál csak utána és mindenki egyértelműleg oda fog nyilatkozni, hogy a mi asztalosunk, a ki a koporsót készítette, általánosan ismert nagy csaló. A másik a kántistáknak kiszolgáltatott bor nagy mennyisége lesz. De a deákok mind részegesek és követelők. Fogd kérlek a kulcsokat is, és vedd figyelembe abbeli kérésemet, hogy a tételeket azonnal vesd össze a pénzes ládával, mert nem szeretném, ha úgy tekintenének, mit a ki megszökött a kastélyból, hova utóvégre nagylelkű barátsággal fogadtatott.

- Hogy-hogy? Mit mondasz, Istók? - kérdé Béla nagy szemeket meresztve az öregre, ki minden ellenzése daczára fölemelkedett helyéről, és így folytatá:

- Mélyen... azaz szerelmes öcsém, igen, én megyek és még ma szeretnék benn lenni Karámoson. Mert, ha meggondolom, mire magyarázhatnák az emberek tovább itt tartózkodásomat, okvetlen arra kellett határozni magamat, hogy távozzam e házból. Eddig csak volt mit tennem, hogy senkise vethesse szememre kenyeremet. Az én mélyen tisztelt, boldogult barátom kissé hiányos volt a klasszikusokban, a jusban és a theologiában, melyek nélkül az életben sok lépésünkben fennakadunk. Az én kötelességem volt e hiányosságokat tőlem telhetőleg kipótolni. Mostanában pedig, hogy a szobához kötötte a betegség, gyönge tehetségeimen kívül lábaimmal is igyekeztem szolgálatára lenni. Minderre azonban a te fényes elmédnek és fiatal erődnek semmi szüksége s ennélfogva énnekem ebben a házban semmi tennivalóm.

- Istók bátyám! - csitítá a már-már elérzékenyülő öreget Béla, megragadva kezeit. De ez alig figyelt rá és megindultan beszélt tovább:

- Igen, öcsém, én megindulok innen, hol ennekutána mindenki csak ingyenélőnek tartana. És méltán. Tisztán állok előtted; ha hinni akarsz nekem, elhiheted, hogy semmit sem szereztem és egy garas nélkül távozom. Nemzetségem: a Pallérosi Pallérok a Tiszán túl virágzanak; majd azok szereznek nékem valami kenyeret. Nézd, ebben az öltözetben állítottam be először - már több harmincz esztendejénél - a karámosi vármegyeházán az én mélyen tisztelt barátomhoz, kinek akkor egy reprezentácziót kellett készítenem. Ugyanezek a csizmák, ugyanez a kabát, ugyanez a kalap volt rajtam. Ugyancsak azokban indulok most meg, - csupán csak a kalapomra varrott Kata egy gyászfátylat. Ha meggondolom... Már össze van kötve odalenn a batyum; a könyveim is mind akkorról valók. Ha eszembe veszem... De nem. Mit mondjak egyebet? Iszen te sorra meg tudsz gondolni magad is mindent. Íme, ezekben óhajtottam eléd terjeszteni nyomós okaimat, melyek arra az alázatos kérésre bátorítottak, hogy a számadásokat és a pénzes ládát minden további haladék nélkül vizsgáld át.

A mentor, erőt véve magán, ismételt csuklások és fennakadások között valahogyan bevégezte szavait, melyek sajátságos keveréke voltak a beszámoló előadásnak, védbeszédnek és a búcsúszónoklatnak. Béla félrelökte maga elől a kulcsokat és papirosokat, s borús szívének igazi, meleg elérzékenyedésével szólalt meg:

- Nem úgy, nem úgy, hajdani pártfogóm te! Az én lelkemet sok teher nyomja már s nincs kedvem még a hálátlanság vádjával is megszaporítni őket. Kinek köszönök én mindent, a mim van? Ki mentette meg egykor szegény anyámat az éhenhalástól? Ki hozott engem ide? Ki szerezte meg nekem bátyám derék szívét? Csak törüld meg szemeidet, Istók. Akkor lenne okod a fájdalomra, ha most hálátlanúl elfogadnám búcsúra nyujtott kezedet s kivezetnélek az utczaajtóig, hogy vén napjaidra szélnek eresszelek.

- Te mester vagy a logikában, Béla, - akadozott Istók, könnyei közt gyönyörködve kedvenczében. Akaratod ellenére is azt bizonyítja minden szavad, hogy itt én rám és az én gyönge tehetségeimre semmi szükség. A hálát ne emlegesd, mert abból csak a te éles okoskodásod tudja azt a következtetést vonni, hogy maradjak. A mi neked igazságnak tetszik, az csak látszat. Ha meggondoljuk, hogy az én mélyen tisztelt barátomnak (halála óta mindig a legünnepélyesebb formában emlékezett meg róla) tulajdonképen nem is volt mást mit tennie, mint a mit tett, egészen más eredményre jutunk. Mert Ágnes... no de nem fizetem rosszal a jót. Most egy kenyéren vagyunk vele, pedig mindig igen büszke volt hozzám. Neki sincs semmije a rajta valón kívül, csakhogy az ő viselője még divatos, az enyém meg már ócska. Bekövetkezett, hogy íme, csak ez a különbség köztünk. De nem is panaszkodom rá, inkább beismerem, hogy a mi boldogult jótevőnk nagyon hirtelen indulatú volt. Nem hiába keveset törődött a klasszikusokkal.

Istók beszédközben észrevette, hogy egészen eltávolodott a tárgytól, melyről tulajdonképen szólani akart. De a jó vitatkozó szokása szerint hamar összeszedte magát s egy ugrással helyén termett.

- Ne emlegesd a háladatosságot, Béla. Mert kisértetben vagyok, hogy azt a kérdést intézzem magamhoz: nem alacsony számítás vezérelte-e eleitől fogva lépéseimet, hogy helyemet napjaim végeig biztosítsam? És ha valami kételkedés maradna bennem, vagy ha mások is azt hinnék - pedig a ti gyanakodó prókátortok mindenkiről maga után itél - az még rosszabb lenne, mint ha ingyenélőnek tartanának. Azért csak nézd át gyorsan, pontosan és kímélet nélkül számadásaimat s engedd meg, hogy a kis Pirók utánam hozza a batyut.

Béla azonban az iratok helyett újra az ő vonakodó kezeit ragadta meg.

- Nem hallottad-e soha, öreg barátom, - mondá, - hogy a hű tiszt, életének derekasan végzett munkája után, nyugalomba tétetik. Ki meri mondani, hogy nem érdemli meg a kenyerét? Te harmincz esztendeje töröd fejedet, őrködől híven és sáfárkodol becsületesen; ki érdemli meg nálad jobban a pihenést? A mivel csak elláthatlak, a mit kedvedre tehetek, azt te mind-mind sokszorosan megszolgáltad. Míg ez a ház áll, te úr leszel abban, akár én. Ez az utolsó szavam, Istók, és nem várok rá feleletet.

Pallérosi Pallér István izgatottan mozgott ide-oda, elővette meg zsebre dugta kék tarka keszkenőjét és Béla kezét szorongatva, mondatait be nem fejezve, dadogta:

- Mégis, ha meggondolom... ha megfontolom...

És meggondolta, hogy a klasszikus irodalom, a jus és theologia terén való harmincz esztendős működésével bizonyára elég fontos és terhes szolgálatot tett e családnak arra, hogy kénytelen nyugalomba lépését a világon senki se hányhassa szemére.

XII. FEJEZET.
Frank és Kordélia.

Hónapok teltek el s Béla eléggé unta magát a nagy, barátságtalan kastélyban, mely gazdáját gyászolta. A temetés után még egy-két napra ott maradt nála hajdani tanulótársa, a kántus-prézes s tőle telhetőleg igyekezett fölvidítani egyhangú óráit. Dunaszögön esze ágába sem jutott volna valakinek kétségbe vonni, hogy hét vármegyén Mányóki Bertalannál különb mulató akad. A híres Győri Mikének te-tu pajtása volt, ki - mikor negyvenhárom esztendős korában végre sikerült megválnia a kollégiumtól és elszakadnia Szlavoniába lévitának, (mire nézve nem kívántatott meg a papi cenzura,) - minden dicsőségét Bertalanra hagyta. Az utód nem volt méltatlan nagy nevű mesterére, ki a kálvinista deákmulatságok hahotára keltő fűszerének hosszú időn keresztül legünnepeltebb szállítója volt. A tanítvány más agyagból gyuratott; de nem kisebb szerepre és hírre hivatva. Mike halavány, puffadt, örök-komoly arcát nála borvirágos, örök-nevető kép helyettesítette; a komoly méltósággal elkövetett csínyeket víg meggondolatlanság; a szónoki páthoszt a versíró könnyelműsége. A Mányóki-féle hiteles és apokryph versek gyűjteménye ma is megvan sok, Dunaszögről került lelki-pásztor titkos fiókjában, honnan a szentlélektől kevésbbé bolygatott órákban elő-elővétetik a megbecsülhetetlen kézirat. Víg czimborák közt poharazva, vagy a kollegiumban pipájával az ágyra heveredve, neki egy-egy vers csak annyi volt, mint másnak egy jóízű nevetés. Egy tekintetben hasonlított a nagy vallásalapítókhoz, noha a papi vizsgán már három ízben meg-bukott. (Mondják ugyan, hogy csak készakarva, mert Mike példája elrettentette a Bergen-gócziába meneteltől.) Ez a hasonlatosság abban állt, hogy maga nem igen írt le semmit; gondolatait, rímeit és tréfáit a körüle sereglett tanítványok tették papirra és adták kézről-kézre. Még az a komoly versezet is, melyet nagys. Kálozdi Kálozdy Benedek úr halálára készített és Béla megvígasztalására magával hozott, idegen kézírás volt. A többit aztán estéről estére úgy rögtönözte az ebédlő nagy asztala mellett, melyen négy különféle pohár állott előtte s egyiknek sem igen volt hosszú pihenője. Istók kedvét a tréfás poéta - különösen a Biró Eulália kisasszonyra készített versezettel, (ő jelent meg Bogádról egyedül a temetésen,) - szinte könnyekre fakasztotta. Került mindenre vers, csak a pohár tele legyen előtte. Adomáinak, iskolai tréfáinak sem volt vége-hossza. Egyszer előhozakodott Hajós professzorról is, kit az ő kedves barátja, Mátyás, a faképnél hagyott s már tovább is akarta fűzni a beszédet, mikor hirtelen csak eszébe jutott valami és félbeszakította. Egy késő este Mihály huszárral volt valami koczódásuk, melynek oka alig lehetett más, mint Zsuzska menyecske. A poéta két-ségkívül igen jól érezte magát a kastélyban s nem épen kellemesen érintette a szénior sürgető levele, melyet nagyobb nyomaték kedvéért a kollégium pecsétjével is ellátott. Hivatalos tekintélylyel hivatott föl ebben Bertalan a haladék nélkül való hazatérésre, miután a dunaszögi kántusban olyan fejetlenség tört ki, hogy legutóbbi fellépéseik már inkább macskazenéhez, mint műelőadáshoz hasonlítván, az iskolai hatóság figyelmét is magokra vonták. Mit volt mit tennie a poétának?! Összeszedte holmiját, rímekben vett búcsút a fenyves madaraitól és a kis ér békáitól s hazafelé indúlt, a vendégszerető kastélynak egyebek közt ezeket kívánva:

Fala romlást soh'se lásson,
Idő foga rajt' elvásson.
Földindulást, vakandturást
Föl se vegyen, - ugy legyen.

Béla magára maradt s a tisztesség úgy parancsolta, hogy még egy ideig magára maradjon. Tétlenül hevert pamlagán, únottan és ásítva forgatta könyveit s a kényszerű magány már-már visszaterelte melancholiájába. Az emlékek, melyeket párizsi kedvesétől vett, azok is csak em-lékek voltak, melyeknek ama régibbekkel, tisztábbakkal, szíve szerint valóbbakkal folytatott

küzdelmökben háttérbe, a ködös, távoli, hatástalan háttérbe kellett vonulniok. Az első emlék egy nem jelentéktelen összegről szóló adóslevél volt, melyet be kellett váltania. A vasasláda nem volt tele s Istók nem tudott jobb módot, mint Landsman Emánuelhez folyamodni, ki az egykori Péterfi-jószágok nagy részét kezére kerítette. Az új földesúr mindig tiszta fehér mellényt viselt, fénymázas magyar csizmákban járt, paripát tartott, hazai bajuszpedrővel élt és mindenben gavallért adott. Egyszerüen átnyújtotta Bélának tárczáját s a tárczával együtt tenyerét is, hogy barátok között az efféle írás nélkül is megeshetik. Béla nem volt ósdi gondolkodású ember, felcsapott az eléje nyújtott tenyérbe s ajánlotta Landsmannak, hogy változtassa meg a nevét Hazafira. A kölcsön nagy része Párizsba vándorolt. No, de nem hiába. Megérkezett érte a másik emlék: a Vénus-kép. Béla elragadtatása fölötte korántsem volt akkora, mint vágya utána, mikor Párizstól búcsút vett. Fölakasztatta ágya fölé a legelésző tehenek és ebédvivő parasztasszonyok idylljei közé. De nem igen állt meg előtte s szó sem volt róla, hogy elmélázott volna rajta, mint ama kis haszontalanságok fölött nem egyszer tette, melyeket íróasztalának fiókjai rejtegettek. Erélyesen megvédelmezte azonban a szép jövevényt Istók ellen, ki Kata asszony, Zsuzska és Sára által felbujtogatva, s teljesen megfeledkezve ifjúságának sikamlós emlékeiről, a legpuritánabb szempontból fejtette ki, hogy: ha meggondoljuk, miszerint az, ki ilyen paradicsomi meztelenségben kész volt a piktornak megmutatni magát, semmiesetre sem lehet tisztességes személy; egy jófélének arczképe pedig nem méltó arra, hogy Kálozdy Béla szobáját ékesítse, minek folytán vagy a kulcsárné által nagy kitartással sürgetett tűzhalálra, vagy legalább örökös számüzetésre lenne itélendő. Béla mosolygott, egy tekintetet vetett a rózsaarczra, nefelejts-szemekre és liliom-tagokra s Vénus a helyén maradt.

A hogy a környékbeli ismerősök elvégezték részvét-látogatásukat, nem igen jött vendég a kastélyba; kivéve a papot, ki a hazafias társaságnak s patrónusai iránt való tisztelet köteles kifejezéseinek sohasem szokott ellenállani, s a doktort, ki ütem-dorongjával igen gyakran megjelent, miután éles szemei a messze földeken járt Béla társaságában a legjobb alkalmat fedezték fel arra, hogy a földleírásban magát az olvasás fáradsága nélkül és lehető legjutányosabban tökéletesítse. Mások nem igen jöttek, különösen mivel Béla a vidék fiatalsága előtt tudós hírben állt. Így hát sokáig egyedül barangolta be a környéket, puskáját vállára vetve s Flóra csaholó, kéznyaldosó társaságában vizi szárnyasokra leskelődve. De e magányos, merengő, vadászgató séták nem igen voltak jó hatással zavart kedélyére. A gazdasággal mitsem törődött; az ingó kalászok, megdőlt rendek, gondosan kötözött kévék, sorjába rakott keresztek, telő magtár nem igen érdekelték. Hanem meg-megállította a buzavirág rejtőzködő mosolya s a pipacs messze rikító színe; elhallgatta az aratók nótáit, s ki tudja, mi fölött mosolygott olyan keserűen, mikor az örökké egy körben járó nyomtató lovak végetlen munkája előtt álldogált. Csak mámorra és gyönyörökre áhító, mindent lemosolygó szíve ismét és ismét benne volt ábrándjai kellős közepén. Minden, a mi körülötte mindenki számára élet volt, neki romokat jelentett. Íme, a maga ura végre, senki parancsa alatt nem áll, emberi hatalom szíve vágyainak nem állhatja útját, vagyonáért ezer az irígye; és íme mit ér neki mindez?! Ama királyok boldogságára gondolt, kik leszálltak trónjaikról és harczba indúltak az ismeretlen ellen. Az ő élete kardvillogás, sebek és dicsőség nélkül fog eltelni: egyetlen sebben vérzik el. Nem az ismeretlen áll vele szemben, hanem a lehetetlen, mely ellankasztja, kineveti, semmivé teszi. Egy halálos bűn, melyet semmiféle harcz nem tehet erénynyé; egy, csak neki látható virág, melyet sohasem szakíthat le; egy ki-kiújuló fájdalom, melyet sohasem gyógyíthat meg; egy vég nélküli szerelem, mely sohasem találhatja fel többé tárgyát. Minden, minden haszontalan; ha küzdelmében a világ minden hatalma oldalán lenne is, az is haszontalan. Kivel, kivel ossza meg uraságát? A mezei virágokból kötött bokrétát kinek adja? Hol van legalább a sír, melyre letegye? A szőllőlugasban a kert végén ki mellé üljön? E régi családi ékességek a szekrényben: a grófnő függői, karpereczei, igazgyöngyei kire várnak? Hisz semmi, semmi egyéb nincsen belőle, mint az a kis arczkép. Micsoda menedéke van

egyéb a kaczagás bölcsességénél, melyet Párizsban tanult? A sok ködképben előtte mi az igazság? Eh! - és Flórának füttyentve hazafelé indult.

E czéltalan és emésztő merengés azonban kénytelen volt nemsokára más gondolatoknak engedni helyet. Béla semmi részletet nem tudott, nem is tudhatott azok felől, a mik bátyja halálát a kanczellériában megelőzék. Csak annyit tudott, hogy Ágnes minden nélkül maradt s betegen fekszik Bogádon. A hányszor Mihály huszár odaát járt, mindig azzal a hírrel jött haza: a kisasszony azt izeni, hogy egészen jól van, csak gyönge egy kicsit. De mikor Kurz doktor hallotta ezeket az üzeneteket, a doronggal igen sokáig egész határozottsággal ütött a markába és azt erősítette, hogy ha ő most is élet és halál közt lebegőnek állítja Ágnes kisasszonyt, meg van győződve róla, hogy fején találta a szeget. Suum cuique etc. Béla nem tudta ráhatározni magát, hogy átlovagoljon Bogádra. A későbbi hírek nem kevésbbé szomorúak voltak. A szegény Ágnest, kinek immár senkije és semmi reménysége az ég alatt, a két vén kisasszony csak társalkodónőnek és mindenesetre nem csekély tehernek nézi. Eufrozina csípős és türelmetlen iránta: fürteit minden reggel vele fésülteti, sütteti, bodoríttatja, pakoltatja és bámultatja. Eulália kegyesen kijelentette, miután az első gyászruhája elkopott és másikat akart varratni magának, hogy sajátképen nem is lehet tudni, kije volt neki a boldogult; hogy továbbá az ő fiatal korában nem hónapokig, hanem esztendőkig tartott egy ruha; hogy végül az igazi keresztyén lélekben és szívben gyászol, nem pedig ruhában és czifrálkodásban. Mindaketten pedig igen nagy igyekezettel csalogatnak egy szegény, félszeg, nevetséges, koravén falusi embert, valami Biró Mártont, (ágról-szegről rokonuk is,) hogy nem tenne rosszúl, ha Ágnessel megpróbálkoznék.

E hírek, melyeket Palkóné, Ágnes egykori szobaleánya, kegyetlen és hajmeresztő részletekkel színezett ki, gyakran foglalkoztatták Béla lelkét. Emlékei, melyekben egykori menyasszonya mindig sötéten és visszataszítólag jelent meg szemei előtt, epesztették ugyan rossz óráiban, de keserű végük rendesen az volt, hogy egy vén kastély víg czimborák és szép asszony nélkül ép oly unalmas, mint maga az élet. Mindig többet és többet forgott fejében Ágnes sorsa, kivel szenvedéseinek hírei napról-napra jobban kiengesztelték tévútakon járó, de nem romlott szívét. Sárának minden méltatlankodó, panaszkodó, síró-rívó szava érdekelte, foglalkoztatta, bántotta. Megemlékezett a leány igéretére, hogy mire hazatér, minden kötelezettsége alól fel fogja szabadítani és atyjának egész haragját kész a fejére venni. Istók elejtett, összefüggetlen szavaiból azt kell hinnie, hogy épen ezt tette ama gyászos, márcziusi napon. Ha hatalmában áll, bizonyára nem fogadja el az áldozatot; de a haragos ég gyorsabban vetette magát közbe nála. Sokszor, mind gyakrabban, egyre kevesebb megszakítással nehezedett lelkére a sejtés, hogy Ágnes egész szerencsétlenségének ő az oka. Az útszéli bokrokat keservesen megvagdosta vesszejével. Ez a szerelem, Béla, ez a szerelem! E lány, e bátor szívű és elszánt teremtés, kit te megvetettél és gyűlölsz, tiszta lelkének nyugalmát és életének minden reménységét feláldozza érted. Mit tehetsz érette, hogyan szabadíthatod meg? Béla megszégyenülve hallgatta a sok mendemondát, mely hol gúnyolódó, hol szánakozó hangon jutott füleihez s az utolsó hírre, mely már Ágnes jövőjével játszott, látható zavarba jött. Míg a tarolt mezőkön bolyongott s a nyugvó nap bearanyozta mögötte a kastélyt, szívének legnemesebb húrjai rezdültek meg s tétova, kóválygó, alaktalan gondolatai férfias elhatározássá szilárdultak. Az út, melyen idáig jutott, kanyargó, mocsáros, csalékony volt; de mégis csak odavezette, a hova jutnia kellett. Miért legyen ő rosszabb a frank királynál, ki egy miatta megátkozott menyasszonyt vitt udvarába?! És még hozzá áldozat-e az, a mit hozni szándékozik? Hisz neki nincsen semmi, de semmi terve az életre, melyet lerontana. Mindegy, valóban mindegy, asszonynyal tölti-e el napjait vagy asszony nélkül. Egészen egyre megy, hogy vele vagy egy mással. De nem, mégsem. A kéz, mely után nyúl, hű, feláldozó, szerető kéz, és ez is valami. Levette kalapját, hogy a föllebbent szellő fujja ki egy kissé fejét. A csöndesen folydogáló ér

mellett megállt és körültekintett. Régen mosolygott rá oly jó szívvel a természet, mint ez este. Egy vidám dallamot fütyörészve ért haza.

- Bátyám, - mondá Istóknak, - a tizenegyedikiből hozass fel ma estére. Bátorságot kell szereznem valahogy, mert holnap leánynézőbe indulok.

Nem mondhatott volna semmit a mentornak, a min akár jobban elcsodálkozzék, akár jobban megörüljön. Egy darabig némán nézett rá, azután csöndesen emelni kezdte két foltos karját és gyöngéden Béla vállára nyugtatta.

- Értelek, fiam, - mondá és kis szürke szemei boldogan mosolyogtak. Tudom, kire gondolsz, és tudom azt is, hogy meg akarod szabadítani a nyomoruságtól. Egyetlen pillanatra sem ingadoztam soha abbeli meggyőződésemben, hogy te (ne vedd sértésnek) a legnemesebb anyagból vagy formálva. Ha eszembe jutott, hogyan jártál a parasztgyerekekkel együtt betlehemezni meg háromkirályozni, hogy egy-két fillért vihess haza szoronkodó szülédnek, nem mondhattam egyebet, mint hogy ennek a ficzkónak (bocsáss meg,) helyén van a szive. Ime, most is ott látja és egész életében ott fogja látni maga előtt a betlehembeli csillagot s az után indul. Az én áldásom... de ha fontolóra veszem, egy ilyen szegény ember áldjon meg, Béla.

- Köszönöm, öreg barátom, köszönöm, - mondá az ifju és megrázta Istók kezeit. De a mentor, a mint kiszabadithatta jobbját, megint csak átölelte kedvenczét.

- Úgy, úgy, Béla, - folytatta. Már-már tartottam tőle, hogy az ilyen magamféle magányos életre adod a fejedet. Pedig én is csak azért maradtam így, mivel az én mélyen tisztelt néhai barátomtól sohasem tudtam elszakadni. Mint Pallérossi Pallér István, kinek jogi és theologiai bizonyítványai egészen rendben vannak, kaphattam volna én leányt eleget, talán kedvemre valót is. A leányok sokat adnak a nemeslevélre, meg a végzett emberekre. A te jövendőbelid, az igaz, egy kicsit büszke hozzám; de azt hiszem, ha a te fényes logikáddal megmagyarázod neki, hogy ki vagyok, és megérteted vele, hogy eddigi szolgálataimmal kiérdemeltem mostani nyugodalmamat, akkor meg vagyok győződve róla, hogy a szíve jobban fog felém hajlani. Hát a tizenegyedikiből mondtad ugy-e?

- Abból, bátyám. Hanem megállj egy perczre. Hivasd fel a papot is, meg az ispánt s hozass kártyát. Az éjszaka úgysem tudnék aludni s nem szívesen maradnék szobámban. Töltsük vigan az időt reggelig.

A vigan töltött éjre következő hüvös, szeles reggelen már híre ment a dolognak a kastélyban, a mikor Béla föl akart lépni a könnyü kocsiba, lelkendezve szaladt feléje Sári ifjasszony egy frissen szakított rózsával, hogy azt tüzze gomblyukába; isten őrizz, hogy a nélkül megindul-janak, mert nem lesz szerencsés az utjok. Az öreg János is lám megegyengette, kiigazgatta kalapja mellett a bokrétáját és vigan hajtattak Bogád felé.

Már bámultak rájuk a Biróék sárgára festett kastélyának magas oszlopai, e sok kapitulácziót kiszolgált strázsák; a tágas udvar egész rideg tisztaságában terült el előttük; a kút körül a három szomorúfűz bólintgatva köszöntötte őket. Míg a kapunyitással vesződtek, a két házi kisasszony kisietett Béla elé, kinek hazaérkezte óta ez volt első látogatása Bogádon. Eufrozina fürtjei kifogástalan rendben rezegtek ránczos arcza körül, Eulália kegyes kezei szokás szerint összekulcsolva.

- Mikép vigasztaljuk fájdalmában mi, világtól elzárkódott szegény leányok! - mondá az első s csókra nyújtott kezével finoman és uriasan szorongatta az ifju jobbját.

- Ilyen csapások megpróbálják a hitet, - szólt a második. De a mai világ oly keveset törődik a vallással!

- Köszönöm kegyességöket, kedves néném, - mondá Béla, - nagyon köszönöm. Remélem, semmi bajt nem találok a háznál. Ágnes is bizonyára már egészen jól van. Vele szeretnék egy-két szót szólani minél előbb.

- Azonnal, kedves öcsém, azonnal, - biztatta Eufrozina, miközben befelé indultak. Szegény gyermek, mily nagy öröme lesz, ha önt viszontlátja! Ivánfi van nála épen, azért nem jöhetett ki. Mi igazán nem szeretjük, sem én, sem Eulália, hogy ez az úr annyit jön ide, mióta Ágnes árván maradt. Nincs modorában semmi finomság és olyan ügyetlen, akár egy deák. És senki sem tudja látogatásainak okát. Mit akar ő egy vagyontalan leánynyal? Ha szegény gyermekünk nem lenne annyira eszes és vigyázó, már komolyabb aggodalmak is ébredtek volna bennünk.

- Mert a világ rossz, - egészíté ki az ájtatos testvér. Foglaljon helyet, Béla. Ágnes egy pillanat mulva itt lesz.

A vendég egy perczre magányosan maradt a sárga szobában. Kissé fel volt indulva s izgatottan jártatta körül tekintetét a sárga társalgóban. A dusan megrakott pipere-asztal ezüst sárkányai fogaikat mutogatták neki s a copfos porczellán-khinaiak jóizüen mosolyogtak rajta. A szél zirgett-zörgött odakünn s Béla minden neszre összezörrent.

Egyszer csak kinyilt előtte csöndesen, zajtalanul a szemközti ajtó s egyszerű, fekete ruhában előtte állott Ágnes. Szintelenül, nyugodtan, mozdulatlanul állt ott. Mintha tegnap, tegnapelőtt s mindennap látta és sohasem szerette volna Bélát. Semmit, egy hangot sem hallhatott ez, a mint eléje sietett, a kéz, az arcz, a kebel, a szemek meleg beszédéből. Csak ajkai szólaltak meg:

- Jó napot, Béla.

- Jobbakat kivánok neked, Ágnes, mint az enyimek.

Leültek. Béla soká nézegette a szőnyeg rózsáit lábainál, megfordult tekintete a csufondáros khinaiakon is, csak a leánynak nagy, okos, megtört szemeit kerülte, melyek rajta nyugodtak. A csöndet utoljára is Ágnes törte meg.

- Eufrozina néném azt mondta, hogy beszéded van velem. Áteshetünk rajta?

- Igen, Ágnes. Elfeledtem, hogy vendéged van s perczeidhez előbbvaló joga van másnak, mint nekem. Rövid leszek, pedig sok mondanivalóm van. Ágnes!

Kezét nyujtotta Béla a lány elé, de ez visszahúzódott tőle. E vonakodás, e váratlan hidegség, e meglepő nyugalom még nagyobb zavarba ejtette a kérőt, ki kesztyüjét tépve s akadozva beszélt:

- Fogadd, fogadd el kezemet. Nemcsak e pillanatokra nyujtom. Megértem, megcsodáltalak, megismertelek és nőül akarlak venni. Nemesnek tudlak, szépnek látlak, enyimnek óhajtanálak. Megvan még a gyűrüm? A régi még a szíved? Feledd el azt a sebet, mely az enyimen van; hisz az csakis az enyim, s te talán boldog is lehetsz miatta. Nem voltam mindig az, - Istenem, nem voltam; - de most jó vagyok. Becsülj meg, Ágnes és fogadj el.

A lányt nem lepte meg kérőjének izgatott, heves beszéde. Arczáról nem kergette el a fájó nyugalmat, nem volt képes megnyitni szívét. Meggondoltan és hevülés nélkül adatott meg a felelet:

- Ismerlek, Béla, jobban ismerlek, mint te engem. Tudom, hogy nem szeretsz. Tudom, hogy bátyám rettentő halála - bocsássa meg nekem az ég - meghatott és rövid pillanatokra kijózanított mámorodból. Tudom, hogy szívednek egy nemes hangja hitt ide, hogy összeilleszd az elszakított iratot, leródd háládat jótevőd iránt és megmentsd egy szegény leány jövendőjét. Azt hiszed, hogy ma könyörülettel is beérem, mert szíved mást semmit nem adhat nekem. Ez pedig nagyon kevés ár azokért a rettenetes éjtszakákért, melyek a kálozdi kastélyban várnának

rám. Maradj meg te utadon. Hagyd a földön a gyűrüt, melyet elhajítottál és keresd az örömeket azoknál, kikhez nem irgalommal közelitettél, mint hozzám.

- Ágnes, hát remény nélkül bocsátasz el?

- Maradj hű magadhoz, Béla, és ne akarj senkit megcsalni remények emlegetésével. Neked nincsenek reményeid. Ennyi volt, a mit kelletlenül mondtam. Most itt a kezem, melyet azért a perczért megérdemlesz, mikor reám gondoltál. Fogd meg, egy pillanatra a tied. Így. És most bocsáss engem is a magam utjára. Hadd imádkozom le vétkemet és tegyek jóvá a mennyit lehet, egy minden izében derék ember boldogításával, kinek önzetlen szerelme meghatott.

Kinyitotta az ajtót és bevezette Ivánfit. A báró sugárzó arczczal köszöntötte Bélát. A sok elpazarolt esztendő bizonyítványa mind eltünt homloka pergamentjéről. Boldog és fiatal volt, mintha csak most kezdené az életet.

- Legyenek jó rokonok, - mondá ujolag fölcsendülő hangon Ágnes. A régi barátságot kössék atyafisággá. Béla, ki majdnem testvérem volt, - és leendő férjem.

- Im, itt a kezem, Béla barátom, - szólt a báró s minden pillanatban Ágnesre szökött a szeme. Sokat beszélnek róla, hogy ön milyen tudós. Én nem vagyok az; de tudomány nélkül is boldog, igen boldog ember vagyok. Nem kivánok egyebet, mint hogy önt is ennyire segítse bölcsessége. Ejnye, ez nem is volt épen rosszul mondva. Szorítsunk hát még egyszer kezet. Iszen olykor a tudósoknak is szükségük van ilyen magamféle egyszerű barátokra.

A hosszú ebéd, melyre a nének Bélát erőnek erejével ott fogták, nem igen izlett neki. Szerelmi nyil nem törött szivébe; de hát a minap a kis kertész - kinek fiatal lelkesedése sokáig kerülgette a ránczos, vén Sörösné pénzes ládáját - mikor kikosarazták, világgá akart bujdosni. Béla a nélkül, hogy nyugtalan vagy bánatos lett volna, kedvetlenségét nem tudta egészen legyőzni. Híven megtette kötelességét; nemesnek érezte a sugallatot, mely után indult; becsületesnek a kezet, melylyel kényszerítetlenül akart aláírni egy kötelezőt. Ezen a napon bizonyára semmi oka elégedetlennek lenni magával. De a kudarcz mégis csak kudarcz marad s várakozó házanépének, mely rózsával bocsátotta el, kosarat visz haza. Össze-összekoczintotta poharát a boldog vőlegénynyel s a kisasszonyok mind a husz fogás étel után újra kezdték az ámulást-bámulást a dolgoknak nem várt fordulata fölött.

Már estére járt az idő, hogy az öreg János kifordult a bogádi kastély udvaráról, melyben minden kavics a maga helyén volt. Az idő egyre gonoszabbul viselte magát. Az ég egészen szürkés sárgába borult, mintha a kavargó förgeteg telehordta volna porral. A szél esze nélkül nyargalt jobbra balra; rohanó paripáját verte, csapdosta s füttyögetett neki. A völgyben, szántóföldeken, réteken, a halmok oldalán, a szőllők közt mindent összetiport s valósággal tébolyodottan csapkodta hol erre, hol arra óriási porköpönyegét. Nem vetett rohanásának határt az erdő; a szélső fáknak hajába kapott, tépte, czibálta őket, mig sikerült neki kiszakítani gyökerestől és lehajigálni az árokba. Aztán tüszkölve, jajgatva, tombolva befurakodott a sűrűbe, ott törte-marta magát, dühöngött, pusztított, féktelenkedett és mikor a tulsó oldalon nagy-nehezen ki tudott szabadulni a kelepczéből, melybe maga keverte magát, megkönnyebbülten és nagyokat sóhajtozott. De csak ujra felhangzott szilaj füttye s a szabadban folytatta veszett tánczát. A lenyugvó nap széles, vörös karikáját, mocskos, sárga köd homályosította s az egész láthatárt letiprott áldozatok, hajlongó tehetetlenség, messze siró jajszavak, erőszakos dulakodás és lomhán hullámzó, nehéz, szürke felhők töltötték be.

E csúf időben vergődtek hazafelé Béla és az öreg János. A mint az esőmosta fakereszthez értek, hol a kálozdi és karámosi út külön válik, egy furcsa jelenet állította meg őket. Két, szörnyen megrakott és feldült szekér egész csapat szitkozódó, szaladgáló, sántító, fejevesztett embertől, asszonytól és gyerektől körülfogva. Béla kivehetett annyit, úgy a hallottakból, - csak egy-két ölnyire voltak tőle, - mint a látottakból, hogy az első szekérnek egyik igavonó

állatja sánta volt, elesett és ezzel minden szerencsétlenség főfő okozójává lett, mert az utószállítmány négylábú vezetői vakok lévén, neki mentek az előttük heverő romoknak, megbotlottak és azon vakon követték előljáróik szomorú példáját. A baj, melyet tétovázásuk és előrenemlátásukkal előidéztek, sokkal nagyobb volt, semhogy joguk lett volna oly nyugodtan, minden további lelkifurdalás nélkül féloldalt elnyujtózni az árokszélen. A tornyokká rakott szekerek kötelei megoldozódtak s a legcsodálatosabb mindenféle hevert és röpült szerteszét. Mintha az egyik valami fejedelmi kincstárból, a másik meg egy zsibárus-boltból rakodott volna meg. Itt egy aranyos trónus egyik lábát keresik a számtalan csónakorru paraszt csizma közt; a szél kaczagva kap fel egy koronát és egész tuczat fehér, fekete, vörös parókával indíttat hajrá-versenyt utána, mely hol a levegőben, hol a földön foly, de mindig távolabb a szekerektől; rettenetes fejező pallosok, ijesztgető gyiklesők, rozsdás kardok és dárdák élére egy szinehagyott, jámbor reverenda került; czifra menték, sárga csizmák, tollas barétek, apró selyem czipők fölött egy kis kutya jajgat, melynek a lábával történt szerencsétlensége; bilincsek, könyvek, puskák, végetlen vászon-végek, óriási és érthetetlen mázolások, nagyszemű gyöngyök, fekete álarczok, rongyos dominók, mindenféle papiros-szörnyetegek, réz gyertyatartók, szemfedők, koporsók, keresztek, félig leégett fáklyák, mindez összevissza martalékául a víg kedvre kerekedett viharnak.

A csoport, mely hol dolgozva, hol lármázva, hol kétségbeesve állta körül a romokat, nem volt érdektelen. Uroknak és mesteröknek egy sovány ember látszott, ki mérges tekintetét egész tragikus vadsággal jártatta körül a pusztulás képein. Kis fejével, csontos, régen borotvált, tüskés arczával, kidüledt szemeivel, nagy, horgas orrával és hosszú nyakán sokszorosan körülcsavart piszkos sáljával rendkivül hasonlított az örves keselyühöz, mely tudvalevőleg szintén hussal táplálkozik, mint a tragikus hősök. A vihar elől kissé védett erdőszélben ült egy fatörzsön s balját méltóságosan térdére illesztve, jobbjával pedig egy pálinkás üveget tartogatva, a szomoru játékokból megszokott erőteljes kifejezésekkel osztogatta parancsait két nyurga és egy, a természet érthetetlen csodája által jócskán meghízott alattvalójának, kik a feldűlt kocsik és szerteheverő ruhatár körül izzadtak, s az elszunnyadt lovakkal vesződő parasztoknak. Mint erős tölgyre a gyönge folyondár, úgy kuszott fel hozzá egy megviselt arczu, de szende szemű nőalak, kinek főkötőjén ezüstös csipkék voltak s erősen igyekezett szakadt keztyűs kezeivel minél szorosabbra kötni egy batyut, melyből a szél különféle szinű, alaku és tömöttségű bajuszokat és szakállakat ragadozott el. Távolabb egy másik nőt élesztgettek, ki úgy látszott, legrosszabbul járt a balesetben.

- Förtelem és ocsmányság! - kiabált a keselyü, egyet-egyet húzva a butykosból. Bendeguz, jobban húzd meg azt a nyomorult kötelet, mert porrá omlik az egész trónus! Rajta fiaim, munkához! (Megint egyet húzott s a parasztok felé fordult.) A kendtek gebéi alávaló párák. Kálmánka édes, a szél megint ott viszi a Friczi-parókát! (A sápadt, kis Kálmánka, kinek a paróka-vadászatban már egészen elfogyott a lélegzete, megint futásnak eredt.) Gézenguzok! Mária, te is megerőltethetnéd egy kissé a kacsóidat!

A folyondár úgy felpattant e méltatlanságra, mintha a legerősebb paprika lett volna.

- Azt hiszed, Pető? Hát a kisasszony ellen semmi kifogásod, a ki amott oly édesdeden szunnyad? Mi csak teszünk valamit és segítünk, (egyszerre három bajusz röpült ki kezei közül,) hanem neki úgy látszik, kiváltsága van az ájulásokra. Sohasem hittem, hogy az ő hősnői idegei oly gyöngék, mikor a dolgot kell kikerülni.

Ekkor lépett hozzájok Béla.

- Uraim, - mondá, - úgy látom, önök művészek és bajba keveredtek. Azonnal besötétedik egészen; nem segíthetnék-e valamivel?

- Azok vagyunk, - felelt a keselyű, - művészek. A művészet pedig és a sorsharag egy méhből születtek. A hires Hollaki-társaság vagyunk. Magam lennék az igazgató, Hollaki Pető. Mint hősszinészről bizonyosan hallott rólam az úr; direkczióba még nem régen fogtam. Ez nőm, utólérhetlen szende. A ki ott el van ájulva, az a drámai hősnő, még pedig...

- Az ott vele az intrikus, - vágott férje szavaiba a megviselt arczu szende. Amazok...

- De talán ne vesztegetnők az időt, - mondá Béla, - mert egészen ránk esteledik. Bizonyára szerencsém lesz majd megismerkedni valamennyiükkel. Hisz, a mint tudom, Karámosra készülnek. Talán a nőket bevihetném kocsimon?

- Igen, a nőket vigye be az úr kocsiján, - kapott rajta az igazgató. Az egyik úgyis el van ájulva, a másik meg itt sorba eregeti szélnek valamennyi bajuszomat. Mi megfeszített munkánkkal is úgysem tudom, mikor leszünk készen s kérdés, az új felpakolás után jut-e mindnyájunknak hely a szekereken. Meg Kálmánkát is bevihetné, ha már igazi nagylelkűség dagasztja kebelét. Csak a Fekete Sas előtt tegye majd le őket az úr. Hé Miklós meg Bendeguz, hozzátok ide Ilonát!

A folyondár egy percz alatt felkúszott a kocsira, elfoglalta a jobbik helyet és maga mellé húzta a fuldokló Kálmánkát. Az éledező hősnőt is oda szállították s miután a szende állandóan félrefordította volna fejét, elhelyezték a szabadon hagyott sarokban. Kisérője, az intrikus - egy kiélt arczu, sötét szemű ficzkó, - a mint Bélát megpillantotta, szinte hátratántorodva, vadul borzongott össze. De az már kezébe vette az ostort és gyeplüt, közéjük csapott a lovaknak és nem látott belőle semmit, a mi mögötte történt. Útközben tisztulni kezdett az idő s a kóválygó, sűrű fellegek közül ki-kibukkant a teli hold. Béla egyszer hátratekintett világánál s szenvedő vendégében egyikét látta a leghódítóbb nőalakoknak. Fekete öltözetében, hosszas, szenvedélyes és halavány arczával, a két ezüstös csillaggal nagy, fekete szemeiben, a hold titokzatos világánál úgy tetszett neki, mintha az éj királynéja lenne. Azután visszatekintett még többször, sőt egy kerülőt is tett a Fekete Sasig. A hogy beértek a nagy, ronda udvarra és leszálltak:

- Remélem, lesz szerencsénk a holnapi előadáson, - mondá kecses mosolylyal a szende.

- Köszönöm, uram, - szólt a királyné és egy szép, vékony, fehér kezet nyujtott eléje.

XIII. FEJEZET.
Az álnevü intrikus és a névtelen filozóf.

«Szikra István, csizmazia-mester». E bemutató szavakat kellett a járókelők fülébe harsogni a pléhtáblán felállított betű-glédának, mely nehéz fejjel és tántorgó lábakkal ugyan, de évtizedek viharainak ellenére egyenlő kitartással végzi feladatát. Nem is említve a koszoruval körülvett ország-czímert, melynek egyik mezejéről leázván a vörös festék, ezzel örök időkre feledésbe merült az illető mester bőkezüsége, ki a négy folyó közül egyet egyszerüen elengedett; csupán egy tekintetre méltatva azt a módos pár kordován csizmát a betű-gléda két oldalán, mely némi nagyítással azt látszik jelezni, hogy Szikra István keze-munkája (ha nem viselik) harmincz esztendeig is eltart: az egész tábla kétségkivül megérte azt a pint bort, melyben a becsülettel megremekelt fiatal mester 1843-ban Gurgó Kelemen szobafestővel megegyezett. Azóta jó és rossz időben esővel, széllel, sugarakkal daczolva, egy korhas póznán ott függ a tábla a megyercsi utczában, bizonyos büszkeséggel fordulva olykor hátra a csinos ház felé, melyről kérdés, hogy ő nélküle megépült volna-e ilyen tisztességes móddal valaha? A rég szolgáló betűk e késő este nyugalomra tértek fárasztó napi munkájuk után s magukra húzták a mindenekkel közös takarót, melyre se holdsugár nem esett a karámosi kalendáriom biztatásának ellenére, sem lámpafény nem vetődött, a városi tanács takarékos határozata szerint. A mély ároknak e szerint, mely a házak előtt végig futott s a padlóknak végetlen sorával hidaltatott át, gazdag aratása volt: minduntalan belebukott egy-egy tele fejjel botorkáló atyafi, ki (épen semmit nem tudván a földfelület alakulására vonatkozó újabb geologiai vivmányokról) sohasem mulasztotta el kifejezést adni elavult nézeteinek a hegyek és völgyek megszemélyesített alkotójáról. Szikra István uram nagy házának egyik apró ablakán hatolt csak ki - keresztül a lilababos függönykén - a hosszú udvarra egy kis világosság, mely a mellett tanúskodott, hogy odabenn még ébren vannak.

Csakugyan ébren voltak: a majszterné meg az inas. Szikráné asszonyom apró nadrágokat, apró mellényeket és apró janklikat foltozott egy serczegő faggyugyertya vöröses világánál a már elnyugodott 1. 2. 3. 4. és 5. számára, kik soha becsületes nevükön nem neveztetvén s az ezeknek pótlására használt «sumesz», «kamasz», «mamlasz» és a többi czimek is folytonosan felváltva alkalmaztatván, biztosabb megkülönböztetés okából kénytelen vagyok számokkal látni el őket. Az anyai gond tehát egy bodratlan és fodratlan hálófőkötőben, fakó arczczal, zöld szemekkel és ránczos ujjakkal virrasztott fölöttük, mig Miska nagy sóhajtozás közt és minduntalan elbóbiskolva fonalat szurkolt. A tisztes asszonyság szemmel láthatólag rossz kedvű volt; czérnája gyakran elszakadt, tüjével sokszor bökött az ujjába, egyre izgett-mozgott, képzelőtehetségének erősebb föllendülései alkalmával rápaskolt tenyerével az apró nadrágokra, gorombán meghúzogatta az apró gallérokat és Miskának egy pillanatra sem hagyott békét.

- Hova bámulsz, Miska? Úgy áll az a fonál a kezedben, mintha te is a komédiába kivánkoznál. Hanem várj csak, majd adok én a te hátadra komédiát.

Miskának nem kellett sokáig várakoznia, hogy megkapja, a mi igértetett neki. Ez a megintés pedig tulajdonképen nem is az ő hátára volt szánva, hanem Szikráné asszonyomnak már az szokása volt, hogy azon töltötte a haragját, a kit legközelebb ért.

- Nem én, majszterné asszonyom, nem én - tiltakozott az inas és oly buzgón húzta, nyujtotta a fonalat, a mint csak egy komédiába sohasem kivánkozó csizmadia-inas teheti. A tények azonban nem voltak elégségesek védelmére.

- Nem te? - pattant föl Szikráné és négy apró janklit dobott félre, egy kis oldalajtót fedezvén föl, melyen a lelkét szorongató gondolatok napvilágra juthatnak. - Nem te? Hát talán a majszterodat akarod csúfolni, hogy az kivánkozik a teátromba?

- Nem én, majszterné asszonyom, nem én!

Semmisem használt.

- Ne, te mihaszna, ne! Megérdemled, a mért itt vernyogok miattatok, mint az éjtszakai bagoly és várlak haza a korhelykedésből, mint egy becsületes feleség és tűröm, szenvedem a sorsomat, mint egy valóságos mártirom és előbb-utóbb elvesztem a szememvilágát ezen a rémítő foltozáson. (Mindig nagyobb méregbe jövén, ujra beleszúrt az ujjába.) Te, te kamasz, meglöktél!

Az inas feláldoztatásának háromlábú oltárán elszunnyadt és oly csöndesen volt, mint a hal. Ébredése nem volt kellemes.

- Nem én, majszterné asszonyom, nem én! - sietett tiltakozni a megtámadott; de mindhiába. A kikerülhetetlent nem háríthatta el magáról. Az ő ellensége nem ismert pihenést.

- Tudom én jól, hogy mi lakik a te borzas fejedben és hogy mikor a kutyakomédia itt járt, a te hátadon ugráltak végig a kutyák és nem szebben kefélted-e ki má'ma reggel is annak a komédiásnénak a lyukas czipellőjét, mint az enyimet, te?

- Nem én, majszterné asszonyom, nem én!

- Te semmiházi te és...

És a többi. A mesterné (egyike azoknak a nem csekély számú hölgyeknek, kiknek lelki egyensúlyát a Karámosra érkezett színtársulat tökéletesen megzavarta) tovább dúlt-fúlt és haragjában nem kimélte sem az egyet, sem a kettőt, sem a hármat, sem a négyet, sem az ötöt. Az egyiknek a haját czibálta meg; a másikra, ki rettenetesen szuszogott, úgy ráordított, hogy a legrosszabbtól lehetett tartani; a harmadiknak helyzete igen csábító levén, jót húzott rá; a negyediknél bizonyos gyanúokok merülvén fel, kikapta és megfordította; az ötödiket sem kímélte és lett e közben olyan sírás-rívás, hogy a gazda csak hatodszori koczogtatás után bocsáttatott be, miután Miska előbb megszenvedett volna abbeli készségének kinyilvánításáért is, hogy mester urát mielőbb bebocsássa.

Szikra István uram megérkezett. Méltóságos léptekkel, nagy, kampós bottal, kifent, szürke bajuszszal és csöndesen hunyorgató apró, fekete szemekkel jött.

- Adjon isten jó estét, asszony, - mondá, botját a kályha mögé támasztva. - Mi dolog ez, hogy a csemeték most is ébren vannak?

- Igenis ébren vannak, - felelt az asszony, noha a csemeték nem szűnő ordítással maguk is megfeleltek maguk helyett. - Igenis ébren vannak és ébren lesznek eztán már minden éjjel és sírnak és le nem tudják hunyni szemöket, ha te ezt a komédiásnét befogadtad a házadba, a miben az én boldogult első uramnak is ötszáz forintja van és...

- Váltóban - vetette közbe a gazda.

- Igenis váltóban és bár ne lenne sehogyse, ha már te egészen a csavargó életre adtad magadat és a kifestett képű személyek miatt engem szünet nélkül kisebbítesz és ne legyek becsületes asszony, ha azt a komédiásnét el nem zavarom a házamból, a miben az én boldogult...

- No, most csitt asszony - dörgött bele egész nyugalommal és méltósággal a gazda s bajszán egyet pödörve letelepedett. - Ha ott lettél volna a fölséges játéknál ma este a Fekete Sas-ban, bizonyosan máskép beszélnél.

Az 1. 2. 3. eközben elcsöndesedett s csak ketten kisérték anyjok kifakadásait:

- Én beszélhetek, te ember, a mennyit akarok és beszélek is és beszéltem is teljes életemben...

- Azt igen bölcsen tudom, hogy teljes életedben sokat beszéltél, asszony - folytatta a sodrából kihozhatatlan csizmadia. - Épenséggel azért nem vittelek magammal a szinházi előadásra, mivelhogy ott hallgatni illik. Sohasem hittem, hogy annyi becsületet arassak azzal a szépséges kisasszonynyal, a kit lakónak fogadtam vala. Szinte-szinte eszét vesztette az egész néző sereg, mikor ő kezdett szolnokolni és mindenfelől irigykedve tekintenek rám, hogy én nálam lakozik. Tiszta drága bársonyba volt öltözködve és arany tű volt a hajába tűzve. Egy megcsalatott királyleányt adott elé. Asszony, hallod-e ezt: tiszta bársony és arany tű!?

Miután 4. és 5. is horkolni kezdtek, Szikráné hallotta és így felelt:

- Mit nekem a te tiszta bársonyod, Szikra! Azt szeretném én tudni, hogy becsületes úton szerezte-e és minek pingálja pirosra a képit és hol vannak hozzátartozandói? És ismertem én már asszonyokat, a kik azt sem tudták, hogy mit csináljanak a sok aranyukkal és gyémántjukkal és mégsem tudták megfizetni az első uramnak az árendájokat és...

- Az teljes lehetetlenség, asszony - jegyezte meg a bölcs férj - hogy valaki nem tudván mit csinálni aranyával és gyémántjával, ne tudta volna megfizetni a te első uradnak az árendát. A mi pedig a hütelen vitézt illeti, ki a mi kisasszonyunkat csalfa-hitetlen módon otthagyá...

Az utcaaajtó zörgetője ismét hangot adott magáról.

- Szaladj Miska, szaladj. A kisasszony érkezék haza - mondá Szikra uram s félbeszakítva elbeszélését, hirtelen fölemelkedett üléséről, felkapta a gyertyát, hogy majd világít ott künn, de - hogyan, hogyan nem - egy szempillantás alatt szuroksötét lett a szobában.

A megcsalatott királykisasszony, a csalfa-hitetlen vitéz és a fekete lelkű gonosztevő ott álltak az utczaajtó előtt. A lány egészen be volt burkolva egy szürke nagykendőbe, mely alól a sötétben csak szép, nagy szemei csillogtak elő. Szegi Miklósnak, az intrikusnak vékony kabátkája a hűvös őszi éjjel szomorúan tett bizonyságot arról, hogy a mai rossz világban még az intrika sem jövedelmez valami sokat. A szerelmes könnyű zekéje az időjárás szempontjából szintén kifogás alá eshetett; de a lángszív mindent kipótol.

- Az átok felséges volt, Ilona kisasszony - beszélt Bendeguz, a szerelmes. Az öltözőben láttam, mikor az igazgatóné felpofozta dühében a szolgálóját. De fölséges is volt! Ha meg nem sérteném vele szegény feleségemet, ki ezóta valószínüleg szenved, azt mondanám, hogy: hasonlíthatatlan.

A hölgy valóságos királyi fenséggel fogadta pályatársának hódolatát, míg az intrikus - egy nagy fokossal kezében - mogorván álldogált a háttérben és várta, míg Miska megforgatja a závárban a kulcsot. Az ajtó már kinyílt s belülről valami távoli küzdelem zavaros hangjai hatottak ki. Miklós búcsura sem közeledett, inkább odább haladt egy-két lépéssel. A lánynak kellett magához inteni:

- Hát jó éjt, Miklós és sok szerencsét! Olvassa meg ma este a gerendákat és beszélje majd el, mit álmodott, mert az beteljesedik. Nyujtsa kezét és térjen eszére.

- Térj eszedre barátom - ismételte komor társának a szerelmes, a mint tovább ballagtak a megyercsi utczai ház elől. Hisz annyi a világon a leány, mint a vetésben a buzavirág! Minek ragaszkodol úgy ehhez az illattalan tulipánhoz? Csak rá kell nézned, hogy nem neked való. Igazi grófné. Hanem hát persze a szerelem olyan, mint a szembekötősdi játék. Hiszen lebegett én körülöttem is elég grófné; de Laura szebb volt a feselő bimbónál és - megtántorodtam. Megyek, megyek is, mert ezóta ki tudja, egyedül vagyok-e még a világon, kit Babérosinak hínak?! A bába már három napja biztat.

- Más, más az én bajom most, Bendeguz - mondá siető barátjának a komor intrikus, kinek fején hátra volt csapva a kucsma, mogorván összevont szemöldökkel bámult a földre maga előtt s dühösen szorongatta kezében fokosát. - Nem az a bajom pajtás! Tudod, hogy én a világon sohasem nyughatom meg. Hiába, már arra születtem, hogy minden lépésemnél utamat állja a sors. Egy halálos ellenségemet láttam a napokban, kinek adósa vagyok. Azt akarom megfizetni, ha úgy metszem is ki magamból. Pedig valami ilyenféléhez kell folyamodni, mert (itt indulatosan fordította ki a vékony, zsinóros kabátka üres zsebeit) így néz ki a kasszám.

- Pajtás, - sietett megvédelmezni magát idejében a reményteljes szerelmes - tudod, hogy és minő költekezésnek nézek elibe. Egy kis síró baba hasonlít a sáskához; mindent föleszik a háznál és senkinek sem hagy semmit. Hanem támadj rá Hollakira; még ott találod bizonyosan a Sas-ban. Rohanj rá, mint az éhes párducz és ne hagyd magad! Fenyegesd, hogy megválsz tőle, ha nem fizet. Azt ugyan nem fogja hinni, de mégis többre mégysz vele, mint szép szóval. Ismerni kell az embereket, barátom. Hanem én csak lopom itt az időt, pedig azóta isten tudja, mi nem történt szegény feleségemmel. Tedd a mit mondtam. Hol is lakom én? A megszámlálhatatlan sok csizmadia közül sohasem tudom, melyik az enyim.

Elváltak s a borús intrikus egyedül, siető léptekkel haladt vissza a sötét utczákon. A kátyus, girbe-gurba utakról a díszesebb utczákba jutott, melyekben már lámpáknak is kellett volna égni. A szűrébe húzódott bakteren kívül nem találkozott senkivel egész a Fekete Sas-ig. A messze hírű fogadónak, melyben a vándor muzsa tanyát ütött, egyik kis földszinti szobájában Hollaki Pető igazgató úr még számlálta az este gazdag jövedelmét és éles, hegyes keselyű-körmeivel egyengette ki a használatban meggyűrődött belépti jegyeket. Halommal állott előtte kis asztalán a bankó s kicsiny arczára s kidülő szemeire olyan elégedett mosoly fészkelte magát, a minő csak valaha fölkeresett egy, a legmagasabb régiókban lakó és mindig éhes orv-madarat.

- Ördög és pokol, - rikácsolta magában - dicső, fennszárnyaló lelkű nép ez a karámosi! Hetven, nyolczvan, nyolczvanegy, nyolcz... Mit akar barátom? Mi járatban van itt éjnek éjt-szakáján?

Miklós oly izgatott és durva gorombasággal szólalt meg a hozzá intézett kérdésre, mely finom cselszövőhöz egyáltalában nem illett.

- A fizetésemet szeretném - mondá - a mi még kijár. Ma teli házunk volt.

Az igazgató hátradült székén is kifeszített mellel egy ideig némán meresztette rá szemeit. Gondolatainak hadseregét ezalatt rendbeszedvén, ekként verte vissza a rohamot:

- Miféle elhirtelenkedett és eszeveszett támadás ez, barátom? Egyetlen ádáz csapással akar tönkrejuttatni?

- Semmi egyebet nem akarok, igazgató úr, mint azt a potom pénzt, a miért megszolgáltam. Becsületbeli kötelezettségeim vannak, melyeket ki kell elégítenem.

- Becsületbeliek? - kiáltott föl a direktor. - Jegyezze meg magának, barátom, hogy a becsület mindenek előtt való ezen a nyomorult világon! Jegyezze meg ezt és mondjon le követeléséről.

- Miféle követelésem lenne nekem! - mondá egyre türelmetlenebbül az intrikus. - Követelni csak itt követelhetek. Másutt tartozom, adós vagyok.

- Az is nagy kérdés, hogy kinek adós, barátom. Talán lelkes műbarátnak, vagy valami köznapi léleknek? Mert ez mázsányi súlylyal esik a latba.

Bodóné nem sokra ment a csűrés-csavarás ritka művészetével. Miklós fokosa dühösen dorombolt a poros padlón és felelete a lehető legegyenesebb volt.

- Fizessen ki, direktor úr, rögtön, vagy itt hagyom a társulatot.

A keselyű fejében egy pillanat alatt átvonultak mindazok a darabok, melyek előadásához intrikus nem kivántatik. A színirodalom jámborabb fajtájú termékei fölött tartott szemléjének eredménye azonban nem lehetett teljesen örvendetes, mert - miután a kassza-fiókban rejtegetett pálinkás butykosból jót húzott s utána egynehányat a ragadozó madarak hangján krákogott volna, - lehető kedélyes arczot öltve emelkedett föl ültéből és tíz karmát Miklós két vállára nyugtatá.

- Fiatal barátom - szólalt meg minduntalan újra kezdett és egyre érzékenyebb krákogás közt - önnek tapasztalatlan, ifjú lelkét az az alattomos Babérosi galád összeesküvésbe keverte ellenem. Tudom, hogy önnek tiszta öntudatát bűnsúly nem terheli s csupán lelkiismeretlen embereknek szánandó áldozata. Hát mondja meg őszintén, nyilatkozzék szíve mélyéből, mi ellen van alapos kifogása? Nem osztok-e önnek elég szerepet? Nem vagyok-e atyja helyett atyja?

Az intrikus mérgesen csapott fegyverével az asztalra, melyen a felhalmozott bankók és belépti jegyek reszketni kezdtek ijedtökben.

- Kifizet-e vagy nem? - kiáltá.

Nem volt semmi menedék. Hollaki úr még csak azt a legeslegutolsó kétségbeesett kisérletet tette meg, (számítván a homályosan pislogó gyertya szíves közreműködésére) hogy egy-két papiros-forint helyett belépti jegyeket próbált Miklós markába csúsztatni. A hadicsel azonban idejekorán felfedeztetvén s az intrikus nélkülözhetetlensége újabb és újabb meghányás folytán sem vonathatván kétségbe, a direktor - hála a karámosi közönség fennszárnyaló lelkületének! - potom tartozását végre is nagy krákogás közt kénytelen volt teljesen kifizetni, miután a butykosból nehányszor erőt merített hozzá és számtalanszor elmormogta:

- A múzsa és a lelkesedés ma már semmi! Valóban semmi! Hja, a múzsa és a lelkesedés!

Miklós, a mint megkapta pénzét, izgatott, siető léptekkel indult hazafelé. Ez az otthon egy visszataszító kis nedves, földes lyuk volt, festett asztallal, roskatag nyoszolyával, zöld kályhával és oly nehéz, sűrű párákkal, melyeket a gyertyavilág sohasem tudott egészen áttörni s ennélfogva mindig úgy tetszett, mintha a szoba valami végetlen, földalatti üreg lenne. De olcsó volt és ez a fődolog. Az asztalon kis keretben állt Ilona színezett fényképe: fején korona, haja ziláltan lebocsátva, arcza rútul kipirosítva és övében tőr. Kihívó pillantást vetett az érkezőre; de az intrikusnak most sürgősebb dolga volt a sóhajtozásnál. A rózsás fali óra mutatója épen éjfélen járt, mikor a következő levél írásába fogott:

Uram!

Már évek óta keresem önt; de mindig azt hallottam, hogy külföldön van s nem állhatunk szembe egymással. A napokban elém hozta sorsa. Nekünk igen nagy számadásunk van együtt. Jóllehet ön gazdag úr, én pedig koldus komédiás vagyok, ön véghetetlen sokkal tartozik nekem: testvéremmel, kit ha meg nem gyilkol... Igen, uram, ön gyilkolta meg őt és ha ezt nem teszi, talán lett volna valaki elhárítani rólam a gonoszul agyarkodó sorsot, mely hatalmába kerített. Még nem számoltunk érte; de a mi késik, nem múlik. Előbb le akarom fizetni azt a nyomorult összeget, melyet az ön erszényéből elkártyáztam a Griffben. Törlesztésére itt van az első küldemény. Majd ha az egészet letisztázom, akkor számon kérem az én követelésemet. Engem most máskép hínak, mint a hogy ön ismert s igazi nevemet nem irhatom e sorok alá. De e levélből gondolom rám ismer s ha van lelkiismerete, (az önhöz hasonló gazdag uraknál ép olyan kérdés, mint a magamfajta nyomorultaknál) nem alszik sem az éjjel, sem a következőn rózsás párnákon.

Szegi Miklós.

A levél itt elsietett, ott elmázolt betűkkel volt írva. Miklós nem gondolt vele; beletette pénzét, összehajtogatta, bepecsételte és Kálozdy Bélának czímezte Kálozdra. Azután kirugta maga alól a gyöngélkedő széket és sétálni indult. Földalatti végetlen barlangját nagy és gyors léptekkel méregette, hol felkapva, hol lecsüggesztve fejét. A királyné sugaras szemei szakadatlanul követték útján és soká, soká csalogatták magukhoz, míg végre meg bírták állítani. Lekönyökölt az asztalra és nem ügyelve a rózsás óra rekedt hangú ketyegésére (mely mind hangosabban figyelmeztette a megrabolt éjtszakára) egy darabig nézte a képet. Vad hangok törtek fel kebeléből, vészes, rokonszenvet nem ébresztő sóhajok, melyekben fájdalom és düh jutottak érthetetlen szóhoz, mint a sűrű erdőn tévelygő szél sívása, mely annál hangosabb, minél tehetetlenebb. Egyszer csak megint kezében volt a kesergő intrikusnak a toll s egy új lap telt meg előtte új, kusza sorokkal.

Ilona kisasszony!

Mindig csak önre gondolok. Már elmult éjfél s még nem hasad a hajnal. Az én silány életem fölött is elkongott már a rémséges óra; de isten tudja, elkövetkezik-e rá valaha a nappal! Nevetni való gyerekség! Bizonyára leghamarabb czélt érnék s legokosabban is tenném, ha egyszer-mindenkorra besötétítenék mindent magam körül. Csak azt az egyetlen lánczot vagyok gyáva eltépni, melylyel önhöz kapcsolt a végzet. Hallgasson meg, Ilona! Írnom kell most önnek, mert ezelőtt egy-két pillanattal tettem valamit, a miért egy szemerrel különbnek érzem magamat, mint máskor. Talán nem találok megint, megint, megint... tizedikszer, századikszor süket fülekre. Mindenki azt tartja, hogy ön szívtelen. Nem lehet az, nem lehet, mert megszánt és megvigasztalt egy gonosztevőt. Ha gazságomban részvétet érzett irántam, hogyan taszíthat el őrültségemben?! Ha tudná, milyen határtalanul, vadul és őrülten szeretem önt! Nem akarok hazudni, tudom és megmondom, hogy nem lesz boldog velem; de azt is tudom, a milyen féktelen állat lakik bennem, hogy mással még kevésbbé lesz boldog. Teletöltötte már ürömmel az én életem poharát a sors; ha önt elvesztem, Ilona, ki fog csordulni. Esedezem, mindenre kérem, nyujtsa nekem a kezét, legyen az enyim, mentsen meg, mert még jobban is elveszhetek, mint a mennyire el vagyok. Követni fogom, mint a hű kutya. Önnek szüksége van két védelmező karra. Én már úgyis tele vagyok harapással; hadd marakodjam önért! Követelem, hogy legyen feleségemmé, mert része van önnek is benne, hogy vérem ilyen eszeveszetten fölkorbácsoltatott. Minek engedte magát megcsókolni a szinpadon; mért nem taszitott el magától? Minek mosolygott rám; miért nem kergetett el a küszöbéről?...

Itt kiesett kezéből a toll. El sem olvasta, mit írt, csak fogta és összeszaggatta a papirost. Számtalan ilyenféle levelet írt már ő; az egyiket elküldte, a másikat összetépte. Az eredmény csak annyi volt, mintha valamennyit összetépte volna. Eloltotta gyertyáját s levetette magát szegényes fekhelyére. Csontos, sovány, lázasan égő arczát elrejtette és hosszú ideig mozdulatlanul maradt. Majd hánykolódni kezdett és szemeinek meredt, vörös karikái fényleni látszottak a sötétben. Felkönyökölt ágyán s száraz, ércztelen hangján morogta: - Tetthez fogok; mihez, még nem tudom; de rá a földnek is remegni kell! - Miután azonban a *Lear* részint kivül esett szerepkörén, részint Hollaki Pető dráma- és népszinmű-társulata által sohasem jutott előadásra, nem igen volt kilátás rá, hogy ama földet remegtető tetthez hozzá fogjon egyhamar. Már szobájának udvari ablakán becsillant a mécs gyönge világa, melylyel a korán kelő Évi szolgáló tehenet fejni indult az istálló felé.

A két levél közül csak az egyik veszett kárba. A másikat idején megkapta a kálozdi kastély fiatal ura. Épen tiszteletes Molnár Ábrahám úr volt nála látogatóban s azt fejtegette előtte, hogy a megátalkodott fejű parasztok ebben a sanyarú esztendőben sehogysem akarnak könyvet venni az iskolás gyerekeiknek, pedig kétségbevonhatatlan igazság, hogy sem az írás-olvasás tudományát, sem az igaz hazafi szellemet (mely kettőnek a zsenge szívekben való

megfészkeltetésére törekszik tulajdonképen az iskola) az ujjából szopnia senkinek nem lehet. Béla sápadva olvasta a levelet, melyből néhány rongyos bankó a padlatra hullott. Nem nyult hozzájuk; némán intett Palkónak, hogy vegye föl s adja át a tiszteletesnek: szerezzen könyveket rajta az iskolások számára. Azután olyan mosolylyal bocsátotta el vendégét, melyről ő maga valósággal nem tudott semmit, mint a hogy nem tud a kopár, hideg, fekete föld arról a bágyadt sugárról, mely játszani tévedt föléje.

- Ez is, még ez is! - sóhajtotta Béla és hosszan függesztette szemeit a kezében tartott levélre. Azt hittem, már idegen világban vagyok, s nem ül többé sarkamban ama fiatalkori bolondság emléke. És ime, a hogy eldobtam a kantárszárat, megint visszajutottam bűvkörömbe, melyben táltosok, boszorkányok, kisértetek és hazajáró lelkek idézgetnek maguk elé. Te is egy vagy e félig meghaltak és félig feltámadottak közül. Mátyás! Kikivánkozol a sirodból, mert egyszerre eszedbe jutott, hogy életedben még elfelejtettél valamit. Hadd nézzem csak, hol a pokolban is kóborolsz? Ah, nem látom, nem tudom; de minek is lenne tudnom?! (a postabélyegen olvashatatlan volt a helynév.) Tán egészen közelemben jársz, mint a középkori bosszuálló lovagok, kik halálos ellenségük vára alatt építettek gunyhót. Pihenj, szerencsétlen! Azt hiszed-e, hogy ha véresen, szétzúzott fejjel, vagy átszúrt szívvel fekszel le koporsódba, az én lelkem terhe elviselhetetlenebb lesz? Van még bor, czimbora is, elég szép a világ. Vagy engem akarsz megölni s győztes kardoddal törni magadnak utat a fertőből kifelé? Hát azt hiszed, hogy nekem valami nagyon nehezemre esik meghalni?! Csak jőjj, jőjj! Addig is köszönöm figyelmeztetésedet. Letelt a nehéz gyász ideje, mely kastélyom fölött borongott s idején látom ajánlani magamat kisérteteimnek, kik szívesek voltak megosztani velem magányomat. Isten veled bátyám, szegény, megcsalatott vén bátyám, ki éjjelenkint oly durva szavakkal kértél tőlem számot gyávaságomért, melylyel átkodat egy ártatlan főre sujtani engedtem! Isten veled te édes, szép, feledhetetlen leánya a haboknak... Nem, nem; ha rád gondolok, jobb vagyok. Fényes fekete fürteiddel játszottak a holdsugarak s az ár ezerszer ragadott tőlem el és ezerszer hozott vissza nekem. Szeretlek, szeretlek, szeretlek; de hagyj el engem, mert ha látlak, csak nyomorult vergődésnek érzem azt, a mit az emberek életnek neveznek. Isten veled, isten veled! Hadd éljek én a magam módja szerint. Hadd nyittatom ki a kapukat czimboráimnak, hadd megyek közéjök!

Így tépelődött, merengett, őrjöngött e boldogtalan ember. Nem tartozhatott ama szerencsés szerencsétlenek közé, kik hasznos munkában keresik a «bus lelkek enyhe örömét». Erős, nyugtalan, rajongó képzelete olyan volt, mint a magas lobogó, mely szünet nélkül, éjjel-nappal száll, libeg, reszket, forog; de örökké csak póznája körül, a szél járása szerint és utat nem mutat senkinek.

Istók ott állt Béla ajtaja előtt és hallgatózott. Egy nagy elhatározás bátor kivitelére készült. Ifjú gazdáját már jó ideje nagyon búsnak, szórakozottnak, megérthetetlennek látta; de egy-két napja meg már épen nem tudta, mit gondoljon felőle. Igaz, kosarat hozott haza Bogádról; de mi egy kosár olyan embernek, ki a világot csaknem egyik végétől a másikig bejárta?! A napokat magában, némán, embereket kerülve tölti! Leveleit és hirlapjait csak épen hogy fölszakitja s alig váltott egy-két szót azzal az elhagyatott állapotban levő nevezetes emberrel is, kit Bárándy Gáspár úr úgy mutatott be, mint egyenesen Kossuth-tól érkezettet; a hogy reggel, puskával vállán elindul, úgy tér vissza déltájt és nincs rá eset, hogy csak egy árva foglyot hozna magával valaha; ablakát este kinyittatja és órákig bámul a sötétbe szótlanul; a kis Pirók harmonikáját, melyen egész éjfélig gyönyörü nótákat tudott muzsikálni, harmadnapja összetörette; Hazafit, ki pompás ajánlatokat tett neki a gabonájára, meg sem hallgatta, hanem nyitva tartja a granáriumát, és a mennyi éhen haló koldus három vármegyéből összeverődik, az itt mind ingyen életet kap s a hogy hálálkodni akarnak, úgy leszidja őket, hogy annak van jó dolga, a ki - tele zsákjával vállán - hamarább odább állhat. Uram fia, ha meggondolja, minő hét vármegyére szóló gavallér, széptevő, verekedő volt ilyen korában az ő mélyen tisztelt

barátja! Nem, ilyen csodálatos, észszel fölérhetetlen állapotba nem kerülhetett ő egyetlen kosár miatt, mikor az egész házasság inkább csak becsületbeli dolog lett volna.

Az oknak mélyebben kell rejtőznie valahol. Istók nem állapodott meg egyszerre benne, hanem elülről-hátulról bölcsen megfontolgatott mindent, mig hosszas küzködés után megért benne a gondolat, hogy: Béla filozófiájában kell valami hibának lenni. Ez ugyan jóformán semmi az ő megszámlálhatatlan tökéletességei mellett, (különösen a logikája, az valami utolérhetetlen!) hanem hát mégis csak egy kicsike kis hiányosság. Nem tehetett róla a mentor, de sárga, ránczos arczán egy rövid, titkolt mosoly futott át erre a gondolatra. E mosoly azt jelentette; ime kiderült, hogy mégis jó az öreg a háznál.

Ettől kezdve szakadatlanul azon törte fejét, mikép adhatná legilledelmesebben és czélravezetőbben értésére, hogy ő - noha már nyugalomba van helyezve - a legkészebb szivvel bocsátja Béla rendelkezésére életfilozófiáját. Hisz akárhányszor megesik, hogy egy-egy régi penzionátus katonatisztet szolgálatra szólitanak. Utoljára abban a tervben állapodott meg, hogy úgy fogja mondanivalóit Béla elé terjeszteni, mintha ő mostanában egy uj könyvet olvasott volna «a bánatos lélekről», melynek ismeretlen autora tulajdonképen az ő álarcza lesz. Istók ugyan mostanában semmiféle könyvet nem olvasott s így olyat sem, mely a bánatos lélekről szól; de ha valahol, úgy e jézsuita-épületben, tán meg vannak engedve a jó czélhoz vezető, bár nem egészen kifogástalan eszközök is.

Ez elhatározásának kivitelére sompolygott Béla ajtaja elé a mentor, ki önfeláldozólag ki akart lépni nyugalmas helyzetéből kedvencze érdekében. Barna bársony mellénye alatt, melyen mind szürkévé kopott az arany sujtás, (Bencze parádézott még benne jurátus korában!) nagyot talált dobbanni a szive és egy perczre megállt. Elgondolkodott:

- Mégis csak hazugság az, a mihez fogni akarok. Egyébiránt, ha meggondolom a dolgot, nem vagyok-e én filozófus, nem vagyok-e névtelen és nincsen-e egész könyv a fejemben?! Eszerint pedig nem lesz hazugság, a mihez folyamodom. Hogy is akarom csak kezdeni? Igen, ilyenformán: Ha látom ezt a sok könyvet itt szobádban szerteszét heverni, Béla, mindannyiszor megszáll elmaradottságomnak nyomasztó érzete. A minapában azonban nekem is került egy gyönyörü könyv a kezembe. Egy kitünő, hasonlithatatlan könyv, Béla! Szerzőjére már nem emlékszem, (csak el ne pirulnék e pontnál! de czime az volt: «Bánatos lelkek vigasztaló kalauza.» Ha megengednéd...

Valami zaj szakította félbe a monológot. Belülről jött, pedig Béla egyedül volt. Istók hallgatózott. Kaczagás, valóságos kaczagás volt. Hála istennek! Eszerint talán az ismeretlen auktor közremüködése nélkül is jóra fordul minden baj. A nyugalmazott filozóf visszatért a priorszobába és megkönnyült lélekkel gyujtott pipára.

XIV. FEJEZET.
Arany ifjúság.

A karámos-vidéki arany fiatalság főhadiszállása a Fekete Sas volt, melynek vendéglőse a legcsinosabb szobaleányokat tartotta, elzárt kártyázó helyiségeket rendezett be, kávéházában és éttermében különös tekintettel volt a nemes ifjuságra s mindezeken felül szigorú alkotmányos érzést tanusitott a Schmerling-provizórium e napjaiban, mély megvetéssel szólván a vármegye urainak mostani paródiáiról, kik - azonfelül, hogy az alispánt Mutuszkának, a főbirákat Nikacseknek, Putzelbergernek és Wolframnak hivták - a Steiner-kávéházba jártak, miután ott a fekete kávé s tekejáték egy krajczárral olcsóbb volt és hazaellenes ujságok is valának olvashatók. Durák Péter, a «fekete sasos», tisztán a magyar nemesi elemre, az ügyvédi karra s a hazafiasabb kereskedőkre támaszkodott és szerencsésnek érezte magát, hogy Vincze bácsinak hitelezhetett, ki mindennap megveregette a vállát és sohasem fizetett.

Vincze bácsi volt az arany fiatalság ama tiszteletreméltó, vidám társaságának korelnöke, melynek törzse Karámoson lakott ugyan, de tagjainak legnagyobb száma vidéki volt. Vincze bácsi nem titkolta korát, s mikor a Kálozdról érkezett uj tagot félszázados vörös mellényére ölelte, csak úgy áradt belőle a visszaemlékezés Benedek urra.

- Ide közénk, Béla! Ugyan soká várakoztattál magadra; de tudtuk, hogy benned van a jó vér! Tudtuk, hogy előbb-utóbb miközénk kerülsz. Szegény Bencze pajtás, mintha csak téged látnálak az öcsédben! Nem volt az öregnél a világon jobb czimbora, fiuk! Csakhogy persze a maga idejében. Sugár, nyalka legény volt. Nem, nem született olyan igazi magyar mulató ficzkó azóta sem! Jobb idők is voltak azok a mostaniaknál! Tudja isten, mintha még éjtszaka is sürübben járt volna akkor, hogy az ember kedvére kimulathassa magát. De ki is mulattuk, már az igaz. Hol én vendégeltem meg a czimborákat...

- Az is igaz, Vincze bácsi? - vágott közbe a kötekedő Gencsy Laczi, mig Durák Péter ur és a pinczér Muki markukba nevettek a háttérben.

- Fogd be a szádat, öcsém, ha okos ember beszél! - utasitotta rendre az akadékoskodót a dicsekedő vén legény, mialatt Bélát folytonosan oda szorítva tartotta a vörös mellényhez. Hol én vendégeltem meg a czimborákat, a mint mondom, hol Bencze. Mikor aztán reggelenkint végig mentünk sarkantyus csizmánkban az utczán, nem volt ablak, a melyik ki ne nyilt volna utánunk. De azt mondom ám fiuk, - folytatá, - hogy egyetlen egy sem. Azt hiszem, annak a két legénynek a világon sehol sem lehetett volna párját találni. Ha Bencze kipödörte kaczkiás bajszát, ahhoz fogható csakugyan nem volt.

- Még a bátyámé sem? - tudakolta Gencsy Laczi.

- Mi közöd hozzá? - förmedt rá Vincze ur s az elérzékenyedés bizonyos árnyalatát vegyítve hangjába, a szokottnál még sokkal rekedtebben folytatta: - Ime, annak a páratlan czimborának mai napon megjelent közöttünk öcscse és örököse! Nézzetek ide, méltatlan-e ő hozzá, kinek emlékezete megmarad közöttünk, mig a világ világ lesz. Punktum. Ide a kezedet, öcsém! Én kivettem belőled a részemet, most itt van, netek.

És ezzel Béla, megszabadulván a félszázados vörös mellénytől, közprédára bocsáttatott. Egyik karból a másikba, egyik szivről a másikra került. A kávéház füstös levegője harsogott az üdvözlő kiabálásoktól. Gál Andris, ki együgyü tréfáiról és mindennek hitelt adó bárgyuságáról volt hires, mikor nyakába borult, mély részvéttel kérdezte tőle: vajjon igaz-e, hogy legközelebb megérkezett párizsi felesége? Vizaknai Gyuri, ki nem érezte magát egészen ártatlannak a hir költésében, mely ez alkalommal Bélának tudomására hozatott, harsány hangon a leghazugabb koholmánynak nevezte az egészet és hitvány szószátyárnak azt, a ki

Andrist felültette vele. A jó lelkü fiu szájtátva és szemmeresztve bámult rá s a legszomorubb gondolatok szállták meg emlékezőtehetsége felől, miután eddig neki még mindig úgy tetszett, mintha épen Gyuri beszélte volna a dolgot. Magába is maradt mélyedve sokáig, mig körülötte folyt az üdvözlés, ölelkezés, lelkesedés. Nyakába estek Bélának egymásután: Dacsó Artur, kinek legszebb lovai, legpompásabb fegyverei és legjobb legénykonyhája volt a vármegyén s uri szenvedélyei közt hires volt fogadási dühe; a kötekedő Gencsy Laczi, kiről senki sem tudta hol lakik és miből él; Fekete Miska, ki örökké valami uj masinán törte a fejét s legközelebb talált ki egy sajátságos gyufacsaptatót, melynél azonban a legéberebb vigyázatra volt szükség, hogy az illetőnek ujját is el ne csapja. Voltak még egynéhányan ezeken kivül; az egyik hires széptevő, a másik hires ivó, a harmadik hires kártyás; de mindegyik belekontárkodott a másik mesterségébe. Csak imént keltek föl a teritett asztal mellől s tették át az ülést a kávéházba; valamennyinek a fejében volt még a neszmélyi. Lármáztak, ujjongtak; csak az asztal végén a két «türt tag» viselte némi illedelemmel magát. Az egyik Mátéfi Rudi volt, Bélának szegről-végről atyjafia. Ez nemcsak testileg, hanem vagyonilag is egész eltünően sovány fiatal ember - utolsó sarja egy régi, elszegényedett családnak - ügyvéd mellett irnokoskodott Karámoson, minden mellékes foglalkozás nélkül, ha csak saját csizmáinak reggelenkinti kitisztogatását nem akarjuk annak nevezni. A társaságot azonban, melyhez születésénél fogva tartozott, naponkint fölkereste s ruházatának kopottságát azzal akarta jóvá tenni, hogy mindig volt rajta valami feltünő darab; majd övig érő aranyos nyakkendőt kötött, majd zászlónak is beillő darutollat tűzött lyukas kalapja mellé, majd csizmájának bojtjai a sarkát verdesték. Ő volt az egyik «türt». A másik Bélának iskolatársa volt: Bige Géza, valami vándor-ujság-szerkesztő-féle, ki nemrég költözött ide Rábavárról és hallatlanul befonván az idevaló könyvnyomtatót, meginditotta a *Karámosi hiradó*-t. Ezek is megkötötték, vagy felujitották mindaketten - noha általános lenézés között - Bélával a barátságot s a szerkesztő nem mulasztotta el lapja legutolsó számának egy, zsebéből előhuzott tiszteletpéldányával kedveskedni.

Az általános örömben Vincze bácsi csibukja mögül sietett kiadni Mukinak a rendeletet, (egy nagy fülü, csámpás pinczér, ki tükrös kabátjában pompásan odaillenék egy hollandi képre), hogy a legeslegfinomabb somlaiból hozzon fel.

- Ne olvasd, hány üveggel, - mondá rekedt méltóságával, - csak hozz, a mennyi a kezedbe akad. Abból hozz, a melyikről többször mondtam, hogy nincs párja a világon. Lódulj Muki és hozd, a mit mondtam. De valahogy meg ne találd olvasni. Mert olyan gavallérok nem igen vannak, de nincsenek is messze földön, mint mi vagyunk. Ezt tudd meg, Muki.

Muki azonban nem lévén teljesen fölvilágositva az iránt, hogy a páratlan gavallérok közül ki fogja az olvasatlan legfinomabb somlait megfizetni, egy kis ideig tétovázott.

- Mégis itt ácsorogsz? - rivallt rá Vincze. Nem tudod, milyen nagy nap van ma? Nem tudod-e, hogy az én Bencze barátom föltámadott halottaiból és egy olyan gavallér érkezett közénk, a milyen még nem volt és a ki mindent az utolsó krajczárig... Nem, nem, fiúk, ma meg kell engednetek, hogy minden az én... Hát mégis itt hallgatózol, Muki? Ebben a szempillantásban eltakarodj innét!

A somlai megérkezett s Vincze bácsi - teljesen megelégedve magával, hogy a gavallérságnak is sikerült eleget tennie, és kibuvó ajtókról is kellő számmal gondoskodott, - olyan felköszöntést rögtönzött hirtelenében az egész társaságra, de főleg a legfiatalabb, bár érdemekben épen nem utolsó tagra, hogy csakugyan párját kellett keresni. Az ismeretlenek összeismerkedtek, az ismerősök megbarátkoztak s a barátok összeölelkeztek, szóval a legjobb kedvben volt mindenki, mikor az asztalvégen magasba emelkedett a «türt» vándorszerkesztő közepén szétugratott hajéke, melynek gazdája némi torokköszörülés után így kezdett szólani:

- Azt hiszem, uraim, sőt egész valómból meg vagyok győződve róla, hogy a mai szép napot nem fejezhetjük be méltóbban, mint ha most...

- Ki beszél itt befejezésről? - kiáltott közbe Gencsy Laczi, kinek szemei már jócskán csillogtak s kellő önérzettel tekintettek szét a társaságon, ha ugyan valami hozzá méltó ellenfél magáévá tenné az imént hangoztatott véleményt, mert azzal a mihasznával csak nem ereszkedhetik szóvitába. Miután azonban a csak félig kidobott eszmét senki nem fogta föl, haragosan morogta maga elé: - Mivelhogy már mi nekünk most nincsen sem nap, sem éjszaka!

- Bocsánatot kérek, - folytatta Bige, - ha nem egészen szabatosan fejeztem ki magamat. Meggyőződésem az, hogy ha ifjui sziv dobog ereinkben, vagy akarom mondani ifjui ér dobog sziveinkben, mely minden szépért és nemesért hevületbe tör; (Vincze bácsi nagy, kövér tenyerével veregetni kezdte a vörös mellényt,) ha van hatalma fölöttünk a tündöklő szemek bájos mosolyának... Uraim, méltóztatnak megengedni, hogy folytassam? (A lárma és türelmetlenség nem csöndesül; Gál Andris szép lassan kihuzza a széket szónok alul.) Mert ha nem, úgy egyszerü szavammal felhivom önöket, hogy együtt maradván az egész szép koszoru, siessünk föl az emeletre a szinházba, hol Muskotai Györgyike k. a. jutalmára a halhatatlan Schillernek *Ármány és szerelem* czimű szomorújátéka adatik.

Vincze bácsi azonban, ki épen egy palaczk halandó schillernek járt a végére, nagy zajjal adta ki a jelszót, hogy innen egy tapodtat sem mozdulnak. Gencsy Laczi találóan magyarázta el, hogy miután nekik e nagy napon (ölelj meg, Béla!) nincsen sem éjjelök, sem nappaluk, eszerint estéjük sincs, minélfogva szinház ő rájok nézve ma nem létezik, ámbár igen jól esnék neki, ha Muskotai Györgyike, Falvay Piroska és főként a szépséges szép Ilona kisasszonyok a társaságot megtisztelnék. Mindenki maradni akart s Vincze bácsi kétesnél kétesebb kifejezésekkel küldözte le ujra meg ujra a pinczébe Mukit. Az Andris sikerült tréfája folytán pórul járt szerkesztő balesete rendkivüli derültséget okozván, csak fokozta a maradó kedvet. Együtt maradtak hát mind; csupán csak Dacsó Artur tünt el egy rövid órára, miután ő - mint Vizaknai Gyuri mindenkinek hiresztelte - a mai estére egy, két vagy háromszáz pengős karpereczet vett, melyet egy fehérbe öltözött kis leány fog a jutalmazottnak átnyujtani a karámosi műszerető közönség nevében. Időközben megérkezett a társasághoz Tuzok Szaniszló, a hires vadász is, lábszáraknak nevezett oszlopaival, bajusznak nevezett tüskebokraival, fogaknak nevezett agyaraival, zekének nevezett köpönyegjével és a Kóficznak nevezett czigányprimással. A mint a vonó rikatni kezdte a hurokat, a kedv mindig magasabb hullámokba csapott; Vincze bácsi homályos kifejezésekkel pezsgőt rendelt; Artur visszaérkezett s az általános ostromban szokott nagyuri nyugalmát tetette ugyan, de igazában szólni sem tudott az elragadtatástól; talán mondnom sem kell, hogy a vigasság reggelig tartott. A jókedv emez itélőszéke elibe sokan megidéztettek: a város és vidék szép asszonyai s leányai, különösen a múzsa ama szegény vándor gyermekei, kik az emberszólástól besározva kapják koszoruikat; kiknek hivatását csak szép arczukban keresik s mosolyukat mindenki külön követeli magának; kik védő nélkül keltek kalandos utjokra s egy-egy szál hervatag babérlevélért sok-sok virágot kell elhullatniok; kik mind fölfelé indultak és gyakran lefelé mennek; kiket a világ szemei elől, a lámpák fényétől kis kamaráikba és szük koporsóikba kisér a festett arcz átka. Bélát megismertették valamennyivel. A mulatság folyamába vidám változatosságot hoztak az együgyü Andris tréfái, melyek közül legtöbb hahotát idézett elő az, hogy két zsidó elől, kik a szomszéd asztalnál néma bölcsességgel valami fejtörő játékba voltak elmerülve, minduntalan elfujta a gyertyát. Nem kevésbbé kedvező fogadtatásban részesültek Gencsy Laczi pajzánkodásai is, ki az asztalvégi szegény Mátéfi Ruditól mindig az idő állását tudakolta, akárhányszor adatott is értésére, hogy Rudi otthon felejtette az óráját. Ez azonban kétségkivül kisebb baj volt, mint Vincze bácsi feledékenysége, ki szokása szerint a döntő pillanatban vette észre, hogy nincs nála a bugyellárisa. Szerencsére Béla épen kezénél volt.

Béla, a legjobb uton indult, eltévedt, elbódult s a nemes czélokról immár le is mondott Béla kifizette a korhelység leczkediját és fizeti, csak fizeti mindegyre az élet iskolapénzét. Fizeti és meg akarja vele vesztegetni a mestereket, hogy engedjék könnyedén keresztüluszni a nagy

tanfolyamon, melynek végén majd jól kikaczagja őket. A mint kocsija robog hazafelé a hasadó hajnal szüzi világosságában, bortól nehéz, álmoktól sanyargatott feje hátradől a vánkoson s az erdei reggel tiszta, derüs, hasonlíthatatlan képeire be vannak csukva szemei. A fölébredt szárnyasok mind betekintgetnek a kocsiba. A fülemüle csattogó dalába kezd s a kelő nap sugaras fénye a lombok homályos rejtekéből fel-felcsalja a magasba. Egy kóbor sas nagy, nehéz szárnyakkal szeli az üde levegőt és röpködi körül birodalmát. A fecske sebesen csap el fölötte s piczi szájában az ételt viszi kicsinyeinek. Az ég felé való emelkedésnek, a dicsőséges uraságnak és a szeretetteljes gondnak e képeit mind nem látta ő. Nem emlékeztették rá, hogy valamikor ő is próbált hangokat adni, melyek az eget és az örök harmoniát keresték; ő is élesítette karmait és erősítette mellét, hogy szabadon szeghesse át a dicsőség levegőjét; ő is akart fészket rakni. Lelkét betöltötték a nagy jövő ábrándjai; vagy a megnyilandó közpálya békés asztalánál, vagy ama legszentebb oltár előtt, ha áldozatot követelne. De czéljai, melyeket kitüzött, emelkedtek, távolodtak tőle s végre eltüntek a messzeségben, mint az a madár ott. Eszméi egy örök, elhagyhatatlan körben kóválygotak, ép oly sebeket vágó karmokkal és vérszomjas csőrrel, mint a sas. Hová lett a fiatal, ábrándos deák, ki pajtásaival a haza javára köszöntött és tett titkos fogadásokat; ki remegve csüggött minden jelen, melyből elhivatása közelgését magyarázta; ki magányos óráiban jövője lépcsőit építette, ébren töltött éjtszakákon keresztül tanulva egyebet, mint a mit tanárai számon kértek tőle; ki istent érzett magában, melynek engedelmeskedni tartozik akkor is, mikor áldozatokat követel tőle?! Engedelmeskedett; de egyben csalódott: az az isten sohasem követel nemtelen áldozatokat. Hol van ma ez az ábrándos fiu? Kereshetitek széles e világon és nem fogjátok megtalálni sehol. De hány, oh hány ilyen ábrándos fiut, kit nagy kék szemeivel könyve fölé hajolni, vagy szerelmes levelet irni, vagy örök barátságra kezet fogni, vagy egy rejtegetett lobogót csókolni láttatok egykor, - hányat kereshettek az élet nagy vásárában, a pénz után futkosók, a gazdag feleség szeszélyei alatt görnyedezők, a könnyüvérü élősdiek, a lelkiismeretes hivatalnokok seregében és hányat fogtok közülök megtalálni?! Hol van hát, hova lett Kálozdy Béla? Mig a kocsi körül zizegnek, suttognak az ágak, melyek örökké büszkék fognak maradni rá, hogy egy győzelmes honvédsereg az ő leveleikkel ékesíté csákóit; míg a madár panaszosan énekli, hogy mindent, mindent elfelejtett, a mit egykor tőle tanult: ő félreszegett nyakkal alszik kocsijában és zavaros álmaiban egy szép, sugár, barna alak ingerkedik vele, kit ő nemrég az éj királynéjának nevezett magában.

E szép alak nemcsak Bélát foglalkoztatta, hanem úgyszólván az egész karámosi fiatalságot, melynek tagjaiban szintén megvolt az a hiuság, hogy szivesen hallották, ha a városi pletyka nevüket egy-egy általánosan ismert nőével hozta forgalomba. Az arany ifjuság mindjárt első este szerencséjének tartotta Hollaki Pető direktor úr egész társaságát vacsorára hivni meg, melyről nem hiányzott senki, kivéve a kis Babérosira váró urhölgyet és Ilonát, kit az uton legnagyobb baj ért. A vacsora mellett, melyről az igazgató úgy nyilatkozott, hogy az valóságos «lukullusi dőzsölés » lett volna, könnyen ment az ismerkedés s a tehetősebb tagok, Dacsó Arturral élükön, mindjárt ki is választották a magukét. Muskotai Györgyikének ez este töltötte be szive mélyén régesrég táplált vágyát, mely szerint ellenállhatlan vonzódást érzett egyszer életében szemtül szembe nézni egy valóságos szarvasgomba-pástétommal. Artur a föld alól is előkerítette volna s a mint Muki letette az asztalra a tálat, melynek tartalmára vonatkozólag Durák Péter és neje többször megesküdtek, hogy az igazi szarvasgomba-pástétom, Hollaki Pető ur nem állhatta meg, hogy a csodálatos eledelt meg ne forgassa és ismételve fel ne kiáltson: - Uraim, ez lukullusi dőzsölés! Falvay Piroska vágyai sokkal szerényebbek és gyakorlatiabbak voltak; ő egy kucséber-kosárra vágyott, melyre nézve, miután Vizaknai Gyuri tizszer egymásután hiába próbált volna szerencsét, a direktor odaütvén hegyes keselyű-orrát, nem mulasztotta el megjegyezni, hogy: - Honfitársam, ön a szerencsének kiválasztott kegyencze, mert jegyezze meg szive mélyén: a jós jelek sohasem csalnak! Piroska elpirult s Gyuri felbuzdultában kifizette a kosár árát, melyből Kálmánka úgy teletömte magát fügével,

hogy egyszerre csak elállt a lélekzete, elkékült s csak miután anyja, az utolérhetetlen szende, egész erejét megfeszítve kezdte volna hátba bufálni, tért ismét annyira magához, hogy érthető szóval ki tudta fejezni, miszerint most már datolyával óhajtana kisérletet tenni. Mátéfi ur mellé a direktorné jutott, kinek lovagja a megviselt arcz mosolyának fénye alatt annyira megfeledkezett élete szomoru körülményeiről, hogy Mukinak félszemével csipve intett egyet. A hollandi pinczér azonban nem emlékezvén, hogy az ő idejében efféle történt volna, sehogysem értette el az intést, míg Mátéfi ur némi habozás után ki nem jelentette, hogy puncsot óhajt. Bige Géza is bemutatta magát a társaságnak s miután Hollaki ur e szavakkal rázta volna meg kezét: - Légy üdvöz üldözött testvérem a muzsákban! - kritikusi szemei azonnal felfedeztek egy kis drámai tehetséget, kinek kék szemei, hosszu szempillái és sok kopott piros szalagja volt. Nehány jelentéktelenebb szőke és barna szintén megtalálta a magáét s a közeledés annyira ment, hogy egy piros-pozsgás kisasszony, kit a direktor könnyen megfogható okokból szivesen alkalmazott férfiszerepekre, egyszerre a legélesebben felsikoltott. E feltünő sikoly különben úgy magyaráztatott, hogy a masinakészítő Fekete uj találmányu gyufatartóját mutatván be neki, ez a piros-pozsgás kis ujjat ugy oda találta csiptetni, hogy az áldozatot csak Tuzok Szaniszló ur volt képes megszabadítani, illetőleg visszaadni müvészi pályájának. Mindent összevéve azonban, a vacsora fényesen sikerült, az arany ifjuság minden tagját jövőre a legszebb reményekkel kecsegtette, s Hollaki Pető ur, mikor piszkos fehér sálját nyaka körül tekergette, méltán kiáltott fel: - Úgy látom én, uraim, hogy mi a vészektől hányatott óczeánról egy megvihatatlan kikötőbe jutottunk! Muki, az én vacsorámhoz számíts még egy pohár sziverősítőt és mindjárt hozd is el magaddal. Uraim, holnap: *Miczbán és fiai!*

Bármily szép remények szövettek, szarvasgomba-pástétomok, puncsok rendeltettek, narancsok, fügék és datolyák nyerettek is ez este, a következő napok mindazonáltal sokat összeromboltak az édes számitásokból. Megjelent Ilona. És jóllehet Muskotai Györgyikének a legfinomabb izlése és legcsengőbb hangja, Falvay Piroskának a legszerényebb vágyai és legapróbb lábai, az utolérhetetlen szendének legellenálhatatlanabb mosolya, a piros-pozsgás kisasszonynak férfiszerepekre legalkalmasabb formái, az új drámai tehetségnek legselymesebb szempillái voltak, mindez azonban elhomályosodott ama bájos, hódító, fejedelmi jelenség előtt. Sötét hajának illatos erdejében eltévedt, szemeinek sugaraiban megvakult az egész fiatalság. A mint Vincze bácsi először meglátta, önkénytelenül szaladt ki a száján, hogy szeretné látni, van-e ilyen szép leány még egy a világon?! És káromkodott, mint a jégeső, hogy ember még úgy elámítva nem volt, mint ő, mikor az este azt a kiéhezett asszonyságot megvendégelte, kinél hamisabb szemei, hamisabb fogai és hamisabb haja nem igen hiszi hogy lennének valakinek. Vincze bácsinak valamint tegnap esti számlája, úgy mai elragadtatása sem állt egyedül. Tuzok Szaniszló oly óriási éljent kiáltott a hasonlíthatatlan szépségnek, hogy mellette egy érdekes állapotban lévő asszonyság (kinek már-már a legszebb reményei voltak, hogy kicsinye a megcsodált Ilonára fog ütni,) görcsöket kapott s ha el nem távolítják, a legroszabbtól lehete tartani. A fiatalság egytül-egyig megbánta tegnap elhamarkodott szavát és hirtelenében választottjának felmondta a hűséget. Előttük különösen érdekes szinben tüntette fel az új jelenséget a fiatal Mágócsi gróf bizonyos hajótörést szenvedett törekvéseinek hire. Azonnal lakomát rendeltek Durák uramnál a tündér tiszteletére; de Ilona a meghivást, mindnyájuk közös csodálkozására s az utolérhetetlen szendének harsány és mély jelentésű gúnykaczaja közt visszautasította. A színfalak mögött ácsorogva, egyre kérdezgették egymástól, hogy vajjon lehetséges-e ez? Bár e visszautasítás homlokegyenest ellenkezett minden eddigi tapasztalatukkal, kénytelenek voltak elhinni, mert Ilona, czifra szinpadi ruháit belerakosgatván kosarába s az ott ólálkodó Miska inas gondjaira bizván, (kinél Kálmánkának nem vala nagyobb bámulója, különösen ha feltette arany színű parókáját s oldalára övezte gyikelesőjét,) haza felé indult. Hasonlóképen ellenállt a szép leány ama kisérleteknek is, melyek szerint néhány fényesebb sikere után a Fekete Sas-beli fiatalság tömegesen és tüntetve hazakisérni óhajtotta. Vincze bácsi biztatta őket, hogy csak ne csüggedjenek; az egész világon

nem volt több bevehetetlen vár, csak egy, s azt ő már ezelőtt harmincz esztendővel meghódította; a többi mind lárifári! Az arany ifjúság azonban ez általánosságokban szóló biztatások ellenére sem tudta egy darabig, mihez kezdjen már most.

A töprengés e napjaiban látott világot a *Karámosi hiradó* hasábjain B. G. aláírással a következő kis költemény:

VÁR ÉS SZIV.

A női szív más, mint a vár,
Mely egy vitéznek - vívja bár
Száz évig, - kaput sohse tár
De hogyha jő ezer csatár
Mindjárt megesik benn a kár.
A nőszív ellen mint madár,
Szívekhez szóló kis dalár,
Mely erdőkön magába jár:
Úgy indulj s - lepattan a zár,
Választottad repesve vár.

A rövidke dal, melynek új és eredeti életbölcsészeti csattanójára a költő-szerkesztő méltán volt büszke, nem merült el a hatástalanságnak ama mély tengerébe, melynek fenekén kétszáz és néhány testvére várakozott rá. Miután a szerző az illető számból kiosztogatta volna a megkivántató mennyiségű tiszteletpéldányokat, melyek után az iszonyúan befont könyvnyomtató minden héten sírva nézett, a kevés eredeti eszmével dicsekvő Gál Andris meglepetve kiáltott fel: - Biz ez igaz lehet; már ezután csak a magam kezére dolgozom én is Ilonánál! Az eszme hatott s a tömeges megrohanások abban maradtak.

Dacsó Artur azonban egy esős, viharos este a Fekete Sas kis hátulsó ajtajánál nagy titokban leskelődött a leglengébb lépések után s nagy hévvel ajánlotta föl odaállított hintaját, úgy fejezvén ki magát, hogy: végtelenül boldog lenne, ha a kisasszonyt lakására ragadhatná s így némileg helyrehozhatná az idő udvariatlanságát. Jóllehet azonban, nagyobb dísz kedveért mind a kocsis, mind az inas vörös posztó sapkájáról az udvariatlan idő ellenére le volt húzva a viaszos vászon; jóllehet Miska egy élénk nyikkanással már ki is fejezte örömét, hogy a kosárral majd ő is felkap a bakra: Ilona igen szépen megköszönte a szivességet és kifeszített esernyőjével a hulló esőben megindult gyalog. Artur azonnal kiadván személyzetének a parancsot, hogy a viaszos vászon újból felhuzandó sapkáikra, ez este nagy bankót dobott Kóficznak, csupa szomorú nótákat huzatott és új terveken törte fejét. Másnap egy drága karpereczet vásárolt, melynek értékét Vizaknay Gyuri utóbb két-háromszáz pengőre tette, s tekintve, hogy az ékszer közepén egy nagy zafir ragyogott, e körül meg számtalan kisebb rubin fényeskedett, lódítása ez alkalommal még szerénynek mondható. De a rubintos karperecz sem járt különben, mint a mult esti udvariasság; az inas, kinek sapkája ez alkalommal szinte lehető tüzesen vöröslött, a levéllel együtt visszahozta. Erre már egy Arturnál kevésbbé híres gavallér is haragra lobbant volna: s nincs rajta semmi csodálnivaló, ha aznap este már - egész tüntetéssel - Muskotai Györgyikét szállította haza híres hintaján s a két vagy háromszáz pengős karpereczet az ő csuklóira szánta, melyek egy már említett ünnepélyes alkalommal törvényes birtokába is jutottak a zafirnak és rubintoknak. A zsák e szerint megtalálta foltját; de úgy látszott, a kaland hagyott egy kis tövist Artur lelkében, mert ha Ilona szóba került, mindig elborította arczát a vér s egyszerre az elkeseredés hetykesége csendült meg hangjában.

A többiek ostromgépei nem voltak olyan fényesek, mint a vásznatlan sapkáju huszár és a kétháromszáz pengős karperecz. Gencsy Laczi, kinek otthonát a kétely eloszlathatatlan homálya takarta, válogatott virágokat küldött «családi parkjából». Fekete Mihály egy saját találmányu

kesztyűhuzóval kedveskedett, melylyel azonban, mint levelében megjegyezte, kissé «óvatosan» kell bánni. Gál Andris tömérdek koszorút vásárolt, tömérdek szallagot kötözött rájok és tömérdek csizmadia-inast vitt föl a kakasülőre, kiknek kipróbált torkuk és tenyerük volt. Bige Géza kedveskedései teljesen a szerencsétlen könyvnyomtató rovására mentek, miután e kiváló képességű fiatal ember az erdők magányos daláráról való gondolatát egészen komolyan vette és ha a *Karámosi hiradót* zöld erdőnek képzeljük, úgy ez erdő valamennyi lombja zengett szívekhez szóló daloktól. Bizonyos tekintetben ilyen módon próbálkozott a sanyarú vagyoni viszonyok közt élő Mátéfi Rudi is, ki családi gitárjával éjjelenként meg-megjelent a megyercsi utczai tündérlak előtt mindaddig, míg egy lantos tisztelgése alkalmával az ablakból valami vasorrú bába nyakon nem öntötte. Vincze bácsinak többi, meg nem nevezett fia is (finom urak és goromba ripőkök) mind sürgölődött egygyel-mással a körűlrajongott szépség lábainál. Minthogy ez utóbb elsorolt kedveskedések kevésbbé voltak tüntetők, zajosak, (noha a keztyűhúzó a kellő óvatosság elmulasztása mellett rettentőket szokott csattani,) költségesek és kihívók, nem is vonták magok után a bukást oly gyorsan, mint Artur vörös sapkái és ékszer-doboza. Ilona itt-ott: az angol kertben, az utczán, a szinházban szivesen szóba állt velök; ha nem voltak nagy csapatban, meg is engedte, hogy elkisérjék; királynéi tekintetét jó kedvvel nyugtatta gárdáján s egyiknek-másiknak olykor egy-egy fenséges mosoly, vagy leereszkedő kézszorítás is jutott; de a tündérlak kis szobája, bármilyen hangos, vagy akármilyen gyöngéd kopogtatásra soha senki előtt nem nyílt meg.

Nem volt e szerint mást mit tenni, ha az imádók minden áron közelébe óhajtottak férkőzni, mint a csizmadia-műhelyen keresztűl próbálni szerencsét. Ha valakinek kedvese ablaka alatt árul egy virágárus leány, bizonyára nem fog másutt venni bokrétát. Szikra István uram lett egyszerre a legkeresettebb csizmadia a városban. Míg eddigelé inkább csak válogatós és fillérkedő paraszt-emberek számára varrott nagy idomtalan, hájra szomjazó bőr-ladikokat, most egyszerre a legeslegfinomabb munkával árasztották el. Minden valamire való gavallér hozzá járt csizmát szabatni, tudakozódni, kérdezősködni s valóban egy kis időre úgy látszott, mintha Rácz Mihály csillaga végképen hanyatlóban lenne. Még Vincze bácsi is odavetődött s hosszan magyarázván, hogy azt a tömérdek fiatal embert mind egy szálig ő utasította ide, a miért is nem hiszi, hogy nála valaki nagyobb elismerést érdemeljen a világon; egyelőre azonban csak egy pár kordován csizmára lenne szüksége. Szikra uram sugárzott a boldogságtól s már-már azon járatta eszét, hogy a télre bizonyosan fénymázas bőrre is szüksége lesz. Két legényt tartott s a Miska gyerek mellékes művészi foglalkozása mellett nem győzött elegendő fonalat szurkolni. E hirtelen szerencse, melynek okaira nézve a keresett majszter különben nem volt kétségben, végzetesen döntött az 1. és 2. számmal jelölt Szikrácskák jövő sorsa felett is. Apjok, ki eddig kezük letörésével fenyegetőzött, ha egy gyönge pillanatukban eszükbe jutna csizmadiákká képeztetni magukat, egyszerre megváltoztatta véleményét s fenyegetéseinek kegyetlen végrehajtását arra az esetre igérte, ha hütlenek lennének atyáik mesterségéhez. Diadaltól ragyogó arczczal emlegette, hogy: ime, minő csodálatos eredménye van a művészetnek és milyen szerencsét hozott házukra az a dicső fehérszemély, ki az este is «keserű könyhullatásra» ragadta az egész publikumot. A zöld szemű sárkány azonban egyet toppantott, megránczigálta Miska üstökét, (kit a kosárhordozásnál fogva bűnrészesnek tartott) s hátba ütvén a 3. és 4-et, így felelt: - Azt mondom én te neked, ember, hogy ebül gyült pénz, ebül vész el és még ha sokat csavarogsz, előbb-utóbb áristomba kerülsz és mindnyájan elmehetünk koldulni és én, ha lehetséges volna, boldogult első uramat tíz körmömmel is kikaparnám síri földjéből és meg vannak számlálva a napok, a meddig én ezt a komédiás fehérszemélyt itt a háznál megtűröm.

Akármilyen kevéssé szokott rendszerint előrelátó lenni a szenvedély, a bekövetkezett körülmények egymásután igazat szolgáltattak a majszternének. A megrendelők serege lassan-lassan kezdett elmaradozni. A fiatalok kezdtek meggyőződni róla, hogy a fenséges mosolyok

és leereszkedő kézszorítások ellenére minden igyekezetük hiábavaló. Rájok sem vár semmi egyéb, mint a mi Rábaváron az ifjú Mágócsi gróffal, itt Karámoson pedig Dacsó Arturral történt. Ilona valóságos kőszent, kinek nincsen szíve. És minden további lépés: új meg új csizma-rendelések, bokréták a családi parkból, keztyűhúzók, kakasülői dijjak dús fizetése, érzelmes költemények, rezgő hangú gitár, mind mind hiábavaló! Miután ekként számot vetettek volna multtal és jövővel, legczélszerűbbnek találták Artur példáját követni s első választottaiktól megkérdeni, hogy: «mi lenne, ha visszatérne a régi istenasszony s az elváltakat összehajtaná újra érczigába?» Muskotay Györgyikénél nem voltak kegyetlenebbek sem Falvay Piroska, sem az utolérhetetlen szende, sem a férfiszerepekre különösen alkalmas pirospozsgás kisasszony, sem a hosszú pilláju drámai tehetség, sem ama bizonyos szőkék és barnák. Ekkép Ilona egyszerre magára hagyatott.

Így álltak a dolgok azon a késő estén, melyen újra együtt ült az arany ifjúság a Fekete Sas kis külön éttermében, hol egy vidéki tag: a sokat járt-kelt Ivánfi Gyula báró, ki tehetségeire nézve még szerény és boldog bátyjának is mögötte maradt, születésenapját tartotta. Muki kölcsön vett pitykés zekéjében oly kevéssé illett be hollandi mintának, mint még alig valaha s Duvák Péter legalázatosabb mosolyával forgolódott az ünnepelt fiatal úr és Vincze bácsi körül. A czigány húzta s a neszmélyis, somlais, pezsgős palaczkok olvasatlan sora és velük a felköszöntések árja már régen megindult; Vincze úr legalább egy tuczat egészen páratlan dolgot hozott elő s Gál Andris nagy kaczagás közt már a harmadik tizest gyömöszölte be Kóficz hegedűjének száján. A milyen bőven folyt a bor, olyan gyorsan röpült az idő. A nagy ingás óra, melyet a gazda bizonyítása szerint havonkint csak egyszer kellett felhúzni, éjfélt mutatott s a legkicsapongóbb vidámság ölelgette puha, meleg karjaival a mulató czimborákat. Kóficz legmesteribb és fájdalmasabb fogásait túlrikoltotta egy-egy rekedt torok s az ifjú szemek és szívek olyan tűzben égtek, melyben az élet minden kételye, a multnak minden fájó emléke, a bölcsességnek minden meggondolása felolvadt. A lárma, ölelkezés, ember-szólás, élczek, nóták annál fesztelenebbekké lettek, minél inkább gyérült a társaság a nagy, külső szobában, melynek ajtaja a czigány kedvéért tárva volt. Végre rajtuk kivül a vendégek mind eltávoztak s vagy a jó magyar vért dicsérve, vagy a késő muzsika ellen zugolódva hazafelé baktattak, vagy épen ágyukban horkoltak. Csak egy vékony és kopott alak (azt mondták, szinész) ült makacsul az ajtó mellett s vetett be a mulatókra mérges pillantásokat.

Béla ez este csöppet sem volt jobb a többinél; ajkai csakugy hahotáztak, arcza csakugy tüzelt, szemei csakugy révedeztek, nyakkendője csakugy kioldozódott s öklei csakugy verték az asztalt. Mindebben természetesen rendkivüli öröme telt Vincze bácsinak, ki figyelemmel kisérvén egyébkor nem ritkán el-elfanyarodó arczát, valamit nyugtalanul kereső szemeit, hátrakapkodott fejét, (mintha mindig állna valaki a háta megett,) el-elhallgató szavát és megrettenő kifejezését: már-már kétkedni kezdett benne, hogy méltó utódja ama páratlan öregnek. Ez az éjtszaka azonban tökéletesen megvigasztalta, jóllehet Béla jókedvének rózsaszín fátyla alól most is vetett egynéhány fürkésző pillantást a vékony muzsa-papra. Könyökére dülve nézegetett feléje. - Nem az, nem az, - gondolá. Szemei sokkal világosabbak voltak, haja meg sötétebb s szoronkodó, örökös panaszra álló arcza, hol vette volna e vad kifejezést?! Nem, nem lehet az.

Béla töprengései közben az ünnepelt báró kinyilatkoztatta, hogy beszédet kivánna tartani. Tuzok Szaniszló az óhajtást parancsnak vevén, azonnal rendelkezésére bocsátotta vállaknak nevezett bástyafokait, melyek segítségével a szónok fölemelkedvén s a körülményekhez képest megkettőzvén szokott homályos beszédmodorát, így kezdé:

- Izé... fiuk! Én láttam izében egy izé... hogy is mondjam csak? Igenis, egy izét... egy képet. Egy holt ember volt lefestve rajta, ki a míg élt, rémítő fukar volt, mint az én izém... a bátyám. Mikor aztán meghalt, hát felbontották.

- Pompás! - tört ki a hazátlan Gencsy Laczi, kinek visszatarthatatlan lelkesedése azonban a legroszabb hatással volt a már-már kerékvágásba csapó szónokra, ki gondolatmenetében egyszerre megzavartatván, újra a legsűrübb homályban kezdett tévelyegni.

- Ne izélj közbe, Laczi. Hát izé... felbontották és... hogy is mondjam csak? Igenis, a szíve helyett egy izét... egy darab követ vettek ki belőle és azt most is mutogatják. (Itt már a diadal örömével kezdett mosolyogni, de mint látni fogjuk, nagyon korán, mert a folytatása így hangzott:) Legyünk izék... nagylelkűek fiuk és miután... hogy is hívják csak? Igenis, miután Vándor Ilona szíve helyett is egy ilyen izét találnának, hát... hát... miután... izé... na...

- Ilona egészségére! Az ő egészségére! A bevehetetlen várért! A márványszűzért! - kiáltozott és koczintott a fiatalság, megszabadítván az ünnepeltet amaz áthatatlan sötétségtől, melybe utolsó szavaival mélyedt. Béla is ivott; mintha vállára ütött volna láthatatlan kisérője, a «köd előttem - köd utánam» czimbora; ragyogó szemei előtt meg újra felmerült a bájos alak, mely a meghódíthatatlanság csábjával régen ingerelte. A zaj egy kissé csillapulván, Vincze bácsi büszkén vágott az asztalra.

- Megmondtam már, fiuk hogy mihasznák vagytok és egyiktek se tud a csizióhoz. Te se Artúr, te se Gyuri, te se, te se. Egyetlenegy márványszűz élt csak a világon és az Angelika volt, kihez hasonló nőszemély még nem játszott komédiát. Hej, fiúk, mikor Angelika Griseldist ábrázolta! (Balkezének kövér mutatóujjával csettentett egyet.) De most már az sincs. Csak én kellettem - és azután nem volt egyetlen egy sem.

- Hiába dicsekszel, öreg ficzkó! - kiáltott Vizaknay Gyuri, felvéve a keztyüt. Itt próbálnád meg a szerencsédet! 'Sz én is ismertem egy gazdag zsidó-leányt Pesten jogászkoromban, a kiről az volt a hír, és igaz is volt, hogy apáczává akart lenni. A mennyi valamirevaló fiatal ember csak volt akkor Rábaváron, mind csapta a levet körülötte.

- Vigyázz, pajtás, vigyázz! Előbb Pestet mondtál, - figyelmeztette a gáncsoskodó Laczi.

Gyuri méregbe jött, és egy rövid percznyi szünet után ráförmedt ellenfelére:

- Hát nincs neked egyéb dolgod, mint hogy engem itt hazugságba keverj? Hát hazudtam én valaha életemben fiuk? Mondjátok ki bátran a szemembe, kaptatok engem eddig hazugságon?

Mély, kínos és nyomasztó csönd lett, melyet Gyuri a maga részére kielégítő bizonyságul elfogadván, így folytatta:

- Nohát! Olyan szemei voltak, mint az egeken ragyogó csillagok és olyan szíve volt, mint a felolvaszthatatlan jeges tenger. Hanem a mint én közelitettem hozzá, úgy fölengedett, hogy mindjárt feleségül is vehettem volna, ha lett volna neki valamije.

- Vigyázz, Gyuri, vigyázz! Most mondtad, hogy gazdag volt.

A hazug lehető nyugalommal adta meg a felvilágosítást:

- Az volt, de mire én megismerkedtem velük, már elszegényedtek. Hanem ismertem én egy másik ilyenforma szép istencsodáját is. Annak már aztán ugyan kijutott az áldásból! Gazdag zsidó leány volt Pesten és erőnek erejével apáczává akart lenni.

- Vigyázz, pajtás! Ebben a pillanatban beszélted, - hahotázott a hontalan kötekedő, jókedvével a legszélesebb körökben viszhangra találván.

- Laczi, azt mondom, ne ingerelj! - rivallt rá a vérig boszantott előadó. Azt mondom, ne ingerelj, mert ha engem valaki felbőszít, akkor oroszlán lakik bennem. Oroszlán! Inkább állj elő és mondd el, mire mentél a te tündér Ilonáddal? No fiuk, ha hazugságot akartok hallani, most hallgassatok!

A gáncsoskodó czimbora előbb egy lenéző mosolylyal felelt. Aztán nem tartotta eltagadhatónak a «családi parkból» került virágok sorsát; hanem szeretné látni, hogy ugyan kicsoda ment, vagy ki megy nála többre. Annak az egészségére emeli föl poharát.

Ittak. Bélát megint vállon ragadta a néma czimbora s egy szédületes és ellenállhatatlan örvényt tárt fel szikrázó, véres, kihevült szemei előtt. Egy pillanat műve volt az egész; ama végzetes pillanatok egyikének műve, melyek nem tartanak tovább, mint az égi villanás s vagy megfoghatatlan és nem sejtett fényt terjesztenek maguk körül, vagy elkápráztatnak és hosszu időre szóló pusztulás forrásai. E pillanat alatt lehatolt Béla lázas tekintete az örvény fenekére. Ragyogó csillagseregtől körülvéve látott egy igézően szép arczot, mély sötétségü fürtökkel, eddig meg nem vitt korlátokkal előtte, a küzdelem izgalmaival, a diadal mámorával s bódulatával. A nevetve összeütött poharak csengésében a Loreley csábító énekét hallotta s maga sem tudta, hogy mint, (oly kevéssé volt már ura magának!) csak elkiáltotta nagy büszkén:

- Az én egészségemre ittatok, fiuk! Mert ha egyikőtöknek nem hajolt, fogadom, hogy az én számitásomat nem húzza egykönnyen keresztül.

A késői éjjeli óra, az olvasatlan ugyan, de megszámlálhatatlan üres palaczk, a sikoltozó hegedűszó ellenére, (melyek közt igen ritkán látszik valami kivihetetlennek, csodálatosnak és hihetetlennek,) a víg társaság asztalának kellős közepére nem közönséges meglepetés volt e szavakkal odadobva. Az egyik szája nyitva maradt rá bámultában, a másik ajkán feledte kiivott poharát, a harmadik szemeit meresztette tágra, a negyedik metsző s szünni nem akaró hahotába tört. Vincze bácsi az ámulat első percze után méltóságosan emelkedett fel ültéből és Béla vállát megveregetvén, ily lelkesedett szavakra fakadt:

- Ember vagy a talpadon, öcsém! Ehhez fogható ficzkót mutassatok nekem, ha tudtok! A páratlan öreg feltámadt. (A vén korhely e szavaknál könnyeket, valóságos könnyeket morzsolt szét szemeiben és kiterjesztette karjait.) Ide, Béla, hadd avatlak fel egy sokat tapasztalt ajak csókjával! Meglásd, még szerencsét hoz.

Mig Béla a félszázados vörös mellény fullasztó szomszédságában nyögött, a többiek nyelve is megeredt és sorra újrázták a derék áldomást. Csak a biborszinre vált Dacsó Artur szegezte Bélára szemeit, merőn, hunyorítás nélkül, egyenesen és komoran, mint az ugrásra készülő tigris. Egyszer csak - a mint a vörös mellény nagy nehezen elbocsátotta áldozatát - tömött tárczáját e szavakkal vágta az asztalra, melyen a legszeszélyesebben kigondolt tó- és csatornarendszerek valának tanulmányozhatók:

- Itt van, Béla! Ha szavadnak akarsz állni, dobd oda mellé a magadét és azután próbálj szerencsét. Adok egy hónapot; elég annyi?

Béla egy kissé zavarba jőve rázkódott össze. De ez csak egy szempillantásig tartott. (Ennyi idő tökéletesen elég volt arra, hogy láthatatlan tanácsadója a fülébe súgja: Egy víg hónap, fiu! Gondold meg jól, mennyit ér neked egy vigan töltött hónap!?) Azután hatalmába keríté arczát az az elbizakodott, megvető, reménytelen mosoly, melyet évek óta egyedül ismert. Zsebébe nyult, kivette tárczáját ő is s a másik mellé dobta.

- Áll a fogadás - mondá.

A czimborák mind felugráltak az asztal körül, hogy ki messe el a páratlan fogadást, (Artur úgy megszorította Béla kezét, hogy ez majd felszisszent), melyet Vincze bácsi epokhálisnak nevezett a hanyatlani indult magyar gavallérság történetében.

- Ez aztán valami, fiuk! Hol találtok ehhez fogható lelkesedést? - kiabált a vén legény. Te sokat láttál már Gyula, hát mondd meg, láttál-e ennél a fölbuzdulásnál felségesebb valamit?

Az ünnepeltnek akadozó nyelve már csak a legnagyobb erőfeszítéssel volt képes egy kis jelentéktelen szolgálatot teljesíteni, mely mindössze is ennyiből állt:

- De ott izében... iszen ti közületek senki sem volt még izében... hát hogy mertek itt izélni?

Vincze úr megvető pillantást vetvén az est elázott hősére, jobbját felemelte s egy keresztet intett feléje, mely annyit szokott jelenteni, hogy: már ennek mára vége. Azután nagy kezeit rátette az asztalon fekvő bőr tárczákra és borizü, rekedt hangján tovább lelkesedett:

- Mondjátok még, hogy én nem tudom megválasztani barátaimat?! (Soha senki nem mondta eddig, a ki ismerte.) Mondjátok, hogy akad még egyetlenegy ilyen kompánia a hazában?! Jer, jer ide Artur te is a keblemre! A fogadás áll. El ne felejtsétek: ma október 30-ika van és mához egy hónapra november 20-ika lesz. Vagy akarom mondani: november 30-ika. Nem volt ilyen október azóta fiuk, hogy a kiterjesztett erősség megteremtetett! Ilyen nem volt.

Itt egy kis időre gondolatokba mélyedt az öreg korhely, még pedig nem azon, hogy csakugyan október hónapban teremtetett-e a kiterjesztett erősség, a mi legalább is kétes, hanem egész más plánum villant meg az agyában.

- Artur, - mondá - tudod-e, mennyi van a bugyillárisodban?

- Nem vagyok én zsidó, hogy pénzt olvassak, - felelt méltatlankodó visszautasítással a kérdezett. Ha kiürül, megtömöm.

- Az igaz, hogy neked csak úri tempóid vannak, - nevetett Vincze. Persze, hogy úgy van. Ha kiürül, megtömöd! Hát te tudod-e Béla?

- Olvasd meg bátyám, ha tudni akarod.

A korhely-mester ravasz baráti intésre emelte mutató-ujját s hamis, vörös szemei úgy elkezdtek villogni a két egybehangzó válaszra, mintha csak sziporkáztak volna.

- Nem, - riadt föl, hatalmas markaiba rejtve a tárczákat, - a világért sem olvasom. Igazi gavallér nem adja arra a fejét soha. Nem olvasom; ti látatlanba fogadtatok. Hanem őrizetem alá fogom venni a pénzeteket. És becsületemre mondom nektek, hogy pénz még úgy megőrizve nem volt halandó ember által, mint a tietek lesz én általam. De nem olvasunk meg semmit! A ki megnyeri, annak én ezen a helyen november 30-án kezébe fogom szolgáltatni. Nézzétek csak: horkolt-e valaha ember fia ilyen szörnyen, mint ez a mihaszna báró!?

A sovány, komor alak, ki egész eddig sötétben üldögélt a külső szobában és figyelemmel kisért minden szót, egyszerre eltünt. A hold fehér világa megsápasztotta ugyan beesett arczának lobogó tüzét; de az éjjeli csend annál borzasztóbban visszhangozta fuldokló kaczagását, mintha maga is gyönyörködnék benne s amaz emberek módjára, kik a mástól hallott jó élczeket szeretik ismételgetni, újra meg újra utána mondogatná.

- Nem ismertél rám, Béla? - beszélt csukló nevetés közben. Nem ismert rám! Még annyi lelkiismerete sincs, mint a kutyának, melynek összevaczog a foga, mikor megmart ellenségét megpillantja! De rám fogsz ismerni, nyomorult, keservesen fogsz rám ismerni, mielőtt őt érintenéd! Még ezt is, ezt is! Hát az egész világ szépségére és ártatlanságára éhes vagy? Hát azt hiszed, hitvány pénzeddel mindent megvásárolhatsz? De mit lármázok én itt az éjtszakában, mint a bolond, mikor háladatosnak kellene lennem irántad!? Mert te fogod fölnyitni Ilona szemeit valósággal, hogy nektek nagyuraknak, kiknek kezére vágyik, csak teste kell és semmi más; hogy ti csupán a sötétben akarjátok birni és künn a világosságon soha sem fogjátok ismerni őt; hogy csókjaitok nem kastélyokban, hanem kórházban fogják megvetni halálos ágyát! Te fogod mindezt megmagyarázni neki és te veted meg végre az én nászágyamat. Hahaha!

Mindezt sokszor elmondta, a mint a néma, kihalt utczákon bolyongott. Elkeseredett, durva, szilaj szivében, mely régesrégtől boszut rejtegetett és készített testvére gyilkosának, bősz, kaczagó kín tombolt, hogy oltárképére megalkudtak s az neki, épen neki jutott. Oly rongyos és tehetetlen koldus volt ahhoz képest! Nem volt testében ideg, mely ne reszketett volna e hideg őszi éjtszakán égő gyűlölettől, féktelen szerelemtől, kitörő szégyentől és maga ellen intézett vad szemrehányásoktól. Majd őrült remények, majd bukásának borzongató sejtelme futották át egész valóját, mig az elhagyatott, sötét házak csöndes sorai mellett kóválygott. Sokszor elment és sokszor megállt a Szikra István házának ablaka alatt. Úgy tetszett, mintha a hold mindenüvé beható sugarai áttörték volna a vékony foszlányos fehér függönyöket s ezeken belül a tündérvilágból mutattak volna képet az ablak alatt ácsorgó komédiásnak. Egy alvó királynét, kinek keble nyugodtan piheg, mig ágyát rémalakok: vigyorgó törpék, lólábu ördögök és tánczoló manók kiterjesztett karokkal veszik körül. Pedig lázas fejét a falhoz támasztva semmit, semmit nem látott egyebet a göröngyös, hideg, fekete földnél. Bámult, mig a bakter galléron nem fogta és rá nem mordult:

- Ha felöntöttünk a garatra, jobb lenne ám odahaza az ágyban nyujtózkodni, mint a más becsületes ember háza előtt!

Miklós (mert ő volt az éjjeli csavargó) nagy, értetlen szemeket meresztett a dárdás emberre s egy szó felelet nélkül tovább indult. Alig ment azonban egy-két lépést, az utcza túlsó végéről egy kurjogató csoportot látott és hallott közeledni. Meghuzta magát egy gémes kut mellé. A víg sereg széles jókedvvel közeledett s a lármában, melylyel az egész megyercsi utczát fölverte, bőven volt része mindegyik tagjának. Mig az ébredő kutyák szörnyű ugatással köszöntötték őket és ostromolták két oldalt az utczaajtókat, egy recsegő hang különösen kivált a zsivajból:

- Mutassatok nekem ilyen gavallérokat, mint mi vagyunk! Kóficz, tégy ki magadért, mert olyan urral van dolgod, a ki szinaranyból csináltathatna hegedüt az egész pereputtyodnak! Na fiuk, halt! Itt volnánk.

A Szikráék háza előtt álltak meg s Kóficz olyan mély érzéssel rántotta rá a Cserebogarat, a minő csak két szál hurjától kitelt. A megfélemlített kutyák iszonyú vonítással kisérték a nótát, melybe a tisztelkedők a legkeservesebb hangon beleénekeltek, mig a tulsó oldalon a bakter, dárdájára támaszkodva, rendkivüli gyönyörüséggel hallgatta az egészet.

Miklós a kút mögött dühösen rázta ökleit feléjök.

- Csak kurjogassatok, muzsikáltassatok - mondá - hogy siketüljön meg bele az egész utcza! Bolondok, eszeveszettek vagytok egytül egyig, ha nem tudjátok, hogy minden hangotok engem emel előtte és engem fog czélhoz vezetni! Csak szórd a pénzedet és ordíts, Kálozdy Béla; a te szégyened és az én boszum közeledik! Már fogy a rovásom s a számadás napja hamarabb itt lesz, mint várnád!

XV. FEJEZET.
Liber amorum.

Hajnallott. És a Szikra-féle kerítésre támaszkodva, harsány szavával tegnap este óta már ötödször énekelte el legelső versét a bakter:

Hallja minden háznak ura:
Tizet ütött már az óra!
Lefekhettek nyugovóra!
A tűzre jól vigyázzatok,
Veszedelmet ne csináljatok!
Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

És Szikra István uram még mindig nincs itthon. Valóban a dárdás emberrel való abbeli állandó egyezségüket, hogy a megyercsi utczának szürben bandukoló éjjeli órája Szikráné asszonyom ablaka alatt mindaddig tizet ordítozzon, mig a majszter úr haza nem tér, a műpártoló csizmadia - tekintve a keleten jelentkező pitymallatot - még ilyen fenékig nem aknázta ki soha s a bakter el is határozta magában, hogy holnap estére semminémü hitegetések által le nem hagyja magát vétetni lábáról és ha Szikra uram vonakodik a rendes itcze helyett a rendkivüli szolgálatnak megfelelőleg egy rendkivüli pintet fizetni a Mihaszná-nál, holnapután esti tiz órától kezdve reggeli négyet fog kiáltozni a háza előtt. Ezzel szüre alá kapta rettentő fegyverét és haza felé indult a temető sornak.

A másik szerződő fél ezt, fájdalom, nem tehette. Már oly tökéletesen kivirradt, hogy teljes lehetetlenség lett volna tovább is a tiz órás politikát folytatni. Szikráné asszonyom méregtől tajtékozva, kezében egy csomó kóczos hajjal, (mely Miska fejének termékeny talajáról került), 1. és 2-nek ábécés könyveiket, melyek mellé nagy buzgón letelepedtek, egészen más czélra használta, mint a mire azok szerzőjük által elkészíttettek és a helytartó tanács által megjutalmaztattak; 3. 4. és 5-nek olyan reggelit osztogatott, a melyről bizonyosan nem álmodtak s szivesen le is mondtak volna; az egész házat össze-vissza forgatta, dúlt-fúlt és az «embert» mégsem tudta előteremteni. Hosszú és az első öt számra nézve különösen gyötrelmes várakozás után megjelent egy hajdu a városházáról és meghozta a hírt, hogy Szikra uram az éjjel csendzavarás miatt letartóztattatott. A rettentő hírre a tomboló asszony két oldalt odakapott fodratlan és bodratlan hálófőkötőjéhez s a hiób-hirnök sietett felhasználni ama bizonyos pillanatokat, mig forgott vele a világ. Mire nagy sokára megállt, Szikráné nem látott maga előtt senkit, kitől bővebb fölvilágosítást kaphatott volna a szomorú eseményre vonatkozólag. Nem tudott e szerint semmi egyebet, mint azt, a mi már hetek óta világos volt előtte, hogy egész családi szerencsétlenségének az első szobában lakó komédiásné az oka, ki az «embert» ingyen-bilétekkel a teátromba csalogatván, minden rosszra csábítja. Egy pár rövid pillanat alatt kész volt határozata. A kis 5-öt jobb karjára kapván, balmarkának egy megfeszített fogásával a 3-at és 4-et üstökénél fogva összekapcsolta és irgalmatlanul vonszolta maga után az első szoba ajtajáig, melyet minden illedelem nélkül belökött, és szikrázó szemekkel (melyek hasonlítottak a sziporkázó zöld görögtűzhöz) megállt a küszöbön.

Ilona épen arany szálakat varrott egy vörös selyem ruhához, melyben ma este rettentő átkokat kellend végighallgatnia. A sors azonban úgy intézte a dolgot, hogy az esti előadásból kénytelen legyen már reggel leczkét venni. Az elkeseredett majszterné következő beszéddel kivánt jó reggelt neki:

- Egészségére kivánnám az éjtszakai nyugodalmat a kisasszonynak, ha mindnyájunknak lenne azóta pihenésünk, mióta ide betette a lábát és a legfeketébb éjtszakában itt muzsikáltatja magát és mindahárom kicsinyemet fölveri, és két itcze tejre volt szükségem, mig megint el birtam őket altatni - és...

- De asszonyom, - szólt közbe varrását ölébe ejtve Ilona. Az övéhez hasonló gyönge kéznek azonban nem sikerülhet ilyen áradatot feltartóztatni.

- Kikérem magamnak kisasszony, - folytatta a furia, miközben a 4. szabadulási kisérleteket tett az önmegadó 3. mellől, mi Szikránét még nagyobb dühre ingerelte. - Kikérem magamnak és beszédem lenne a kisasszonynyal, mert én minden embert meg szoktam becsülni, hanem egy órát sem türhetem tovább a házamnál. (Lélegzetet vesz.) Az még semmi, hogy a kicsinyeimet éjtszakának idején fölverik, mintha csak korcsmában laknának és maguk is bizonyíthatják. Hát aludtatok-e az éjjel, te mamlasz?

- Nem aludtunk, nyanya, hanem a muzsikát hallgattuk, - felelt a bátrabbik és ezzel megtévén kötelességüket, mindnyájan szabadon bocsáttattak s oly távolságban foglaltak, fejöket tapogatva, állást, a hol némileg biztonságban érezhették magukat.

- Az még mind semmi, - zakatolt tovább Szikráné asszonyom utolérhetetlen tökélyü beszélő gépe, - az még mind semmi, noha én ilyet sem láttam még jóravaló háznál; de tudja meg az ifjasszony vagy kisasszony, vagy magam sem tudom, minek mondjam, hogy épen e minutumban járt itt a városházától egy hajdu. (Lélegzik.) És tudja meg, hogy az uram csendháborítás miatt be lett csukva az áristomba és ennek senki más oka nincs a kisasszonyon kivül, mert én soha semmiféle rosszra nem csábítottam és bizonyságom lehet boldogult első uram, a ki mind e mai napig soha csöndet nem háborított (könnyü annak odakünn!) és kivéve egyetlenegyszer, mikor a fejét beverték, soha törvény elé nem került. És ha van lelke a kisasszonynak, hogyan tudott egy becsületes embert ennyire behálózni és eddigelé nem is volt benne egyéb hiba, mint hogy igen drága bőröket szokott vásárolni. (Fuj.) Már most csak a mindentudó isten tudja, hogy mit vétett és az is meglehet, hogy embert ölt, mert a Rácz Mihályra mindig fente a fogát és felakasztják érte és elliczitálják a házunkat, pedig boldogult első uramnak is van benne ötszáz forintja és ki is kaparnám én őtet, ha lehetne, tiz körmömmel a siri földjéből.

A zajos jelenet, mely félig a konyhában történt (ennek küszöbén foglalt állást Szikráné) már hallgatókat is csábított. A szomszéd udvar kerítésére fölmászott két szolgalegény s onnan hallgatta a lármát, mig a nyitott utczaajtóban a vén Szabóné meg egy sereg gyerek hallgatózott. Növelte a zsivajt, hogy a helyszinén ácsorgó 3. 4. és 5, kikhez időközben 1. és 2. is csatlakozott, hallván, hogy apjukat nem sokára fel fogják akasztani s e szerint temetés lesz a háznál, pokoli jajveszéklésben tört ki, melyet azonban Szikráné asszonyomnak nem került nagy megerőltetésébe túlsivítani.

- Igenis, és a kisasszony lelkén fog száradni, mert ingyen-biléteket adogatott neki és nem szünt meg a teátromba csalogatni. Én sohasem voltam a teátromban és nem is akarok soha elmenni és nem tudom, hogy mérnek-e ott bort is, de az uram, mióta a komédiába jár, minden éjjel részegen jön haza. Azért csak pakoljon össze a leányasszony vagy nem tudom minek mondjam, és jobb lesz, ha mindjárt a korcsmába hurczolkodik, mert becsületes háznál sehol sem fogják megszenvedni, és én...

E pillanatban az utczaajtóban ácsorgó sihederek egyike elkiáltotta magát:

- Hozzák a Szikra csizmaziát!

A furia e jeladásra minden nagyobb megdöbbenés nélkül, hogy az érkező csendzavarót minél hatásosabban fogadhassa, ismét karjára kapta a háta mögött settenkedő kis 5-öst, ki koránál fogva még nem levén eléggé óvatos, igen közel talált simulni hozzá. A pillanatnyi kinálkozó

szünet alatt Ilona, ki haragtól és szégyentől sápadtan fogózott az asztalba, mint már annyiszor, ismét megkisértette szólani:

- Jól van, asszonyom, csak annyi szivességgel legyen irántam...

- Még szivességet mer emlegetni! - borította el a szegény leányt szóáradatával ujolag a csizmadiáné. Még szivességet! Nézze meg az ember! Szivességet most, a mikor épen hozzák lánczokra verve miatta az uramat és engem is el fognak vinni bizonyságnak, hogy csakugyan ő volt-e a gyilkosságnak oka és én tőlem semmi legkisebb kiméletet ne várjon a leányasszony vagy... mert olyan igazán el fogok beszélni mindent, mintha felséges mennyei birám előtt kellene vallást tennem. Óh uram teremtőm!

Szikra István uram e szavaknál megérkezett; azonban korántsem lánczokba verve. Hanem inkább még mindig keresztbe álló szemekkel, homlokába csüngő hajjal, összecsukló lábakkal, félrevágott süveggel, leszaggatott gombokkal és egy könyörületes szamaritánussal, kinek több része volt hazaérkeztében, mint neki magának. Az utczaajtó előtt már jócskán meggyülekezett a kis csoport fejcsóváló asszonyokból, röhögő legényekből, szájtátó gyerekekből és lábaik alatt befelé furakodó kiváncsi bundás kutyákból. Az érkező gazdának szivesen nyitottak utat abban a reményben, hogy még aztán következik a java. Felesége csakugyan ki is rohant elibe, karján az 5-tel; de azon való kellemetlen meglepetésében, hogy férje lábain nincsenek békók, e megvető szavakkal fordult el tőle:

- Nem ismerlek, ember! - és dühe a szánandó Szikra uram láttára a legmagasabb fokra hágott. A szenvedély sajátságos logikájánál fogva azonban már egy rövid szempillantás mulva úgy látszott, hogy mégis csak ismeri, mert igy támadta meg a szegény, falhoz támasztott csizmadiát:

- Ember, csak ne is szólj, mert én már a legkisebbik gonosz porczikádat is ismerem, a melyik veled együtt most került ki az áristomból és a törvény urai nem tehettek volna nekem nagyobb gyönyörüséget, mintha mindenkorra ott fogtak volna és most, ha jót akarsz, mondd meg nekem, hogy nem a teátrom volt-e mindennek az oka?

A kóterből kikerült szerencsétlen ember teljesen megszontyolodva, szétvetett lábakkal és majdnem könnyező szemekkel támaszkodott a falnak. Régi méltósága és rendíthetetlen nyugodalma oda volt s zavart állapota ellenére is átlátta, hogy ránézve most legjobb politika a teljes megadás és bűnbánat. Azért hát suttogó, szinte siránkozó hangon válaszolt:

- Igazad van, Sára. Neked mindig iga... iga... igazad van. (Egyet fordult feje a falon.) Mindennek az vala az oka. Az a szörnyüséges szép ária, melyet az utczán is el akartam dallani.

A politika sikeres volt, mert a bősz asszony visszaugrott első áldozatára, ki elrejtett arczczal húzta meg magát kis szobája legbenső sarkában és várt a vihar csillapulására. Mindhiába.

- Azt akarja, ugy-e a leányasszony, vagy minek is mondjam, hogy még egy hétig legyek szives? Nem leszek szives egy minutáig sem és azt mondom, szedje össze a czókmókját és úgy legyek becsületes asszony, a mint itt csak egy óráig is megszenvedem.

- Igazad van, Sára - sóhajtott a csizmadia.

- De asszonyom, ez mégis sok!

- Nem akar tágítani a kisasszony? - dühöngött Szikráné. - Te Szikra, Miska, Ferkó fogjátok meg azokat a ládákat és hordjátok ki nekem mind, mind, mind az utczára. Egy minutáig sem tűrök itt egy gombostüt sem a komédiából és azt mondom neked Szikra, ha nem akarsz mozdulni...

- Viszem, Sára, viszem - akadozott a csizmadia és nagy támolyogva fülön fogott egy kosarat.

- Uram, - rimánkodott a leány, - legyen könyörülettel. Ön tudja, hogy én nem vagyok semminek az oka és estig el fogok hurczolkodni.

Hiába. A néző közönség nagy gyönyörüségére a ládák és kosarak egymásután vándoroltak ki az utczára. A mulatság, lárma általános volt s két parasztszekér is épen megállt csodájára, mikor egy könnyü uri hintó arra hajtatott. Béla már az utcza szájában kihajolt a csődületre s a hogy a ház elé értek, kikiáltott kocsisának, hogy álljon meg. Leugrott, félrelökdöste az ácsorgókat s besietett az udvarra, hol Szikra uram egy könnyü táska terhe alatt elvesztette az egyensulyt és hanyatt terült.

- Mi történik itt? - kiáltotta az érkezett.

- Kinek mi köze hozzá?! - rikácsolta az asszony, egy kék selyem ruhát dobván föltápászkodó férje karjai közé. - Kinek mi köze? Ki hítta ide az urat? Azért hogy hintón jár, tudja meg, hogy minden kakas úr a maga szemétdombján és ennek a háznak én vagyok az asszonya és ide senkinek sincs jussa az én engedelmem nélkül betenni a lábát. (Lélegzetet vesz.) Te Szikra, nézz a lábad alá, mert ha még egyszer elvágod magadat, úgy becsuklak a műhelybe, hogy olyan áristomod az éjtszaka sem volt.

Béla csak egy megvető pillantásra méltatva a veszekedő asszonyt, kit férje fölött kivívott győzelme egyre elbizakodottabbá és bőszebbé tett, besietett Ilonához, kinek szobájából Miska épen egy-két régi arczképpel oldalgott kifelé. A lányt könnyek között, kezeit tördelve találta.

- Szóljon, kisasszony, - mondá az ifjú, becsapva maga után a szoba ajtaját s megragadva a színésznő kezeit, - szóljon, miféle durva embertelenség történik itt?

Ilona röviden és szaggatottan elmondott a történtekből annyit, a mennyit maga is tudott s összekulcsolt kezekkel kérte látogatóját, hogy szabadítsa meg a botránytól, mely rá várakozik. Már a szoba kis kerek ablaka előtt is észrevehető volt egy-két vörös pofa, több pár vigyorgó szem és egy rettentő nagy dagadt orr, melyek mind ellenállhatatlan kiváncsisággal behatolni igyekeztek a szobába, mígnem a nagy orr meggondolatlan előretörekvése egy ablaktáblát éles reccsenéssel megpattantván, az egész tömeg egy szempillantás alatt eltünt.

- Legyen nyugton kisasszony, azonnal rendet csinálok s zaj és bámulók nélkül hagyhatja itt e vendégszeretetlen házat, - mondá Béla s egy perczre magára hagyván Ilonát, az udvarra s utczára indult, hol a fölhalmozott kosarak és ládák körül a röhögő, lármázó csoport még mindig ott bámészkodott s részint a majszternének a ház végéről hallatszó rikácsolásait leste, hol Szikra uramnak kellett harmadszori elbukása után új kóterbe vándorolnia, részint egy kis kinálkozó szerzemény után nézett s Ragadósné szoknyájának ránczai közül oldalt egy-két pántlikának a vége ki is kandikált.

- Takarodtok innen, léhütő mihasznák! - kiáltott rájok szikrázó szemekkel az ifjú s lovagostorát megsuhogtatta. Takarodtok innen, vagy mind becsukatlak benneteket!

- Ohó, ifjuram, - tiltakozott két kövér kofa, - ahhoz még nekünk is lenne egy kis szavunk! Nézze meg az ember; becsukat!

Miután azonban Béla vastag végén kezdte fogni a fenyegetést; a vörös hajú Mikének, ki egy ládából kicsillant, aranynak látszó nyakláncz körül különös előszeretettel babrált, végig húzott a hátán; odaszólt kocsisának, hogy Ragadósnét kötözze meg, mire a vén boszorkány egy szempillantás alatt láthatatlanná tette magát; s a láthatáron két városi hajdú kék liberiája tünt fel: a kiváncsi parasztok lovaik közé csaptak, a vörös Mike az általa igénybe veendő igazságszolgáltatás fennhangú emlegetésével tágított s a többiek is elszéledtek, kivéve a kerítésre mászott két szolgalegényt, kik magas polczukon és vasvillájuk mellett biztosan érezték magokat.

- János, - szólt Béla kocsisának, miután a ház eleje megtisztult, - ezeket a málhákat felrakod s a kisasszonynyal együtt a Fekete Sas-ba viszed. Ott szobát nyittatsz és megvársz engem.

- Úgy lesz, uram, - dörmögött János és hozzálátott a munkához.

- Kisasszony, - jelentette odabenn Béla Ilonának, - minden rendben van. Ha úgy tetszik, foglalja el kocsimat s vegyen ideiglenes szállást a Sasban. Meg fogja engedni, hogy rövid idő mulva hogyléte után tudakozódhassam. Semmit se féljen, kisasszony. Gazdasszonya új áldozatot kapott; férjével van elfoglalva. Isten önnel!

Egy kis félóra mulva Béla a Sas egyik emeleti szobájának ajtaján kopogtatott és belépett. Ama vendéglői szobák egyikében volt, melyeknek rideg barátságtalansága visszataszítja a belépőt. Az ablakfák közti réseken minduntalan beszisszen a szél s egyet-egyet fuj a surolatlan padlón összegyült szemétre. Az üres butorokról sok helyt lepattogzott a fénymáz, leestek a zárak s lyukaikban csakúgy lignek-lógnak a kulcsok. Az ágy, szekrények, a mosdó belső deszkái sárga és szürke szemeikkel mereven bámulnak. A pamlag és székek szennyes vászonnal vannak behuzva; de a por azért megtalálta útját. Az ablakfüggönyök zsinórja elszakadt s az ajtó előtt minden perczben megkondul egyszer, kétszer vagy háromszor egy repedt kolomp és a cselédek durván kiabálnak egymásra. Hideg van; de a fáért külön kell csöngetni kétszer; ha kialszik, megint kétszer és ha mindaddig akarsz csengetni, míg fázni fogsz, akkor mindörökké csöngetned kell, mert e szobában, a másikban, a harmadikban mindig hideg volt, hideg van és hideg lesz, melyen a nap legforróbb sugarai ép úgy nem tudnak segíteni, mint a legizzóbb parázs.

Ilona a kerek asztal mellett ül, melyen egy pár életunt légy várva várja utolsó óráját, miután a sors még azt a kegyet is megtagadta tőlük, hogy legalább a légy-papiros édes mérgéből szivhatnák a halált. Az új vendég szép fejét karjára hajtotta, melyről végig aláhullott a bő ruhaujj. Még nem nyult hozzá málhájához; minden ott hevert a szoba közepén, mintha huzódoznék itt valamivel közelebbi ismeretséget kötni. A lány nagy, kerek szemeivel, melyekben igen kevés volt a merengő kifejezés, némi bosszuságfélével látszott messze képekbe mélyedni, melyeknek több, bár nem épen gyöngéd szavuk lehetett hozzá, mint e rideg szobának, mely az arczok oly sűrű változását látja, hogy egész elbódultnak és megnémultnak tetszik bele. Ha igaz az, hogy rendesen arra vágyódunk, arról álmodozunk, a mi legtávolabb van tőlünk, úgy amaz igéző, sötét szemek bizonyára az otthon képeit keresték, melytől oly messze jutott. Annak a nagy rozzant háznak siralmas képét, melyben csak az uraskodó koldusbüszkeség tartotta a lelket; mely azóta kótyavetyére került s valószinüleg le is romboltatott; melynek fübenőtte udvarán, esőjárta fedele alatt s megfogyatkozott butoru szobáiban töltötte gyermekkorát. Bár a vén kapitányra minduntalan jártak a zsidók, hogy kidobják a roskadozó épületből; bár apját-anyját sohasem ismerte s csak rokonoknak ette szükös kegyelemkenyerét; bár csikorgó téli napokon sokat dideregtek ott is mind a hárman: a vén kapitány, a puczczos és bölcs néni meg ő; bár az egész élete sokkal keservesebb volt, mint más gyermekeké szokott lenni: istenem, azért mégis csak otthon volt! Az uzsorások szavuknak szoktak állani s a kapitány és felesége csakugyan nem hunyhatták le szemöket az ősi portán. A könyveket bujó néni tanácsa volt, mikor a nyomoruság keze már utolsókat csavarintott sorsukon, hogy ő színésznővé legyen. Akkor még ott ült két üde arczán a gyermekszépség visszahozhatatlan, rózsás hamva s nagy fekete szemei tapasztalatlan bámészságukban még sokkal szebbek voltak. A vén kapitány nem szívesen egyezett bele; de ez szegény, élete végén abban a mértékben lett egyre szótalanabb, a mint pipájából fogyott a dohány. A néni sokszor elmagyarázta előtte, hogy az meg az a herczeg, ez meg ez a gróf mind színésznőt vett feleségül, kik kastélyokban laktak és négy lovon jártak; hát Ilonát miért ne érhetné ilyen szerencse?! Az urának végtére egészen kifogyott a dohánya s a kis rokonleány isten nevében szélnek eresztetett.

És az örökké vándorló szél vitte tovább, mindig tovább, az ország egyik széléről a másikra. Vitte, vitte és örült, hogy világjáró nagy otthontalanságában ilyen szép útitársra tett szert s eszében sem volt, hogy akármiféle kastélyban is letegye. Mint a madár, mely röptében leggyöngébb tollait, pelyheit hullatja el s csak az erőseket tartja meg, melyekkel fenntarthatja magát a magasban s kormányozhatja légi útját: úgy vesztette el hosszú, pihenéstelen vándorlásán egymásután ama finom pelyheket, melyeknek az életben semmi más hasznát nem veszszük, mint hogy szívünk melegét megőrzik s az idegen világnak sok hideg lehellete ellen megvédelmezik. A nagy szemű, rózsás arczu, reszkető gyermekből bájos, csábító leány lett, ki már csak erejében gyönyörködött, nem találta magát épen rosszul odafenn s gyakran kedvére volt az izgató játék, melybe a sorssal keveredett. A legnagyobb színészeket ép úgy, mint azokat, kik bálványuknak ismeretlen, az éhenhalás utolsó perczéig kitartó vértanúi voltak, kevés kivétellel azok közt kell keresnünk, kik könyvük mellől az iskolából megszöktek, apjok átkával nem gondoltak s anyjuk könnyeivel sok rossz éjtszakán keresztül álmodtak. Ilona azokkal együtt, kik mintegy véletlenből vagy rendes lépcsőkön át jutnak a deszkákra, nem csüggött pályáján benső, feláldozó szeretettel, melynek semmi czélja a dicsőség megfoghatatlan álmain kivül. Sokszor fogadta közönségének tapsait és koszoruit, melyeket néha meg is érdemelt, kihevült arczczal és dobogó szívvel; de egész lelkében felháborodott, valahányszor egy napot koplalni volt kénytelen. Gyakran egész elcsüggedtnek látszott abbeli nagy csalódásában, hogy a szél, mely nevelőszüleinek már évek óta csak a porával vesződik, még mindig nem tartja kötelességének valami ősi kastély vaskapuját felszakítani előtte, hova fején grófi koronával, csábos vállain hermelines palásttal, hódoló szolganép kettős sora közt tartaná bevonulását. Voltak már gazdag és rangbeli imádói, de ezek közül egy sem volt hajlandó tanúk előtt ismételni esküit; a ki legkomolyabbnak látszott közöttük, a fiatal Mágócsi gróf, az is féltékenyebb volt nevére, mint szerelmes bele. És Ilona nem volt olyan gyöngéd, ábrándos lélek, hogy akár valami jövőjét veszélyeztető czéltalan szerelemnek engedje át lelkét, akár mélyebben meghatni engedje magát olyan kutya-hűség által, a milyennel Miklós követte nyomon lépteit. Tükre még szépnek, ellenállhatatlanul szépnek mutatta s mégis oly hosszú és erős ellenállásra talál! Minden bizalmas beszélgetés után, melyet tükrével folytatott, kevesebb oka volt kétkedőnek és több türelmetlennek lennie. Igen jól ismerte czélja elérésének nélkülözhetetlen eszközét is: bizonyos büszke erélylyel taposta a végetlen országutak rögeit; egy-egy útszéli virágért, futó órák muló gyönyöreért meg nem állt, le nem hajlott, el nem bukott; nem akart koczkáztatni soha semmit, hogy a megtántorodásnak még híre se kereshesse föl. Mennyi volt e tartózkodásban erény, mennyi számítás, azt bajos lenne mérlegelni; elég az hozzá, hogy Ernő gróf ostromának eddig ép úgy ellenállt, mint Miklós esdekléseinek. Hasonlított ama délamerikai sziklákhoz, melyeken a legragyogóbb, pompásabb virágok díszlenek a nélkül, hogy valami talajnak nyomát fel lehetne fedezni rajtok; csak sziklák.

A megaláztatás ama perczei, melyeket e reggelen átélt, kétségkivül felzaklatták lelkét; míg egy-két pillanatra megkapta az érzelmesség s gyermekkorának otthonába vezette, addig harag is lobogott benne pályája ellen, elégedetlenség a sors ellen, csalódás nevelő-szülei ellen s egy alak is megjelent előtte, ki egykor mindenesetre vonásról vonásra hasonlított hozzá, de most arcza ránczos, szemei fénytelenek, termete meggörnyedt, ruhája rongyos, kenyere száraz. Összeborzadt és sápadt képpel tekintett föl vendégére. Béla állt elötte.

- Bocsánat, kisasszony, - mondá az érkezett, kinek fátyolos hangja, beesett, sötét szemei s arczcsontjain az élénk vörösség tanúságot tettek a mult éjtszakáról, - bocsánatot, aggódtam hogyléte felől s magam akartam bizonyságot szerezni, hogy az izgalom nem okozott-e komolyabb bajt?

- Nagyon köszönöm, uram, - szólt kissé erőltetett nyugalommal Ilona s izgatottabban tette hozzá: - de semmi bajom. Nézze, itt van a szerepem ma estére s egész nyugodtan tanulom. Egy fiatal leányt fogok játszani, kit az egész világ szeret. Semmi, semmi bajom, uram. Hanem mondja csak, minő köszönetet vár ön?

- Szót se erről, kisasszony, - mondá Béla, még mindig állva a leány előtt. - De mégis, van egy kérésem. Remélhetem-e, hogy teljesíteni fogja?

- Bizom lovagiasságában és igent mondok.

- Nem csalódik, kisasszony. A kérés tulajdonképen egy töredelmes vallomáson kezdődik, mely, félek, félszeg helyzetben fog bemutatni önnek. Én nagyon fiatal koromban a múzsáknak is áldoztam és sok-sok rossz verset összeírtam. Van köztük egy drámai költemény is, melynek czíme: *A nemtő*. Ismerőseim, kik azt az előadást rendezik a szükölködők javára, melyre most az egész város készül, levettek lábamról, hogy költeményemet engedjem át a műsorozatnak. Mindig azt hittem, hogy igen kegyetlen kritikusa vagyok magamnak s valamennyi firkám nem érdemel mást egy lenéző mosolynál; ezt is csak a magam részéről, mert arra épen nem méltó, hogy a más szeme elé kerüljön. De most, hogy egy gyönge percznek, melyben hajdani iskolatársaim egyikével közöltem költeményemet, érzem súlyos következményeit, egyszerre tudatára ébredek egész hiúságomnak. Hatást szeretnék s a hatás eszközeit keresem. Kitalálhatja kérésemet, kisasszony, melylyel a mai kellemetlen események nélkül is fölkerestem volna. Bármilyen kevéssé szokás nők elé legnagyobb gyöngeségeinkkel lépni, megvallom, engem egy kissé izgat e vakmerőség, melylyel önt a nemtő szerepének elszavalására kérem.

- Óh uram, - vágott Béla szavaiba bájos mosolylyal a szinésznő, - valóban nem kívánhatott volna rám nézve kellemesebbet.

- Csak nyugtával a napot, kisasszony, - folytatta az ifju. - Verseim hosszúk, nehezek s épen nem gördülékenyek. Azonfelül mondtam már, hogy egyszerre mily nagy mértékben tört ki rajtam a költők közös betegsége: a hiúság. Perczről perczre jobban erőt vesz rajtam. Nemcsak hatást keresek, hanem valósággal féltem művemet. Kérem kisasszony, ne vessen rám ilyen neheztelő szemeket, mert megakadok. Tudja, hogy őrültekkel és költőkkel szemben mindig készen kell tartani egy sereg bocsánatot. Megkapom? Tehát kimondom, a mire készülök. Engedje meg, hogy *A nemtő* betanulásánál segítségére lehessek.

Ilona egypár pillanatig látszólag szórakozottan tekintett ki az ablakon. Így is érezte, mint gyúl ki erősebb és erősebb tűz Béla szemeiben s visszafordulva, kezet nyujtott neki.

- Legyen. Mikor adja ön az első leczkét?

- Kérem, nem leczkéről van szó, kisasszony, - mondá Béla. - Csak egy-egy kis fölvilágosításról, ha valahol tollam eltévesztette volna gondolataim utját. Ennyi az egész. Nehány nap mulva elhozom a szerepet, hogy együtt olvassuk át. Előre is sokszor és szivemből köszönöm, kisasszony.

Az ifju kalapját vette s kezet nyujtott.

- Addig is Isten önnel. Ne adja magát nagyon a borongásnak, ámbár ez otthoniatlan szoba...

- Eh, balgaság, - tört ki Ilona, mintha amaz egyszerű szó szívének nagyon kifeszített hurját érintette volna. Én mindenütt otthon vagyok!

Felkaczagott s elsietett próbára. A szekrények nagy, üres, sárga szemeiket meregették utána. A próba a lehető leggyarlóbban ment, úgy, hogy Hollaki úr haját tépte mérgében. Ilona a végszót minduntalan eltévesztette s oly lenéző közönynyel viselte magát nálánál reményekben szegényebb s foltokban dusabb pályatársai iránt, hogy az egész világ szeretetére, mely dédelgetve fogta körül, igen-igen méltatlan volt. Mig a változáson megdöbbent intrikus egy

pillanatra sem vette le róla hiuz-szemeit, az utolérhetetlen szende biráknak hitta föl Hollakit, Bendeguzt, a szinfalakat, a sugólyukat, mindenkit és mindent, hogy vajjon játék-e az, a mivel Ilona előállni merészkedik, vagy csak tehetetlen vergődés?

Egyszersmind az iránt is kifejezte reményét, hogy ma lesz a napja, hogy az elbolondított publikum végre eszére tér.

- De uraim és hölgyeim, - rikácsolt a keselyü, - térjenek önök is eszükre és gondolják meg, hogy a *Világ kedvencze* nem tréfa! Kálmánka, te mosd meg a pofádat, mert így senki sem fogja elhinni, hogy folytonosan közel vagy a halálhoz. Folytassuk tehát. (Súlytalan lábával egyet dobbant és vékony madárfejét hátraveti.) Mindnyájatokhoz szólok, deli lovagok! Legyen nyugodt Eudoxia, szívem angyala! Nos kinek van bátorsága mérkőzni velem... bátorsága mérkőzni velem... mérkőzni velem... velem... Hát hányszor mondjam még el, hogy: velem, velem, velem?! Hát Ilona kisasszony, az ön kecses fülei minden fogékonyságukat elvesztették a végszók iránt? Sajnálom, de végszók nélkül nincs művészet.

Béla sem a legnyugodtabban lapozott aznap estefelé a kálozdi kastély kis szobájában régi iratai között. Sok apró emlék szele csapta meg a kinyitogatott fiókokból s hüsítette még mindig mámoros, kábult, forró fejét. Régi levelek kerültek kutató kezébe, melyeknek titkát esztendők előtt elárulta a feltört pecsét, s melyek - most úgy tetszik mégis - mintha soha sem hallott dolgokat ujságolnának neki. De nem igen érdeklik. Csak futó pillantásokat vet beléjök. Könnyedén csapkodja egyik levelet a másik után; itt-ott el is reped, le is szakad a papir, a mint gondtalanul dobálja e gyürődött lapokat, melyeknek minden sora gond s minden gondja ő. Ebbe a csomagba versei vannak kötve; ezek kellenek neki. Papirra téve mind a sok édes titok, melyet a dunaszögi kerti lak nyitott ablakán át éjente sugdosott neki a Dunáról odaszökött szellő, vagy azok a puha, barna fürtök, melyek arczához tévedtek, vagy ama régi halhatatlanok, kikkel gyerekkorában kipirult arczczal álmodott. Ki hitte volna, hogy a fennszárnyaló lelkesedés, mely lélegzetét visszatartva hallgatta egykor a minden másnak hangtalan suttogást, oly szolgálatba kerüljön valaha, melynek semmi köze az ideálhoz?!

- Sohasem tudja senki, minek veszi hasznát életében; - mondogatta Béla, hátravetve magát karszékében iróasztala előtt. Verseinek átlátszó hullámai fenekén ott csillog a drágalátos igazgyöngy s ott indult meg ég felé a rózsaszín korallmunka, mely oly ritkán emelkedik ki az életnek soknemű vihara ellenére ama hullámok közül. Béla előbb csodálkozó képpel forgatta a lapokat, mint a hogy régi arczképeinket szoktuk, melyeknek vonásaiban csak nehezen ismerünk magunkra. Majd gúnyos mosolyt váltott tekintete s így nézegettek egymásra soká, hosszan a bús ifjú és a nevető férfi. Hallottuk, hogy a legnagyobb fájdalom: nyomorogva emlékezni régi boldogságunkra; vajjon e mosolygó emlékezés az egykori bánatokra a legnagyobb örömet jelenti-e? *A nemtő* meglett. Egy kis hímzett könyvjelző hullott belőle a földre és tünt el a szőnyeg fodrai közt, mintha csak azt akarta volna, hogy feledkezzenek el róla végkép. Béla ledült a kerevetre, de álma nagyon nyugtalan lehetett, mert Istók - ki többször elsétált a szobaajtó előtt - folytonosan hallotta hánykolódni s már nehányszor lábujjhegyre is emelkedett, hogy betekint, de azután csak megint meggondolta, hogy Béla már teljesen a víg életre adván magát, nem igen látszik, hogy szüksége lenne a névtelen filozófra. És pipájának csutorájával dörzsölgetvén homlokát, a mindig gondolatokba mélyedt mentor tovább sétált.

Mikor a fiatal úr nehéz álmaiból kikeveredett, már egészen sötét volt szobájában. Kitekintett a folyosóra. Ez egyhangú, rideg, végetlen kőkoczkákon és falak közt is elfoglaltak az árnyak mindent. Egyik ajtó nyilásán szökött ki egy sugár s a mint odabent a gyertyát hordozták, úgy látszott, mintha magányosságában a félelemtől elsápadva, tévetegen és vigasztalanul bolyongana idekünn s nem tudna senkit utbaigazítani. Egyik ajtótól a másikhoz siklott, de a sok faragott oroszlánfő, sárkány és kígyó olyan ijesztő szemeket vetettek rá, hogy csak megint tovább szökött. Az ablakon időről-időre tekintett be egy csillag; de nehéz felhők bujdostak az

égen s minden perczben betakarták sötét palástjaikkal. Homály és csönd volt, mint valami nagy sirboltban. Béla összeborzadt és sohasem találta még ily nyomasztónak a kastély magányát.

Komor arczczal lépett az ebédlőbe, hol Istók nagy szorgalommal tisztogatott egy egész regement pipaszárat egy hosszu nyaku boros üveg mosolygós társaságában. Béla szótlanul vetette magát egy székre, egy kis ideig szórakozottan dobolt az asztalon, azután vacsoráért csöngetett. A mentor, bár egész becsületes lelkéből meg volt győződve róla, hogy most neki - nyugdijaztatása ellenére - világos kötelessége lenne némi mulatságos dolgokkal állani az unatkozó, ásítozó, borzongó úr elé, de a szó szoros értelmében semmi okos gondolata nem jött, ha csak azzal nem akart föllépni, hogy a Mihály meg a Zsuzska már verekesznek is. Nem, inkább a legmegindítóbb tűzzel és legfárasztóbb szakadatlansággal fujta, fujta egymásután a megrekedt pipaszárakat, képét felfujva, homlokát összeránczolva és nekivörösödve, mintegy annak bizonyságára, hogy az ő szája most folytonosan el van foglalva. Csak a vacsora végén, mikor a fiatal gazda álmosan nagyokat pislogott s kezeit fázódva zsebre dugta, csak akkor szánta el magát e találó biztatásra:

- Jól teszed, Béla, bölcsen teszed, hogy éled világodat. Ha meggondoljuk, hogy az ember csak egyetlen egyszer él és hogy a halál után úgyis mindennek vége lesz, valamint, hogy az mulasson, a ki teheti és addig szedje az illatos rózsákat, míg tart a szép nyár: bizony Béla, az a bölcs, a ki világát élni tudja.

A mentor - a mint a pufók Palkó az utolsó tányért elvette előle - oly buzgalommal látott ismét a megrekedt pipaszárakhoz, mintha csak az illatos rózsák szedésében menne jó példával elől.

Béla megfogadta szavát és ugyancsak élte világát. Egész Karámos készülődött a küszöbön levő nagy jótékony előadásra, melyet annak rendje szerint tánczvigalom is fog követni. Durák Péter, a feketesasos, soha kiterjedtebb levelezést nem folytatott, mint a mire e vigalom konyhájának érdekében fejét adta. A szabók, borbélyok, kertészek és uzsorások életük egyik legszebb napjának néztek elibe. A három bérkocsis, ki soványságban vetekedett lovaival, és úgy látszott, mintha mindenkorra letette volna az alázatossági fogadást, csak úgy félvállról beszélt az emberekkel, ha a nevezetes estéről volt szó. Hogy a zajos előkészületek a távolban is visszhangot ébresztettek, kitetszik a *Karámosi hiradó* legújabb számából, melynek *Tárogató* czimű rovata nagy örömmel jelenti, hogy a közelgő ünnepélyes alkalomra Paróka Gusztáv, jó nevű fodrász és Őszi Rózsa kisasszony, ügyes kezű virágkészítőnő Pestről megérkeztek s a karámosi világnak ajánlják szolgálataikat. A borbélyok dühös lenézéssel fogadták ugyan ezt a hirt, de a hölgyvilág sietett hasznát venni. Ruhák és tervek szabattak finom hálószövetből és durvább kelmékből, hajékek és mosolyok próbáltattak, a természet és művészet mesterileg kombináltatott, kisebb és nagyobb összegek kölcsönvétettek s mindenki azon volt, hogy minél alaposabban rászedje az irgalom angyalát, elhitetvén vele, hogy mindez egyedül az ő kedvéért történik. Természetesen, a felfordulás azoknál a házaknál volt legnagyobb, a hol valakire az előadásban való részvétel dicsősége is várakozott. A kis Réthi Paula zongoramesterével már negyvenegyedszer játsza végig Chopinnek diadalra hivatott nocturne-jét s a negyedik pár czipőt küldi vissza, miután lábacskáit az emelvényen lehető előnyösen szeretné bemutatni. Godonyi Márta kisasszony szavalna, ha ugyan idejében megérkezik Pestről a ruhája (a szobaleány naponkint hatszor fordul meg a postán tudakozódni), és ha udvarlói vállvetett erőfeszítésének sikerülni fog elhitetni vele, hogy az *Élő szobrot* nem annyira Vörös Marczi, mint inkább Vörösmarty írta. Bige Géza tükör előtt készül felolvasására, mely a szükölködés alkalomszerű képeiben ki fogja keresni a humoros vonásokat s egy nagy hatásu felszólításon végződik a nemzet leányaihoz.

Mind e készülődések közül a legzajtalanabb, de kétségkívül a legbuzgóbb, leghosszabb és legizgalmasabb az volt, mely a Fekete Sas egyik kis szobájában folyt. Itt tanulták *A nemtő*

főszerepét, mely úgy teljesíti magas hivatását, hogy beleszeret a költőbe s ennek ajándékozza szívét, melyben a haza bánata legmélyebbre metsz s vigasztalására a leggyöngédebb és legmerészebb hangok fakadnak. Hosszú órákat töltött naponkint e kis szobában Béla és mester az oktatásban nem volt fáradhatatlanabb soha. Míg az édes szavakat tanítványának csábos ajkáról ujra meg ujra akarta hallani; midőn saját szívét feltárva, magyarázta neki az ebben született érzéseket és gondolatokat, melyekből költeménye szőve volt; midőn mohó tekintete a szavaló szép leány keblének és kiterjesztett karjainak hullámaiba oda-odaveszett: az aranyháló, melyben vergődött, mindig szűkebbre és szűkebbre vonatott körülötte. A kisérlet, melyre Ilona türelmetlen szép fejét adta, igaz, koczkáztatóbb volt minden eddiginél, de csak annyiban, hogy a bukás, mely rá várakozhatott, mélyebb és örvényesebb vala az eddigieknél. De hogyan bukhatnék, mikor minden kincsét a játékasztalra vetette s ellenfelének szeme már káprázik és keze reszket?! Még hiányai, fogyatkozásai, félszegsége is csak csábítók voltak Bélára nézve. A szépségtapasz feketébb, mint az a felséges himlő volt, melynek eltakarására hivatott s ha nem tetszett volna, bizonyosan nem lesz divattá. A fiatal mester meggyőződött, hogy tanítványa épen nem szenvedélytelen teremtés; csak a termékenyítő, gyümölcsöt érlelő talaj hiányzik belőle; de ezt a szikrát forró nap süti, mely tarka és csodálatos virágokat csal belőle elő. Szenvedélyeinek eddigelé csak a sors parancsolt, mikor vaspálczájával megvonta körüle a kört, melyben mozoghatott. Béla sohasem látott ily elbizakodott szegénységet, ily ügyesen varrott foltokat, ily feltünő öltözékeket, ily parancsoló fellépést; sohasem hallott ily férfias kaczagást, ily megfélemlítő haragot, ily erélyt a magányban s nőnél ily tartózkodás nélküli, lebilincselő szellemet. Mindez eredeti volt előtte s napról napra jobban megvesztegette tiszta látását. A próbák egyre hosszabban tartottak s a hollandi Muki már gúnyos megjegyzésekre is vetemedett. A múzsáknak szentelt perczek titkaiba azonban senki sem hatolhatott be. A kettős jelenetek egyedüli tanui a bután tátogató szekrények voltak, melyekről pedig már elmondtam, hogy meg volt tőlük tagadva a szó s e szerint a látottakból semmit ki nem fecseghettek. Bélát magát pedig a czimborák legtürelmetlenebb erőfeszítései sem tudták mély hallgatásából kizavarni; sem Bige Géza hizelgő pillantásai, sem Dacsó Artur csufondáros és kihívó viselete, sem Vincze bácsi furfangos mesterfogásai.

A vén korhely tulajdonképen két kulacsos volt. Ha Bélát valahol magát keríthette elő, nagy bajusza árnyékában meghúzódó ravasz mosolygással így biztatta:

- Tied a dicsőség, Béla! Már pajtás, kiolvasom én a szemedből, hogy jó úton vagy. Csak azt gondold meg jól, hogy a dicsőség a legdicsőbb dolog a világon és a mellett a többi mind haszontalanság.

Mikor meg Arturral akadt össze, akkor így bölcselkedett:

- Te meg leszesz boszulva, Artur. Jól tudom, hogy a boszú a legédesebb a világon és ki gondolna a boszú mellett még egyébre is?!

Elérkezett a hangverseny napja, egy szép, fényes novemberi nap. Béla utolsó próbára kopogott a jól ismert kis szoba ajtaján. Ilona holló-fekete hajába egy aranyos pillangó volt tűzve, melynek szalagszárnyai kaczéran röpködtek. Soha nem fogadta Bélát csábosabb mosolylyal s puhább, simulóbb kezekkel, mint ezen a nagy napon. Az ifjú egy pillanatra megállt előtte s mélyen fekvő, nagy, merengő szemei azzal a túláradó gyönyörködéssel pihentek a szép alakon, mely oly bőbeszédű, hogy a nyelv vele együtt soha megszólalni sem mer.

- Ma már csak élvezni jöttem, Ilona, - mondá Béla, a leány kezeit nem bocsátva el. - Semmi megjegyzésem, semmi mondanivalóm nincs többé. Csak jutalmamat kérem. Szeretném, ha én hallhatnám önt először úgy, a mint ma este szavalni fog.

- Nem, Kálozdy úr - felelt a színésznő. - Legyen türelemmel estig. Én egyetlen tapstól sem akarom megfosztani magamat.

- Nem tudok türelmes lenni - folytatta hol hevesen, hol könnyedébben az ifjú. - Nem hallott ön semmit arról a szegény bolond marquisról, a ki reménytelenül szerette az isteni Adriennet. Minden ajtó el vala zárva előtte, a szinházét kivéve, hol páholyában behunyt szemekkel leste a szinpadról Adrienne forró szerelmi vallomásait s majd elájult boldogságában. Higyje el ön, az e fajta imádók a leghívebbek. Ez a bolond marquis is bizonyára ott volt az árok mellett, melybe elhagyatott imádottját harangszó nélkül vetették. Ma nem vagyok mester, nem vagyok költő, Ilona; ma csak ez a behunyt szemű imádó akarok lenni, ki egy-két boldog perczért sóvárog.

A szinésznő elkaczagta magát.

- Sohasem láttam olyan fekete gerlét, - mondá - mint ön, marquis úr. Turbékolása megindít. Kész vagyok engedni óhajtásának és szemét sem lesz szükséges behunynia, mert nézze, nem térdel lábaimnál a szerencsés vetélytárs.

Ilona szavalni kezdett. A nemtő kigyúlt arczczal, lángoló szemekkel fogadott a költőnek örök szent szerelmet. Minél messzebb jutott, hangja annál jobban reszketett, csuklott, fogyott. Arcza el-elsápadt, szava akadozott. És ime, nemcsak a nagy monológot mondja el, hanem a költő esküit is meghallgatja, melyeket estére Bendeguz fog eldörögni. Most Béla helyettesíti. A nemtő meghallgatja s nem egészen szoborszerű állásban tördeli kezeit. De ha igazán szereti a költőt, miért akar ennek ölelő karjai közül oly lázas erőfeszítéssel megszabadulni?! Már ez a jelenet a sokat látott szekrényeknek is tetszik, mert hosszú nagy unalmak után jókedvűen megroppannak rá.

Ha e nagyon is korlátolt tehetségű tanúkon kívül véletlenül valaki más is hallja és látja ez akadozást, készületlenséget, oda nem való taglejtéseket, rossz hangsúlyozást, hamis érzelmességét és egybe nem vágó ellenjátékot, az utolsó próba után semmiesetre sem merte volna azt a fényes sikert megjósolni, melyet a kis dráma a karámosi közönség színe-java előtt aznap este aratott. De mintha ki is cserélték volna Ilonát, ki lebocsátott hosszú fekete hajával, mély tűzű sötét szemeivel és csábos idomain ingerlően leomló lenge fehér öltözetével - a diadémján vakítva ragyogó igazi gyémánt-csillag ellenére - épen nem látszott égi jelenségnek; de a karámosi műkritika nem tesz ily finom megkülönböztetéseket. Tetszik, vagy nem tetszik neki valaki; szép, vagy rút. Ilona ugyancsak szép volt. Pillanatok kellettek hozzá, míg a hölgyvilág magához tért meglepetéséből s a kisvárosi szépek irigy fejecskéikben, (melyeknek Paróka úr és Ősz k. a. működése folytán kétszeres joga volt rá) ujra rendezhették a hosszú s most egyszerre megbomlott sorozatot, melyet az ok nélkül magasztalt komédiásné szépséghibáiból összeszerkesztettek. A visszautasított fiatalság tenyere is előbb járt boszujánál s Ilona csak a tetszésvihar lecsöndesülte után kezdhette el verseit. Más, egészen más volt itt Babérosi Bendeguzzal szemközt, mint szobájában az imént. Az epedő költő ölelését a sok-sok csillár s száz meg száz vizsga szem előtt sem utasította vissza. Nem is akadozott; piros ajkairól mint a hibátlan gyöngysor folytak a szavak s árasztották el kedvesét, ki leomlott előtte a drága teher alatt. A nemtő kiterjesztette feléje hófehér, telt és puha karjait s nem feledkezett meg az esküvések édes pecsétjéről sem. A távolba tűnve gyöngéd, odaadó, feledhetetlen tekintettel búcsuzott el a felavatott költőtől, ki egymásután lelkesítette a katonát, békítette a testvéreket, leplezte le az árulást, bélyegezte meg a gyávaságot, ostorozta a bűnt, bátorította a csüggedőket és vigasztalta a szükölködőket.

A szegény özvegy áldó szavai elhangzottak, a függöny legördült. A taps egyszerre riadt föl minden oldalról s az egész közönség erőnek erejével látni akarta Bélát. A tót főispán, a vármegye mostani pünkösdi királya, hogy a túlnyomó számú elégedetlenek előtt hazafias érzületéről tanúságot tegyen, első volt a tapsolók közt. Az első zártszéksorokon a vidék arisztokráciája foglalt helyet: a mindig komoly Péterfi gróf pompásan öltözött nejével, kinek háta mögött a külföldről mostanában érkezett Mágócsi Ernő adta jeleit teljes kiábrándultsá-

gának; a büszke és hideg Péterfiné mellé nevelő-anyjai, a Biró kisasszonyok jutottak, kikre szép leányuk mindig valami megmagyarázhatatlan ideges ellenszenvvel tekintett; itt volt az ifjabb Ivánfi báró, kihez foghatóan az elbámészkodás mesterségét nem értette senki s ezeken kívül még egynehány méltóságos és nagyságos, kik társaságuk költő-tagjának ez első föllépését kegyesen biztató mosolylyal fogadták, nagy s e mellett hanyag és értéktelen szavakkal dicsérték, keztyűik kellő kimélésével s inkább példaadás okáért tapsoltak is neki és egyikük jobban örült, mint a másikuk, hogy valami leereszkedő kegyet tanusíthat az iránt, ki eszére valamennyiöknél különbnek tartatott. Az arany fiatalság jobban el hagyta ragadtatni magát; nemcsak keztyüi iránt nem tanusított semmi óvatosságot, hanem tombolása még a nemzeti zászlókkal felékesített falakat is veszélyeztetni látszott. Csak Dacsó Artur nem tapsolt szívéből és volt oly szórakozott, hogy hirtelen szőke és hirtelen haragú kis szomszédja minduntalan megbántódva fordított neki hátat s csupán mamája rettentő pillantásaira fordulgatott megint vissza-vissza. Vincze bácsi vörös mellénye kevés ilyen ünnepet ért félszázados pályáján; a vén róka azonban lelkesedése legmagasabb fokán is annyira meg tudta őrizni higgadtságát, hogy keztyüje legelső repedésénél rögtön elhatározta, miszerint a hitvány portékát nem fogja kifizetni, jóllehet olyan veszett munkát végzett vele a barátság szolgálatában, a milyen egy valóságos bivalybőr keztyünek is sok lett volna. A legkövérebb s az elszenderülésre leghajlandóbb asszonyságok sem feledkeztek meg eladóik érdekeiről és arczuk verítékével járultak Béla diadalához. Még Szikra uram is odahátul olyan rakonczátlanul vett részt a tombolásban, hogy egy hajdu már kétszer kereste föl a szokásos fenyegetésekkel. Mind e zaj, taps, kihívás azonban annyiban mégis eredménytelen volt, hogy az est hőse nem vala jelen. Bige Géza (roppant inggallérokkal s egy szörnyű török szablyával) értesítette erről a közönséget, mely azonban nem hitt neki és ismét nem hitt neki s csak követelte áldozatát.

Valószinüleg harmadszor sem hitt volna neki, ha meg nem ijed attól a rengeteg iratcsomótól, melyet a vándorszerkesztő zsebéből előhúzott s a zenekar helyén izzadó gyereksereg szemét teleszórta belőle porzóval. A felolvasás által előidézendő humoros hangulatot nem igen szerencsésen vezette be az általános sivalkodás, melyben a karámosi gyermekkar kitört legdrágább kincsének, szemevilágának megtámadtatására. Az előadás folyt. Az első sorok érdekes csevegésbe merültek s a felolvasó buzdítására a komolyabb helyeken nem sajnáltak egy kis hangos derültséget. A fürge lábú kisasszonyok alig várták a tánczot, a mamák pedig kezdték egymás között gőzfürdőnek találni és nevezgetni az egész élvezetet. Vincze bácsi és Gencsy Laczi tökfejű ficzkónak mondták Bigét, mikor legtalpraesettebb ötleteit pattogatta. Szikra uram fenhangon mást követelt, miután már ezt megunták és ott hátul nagy a meleg. A vándorszerkesztő végre megelégelte a hatást, iszonyú kardjára csapott, mintha bosszút esküdnék az egész világ ellen és kecsesen meghajtotta magát. Ének, szavalás és zongora, fehér, rózsaszín és kék ruhák, szőkék és barnák, elszántak és reszketők váltották fel utána egymást a szinpadon s a közönségnek ugyancsak volt mit szenvednie, míg addig juthatott, hogy a székeket kezdték kihordani a teremből és a barna Kóficz rárántotta az első csárdást.

Béla még mindig nem volt jelen, pedig sokan várták. Péterfiné (kinek lila selyem ruhája oly nehéz volt, mintha kőből lett volna faragva) drága csipkéi közül lorgnette-jével folytonosan a bejárást kémlelte s szokott ideges modorával minden ismerősétől tudakozódott, vajjon nincs-e talán valami baja Kálozdynak? Mások is sokat tünődtek rajta, hol maradhatott el az est hőse s Vincze bácsi nem emlékezett rá, hogy életében lett volna valaha ilyen ölelhetnékje, a milyennel azt a fránya poétát várja. De mindeniknél jobban, türelmetlenebbül, égőbben, dobogóbb szívvel várta Ilona, ki suhogó, vörös selyem uszályával és fényes fekete haj-koronájával elhagyatott, száműzött királyné volt. A fiatalok bosszújának órája ütött. Mind, mind hidegen megy el mellette, senki sem közelít, senkinek nincs egy szava hozzá, mindenki máshoz siet. Még Ernő gróf is, kit hosszú-hosszú idő után ma látott viszont, még ő is csak öt lépésnyi távolban hajtja meg előtte gyöngén fejét s odább halad. A mint magában üldögélt, - nem

ügyelve egy sipogó kis deákra, ki erővel ki akarta csikarni kezéből óriási csokrát, mely a kálozdi parkból került - egy-két irigy, vaskos, gyűrűkkel megrakott, neveletlen ujj mutogatott is feléje, sok szem és szemüveg gúnyos elégtétellel pihent rajta s felbiggyesztett ajkak is vonultak el előtte. A fiatalok kitörő kedvvel tánczoltak előtte. Büszke volt; de nem vala hatalmában eltitkolni sápasztó szégyenét.

Végre! Az ajtó nyilt s tiszta feketében öltözve, kezében könnyű kucsmájával belépett Béla, ki azt hitte, ha ilyen későn köszönt be, talán kikerüli a terhes közfigyelmet és azé lehet, a ki mellé vágyott. Nem számított egészen helyesen. A hol megjelenik, a merre megy, onnan üdvözlő kezet nyujtogató csoportok szorítják félre a tánczosokat. Szórakozottan, mosolyogva fogadja a sok köszöntő jobbot és már érzi két szép szemnek égő, hívó sugarát, mely legelső esett rá, pedig legmesszebbről jött, a mint a terembe lépett. Béla siet végezni barátaival, igyekszik átsiklani ismerősei előtt s csak a kis társaság tartóztatja egy pillanatra, mely különösen a magáénak számítja őt. A szép Péterfiné azzal az örök mosolylyal nyujtja eléje finom, illatos kezeit, mely a hozzá hasonló nagyvilági dámák arczán olyan örökös, mintha kőből lenne faragva s ép ilyen meleg.

- Jőjjön, jőjjön - suttogja a grófné. - Hát azt is meg akarja tagadni tőlünk, hogy megköszönjük? Ah, pompás, gyönyörű volt! Kálozdy, ön maga-magát múlta felül benne. Az a kis pásztorleány, az valami idylli volt! Én sírtam, valóságos könnyeket sírtam. Örülök, örülök, kedves Kálozdy. De nézze csak, az én jó néném nem tudták rábírni szegény Ágnest, hogy eljőjjön. Mit szól már ehhez?

Béla sem többet, sem kevesebbet nem szól, mint hogy rendkívüli örömére szolgál a grófné kegyessége és rendkívüli sajnálkozására a szegény Ágnes távolléte. Ezzel meghajtja magát és tért enged Ernőnek.

- Ejnye, de fránya egy gyerek vagy öcsém! - fogja el a másik lépésnél Vincze bácsi, ki már lélekszakadva keresi, mióta hallotta, hogy itt van. - Az már igaz, hogy ilyen legényt keresni kell. Ugyan kinek a műhelyében tanultad te a poéta-mesterséget? Hogy ezzel nekünk nem is dicsekedtél! Pedig hát ide nézz: a keztyüm mind oda van miattad. Olyan vivátot nem hallottál még életedben, a milyet én kiáltottam. Te, te Béla gyerek (teszi hozzá suttogva és szemével csiptetve) hallom, hogy már hát minden jól is lenne, mi?

Béla köszöni Vincze bácsi szívességét és tovább siet.

- Nagyságos úr, könyörgöm alássan, tetszik még ismerni? Hát hogyne, ugyebizony? Engem is elhívott a hazaszeretet. Hanem az már igaz...

A rohanó Béla a hajdani mendikással is kezet fog és faképnél hagyja.

- Ah Ilona, milyen elragadó szép ma kegyed!

Végre hát legyőzve minden akadály és együtt vannak. Ilonának keblén függő medaillonja, ha megértette szíve heves dobogását, e szavakat érthette benne: Ő az enyim; mindenkit otthagy miattam, ő az enyim! Béla mellének izgatott lihegése is azt susogta: Az enyim vagy már, az enyim vagy! Nem távoztak egymás mellől egész éjjel egy perczre, egy tapodtat sem. Hadd szóljon másnak a zene, hadd ürítse más a poharakat; ők andalítóbb hangok közt és részegítőbb társaságban vannak egymás mellett! Hadd csillogtassa előttük a kevély grófné gyémántjait; hadd sziszegjen rájok fulánkjával a csalódott irigység; hadd vaczogtassa fogait haragjában az ellene fordult bosszú fölött Artur; hadd bánassék meg egyszerre a sok taps, éljen és elragadtatás, mely Bélára rövid órák előtt biztató reménynyel pazaroltatott; hadd nézzék le őket gúnyos mosolylyal mindazok az eladók, kik se nem szépek, se nem eszesek, de aztán nem is komédiások ám! Mit törődnek ők velök?! Mit törődnek azokkal a hűséges szeretteikkel, kik már régesrég láthatatlanok a világnak s csak nagy veszélyek perczeiben keresik fel őket!

Nagy, igen nagy lehet a veszedelem, hogy ők, kik csak esti homálylyal és csöndben szoktak el-eltévedni a földre, megjelennek e lármás vigalomban, a feledkezés ez órájában, fényes csillárok között, a sűrű, nehéz, párás levegőben. Megjelennek, hogy összekulcsolják előttük szellem-ujjaikat, átfogják őket árnykarjaikkal, légi ajkaik erejöket vesztett igéreteket suttogjanak nekik és megfeszítsék minden erőtlen erejöket elszakításukra. Mindhiába, mindhiába! Ők már egymáséi. Mi lenne annyi mondanivalójuk, ha a rég lesett szót ki nem ejtette volna ajkuk!? Ime, be sem tudják végezni a tánczteremben; éjfél után, hogy egy veszett csárdás lázába volt merülve mindenki, kart karba öltve, otthagyják a vigadókat. Nem vette őket észre senki két hiuz-szemen kívül, mely a terem egyik homályos zúgából egész e perczig rajtok pihent. A szerelmes intrikus szemei voltak.

A zene áthangzott Ilona szobájába, mely a nagy terem szomszédságában feküdt. Béla a szép leány lábainál ült s nehéz fejét ölébe hajtotta. Egy olajlámpa tejfehér golyója gyér világosságot árasztott körülöttük. Forró kezeik szorították egymást s a lázas izgalom akadozó hangján kergették gyöngéd emlékeiket, melyek nem akartak tágítani. Egyedül szerettek volna maradni.

- Az enyém vagy végre Ilonám! - suttogta Béla. - Édes szerelmem, mindenem, akarsz-e hinni nekem? Nem, nem szerettem soha...

E pillanatban nagy robajjal szakadt be a szoba ajtaja s egy rekedt, lihegő hang ordított az esküdözőre:

- Hazudsz, hazudsz, silány csábító.

A szerelmesek ijedten ugrottak föl. A másik, a koldus szerelmes, a komédiás jelent meg a pásztorórán. Egy őrültet láttak maguk előtt, ki szikrázó szemekkel, kusza hajjal, ökölbe szorított kezekkel kiabált:

- Hazudsz, hazudsz, hazudsz, akármit mondasz és akárhogy esküdözül rá! Ilona, az égre kérem, ne nézzen így rám! (Hangját maró kínok süketíthették el, a mint a szinésznőhöz fordult.) Én megmenteni jövök önt. Letérdelhet előttem, ha még nem késő; mert megérdemlem, hogy úgy köszönje meg. Titkolni akartam, a mit tudok, míg nincs szükség rá; de már látom, hogy kigyúlt fejem felett a ház. Tudja meg hát, hogy e derék úrfi itt pénzben... hallja, Ilona?... piszkos pénzben, nyomorult pénzben fogadott az ön becsülete ellen. Hallotta, hallotta ezt?

A lány összerázkódott. Büszkén emelte fel fejét; de hanghoz nem tudott jutni. Szemeit Béla sápadt arczára szegezte. Ajkai, a felindulástól színöket vesztett ajkai mozogtak; de szavaiban nem bízott. Két csábító szemére bizta mindenét. Nem tett velök szemrehányást kedvesének, nem árasztotta el a harag villámaival; a kellő perczben mindig szinésznő tudott lenni. A holtra sebzett őz pillantása volt ez, melylyel attól könyörög megmentést, kit abban a perczben ismert föl halálos ellenségének. Elérte czélját.

- Hallgass és takarodjál innen, tolakodó! - mondá Béla megrettent, érctelen hangon, mely parancsoló kiáltás akart lenni, de inkább volt kérő suttogás. - Hordd el magad ebben a pillanatban! Akárki légy, ez órában és ily módon nem lehet jogod menyasszonyom szobájába törnöd.

- Menyasszonyod? - ordította Miklós és dühében olyat vágott fokosával az asztalra, hogy a folyosó hosszú és rémes viszhangot adott rá. - Menyasszonyod? Igaz ez, Ilona? Hát mégis az lett a vége, hogy eladtad magadat, szerencsétlen? De te csalódol; mert ő holnap meg fog szökni tőled és magadra hagy a szégyennek és halálnak, mint az én szegény, szép hugomat magára hagyta! egyszer már, Kálozdy Béla!

Hajós Mátyás, az eltévedt fiu volt a szerencsétlen. Éhes gyönyörűséggel, vad kaczajjal nyugtatta vérben forgó szemeit áldozatán, ki elfordította tőlük arczát, megroskadt s karjainak

görcsös mozdulataival ismeretlen rémek ellen látszott küzdeni. Mátyás, a mint tekintetét Béláról ujra veszendőbe indult imádottjának reszkető alakjára fordította s teste remegésében, kezei tördelésében, két szép orczája lángjában, szeme könnyében szerelmet gondolt a csábító iránt, kaczagó gúnyja új dühbe tört s fölemelt öklökkel rohant a leány felé.

- Segítség, segítség! - kiáltozott Ilona. - Béla, mentsen meg! Segítség!

A nagy teremben épen elhallgatott a csárdás harsogó zenéje s a féktelen kurjogatás. A csengetyű zsinórja elszakadt Ilona kezében; de a nagy robaj, vad ordítás és éles sikoltozás a folyosókon keresztül utat találtak a pihenőkhöz. Egy pillanat alatt megtelt a kis szoba báli vendégekkel, kiknek élén Bige Géza közeledett szörnyű török szablyájával. Felvilágításokra nem volt idő. De hiába is kértek volna a meglepetések, ijedtség és szégyen miatt földre omlott Ilonától s ama mozdulatlan szobortól mellette, kit Kálozdy Bélának hívtak. A segélykiáltások oka világos volt. Vincze bácsi hatalmas markaival megragadta a dühöngőt. Mátyás, a mint összekötözve vitték ki, egyre kiáltozott:

- Menyasszonya! Az ő menyasszonya! Az én hugom is menyasszonya volt!

És fuldoklott, tajtékzott, csuklott és sírt.

XVI. FEJEZET.
A vén tölgy lábánál.

Az előbbi fejezet végén leirt eseményekre harmadnap jelent meg a Karámosi Híradó legközelebbi száma. Jól tudom ugyan, hogy nem mondok vele már senkinek ujságot, ha a *Tárogató* című rovatnak első hírét közlöm; de maga Bige Géza, a vándorszerkesztő kétségkivül még jobban tudta, mégis megírta a következő sorokat:

> *HYMEN. A legőszintébb öröm elragadtatásával értesítjük olvasóinkat az érdekes ujságról, mely már Karámoson ma szájról szájra jár s egész városunkat örvendetes izgatottságban tartja, Kálozdy Béla, megyénknek köztiszteletben és szeretetben álló előkelő fia ugyanis néhány napja jegyezte el magának szinházi műértő közönségünk kedvenczét, a testi és lelki bájakban dus Vándor Ilona kisasszonyt. Míg egyfelől sajnálkozásunknak adunk kifejezést, hogy hűtlen lesz a muzsákhoz a laresek kedveért, másfelől újra és újra köszöntjük, mint a megyénkben oly fényes állásu család jövőjének reményteljes letéteményesét. Az ég leggazdagabb áldását kivánjuk az önzetlenül szerető szívek e szép frigyére, melyre vonatkozólag alig győzik a boldog jegyesek fogadni barátaiknak és ismerőseiknek jókivánatait. A nász napja még nincs határozottan megállapítva. A mint azonban tudomásunkra jut, erre vonatkozólag sem mulasztjuk el olvasóinkat pontosan értesíteni.

Mióta a már említett szerencsétlen könyvnyomtatónak befonatása lehetővé tette a karámosi hirlap megindulását, annak bizonyára egyetlen száma sem fogadtatott oly nagy zajjal, mint az, melyből a föntebbi hír ki van nyírva. Sokan rázták rá a fejüket, sokan haragudtak, sokan kaczagtak fölötte, s tán a boszuságnak egy-egy hirtelen könnye is áztatta a kegyetlen ujságlapot. De mélyebb, háborgóbb, tartósabb gondolatokat alig ébresztett valahol, mint a Vörös Bika-szállónak abban a hosszú kamarájában, melyben a gadóczi előljáróság szállott meg, mely valami pörös ügyben járt Karámoson s irástudónak magával hozta a rektor urat.

Gida úr, a hogy azon a bizonyos reggelen elolvasta az ujságot, egy rövid félórára magára hagyta az eklézsiát, mert ellenállhatatlan vágyat érzett magány után. A Vörös Biká-ban pedig a baromfi udvaron kivül semmiféle magány nem lévén kéznél, a világ zajától futó rektor kénytelen volt itt végezni borongó sétáját. A kakasok kukorikoltak ugyan a fülébe, a tyukok kotkodácsoltak, a macskák nyávogtak, a malaczkák röfögtek s ezenfölül a disznó-ólból egy részeg ember neki-nekikeserűlő dudolása hangzott; de Gidát mindez nem zavarta sötét gondolatainak bús szövésében.

- Bizony, bizony valamennyien megtalálják már a magukét. Az a hájfejű Dudás Miska is nótárius lett és a mult hónapban esküdött meg a Haluska Évivel. Hivatalos is voltam; de nem szeretek lakodalmakra járni. Ime most meg Kálozdy úr áll be a sorba! Mintha csak most lenne, mikor a csizmáját tisztogattam! Nem egészen a kedvem szerint választott ugyan, mert már csak találhatott volna magához valóbbat! Pedig Dunaszögön milyen rátartó egy úrfi volt; még a szegény Mariskával is csak félvállról beszélt! Hó, könyörgöm alásan! (egy mérges gunár förmedt neki, az elől tért ki.) No, de mi közöm nekem hozzá; maga tudja legjobban mit csinál. Hess, hess az utamból! A mi tiszteletesünk fia is házasságfélén töri a fejét és nem igen hiszem, hogy tovább várjon a farsangnál. Hát én hol maradok? A papság is késik, a láda sem telik, feleségre sincs kilátás. Eh, dehogy úgy van, dehogy úgy! Iszen minden vasárnap délután én végzem az isteni szolgálatot; az már csak annyi, mintha pap lennék. Aztán meg... aztán meg... mintha már özvegyember lennék. Örökös özvegyember. (Neki támaszkodott a galambducznak és nagy, kék zsebkendőjével csöndesen elkezdett mindent törülgetni maga körül, míg

lassan fölért a szeméig.) Csak valami emlékem maradt volna tőle, akármiféle haszontalanság, a mi rá emlékeztessen. Csak valami, valami a Duna hullámain kivül.

Ezeket a gondolatokat űzte-fűzte azután Gida tovább. Valamennyi kosztos deák vitt haza valamit az ő keze munkái közül; az egyik óratokot, a másik nyakravalót, a harmadik himzett erszényt, melylyel kit nevenapján, kit búcsuzása alkalmával lepett meg. Csak épen őtet bocsátotta el üres kézzel. Persze, azt hitte, hogy az ő szívének nincsen szüksége semmi afféle hiábavalóságra, hogy mátkájára gondoljon. Azt senkisem hitte akkor, hogy jöhet idő... hogy még ilyen idő is jöhet valaha!

- Emlékszem rá, - mondogatta magában a tépelődő rektor és újra megindult - emlékszem rá, Kálozdy úrnak is varrott egy finom kis könyvjelzőt, melyről hosszu kék pántlika lógott le s kék gyöngygyel az volt ráhímezve, hogy: «Eddig». Vajjon megvan-e még valamelyik fiókjában?! Én tudom, hogy ez a kis haszontalanság ő neki már annyi, mint a semmi; neked meg Gida, milyen drága kincs lenne! Nem, ezt a kínálkozó jó alkalmat nem fogom elmulasztani. Még jól eszemben van, hogy Sási Dani felesége új asszony korában milyen patáliát csapott egy pár tuczat kivarrott pipa-foszlányért, a mit az ura fiókjában talált! Bár meg vagyok róla győződve, hogy Mariska csak tiszta szent barátságból hímezte azt a könyvjelzőt, mégsem hiszem, hogy Béla úr valami nagyon örülne neki, ha jövendőbelije szeme elé kerülne, mikor ez a fiókokat fogja kikutatni. Mert ilyenkor az asszonyok annyi, mintha süketek és vakok lennének. Még meg is fogja köszönni, ha figyelmeztetem rá és elkérem tőle. Megyek, megyek; csak ezektől az atyafiaktól tudnék valahogy megszabadulni.

Az elhatározott akarat gyakran leküzdi a legnagyobb akadályokat s ebéd után Gidának is sikerült lerázni a nyakáról az elöljáróságot. Miután a Sasban megtudta, hogy Béla még tegnap hazarándult, neki indult az egy órai gyalogsétának Kálozd felé. Noha az őszi szél hidegen fujdogált a szántóföldek közt, minduntalan le-levette bárányбőr-süvegét, mert valósággal izzadt s az erdő szélen a fakó, rohas feszület előtt hosszu stácziót tartott és a pihenő után visszafelé, Karámosnak indult meg. Szerencsére azonban még jókor észrevette tévedését és végre is eljutott a kálozdi kastély kapuja elé, hol Mihály huszár a falnak támaszkodva pöfékelt és nagy játékba volt merűlve a Flórával. Gida meglehetős bátortalan hangon tudakozódott a gazda után.

- A nagyságos urnak most sok a dolga, rektram, - felelt a huszár. - Abban van, hogy házasodik.

- Tudom, könyörgöm alássan, - alázatoskodott a vendég. - Azért épen csak egy szempillantásig szeretnék beszélni vele.

- No, ha olyan röviden végzi a rektor úr, - utasította Mihály, - hát csak fáradjon föl és várja meg, míg rákerül a sor.

Gida várt abban a kis előszobában, mely a kanczellériába vezetett. Sok mindenféle ember járt-kelt ki s be, míg a rektor a fapadra letelepedve, mozdulatlan türelemmel várt sorára. Hazafi úr, a gavallér tőkepénzes, kétszer is benn volt s mikor másodszor kijött, hallotta Gida, hogy a gazda utána kiáltott: ne menjen már haza, maradjon itt éjtszakára. Nagy lármának, panaszkodásnak, szabódásnak ment végire odabenn az a nagy fogu asztalos, ki az egész környéken mint híres csaló ismeretes. Még Venyige-zsidót, a lókupeczet is látta kijönni, leszakadt ellenzőjű sipkájában, mosolygó elégültséggel simogatva az orrát, mely az éretlen paradicsom almához hasonlított.

- Ön az. Bihari? fogadta Béla, ki a kanczellária régi butora előtt ült és észrevehetőleg kihevülve jegyezgetett valamit. - Nos, mi szél hordja erre mi felénk? Ott vannak a pipák, töltsön meg egyet, gyujtson rá és mondja el, mi jót hoz?

- Köszönöm alássan, igen alássan köszönöm a kegyességét, - szabódott Gida; de utoljára sem tudott ellenállni a csábító glédának. Nagy vigyázva kivett egy selmeczit a sorból, a hatalmas márványmedenczéből megtömte és füstölni kezdett. Az első szünet alatt, melyet Béla tartott jegyezgetése közben, a rektor elkezdett akadozni: - Semmi jót nem hoztam, könyörgöm alássan, nagyságos uram; semmit, a szerfölött való jó kívánságomon kivül. Adjon az egeknek ura erőt, egészséget, áldást, békességet a nagy lépéshez, melyre rá méltóztatott határozni magát, és a jövendőbeli nagyságos asszonynak is a legalázatosabb tisztelettel csókolom kezeit. Ez a fő, a miért alkalmatlankodom. Meg aztán... pi, pi, pi (A pipa megrekedt.) Meg aztán egy könyörgésem is lenne.

- A legjobbkor jött, rektor úr, - biztatta Béla és félredobta tollát. - A legjobbkor. Nem kérhet olyat, a mit meg ne adjak.

- Tudtam, könyörgöm alássan. A nagyságos úr kegyességét ismerni az embernek annyi, mint megnyerni pörét.

Ellenére azonban ennek a rendkivüli biztosságnak, a szegény Gida oly akadozva, izegve-mozogva, szemlesütve, pipát szeleltetgetve adta elő mondókáját, mintha valami rettentő furfangosságban törte volna árva fejét. És Béla is, - noha oly jó kedvvel biztosította vendégét, hogy jobbkor már nem is jöhetett volna, - Béla is lassan-lassan úgy elborúlt, mintha legvidámabb perczeit örökké a legszomorubbak szomszédsága fenyegetné. Egy kis tollkéssel játszó jobb keze hirtelen megállt s fejét lecsüggesztette. Az egykori mendikás már rég elvégezte könyörgését s ő csak a koppanásra látszott összerázkodva magához térni, mikor a kis kést leejtette.

- Az isten tudja, hova lett azóta az a kis jószág, rektor úr! - mondá tompán s valami fölsemvevést erőtetve. - Rég volt, én messze jártam azóta, holmim sok kézen megfordult; isten tudja, hova lehetett!

Míg a vendég csüggedten támasztotta vissza a kiszítt pipát régi helyére s búcsuzni készült, Béla szótlanul, nagy lépésekkel járkálni kezdett a szobában. Majd megállt az ablaknál, dobolt az ujjaival s egyszerre csak visszafordulva, köpenyegét leakasztotta a szögről, a nyakába kerítette s így szólt Gidához:

- Ha visszakészül, rektor úr, elkisérem egy darabig. Szeretnék szabad levegőt színi s az úton elbeszélgethetünk egyről-másról.

Az elbeszélgetésből nem sok lett. Egyik sem adott hangot, míg ki nem értek a faluból. A hegy lábánál, a mint az út fölfelé kanyarodott, Béla szólalt meg elsőnek:

- Hát semmi... semmi levelet, vagy írást... semmit sem hagyott?

- Egy árva sort sem. Ki tudná, ki sebezte meg annyira lelkét! Barkó doktor úr csak azt állította, hogy beteg volt, nagy beteg, az keserítette el. De az isten tudja, így van-e; mert azelőtt meg mindíg azt bizonyítgatta, hogy semmi baja.

- És hiába keresték? - tudakolta a megpirkadt szőllőskerteket vizsgálva oldalt Béla.

A rektor elkezdett motozni zsebében s előhuzta a nagy kék keszkenőt. Különböző porolások után oly szörnyű orrfuvásnak és trombitálásnak ment végire, hogy az erdőszélen egész visszhangot keltett vele. Aközben alig birta kicsuklani:

- Hiába azt... hiába szegényt... Talán csak úgy ment az égbe, könyörgöm alássan, a mint volt.

Már beértek az erdőbe. Alkonyodott. A tölgyek árnyakkal népesítették meg a sűrűt, melyeket a fütyülő szél tánczra kapott. Zizegve lebbentgette a vastag, száraz levélszőnyeget, mely ropogott és roskadt lábaik alatt. A két vándor közül egyik sem szólt; csak Gida melléből szakadtak föl időről-időre hangok, melyeket hol orrfuvással, hol köhögéssel akart szépíteni. Egyszer

csak, a mint már nagyon sűrűn jelentkeztek, s megint kénytelen volt elővenni a kék kendőt, hirtelen odafordult kisérőjéhez s következő szavakkal vetett véget a furcsa beszélgetésnek:

- Igen nagy tisztesség... volt rám nézve, hogy eddig... eddig együtt jöhettem a nagyságos úrral... de engem a Vörös Bikában várnak a gadóczi előljárók... és ha nem sietek, könyörgöm alássan, hát még... Azért istennek ajánlom és megujítom minden jó kivánságaimat.

Elbúcsuztak. A hajdani mendikás sietni kezdett a keskeny erdei ösvényen, a mint csak rövid lábai birták. A kék keszkenőre minduntalan szüksége volt. Csak szép lassan - mintha maga előtt is titkolni akarná - elő-elővette, azután indulatosan gyürte zsebre. A mint így megy, mendegél, egyszer csak éles, átható, rémes kiáltás üti meg füleit háta mögül. Hallgatózik, hogy nem csalódott-e? A hörgő kiáltás újra áthasítja a levegőt. Gida gyors léptekkel fordul vissza s arra tart, a honnan a hangot hallani vélte.

Egyszer csak zörög előtte a levél-süppedékes út s mint a villám, oly gyorsan csap el mellette egy vad kinézésű alak, kit ő már látott Karámoson. Egy ziháló mellű, véres szemű, ágról szakadt kinézésű, nyurga siheder, ki hasonlít valamit a Hajósék elszökött, korhely fiához. A mint mellette eliramodott, világosan látta, fokos volt a kezében. De úgy sietett, hogy egy pillanat alatt a neszét sem hallotta.

A rémes jelektől felizgatva, Gida is futásnak eredt s kiáltozni kezdett, hogy hol van rá szükség?

Az erdei alkony csöndes volt; nem jött felelet sehonnan. Csak a szél sírt és a haraszt zörgött lába alatt. Segítsége már nem kellett senkinek. Ajánlkozását visszadobták a hegyek s visszahozta a viszhang.

Gida rohant, keresett, kutatott, kiabált tovább. Az alkony szárnyai mind mélyebbre ereszkedtek az erdő fölé. A legutolsó sugarak jöttek segítségére.

A ritkás lombokon átszürődve, odavezették egy vén tölgy lábához, melynél vérében, mozdulatlanul, életjel nélkül feküdt Béla.

MÁSODIK KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ

XVII. FEJEZET.
A hurok.

A Vörös Bika kedvelt városvégi szálló volt Karámoson s nevét minden faluban jól ismerték az egész környéken, a melynek csak valami keresni valója volt benn a városban. Pedig szemügyre véve a nagy, de ócska épület roskatag falait, málló vakolatát, itt beszakadt, ott zöld mohával ékes zsindely fedelét és mérges, kikoplalt házőrzőit: akárki rájuthatott arra a következtetésre, hogy valaha még kedveltebb lehetett, mert fénynapjai már nyilván háta mögött voltak. Azonban hetivásárok alkalmával még most is elég tarka és mozgalmas képet mutatott az udvara, mely pusztának is beillett volna s melyre egy hosszú folyosónak füstös, négyszögű oszlopai bámészkodtak. Ilyenkor tele volt paraszt-szekerekkel, melyekből ködmenes atyafiak és menyecskék szedik le a megtömött zsákokat, megrakott kosarakat és tele borítókat, bokáig gázolva a sárga, szemetes lucsokban, mely télen sohasem fagy be és nyáron sohasem szárad ki. Iczig gazda, meg a három pulykatojás-képű csemete nem győzik hordani kifelé a sok hosszúnyakú üveget, beszédes vendégszeretettel forgolódván a szekerek körül, míg a csontbőr házikutyák mérges és irigy kaffogással kerülgetik a jó húsban levő falusi komondor-vendégeket, kiknek a hosszú séta sem ártott meg a kocsik mellett. Egy-egy élelmesebb zsidó kihordja a portékáit s pántlikájával, bicsakjával, bajuszpedrőjével - egyre rázva dicséretükben ritka szakállát - sorra kinálgatja a bácsikat, kik zsíros bugyellárisaikat tapogatják és dörzsölgetik szemeiket a konyhából kitóduló rettenetes füst miatt. Rifke asszony, a vörös parókás korcsmárosné pedig estefelé annyi el nem kelt baromfit szed össze a hazafelé indulóktól potom pénzen, hogy akár abból magából eltarthatná egész pulykatojás-képű házanépét. Ez a zsivaj, vendégsereg, jó kereset azonban hetenkint csak egyszer köszönt be a városvégi fogadóba.

Egyébkor a kapuja még kövekkel is be van támasztva s a rikító kékre mázolt korcsmaajtó felett szomoruan gubbaszkodik az a nevezetes vörös állat, melyről az egész épület nevét vette; hatalmas fejét csüggedten ereszti le s háta közepéről épen úgy van lepattogva a festék, mintha valamelyik szomszéd korcsmáros kenyéririgységből doronggal jót húzott volna rá. Az egész udvar üres. Iczig gazda vagy a kármentőben bóbiskol, vagy legeslegbelső szobájába vonulva, apróbb pénzüzletei foglalkoztatják, melyekre nézve a pántlikás és bajuszpedrős házalók kitünő közvetítői. Rifke asszony az olcsón összeszedett baromfiaknak szenteli szabad napjait, különös figyelmet fordítván a jobb fajta tömő ludakra, melyeknek a czifra-boltosné és Venyige-zsidó házánál mindig biztos piaczuk van. A pulykatojás-képű csemetéket sem tartják vissza üzleti érdekek a haladó tudomány komoly követeléseitől s a zsidó-iskolában torkuk szakadtából buzgólkodnak, bizonyságot szolgáltatván rá, hogy - a természeti sajátságokat tekintve - az öt fő emberfajon kívül még egy hatodik is van: a zsidó tanítóknak nálunk már veszendőbe indult faja, mely a másik öttől különösen fülszerkezetének elpusztíthatatlansága által különbözik.

De vissza a korcsmába! Így köznapokon az ivó rendesen néptelen; legfölebb egy-egy faluról érkezett fuvaros ha betekint, a ki már nem bírja ki messzebb a szomját s a hosszú asztalokról elzavarja a kedélyes játékba keveredett macskákat. Valósággal ritkaság volt, hogy így, mint ezen a reggel, három ember ült volna együtt a lóczán. A megszomorodott gadóczi előljáróság volt, mely peres ügyének végét minden áron idebenn akarta megvárni s azért lakta meg már egynehány napja a Vörös Bikát. Ott könyökölt Haluska Péter, az öreg bíró és kurátor, ki görbe fésüvel szépen hátrasimított hosszú ősz hajával bátran beillett volna pátriárkának az első keresztyének között, a kiknek legfőbb egyházi méltóságai mind szegény parasztemberek közül kerültek. Ott könyökölt Kukkantó Mihály, kinek leghosszabb bajusza, de legrövidebb esze, legüresebb feje, de legtelibb erszénye volt az egész előljáróságban. Ott könyökölt végre

a kis bíró és vicze-kurátor; templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, egy csinos, szemfüles és jó beszédű legény, ki szerette minden szavát az elején kezdeni és a hogy okos emberhez illik, jól a szájába magyarázni mindent annak, a kivel beszél.

Miután elköltötték volt reggeli szalonnájukat, ott könyököltek szótlan búsulásban mindahárman, hogy már most mitevők legyenek a rektor nélkül, a ki megfoghatatlan módon tegnap délután eltünt közülök és mindez ideig - ellenére gyakori sóhajtozásaiknak - nem jelentkezett. Épen mikor legnagyobb lenne rá a szükség! A hosszú csöndet bíró uram törte meg, ki szép szürke bajuszát két oldalt megtörülgetvén, parancsoláshoz szokott, méltóságos hangján azt kérdezte szomszédjától:

- Ugyan, kerested-e hát az éjjel a rektramot, te templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dani?

A hosszú nevű kis bíró nagy körülírással ekként beszélte el éjtszakai kutatásának eredménytelenségét:

- Már hogyne kerestem volna, mikor kerestem! Hajszen úgy a lelkemre kötötte bíró uram; meg hát az eklézsia dolga sem utolsó, mondok, hát csak fölkelek a jó fekvő helyemből. A hogy először kinéztem, olyan fölséges egy ragyogó csillagos éjtszaka volt, hogy: no már, mondok, ilyet az ember nyár derekán is hébe-hóba lát csak. Tekintgettem én ott, bíró uram, mindenfelé, tűled is, hozzád is, hanem a rektor urat bizony csak nem láttam én. Alig-alig hogy elszunnyadtam, hát olyan fránya egy álom jött a szememre, hogy valóságos kész nevetség volt. No, mondok, ha ez igaz lenne, kétszer se mondatnám magamnak az Évivel; mert hát annyi volt az egész, hogy a legöregebb Ifjú-Czirokék Évijével a hidason összejöttünk volna, aztán... no! Hanem hát, mondok, Évikém, első a kötelesség, már minthogy nékem most a bíró uram meghagyta, hogy az elveszett rektort keressem. De biz én akárhogy szemeltem odakinn, másodszor se láttam én egyebet a gyönyörűségesen ragyogó menyországi csillagokon kívül. Pedig még a disznóólba is betekintettem; hátha véletlenül ott talált nyugodalomra dülni ő kigyelme. Mikor aztán hajnallott, hát meghuzogattam a keetek szüreujját, hogy: ha már négyen az isten akaratjából nem lehetünk, mondok, hát legyünk legalább hárman.

- Ühüm. Hát azért kis bíró keed ilyen gyereklegény korában, hogy jól ki tud ókumlálni mindent - hagyta helyben az előadást Kukkantó Mihály és az öregbíróval együtt jó darabig csodálkozott rajta, hogy ha egyszer Czirok Dani olyan lelkiismeretesen kutatta a rektort, hogyan nem akadt hát rá, ha csak a föld nem nyelte el?

A pátriárka azonban szükségesnek tartott még egy kisérletet s önérzettel emelvén föl fejét, megszólalt:

- Hallják keetek!

- Halljuk, bíró uram, - felelt az elöljáróság.

- Már ezt a dolgot mink semmiesetre se hagyjuk ennyibe, mert nékünk holnap-holnapután a törvény előtt szükségünk lesz szószólóra. Aszondom én keeteknek, nem ártana, ha most már fölöstököm után fényes nappal még egyszer körülnéznének.

A hivatalos buzgóság nem hiányzott egyik előljáróban sem. Egy szóra fogták a süvegüket és nagy készen nekiindultak a keresésnek. Kukkantó jobbra, Czirok Dani balra kerülte meg az udvart; hátul a gémes kútnál találkoztak, a vederből mind a ketten jót húztak és indultak együtt befelé hírt vinni az újabb kutatás eredményéről az ivóban elnöklő öregbírónak.

A pátriárka végig simítván ősz haját és egyet rázván a szűrén, ujra hajtogatni kezdte tisztes fejét.

- Már akkor úgy van! - mondá elkeseredett hangon. Tennap délután a vármegyeháza felé látta menni ez az Iczig zsidó, aszongya. Meglássák keetek, hogy ott a törvényurak előtt addig hepcziáskodott a mi dolgunkban, míg ott fogták. Már csak vedd a süvegedet szerelmes öcsém, templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dani és mint okos ember próbálj hírt hozni felőle.

A hír, melyet e megbízás folytán a kisbíró a vármegyeházáról hozott, váratlan és megdöbbentő volt. Azt hallotta ugyanis, hogy tegnap este felé a rektor úr itt az erdőben a Kálozdy nagyságos urat legyilkolta volna. Ő maga ugyan azt állítja, hogy mikor az eset történt, már akkor elvált a nagyságos úrtól, a ki hazafelé indult; egyszer csak sikoltást hall s véres fokossal és égnek meredő hajakkal elrohanni látja maga mellett a gyilkost; szalad, kiabál s végre megtalálja a legyilkolt testet. Uram segíts! Hanem a törvényurak nem hiszik neki s míg ki nem sül az ártatlansága, becsukták Kálozdon a kastély pinczéjébe. Az egészet Ignácz hajdu beszélte, a ki épen strázsán áll a vármegyeház-kapuban és mikor a Fütykös zsiványt hajszolták a gadóczi határban. Kukkantó koma leányának lakodalmán is ott volt s ennélfogva tökéletesen megbizható ember.

- No, hallják keetek, - végzé szavait a szomorú postával érkezett Dani - ilyet, mondok, nem hallottam, mióta a bogádi árendásnak a bőrét lenyúzták, ha emlékszik még rá kigyelmed. Akkoriban lehetett, mikor a harkai gróf lakodalmazott; azután meg is fogták a zsiványokat, hanem hát hogy összejátszottak volna a porkolábbal, aszonták, mert úgy elszabadultak az áristomból, hogy azóta is kergetik őket. De már ilyet, hogy a mi rektorunk valami ilyen szörnyüséges gyilkosságba keveredjék, már azt csak éjjeli altomban sem álmodtam volna! Megyek is, mondok az Ignácz hajdunak, megyek lóhalálába, mer' a bíró uram odakinn a Vörös Bikában várakozik rám, hogy minél hamarább hírt vinnék neki.

Könnyű volt Daninak, ő az úton kényelmesen összeszedhette magát, úgy, hogy a tegnap este megdöbbentő eseményén kívül még a bogádi árendásnak évek előtt történt rémséges megnyuzatása számára is jutott gondolata. Hanem azok, a kiknek ilyen egyszerre nyakuk közé zudította az ujságát! Kukkantó komának úgy leesett az álla és meredten maradtak azok a nagy okos szemei, bíró uram pedig úgy hátratántorodott a falnak, mintha valami kódorgó menykő odaütött volna előttük a hosszú asztal közepébe.

A hír annál megfoghatatlanabb volt, mert a rektort mind a hárman a világ legjámborabb, legalázatosabb és legbátortalanabb teremtésének ismerték. Ennélfogva egy pillanatig sem fogta el egyikük lelkét sem a gyanú, melynek folytán a szegény Gida a kálozdi kastély dohos pinczéjébe került, hanem csak azon álmélkodtak, hogy még távolról is miként keveredhetett bele ilyen szörnyüséges dologba?! Miután ismét jobbról balra és balról jobbra könyököltek volna, a dolgok és az illedelem rendje szerint, ez alkalommal is bíró uram jutott először szóhoz.

- Azt sem tudom, hallják keetek, hogy mit gondoljak, - kezdé, ujból végig törülgetve bajuszát. - Még ezer szerencse, hogy templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dani öcsém ilyen fáinul kiókumláltál mindent és jó idején fülünkbe jutott a dolog. Iszen nincs itt ő kigyelme, hogy elbízná magát a beszédemben, hanem tudják-e keetek, hogy ilyen rektor nem minden bokorban terem? A kukoriczáját maga kapálja; a krumplifődjeit mind vissza hagyta disputálni az eklézsiának; a gyerekeket tavaszszal nem szorongatja az iskolára; ha ablakja törik, nem hajszol bennünket üvegesér, hanem beragasztja papirossal; egész télen beéri egy fél öl fűtővel. Atyafiak, ha ezt most föl találják akasztani, ilyen rektort ebben az életben nem kapunk többet.

- A biz igaz, bíró uram - hagyta helyben egy mely, szívből jött sóhajtással Kukkantó Mihály.

- Azért hát aszondom én keeteknek, - folytatta növekedő méltósággal Haluska - hogy ne hagyjuk az igazságát neki, hanem Dani öcsém nosza fogj be és meg se álljunk a kálozdi határig. Ott pedig tegyük le a hites bizonyságot mellette, hogy az a jámbor még életében a légynek se

vétett soha, hát igazság szerint most sem kellene neki áristomban ülni; meg hát hogy holnap-holnapután már a vármegyeházán ránk kerül a sor, ott pedig már csak ő neki kell majd helyt állani az igazságunkért. Nohát!

Templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, a milyen buzgó egy előljáró és kezes legény volt, csak kifordult-befordult és odajárt a szekérrel az ivó elé. Az atyafiak nagyban köpték a markukat, hogy ha addig élnek is, megszabadítják a rektort, föltápászkodtak a kocsira és neki-indultak az országútnak. Alig robogott el szekerük, megjelent az ivóban Iczig gazda, a házi-úrral, Tuzok Szaniszlóval, kinek sopánkodva bizonyítgatta, hogy ime egy árva szál vendége sincs; hogyan messe hát ki a bőréből azt a rettenetes nagy árendát?

Aznap, melynek reggelén e jelenet lefolyt, a kálozdi kastély harmadszor változtatott színt. Először kolostor volt; azután urasági kastélylyá változott; ma pedig valóságos törvényszéki épületté lett tanácstermekkel, irodákkal, hivatalnokokkal, pápaszemekkel, lúdtollakkal, zöld szem-ellenzőkkel, törvényszolgákkal, hajdúkkal és a megkivántató börtönhelyiségekkel. Putzelberger főbíró úr még az éjjel megjelent az öreg Czéda esküdttel, egy orvossal, egy irnokkal, a csendbiztossal, öt hajduval és óriási csomag papirossal. A szegény rektort az első szóra a pinczébe csukatta, a cselédeket mind letartóztatta, minden kijárást őriztetett, a ház-belieket az egymással való érintkezéstől eltiltotta, a vidék kutatását elrendelte, a prior-szobát magának irodául berendezte és a kihallgatásokat megkezdte.

Az udvar valósággal azt a benyomást tehette mindenkire, mintha börtöné lenne. Az ablak-táblák mind be voltak téve s a kastély a félelmes környezetben olyan volt, mint egy vak ember, a ki nem mer mozdulni. Csak két ablakot takart a zöld függöny, mely mögött a szerencsétlen ifjú első életjeleit várták környezői. Az udvaron minduntalan lódobogás hangzott, a mint egy-egy hajdu levéllel, vagy üldözésből érkezett meg. A kapuban hajdúk ácsorogtak s dobtak oda egy-két sovány konczot a paraszt közönség mohó étvágyának, melylyel már kora reggeltől sűrű sorokban állta el a kastély minden bejárását. Egy-két kiváncsibb atyafi butykos-sal kinálgatta a mindentudó hajdu urakat s a fukar híreket, melyeknek ilyen módon birtokába jutott, kamatok kamataival bocsátotta forgalomba. A gyerekek megindultak a falakra, hogy az udvarra eső ablakokon bekukucskáljanak; de az igazság kérlelhetetlen szolgái mindannyiszor gorombán lepiszkálták őket. A kerítéshez fölnyergelt lovak voltak kötve kantárszáraiknál fogva, hogy minden pillanatban kéznél legyenek, ha szükség talál lenni rájok. Időről-időre egy-egy úri hintónak káromkodva, csapkodva, fenyegetőzve csinált utat a parasztok közt kocsisa, kinek szavai harsányan hangzottak ki a tompa morajból, melybe a szomorú ház körül minden hang elvegyült. Az érkezett urak tudakozódni siettek egyről-másról a kastélyba, elfojtott irígységet gerjesztve a külső néző közönségben; de oly gyorsan kijöttek s odább hajtattak megint, a mint csak lehetett. Olykor megnyilt egy földszinti ablak s az irnok czérna-hangján kiáltotta be valamelyik hajdút, kit aztán kijövetelekor egész sereg butykos és kielégít-hetetlen kiváncsiság fogadott. A féleszű Péter, kit rettentő bömbölése miatt Czéda esküdt úr saját felelősségére az istállóba csukatott, első rohamának csillapultával a félkörű ablakon keresztül bután és szepegve bámulja az egymás után nyíló zavaros és nyomasztó jeleneteket.

A prior-szoba előtt, a földszinti folyosó homályában dobogó léptekkel jár fel s alá az őr, önérzettel forgatván kezében keskeny markolatú, hosszú kardját, mely még az 1809-ki nemesi fölkelésből maradt a vármegyeházán. Odabenn a főbíró - egy kopasz, meredt szemű, örök nyugalmú úr - úgy köröskörül van véve az asztal előtt tollakkal, mintha fészekben ülne kiköltendő tojás felett. Tenyerét minduntalan szája elé kell emelnie s több izben említi, hogy: ha ki nem alhatja magát az ember, másnap nem is ember. Az esküdtnek van: egy borvirágos orra és nincs: négy foga elől, melyet egy alkotmányos csata alkalmával vesztett el hajdan. Az irnok egy kopott fiatal ember, ki hallgat, engedelmeskedik, ír és mohón várja az ebédet.

A kihallgatás javában folyik; de nem nagy eredménynyel, kivéve a jegyzőkönyvre elfogyasztott óriási halmaz papirost. A cselédek összevágóan azt állítják, hogy ilyen szerencsétlenségről nem is álmodtak volna. Csak Mihály huszár vallomása látszik a homályos ügy tisztázására bizonyos támpontokat nyujtani, mert szerinte a gadóczi rektor tegnap délután - az ő ismételt elutasítása daczára is - erőnek erejével szólani akart a nagyságos úrral és szemmel látható zavarodottságában, hol elvörösödött, hol elkékült.

- Hol elvörösödött, hol elkékült! - ismétlé ásítva a főbíró s az irnokhoz fordulva hozzá tette: - Ez fontos. Feljegyezte?

A kopott fiatal ember alig bir lélegzetet venni a nagy sietségtől. A tollat ujja bütykéig beleüti a kalamárisba s a kék papiroson eszeveszett sietséggel rohannak a sorok, melyek ha tudnák, milyen kevés foglaltatik bennök, bizonyára nem lennének olyan hányavetiek. Daczára annak, hogy a vörös orrú esküdt - hátul összefont karjaival, orrának vörös-réz fegyverzetével, mord tekintetével s szétvetett lábaival - mint valami prés nehézkedik a bevezetettek mindegyikére, ezeknek legnagyobb része valamint először mitsem tudott, úgy másodszor és harmadszor sem tud semmit. Mustár kertészt ahányszor csak behozzák, mindig görcsök fogják el. A vigyori Palkó folytonosan félreálló ábrázatját, mely iránt az esküdt úr különös ellenszenvet tanúsít, a leghallatlanabb fenyegetések daczára sem képes rendbe szedni s a törvény-urakkal elhitetni, hogy neki egyáltalában semmi köze az egész dologhoz, miután Pallér úrtól a legrendesebben kikapta félesztendőnkint az ötven pengőjét és szívében haragot senki iránt nem táplált. A mindenes is oly ártatlan, mint a ma született gyermek; tegnap reggeltől estig részegen feküdt az istállóban s még most is törülgeti a szemeit. Kata asszony már jobban helyt áll magáért; neki semmi oka ki nem mondani, hogy az Úristennek ezt a sajnos látogatását semmi egyébnek nem hajlandó tulajdonítani, minthogy a nagyságos úr olyan szemét népet etet itt a kastélyban, mint az a csiricsári Palkóné, a ki rég megérdemlette volna, hogy eklézsiát követtessenek vele, ha még lenne igazság a világon; meg az az Istentől elrugaszkodott Bálint mindenes, a ki úgyis előbb-utóbb akasztófán fog elszáradni hollók eledeléül; meg az a...

- Elég már no, - dörmögött bele az esküdt. Fogja be a száját nénémasszony.

- De már megkövetem a tekintetes esküdt urat, - kezdett neki vörösödve feleselni a kulcsárné, - már én bizony...

- Fogja be a száját, - végezte a vitát egy bámulatosan sikerült ásítással a főbiró. - Esküdt úr kérem, annak a semmiházinak, a ki odakünn nem szűnik meg dörömbölni, adja értésére, hogy vasra fogom veretni.

A vasraveretendő semmiházi nem volt más, mint a gyanuba fogott gadóczi rektor. A sötéttől, nyirkos levegőtől és nehéz gyanútól, melyek körülfogták, eltekintve, mázsányi sulylyal nyomta lelkét a rettegés, hogy ha az atyafiaknak odabenn Karámoson idején helyt nem áll, elveszti a stáczióját és ezzel minden reménységét az oly bizonyosnak tartott reverendára. Még a galambnak is, mikor fojtogatják, van egy csodálatos hangja, melyet életében soha nem hallat, csupán a legeslegnagyobb veszedelem alkalmával; egy durva s a ragadozó madarak károgásához hasonló hangja. Bármily kevéssé tartozott a szegény volt mendikás és leendő pap a világ ragadozó madaraihoz, ez a hangja neki is megvolt s noha szavakban most sem ment tul az alázatos könyörgésen, dörömbölés közben a pinczeajtónál ama kétségbeesett, fuladt, mérges hangon kivánta kieszközölni mielőbbi szabadonbocsáttatását. Elkeseredésében észre sem vette a pompás aszuboros palaczkokat, melyek a mai napra elkészítve, a pinczegarádicson minduntalan csábítólag ütköztek hadonázó kezeibe. Egymásután többször ismételte az egész tényállást, a nélkül, hogy valaki hallgatott volna rá, mert a hajdú is a folyosón, a mint léptei zajából kivehető volt, föl s alá sétált. Ő azonban ennek ellenére csak tovább beszélt és tovább dörömbölt, türhetetlenül várván napnál világosabb ártatlanságának kiderültét s zajongását

csak akkor mérsékelte, mikor az esküdt úr fenyegetőleg adta értésére a legközelebbi sorsot, mely további nyugtalankodása esetén reá várakozik.

Jóllehet Putzelberger úr nem szokta idejekorán gyanakodását még legbizalmasabb barátjának, burnótszelenczéjének sem elárulni, a Gida ellen követett rövid útú eljárásból világos volt, hogy a vizsgáló bíróság gyanakvó szeme ő rá van fordulva. Mihály huszár vallomása a rektor megmagyarázhatatlan zavaráról, melylyel Béla felől tudakozódott; az a körülmény, hogy az ifjú nagyságos urat, kinek vendége is volt: Hazafi, szándéka ellenére sétálni csalta alkonyatkor az erdőre; a sietség, melylyel tegnap este a szomorú esemény első hirülhozása által a gyanut magáról el akarta hárítani; összefüggetlen, magának ellentmondó vallomása a séta czéljáról; a hideg, mely az éjjel kitört rajta s mely alatt - kétségkivül a vizsgálat félrevezetése czéljából - mindenféle óriásokat és törpéket emlegetett bűnösökül: megannyi gyanuok volt ellene. A főbiró urat azonban senki sem vádolhatta elfogultsággal saját csalhatatlansága iránt. Ez alkalommal sem akarta egészen szem elől téveszteni azokat a nyomokat sem, melyek Gida vallomásában rejlettek ama bizonyos titokteljes ismeretlenről, ki mellette az erdőben elrohant. Kevés hittel ugyan e mese valóságában, de mégis megtett annyit, hogy lovas hajdúkat és kurrenseket küldözött szerteszét az elpárolgott gonosztevő üldözésére, kit a rektor természetesen szíves-örömest látott volna maga helyett az akasztófán. Az illető nótárus urak azután a környéken - egyéni belátásuk szerint - vagy jegyzőkönyvbe vezették a kurrenseket, vagy pipára gyujtottak velök; a hajdúk pedig nyargalásztak összevissza az országutakon töltött karabélyokkal és sikertelenül. A csendbiztos befogott ugyan egy gyanús embert, ki az erdőszéli feszület kőtalpán egy nagy kést köszörült, de erről csakhamar kiderült, hogy hentes, kinek a késköszörülés mesterségéhez tartozik.

Déltájt azután - mikor épen az egész vizsgáló birói kar türelmetlenül várta a csengetyű-szót - nagy lárma, tolakodás, taszigálódás és izgatottság között állt meg a kapú előtt egy parasztkocsi, melyről a szürös atyafiak egy sanyarú kinézésű, sunyi tekintetű, kopott és szakadozott öltözetű s keservesen összevissza kötözött bűnös halandót húztak és löktek le, ki emberi erőszak által az anya-természetnek minden egyéb fegyverétől meg levén fosztva (melyekkel szerencsésebb sorsosai hasonló körülmények között bizonyos sikerrel szoktak ütni, verni, rugni, vágni), csupán fogaival védelmezhette magát nagy számú ellenségei között.

- De már innen nem szabadulsz, akasztófavirág, mig jó világot nem látsz, ha egyszer a mi rektor urunkat bajba keverted! - E szavakkal óhajtott minden reményt elzárni a kétségbeesett áldozat elől templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, miközben izmos karjaiban és az igazság győzedelmében való nagy gyönyörűséggel penderített egyet-egyet a szerencsétlenen, s biztatólag fordult hátra-hátra az utána czihelődő Haluskához meg Kukkantóhoz: - Csak bátran biró uram, igaz ember nem fél a törvénytől!

Meg is álltak vitézül - közre fogva a megkötözött áldozatot - mindahárman odabenn a priorszobában, hol érkeztükre a főbiró úr - minden nagyobb fölindulás nélkül - szépen leült a helyére, kivette s maga mellé tette a burnótszelenczét, illedelmes méltósággal az asztal szélére rakta le a nagy kezeit, mint a hogy a kis gyerekeket tanítják és megkérdezte tőlük, hogy kicsodák, honnan jönnek és mit akarnak?

- Megkövetem alássan a tekintetes főszolgabiró urat, - kezdé Haluska Péter, a pátriárka, tisztesség okáért megtörülgetvén bajuszát és megköszörülvén torkát, mig a nyalka és izmos kisbirónak tökéletesen elég munkát adott a sorsába beletörődni egyáltalán nem akaró gonosztevő, - megkövetem alássan, mink gadóczi esküdt emberek vagyunk. Én vagyok a biró...

- Hogy hívják kendet? - szólt közbe mérgesen Czéda esküdt, ki az egész jelenetben első sorban az ebéd elodázását látta.

- Haluska Péternek, szolgálatjára, - felelt a kérdett. Ez itt a kisbiró: templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, az meg nemes Kukkantó Mihály, hasonlatosképen esküdt ember. (A pátriárka nagy lélekzetet vesz.) Mert hát hallottuk, hogy a mi becsületes rektor urunkat be tetszett csukatni, mintha ő lenne a gonosztevő, azért jöttünk, hogy letegyük mellette a hites bizonyságot, hogy ő kigyelme az egész dologban olyan ártatlan, mint a ma született gyermek. Mondtam mindjárt, a mint fülünkbe jutott a dolog, itten az öcsémnek, Czirok Daninak, hogy fogna be és...

- Gyorsan, gyorsan, - sürgette az esküdt. Csak a dologra, biró uram. Miféle megkötözött embert hoztak itt magukkal?

- Megkövetem alázatossággal, épen most akarnék rátérni. Mert a hogy hát az erdőben jövünk, nagyon hegynek vitt az út, hát aszondom a Dani öcsémnek, hogy szállnánk le a kocsiból, azzal is könnyebb lesz; majd a Kukkantó koma eligazgatja a lovakat. Egy minutumra lekerültünk aztán mink ketten a patakra egy korty vizért; hát ott a parton aluszik javában ez a nemtudomki. A Dani öcsém tüsténtig ráösmert, hogy nem jóban járhat, mert a gunyája véres volt s a hogy megpillantjuk mellette a fokosát, már bizonyossak voltunk, hogy ennek kell az igazán való gyilkosnak lenni, minekutánna, hogy az Ignácz hajdútól azt is hallottuk volna, hogy fokossal történt a gyilkosság. Nem is sokat péterbácsiztunk véle, hanem a mint láttuk, hogy álmából fölugrik a jöttünkre és futni akar a becsületes emberek elől, aszondom itt az öcsémnek, templomsori Czirók Daninak, hogy: te markos legény vagy öcsém, kapd derékon és addig el ne ereszd, mig én a kocsiról az istrángokkal meg Kukkantó komával vissza nem térek. Aztán, hogy szerencsést nyélbe ütöttük volna a dolgot, hát imé elhoztuk a szemtől szembe való igaz gonosztévőt törvényes áldozatnak.

Miután a biró úr dicsőségesen végezte volna, diadalában újra végigsimította a bajuszát s a magával hozott fokost letette az asztalra. A gadóczi előljáróság ezzel visszavonult a zöld kályha mellé. A törvényes áldozat, ki eközben a kis birótól a hajdúk kezébe jutott, vad és fásult tekintettel szögezte a földre mély, beesett szemeit, melyek szürke, mosdatlan arczából úgy villogtak, mint hamú alól a parázs. Szája össze volt szorítva, kezei az éjjeli hidegtől kékek s a kötéltől fölhorzsoltak.

Putzelberger úr hivatalos egykedvüséggel folyamodván időről-időre burnótszelenczéjéhez, meghallgatta az előadott erdei történetet s komoly méltósággal fordult a megkötözött ember felé:

- Hogy hivják önt? - kérdé tőle.

A törvényes áldozat nem felelt.

- Hogy hínak? - förmedt rá a fogyatékosabb türelmű esküdt, ki még mindig hiába várta a csöngetyű-szót.

A durvaság sem volt szerencsésebb a hivatalos méltóságnál. A vádlott mély hallgatása arra mutatott, hogy megátalkodott gonosztevővel van dolguk s a gadóczi előljáróknak e fölött való erkölcsi fölháborodása a kályha mellett jelentős fejcsóválásokban nyert kifejezést. Az egyik hajdú, ki Czirok Danitól átvette a bűnös kezelését, miután látta, hogy ennek kilétére nézve a legilletékesebb helyen hiába kopogatnak, tisztelegve emelte a balkezét sapkájához és következő fölvilágosítással állott elő:

- Jelentem allássan, tekintetes főbiró úr, én ismerném ezt a gonosztevőt, ha méltóztatnék megengedni. (Putzelberger úrnak egy kegyes kézintése következett, melyből nagy gyakorlattal tért át egy ásítás eltakarására.) Teátrista Karámoson a Fekete Sas-ban. Valami Szegi nevezetű. Már ott is gyanakodtam ellene, mert csupa akasztófáravalókat játszik.

- Jegyzi ön pontosan, a mit hall? - kérdé a főbiró a papir-tengerben lubiczkoló irnoktól. Majd rendíthetetlen nyugalmával arról tudakozódott a törvényes áldozattól, hogy ő követte-e el a gyilkossági kisérletet?

Az intrikus még mélyebbre csapta a fejét, még jobban összeszorította vértelen ajkait, egy mérges rántással könnyíteni igyekezett helyzetén és hallgatott.

A vörös orrú esküdt, ki a boszuló igazságnak fenyegető elemét személyesítette, már nagy dühösen indult meg feléje, mikor a folyosóról örvendetes zaj hatott be a szobába. Szájról szájra járt a hir, hogy a beteg odafönn felnyitotta szemeit. A megkötözött intrikus füleit is megütötte, hamuszin arczát egyszerre elborította a vér és összecsikorgatta fogait, dühösen kezdett rángatózni, de hangját visszafojtotta. A főbiró úr kellemes tüsszenéssel fogadta az ujságot s a bekötött szemű istenasszony számára ritka találékonysággal akarta kiaknázni a helyzet előnyeit.

- Úgy ne vesztegessük az időt, - mondá, felemelkedve székéről. Vádlottat fel fogjuk vinni s szembesítjük a beteggel. A szerencsés perczet fel kell használnunk, mert meglehet, délután minden későn lesz. A jegyzőkönyveket itt ne felejtse, amice, - folytatta az irnokhoz fordulva. Mehetünk.

Béla csakugyan felnyitotta megtört szemeit kis szobájában, hova tegnap este vitték. A könnyű, zöld függönyök nem állták utját az őszi nap ama betévedt, halavány sugarának, mely vánkosára esett. Oly csöndesen, türelmesen várakozott ottan, mintha csak odafenn az égben várták volna már az ifjú lelket s őt küldték volna utána nézni, hogy jön-e, vagy lenn marad? Itt marad. Már felnyitotta szemeit s mereven bámult maga elé. Ébredésekor nem látott hirtelen letörölt könnyeket, melyektől még nedvesek a szemek, a mint egy-egy mosoly szent hazugsága köszönti. A fény, mely a beteg szemeit megütötte, nagyon erős volt neki s káprázatában csak úgy látta a körülötte állókat, mint valami homályos üvegen keresztül, melyről még az sem bizonyos, hogy nem a határt képezi-e a földön maradottak s az elköltözöttek között. Ágya lábánál egy sugár nő-alak ült, ki kezeivel eltakarta arczát. Mozdulatlanul ült s mozdulatlanságában mindig élesebben hatottak Béla szemeibe az ismert körvonalak. Szinek még nem léteztek számára, csak fény és homály. De a fekete képről csak úgy ráismert menyasszonyára, mint ráismert volna egy silhouette-ről. Anélkül, hogy Ilona fejedelmi koronájának fénye, szemeinek ragyogó szikrái és tekintetének melege eljutottak volna hozzá, valami titkos hatalom mégis ezeknek juttatta részül, hogy egy kis tüzet gyujtsanak a már-már kialudt szemekben. És a szegény életre ébredt ifjú nézte, csak nézte a szép ápolónőt, kinek arcza folyton el volt takarva, és szíve nem érezte meg, hogy jegyesének sötét éjtszakájára új reggel virradt. Csak nézte, nézte, s miután soká hiába nézte volna, búsan zárta le újra nehéz pilláit s egy mély sóhajtás szakadt fel kebléből.

Ez, ez az igazi világosság, mely most nyilik meg előtte! A szivárvány tündéri fátyla huzódik fel fel az égnek, melyről a csillagok miriádjai küldik alá reszkető világukat, s ennek szelid fényét nem homályosítják el sem a nap tüzes sugarai, sem a hold kerek, ezüst udvara. Titokteljes, földöntúli fényárban úszik minden, mintha elkövetkezett volna ama megjósolt idő, melyben az ég egyszerre tárja ki a földnek minden csodáját, szeretetét és megfoghatatlanságát, hogy újból megváltsa a sülyedő világot. A lég - melynek tündökléséhez a menny csillagokat, a tenger gyöngyöket, a hegyek drágaköveket adtak, - Béla körül megnépesedik ismerős, ismeretlen ködalakokkal, kiket földi szem nem láthat többé. Csodálatos tünemény ez, melyben alakok, fény és levegő elválaszthatatlanok egymástól, mint Sixtus pápa és szent Borbála imádásának fenséges tárgya körül a glórián. Mind, mind itt vannak körülötte az ártatlanok, boldogok és üdvözültek, kik azt hitték róla, hogy már az övék s most búcsúzóra integetnek feléje, mielőtt egészen visszaadnák a földnek. Szivek, tele bocsánattal, szánalommal és szeretettel. Az édes apa a betöltött kötelesség koszorúját hordja s Béla mintha ráismerne az ő

régesrég hallott hangjára a feléje zendülő szavakban: itt nincsen nyomor! Nem édes anyja-e ez itt, ki a tűrés arany koronájával fején s kitárt karokkal azt suttogja neki: itt nincs könny és szívszakadás! Im a kicsiny testvér, ki oly korán itthagyta szülei egyedüli gondjának és örömének, boldog arczczal mosolyog felé s mig apró szárnyaival tova lebben, ajkai azt rebegik: itt nincsen hideg! Zord bátyja is a kiengesztelődés és bocsánat tekintetével néz le rá és ilyen szavakat hall tőle: itt nincs elégedetlenség és harag! Hát ő, a keresett, a siratott, az egyetlen, merre van? Messze, messze, végetlen távolban, mintha hullámokat vetne a fényes légár és kiemelkednék belőlük Mari. Leeresztett hajának sötét köpenyébe burkolva, mintha az egyetlen fekete, vigasztalan és reménytelen pontot képezte volna az egész mindenségben. Kis kezeit egymásba kulcsolva emeli föl s szomorú szemeiben könnyek csillognak. Körüle messze üres, elhagyott a végetlen, melyben egyedül imádkozik vagy átkozódik. Akármelyiket teszi, mindegy. Óh, ott is van hát könny és szívszakadás!

- Istenem, atyám! - hörgött föl a beteg s a földön volt újra, melynek gyönyöreit hajszolva kereste.

A következő pillanatban egész környezete ágyánál termett. Ilona örvendő sikoltása volt az első hang, mely szavaira válaszolt s a legpuhább kezek, nyakát körülfogva, vánkosát igazgatták; a legmélyebb szemeknek pedig a lázas öröm ez első perczeiben is volt egy hálás tekintetük a két orvos számára, kik tapaszaikkal, tépéseikkel, kötőikkel és látni-se-jó műszereikkel az ablak-mélyedésből az ágy felé siettek, Dr. Kurz elragadtatásában jót koppantott ütembotjával Karámos leghiresebb Aeskulápjának vállára és ragyogó arczczal kiáltott föl:

- Nos, tisztelt városi kolléga, nem találtam-e fején a szöget, mikor azt mondtam, hogy: est modus, etc.

Hát Istók? A szegény mentor, ki a mult éjjel sokat-sokat vénült, fuldokolva ragadta meg féltett urának, kedvenczének, gyermekének kezeit.

- Élsz, Béla? - kiáltozta. Él, él; Istennek hála, él! Óh uram-teremtőm, az életben sohasem találkoztam ennél a betegágynál kétségesebb feladattal! De már van bizonyságom, hogy megmaradsz. Ha meggondolom... Te, Béla gyerek, te, te!

Az utóbbi szavak tiszteletlenségén ki sem csodálkozhatott volna, a ki látja, hogy Pallér István mennyire magán kívül volt örömében. Most Béla kezeit szorongatta, mindakettőt egymásután; majd vén csontjaihoz nem igen illő, ugri készséggel hordott a doktoroknak székeket az ágy mellé s mártotta a tollat téntába, hogy most már irjanak új rendelvényt, mert bizonyára más orvosságra lesz szükség; azután az ajtón kidobta a külső pincze kulcsát a Vigyori Palkónak, hogy üttessen egy hordót csapra; s vissza-visszafutva a beteghez, még a szép menyasszony kezét is elhalmozta csókokkal. Mintha szívéből meg lett volna győződve róla, hogy e különböző mesterfogásokkal minden kétségen felül biztosítja Béla megmaradását, vagy hogy mindezzel köszönetül tartozik az irgalom atyjának.

Az ébredő csöndesen intett kezével mindenkinek, hogy látja őket s köszöni jóságukat. Azonközben mereven és mosoly nélkül nézett föléje hajolt jegyesének két, kipirult szép orczájára.

Az orvosok épen le akarták oldani fejéről a régi köteléket, mikor kopogtak az ajtón s a szobába lépett az egész vizsgáló biróság a törvényes áldozattal együtt.

- Uraim, édes uraim, mit keresnek önök itt? - fogadta őket Kurz doktor úr és hires botját mintegy védőleg emelte a kérlelhetetlenül előnyomuló igazság elé. - Csak nem akarnak egy ilyen nehéz és előkelő beteggel kihallgatást tartani, ad audiendum etc?

- Ha veszteni való időnk lenne, orvos úr, - felelt a feltartóztatott főbiró és valamennyi zsebében kotorászott az odalenn feledett burnótszelencze után, - ha veszteni való időnk lenne, elhalaszthatnók a kihallgatást. De ön legjobban tudja, mi lehet ennek a következése. A

szembesítésnél nem fogom elmulasztani a legnagyobb kiméletet; de e perczben, a főorvos urat kivéve, kérnem kell mindenkit, hogy nehány pillanatra hagyja el a szobát.

Ilona még mindig Béla fölé volt hajolva. Putzelberger úr kivánatára, mely oly határozottsággal volt kifejezve, a minő az igazság ez egykedvű szolgájának álmos hangjától csak telt, föltekintett s megpillantotta szerencsétlen imádóját. Az intrikus igazolta az általa magyarázott drámaírók lélektani felfogását, melylyel a gonosztevők legnagyobb részét nemezisükkel szemben gyáváknak rajzolják. A mult éjtszaka s a jövendő napok rémei Mátyás iránt sem voltak irgalmasabbak, mint a véres kezű emberek iránt lenni szoktak. Miután menekvési kisérleteit a kötél durva erőszakkal utasította vissza, egész testében remegett és sötét homlokán kicsordult a veríték. A szép leány képében, melyet elálló lélekzettel pillantott meg, mikor a szoba ajtaja megnyílt előtte, nem ideálját látta többé, hanem csak egy valakit, a ki tanúskodhatik ellene. Lesütötte szemeit és rejtegetni igyekezett arczát előtte, mintha azt hitte volna, hogy ismeretlenné teheti magát. Emberi nyomorúság az is, hogy minél kétségbeejtőbb helyzetbe jut valaki, annál nagyobb lehetetlenségekbe fogózik hitével; a szalmaszál meséje egykorú nemünkkel s a csodákat is aligha köszönjük amaz igazságnál egyébnek. Mátyás csodát várt s remegve fordult félre Ilona elől. De imádottja ráismert. Az összekötözött kezek, melyek annyiszor kulcsolódtak előtte könyörögve egymásba s ökleikkel fényes jövőjét akarták szertezuzni; e rozsdafoltok öltözetén, mely egész életéhez hasonlóan zilált és megtépett; e ziháló mell, melyben a halálfélelem iszonya nyugtot parancsolt a szerelem vadúl hánykódó szenvedélyének: mind árulói voltak, kik rávallottak. Nemcsak arra a nyomorultra ott, hanem ő rá, Ilonára is, kinek szive a sok hányattatás között mégis csak leányszív maradt, mely irtózik a felelősségtől. A mi a vádból reá esett, mikor Béláról visszatekintve, megismerte a boldogtalant, egy halk sikolylyal utasította vissza. A vér elhagyta arczát s halálsápadtan rogyott egy székre.

- Kisasszony, az istenért! - termett mellette a sürgő-forgó Istók, - ezek nem a kegyed szívének való jelenetek. Fogózzék karomba és menjünk, menjünk innen. Bizonyára kimerült az éjjel és nyugalomra van szüksége. Menjünk, menjünk.

Fölemelte a leányt és kivezette a szobából. Inkább vitte, mint vezette, mert minden lépést roskatagabban tett az oldalán, s utóbb a szép fej is vállára hullott.

- Így, így, kisasszony, mondogatta a mentor, miközben Ilonát a kék szoba divánjára helyezte, - így, így. Méltóztassék meggondolni, hogy minden a legjobb úton van s az igazság napjának, bármilyen sötét felhők takarják, előbb-utóbb ki kell sütnie. Béla... Uram-Istenem, Béla! (Istók nagyokat nyel, mert valami keserűség erőnek erejével feltörekszik a szívéből.) De hát majd csak megsegít a felső hatalmasság és olyan lakodalmat tartunk, hogy a mint közönséges emberek mondani szokták: hetedhét országra szól. Nem parancsol egy vánkost a feje alá, kisasszony? Hozok, hogyne hoznék! (Egy pillanat alatt megjárta a másik szobát.) Így ni. Nem vagyok valami ügyes, ugyebizony? Pedig az én mélyen tisztelt néhai barátom senki másnak nem engedte igazgatni a feje alját, egyedül csak nekem. Hanem hát... De megyek, megyek már. Meg kellett volna gondolnom, hogy nem mindenki hallgatja szivesen az én fecsegésemet, melyet a boldogult kacskaringósnak szokott nevezni. Megyek és megtudom, mi történik azzal a mi eltévelyedett felebarátunkkal.

Ilona egyedül maradt. Ugyanazon a kereveten pihent, melyen évekkel ezelőtt Ágnes utolsó boldog óráját töltötte, mikor az elhagyatott szobákat lármás társaság népesítette be, az elköltözött gazda büszkeségének érkeztére várva. Akkor még ő tekintette magát e kastély jövendő úrnőjének. Fölötte is ép úgy lengették a menyezet festett angyalai vaskos rózsa füzéreiket, mint most Ilona fölött. Ép így mosolyogtak fölfútt, kövér arczaikkal és cseresnye-pirosra mázolt ajkaikkal, mintha csak bárkinek tisztelkedni kész, hivatalos üdvözlők lennének. Közöttük Ámor ép ily mesterkélten kaczér pillantással fogta kezébe tegzét, mintha csak szinpadi szerepet játszana, melyet kész ismételni bármikor, bárminő közönségnek.

De Ilona oda sem tekintett az avit és hizelkedő némajátéknak. Miatta mosolyoghattak, tánczolhattak, kaczérkodhattak ez este a családi angyalok, kik menyasszonyokat várnak és sohasem vénülnek meg. Mozdulatlanul feküdt a kereveten. Mezítelen karjára hajtotta fejét s messze, messze járt az angyaloktól, még a festettektől is. Ama borzalmas szigetnek, a szenvedélyek szigetének kiismerhetetlen utain vándorolt és beláthatatlan mélységeit vizsgálta, mely - mikor az élet tengerén tornyosulnak a hullámok, sivít a vihar és hajónk recseg - pokoli ordításokkal és kénköves tüzekkel ép oly ellenállhatatlanul vonz magához, mint a rege madárkarmú és madárszárnyú leányainak bűbájos éneke. Előtte járt az a szerencsétlen gonosztevő, kinek szívébe egy szikrát gyujtott az ég, mely épen annyinak üdvösség és boldogság, mint a mennyinek romlás és kárhozat. Előtte járt a tátongó örvények között s ő lelkendezve követte nyomon, hogy kiismerje utait, zarándoklásával megszabadítsa fojtó terhétől lelkét és a végzet szeszélyeinek törvényét keresse. Szíve nehéz, nagyon nehéz volt, a milyen még életében sohasem. Az emberi léleknek ama kettősképekhez hasonló titkai szorongatták, melyek napvilágnál csöndes, derült tájakat mutatnak s gyertya elé tartva, hó-görgetegek temetik el rajtok, vagy csapkodó lángok emésztik a békesség és örömek szelid tanyáit. A kép így is, úgy is ugyanaz, csak a világítás különböző. Sok elme, sok szív fáradt ki már, mely e rejtély kulcsát kereste és sok bölcs dicsősége omlott semmivé, ki már kezében hitte azt. Ilona is kereste, kutatta, mígnem leborult az est s a homály elnyelte az angyalok seregét a ház leendő asszonyával együtt.

A kihallgatás ez alatt megtörtént, még pedig - a főbiró úr dicséretére legyen mondva - oly röviden, hogy még talán dr. Kurz is megnyugodott benne.

- Bocsánat, uram, nehány kérdést óhajtok önhöz intézni. - E szavakkal lépett Putzelberger Bélához, ki az ajtóban megállapodott csoportot eddig nem láthatta. - Képesnek érzi ön magát a válaszra? Legalább inthet-e igent, vagy nemet?

A beteg egy kis ideig az ismeretlen úrra meresztette bágyadt szemeit, mintha fölvilágosítást kért volna tőle az iránt, a mi körülötte történik. Miután a várakozásba beleunt úr egy elnyomott ásítással ismételte kérdését a nélkül, hogy hajlandó lett volna a bővebb magyarázatokra, szemével intett, hogy várja a kérdéseket.

- Előre, - mormogta a korgó gyomrú esküdt, egyet lódítva a vádlotton s oly dühvel, melynek kiséreteül bizonyosan összecsikorgatta volna fogait is, ha ezek közül épen a legtöbbet-érők nem hiányzanak.

- Ismeri ön e fiatal embert? - volt a vizsgáló biró első kérdése, melynek nagyobb nyomatékot kölcsönzendő, jobb kezének mutatóujját a törvényes áldozatra fordította.

Béla rávetette szemeit a szerencsétlenre, kinek gyötrelmes gyávasága az új és legfőbb veszély érzetében féktelen dühével is győztes birokra kelt. Sötét tekintetét a földre mélyesztve tartá, hogy ellenfele csak verítékes, nedves homlokát és kuszált haját látta, melybe egy száraz fűszál is keveredett ma éjjeli párnájából. Remegett a haláltól.

A kérdésre felelni kellett. Béla sötét, beesett szemeibe egy kicsiny, kicsiny könnycsepp lopózott s csilláma soká reszketett ott, mint a mécsvilág, mikor az ajtót nyitva feledik.

Kezével intett, hogy ismeri.

- Ez volt-e, ki a tegnapi merényletet elkövette ön ellen? - kérdé tovább Putzelberger, hideg nyugalmában egy csöppet sem zavartatva az öröm által, hogy végre nyomon van.

Erre is felelni kell. Mintha olyan könnyű lenne felelni rá! Mintha nem vétett volna ő is nagyot és sokat e nyomorult ellen, kitől egymás után rabolta el angyalait, kiktől üdvözülését várta! Mintha nem nyomná lelkét egy örökös és leróhatatlan adósság, melyet isten és embertől tiltott úton akart e boldogtalan dühöngő megvenni rajta, de csupán csak annyit, a mennyivel tartozik

neki! Mintha nem ismerne egy tisztes ősz embert, kit az isten szörnyű látogatásai után, most még a börtönnel és bilincscsel is rokonságba kellene kevernie! Mintha nem állott volna álmaiban ő is számtalanszor egy hatalmasabb, félre nem vezethető itélőszék előtt, hol egy elhervadt, vérző szívű leánytól ő rá mutatva kérdezték: ez volt-e gyilkosod?! Mintha nem állott volna el szívének verése, míg a feleletet várta! A biró tekintete rá van szegezve; válaszolnia kell.

Béla szemeiben még mindig ott csillogott a könny, a mint Mátyásra nézett. Ez nem kért, nem könyörgött tőle semmit. De keserű szívének daczos elszántságát sem dobta arczába. Kerülte tekintetét s nem utasította vissza a menedéket tőle.

E pillanatban egy jó nemtő menyei balzsamot csepegtetett Béla égő sebére s ő nem érzett semmi fájdalmat.

Nemet intett.

- Nézze meg ujra - mondá a bíró - és ismételje nyilatkozatát. A legsúlyosabb gyanuokok forognak fenn ellene: ruhája vérfoltos, az erdőben akadtak rá fokosa mellett, menekülni akart s makacsul hallgat. Talán ha figyelmesebben megtekintené ön... (A gyanakvó mutatóujj még mindig mozdulatlanul Mátyásra volt irányozva.) Nem ez volt-e?

Béla odatekintett. Másodszor is volt ereje inteni, hogy: nem. Azután befordult, odaroskadt párnái közé s nehéz könnyekkel nedvesítette ezeket, míg tüzes lehelletével fölkereste a láz s megszárította csillogó szemeit.

- Köszönöm, uram, - végzé a kihallgatást Putzelberger úr, vádló jobbkezével ujra zsebében kezdvén kotorászni, - de nem nyughatom meg egészen. A körülmények ily csodálatraméltó találkozását lehetetlennek kellene tartanom, ha nem ő lenne a bűnös. Egyelőre befejeztük a kihallgatást; de a fonalat nem bocsáthatom ki kezeim közül. Fogadja szerencsekivánataimat javulásához, uram.

A mint a lépcsőn lefelé vezette volna kiéheztetett hadseregét a főbíró, a pinczeajtón való kétségbeesett dörömbölés ujra kezdetét vette. A kötelességérzetet, mely kiáltó szóval hítta Gidát Karámos felé, hol a magára hagyatott előljáróság bizonyosan haját tépve várja, pillanatokra elfojthatja a zsarnoki önkény fenyegetőzése, de az igaz szívekből végkép ki nem ölheti soha. A szegény rektorból is kitört csakhamar és segítségül híván ökleit, hangos jeleket adott magáról. Még jóformán ki sem fáradt, mikor - nagy csodálkozására - a nehéz ajtó zárában zörögni hallotta a kulcsot. Visszafojtott lélegzettel leste a nyiláson, hogy nem pillantja-e meg a lánczokat, melyekkel fenyegették. A mentő hajdu azonban üres kézzel jött s napvilágra bocsátván az ártatlanul szenvedőt, a prior-szoba felé vezette. A folyosón találkoztak a vörös orrú esküdttel, kit Gida remegve tekintett leghalálosabb, vesztére törő ellenségének s magányos perczeiben a legfejtörőbb elmélkedéssel kutatgatta e megmagyarázhatatlan gyűlölség titkos indokait, melyekre nézve a valláskülönbségnél egyebet sehogy sem tudott kisütni. Most is csöndes remegéssel húzódott el oldalán a fal mellett s különös szerencséjének tartotta, hogy Czéda úr a fehérkötényes és főzőkanalas Kata asszonynyal mély beszélgetésbe levén merülve, az ő csekélysége észrevétlen maradhatott félelmes szemei előtt. A hivatalos helyiség ajtajában tiszteletteljesen verte le Gida ruhájáról a pincze emlékeit: a port, sarat és pókhálókat s siralmas ábrázattal tekintett végig ünneplő öltözetén.

- Nos, rektor úr, - fogadta a főbíró, ki ismét régi kényelmével helyezkedett el tollas fészkében, - óhajtanám még egyszer hallani, hogyan nézett ki az a csavargó, kivel tegnap este az erdőben találkozott?

Mátyás nem volt benn a szobában, hol a rektor aggodalmas és zavaros pillantásokkal tekintgetett körül. De talán ha benn lett volna, akkor sem látta volna meg, olyan átláthatatlan, álló köd volt az, melynek közepén támolygott és akadozta el a következő szavakat:

- Könyörgöm alássan, tekintetes főbíró úr, kész lennék én akár százszor is híven elmondani egymásután, ha a gadóczi kurátorok olyan szörnyű-fontos dologban nem várakoznának rám benn Karámoson, a Vörös Bikánál. Isz máris körülbelül annyi, mintha elcsaptak volna.

- Dehogy is csapjuk, rektor uram, - szólalt meg mögötte a kályha mellől Haluska Péter uramnak kegyes, pátriárkai hangja. - Dehogy is csapjuk! Hajsz' itt vagyunk mink is mind a hárman és elhoztuk kigyelmed helyett a törvényes áldozatot. Isten segedelmével már vason is kuruttyol a gonosztévő. Mink meg épenséggel csak arra várakozunk, hogy rektor uram mellett letennénk a hites bizonyságot, ha a tekintetes...

- Fogják be kendtek a szájukat, - mordult a bizonyság-tévő parasztokra a konyhai értekezletről időközben szintén beérkezett esküdt. (Könnyű volt neki; nem a nép választotta!)

Gida szívéről leesvén a legnagyobb kő, tán örömest kész lett volna még a pinczébe is visszavándorolni. Egyelőre azonban csak az kivántatván tőle, hogy ujból mondjon el rendben mindent, a mit szemeivel látott, sok kitérés, ismétlés és hálálkodás közt derekasan megfelelt kötelességének.

- Pontosan jegyezte? - kérdé a tanuvallomás végén Putzelberger úr a sietségében alig lihegő, kopott ifjútól. - Vigyázzon, vigyázzon, megint malaczot ejtett. Csak mindent észszel és meggondolva, amice! Így. Hozzák be a vádlottat.

A harang megkondult Mátyás feje fölött. Gida ráismert és bizonyságot tett ellene. Ez volt az színről színre. Ekkor szólalt meg először rekedt hangján a vádlott.

- Sohasem láttam ezt az embert. Bocsássanak engem szabadon. Nem gyilkoltam én életemben soha, csak a komédiában.

Mindhiába. Beviszik vason a karámosi vármegyeházához. Bizonyságot tesznek ellene az orvosok, hogy Béla sebei ugyanazzal a fokossal vannak ejtve, mely mellette találtatott az erdei patak partján. Bizonyságot tesz Hollaki Péter igazgató úr, hogy azt a fokost ugyanazénak a Szegi Miklósénak ismerte mindenki, a ki most bilincsre verve várja itéletét. Bizonyságot tesznek ellene barátai és ellenségei, ismerősök és ismeretlenek. Mindenki tudja, hogy őrjöngött a szép Ilona után, kit Kálozdy Béla fog oltárhoz vezetni. Kiforgatták szívét és megkeresték benne a bosszú fekete rejtekét. Előállottak, a kik ismerték Dunaszögön és tudták, hogy onnan szökött el. Kikutatták igazi nevét, a házat, melyben született, az öreget, kit atyjának nevezett.

- Én voltam, - hörögte a szerencsétlen, mikor a nyaka körül vetett hurkon ez utolsót szorították - én voltam, beismerem. Bosszúból tettem. Itéljetek el, de tudjátok meg, hogy nem vagyok gonoszabb, mint az, a kit meg akartam gyilkolni. Tegyetek velem akármit, csak ősz atyámnak ne vigyetek hírt rólam. Hisz úgy sem vagyok én a fia többé!

Ragaszkodhatott már a gyógyuló Béla első, néma vallomásához. Erősítheti, hogy oly hirtelen lepte meg támadója, hogy alakját sem volt ideje megjegyezni; de mégis, mintha más lett volna. Mátyásnál magasabb s nem olyan szikár. Hivatkozhatik az est homályára, mely ellenségének vonásait eltakarta előle. Mind nem használ már semmit.

A bűnös vallott s a törvény itélt.

Mátyás mögött becsukódott egy szomoru épület nehéz ajtaja. Hallotta maga mögött a kulcs csikordulását s e rémes zörej viszhangjára - azt mondták neki - öt egész esztendeig kell várnia.

XVIII. FEJEZET.
Egész csöndben.

A kandallóban lobogott a tűz s a kanczellária rekedt szavú órája tizenkettőt ütött. A vén filozóf, ki ebben a régi bútorban rejtezkedett, a rövid félbeszakítás után lármás egyhangusággal kezdte ujra kifogyhatatlan csitításait és jó tanításait arról, hogy senki ne veszekedjék, miután nem tudja, meddig él. Ez alkalommal ugyancsak ok nélkül koptatta fáradhatatlan nyelvét s nagyon hasonlított azokhoz a hallgatókhoz, kik csöndesítő pisszegésökkel csinálják a legnagyobb lármát.

A régi divatú szobában, melybe - minthogy a Béláénál naposabb és derültebb volt - átköltöztették a lábadozó beteget, mély csönd uralkodott. Az ablakhoz gördített nagy karosszékben pihent az ifjú háziúr, halaványan, lefogyottan s azokkal a nagy szemekkel bámulva a távolba, melyeket mintha csak azért nyitna tággá a kór kegyetlen keze, hogy annál többet lássanak e világ tarka szépségeiből, melyektől minden percz elválással fenyegeti. Béla mögött összefont karokkal, a megszokott foltos könyökökkel, lábujjhegyen és zajtalanul sétált föl s alá a mentor, hogy ha az álom jótékony tündére valahogy odalopózkodnék a nagy karszék háta mögé, durva lármával el ne riaszsza onnan, mert régi emberek nem hiába tartják, hogy: egy órai álom többet ér két üveg orvosságnál. Még útját is szivesen egyengette a szeszélyes tündérnek, mert a mint mozdulni hallotta Bélát, rögtön ott termett, hogy igazítson egyet a párnáján.

- Ne fáradj, Istók. Te csak jó vagy hozzám mindig, öreg barátom, - köszönte a beteg.

- Fáradni, Béla? - felelt a mentor, meggyőződvén róla, hogy ezúttal mégis csak a két üveg orvossággal lesznek kénytelen beérni. Nem a helyes kifejezést használtad ezúttal. Bocsáss meg, de kénytelen vagyok kimondani, hogy: nem a helyes kifejezést. Tudod is te még, mi az a fáradság! Majd ha annyi esztendő fogja nyomni vállaidat, mint az enyimeket, majd ha kezed nem lesz többé biztos az irásban és szemed az olvasásban, mint nekem, kinek egy hosszú életen keresztül nemcsak a magam számára kellett írnom és olvasnom: majd akkor talán lesz neked is némi sejtelmed róla, hogy mi az. De akkor is bizonyosan lesz - kivánom hogy legyen - te melletted is valaki, a kinek kedvéért el fogod felejteni, hogy mi a fáradság. Bizony, ha meggondolom, hogy csupán csak a fejedalját igazgattam meg egy kicsit és te ezt fáradságnak nevezted, mintha valami idegen tette volna, a ki nem ismert téged egészen kicsi kis ficzkónak... Meg mintha még mindig az én mélyen tisztelt s immár elköltözött barátom jutna olyankor eszembe és az nem esnék jól nekem...

E csodálatosan csapongó logikával, még csodálatosabban hullámzó hangon és legcsodálatosabb taglejtésekkel tartott előadás végén hirtelen kinyujtotta nyakát a mentor s nyugtalan tekintetével az ablakon át a távolba csapva, elkiáltotta magát:

- Nini, miféle kocsik azok ott?!

A hegyházi országúton négy felczifrázott fogat haladt, ugyancsak tündökölve a téli nap sárga fényében. A vágtató lovak befont sörénye vígan lengette tarka pántlikáit s a kocsisok pörge kalapján óriási csinált-virág-bokréták pompáztak. Az ostorok vígan pattogtak s a hintók rohanva siettek a ködlő völgynek. Egy félmezítelen purdé czigánykereket hányt mellettök, míg a másik dermedt ujjaival a hegedüjét nyikorgatta. Szemlátomást lakodalmasok voltak. A legtisztább ragyogású, hóval fedett vidék úgy terült el előttük, mint valami menyasszonyi ruha, mely eltemette a régi, hervadt virágokat, de lenn, a föld keblében újaknak magvait melengeti. A végetlen fátyol ezüst csillagokkal volt telehintve, át meg átszőve a napsugarak arany szálaival s gazdagon terhelve a havas csalitok rengő csipkéivel. Míg a faluból egész

sereg paraszt gyerek iramodott a kocsik után, a kastély cselédsége mind a kapuba gyülekezett a násznép csodájára, sőt a bátor és kiváncsi kis Pirók - hogy jobban lásson - fölmászott a kerítésre s a kapuoszlopról vígan lógázta le lábait, keveset törődve Kata asszony fenyegető tenyereivel, melyek a kellő tekintély fentartása végett időről-időre megmutattattak neki. A pityókos Bálint mindenes a ház előtt vivátot kiabált s nagyban magyarázott valamit a mellette bámészkodó Péternek. A szegény féleszű azonban nem dicsekedhetett valami könnyű felfogással s az előtte kifejtett okok közül csak az a legeslegutolsó látszott rá némi hatással lenni, mely egyenesen a háta közepére teremtetett. Sietö buzgalommal húzván fülére báránybör süvegét s alázatosan intvén Bálintnak, hogy most már érti, befelé indult s a következő perczben megkondult a kastély harangja. Kongott-bongott s a téli levegő tiszta hullámai a távolba röpítették hangját. Az üdvözlésre lebocsáttatott az egyik hintó ablaka s egy kicsiny, fehér csipkekendő integetett köszönetet a felé az emeleti ablak felé, mely mögött a mentor egy hirtelenében előkapott törülközővel tisztelkedett. A mindenes példáján nekibuzdulva, az összegyülekezett férficselédek harsány üdvözlő kiáltozásban törtek ki csak Demokritos libériás unokájának öröme nyilatkozott némi vigyorgásban.

Ivánfi báró vitte haza az esküvőről fiatal nejét.

- Isten éltesse őket - beszélt ragyogó arczczal Istók s a mint a nászmenet a távolba tűnt, szépen visszaakasztotta a szögre a törülközőt. - Mindjárt gondoltam, hogy ők azok, a mint a négy almásszürkét megláttam. Tiszta szívemből kivánok nekik minden jót s csak azt az egyet sajnálom, hogy nem mehettél el vőfénynek, Béla. Bizonyosan abban a pompás üveges hintóban ült a menyasszony. Tudom, fáj rá az öreg János foga. Bámulta is, láttam, majd kiugrott a szeme. Meg az a hatalmas négy szürke! Hogy ragadták azt a kocsit, mintha csak sárkányok lettek volna!

Ujra kezdett sétája közben a csak imént eltünt képek örvendetes és lelkesítő részleteitől a mentornak nyugalmaztatása ellenére is örökké nyugtalan elméje mind messzebb-messzebbre kezdett kalandozni.

- Ágnes, Ágnes - mondogatta - ki hitte volna, hogy csak így, se tette se vette módra vigyék el itt a kastély előtt! Ez előtt a kastély előtt, melynek... de nem, inkább hallgatok, mert azzal, a mit eszemben forgattam, hogy általa kiöntsem szívemet előtted, úgy tetszik, mintha a boldogultat akarnám ingerelni. Isten őrizz! Elhallgatok vele, sőt el is temetem mindörökre, hogy magam se találjak rá és egyszerüen minden jót kivánok neki az életre. Meggondolom, hogy neheztelést táplálni azok iránt, kiktől mindörökre elszakadtunk, se nem bölcs, se nem keresztyéni dolog. Meggondolom azt is, hogy még is csak én voltam az, a ki titokban tartott bölcsője mellett álltam, mikor legeslegelőször mosolygott életében és apró kezeivel tapsolt. Nem, nem akarok ezentúl egy perczig sem rossz szívvel gondolni rá, bár nagy korában aztán mindig kevély volt irányomban és akárhányszor készítettem el zsebembe hitelesen levezetett családfámat, hogy megmutassam neki, sohasem adott alkalmat rá. Már Ilona kisasszony, (a mentornak jó, ártatlan szemei fölcsillantak) Ilona kisasszony, ez aztán...

- Hol van Ilona? - kérdé hirtelen Béla, Istók szavába kapva s fölvetve fejét.

- Bizonyosan pihen egy keveset - felelt a kérdezett. - Tudod, ma nyugtalan éjtszakád volt s majdnem reggelig virrasztott melletted.

Egy kis szünet következett, mely alatt Béla elgondolkodva merengett ki a havas tájra, azzal a sehova nem irányuló, révedező, szorongó tekintettel, melyet a hányszor csak Istók megpillantott, mindig fájdalmas megütközéssel kereste okát s mely ellen egy ízben elhatározta, hogy a névtelen filozóf álöltözetében fel fog lépni. A háznak ifjú ura nézett ki az ablakon, de mintha nem a fehérbe öltözött képet nézte, hanem azt kereste volna a levegőben, a messzeségben, kitől a természet hideg mosolya ered. A szorongás kifejezése rövid perczek alatt eltünt

bágyadt vonásairól. Arczán derű és ború kergetőztek, míg a szék karján pihenő keze egyre izgatottabban tépte a bojtokat. Sápadt homloka egyszerre kipirult, mintha szívének felszökellő vére hozta volna agyába azt a gondolatot, mely elfoglalta.

- Istók, - szólalt meg visszafordulva s gyönge hangjába bizonyos heves siettetés vegyült, - kérlek, hivasd fel ma ebédre a tiszteletest.

- A tiszteletest? - kiáltá megörülve a mentor. - A tiszteletest mondtad, Béla? Már az igaz, nem tudom, mit gondoljak a te finom sejtésedről; mindig ki tudod találni a mások gondolatát! Már régen elő akartam hozni, hogy... hogyan is mondjam csak? - hogy a pap fűnek-fának elkeseredve emlegeti, miszerint a Kálozdy-család kegyességének napja tőle egy idő óta teljesen elfordult. Innen-onnan fél éve lesz, hogy sem délre, sem vacsorára nem volt hivatalos a kastélyba s a gadóczi vén esperes előtt a minap már abbeli gyanúját is kifejezte, hogy szeretett menyasszonyod nem katholika vallású-e, mert ebben az esetben tökéletesen értené a dolgot. Már régen fúrja a fejemet, hogy mikép hozhatnám én ezt szép módjával néked elő; de mindig visszariasztott annak meggondolása, hogy alárendelt helyzetemben illik-e nekem ilyen szerfölött kényes ügybe beleavatkoznom? Hanem az már igaz, hogy neked csak ördögöd van. Bocsáss meg e kifejezésért; semmi rosszat nem gondoltam, mikor kiszalasztottam a számon. Tehát ebédre hivassam fel mára a Molnár papot? Akkor sietni kell, mert a parokhián, ha még ki nem tálaltak, de minden bizonnyal befőztek már. Egyébiránt a tiszteletes nem ijed meg a második ebédtől. Hogy ki tudja találni az ember gondolatát! Aztán miféle bort hozassak fel a pinczéből? A pap ugyan mindenfélét szeret...

- Hozass hát mindenfélét, - mondá futó mosolylyal Béla. - Aztán izenj be Ilonához is, ha felébredt, hogy egy-két szóra szivesen kéretem.

A mentor sürgő készséggel távozott, mint mindíg, ha a pincze környékén várt rá valami tenni való.

A magára maradt Béla szívét sokféle érzés ellentétes árja töltötte be. De nyugtalanságát minden percz csillapította s lassan lezáruló szemei és csöndes lélekzetvétele tanúskodott róla, hogy megtalálni vélte a gondolatokat, melyektől lelke megzavart összhangjának visszatértét várja. Mint a könnyűvérű építőmester, ki elégedett mosolylyal hallgatja az utolsó kalapácsütéseket a kész palotán, melyet az első áradat fölvetéssel, az első vihar elfuvással fenyeget! Ki állott volna más lelke előtt, mint menyasszonya, ki pongyolában ép úgy, mint ünnepi öltözetében a földi szépség királyi díszét viseli?! Hogyan keveredett ő e hálóba, mely e sarkig érő holló-fürtökből vala fonva? Szeretne ez órában, mely határkő lesz életének hosszú, sivár útján, elgondolni mindent tisztán, homálytalanul, a hogy történt. De arra a kérdésre csak zavaros, alig érthető képek tünnek szemei elé. Mindegy; megelégszik annak tudatával, hogy szivében semmi megbánás nincs közelebb mult napjainak története fölött s úgy érzi, kezének semmi oka reszketnie, mikor alá fogja irni a kötést, mely élete fölött új hatalmakat emel uraságra. Nem férfiatlan, nem becstelen szó volt az, melylyel a báléj mámora után egy védtelen leány hajlékából kiparancsolta a rágalmat, mely prédát leső fogakkal és éhes szemekkel tört reájuk. Minek gondoljon arra, hogy a kard mellett, melylyel Ilona becsületét megvédelmezte, mikor a magáét tette kezeibe, egy orgyilok is volt, mely menyasszonya szívének vala szánva?! Eh, a damaskusi lovagnak is csak utja közben nyiltak fel szemei s ma szentnek hívják! Az ő vétke-e, ha nincsenek titkos sugallatok, melyek megakadályozhatnák, hogy ne ballépéssel induljunk a nemes czélhoz?! Akkor nem ismerte azt a szívet, melynek felhevült agygyal vesztére fogadott; ma ismeri s legdrágább aranyába akarja foglaltatni. Ismeri; igen ismeri. Ilona volt az első, ki szerencsétlenségének hírére ágyához sietett s ép oly bátorsággal hívta ki maga ellen a kicsinyes világ korlátolt itéletét, mint a minő bizodalommal helyezte egyetlen féltő kincsét az ő kezei közé. Gyémántszív ez, megbecsülni való egy szív. Életében soha nem fogja elfeledni azokat az éjtszakákat, melyeken akárhányszor föléb-

resztették kínjai, az éjjeli lámpa halavány világánál mindíg két, gyöngéden őrködő, álmot nem ismerő, gyanút nem félő szem fényes sugarával találkozott. Menyasszonyának fekete haja arczába hullt és a sebek megszüntek égni s szívét mindíg édes gyönyörűség fogta el. A legpuhább kezeket tanulta legfáradhatatlanabbaknak ismerni s meggyőződött róla, hogy ha valaki a szikla keblébe megtalálja az utat, a legtisztább, legsalaktalanabb, legüdítőbb forrást ott leli. Ő megtalálta ezt az utat s forró lázát megenyhítette ennek a forrásnak vizével. Ismeri és hálás lehet a végzet iránt, hogy mielőtt a visszavonhatatlan alkut megkötötte volna, megismertette vele, kit társul dobott mellé. Nincs miért vonakodnia a döntő szótól. Ki fogja mondani félelem nélkül, férfiasan. Tudja, az örök igazságnak számadása van vele egy eltaszított leány miatt. Igen, egy eltaszított leány miatt. A rá váró itéletnek szigorát is talán enyhíteni fogja, ha most ezt a másikat fölemeli a porból. Ha lesz még órája ama két piros ajak csókjai s azoknak a lágy karoknak ölelései közt a multnak búsan bolyongó kisértetei számára, bizonyára meg tudja majd győzni őket, hogy életének legsötétebb napján sem szíve volt a hibás. Ime e szív most, a régihez hasonló esetben, egy pillanatig sem kétkedik, hogy mit kelljen tennie; de minő iszonyu kényszer vaskeze zsibbasztotta meg akkor és forgatta ki önmagából! Hasonló helyzetben? Szereti-e hát Ilonát? (Béla egy könnyű kézmozdulattal odázza el magától a kérdést, mely ily határozott alakban tolakodott lelke elé. A húrok, melyeket érint, oly hárfán vannak, mely szomorú hangjait csak akkor hallatja, mikor emlékeinek fuvallata belekap.) Érzi, hogy a magányt e rideg épületben nem tudja kiállani. Érzi, hogy emelkedőben van; de önerejéből nem tudja leszaggatni magáról a szilaj kétségbeesés rongyait, - egy mentő kézre lenne szüksége. Érzi, hogy Ilona olyan áldozatot hoz neki, mely minden következő nappal sulyosabb s az esküvel, melylyel ő tartozik, kétszer annyit ad, ha gyorsan adja.

Ily gondolatok hullámzottak Béla szívében ma, tegnap és tegnapelőtt. Rideg és erkölcstelen közönyének sarából tisztább habok kezdtek felszínre kerülni. Fogékony, minden benyomásra engedő lelkét a nagy rázkódás, mely egy boldogtalan ember életének megdöbbentő katasztrófájában érte, lehetetlen volt, hogy ki ne szabadítsa ez eszmék ama teljes sötétéből, mely a vakság és a semmi jelképe. A ki sötétből kerül napvilágra, idő kell hozzá, míg tiszta látását visszanyeri; csak a fény s a kirivóbb színek tünnek szemeibe. A mit csillagnak néz, az könnyen lehet gyarló mécsvilág; a mit sugárnak néz, az könnyen lehet gyujtó villám; a mit virágnak néz, az könnyen lehet hitvány gaz. A színek hatását már Béla is érezte: gyöngédség, feláldozás, lelkiismeret, kötelesség foglalkoztatták gondolatait. Az ujólag megnyílt világosság boldogító volta nem tud titkolózni. Béla is mosolygott s maga is azt hitte, hogy ez a mosoly megelégedést jelent.

De ime jő Ilona, egész feláldozó, megható, fenséges gyöngédségét hozva mély szemeiben. Ha Kordéliát játsza így a vén bolond király betegágya előtt, vagy Portiát, mikor nemes férjét meglepi a sötét reggel zivataros felhői közt: nem lett volna kéz az egész zsufolt házban, melyet tapsra ne ragadott volna. Jegyese mellé ül, kezeibe fogja kezét s kipirultan hallgatja bizalmas suttogását. E boldog andalgás méhében csak rózsás jövő nyugodhatott s csak sajnálnom lehet, hogy nincs színem elég meleg, hangom elég olvadó, hogy e beszélgetés részleteinek lefestésébe vagy elmesélésébe fogni merjek.

Ha önérzet és kellő alázatosság nyilatkozhatik együtt s nyilatkozhatik még hozzá egy kopogatásban, úgy abban, mely a jegyesek beszélgetését félbeszakította, bizonyosan nyilatkozott.

Belépett a tiszteletes úr, kit a szivesség teljes lelki derültségével vezetett a mentor. A vendég jobb lábával és kalapját tartó balkezével kifogástalan félköröket írván le, ama tiszteletteljes mosolytalanság ült az arczán, mely - a régi mellőztetésen való neheztelés mellett - kifejezést adott a tisztességnek is, mely a kastély és parokhia közötti feszült viszony jobbra fordulta által érte. E nem minden zavarodottság nélküli tekintet ép oly kevéssé tudta titkolni a boszuságot, hogy otthon már a savanyú káposztánál jártak, mikor a vigyori Palkó beállított, mint az áldo-

zatra kész jó étvágyat, mely, - fátyolt borítva a közelmúlt ebédre - minden perczben el van határozva a levessel újra kezdeni.

- Nagyságodnak legalázatosabb szolgája, - köszönt a pap, egy hosszú-hosszú pillantással, mely a szoba menyezetén kezdődött és saját csizmáinak orrán végződött, - legalázatosabb szolgája, ki parancsainak mindenkor kész engedelmeskedni.

- Hozta isten, tiszteletes úr, - nyujtotta Béla kezét az érkezett elé, kit Ilona könnyű főhajtással üdvözölt. - Kedvesem, a mi lelkészünk: tiszt. Molnár Ábrahám úr. Nagyon örülök, hogy ily gyorsan engedett meghivásomnak s bocsánatot kérek, ha netalán zavartam. De igen fontos ügyben kérettem, melyet nem igen szívesen halasztanék tovább. Olyan dologban, melynél a pap a háznak legfontosabb és legszivesebben látott vendége. Kérem, foglaljon helyet. Istók, itt vannak az írószekrény kulcsai. Légy szíves kivenni azt az iratot, melyet a középső fiókban legfelül találsz.

A mentor még nem feledte el (hogyan is feledte volna!) az utolsó szomoru alkalmat, mikor abban a szekrényben kutatott mélyen tisztelt barátjának végrendelete után s ránczos homloka körül egy makacs árnyat kergetve, végzé megbizatását.

- Így, - mondá Béla. Nyujtsd át a tiszteletes úrnak. Én ez órában össze akarok esküdni menyasszonyommal. Az ott fölmentvény a hirdetések alól. Azt hiszem, nincsen semmi akadály?

Molnár Ábrahám úr arczának dús tüskebokrai közt a meglepetésre, melyet a fölhívás magában foglalt, egyszerre kinyílt a hivatalos mosolygásnak egy roppant napraforgó-virága. De mi volt ez a mentor elragadott öröméhez! Gazdája szavaira vén, kerek fején akkorát lódított előre, hogy egy perczre méltán lehetett félteni annak a vállakkal való okvetlenül szükséges összeköttetését. Bélához rohant, kezeit szorongatta, majd Ilonáét óhajtotta tiszteletteljes csókjaival elárasztani és töredezett szavakkal biztosított mindenkit, a vőlegényt, a menyasszonyt, a papot, az író-szekrényt, az öreg órát és mindent, mindent, hogy ő most képtelen ugyan hosszabb üdvözlő beszédre, de meg lehetnek győződve róla, hogy nála jobbakat már senki nem kivánhat.

- Ha tehát nincsen semmi kifogása ellene... - fordult Béla a paphoz, ki a mentor örömkitörései alatt azzal a hazafias bizalmatlansággal kezdte vizsgálgatni az ujjai közt forgatott okiratot, mely az akkori hatóságoknak minden kibocsátványával szemben szerinte nagyon helyén volt. Nem tagadhatom, hogy bizonyos önérzetes kicsinylés is vegyült e birálgatásba a felett, hogy nem jobban elvégezte volna-e ő az egészet a kathedráról.

Miután sem a pecsét, sem az aláírás, sem a tartalom ellen alapos kifogást emelni nem tudott, a napraforgót ismét Béla felé irányozva, kijelentette, hogy neki legalázatosabb üdvözletén kivül egyéb szava nincs.

- Eszerint készen van a tiszteletes úr? - kérdé az ifjú házi úr, széke mögött álló jegyesének kezét gyöngéden a magáéba fogva.

- Hogy készen vagyok-e? - felelt a pap, fölkelve székéről s emeltebb hangon folytatva: - Engedje meg nagyságod, hogy kifejezzem egy részben sajnálkozásomat, mivel nem kis templomomnak juttatja a szerencsét, hol jövendő boldogságaért gyülekezetem egyszerű fohászkodásával egyesíthetném a magamét. De hisz így is jól van az; mert mindenütt jelen van az úr, a hol ketten-hárman együtt vannak az övéi közül. És protestáns kánonaink is megengedik a háznál való csöndes esketéseket. A mi a készenlételt illeti, egy ilyen magamszőrű vén pap (de bízony, esedezem, eljár az idő!) minden ujjából már tuczatszám rázhatja ki az imádságot. Az igazi lelkipásztornak minden pillanatban, minden adandó alkalomra készen kell lennie, mert sohasem tudhatja, mikor szólítják valamely haldokló atyjafiához, a kinek nincs ideje meg-

várni, míg imádságra készül; vagy teszem: marakodó házasfelekhez, kik kárt is tehetnének egymásban, ha rögtön kéznél nincs az oktatás. Készen vagyok, nagyságos uram. És a két tanu?

- Itt van az egyik mindjárt: István úr, - válaszolt Béla. A másik meg... Ugyan Istók, kit is kellene még beszólítanunk?

A mentor azonban már nem volt a kanczellériában s így a kért tanácscsal sem szolgálhatott. A mint megütötte füleit a szó, hogy neki még szerep, s még pedig fontos szerep is jut az esküvőn, hármasokat ugorva rohant le a lépcsőn s odalenn - hogy annál könnyebben menjen - kulcsának fogantyújával kezdte ostromolni a priorszoba ajtó-zárát. Miután ez a legdühösebben ismételt támadásokra sem akart engedni, a siettében kétségbeesett Istók tanácstalanul lármázva kezdett föl s alá nyargalni a folyosón, mignem Kata asszony segítségére jött a konyhából.

A termetes úrnő, megértvén a baj okát s tisztességesen leszólván valamennyi szeleburdi ifjú legényt, természetes józan eszével csakhamar megoldotta a már-már kibonthatatlannak tetsző csomót. Ámde azért volt nő, hogy a bódult nyargalászásban, a fennakadás furcsaságában, a pillanatra sem pihenő nyugtalanságban, a lángoló szemekben, az egész neki-bolondult emberben valami figyelemre méltó titok nyomát sejtse, minélfogva érdemesnek is tartotta csipőre tett kezekkel figyelő állást foglalni a szobának tárva-nyitva hagyott ajtaja előtt. Miután azonban nem látott egyebet, mint hogy Pallér úr, minden tekintet nélkül az ő női illemérzetére, kipkedve-kapkodva, fenyegető gyorsasággal vetköződni kezd, a kritikus pillanatban az ajtót főzőkanalával becsapta, sarkon fordult és nagy mérgesen indult vissza árván hagyott fazekaihoz.

Odafönn már épen csöngetni akartak Palkónak, hogy nézzen Pallér ur és az ispán után, midőn a kastély elé egy könnyű kis kocsi hajtatott. Nagy szuszogva szállt ki belőle egy köpczös uri ember, hátán rettenetes bárány-bundát viselvén, melynek fölhajtott vörös gallérjában valami özönvizelőtti vastagbőrű tarajos állatnak látszott. A mint az ember, a bunda, meg a taraj szerencsésen a földön voltak, a kocsistól egy mindenekfelett úrias kézlegyintéssel akart elbúcsuzni az érkezett s a szörnyű bárányból-sátort egyik válláról a másikra dobálgatván, befelé indult. A kocsis azonban, ki a búcsuval (mint Béla, Ilona és a pap az ablakból könnyen észrevehették) sehogysem volt megelégedve, megragadta a menekülő tarajat, mire hosszas és izgatott eszmecsere kezdődött, mely azonban szerencsére tettlegességen nem végződött, annál kevésbbé pedig azon, hogy a vendég - a fuvaros zaklató követelésére - zsebébe és tárczájába nyult volna. Az özönvízelőtti tarajos szörny Vincze bácsi volt.

- Legjobbkor! - kiálta letekintve s a bekászolódóra ráismerve Béla. - Nem kell már küldeni senkiért; az öreg megérzi, mikor kell helyt állani neki. Csak Istók után nézzetek, hogy hova tünt egyszerre. Itt jön Varjú Vincze úr Karámosról. Ő lesz majd a második tanu.

- Leszek, szerelmes öcsém, leszek, - döczögött Vincze bácsi, ki Béla szavaiból homályosan még a folyosón értesült a rá váró szerepről, miután Istók előbb leirt lerándulásának rohamában az ajtók betevésére legkisebb gondot sem fordított. - Csak ezt a ménkű nagy sátort hadd keritem le a nyakamból. Így ni. (A vén gavallér megpödörgeti bajuszát és a híres vörös mellényt lehető előnyös világításba helyezi. Azt a módos komplimentet meg, melyet Ilona előtt vágott, látni kellett volna a mai ásítozó fiataloknak!) Ezerszer csókolom picziny kacsóit, kisasszony. Adjon isten minden jót, lelki atyám; egy kis szabad lélekzetet a magyar embernek. Nos, szép öcsém, hát ide a keblemre! Én beteglátogatni jövök egy méregdrága fuvarossal, és ime egy egészségtől ragyogó ficzkót találok. Ragyogsz, ha mondom. Hát egy kis keserű, valami szilvóriumféle nincsen kéznél? Palkó, Palkó! Már az igaz, hogy ilyen nyalka egy legényt, mint ez a Palkó, keresni kell.

A vigyori inassal, ki ugyancsak régen volt már nyalka és legény, Istók is megjelent egészen ünnepélyes színben. Az elragadtatás apró manóit, melyek ajkait, orrát, szemöldeit nem szüntek meg ránczigálni, földszinti magányában elhessegette s egészen úgy jelent meg, mint egy boldog filozófushoz illett, ki nem adta magát át a divatos reménytelenségnek, hanem inkább derült tudományának egy fényes bizonyságával állott elő. A tisztelet, melylyel e kastély és lakói iránt viseltetett, nem engedte, hogy a foltos kabátban teljesítse tisztét: a régi módi kettős ujju atillában pompázott ismét, ritka bajusza ragyogott a kenőcstől, csizmája tükörré volt kefélve s az egész mentor megjelenésének dísze ellen a legkisebb kifogást sem lehetett volna emelni, ha a temetés óta nem használt kalpagjáról egy végetlen hosszúságu s a mai alkalomhoz kevéssé illő gyászfátyol nem csüng alá és csizmahúzóit betürni el nem feledi.

Vincze bácsi nagy lármával és csodálkozással üdvözölte e nem mindennapi díszt s erőt merítvén a három üveg szilvóriumból és nagy karéj kalácsból, melylyel a páratlanul nyalka Palkó szolgált neki, új fogadkozásban tört ki:

- Leszek tanu, szerelmes szép öcsém, leszek. Ham, ham. (A kalácskaréj utolsó falatja a torkán akad.) Leszek. Ham. Még olyan rendíthetetlen tanu nem volt, mint a milyen én leszek annak a hasonlíthatatlan gavallérnak öcscse és örököse mellett. Leszek, pajtás. De hát mire legyek?

Béla mosolyogva s menyasszonya kezét simogatva válaszolt:

- Erre az órára határoztam esküvőmet s ha nincs ellenedre...?

- Hogy nincs-e ellenemre? - kurjantott tenyerébe csapva a vendég. - Hát kinek a szerencséje volt nekem valaha ellenemre? No, még ilyen véletlen öröm az életben sohasem dagasztotta a szívemet, annyi bizonyos. E szerint násznép vagyok én itt és az az akasztófáraváló fuvaros nem hogy becsületnek tartotta volna, hogy násznépet hoz... hanem most már az én szekerem is a násznéphez tartozik, ugye bizony? Soha ilyen fölséges meglepetést! Túltesz, akármi legyek, ha túl nem tesz a boldogulton még úri fogásokban is! Hanem talán már el is kellene hallgatnom? Lelki atyám, talán kezdeni akarja a szertartást?

Molnár Ábrahám ur fülei már rég süketek valának e hiábavaló beszédekre. Kövér kezei össze voltak kulcsolva atilláján s tövises szemei haragosan fordítva az ég felé, mintha valami váddal akart volna föllépni valaki ellen. Pedig csupán szent-lélekért áhitozott a rögtönzéshez.

Béla is csöndesen, egy kissé nehezen fölemelkedett székéből s ennek támlájához dőlt. Ilona kihevült, égő arczczal állt mellette s fényes szemeit a földre sütötte, mig Vincze ur az egyik sunyi pillantást a másik után vetette reá.

A pap, Vincze és Istók az ünnepélyesség kedveért egyet köhécseltek, az ajtók betétettek, a téli nap legszebb arany szőnyegét teríté a jegyesek lábai alá, egy rövid életű fattyu-czinege az ablakot verdeste s víg fütytyel minden jót kivánt nekik, Istók gyanusan dörzsölte szemeit s megkezdődött a szertartás.

Megkérdeztetett Kálozdy Bélától, akarja-e hitvesének a hajadon leányt, kit jobbján tart?

Akarja.

Megkérdeztetett Pallér Ilonától, akarja-e férjének a férfiut, kit jobbján tart?

Akarja.

Az utóbbi kérdésre azonban kevésben mult, hogy egy kéretlen válasz is nem adatott. Mikor Istók meghallotta igazi nevét a menyasszonynak, (kire nézve becsületes elméje egy pillanatig sem volt kétségben az iránt, hogy a szinlap teljesen összevág a keresztelő levéllel,) azt a nevet, melyet ő maga is büszkén viselt, ugy elképedt, mintha tiszt. Molnár Ábrahám ur egyszerre hozzá fordult s neki tette volna fel amaz, egész életre szóló kérdést. De már egy percz

mulva a szó legszorosabb értelmében csak az imádság tartotta, hogy oda ne rohanjon a kastély jövő urnőjéhez, felvilágosítást kérni tőle, hogy az égből, vagy a Tiszán túlról csöppent-e ide?

- Nos, öreg barátom, - mondá az esketés, a kézfogások és ölelkezések végén Béla a mentorhoz, ki eközben ismét a szájtátó ámélkodás stádiumába esett vissza, - a te számodra kettős meglepetést tartogattam. Az egyik s talán a nagyobb, nőm valódi neve, melyet eddig nem akartam fölfedezni neked. Igen öreg; Ilona a te nevedet viseli, kinek a mai napon rokonoddá lettem.

A megzavarodott mentor a kézcsók után egy kissé fölemelte a szép csuklóról a hitetlenül tétovázó szemeit - ki gondolatoknak soha, de sohasem volt szükében, bátortalan hangon életében először lebbent el ajakáról a vallomás, hogy:

- Alig... igazán alig tudom, hogy mit gondoljak. De vajjon... igen, vajjon a Pallérossi Pallérok közül-e?

- Épen azok közül, bátyám, - felelt könnyű sóhajjal a menyecske.

- De hát vajjon... igenis, vajjon azok közül a bizonyos Pallérossi Pallérok közül-e, kiknek ősi czimere a féllábú gólya? - folytatta kérdezősködéseit Istók, még mindig csak félig-meddig mervén habozó szemeit új rokonára emelni.

Ilona szivesen válaszolt neki:

- Az én szegény nevelő-atyámnak volt egy nagy, piros pecsétnyomó gyürűje. Mintha csak most is ott látnám rajta sántikálni a féllábú gólyát!

- Nos, megkövetem, az a gólya mindig igen díszesen nézett ki, - rebegte Istók, egy galamb epéjével és egy hidalgó büszkeségével.

Egész lelke fel volt zavarva. Annak az ismeretlen rokonvilágnak szélén, melyről csak dicsekvő atyja homályos meséiből tudott egyetmást, de melylyel közelebbről megismerkedni egész életében fő vágya volt: a mentort valósággal reszkető öröm fogta el. A helyzet különössége, az új atyafiság, egy kis lélekfurdalás, (hogy ugyan valamikor a tiszántúliakról nem talált-e többet kiszalasztani, mint a mennyi most majd igaznak bizonyul?) valami csalódásfélének sejtelme, (hogy nem feneketlen mélységek voltak-e azok, hova életének egy-két keserűbb perczében horgonyát kivetni próbálgatta?) mind ez úgy össze-vissza zavarta fejét, hogy egészen eltüntek szemei elől az elégedetten mosolygó Béla, meg a fölfútt képeiket egymás ellen szegezve vitatkozó pap és Vincze úr. Csak a napsütötte nagy falakat látta, telidesteli a szeszélyes Tisza furcsa kék vonalaival, a mint szobájában odalenn az ablak mellé akasztott füstös, poros térképen olykor el szokta nézegetni. Családi álmainak e kanyargó és csalékony jelvonalain kivül csupáncsak Ilonát látta még, ki sokszorosan sugárzott előtte a nevezetes család fényétől, és úgy tetszett neki, mintha egyszerű kék selyem ruhája egészen teli lenne himezve csupa büszkébbnél büszkébben sántikáló féllábú gólyákkal.

Ama bizonyos névtelen filozófnak rendíthetetlen nyugodalmától mindenesetre igen messze volt reszkető hangja, mikor utolsó kételyének eloszlatására vetette föl a kérdést.

- És a Tiszán túlról...?

- Onnan onnan, bátyám. Ejnye, mintha csak nem örömest fogadna be a családba s szeretne kirostálni belőle! - enyelgett az új asszony, kit azonban e kedélyeskedés nem tett elragadóbbá. Mi sem volt már meg benne a gyermekből, ki a gondok végetlen oczeánjának egész bizodalommal megy neki egy csillogó kagylóval, hogy eltünteti ebben. Mi sem abból, ki mosolyában és tréfájában egész őszinte valóját és tapasztalatlan ártatlanságát mutatja be. Csak az ilyen tréfa ér valamit!

- Isten őrizz! Nem mondhatok egyebet, mint hogy: isten őrizz! - szabódott a szegény mentor, mélyen és ügyetlenül hajtogatván magát s abban az arányban szedegetvén össze innen-onnan régi eszméit, a melyben a viszonyok képe tisztult előtte. - Soha nagyobb tisztesség nem ért az életben, mint e mai napon! Tiszta szivemből mondhatom, bármilyen világos elmével tekintsek is végig fejtörő munkában eltöltött és e kitünő család folytonos bizodalmával koszoruzott életemen, hogy még nagyobb tisztesség nem ért. Ha meggondoltam eddig, hogy ime öreg napjaimban hosszú szolgálatomnak boldogító elismerése és személyemnek megtisztelő figyelembe vétele mellett törvényes, rendes és szabályos nyugalomba vagyok helyezve... (ki ne bocsátaná meg neki, hogy elfoglalt állásának e rövid szavakkal való körvonalozását, a pap és Vincze felé tekintve, jónak látta még egyszer ismételni?) törvényes rendes és szabályos nyugalomba vagyok helyezve, ha ezt így elgondoltam, mindíg azt hittem, már nincs több várni valóm az emberek kegyességétől. Ha most még ehhez hozzáveszem a mai ünnepi napot, melyen az általam végnélküli kegyelettel tisztelt Kálozdy-család, nem elégedvén meg eddigi jótéteményeivel, még saját kebelébe emelt, valósággal óhajtanám visszanyerni munkabíró ifjúságomat, hogy újolag neki szentelhessem életemet!

A mentegetőző kis felszólalást ama legkülönfélébb hangulatok, melyek Istók lelkében folyton folyvást egymás sarkában voltak, egész rövid szónoklattá kerekítették, melyben a fősuly ismét arra a mindig szivesen emlegetett két dologra volt fektetve: életének kifogástalan munkásságára és szivének hálás voltára. Az utóbbira nézve épen annyira elragadtatta magát, mintha Bélának Ilona nőül vételére semmi egyéb oka nem lett volna a világon, mint hogy e furfangos fogással neki utat szerezzen a Kálozdy-családba.

Alig végezte azonban a szónoklatot, kellemetlenül érezni kezdte, hogy ama bizalmas hang folytán, melylyel a tiszántúliakat emlegetni szokta, ha most nem lesz képes némi részletekkel előállni, Bélában nem alaptalan kételyek támadhatnak ama viszony iránt, melyben ő a sokat emlegetett virágzó familiához áll. E gondolat aztán arra a kényelmetlen tudatra ébresztette, hogy ő arról a bizonyos virágzó családról tulajdonképen semmivel sem tud többet, mint az Eszterházy herczegekről. Atyja, a kit forrásul idézhetne, régen nincs az élők között s az esztendők is, melyeknek hosszu sora - isten tudja, hogyan, - egyet-mást a fejébe vert, hűtlenül eltüntek mellőle s ő gyámoltalanul magában áll itt, hogy hallgatása által megszégyeníttessék. A percz sürgette. Nehéz verítékcsöppeket törölt le homlokáról s utóljára is el kellett szánnia magát. Lesütött fejjel indult a rohamra s a csatakiáltást úgy intézte, hogy Béla - noha tőszomszédjában ült - csak némi töredékeket hallhatott belőle.

- Kérem kegyes grácziáját, nagyságos hugom asszony, - kezdé s ugyancsak akadozva folytatta: - Ugyan mi lett abból a... abból a... ugyan hogy is hívták csak?... abból a hires, hires katona Pallérból?

Katona körülbelül minden családban van.

- Nem, nem volt az hires katona, bátyám, - felelt egy kissé elmélázva a kérdett. - Csak becsületes ember volt. Tönkrejutott, semmivé lett, sirba szállt.

- Isten nyugosztalja szegényt! - sóhajtott egy kissé megkönnyebbülve Istók. - Tudom, tudom, maga volt a példás becsületesség. De így jár, a ki az emberek rosszaságával számot nem vet! Hát ugyan az a... az a... ejnye, mindig ennyi bajom van ám nekem a nevekkel!... Az a hires... mi is volt csak? Igen, az a hires, hires prókátor?

Prókátor is volt minden familiában legalább három. A között hires is csak akad.

- Azt nem ismertem. De tudom, hogy mind igen-igen szegény emberek voltak, egyik se tudott semmire menni s az egész családból ma magam vagyok.

A bánatos árnyalat, melylyel Ilona e feleletet adta, a végén bizonyos elégedett lendületet vett, mint mikor porló romokon át egy ujdonatuj kastélyra esik tekintetünk.

Istók nagyot lélegzett. Bár kétségtelenül rosszul esett neki, hogy homályos álmainak ily kevéssé felel meg a valóság, örült, hogy a pillanatnyi nehéz helyzetből kiszabadult. Azt nem állította soha, hogy a tiszántuliakkal összeköttetésben áll s - negyven esztendő nagy idő, mely alatt az ő tudtán kivül sok történhetett.

- Eszerint, - mondá, - ha meggondolom... hát én lennék a családfő.

A menyecske szives mosolylyal rázta meg kezeit; ép ilyennel fogadta a cselédek köszöntését, kik között futó tűz gyanánt terjedt el a rögtönzött esküvő hire; ilyennel tekintett mindenkire a menyegzői lakoma alatt; és ilyennel hallgatta végig Vincze bácsinak, a papnak és Istóknak virágos felköszöntéseit. A mentor következőleg végezte a magáét:

- Mindezek után pedig, mélyen tisztelt Béla öcsém, az én örömeimnek csordultig tölt poharát tetézd még abbeli kegyes engedelmeddel, hogy ez uri házat, melynek közel húsz esztendeje mintegy szellemi őrizö pásztora vagyok, hadd én adjam át nagyságos hugomasszonynak. Szives bizodalmadat erre nézve annál bátrabban, bár teljes tisztelettel, kérem ki, mert meggondolván, hogy a Pallérossi Pallérok, miután mind rendkívül becsületes emberek voltak, már elpusztultak ez álnok világról, mai napon én vagyok az egykor virágzó családnak érdemetlen feje. Vivát!

Hogy ne adatott volna meg az engedelem?! A mentor azonban nyilván mesterkedett valamiben, mert rendkivül nyugtalan volt s alig várta, hogy ebéd végén egyedül kaphassa egy ablakmélyedésben Bélát s ragyogó szemekkel odasughassa neki a következőket:

- Itt az idő, Béla, hogy tartozásomnak egy csekély részét lerójam irántad. Oktatást szándékozom adni a te érdekedben az én nagyságos hugomnak, mert azt hiszem, hogy most már a te familiád az, melyet a világon legjobban tisztelek. Örül a szivem, ha meggondolom, hogy a rokonság megengedi egynémely dolognak őszinte elmondását, melyet a te boldogságod érdekében szükségesnek tartok. El fogok mondani mindent keményen és hiven, hogy soha el ne feledje, a mit egy tökéletes asszony felől lelkemben hordok. A legpompásabb módját találtam ki s azért kértem tőled ama bizonyos engedelmet. Szép hegedüszóban mondom el, mintha valami névtelen historikus lennék, a ki régi családi történeteket beszél. Csak bízd rám Béla és engedd, hogy tiszteletteljesen megöleljelek.

A férfiak együtt maradtak az ebédlőben, mikor Istók megkezdte körutját Ilonával. Az oktatás a képes szála számára volt fenntartva. Mikor ide beléptek, a búcsuzó nap vöröses fénybe borította az egész nagy termet családi képeivel. Az ősök nyakig be voltak gombolkodva vagy csipkézve; senkinek nem néztek a szeme közé, mintha nehezteltek volna, hogy nekik már ilyen kevés szavuk van a családi dolgokba. Még pedig nemcsak a legközelebbi gazdag ősök, hanem azok is, kiknek százötven esztendeig egy kis városvégi házban kellett meghuzniok magukat, mignem Péter ur uj virágzásra emelte nemzetségét s a katakombákból ők is napfényre kerültek. Egyetlen egy sem fogadta közülök barátságosan a jövevényt, s az asszonyok úgy belehuzták magukat aranyos főkötőikbe és mentéikbe, a férfiak meg kucsmáikba, mintha egyáltalában ki akarnák kerülni a megszólíttatást. Ha a nagy, fakó keretek vizszintesen feküsznek, minden esetre a legtulsó sarokba zsugorodnak. Ilona azonban nem sokat látszott törődni mogorvaságukkal; valami kihivóan lenéző tekintettel futott végig a hosszu soron, valami öntudatos kaczérsággal, mintha szivéből lemosolyogná e vén figurákat, kik holt ránczaikkal ellenségeskedést mernek indítani az élő mosoly ellen.

Istók elsőben is egy sárga képü, aszott matróna előtt tartott állomást, kinek vékony nyakán széles gallér puffadozott; szinehagyott, sárga ruhája oly bő volt, hogy a képnek három negyedrészét foglalta el; kezében egy vörös szélü, disznóbőrbe kötött imádságos könyvet

tartott s szemeit alázatosan lesütvén, mitsem engedett látni belőlük, úgy, hogy ha valami nevezetes szerep jut annak idején részére, a történetirók bizonyára mai napig sem lennének tisztában vele, hogy kékek voltak-e vagy feketék?

Istók kegyeletesen megilletődve, e sárga urhölgy előtt kezdte el oktatásait.

- Nagyságos hugomasszony, nem fogja rossz néven venni tőlem, ha egynémely jelesebb erényü matrónával régi hirű családjából meg fogom ismertetni. Ez itt Hadonay Rebeka, a nevezetes Kálozdy Áronné. Lehetetlen, hogy ne hallotta volna hirét. Nagy jótevő, nagy keresztyén és nagy tudományu urhölgy. Saját költségén nyomatta ki Ezsaiás prófécziáját; a Luthert és Kalvinust követő theologusok között nagy disputát tartatott, mely az utóbbiaknak fényes győzedelmével végződött; iskolákat építtetett, szegényeket segített és nyelvem gyönge elmondani egész fényes pályáját. Tündökölt a keresztyéni erényekben, melyek minden boldog családi életnek alapját képezik. (A mentor itt fölemelte szavát s erősen hunyorgatott, mintha a legkeményebb feddést mondaná.) Idején és bölcsen meggondolta, hogy a világi fény és pompa milyen keveset ér és milyen mulandó!

Miután Istóknak ekként tökéletesen sikerült belehelyezkedni egy háromszáz éve nyugvó urhölgy gondolatvilágába, természetes, hogy még sokkal könnyebben ment neki az egész, mikor a mult század végére jutott. Egymás mellé voltak függesztve a kis, keskeny, finom arczu grófné, nagy bóbitás fejdiszszel s a csontos, durva képü Ádámné asszony. Amannak egy rózsa pihent vékony ujjai között, ennek a keze ökölre volt szorítva, mintha egyenesen rá akart volna rohanni a festőre. Ilona jóizüen mosolygott a furcsa szomszédság fölött. Egész sereg tréfás gondolata támadt s alig figyelt az ünnepélyes előadásra, mely így folyt tovább:

- Az ott Kálozdy Péterné, a család ujrateremtőjének mély tiszteletre érdemes neje. Grófi születés volt, finom, világ csodálta dáma! Egész Bécs városa forgolódott körülötte annak idejében, bárók, grófok, herczegek, sőt választó princzek is; de ő meg tudta gondolni, (itt a mentor ujólag a feddés magaslatára emelkedett,) hogy még egy grófnéra nézve sem közönséges szerencse, ha olyan ősi, tiszta magyar familia tárja ki előtte karjait, mint a Kálozdyak. Megbecsülte a kinálkozó szerencsét s a választó princzek seregének daczára Péter urat választotta, kinek mindvégig csak tisztességet szerzett.

Istók köhécselt s egy kis ideig maga is néma tisztelettel tekintett a képre, mely most esetleg trónusok fölött is függhetne. Azután folytatta:

- Ez itt Béla nagyanyja. A jó hirü Mátéfi család gyermeke, Ádám ur neje. Ha elgondolom, hogy a szekrények a kastélyban mai napig az ő szövette vászonnal vannak tele, hogy egész életében megelégedett két köpönyeggel és egy selyem szoknyával, hogy milyen hiven kezére járt férjének a takarékoskodás nagy munkájában, hogy csak egy ilyen tökéletes asszony kezébe tehető le a férfi által egész bizodalommal a család sorsa: (a szónok ismét neki hevül és éles kezd lenni) a régi magyar gazdasszonyok utolérhetetlen példányképeinek egyikét kell látnom benne, kit bár minden feleség szívéből követni óhajtana.

Az alkony már egészen leborult. Nagy jót tett Istókkal, mert eltakarta előle Ilona szép, szórakozott arczán a jeleket, hogy milyen kevés hatással voltak rá az itt leirt előadások és a többiek. A némaságot, melylyel lépteit az uj asszony követte, meghatottságának tulajdonította s a hogy visszatértek a kanczellária, büszkén sugta oda Bélának:

- Minden jól van már. Olyan aranyszabályokat mondtam el előtte, hogy egész életében lehetetlen elfelejtenie. Ha hallottad volna, Béla, milyen kemény és mégis milyen óvatos voltam, megelégedve nyujtanád kezedet. Köszönöm, köszönöm.

Míg távol jártak, a fiatal házigazda és Vincze bácsi között egy fontos ügy is legszerencsésebben intéztetett el. A vén gavallér - a hogy a tiszteletes bucsut vett tőlük s betette maga után az ajtót - egy kissé szótalanná lett, izgett-mozgott, pöfékelt, fészkelődött s csak nagy nehezen kezdte el nyögni, a mi lelkét nyomta:

- Tudom, Béla, nem szivesen hallod, sőt hallani sem akarsz róla, a mivel én ez alkalommal kirukkolni kénytelen vagyok. De hiába, kénytelen vagyok vele. Mert a tiszta, szeplőtelen és mocsoktalan becsület a legeslegelső ezen a világon!

- Ha becsület dolga, csak ki vele bátyám, - biztatta Béla.

- Nem, nem valami fontos az egész; de hát előbb-utóbb csak el kell végeznünk, mert örökkön örökké mégsem nyomhatja a lelkemet. Tudod, az a két átkozott bugyelláris, a mit akkor este azzal a bolond Arturral rám biztatok. No no, ne jőjj azért mindjárt indulatba! Semmi okod szégyenleni magadat, mert e leggavallérosabb bravúrral szorítottad sarokba az ellenfeledet. Ha már te nem nyerted meg, - mert november 30-ka régen elmult, - legalább a szemtelen kérdezősködést is a torkába fojtod. Valami ez! Úgy-e hallani sem akarsz a bugyellárisokról? Jól van, jól; nem hozom többet elő soha. Hadd szorítsam meg a kezedet, Béla!

Mikor már menni akart, még egyszer visszafordult az ajtóból.

- Hát hogy el ne felejtsem, az én szekerem csakugyan násznépnek számít, úgy-e? És e szerint minden a te gondod? Pompásan van. Nojszen csak követeljen még rajtam valamit az az akasztófáravaló!

Az nap este természetesen nagy volt a lárma és nevetség a Fekete Sas-ban. Vincze bácsi előadta az esküvő részleteit, melyeket az asztalvégi vándorszerkesztő nem mulasztott el jegyzőkönyvébe iktatni. Dacsó Artur kimondhatatlan sokat nevetett, minduntalan egy-egy köhögési rohammal küzdött és szomszédjait hol ölelgette, hol meg gorombáskodott velök. Alig hallgatott a vén korhelyre, mikor ez ravasz hunyorgatással férkőzött mellé s megszólította:

- Artúr, egy szóra!

- No, mi baj?

- Hát már most a ti fogadástokkal mi lesz? Az igaz, hogy ilyen veszekedett furcsa esetet még nem értem. A kisasszony most nagyságos asszonynyá lett; te csak nem tudakozódhatol Bélánál, vagy micsoda. Eszerint a nélkül, hogy voltaképen vesztettél volna, sajátképen nem is nyertél.

- Nohát nem nyertem! - kiáltott az öregre a víg czimbora. - Baj az?

Vincze bácsi csillapítva kezdette veregetni a vállait.

- Ne heveskedjél, Artúr, - mondá. - Az isten szerelmeért ne heveskedjél, mert a heveskedés nem illik igazi gavallérhoz. Se nem nyertél, se nem vesztettél: ez az eredmény. Mint hasonlíthatatlan uri ember adod meg magadat és én olyat tapsolok neked, hogy még olyat nem hallottál. A bugyellárisokról ilyen körülmények közt persze hallani sem akarsz? Jól van, jól; az életben soha nem hozom többet elő, ne félj. Muki, a jobb fajta somlaiból egy hónaljjal; de ne legyen megolvasva!

XIX. FEJEZET.
Szürkület, ébredés után.

Nem hiába, a fiatalok csak nagyobb tervezők, mint az öregek!

Lám szegény Benedek ur, - mikor a vén kolostor uj öltözetén gondolkodott, melyet a mostani toldott-foldott csuha helyett Béla és Ágnes nászának ünnepére föl kell öltenie, - mindössze is csak annyi ujítást tudott kiforralni, hogy a képes szobából erkélyt nyittat, mint a Péterfiéké, a kormosodó falakat majd befesteti sárgára vagy zöldre s a sötét folyosókra még valahogyan, a világosság kedveért, egypár ablakot töret. A sors azonban úgy intézte a dolgot, hogy az a bizonyos nap be ne következzék a napoknak végeiglen soha. Az ódon kastély e szerint még ama szerény javításokra sem számíthatott volna, melyek öreg gazdájának szük képzelőtehetségében megszülettek, ha Benedek urral időközben a halottak tréfás építőmesterének dolga nem akad.

A régi épület kormánya fiatal kezekbe került, melyek miveltebb, termékenyebb és követelőbb fantáziának szolgáltak. S a kastélyra nem sokára olyan fény várakozik, minőről sem a hajdani zárdafőnök, sem Bernininek az a méltatlan olasz tanítványa nem álmodott, kinek sivár lelke előtt ez az iromba kőhalmaz először jelent meg.

Az a termékenyítő, de kegyeletet, kiméletet nem ismerő förgeteg, melynek forgásából az ócska kolostornak ékítményektől terhes homlokzattal, diszesen és méltóságosan előrekönyöklő erkélylyel, karcsu oszlopsorral, gazdag lépcsőházzal, csinos ablakkoronákkal, nehéz kőfüzérekkel és minden kigondolható pompával ujra kell születnie, már zúg és rombol körülötte. A ki e szép tavaszi napokon az átellenes hegy nyergéről alátekint a völgybe, nem igen tudná megmondani, hogy ott a falun túl azok a magas-magas falak, melyek körül száz munkás sürög, rom-e, vagy félig kész épület? A kőmives állások durva hálója itt-ott két-háromszorosan szövi körül, s folyton folyvást munkában vannak az emelő kötelek, hogy az uj diszeket a régi, magas, idő megviselte vállakig fölhuzzák. Fiatal menyecskék víg énekszóval hordják a meszet és csapót s a kőfaragók kalapácsainak egyhangu, durva zaját, reggeltől estig verik vissza a zöld hegyek köröskörül. Az udvar, hátul a kis borongó fenyves, a kertnek jókora része csupa felfordulás. Roppant kőkoczkák, nagy téglarakások, végetlen fenyőszálak, csákányok, csapókanalak, fejszék hevernek szerteszét, meszes-gödrök ásítoznak mindenütt a járókelőkre s a falu fiatalságának különös bámulását vivják ki ama furcsa, faragott fél-leányok, kik fájdalmukban kővé válva, várják a befalaztatást. A nagy rendetlenségben szives-örömest forgolódik a pap s a többi kálozdi kaputos ember s meg-megtöltögetve pipáikat, olyan gyönyörüséggel lopják a napot, mintha a parokhia, a falu háza, vagy a maguk düledező kuriája épülne ilyen szép szerrel. A paraszt gyerekeknek ez időszerint legkedvesebb mulatsága az elszóródott törmelékből - sajátkezűleg gyártott sár segítségével - apró kastélyokat építeni, melyek hihetetlen mennyiségben borítják el az utczákat s a hazatérő csordának esténkint rendesen áldozatul esnek. A vályogvető czigány is beszerezte az építéshez rajkóját, a kis Pupos Jancsit, ki a téglahordás fárasztó munkáját minden kinálkozó alkalommal siet fölcserélni repedt hegedüjével, melyből a napszámos-sereg mulattatására vigabbnál vigabb nóták kerülnek. A pallér és felügyelők harsány káromkodásai ügyesen vezetik a munkát, melyből rövid hónapok mulva Karámos vármegye legdiszesebb épületének kell napfényre kerülnie.

A cselédek mind kiszorultak a kastélyból s a szomszédházak egyikében-másikában ásitozva töltik a napokat. Kata asszony egészen falubeli ismeretségeinek él; délutánonkint ellátogat ide is oda is, fejét rázza egy és más fölött s nem akar ugyan semmit mondani az uj nagyságos asszonyra és Ágnes kisasszony pártjára kelni sem érez magában semmi különös kedvet, de úgy gondolja, hogy minden jobb véget érne, ha az öreg Benedek úr még ott ülne a

kanczellériában és botjával el-elpáholná a léhütő férficselédeket. A kényes és pletyka ispánné meg Bárándy Gáspár urnak vén, emberszóló gazdasszonya mindig élvezettel hallgatják előadásait, melyeknek szokatlan keserüsége iránt a körülményeknek egész lánczolata nyujthat fölvilágosítást. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy az érdemes kulcsárné granátosi kedvteléseinek gyakorlására - mióta az uraságok távol vannak - csak igen ritkán nyilik alkalom, miután a (még mindig: kis) Pirók szakadatlan csavargással tartja üstökét biztonságban. Azután az a folytos föl-fölmerülő kétely, hogy a dolgok bekövetkező uj rendjében lesznek-e majd az illetők kellő tekintettel a háznak régi, hű népére? Különösen pedig Kata asszonynak az a szilárd meggyőződése, hogy a hova egyszer a zsidók beteszik a lábukat - pedig a Hazafi már szinte mindennapos volt a kastélyban - már annak a háznak, ha nem is épen kampesz, de bizony nem jó lesz a vége. Mindezt pedig igen nehéz elgondolni egy tisztes özvegynek, ki életének savát mégis csak az alatt a födél alatt ette meg és nem akar hasonlatossá lenni se Zsuzskához, se Sárához, a kik uton-utfélen kővel dobálják asszonyukat, a ki kenyérrel tartja őket.

A ház nőcselédségének jelen, foglalkozás nélküli napjai e szerint mégis bizonyos tevékenységben telnek, a mi a férfiakról egyáltalában nem mondható. Míg Bálint mindenes reggeltől estig vagy a korcsmában ül, vagy az istállóban alszik, a Pirók-gyerek pedig egészen a madárfogdosás naplopó szenvedélyének adta át magát, az öreg János, Mihály és Palkó reggeltől estig máriásoznak.

Pallérossi Pallér István ezuttal egyedüli lakója a kastélynak. Az ő kis szobáját is veszedelemmel fenyegette ugyan a pesti építőmester terve, mely szerint a lépcsőház részére fel kellett volna áldoztatnia; de Béla látván, milyen rosszul esnék az öregnek a kiköltözés, megkegyelmezett neki. Magányosan bolyong az elhagyott szobákban s naponként kétszer megtekinti az őrizetére bizott kulcsokat, hogy majd őszszel mindent kifogástalan rendben adhasson át a ház visszatért fecskéinek. Kata asszony minden reggel megkérdi tőle, hogy mi a kedves étele, s mindennap ugyanazt a választ kapja: - Nincs ugyan mit finnyáskodnom, de (hogy így fejezzem ki magamat) a bárányfarknak bolondja vagyok! Azután pipára gyujt s elnézegeti a haladó munkát és ujra meg ujra bejárja a kastély homályos folyosóit és elsötétitett szobáit, melyekben épen olyan nagy a felfordulás, mint odalenn az udvaron. Óriási ládák, nehéz csomagok állják lépten-nyomon utját, tele drága butorokkal, fényes selyem-szövetekkel, pompás képekkel és csodálatos csecsebecsékkel, melyek annak idején uj fényt fognak kölcsönözni a régi kastélynak. A földszinti folyosót egészen eltorlaszolják az uj faragott ajtók, melyek előtt számtalanszor megáll a kóválygó mentor és volt rá eset, hogy valóságos könycseppet morzsolt szét gyönge szemeiben, mikor egyszer elgondolta, hogy ime, milyen pompásan illenek egymás mellé a féllábú gólya és a török fejet tartó vitéz, a Pallér meg a Kálozdy-czimer! De az ő hangulatai gyorsan változnak s az örvendetes gondolatok gyorsan készek helyet adni a szorongásnak. A képes szálának uj, diszesebb, talán épen aranyos borítékra váró falai üresek. A családi arczképek egy sarokban egymásnak támasztva pihennek, míg helyüket a ragyogóbb alapon ismét elfoglalhatják. A bujdosó Istók ez eltakart ereklyék előtt is hosszabb állomásokat szokott tartani; felborítgatta őket és mikor Ádámné asszonyság rideg vonásaival állt szemközt, a tisztelet kifejezését arczán mindig valami elégedetlenség törte át, míg ezt morogta magában:

- Ha meggondolom, hogy mindez a rettentő költekezés az én nagyságos hugomasszony óhajtására történik, azt hiszem, hosszabb ideig kellett volna megállapodnom vele ennek a derék dámának képe előtt, ki a takarékosság mintaképe volt; ezzel sok bajnak elejét vehettem volna!

De ugyan ki beszélhet itt bajról a trónusát féltő Kata asszonyon és a félénk lelkű mentoron kivül?! Az egész világ csak irígységgel leskelődött a függöny körül, mely a fiatal pár boldogságát elrejté kiváncsi szemei elől s irígységgel kisérte útján, melyre a tavasz első sugarai

csalták őket, a mint annyira-mennyire visszahozták Béla régi erejét. Az ifjú férjnek igen kevés érzéke volt az élet gyakorlati oldala iránt s dunaszögi professzorai kitünő bizonyítványainak ellenére is igen rossz számító volt. De mégsem igen jutott volna eszébe, hogy e sanyarú esztendők terheivel vállain ily költséges építkezésbe fogjon s ily drága útra induljon, ha Ilonának olyannyira szívén nem fekszik uj családja fénye s férje egészsége. Nem ő volt az első, ki bizonyos változáson látszott átmenni abban a perczben, melyben a rózsaláncz utolsó szeme is megtaláltatott s kinek karjait nem érezte olyan puha vánkosnak a férj, mint a minőnek sejtette a vőlegény. Mikor a nászágy függönyei félrevonatnak, gyakran hullanak alá a nő lelkéről is a csalóka sejtésnek vagy a vak ismeretlenségnek könnyebb vagy durvább szövetű fátylai; az éjjeli mécs mindig élesebb sugarakat vet a halvány világánál találkozók benső vonásaira, mint a báltermek csillárainak vakító fénye. De ezek a képek talán nagyon is erősek ahhoz a néhány szívbeli, csengő kaczagáshoz, melylyel a szép fiatal asszony a kastély ócskaságait kicsúfolta. Jóizűn nevetett a színehagyott butorokon, melyek korhadt fájában ijesztgető szellemeket nyikorgatott a szorgalmasan dolgozó szú; a mult századbeli festéseken, melyeket, ha ily kopottak és elmosódottak nem lennének, fantasztikus tájképeikkel, csodálatos állatseregletükkel és megfoghatatlan virágaikkal bizonyosan szivesen venne minden muzeum; az egész ódon kolostoron, melyben hol rabnak, hol apáczának érzi magát és mindig fázik. Az a vén jármű is kikapta a magáét, melyben gyakorta kikocsizott s a parasztemberek szerény köszöntgetését büszke méltósággal fogadta; a kiszolgált jószág halálos itéletének aláírását különösen az nap követelte fokozott erélylyel, melyen Ivánfiék ujdonatuj üveges hintajával találkozott s úgy tetszett neki, mintha a márványarczú báróné kicsinylő pillantást vetett volna rá. A sok tréfaszó közt természetesen ölelés és csók is sok jutott Bélának, ki többször megpróbálta előhozni valamit az inséges esztendőkről és üres magtárakról. Jóllehet szerény ellenvetéseit rendesen azonnal sietett jóvá tenni egy-egy hahotával neje gúnyosan jókedvű megjegyzései fölött. Ilona a legártatlanabb magyarázó szóra kipirulva hallgatott el, csöndesen leült, megszakította a beszéd fonalát s dudolni kezdett magában, vagy kiment a szobából s hosszú, hosszú negyedórák mulva egy kis gyöngyvirág vagy ibolya-csokorral tért vissza és biztosította férjét, hogy: azért nem haragszik. Nos, a dolog vége - Istóknak örökösen komor ténfergései és mindig szólni készülő némasága daczára - az lett, hogy Hazafi rövid látogatásra kéretett, Pestről egy építőmester érkezett, a tervek elkészültek és a szerződések megköttettek.

Mielőtt az átalakítás munkáját megkezdték volna, Béla a kora-tavaszi hideg estéken sokszor ült mélázva kis fészkében s a mint a kandalló hamvadó parázsa kialudt, a régi divatú szobát mindenestül elfoglalta a homály és csöndesség, noha a szép asszony odatelepedett lábaihoz és meg-megszorította kezét, az égre feltünt esti csillag nem tartotta feleslegesnek a kopott zöld függönyön keresztül beküldeni egy szelid sugarat hozzá, hogy ne legyen egyedül. Ilona az ilyen órákban méltán féltette a visszaeséstől s a világért sem engedte volna meg, hogy - míg a kastély elkészül - valami nyomorult s talán egészségtelen bérelt lakásba költözzenek. Inkább töltsék úton azt az időt s mutogasson meg neki Béla egyetmást, a mit maga legénykori bolyongásában élvezett. A megrázó jelenetek sötét képeit is, melyekkel esküvőjük történetét a szeszélyes sors összeszőtte, az idegen nap leghamarabb el fogja halaványítani, az idegen élet hullámai legkönnyebben elmossák. Lám dr. Kurz is azt erősíti, hogy ha a szög fejére czélzó orvosnak sokféle körülményt tekintetbe vennie nem kellene, ő valamennyi üdülőnek utazást javaslana. Béla elgondolkodva játszik egy hajfürtjével, mely homlokára csüng; hol félresimítja, hol lejebb huzza, míg a szép asszony átkarolja, egy csókkal véget vet a szórakozottság öntudatlan bibelődésének és hizelgő hangon kérdi, hogy: mikor csomagoltasson? Az ifjú férjnek felelni kell s miután letett róla, hogy a rossz termést még egyszer előhozza, felel úgy, a mint Ilona óhajtotta.

Útnak indúltak.

Béla a vén hintó kis hátsó ablakán addig nézte a régi kastélyt, melyet szürke falával, régi kéményeivel, szűk ablakainak megszokott sorával, töredezett márvány-lépcsőjével és kicsiny, kormos tornyával nem fog viszontlátni soha többé, míg a nedves, reggeli légben bolygó sötét ködök le nem bocsátották a vén lak előtt mindörökre a függönyt, hogy a díszlet-mester, rendezők és szolgasereg belekaphasson sürgető munkájába, mely nem közönséges meglepetést készít a következő felvonásra. Az éjjel eső esett s nagy cseppek ragyogtak még az ablakok alsó sarkaiban és homályosították el üvegüket, mintha a kastély is könnyes szemekkel búcsuznék ifjú urától, kit agg lábainál látott felnőni. Béla szótlanul huzta magát a kocsi egyik sarkába s nejének kezét fogván, gondolatokba mélyedt. Tagadhatatlan, hogy házaséletének rövid hónapjai alatt új nyugtalanság vert fészket lelkében, e szerencsétlen s a déli sivatagok ama csodálatos tavaihoz hasonló lélekben, melybe mindenfelől összefolynak a puszták homokos vizei, de melyből aztán nem vezeti el ezeket csöndes folyással a természet igazgató keze. Ők visznek hírt arany-hegyekről és zöld oázokról, de az ő szavukat nem viszik tovább partjuk homok-hullámai: vizük gyül, egyre gyül, míg vagy útat ásva maguknak a föld gyomrába, megrengetik, vagy kicsapván medrükből, elárasztják a vidéket. Hanem minderről csak a sivatag tud valamit. Béla ilyen magányosan élt. Lelkébe egymásután szakadtak be a benyomások, melyek egy szomorú kis világ emlékeivel meg-megrezzentették; de szívének nem volt kicsorduló csatornája. Társtalanul folytak napjai és nem volt kéz elvezetni a sötét vizeket, melyek lelkében meggyülekeztek. Senkitől nem tudva szivárogtak azok nyugalmának rétegei közé s készítették elő életének katasztrófáit. Sivatag vette körül. Érezte most is, hogy a ködfátyolképeket, melyek betegágyában megjelentek előtte s egy kis darabot mutattak neki a régi égből, az élet újra szertefujta. Ilona össze-összerázkódott a kocsiban, a mint férje keze egyre hidegült s Béla olyan véghetetlen ürt érzett maga körül, mint mikor erős főfájás alkalmával úgy tetszik, hogy egy nagy puszta közepén állunk, melyen szakadatlanul zúg a szél. Mikor abban a nagy karszékben várta a papot, ki életét Ilonáéval összekösse s az elkövetkező percz komoly szava felzaklatta lelkét, bizonyára nem várt megváltót, de sejtett. A nagy rázkódások egy-két rövid napra kiragadták sivár kétségbeeséséből s a gondolatok, melyekkel jövőjére nézett, ha nem voltak is egy hívő gondolatai, de mindenesetre oly valakié, kinek fülei nem lennének süketek a térítő előtt. Erős, bizonyosan igen erős nap kellett volna hozzá, hogy a bezárkózott világ új életre nyiljék ki s annyit már tudott, hogy Ilona szerelme nem ilyen nap. Annak a mély szerelemnek, mely őt megváltani képes lett volna, nincs nyomora, csak megelégedése; nincs gúnyja, csak gyöngédsége; nincs követelése, csak ajándéka. Béla maga sem tudja, mit vesztett; de érzi, hogy szegényebb, mint hónapokkal ezelőtt volt. Ráveti szemeit fiatal nejére. Milyen szép! Átkarolja és megcsókolja. Milyen szép! De nem gondol többé a jövőre mellette.

Útja a szép asszony oldalán semmiesetre sem volt kellemetlen; de kevés olyan napja volt, melyet egy-egy rövidke visszatetszés, futó elkomorodás, vagy apró csalódás ne szakított volna meg. Igaz, hogy rendkivül érzékeny is volt; minden pillanatban kész némán behuzni csigaszarvait. Nejének apró és drága szeszélyei, modorának tagadhatatlan könnyelműsége, előadásának és mozdulatainak élénk s nem egészen gyöngéd színezése, egész viseletének bizonyos megszokott drámaisága mind olyan tulajdon volt, melyekkel Béla fiatal asszonyoknál még sohasem találkozott s az új, melylyel szemközt nem tudjuk miként viselni magunkat, könnyen boszant s mindjárt helytelennek látszik. Olaszországban jártak s a világ legszebb tavaszát élvezték. Velenczében egy este gondolán ültek s elmélyedve hallgattak egy dalt, mely valamelyik vén palota ablakán röppent ki a csöndes éjbe. Béla lecsüggesztette fejét s hosszan hosszan nézte a habok játékát a holdsugarakkal. A mint a dal már elhangzott s az éneklő lányka is eltünt az ablakból és Béla még mindig mozdulatlanul szögezte tekintetét a csillogó, suttogó hullámokra, Ilona jókedvű nevetéssel azt a megjegyzést tette, hogy úgy tetszik neki, mintha férje valami víz alatt lakó tündérbe lenne szerelmes. Ez gondolva és mondva egészen ártatlanul volt; de Béla mélyen elszomorodott rá s fogadójukban a kerevetre

dőlve, főfájásról panaszkodott. Viseletében nem tudta eltitkolni, hogy neje volt az, a ki valamivel kellemetlenül érintette s Ilona - semmi szemrehányást tenni magának nem tudván - a méltatlankodó neheztelés hangján értesítette férjét, hogy: akkor egyedül fog a szinházba menni. Béla nem kérte, hogy maradjon, s így soha semmi, de semmi félreértés közöttük megmagyarázva nem lett. Semmiesetre sem lehetett kellemes látvány a rossz esztendők által látogatott gazdának az a kis bőrönd, mely csupa útközben vásárolt ékszerdobozzal volt tele.

Mikor egy-egy városból távozni készültek, a vendégfogadói számlákon kivül mindig találkoznia kellett Bélának egy sereg mással - most ettől a hires ékszerésztől, majd attól a divatárusnőtől, kiknek kedvéért rendesen mélyen volt kénytelen tárczájába nyulni. A drágábbnál drágább selyemruhák készlete oly nagyra gyült, mintha Lombardia selyembogarai egy álló esztendeig kizárólag Ilonának szentelték volna minden munkásságukat. Ha Béla néha komorgott, a szép asszony egymásután szedte magára új öltözékeit s mosolyogva állt meg előtte: - Ugye szép vagyok? - kérdé öntudatos biztosságban hatalmának legerősebb eszközében.

Így barangoltak erre-arra - sok angol távcsöve volt feléjök irányozva, a gondolások szivesen énekeltek nekik és sok fogadóban sokan tudakozták kilétüket, - míg beköszöntött a fürdő-idő s egy meleg nyári napon rászálltak a magyar tengerre és Füred felé eveztek.

XX. FEJEZET.
Balaton-Füreden

A kikötő környékén tolongott a közönség. A füredi napi mulatságok sorozatának amaz egyik legjelentékenyebb pontjánál voltak, mely a régi vendégeket az újonnan érkezetteknek szemtől szembe való láthatásával és mustrálhatásával kecsegteti, sőt ünnepélyes alkalmakkor ama nem mindennapi gyönyörűséggel is, melyet a szállás nélkül maradt szerencsétleneknek Pontiustól Pilátushoz való kétségbeesett lótása-futása nyujt.

Az álldogáló tömeg élénk beszélgetés, itt-ott hangos ásítozás, nyugtalan ágaskodás, mindenekfelett pedig forró verítékcsöppek közt várta a közeledő Himfy-t, melytől vert habok szélső gyürüi már a parton futottak szét. Számtalan napernyő volt kifeszítve az égető sugarak ellen, melyek a fürdőkirályi és királynéi méltóság izzó koronáit még bőkezűbben osztogatták boldognak, boldogtalannak, mint a hogy a hirlapi tudósítók szokták. A sétány ritkás fái maguk is árnyékot látszottak keresni s poros és hervatag köntöseikben, a szomjuság miatt kicserepesedett talajukból vágyakozó szemekkel tekintettek a hűs habokra, melyekben vigan lubiczkoltak az úszók, mintegy tisztelgő küldöttség gyanánt elibe sietvén a csobogva közelgő gőzhajónak. A várakozó közönségen mindenesetre észrevehető volt a csalódásnak bizonyos lehangoltsága, mikor a tüzes ég felé meredő kémény mellett hiába kémlelték a nemzeti szinű lobogót, mely valami nevezetesebb vendéget szokott sejtetni. A finomabb öltözékek közül egy-kettő el is tünt az árván buslakodó rózsák felé s a lelohadt érdeklődés táguló sorai könnyebben nyitottak útat azoknak, kik ama meg nem érkezett nevezetes ismeretlenen kívül valami kevésbbé nevezetes ismerőst is vártak.

Az utóbbiak között kétségkívül legfigyelemreméltóbb mozgékonyságot fejtett ki egy fehér mellényes, fénymázas csizmájú, bodros haju és éles szavu emberke, ki izzadt, ágaskodott, tolakodott, meredezett és minden kitelhető módon előbb akart látni mindent, mint a többiek. A hogy a hajó kikötött s a kiszálló hidon mozgás támadt, egyik kezében kerek szalmakalapját, a másikban három fehér zsebkendőt egész az óriás Almásiné válláig röpített föl s a körülötte állóknak ki-kitörő kaczagása közt egy egész tuczat különféle leánynevet kiabált, a legkedveskedőbb megszólításokkal a födélzet felé, jóllehet a tuczatból - a mint maga-magát biztató kitörései időnkint tanuskodtak róla - eddigelé egyetlenegyet sem látott. Nagyobb siker elérésében különösen egy termetes úri ember akadályozta, ki egy hatalmas tajtékpipával minduntalan elibe került s széles vállaival az egész kilátást elzárta előle.

- Szabad instálnom, tekintetes úr, - esenkedett a fürge emberke, - ha el méltóztatnék emelni egy keveset ezt a pipát! A szegény leányaim bizonyosan eltévednek ebben a szörnyűséges vásárban itt, ha rám nem találnak. (A szalmakalap és zsebkendők megint felrepülnek.) Sára, Judit, Eszter, Minka, Fáni lelkeim hol vagytok? (A füstölő szerszám újra útban van.) Csak ezt a pipát instálnám egy keveskét!

A pipa félrehuzódott, de egyszerre két kalapfályolt rántott magával.

- Az istenért, Vincze bácsi! Jaj a kalapom! - sikoltottak a hölgyek.

- Pardon gráczia, szép nagyságocskáim! - szépelgett a termetes úr, megszabadítván a veszedelemben forgott fátylakat és kialudt pipája hamuját, az egész fölriadt közönség nagyobb megnyugtatására, szeme közé fujván a kis embernek, ki lelkesedett örömkiáltásokkal és kétségbeesett erőfeszítéssel furakodott egy nyurga leánykaraván után. - Már a hol kegyetek megfordulnak, szép hölgyeim, ott mindig készen kell lenniök a tüzi veszedelemre. De nini, kik ezek itt? Az én páratlan szemeim nem csalhatnak! A forradalomban tábori látcsőnek használták őket. Ezek Kálozdy Béláék. Biz isten azok!

Csakugyan Béla és neje léptek a hidra s adtak megszámlálhatatlan bőröndjeikre és ládáikra vonatkozólag a megolvashatatlan hordárseregnek észben tarthatatlan sokaságú utasításokat. Ilona pompás barna útiruhájában elbájoló szép volt s mikor férje karján, fejét egy kissé hátravetve, kifelé haladt, a tolongó utasok és bámészkodó vendégek önkénytelen hódolattal nyitottak utat neki s Vincze bácsi - jóllehet igen rekedten - de teljes joggal kiáltott fel:

- Itt a fejedelmi pár! Hozott isten Béla! ezerszer csókolom kezeit, nagyságos asszonyom! Én vagyok a násznagy! (A folytonos tüzi veszedelemben forgó két kisasszony egyszerre gorombán háttérbe szoríttatik.) Hát miféle hályogos szemü kapitány volt ezen a hajón, hogy föl nem huzatta a lobogót? Vagy kinek akarja felhuzatni, ha Kálozdy Bélának nem? Talán a khinai császárt várjátok, vagy mi, hé?

És egy keze alatt sürgő kis matróz-gyereket, kinek a zászló-felhuzás kérdésében igen kevés szava lehetett, pipája szárával kérdőleg bökött fejbe. A találkozás egy régi ismerőssel jól esett Béláéknak is, kik rég nem hallottak semmit Karámosról s vidám kérdezősködés közt haladtak a szállásuk felé. Vincze bácsi a nagy tajtékszerszámot hátracsapva, a vendég-lajstrommal és életrenddel sietett megismertetni őket.

- Már itt páratlan világ van, annyi igaz, - beszélt jóízű hunyorgatással. No, majd megmondhatjátok, hogy láttatok-e valahol külországon ilyen gyönyörüséges társaságot együtt, mint ez a füredi. Azután csupa ismerős, mintha csak otthon volnánk Karámoson a Fekete Sas-ban. No, nem épen a Fekete Sasban, hanem csak odahaza. Az egész tónust a mi szép asszonyaink adják. Péterfiné finom egy világi dáma, az Ivánfiné meg gyönyörüséges teremtés, már az igaz; de jár is a sarkukban olyan gavallér-regiment, mintha szemen válogatták volna ki őket gárdistáknak.

- Ivánfiék is itt vannak? - kérdezte Ilona.

- Itt-e? De mennyire itt vannak! Most meg hát jön melléjök harmadiknak a hasonlíthatatlan fényességű új csillag, a nagyságos asszony. Aztán a fiatalság! Milyen fiatalság verődött itt össze! A Mágócsi-gyerek, a kis Ivánfi báró, - tudod az az «izés»! Gencsy Laczi is itt kuruttyol a zsidó-pénzből, hanem úgy látszik, hogy már igen a végét járhatja, mert szörnyen utána adta magát egy himlőhelyes pék-kisasszonynak. De Artur, az gavallér a talpán!

- Dacsó Artur? - kérdé Béla egy kissé fojtott hangon.

- Az, Dacsó Artur, - felelt a korhely-mester. Hát ki lenne más? Van-e több olyan Artur? Meg aztán ugyan ki a patvar győzné elszámlálni mind, a kik úri emberek itt vagyunk! Igaz, hogy a zsidó is hemzseg, hanem a közt is akad valamirevaló. Csak tegnap reggel is akkora pászt mondott a kompániánkban (ott fenn vagyunk, nézd, abban a sarokszobában) egy fiatal Mózsi, hogy gözhajóra valót kölcsön kellett kérni neki. Adtunk gavallérosan. De azt az akasztófavirága Hazafi-zsidót sehogy sem tudjuk becsalni.

- Most jöttek velünk a leányai, - jegyezte meg Béla, hogy valahogy eltérítse attól a bizonyos sarokszobától Vincze bácsit.

- Tudom, tudom, - nevetett az öreg. Láttam az egész tuczatot. Olyan nevetség volt ott a kiszállónál, a mint a hajóra bekiabálta a katalogust, hogy megért egy színjátékot. Hanem mi közénk semmi áron nem lehet becsalni a vén rókát. Nohát itt lesz a szállásotok, Béla? Talán bizony az erkély is hozzá tartozik? Hogyne, uraknak urasan dukál. Ejnye no, hogy már itt vagyunk! Pedig egy kis titkos beszédem is lett volna veled, Béla. Majd elvégezzük utóbb, no. Estig nem késő. Ezerszer csókolom a kis kezeit!

Az ismerősökkel, kiket Vincze bácsi szapora nyelve elősorolt, még az nap este felé összejöttek az új vendégek. A mint a nap nyugodni készült, megnépesedett a tóparti sétány. A part mentében csónakok uszkáltak, a fürdőből idehangzott a harsány játékzaj s a sétálók zagyva

csoportjai mindent megtettek, hogy tönkretegyék a fenséges esti kép benyomását. A porondon hosszú uszályok folytak végig, a madárdalt egy rossz czigánybanda hallgattatta el és sületlen udvarlók folytattak kétségbeesett küzdelmet a felpiperézett kisasszonyok és kendőzött hölgyek drága figyelmeért.

A sétány vége felé foglalt helyet az előkelők társasága. Itt volt Ágnes is. Sárga szalmakalapját kezében tartva, nemes metszésű arczát méltó koszoruba foglalta dús, aranyos hajfonadéka. Bár a természetnek ahhoz a nagy és igaz mosolyához, mely a messze víznek arany gyűrüket vető tükrén, az égnek felhőtlen kék boltozatán, a tihanyi bércz rózsaszín világításán s alkonyi fényben sugárzó hegyeken-erdőkön ragyogott, - bár a végetlen öröm és őszinteség e képéhez igen kevéssel járult az egész előkelő társaság, mégis legtöbb részt látszott venni benne Ágnes, mikor egy-egy könnyű mosolygással rendreutasította vele szembe ülő férjét, kit minduntalan rajta kapott, hogy őtet bámulja. Péterfiné halavány, hideg, lilaszín, csipkés, selymes pompája mellett hanyagul ugrándozott egy kis piros képű, serdülő grófkisasszony, czifra papiros-lepkéket dobálva fel a levegőbe, melyeket Dacsó Arturnak kellett egy hálóval elkapkodnia. Arturon kívül még néhány fiatal úr álldogált a hölgyek előtt, köztük a fiatal Iványfi Gyula báró, ki a kis Olga grófnő csapongó figyelmét izéországi kalandjainak tőle telően folyékony előadásával óhajtja elvonni Arturtól és lepkéitől, míg bátyja élete leghatalmasabb delejének édes bűvkörében boldogan sütkérezik, Mágócsi pedig legfrissebb párisi történetekkel mulattatja a selyem-bábut.

A társaságot igen kevéssé látszott érdekelni a köznapi járók-kelők tömege, mely sürüen hullámzott előttük, valamint az a kis komikus jelenet, mely mögöttük a tavon fölmerült, hol a Hazafi-családnak első vízrebocsátkozási kisérlete igen rosszul üthetett ki, mert Sára, Judit, Eszter, Minka és Fáni kisasszonyok egy himbolygó csónakban szörnyen jajveszékeltek, míg ügyetlen lovagjaik vért izzadva kapkodtak vízbe potyogtatott evezőik után, mi által a veszedelmet és a sikoltozást csak növelték. Mikor az út fordulóján Kálozdy Béla feltünt nejével, kin finom fekete háló-szövet folyt alá és tömött hajába egy sárga thea-rózsa volt tüzve, Péterfiné rögtön szeme elé kapta elefántcsont-nyelű lorgnonját. Azonban a következő perczben már egész figyelmét a zajos vizi jelenet foglalta le s míg ő osztatlan odaadással kisérte a szerencsétlen hölgyek vergődését, Ágnes, a mint Béláékat észrevette, mosolyogva szólt oda férjének:

- Csakugyan rendkivüli szépség. Nézze csak meg jól, azonnal itt lesznek. De Ákos, a maga unalmaskodása már mégis sok!

Ugyan mit tehetett róla a szegény báró, ha ránézve feleségén kivül nem létezett rendkivüli szépség, és a világ tarkabarkaságaiban két becsületes szeme annak az arczán pihent legszivesebben?! A lepkefogdosó Arturra már nagyobb hatással voltak a közelgők. Nemcsak valamennyi pillangót bocsátotta - a kis Olga élénk kaczagása közt - szabadon, hanem még hálóját is leejtette s gyorsan félrefordult, mintha valami titkolni valója lenne az arczán. Mágócsi is megakadt kissé d'Harcourt comtesse báljának ecsetelésében; de ezt a szünetet talán az illedelem parancsolta, mert közönsége csak fél füllel ügyelt rá.

Béla csak akkor vette észre az előkelő társaságot, midőn már egészen közelébe jutottak. A vidám alkony rózsaszin verőfényével segített neki, hogy boldog arczot ölthessen, mikor kalapját megemelte.

- Béla, - nyujtotta eléje kezét szíves barátsággal Ágnes, - Béla, hogy vagy? Milyen pompásan nézel ki! Ugyebár nem csoda, mikor rátaláltál a legjobb orvosra?! Nőd?

A fiatal férj bemutatta nejét, kinek arcza a rejtegetett zavar biborában égett.

- Ez igen kedves, nagyon kedves, - sziszegte Péterfiné, vissza-vissza tekintgetve a Balaton áldozataira. - Olga, nem mennétek Arturral sétálni egyet? Ön marad Mágócsi? Igen kedves. Hallom, egyenesen Olaszországból jönnek. E szerint maga szedte férje a narancs-koszorút? Valóban, egész idyll, egész középkori idyll. Foglaljon helyet, kedvesem.

Ilona odaült Ágnes mellé, kinek nyugodt arczán valamivel több szívességet olvasott, mint Péterfiné ideges, örökké változó vonásain.

- Régóta időzik már Füreden a grófné? - E kérdéssel fordult, egyet igazítva hajékén, a selyembábuhoz.

Ez azonban épen vissza volt fordulva s csak kis vártatva adta meg a választ.

- Mit kérdez, édesem? Hogy régen vagyunk-e itt? Oh Istenem, egy ilyen unalmas fészekben, mint ez a Füred, nincsenek is hetek, csak esztendők. Nem tudom, igazán nem tudom, mióta; de szörnyű, szörnyű régen. Talán még a mult században jöttünk.

Mig az idősebb Iványfi báró jóizüen nevetett a grófné élczén, a fiatal Mágócsi, ki nem érzett magában kedvet Olgához csatlakozni s az izéországi fiatal kalandor különben is sietett őt helyettesíteni, könnyű főhajtással jegyezte meg:

- Figyelmeztetem, grófné, hogy a rózsák rövidéletüek. Nincs-e igazam, Gyula?

- Menjenek, menjenek! - kaczagott a bábu. - Lássa, kedvesem, az ilyen bókok nyomják ám az én vállaimat sulyos esztendők helyett. Ha nem akar oly korán megvénülni, mint én, szívemből tanácslom, óvakodjék tőlük. No de a kegyed férje más anyagból való. Becsülje meg.

A megbecsülni való férj Ákos báróval mélyedt beszélgetésbe, ki gazdasági terveinek egész sorozatát terjesztette elibe, szerényen megjegyezve, hogy mindez nem az ő eredeti eszméje ugyan, mert neki, tudja Isten, nem igen vannak eszméi, hanem kivitelükben meg fogja állni a sarat.

A nők és udvarlóik kérdezősködtek, fecsegtek, bókoltak, hiuskodtak, mig beállt az est. Ilona eleinte nagyon szótalan volt, csaknem annyira, mint Ágnes. Bátortalannak érezte magát és ruhája fodrait gyürve, piros ajkait harapdálva, boszankodott érte. De a hogy Artúr visszatért s a kissé duzzogó Olgát udvariatlanul cserben hagyva, egészen hozzá szegődött, sőt hazamenet karját is nyujtotta neki, úgy érezte, mintha már a tömjénnek közös levegőjét sziná a selyembábuval, föllélegzett s élénken adott elő egyetmást úti élményeiből. De Ágnes végig csöndes maradt. Könnyű, nesztelen léptekkel haladt hazafelé férje oldalán s a mint lakásukra értek, oly forrón és hosszan ölelte meg Ákost, hogy a jó báró szemei örömében megteltek könnyekkel.

Ilona, mikor otthon kidobta hajából a rózsát, s egy kényelmes karszékbe dült fáradalmait kipihenni az előkelő világ káprázatos tartományában, új ismerőseit e megvető szavakkal jellemezte:

- Kiállhatatlan maskarák egytül-egyig! Alig birtam megtartóztatni magamat, hogy szemükbe ne kaczagjak. A mellé a koldus grófné mellé csak azért nem ültem, hogy szakadatlanul permetező rizsporával tönkre ne tegye ruhámat. S láttad azt a kis fitos comtesse-t? Úgy felduzta az orrát, mikor közibök léptünk, hogy szinte a homlokáig ért volna, ha ugyan lenne neki homloka. Meg aztán az a te... ugyan micsodád is neked az a kőszent báróné?

- Félig-meddig cousine-om, - felelt Béla. Nagybátyám nevelt leánya volt.

- No, mintha csak kriptában neveltette volna eleven-holttá, - nevetett a szép asszony. Eleinte azt hittem, van benne egy kis szívesség. De úgy látszik, semmire sincs másra gondja, mint hogy a ruhája össze ne gyürődjék. Pedig elég szegényes volt egy bárónéhoz! Szivemből sajnálom a férjét. Bátran odaillenék akármelyik muzeumba a szobrok közé. Semmi szív nincs benne.

- Csalódol, édesem; Ágnes kitünő asszony, - viszonzá Béla s szivarra gyujtva, kitekintett az erkélyre.

Nincs kedvem hosszas rajzokat adni a fürdői életből. Ha egy ilyen előkelő, diszes, divatos fürdőhelyen megfordulok, mindig úgy tetszik, mintha egy nagy szinházban lennék, melynek sikerült diszitményei a természetnek sok pompáját feltárják a közönség előtt: sűrű erdőket, magányos hegyi utakat, csinos kéjlakokat, zordon sziklákat, festői vizeséseket, andalító völgyeket és tisztán ragyogó eget; de a nézőtéren fulasztó gőz van, mindenki legjobb és legkényelmetlenebb ruhájában jelenik meg, parasztoknak öltözött utczasihederek izetlenkednek, a czukrász fagylaltját és peszmeg süteményeit kinálgatja, a dekorácziók csak hátterét képezik egy-két lármás komédiás hóbortoskodásainak, melyek a közfigyelmet lekötik, egy rossz zenekar meghatározott időközökben czinczogni kezd s az egésznek csak kifáradás a vége. Nem, nem ott van a természet, a hol a nagyvilág fölüdítő telepeket rendez be. A kik menekülni akarnak, ne ide meneküljenek, mert ezek a pontok már el vannak hódítva a természettől. A világ legfrissebb levegőjét kavargó tömjénfüst és boszantó illatszerek rontják meg. A selyemuszályok még a mezőkön is port vernek. Az ég kékjével s a hegyek zöldjével versenyre kelnek azok a szem-nem-látta csillogó szinek, melyekkel a találékony franczia gyárosok árasztják el a világot. A csillagos éjtszakák szent csöndességét rikoltozó hegedűk, dobogó tánczosok és jókedvű kurjogatók zavarják. Az erdők titokteljes sötétében a csillagokon és szentjánosbogarakon kivül piszkos olajlámpák világítanak a nehéz fejjel hazatérők elé. A ligetek és berkek édes dalosait csöndesebb vidékre zavarja a lárma s helyettök Hollaki Pető direktor úr ismert társasága mutatja be a tiz esztendős párizsi operetteket. A tejes csöbör helyett kávéház, a barátságosan körülült tőke helyett zsongó étterem és idegen nyelven daráló pinczérek, a szőllőlugas helyett kártyázó szoba. Nem, nem bolygatom én soká ezt az életet, melybe nem a magam kedvéből, csak hősöm nyomát követve jutottam. Kisérem őt tovább s miattam meg lehet elégedve ezzel a természettel akárki!

Kálozdy Béláné minden körnek gyorsan ünnepeltjévé lett Füreden. Attól kezdve, hogy erkélyük alatt az udvarias «hangászkar» éjjeli zenére válogatott nótákkal megjelent, melyek közt legfőbb szerepet a «Képeddel alszom el» játszotta; hogy ablakában Ilona egy óriási rózsabokrétát talált, melynek tüntető kedvteléssel viselte gondját; hogy ott mulatásuk első reggelén egész csapat fiatal lovag hagyta hűtlenül magára addigi választottját s várt a szép asszonyra; a figyelem e legelső jeleitől kezdve az új királyné készséges alattvalói egyetlen alkalmat sem mulasztottak el föltétlen hódolatuk bemutatására. De lépteit nemcsak a könnyen hevülő ifjuság, hanem az egész fürdői közönség folytonos érdeklődéssel kisérte, melyet nem merek rokonszenvesnek mondani, miután nem egészen volt az, hanem annál bámulóbb. Amaz ismeretes apró történetkéknek, melyeknél a fürdők nedves talaja csak a gombákat termi bővebben, s melyeknek befejezését rendesen a holnap vagy a holnapután homálya takarja, hőse kevés kivétellel az egykori szinésznő volt. Róla beszélt öreg és fiatal. A merre járt, ablakok nyiltak és ha leült, az egész sétáló közönség egyszerre arra vette utját. Gazdag zsidóasszonyok sas-szemekkel fürkészték ruhái szabását, hogy hasonlót rendelhessenek maguknak is. Hajdani művésztársai tiszteletteljesen kapkodták előtte kalapjukat s Hollaki Pető direktor úr, szellemének szokott keselyü-szárnyalásával, őt állította föl legfényesebb bizonyságul arra, hogy: a kinek eget vivó lelkülete van, az a művészetben a felhőkig emelkedketik. Tisztes középrendű, vidéki asszonyságok gondosan olvasgatták öltözékeinek számát s az ezer bajuk és a kúrára kidobott pénzük fölött való siralmas óbégatást, melylyel egymás között a társalgást rend szerint kezdték, valami kis ártatlanabb fajta pletyka követte, melynek tárgyalási hangja azonban már halkabb volt, miután Ilona az előkelőségek köréhez tartozott. Igenis, és nem lehetett senkinek legkisebb oka sem ide nem számítani. A főranguakkal járt-kelt, mulatott, hivalkodott és unatkozott. Ez a világ nagyon féltékeny titkaira. Ha egyik-másik tagjának bölcsője vagy nászkoszorúja ellen kifogása van, nem doboltatja ki panaszát az

utczasarkokon, hanem tartja és vég nélkül tartja a maga kérlelhetetlen törvényszékét, csörgeti a láthatatlan lánczokat, hegyezi a legélesebb nyilakat és - az utczán karonfogva jelenik meg az elitélttel. A gunyoros pillantások, sértő figyelmetlenségek, felbiggyesztett ajkak és csipős megjegyzések a szalonok titkai maradnak s ha a nagy szárnyas-ajtókat néha-néha nyitva feledik is, a hétköznapi embereket ez idegen légkör nagyot hallókká és homályosan látókká teszi. Ilonát mindenki az előkelő kör ünnepelt, kitüntetett tagjának tartotta és senkisem látta arczán soha azt a haragos pirt, melyet rejtegetve, sok-sok tündéri estén ablakába könyökölt és nehéz indulattól lihegve hallgatott, mig Béla csöndesen odament hozzá, megsimogatta haját és szeliden hivta, hogy innen kezdve bolyongjanak többet az erdőkön, mezőkön s hagyják a világot nélkülök forogni tengelye körül.

- Eh, - felelt Ilona fellobbanó nehezteléssel, - fusson meg az, a ki gyöngének érzi magát a viadalban. Én szebb vagyok, mint ők s kibirom a harczot. De te mitsem teszesz értem, mint hogy a zsebeidet tartod, hogy a mi sértés az enyimekben nem fér el, haza hordhasd.

- Az istenért, Ilona, - mentegetőzött félig tréfaszóval, félig boszusan Béla, - csak nem kívánod, hogy asszonyokkal kezdjek viaskodást, vagy mint valami modern Szigfrid fölidézzem a wormsi vérnapokat?

De a szép asszonynak ép oly kevés kedve volt a nevetésre, mint az erdőkön való magányos bolyongásra. Hallgatott tovább és lelke háborgásán semmitsem tudott csillapítani a férj gyöngéden simogató keze.

A férfiakra különben nem lehetett panasza. Valamennyi között Dacsó Artur bánt vele a legmélyebb tisztelettel s Béla gyanakodott, hogy az a bizonyos bokréta-óriás is tőle került. Ennek az ifju embernek izmos és mégis hajlékony termetén, villogó sárga szemein, sűrű és durva haján, élvetegen izgalmas vonásain, vastag s rendesen összeszorított ajkain, féktelen tagjártatásán, egész valóján volt valami a vadállatból. A hasonlat Péterfinétől került ki egy csinos szalon-élcz formájában, mely szerint üdvözletet jelentett neki egy rokonától, kivel közelebb Bécsben találkozott. Ez a rokon - egy királytigris volt. Az a mohóság is beillett jellemző tulajdonai közé, melylyel Ilonát Karámoson megrohanta. Nos, akkor a ketrecz vasa kitörte egynehány fogát s ez, úgy látszik, fogott rajta. Megváltozottnak mutatta magát. A kis Olga grófnét papiros-lepkéivel és fitos orrával tökéletesen a faképnél hagyta, azaz Gyula báró szíves gondjaira bízta, ki «izéinek» kibonthatatlan szálaiból olyan szövevényes hálót font a vidám aranyos pillangó körül, melybe ez, szegény, majd hogy bele nem bódult. Artur maga pedig Ilonának legalázatosabb szolgája lett, hangban szerény, hűségben tántoríthatatlan, figyelemben kifogyhatatlan, modorában tiszteletteljes s egész viseletében kifogástalan.

A grófné már üdvözölte is a szép asszonyt, hogy a tigris-szeliditésben még nem ismert nála nagyobb művésznőt; a lánczokat csak tartsa kéznél. Ágnest kivéve nevettek rajta; nevetett Ilona s kissé idegesen Béla is. Hogy a megjuhászodott vadaknak van bizonyos varázserejük, mindenki tudja, ki a puszták ama sebzett lábu királyának meséjét gyermekkorában elmerülve olvasgatta. A röpke keringőkben leszakad egy-egy foszlány a ruháról, melyet a szemfüles gyanu siet fölkapni és titkos bizonyságul mutogatni olyas valamire, a mi az egész világ szeme láttára történt. Ilona szivesen tánczolt Arturral s a fürdői mendemonda mohón kapkodta ruhájának foszlányait. Azok közül, a kik Artur komoly és udvarias magatartását látták mellette, senki sem hitte, de nem is hihette, hogy oldalán maradjon, ha szívesen nem látják. Pedig ott maradt. Együtt csónakáztak, együtt kocsiztak s a viszhangban, mely a kis társaság kaczaját visszaverte, együtt szólalt meg Ilona csengő hangja és Artúr rövid, mély hahotája.

Béla fülébe természetesen misem jutott a sok hiábavaló szóbeszédből; de azért kedélye e vig napok alatt nem egy zavaros hullámot vert. Távol a legkisebb gyanutól, mégsem nézte jó szemmel folytonosan neje mellett Arturt. Épen csak őt nem. Nyomott, boszus, ingerült hangulata sokszor hasztalanul kereste a társaságban a könnyű mosoly álarczát. Éjjelenkint nem

egyszer riadt föl s mig Ilona nyugodtan szedte a lélegzetet s a csillagok beragyogtak az ablakon, egy bús sejtés izgalmával meg-megreszketett sorsától. Szabad levegőre volt szüksége s felszakította az ablakot. Megesett egyszer, hogy épen arra ment haza Artur s pajtásaitól hátramaradva, fölvetette szemeit az erkély felé. Ennél egyszerűbb jelenetet bizonyára képzelni sem lehet; de Béla hánytorgó lelke rémeket keresett s a fák kisérteties árnyai közt, az éj csöndjében leskődő divaturacs ilyennek tetszett neki. Nem volt nyugta többé ágyában s mikor az éjjeli lovag bizonyára már rég az igazak álmát aludta, Béla újra meg újra kereste, látni akarta, kutatta az erkély alatt. Föl s alá járkált szobájában, világot gyujtott, könyvet vett elő s ébredő neje a kis asztal mellett találta. Nehéz és zavaros álomba volt merülve, könyve leejtve, előtte az utolsókat lobbanó gyertya s az ablakon a rózsaujju hajnal. Mikor beesett szemeit fölvetette az alvó, szinte látszott még e sötét tükrökben egy-egy kénes sugár, bolygó láng, visszamaradva azokból a rémes képekből, melyeket az elmult perczekben visszavertek. Csábító reggeli pongyolában állt előtte Ilona.

- Menj, menj; talán már várnak is rád, - mondá nyomott hangon, reggeli üdvözletül, a fiatal férj s szavában volt valami kis elfojtott gúny és eltagadhatatlan meggondolatlanság, - Csak menj el, szívem, a kuthoz. Én sokáig virasztottam könyvem mellett s bágyadtnak érzem magamat. Pihenni szeretnék még. De te oly szép vagy, hogy kár e pillanatokat az én meggyöngült szemeimre vesztegetned. Menj és mutasd meg mindenkinek, hogy kiállod a versenyt a hajnallal.

Ilona csöngetett a szobaleánynak, hogy vigye ki a füstölgő gyertyát s férje hizelgő szavaira még egy futó pillantást vetett a nagy álló-tükörbe. A zene megszólalt odalenn s a kút környéke népesedni kezdett.

- Különös vagy, Béla, - mondá kezét nyujtva a szép asszony. - Én nem megyek szívesen nélküled sehova; de ha már itt vagyunk, minek mulasztgassuk el egyremásra a reggeli sétát?! Azt hiszed, ostoba könyveid és szünetlen éjjelezéseid többet használnak? Nézz csak ide! Ejnye Béla, édes Béla, sohasem hittem volna, hogy ilyen zöld szemekkel bámulj rám házasságunk első félesztendejében. Most már csak azért is lemegyek, mert féltékenykedel. Igazán féltékeny vagy? Isten veled.

- Eh, bolondság, - mormogta boszusan Béla s a szép asszony egy könnyed mosolylyal távozott.

Béla kétségkívül gyülölte és napról-napra, éjről-éjre jobban gyülölte Arturt, a mért oly tüntetőleg forgolódott neje körül, kit egy közönséges korcsmai fogadás tárgyává alacsonyított. Erősen zaklatta a természetes büszkeség, hogy Ilona iránt egy tiszteletlen gondolatot ne tűrjön meg a környezetében s nem egy gyötrelmes órában kereste föl ama jelenetek emléke, melyek házassága történetét bevezették, és bizonyára élénk emlékezetében vannak itt sokaknak. Leginkább pedig Arturnak. Úgy gondolta, hogy ő a maga részéről a legfényesebben hozta helyre, a mi homály rá esett azon estén; de magyarázatokat adni nem lehetett, s kínosan érezte, milyen termékeny és meleg fészkévé lehet a mendemondának egy-két mámoros pillanat. A mint saját hibáinknak vagyunk másokban leghangosabb ellenségei, úgy legkérlelhetetlenebbek szoktunk lenni gyülölségünkben czinkostársaink iránt oly dolgokban, melyeket azoknak sokkal kevesebb okuk van törülgetni emlékeik könyvéből, mint nekünk. Artur utóvégre is bevallhatta szerepét, melyet a fogadásban játszott; bevallhatta még Ilonának is. És ha bevallaná?! Miután Ilona sohasem kért tőle felvilágosítást ama zavaros, összefüggéstelen és őrjöngő szavak felől, melyekkel szerencsétlen szerelmese a karámosi bál után rájok rontott, Béla rettegett, hogy egyszer Artur találja megadni a magyarázatot. Voltak józan pillanatai, melyekben kinevette háborgását; de csakhamar eljöttek feje fölé a nehéz felhők, melyek beborították láthatárát. Minél tehetetlenebb volt háborgása a felett, hogy az mégis csak úgy van és mégis csak lehetséges, annál emésztőbb. Lehetséges, hogy mosolyogva beszéljenek felőlük

az emberek. Lehetséges, hogy szánakozva tekintsenek reá. Lehetséges, hogy méltatlanul lenézzék azt, kihez sorsát kötötte. Lehetséges, hogy Ilona elforduljon tőle és olyan árván maradjon, mint a villámsujtotta fa. Lehetséges... És mind e sok bűvölet boszorkánymesteréül Artur állt előtte. Úgy érzé, mintha a gúnynak és boszunak izgató szele csapkodná abban a kitartó tiszteletben, melylyel ez a szerelmes suhanczczá juhászodott vadállat nejének lépteit követi. Senkit sem gyülölt jobban, mint őt. Talán ha azok a szép álmok, melyekkel völegény korában lelke tele volt, oly kábító hirtelenséggel el nem röpennek; talán ha forróbbnak érzi neje karjait nyaka körül, puhábbaknak kezeit izzó homlokán; talán ha könnye és mosolya könnyet és mosolyt fakaszt a legszebb arczon, a mint várta; talán ha megváltott szíve hálásan doboghat felé s nem merül új csatákba élete sötét szellemeivel: talán akkor mindezt más szinben látja. Tán nem fél úgy a multtól, melyben ha van feledni és feledtetni való, egy pillanat alatt el lehet égetni a szív lángjában, hogy hamva sem marad; tán nem tart úgy a jövőtől, melynek útjára a legtisztább szövétnek hint fényt; és tán mitsem ád a világra, melynek üres hatalmát szívéből kinevetheti, mikor vonhat maga körül egy kört, melyen sem kigyó, sem róka, sem fenevad nem törhet keresztül. Hanem ilyen kört nem vonhatott. Ilona mindenesetre szereti nevét, szereti a családi gyémántokat, szereti ruháit, szeretni fogja a kastélyt és üveges hintót; de, óh istenem, milyen ég és föld messziségben van attól, ki azt mondotta egyszer: - Szivesen dolgoztam volna érted, Béla! Oh nem, nem ez az út, melyen elfeledtesse vele azt a víz alatti pihenő áldozatot! A surlódások, melyek a fiatal házasok közt mind élesebbek lettek, újra és újra felkorbácsolták Béla régi fájdalmát és gyülöletét Artur iránt. Mert a kicsinyes, hiú, elégtételre és boszúra vágyó asszonyi szívnek örök és változhatatlan törvényei szerint, (melyek régibbek, mint Menu könyvei,) Ilona csábos mosolyai mindannyiszor, a hányszor férjével egy és más apró összeütközése volt, mindig fényesebbek lettek Artur iránt s ezzel élesebb a penge is, mely Béla szívében járt.

Ebbe a szegény, árva szívbe így futottak össze minden oldalról ismét a homályos, sárga, sötét vizek, hogy feldagaszszák és kiáraszszák és föligya ismét habjait a szomjas homok körülötte és ne tudjon senki semmit háborgásairól.

Az erdőszélen egy padon borongott épen, mikor Vincze bácsi a vállára ütött.

- Fiatal házas, szerencse fia, irígylésre méltó gavallér te, - kezdte a sarok-szoba hőse szokott szónoklatainak egyikét, melyekben épen annyi volt az álpáthoszból, mint az igazi ravaszságból. - Hát hol és minek bujdosol te az emberi szemek elől? A világ legtitkosabb helyeit kell kikeresni, ha az ember már egyszer nem tud ellenállni a vágyódásnak, hogy szemtül szembe nézzen veled. A mi páratlan kompániánknak feléje se nézel. Soha, de soha nem hittem, hogy a jó vér így vizzé váljék!

És a vén korhely a világnak ama legtitkosabb pontján bizonyos neheztelő elkeseredéssel telepedett le Béla mellé.

- Hja - folytatta - ugye, a mézeshetek? A menyecske kordában tart. Az már igaz, hogy Angelikát kivéve nem ismertem asszonyszemélyt, a ki méltóbb lett volna rá, hogy járomba hajtson egy igazi gavallér-nyakat! Csak úgy dűlnek szerteszét az utána való bolondulástól ezek a ficzkók! Különösen az az Artur, hogy az mostanában mennyi pénzt elveszt, olyan országos malért te nem láttál. Bizony megtehetnéd, hogy a jó kompánia kedvéért egy órácskára olykor-olykor betekinthetnél hozzánk. De ha már örök haragot esküdtél a makaónak, hát van itt az én zsebemben valami olyan is, a mi ilyen hallatlan kegyes utakra tért uriembereknek való, mint te vagy. No, bolondok, hova lettetek már no? Ebben a rettentő kaczatban alig akadok rájuk. De itt vannak már, itt vannak.

És Vincze bácsi egypár piszkosnál piszkosabb iv-papirost halászott ki zsebeiből s megindult arczot vágva, kiteregette őket sorjában a térdén és így folytatta:

- Nézz ide, Béla. Ha nem tudnám, hogy minden porczikádban gavallér vagy, nem biztatnálak olyan bátran, hogy nézz ide, mert tartanék tőle, hogy megijedsz. Semmi egyebek, pajtás, mint aláírási ívek. Tudod, nekem is van szívem; még pedig olyan, hogy szeretném látni, kinek van hamarjában külömb? Ez a rongyos mihaszna csőcselék aztán ezt mindjárt megorrolja és tele tömi minden zsebemet instancziával, hogy nekem auktoritásom is van, meg ismerősöm is van elég, hát kolduljak nekik. Iszen hát koldulok én, koldulok; de biz az terhes egy munka. Ha mind olyan fajta urakkal lenne dolgom, mint te vagy, isz akkor elkoldulnék én akár a világ végéig; de tudod az a sok lókupecz itt Füreden... Nem is mondom egyebeknek, mint: lókupeczek. Azok úgy össze-vissza forgatják, kutatják ezeket az instancziákat; úgy végig olvassák minden betűjét, hogy majd kifut a szemük; aztán pecsétet keresnek, aláírásokat követelnek, a szolgabírónak mutogatják, míg azt a rongyos forintot nagy nehezen kiszurják; hogy zsidók között, hidd el, még koldus sem szeretnék lenni.

Béla kezébe vett egyet a papirosok közül, melyre - noha eddig egyetlen aláíró sem akadt - nagy merészségnek tartanám azt mondani, hogy: még tiszta volt.

- És ugyan kik azok a szerencsétlenek? - kérdé.

- Jaj, kedves barátom, az igen széles atyafiság! Az az ív mindjárt, a melyik a kezedben van, egy hallatlan nyomorba jutott családapát illet, kinek épen egy tuczat gyereke van. Ez meg itt egy rettenetesen szerencsétlen árvának szól, ki boldogult anyjának egy tuczat gyanuba vett udvarlója közül nem képes kitalálni az apját. Csak képzeld magadat bele a helyzetébe, Béla! Azután még egy van. Ez mindnyája között a legszánalomraméltóbb. Tegnap belekeveredik a kompániánkba, elveszti mindenét az utolsó krajczárig és fejbe lövi magát. Azaz hogy még nem lőtte magát fejbe, hanem mennyre-földre esküdött, hogy megteszi, ha a veszteségét a vendégek között valahogyan össze nem kunyeráljuk. Kár lenne érte. Derék, jól megtermett, értelmes magyar ember; minden szerencsétlensége az, hogy egy kicsit hazárd. Ezt ajánlom legjobban, pajtás. Egy hányatott életről van itt szó, melynek párját kell keresni! Itt a plajbász. Tudtam, hogy tebenned nem csalódom.

Béla mind a három ívre írt alá valamit. De a tizenkét árvás apa, a tizenkét apás árva és az öngyilkosságra készülő értelmes magyar nem érték be ennyi áldozattal, mert egyszer csak híre kerekedett az egész fürdőn, hogy a fiatalság műkedvelő előadást fog rendezni részükre. A vállalat élén Mágócsi Ernő, Dacsó Artur, Gencsy Laczi és egy pár pesti fiatal ember állott, kik minden lehetőt elkövettek, hogy becses személyüktől a közfigyelem soha meg ne szabaduljon. Artur volt valamennyi között a legtevékenyebb s a ki ismerte ásító természetét az ilyesekben, méltán gyanakodhatott, hogy a tuczatos nyomoruságokon kívül valami egyéb is foglalkoztatja lelkét. Hollaki úrral kiválasztották a darabot; rendkívül szerelmes dráma volt, csupa csók és ölelkezés. Hanem sok női szereplő kellett hozzá. A rendezőség nem a legszebb reményekkel húzta föl vajszín keztyűit, hogy összeállítsa a személyzetet. Elsőben is, a mint illett, Péterfinénél kopogtattak. A selyembábú meghallgatta őket, bájosan mosolygott rájuk, rendkívül kedvesnek mondta az egész gondolatot, mindjárt meg is rendelt egy páholyt és szörnyen csodálkozott, hogy ugyan mikép fordulhatnak hozzá, mikor olyan elismert művésznő is mulat Füreden, mint Ilona. Ernő gróf megjegyezte, hogy arra is szükség lesz s kegyesebb válaszért esedezett. Erre aztán az ideges asszonyság még szivesebben kezdett mosolyogni, mindegyiküknek megszorította a kezét és azt válaszolta, hogy: már felelt. Hát Olga grófnő? A kis, fitos orrú comtesse titkon tapsolt örömében a mulatságnak; de gondos nagynénje egyszerre szánakozó arczot öltött és kijelentette, hogy öcscse idegerősítő fürdőket használ s az izgalom, mely egy ilyen előadással jár, bizonyára igen káros hatással lenne egészségére. Egyébiránt a mai bálon ott lesznek s az éjfél utáni csárdást engesztelőül Arturral fogja tánczolni. A rendezőség megigazgatta a kigombolódott vajszín keztyüket s a kosárral tovább indult. Nem járt több szerencsével Ivánfiéknál sem. Ágnes is nem-et mondott. Ugyan hogy képzelik, hogy ő színpadra mer lépni Kálozdyné mellett, mikor az érzelmes szerepekre sincs semmi tehet-

sége; sírni meg épen talán képes sem lenne. Nem, nem; hiába kérik. A jó báró elégedetten mosolygott a háttérben s a vajszín keztyüknek csak az utolsó, döntő kisérlet volt hátra. Kitünő szinészek a legsilányabb környezetben is meg szokták menteni az est becsületét s Béláné a főszerepre volt kijelölve. Ezzel vigasztalták magukat, mikor a kis erkélyes szalonba benyitottak.

Az emberbaráti és művészi czélokban fáradó vajszín keztyük talán még kérőleg kulcsolódtak össze a fürdő szépsége előtt, mikor a báró a sétányon mosolygó arczczal köszöntötte Bélát.

- Nos, tudja-e a nap fontos hireit, kedves barátom? - kérdé. Ugye, hogyne tudná, mikor minden ember azokról beszél?!

- A jótékony előadást érti a báró? - vetette oda Béla, kinek rokonszenvét nagyon megnyerte ez az egyszerü, derék ember.

- Természetes, hogy azt, - válaszolt Iványfi, - azt és a részleteit. A nagy készülődést, a sok lótást-futást, a tömérdek tapsot és koszorut, mely kedves nejére várakozik.

- Az én feleségemre?

- Nem is az enyimre. Nálunk is voltak azok a buzgó fiatal urak és minden áron rá akarták venni Ágnest, hogy lépjen föl. De hiába, mind hiába. Tudja, kedves barátom, mi csak olyan földönjáró, falusi emberek vagyunk. Gazdálkodnunk kell, mert a jószágon sok az adósság és az öcsém javithatatlan korhely. Még itt Füreden is csak inkább magunknak éldegélünk és nem szeretünk olyanba kapni, a mihez nem tudunk.

- De Ágnes igen szellemes teremtés, - jegyezte meg kissé halk hangon Béla, miközben félretekintett s régi szokása szerint vesszejét az útszéli bokrok felé suhogtatta.

- Rendkívül szellemes teremtés! - kiáltott fel boldogan nevetve a báró. - Jól mondta, barátom, rendkívül szellemes. Akármikor szivesen cserélnék fejet vele. De tudja, csak úgy földi dolgokban, apróságokban, magunk között. Tea mellett pompásan elmulatunk. Minden szava arany. Öröm hallgatni, a mit beszél. Hanem ez aztán még nem annyit tesz, hogy ő már Rakhel... vagy hogyan is hívták azt a híres franczia szinésznőt? Nem; csak kitünő feleség, ki mindenesetre különb férjet is megérdemelt volna egy ilyen magamfajta falusi tuskónál. Az ön szép neje, kedves barátom, az egészen más. Ön maga is szép lélek; önnek természetesen az a nagyobb, az igazi kincs. Ő arra született, hogy ragyogjon, hogy sokakra áraszszon fényt, hogy csodáltassék. Előre is gratulálok a diadalhoz. Nem mindennapi élvezet várakozik reánk. A mint hallom, ő nagysága kezében lesz a főszerep...

- Mit adnak? - kérdé közbevágva Béla.

- Ugyan mit is adnak? - akadozott a báró. Nem, azt nem tudom. Valami czifra neve van s az én emlékezőtehetségem az effélékben nagyon rövid. De bizonyosan tudom, hogy ő nagysága lesz a hősnő, s vele szemközt talán Dacsó Artur is meg fogja valahogy állni a helyét. Mi már majd csak nézők leszünk. Haza siet?

A mint Béla benyitott Ilonához, a szép asszonyt nagy elfoglaltatásban találta. Valamennyi szekrény ajtaja tárva, minden fiók kihuzva, minden láda nyitva. A szoba valami gazdagabb divatraktárnak látszott, melyben egy előkelő úrnő finnyáskodva válogat. A beözönlő sugarak omló selyemszövetek habos tükrén törtek meg, kiismerhetetlen szövésü csipkék eszményi szálai közt bujkáltak és nehéz bársonykelmék sürű szövevényében vesztek el. A sok ragyogó színt a játékos öreg nap mind oda festette a szoba világos mennyezetére s Ilona mély oda-adással tartott szemlét kincsei fölött.

- Nagy munkában vagy, kedvesem, - szólítá meg Béla, ki nem tudta elpalástolni kedvetlenségét. De inkább mélázónak, mint haragosnak látszott. - Talán megint valami báléj fenyeget?

- Óh nem, - válaszolt Ilona s figyelmének egy csekély részét rövid időre Bélának juttatta. - Egészen más. A jövő szerdán egy jótékony előadáson kell részt vennem. Akkorra óhajtok öltözéket szemelni ki, ha ugyan találnék valami alkalmasat ruhatáramban. Addig pedig csupa hizelgés leszek, (férjéhez fordult és megfogta kezét), mert szeretném biztosítani a maga tapsait is. Nos, mosolyogjon hát egy keveset.

De Bélát igen kellemetlenül látszott érinteni az egész kegyeskedő hivalkodás, különösen mióta meghallotta, hogy Artur lesz nejének ellenjátékosa. A porszemekkel tánczoló sugarak rezgő fényében már ott látta őket, a mint átölelve tartják egymást az egész kiváncsi világ szeme láttára, mely tapsol nekik és magában titkon mosolyog a szomorú jelenetek alatt. Egy karszékbe ereszkedett és végigsimitotta homlokát. Rettegett a szaglászó pletykahad gyanakvó és szánakozó pillantásaitól; rettegett egy szive mélyén megcsendült kedves tervért, melytől éppen azon a bizonyos napon egy kis vigasztaló derüt várt. Nem, épen nem mosolygott Ilona óhajtása szerint, mikor rövid, töredezett szavakban, félig maga elé beszélve, megszólalt:

- A jövő szerdán? Épen a jövő szerdára tüzték? Remélem, szivem, még semmi bizonyosat nem igértél?

- Azaz hogy igen, igértem, - válaszolt a szép asszony, elbocsátva férje kezét, s egy arany kalászos kis kalapot vizsgálgatva tartott a világosságnak. - Ebben a pillanatban vették szavamat. Mind itt voltak könyörögni; Mágócsi, Dacsó s a többi kolompos. Az én megegyezésemtől függött az egész terv sikere és halálra csak nem unhatja magát az ember!

- Nem tetted helyesen, hogy határozott választ adtál, mielőtt engem megkérdeztél volna, - jegyezte meg Béla, kinek látszatos nyugalmát még féken birta tartani őre: a remény.

- Kedvesem, mondá az asszony, kissé hevesebben babrálva holmijai közt, - mindig azt hittem, hogy a férj és nő akarata egy. Talán csalódtam; de miután eddig mitsem tagadtál meg tőlem, méltán hihettem.

- Ebből nem következik, hogy mindenkorra lemondtam akaratomról. Csak hitem gyöngült meg az iránt, hogy hatni birjak rád.

De Béla, mintha maga is nagyon keménynek találta volna e szavakat, egyszerre neje keze után nyult (mely azonban egy pillanat alatt tele lett mindenféle csecsebecsével) és sokkal szelídebben tette hozzá:

- Lásd, ime most is abba a kellemetlen helyzetbe hoztál, hogy kérnem kelljen: vedd vissza szavadat. A jövő szombaton születésemnapja lesz s én szeretnék akkor távol lenni az idevalóktól, ettől a lármás, semmiskedő világtól; kirándulni a tihanyi viszhanghoz, vagy a szőllők közé, vagy akármi csöndes zúgba; kecskekörmöket és kőfejkötőket keresni, virágokat tépni s veled, egyedül veled tölteni a napot. Sokat szeretnék beszélni neked, a mi mást nem érdekel, és hallani valamit tőled, a mi csak nekem szól.

Ilona letört egy kalászt a kalap mellől, melyet izgatottan forgatott kezei közt s igen hamarjában elkészült a válaszszal:

- Megüljük másnap, édes.

- Nem, Ilona, nem, - folytatta Béla s kérőleg hajolt előre és széke karját kezdte csapkodni. A nyugalom őre már kifáradt odabenn a viaskodásban s maga is szökni készült. - Nem, sehogysem egyezhetem bele, hogy Arturral játszszál. (A szép asszony nevetett és elpirult.) Ne kutasd ennek forrását a nevetséges félszegségek között. Én nem féltelek; nem vagyok rabja e kínos hóbortnak. Mulass, a kivel tetszik, a mikor kedvedre van; de kerüld, hogy akármi okon Arturral együtt emlegessék a nevedet. Nagy okom van erre az intésre. Ne neheztelj, kérlek; neked ép oly kevés hibád van benne, mint a mennyire semmi sejtelmed róla.

- De hát...

- Ne tudakold, hogy mi az. Csak nyugodjál meg benne. Meg kell nyugodnod, vagy... Nem, nem tudhatsz meg belőle semmit. Méltányolnod kell a nélkül is, a miért engem ilyen forró kérésre képes indítani.

Béla gyöngéden függesztette égő szemeit Ilonára és ajkai reszkettek a megindulástól még azután is, hogy felhagyott a beszéddel. A szenvedés árjának, mely az ifjút elborítani látszott, mintha mélyéből hangzottak volna fel szavai. Lágyan, fájdalmasan, suttogón és reszketegen keresték neje szivét, mint azok a titokteljes hangok, melyeket langyos, csöndes nyári estéken a tóparton hallani vélünk, mikor a kis babonás paraszt leány felemeli mellettünk ujját, hogy: harangoznak a víz alatt. De selyemruhás asszonyságok nem igen szokták meghallani ezeket a hangokat. Ilona szivéhez sem juthattak közel, mert miután a második aranykalász is áldozatul esett volna anélkül, hogy Bélára tekintene, rossz kedvvel válaszolt neki:

- Tudom, tudom. Annyi az egész, hogy kedvemet szegd. Jól van; úgy lesz, a mint parancsolod. Tihanyban kecskekörmöket szedünk s te az Árgirus királyfiról mesélsz nekem. Egészen úgy lesz.

Egy regényt vett elő s a kerevet sarkában olvasni kezdett.

Többet nem beszéltek a dologról s bármily fájdalmasan visszhangzott is Béla lelkében a kelletlen jelenet végső akkordja, megnyugvást keresett abban, hogy czélt ért. Rendkívül gyöngéd volt nejéhez a következő napokon, mintha valami nagy veszteségért tartoznék kárpótolni. Ilona hol egykedvű zárkózottsággal, hol bizonyos nyugtalansággal fogadta ez udvariaskodást és egyáltalán igen nehezen békéltethetőnek mutatta magát. Sokszor panaszkodott főfájásról; ilyenkor szobájába szokott zárkózni, honnan rendszerint kihevült arczczal, révedező tekintettel és félig-meddig kimerülve jött elő. A közönség különböző köreiben nagy volt a sajnálkozás visszalépésének hirére, melynek okát a költség fölött panaszkodó asszonyságok egész szenvedélylyel találgatták. A terv maga azonban, úgy látszik, nem dült dugába s a buzgó vajszín-keztyüknek az utolsó pillanatban sikerült egy ismeretlen drámai tehetséget felfedezni, mert a fák törzsökein és a házak sarkain megjelentek a nagy vörös falragaszok, melyek a titokteljes ismeretlent a művészvilágban szokásos három csillaggal jelölték. Kilétéről senkisem tudott semmi bizonyosat s a beavatottak mélyen hallgattak. Pedig az ostrom nem volt csekély; de a sokat jelentő és semmit el nem áruló mosolyok hathatós védeszköznek bizonyultak. Ilona tanusított még legkevesebb kiváncsiságot helyettesítője iránt; soha nem kérdezősködött felőle s világosan látni lehetett, hogy kedve ellenére van, ha az egész előadást csak szóba is hozza valaki. A nagy nap reggelén - a hogy Béla egy hintóval lakásuk elé hajtatott - a divánon heverve találta nejét. Gyöngének és fölhevültnek érzi magát, - mondá s egy könynyel, de igazi könynyel szemében kérte férjét, hadd maradjon most el a kirándulás. Délutánig mindenesetre jobban lesz; induljanak akkor. Inkább toldják majd meg ünnepüket azoknak a szép estéknek egyikével, melyek most járni szoktak. Béla homlokon csókolta a szép szenvedőt, ki magányt és pihenést óhajtott s nem zaklatta többé. Hanem ebéd után megint előállt a kocsival. Ekkor aztán, nagy csodálkozására, üresen találta Ilona szobáját.

- A nagyságos asszony nincs itthon, - mondá mögötte a szobaleány. - Olyan rettenetes pakkal ment el, mintha csak útra készült volna. Még az a drágalátos igazgyöngysor is benn volt, meg az a...

- Hova ment? - kiáltott rá Béla s elhalványodva meredt a leánynak hamisan pislogó szeme közé.

- Hogy hova ment, azt nem tudom, - felelt ez a szavaknak bizonyos sokat sejtető megnyujtásával, mely azonnal elárulta, hogy e kis teremtésnek már megvoltak tapasztalatai a gavallérvilágban. - De azt bizonyosan tudom, hogy az igazgyöngyöket magával vitte. Különben azt mondta, hogy estig ne várjuk. Parancsol talán egy pohár vizet a nagyságos úr?

Tudta, hogy az olyan esetekben, a milyenek egyikét ő sejtette, a nagyságos urak mindenek-előtt egy pohár vizet szoktak kérni és csak azután indulnak meg. A kinek több esze van közülök, az mindjárt csip egyet az ő kinálkozó piros orczáján és melléje telepszik. De Bélából nem nézett ki ennyi életrevalóságot. Még víz sem kellett neki.

Bár izzó homlokkal haladt le a lépcsőn s forró halántékait minduntalan törülnie kellett kendőjével, távol, igen távol volt a gyanutól, melynek hálójába a tapasztalt szobaleány keríteni akarta. Ilona attól a naptól kezdve, melyen hánykódó szivét kitárta előtte, bizonyosan a méltatlan keserűségnek mérgét rejtette lelke mélyén s ma akarta kiönteni rá, mikor legérzékenyebben találja. Mutatott-e azóta egy fellegtelen arczot? Ha ő zsarnoki szavával elrontotta Ilonának mai örömét, ez meg hangtalanul, némán, eltünve tönkreteszi az ő ünnepét. Be kell érnie azzal a száraz, kényszeredett mosolyú köszöntéssel, melyet reggel hallott s a mely semmiesetre sem ért egy valamire való jó-reggel kivánást sem. Most magára hagyta. Valószinűleg vagy csónakáz a vízen, vagy magányos sétát tesz az erdőn, vagy látogatóba ment ahhoz a süket, vén bárónéhoz, kit soha ki nem állhatott, (ilyenkor az asszonyok szeretik magukat is megkínozni,) Siófokra vagy Veszprémbe rándult vagy akárhova, hogy őt egyedül hagyja. Női dacz az egész, egy félmívelt szívnek gyöngédtelen dacza. Óh milyen, de milyen gyöngédtelen! A málha, melyről a szobaleány fecsegett, bizonyára egy-két felöltővé és kendővé zsugorodik össze, melyeket estére vitt magával. A gyöngy, hazugság. Nem más, nem lehet más az egész. Ime, születésenapjának családi ünnepe! Semmi, semmi, semmi, mint hogy ő egy pillanatig hivő volt, egy napig vak volt és egész életében szerencsétlen volt!

A vendégek, nevetős urak és piperés asszonyságok, tarka és sürű csoportokban siettek el Béla mellett a szinház felé. Jobbról-balról köszöngettek neki. Egyiket észrevette, másikat nem s mikor az előadás kezdetét jelentő harang másodszor csengett végig a levegőn, egy perczre megállt. Eszébe jutott, hogy megtartották páholyukat s Ilona a szinházban is lehet. Egyszerre erős karokkal ragadta meg a bizonyosság vágya s vonta a kicsiny, lombok közé rejtett, embert keveset látó múzsatemplom felé.

- Nagy lesz a meglepetés, isteni lesz a meglepetés, Kálozdy úr! - kiáltott rá a pénztár üveg borítója mögül Hollaki úr és hangja hasonlított egy keselyű átható sivításához, mikor prédájára csap.

Béla belépett; de Ilona nem volt ott. A páholy sarkában húzta meg magát s várta az előadás kezdetét. Vidám zaj és jókedv áradata vette körül. Kezébe fogta a színlapot s háromszor is végigolvasta; de - noha gyakran megtörülte a szemét - egy árva szót sem értett, talán nem is látott belőle. A hogy körültekintett, egyetlen ismerőst nem talált a zsúfolt nézőtéren. Pedig üdvözölték innen is, onnan is s büszke, selyemben úszó úrhölgyek - szemüvegeikkel felkészülve - várták alázatos meghajlását. De neki minden idegen volt körülötte; nem ismert senkit. A zenekar játszani kezdett s ő pálczájával gépiesen verte széke oldalán az ütemet.

Csöngettek.

A függöny, melyen az ország piros képű nemtője kopott babérkoszorút tartogatott, (de eddig úgy látszik, nem talált méltó főt reá) felgördült s a jelenetre, mely az ezernyi odameredt szemnek a színpad ódivatú vártermében feltárult, a meglepetésnek egy pillanatnyi némasága után kitört a falrengető taps.

Egy daliás levente térdelt a bájos várkisasszony előtt. A kis kezeket forró csókok borították. Egymást kereső szemeikben epedő szerelem. Karjait kitárva az egyetlen, a legnagyobb boldogság felé. A levente: Artur volt, kedvese: Ilona.

Béla ajkába harapott s elsápadt. De rövid pillanatok után, melyek alatt mindenkinek figyelme a színpadra volt irányozva, összeszedte erejét és a kiknek eszébe jutott feléje tekinteni, egy hideg, komoly és nyugodt alakot láttak, ki oly mozdulatlanul ült székén a mosolygó tekintetek

tűszurásai közt, mintha oda lett volna szegezve. Nyugodtan nézte az izgalmas történet folyamát, mely kínos, tetszetős és megtapsolt jeleneteken haladt tovább. Nyugodtan nézte a látcsöveket, melyeknek nagy sötét szemei a színpadról minduntalan ő felé fordultak; az egyetértő, elismerő, jóakaró pillantásokat, melyek nem szüntek meg végesvégig üldözni; a titkolózó gúny ferde vonásait, melyeknek volt gondjuk rá, hogy észrevétessenek. Nyugodtan hallgatta Ilona sóhajait, édes szavait és szerelmes nyomorát. Nyugodtan kisérte röptében a roppant koszorút, melyet a karzatról Artur vörös sipkás legénye dobott ura imádottjának lábai elé. Nyugodtam figyelt egy kis piros fabogárra, mely páholya gerendáján tompa zummogással rágicsált utat magának befelé, hogy soha többé emberi szem elé ne kerüljön. Szakadatlan munkával dolgozott, furt, őrlött koporsóján és áttetsző piros szemfedőjét vígan emelgette. Kis feje, apró lábai, vékony szárnyai eltüntek már a kivájt üregben s csak jókedvű zummogása hallatszott, melylyel bucsúzott a világtól. A leőrlött por betemette s csak egy-egy kis vidám hangocska szabadult ki, egy töredéke a nagy leczkének, mely könnyű lélekkel halni tanított. Az utolsó felvonás közepe járta. Már nem lehet feltünő Béla távozása. Kalapját vette és elhagyta a szinházat.

Elhagyott, magányos utakon a bucsúzó nap tünő világánál, alászálló árnyak között bolygott föl s alá. Égő agyában nem voltak gondolatok, csak zajló szivében volt egy kimondhatatlan vágy és néma fájdalom. Az ember nem járta út, melyen barangolt, ismerős volt előtte. Ez az, ez az a régi, kietlen ösvény, az örök tévelygésre átkozottak útja! A fény és homálynak e furcsa vegyülete, mely szemeit kápráztatja, a régi fátyol, mely eltorzítja körülte a világ képét és szomorú, sivár nevetésre ingerel! A bolyongó forró homlokát meg-megcsapta egy-egy alácsüngő ág s fülébe füttyentgettek a hazatérő fecskék.

A mily kevéssé tudta, hova indult, ép olyan öntudatlanul jutott oda, a hol az éjet töltötte. Már ragyogtak fenn az égen a csillagok, futó felhők tünde fátylával űzött játékot a kaczér hold s előbujtak mindenfelől a fénybogarak, mikor a híres sarokszobának füstös, romlott és vészes levegője átölelte. Csak egy perczre engedte oda a vén korhely lelkesedő karjainak. A gyertyák lobogva égtek a sötét asztalokon, mint a szenvedély, mely azokat emésztette, a kik itt összejöttek. Mint hajdan Trimalkion dőzsölő barátai előtt, a félvilág kincseivel ingerlő asztalon, itt is ott állt a bankjegyhalmazok fölött az ijesztő csontváz és szemüregeivel rámeredt mindenkire, a ki a könnyű sarkon forduló ajtót betette maga után; de látni nem látta senkisem. Mind testvérek a szenvedélyben, és körmeikkel egymásnak rontó ellenségek, lélegzet-visszafojtva áhított kaján örömökre. Elhízott tunyák és kiaszott pénzsóvárok; telhetetlen gazdagok és dologtalan koldusok; reszkető öregek, kik a sír szélén állanak és életteljes fiatalok, kik - ezek is csak a sír szélén bolyonganak! Akárhányan vannak együtt, a sürű füst külön-külön választja valamennyit. A mosoly, mely másnak szól, hazugság; csak az az igazi, a mely titkoltatik. Az élczek csupán egymás rovására röpködnek; könnyű szárnyuk hamar kifárad a fojtó levegőben és hatástalanul hullanak le. A legvígabb hahoták egy-két lépésnyiről vérfagyasztó kaczajként verődnek vissza. A nehéz, szürke füst elborít mindent, kivéve a kártyák szineit. Elborítja a nyerteseket és veszteseket, a czinkosokat és agyarkodókat, a hidegvért és a lázat. Elborítja az ifjú szenvedéseket és régi kinokat is, melyek nem ritkán menekülnek ide. Ez a Vincze bácsi jó kompániája, melynek éhes torkába beleűzte Bélát nyomorúsága. Ott vergődött, míg a gyertyák világa halványodni és az ablakok világosodni kezdtek.

Reggel volt. A derengő hajnal már rég föltetszett a láthatár keletső szélén, mikor Béla ott hagyta a társaságot. A vén ragadozó a lépcsőig kisérte és vállon veregetve biztatta, hogy noha ilyen feneketlen malért sohasem látott életében, azért csak lásson el közibök az ő mindenkinél nagyobbra becsült vendége többször is, mert hát az a fránya szerencse forgandó és örök kár lenne, ha egy ilyen hét vármegyére szóló gavallér meg hagyná penészedni a virtusait. Béla szótlanul vett bucsút tőle és meg-megbotolva támolygott lefelé. El volt kábulva, meg volt vigasztalva, ki volt rabolva s a reggel derengő világossága nem sokkal volt több neki, mint a

fekete éjtszaka. A kimerültség láza pirosfoltos sárga fátyolát rádobta arczára s beesett szemeire a búsan ragyogó, apró csillagokat. A vízről hüvös szellő lengedezett s az ifjú összerázkódva, állig begombolta könnyű atilláját. Ama ködös reggelek egyike volt, melyeknek szürke ólomszinét nem enyhíti aranyos vagy rózsaszín verőfény; csak hideg ezüst szálak csillognak rajta át. Homályos szemek előtt az ilyen kétes fény könnyen elmossa a tárgyak körvonalait. Béla alig tudta megkülönböztetni azt az egy-két mozgó, járókelő alakot a fák óriás kisérteteitől, melyeknek vékony, egymásba fonódó karjait feléje rezgette a szél; a házak néma, szürke, holt tömegeit a sárgálló halmoktól mögöttük; a víz hullámai összefolytak előtte az ég vándor felhőivel. Úgy tetszett neki, mintha álomképek vennék körül s ha időnkint éles fájdalom nem nyilal halántékaiba, azt hitte volna, álmában bolyong.

A kutnál már voltak egynéhányan. Korán kelő falusi nép, mely vasárnapokon a környékről belátogat a Savanyúviz uri vendégserege közé; élelmes szobaleányok és udvarlóik, kik - ha már egyszer fürdőn vannak, - legalább uraságaik ébredése előtt élnek a jó alkalommal és divatos tempókkal; meg egynehány köhögős, álmatlan és türelmetlen beteg, ki elhitette magával, hogy minél korábban meríthet a forrásból, annál hasznosabb. Kétségkivül az utóbbiak közé tartozott az a sovány, görnyedt, fekete ruhás alak, ki poharával kezében (és mindenesetre szép reményekkel poharában,) már jó ideje épen Béla előtt haladt.

Megtört, beteges vén ember volt, rámondhatta akárki, ha csak hátulról látta is. A reggeli szellő kikapta nagy karimáju kalapja alól nehány ősz hajaszálát; roskatag vállai meg-megremegtek s előre hajolva, vastag botjára támaszkodva, nagy ingadozó lépésekkel úgy sietett, mintha kereket hajtott volna maga előtt. Béla zavaros elméjében homályos, rettegtető emlékeket ébresztett ez az alak. Minden kisértet között, mely körülötte nyüzsgött, ez volt a legfélelmesebb. Mintha koporsója felé tántorgott volna, vagy koporsójából kelt volna ki. Épen félrecsapva, meg akart szabadulni látásától, mikor az alak egy támolygó kanyarodással visszafordult és szemtől szemben álltak egymással.

Kálozdy Béla és az öreg Hajós Gábor.

Óh milyen kegyetlen esztendők haladhattak el a szegény professzor fölött! Minő gyilkos eszközökkel támadhattak ellene, hogy így megviselték! Minő viharokban forgott, hogy így kifogyott a lélekzete és elerőtlenedtek a lábai! Egyszer csak szóbeszédnek járta Dunaszögön, hogy sohasem volt fiatal s az ötletet tréfa gyanánt nevették meg. Erről az arczról most el sem tudná képzelni senki, hogy ifju is volt valaha, habár nem mosolygós és élettől ragyogó is, csak fiatal, telt, ránczok és bánat nélkül való. A szenvedések mély árnyai ültek e csontos, száraz, sárga képen, melynek egy-két vonása örök reszketegségében tett bizonyságot a kiállott nagy ijedelmekről. Ajkai vékonyak és szintelenek voltak s apró szemei majd elvesztek a nagy, fekete csontba foglalt pápaszemek daczára. De a legtaroltabb mezőnek is van egy-két kis virága, mely kikerülte a gyilkos kaszát. A megviselt arcz sem volt - a sors pusztító kezének nyomai közt - a léleknek apró kincsei nélkül. A kicsiny szemekben meghuzódott még egy kis emberszeretet és egy kis isteni félelem.

Béla lábai a földbe gyökereztek, a mint ráismert. Mozdulatlanul helyén maradt és szó nélkül bámult az öregre.

A professzor - egy kis megrezzenés után - csöndesen állt meg vele szemközt s szelíd, ismerős, bánatos mosolyát, mely egykori kedves tanítványa láttára meglepte, igyekezett korlátok között tartani, míg a gondosan megtörülgetett pápaszemen át meg nem győződött róla, hogy nem csalódik.

- Béla! Csakugyan jól látok-e? - kiáltá kiterjesztve karjait és leejtve poharát, mely darabokra törött. Hangja száraz, rekedtes és tompa volt, mint valami korhadt fatörzsben zugó szél. Erről a hangról bizonyára nem ismert volna rá senki. - Szólj hát, Béla, te vagy-e igazán?

A szél mind magasabban szárnyalt s ez utóbbi kérdés reszketeg, mély zugásában már a vén korona ritkás lombjai közül hallatta magát.

- Professzor ur... nagytiszteletü ur... dadogta az ifju és remegve sütötte le tekintetét, melyet égő pir borított el.

- Fiam, Béla! - tört ki ujra az öreg és mozdulatlan kedvenczét szivére ölelte.

Ez az egyszerü, igaz sziv ép oly távol volt a gyanakodástól, mint a szomoru való tudásától. Mitsem sejtett a gyászos szerepről, melyet családja történetében a végzet Bélának juttatott. Beczéjéről eltünése óta mitsem tudott; a tisztelet egy kis magányos szigetre állította, hova nem jutott hir sem a törvény termeiből, sem a börtön dohos levegőjéből. Leányát meggyászolta, és - miután halála titkának kulcsát a szemmel látható világban nem sikerült megtalálnia - kereste azt az emberi léleknek ama rejtek-kamarájában, melynek kutatására szánta életét. Béla előtte csak a régi Kálozdy Béla volt, életének egyik öröme, büszkesége és reménye s csupán a szomoru visszaemlékezések voltak okai, a mért öreg és gyönge szemeit törülgetni kezdte, mig egy kis ideig némán álltak egymás előtt.

- Régen, régen, láttalak már, - kezdé a nagytiszteletü ur, zsebébe gyömöszölve a keszkenőt. - Hosszu esztendők óta nem láttalak, Béla! Már csak hadd hivjalak így, iszen mindig úgy tartottalak, mintha az én kis családomhoz tartoztál volna. Az én kis családomhoz! Az én családomhoz!

Mintha a szél zokogott volna odafönn a magasban.

- Ahhoz, a mi nincs már, - folytatta az öreg. Csak te maradtál belőle. Te is elidegenedtél, felém sem néztél, hirt sem adtál magadról. Pedig sokáig olyan egyedül voltam, mint a halálát váró remete. De isz te tudsz mindent. Azért, hogy külső országokon jártál, embernyi ember lett belőled, megházasodtál, bizonyosan gondoltál olykor-olykor Dunaszögre is. A philosophiae historia tanítását már abban hagytam, mert nem birom; csak a paedagogiát tartottam meg. Ha gyermekeid lesznek, neked is szükséged lesz majd rá: emlékszel-e még valamire belőle? Emlékszel-e egyre-másra a kollégiumból?

- Hogyne emlékezném! - felelt akadozva és egy kissé föllélegzve Béla, a mint észrevette, hogy kettejük között a feneketlen örvényt csak ő látja. - Azok voltak a legszebb napjai életemnek!

- A legszebbek ugy-e? - beszélt bizonyos szomoru elégtétellel a szegény professzor. - Ugy-e, hogy a legszebbek? De nem is csodálom. Akkor csupa öröm volt a házam. Most látnád, milyen elhagyatott! Tudod, hogy én egész életemben könyvekkel bajmolódtam. Tán kevésbe vettem az apai kötelességet a tudomány mellett. Tán csak fitogatni akartam velök ideáim igazságát. Sok éjtszakán keresztül virrasztott velem ez a keserü szemrehányás és lélekfurdalás, hogy ez volt-e a vétkem, a miért a bölcs gondviselés olyan rettenetes módon megostorozott. Könyveimen kivül mindent, mindent elvett tőlem és csak akkor láttam, hogy az apai könnyeken keresztül elvesznek a betük, olvashatatlanokká lesznek a sorok és semmivé minden tudomány. Most tudom, most értem.

Az öreg beszédét egy perczre megakasztotta a csuklás s csak akadozva tudta folytatni, a mint a gyülekező vendégek közül magányosabb helyeknek vették utjokat.

- Megostorozott, kegyetlenül megostorozott a sors, Béla. Két szép, felnőtt, reményekkel teli gyermekemet vette el tőlem. Mert a másikat is csak elvette. Szegény kis galambomat még inkább a magaménak érzem, mint a Mátyást Nem, nem tér az vissza soha többet! Olyan egyedül hagytak, hogy... hogy... de nem vádaskodom senki ellen. Megbocsátottam mindegyiknek, szeretem mindegyiket és ha találkozom majd velök, nem szeretnék szemrehányást tenni

magamnak, hogy elszakadásunk után ilyen hosszu idő mulva is rossz szivvel gondoltam még reájok. Bizonyosan nekik is van megbocsátani valójuk.

Béla eltakarta arczát. Nem tudta nézni azt a töredelmes tekintetet, melylyel az öreg bús történetéről szólt. Hallgatni is alig birta ez igaz, szenvedő és szeretetteljes sziv megható nyilatkozását.

- Neked, édes fiam, gyöngy-szived volt mindig s látom, hogy nem tudta elrontani az élet, - beszélt tovább a vén ember, észrevéve Béla megindulását, kit még ő kezdett vigasztalgatni. - Ne, ne keseredjél el annyira. Súlyosan látogatott az isten, az igaz; de mégsem hagyott el végkép. Nagy beteg is voltam; majd egy álló esztendeig tartott a nyomoruságom és ha Örzse nincs, bizony-bizony beteljesedik a gyermekem után való kivánkozásom. A püspök ur egy felfuvalkodott theologust rendelt be helyettem tanítani; hanem ugyan nem volt köszönet benne! Mindenkivel azt akarta elhitetni, hogy kanállal ette a tudományt; de az exámenen aztán ugyan furcsán járt az amicze. Hanem ez nem tartozik ide. Valahogy mégis csak lábra állított Barkó kolléga és az idén már nem hagyott békét, hogy használjam még itt a fürdőt. Épen az este érkeztem és már az első reggelre ilyen nagy örömöt tartogatott a sors!

A professzor levette a nagy karimás kalapot és megtörülgette a homlokát. Apró szemeiben egyre több élénkség, egyre több derü csillogott, a mint folytatta:

- A hosszú szenvedés után nekem is jutott egy-két sugár! Épen lábadoztam; emlékezem, először sétáltatott meg Örzse a szép tavaszi napon, mikor hozta a postás a levelet öregebbik fiamtól, hogy milyen jól megy a dolga odakünn a francziák között. Felhagyott a katonaélettel, esztergályos műhelyt nyitott és azt mondja, úgy belebolondult a szerencse, hogy a herkópáterrel sem cserélne. Semmi gondja az ég alatt s csak egy dolog nyomja a lelkét, hogy annak a nagylelkü jóltevőnek, a ki nyélbe ütötte a sorsát, sohasem juthatott nyomába. A pénzt, a mit kölcsön kapott tőle, elküldte haza, hogy szegény deákokat segítsünk vele. Ebből aztán már egész tökéletességgel megbizonyosodtam, hogy nem ámítás, a mit ir. Még a boltjának a képét is elküldte. Felakasztottam az iróasztalom fölé, hogy mindig ott lássam és sohase veszszem el hitemet az isteni gondviselés kegyességében. Most jut eszembe, te is jártál Párizsban. Ugyan nem találkoztál-e valahol vele?

- Sehol, - felelt Béla és a szive körül egy kis meleget érzett. Párizs nagy erdő.

- Ejnye no, - sajnálkozott a professzor, - úgy szeretnék beszélni valakivel, a ki szemtől szembe látta volna! Azzal a bizonyos levéllel jelentette a sors, hogy kifáradt üldözésemben. És juttatott csakhamar még egy örömet. A mult őszszel egy reggel beállít hozzám Örzse, hogy ő a kertben egy kóválygó, siró-rivó, eltévedt kis fiut talált. Tudod, mindig a biblián jár az esze s boldogabb volt, hogy hozzátehette: mint az égyiptomi Faraó leánya a Nilusban. A kis Mózest be is hozta mindjárt. Soha olyan gyönyörü ficzkót nem láttam! Mint a kinyilt rózsa, olyan volt a képe. Nem tudott többet mondani, mint hogy Bélának hivják s anyját kereste. Mindjárt te rád gondoltam és ezzel megvolt a kis poronty helye a szivemben. Térdemre vettem és ki akartam tőle tudni, hogy mikép jutott a kertbe? De a kis ember még nem sokat értett a beszéd mesterségéhez és teljes sötétségben hagyott mindakettőnket. Kutattuk, tudakoztuk, kerestük az anyját, a ki után egy darab ideig nagyon kivánkozott; de bizony semmi módon rá nem akadhattunk. A mienk maradt. Elgondoltam, hogy ezt a kis férget most bizonyára azért ajándékozta nekem a gondviselés, hogy jóvá tegyem gondban és szeretetben rajta, a mit a magaméinál elmulasztottam. Már akkor majd két esztendeje nem tartottam deákokat és olyan volt a házam, mint valami csöndes temető. Hanem a hivatlan vendég olyan örömöket hozott bele, a miket sohasem vártam többé, és az életnek szeretetét hozta. Picziny ajka mindig nevet és lármáz, fekete szemei mindig mosolyognak és kis szive mindig az én ölembe kivánkozik. Meséket és verseket követel már tőlem, meséket, mint a szegény boldogult! Hidd el, Béla, több becsületet vallok vele, mint sok lágy koponyáju, szakállas deákom-

mal. Az a vén Örzse is egész bolondja s az első szó, a mire uj családjában megtanította, az volt, hogy: nagyapó. Az tudniillik én vagyok. Ha a kollégiumból hazafelé ballagok, nádparipáján elém lovagol; ha dologhoz látok, játékaival lábamhoz telepszik és ha vig futkározása szomorú gondolatokat ébreszt bennem s öreg szemeimbe könnyek gyülekeznek, nyakamba csimpajkodik és addig ölel, addig czirógat, addig csókol, mig vissza nem csókolom. Nagy öröm, nagy vigasztalás nekem ez a kis jószág és az égnek kevés adományát köszöntem még meg olyan hálásan, mint ezt a csipet embert. De én ime annyit fecsegek itt össze-vissza neked, magamról. Ideje már, hogy te is mondj valamit.

Béla nem sokat mondott. Az átvirrasztott éj láza bizsergett ereiben, szive mondhatatlan kínnal volt tele és szemei mindannyiszor elhomályosodtak, a hányszor az öregre tekintett. Rövid, töredezett és hazug szavakban mondott el neki egyet-mást sorsáról és a mint lehetett, magára hagyta.

Tiszta, világos, fényes reggel volt. Elmult az éj, el annak az órának fordulója, melyben született. Minek, oh minek is született?!

Lakására sietett.

Egy nagy karszékben, eltakart arczczal, reggeli pongyolában ült neje. Az ajtónyitásra, férje lépteire nem tekintett föl s szemmel látható volt igyekezete, hogy a dúló fájdalom képét mutassa.

- Hagyd a komédiát, Ilona, - mondá Béla csöndesen.

De már a következő perczben a szivét eltöltő érzelmek árja egy fuldokló kaczagásban, és omló könnyekben tört utat magának. Csak a sivatag homokja volt körülötte, mely hangját elnyelte, könnyeit felitta.

XXI. FEJEZET.
A kincses vendég.

Egy-két év röpült el az ujjászületett kastély fölött, mely sokaktól megcsodált diszében hivalkodva tekintett szét a virágos völgyön, az alacsony paraszt-házak nádfödelei fölött s a körülfekvő hegyek magaslatain. A karcsu torony vörösre festett kúpja büszkén emelkedett a szemközti halom háta fölé, hogy lenézhesse az ivándi szegényes uri-lakot, melynek ócska képe tiszta, napfényes időben ide látszott. A régi rekedt csöngetyü helyett uj harangnak ezüstös szavát rezgette a kis fenyves, mikor a fehér sapkás német szakács a kék libériás uj inasnak kezébe adta a leveses tálat. Nem is a kis Pirók huzta többé, mint az öreg idejében; addig fogdosta a madarakat, mig a legravaszabb madarász, a halál, egy idegen ország ismeretlen mezején lépre kerítette. Uj, egészen uj élet sarjadt a megujított, kitatarozott, felczifrázott falak között, melyek vidámak és büszkék maradtak a tavasz verőfényében ép úgy, mint a tél förgetegei közt, melyektől nem volt mit tartaniok. Az erkély kőrózsái és kő-lányai közt szép asszonyok hajoltak ki, hóditó és könnyelmü mosolyokkal, melyek mitsem látszottak tudni arról, hogy a kőrózsák tartósabbak, mint az ő rózsáik. A czimeres kapu előtt s a pompás oszlopok alatt uri hintók jöttek-mentek, kopók csaholtak, paripák nyerítettek s vig zajjal gyülekezett a jókedvü vadásznép. A folyosók tele voltak a sugaraknak soha nem látott özönével s lágy szőnyegeiken sürgő szolgasereg futkosott. A fényes tánczterem kecses szobrai kaczér tekintetekkel gyönyörködtek a mulatságok végetlen folyamában, az arczok és csillárok ragyogásában, a fel-felharsanó zene hangjaiban és a szivek zárát nyitó suttogásokban. A nagy, komor ebédlő vidám pohárcsengéstől viszhangzott s a nagyuri diszben csillogó szobák sikos padlatán hullámzott a vendégsereg. A gond számüzve volt e falak közül a vén butorokkal, értéktelen képekkel és a nyugalomba helyezett családi angyalokkal együtt, kik három nemzedéken át ugyanazzal a vaskos rózsafüzérrel köszöntötték a ház uj asszonyait. Minden ragyogott uj, megforgatott diszlet gyanánt e régi épület történetének uj felvonásában. Az első egy kolostornak komor boltiveit mutatta, melyek közt a szenvedés keresett menedéket s melyek közül csak az imádság talált kijárást. A második egy ódivatu magyar nemesi lakot tüntetett elő, mely divatból kiment, zord és durva kedvteléseknek volt tanyája. A harmadiknak, mely pazar fénynyel folyta körül egy mai világfia vig napjainak tarka jeleneteit, tapsolhatott a közönség.

Ez volt a kálozdi kastély képe ama nehány rövid év alatt, mely gyors futásában e vidék fölött is elhullatta kedves és kedvetlen ajándékait. A hosszu tűrés tizenhat esztendeje után uj reményt hozott a hazafi-szivekbe a régen várt feltámadás iránt. Móricz bátyónak, a vastag szemöldü és hosszu szakállu patriotának meghozta a néma honszeretet legkivánatosabb jutalmát: a karámosi választó-kerület részéről egy képviselői megbizó levelet, melylyel az érdemes öreg először ült föl életében vasutra. Egy kis deret is hozott azután a hirtelen kisarjadt reményekre; két véres nagy háborut, melyekben mig rakásra hullott testvéreinket sirattuk, az ellenségek diadalmas ügyét tekintettük a magunkénak. És a mikor az idő egyik kezében a romlás villámaival járt a ködben borongó cseh halmak között és az olasz ég alatt, a másikban hozott virágokat a nagy jeltelen sirokra, melyekben ezeren és ezeren pihentek. A besorozott kis Piróknak is megvetette halottas ágyát s a madarak, melyeknek odahaza oly félelmes ellenségük volt, megbocsátottak neki és csicseregve röpködtek sirján. Az esztendőknek e rövid sora uj életet hozott a karámosi vármegyeházába is; a Mutuszkákat, Putzelbergereket, Wolframokat és Czédákat, méltóságos tót fejökkel együtt, másodszor és utoljára is kisöpörte s utat nyitott a honfi bánatával Bécsben lakó grófi főispánnak, meg az igazi magyar vármegyeuraknak, kiknek kalpagján büszkén lengett a kócsagtoll és sarkantyujok vigan pengett, a mint beütött a jó világ. Vincze bácsinak is juttatott egy kis főszolgabiróságot az uj korszak. És -

hogy a nagyok között a kicsinyekről se feledkezzem meg - hozott a szegény telekkönyvi hivatalnokoknak egyre szaporodó munkát a kálozdi birtokivekkel, melyekre Hazafi urnak egyre uj meg uj betábláztatni valója volt.

A kálozdi kastély lakóinak hozott sok vig, fényes, zajos napot; de nem hozott sem igazi megelégedést, sem igazi örömet, sem igazi békét. Béla fiatal fejére vetett egy-két kora ősz hajszálat, (Istók fedezte föl és el-elfuladva erősítette, hogy: im a szerencse hirt ad magáról!) Ilona szép szemeiben gyujtott uj meg uj lángot; de sziveiket vigasztalás nélkül hagyta. Olyan távol voltak egymástól, mint észak fenyője a dél pálmájától; az egyik magában didergett, a másik magában égett. Mintha külön napjok lett volna s más a sugár, melyre az egyik fejedelmi pompáját kibontotta, és más az, melyre a másik reszketve várt. Mikor Ilonát hódolva rajzotta körül a forró vérü fiatalság s intéseit lesve hevert lábainál, hogy kárpótolja őt a hidegségért, melylyel az előkelő világnak kevésbbé szép asszonyai bántak vele; mikor mámorba ringató zenehangokra kipirult arczczal, önfeledt tánczban repült a ragyogó csillárok alatt; mikor lármás kiséretével, a Szultán büszke hátán hevületes vágtatásban nyargalta be a vidéket: mindig, mindig egyedül volt. És Béla is csak magában volt a sürün látogató vig czimborák között. Nejével szemközt valami kinos megnyugvás vett rajta erőt, talán hasonló a rabéhoz, ki miután az első órákban hiába döngette ajtaját, feszítette zárát és szaggatta rácsait (hallani sem hallotta senki!) meghuzza magát egy sötét zugba s zordon daczában és nyomorult tehetetlenségében, kimerülten elalszik. Béla is megelégelte sebeit s a verőfény után való hatalmas vágyában, nem küzdött többé sorsa ellen. Nem tett szemrehányást Ilonának pazarlásaért, szeretetlenségeért, könnyelműségeért, udvarlóiért, Arturért, ki a kálozdi kis kék szalonnak, az aranyozott tánczteremnek, a park vidám zajtól hangzó utainak, a füstös kártyázó szobának és a bánfalvi erdő sürüjében épített csinos vadászlaknak mindig szivesen látott vendége volt. Hanem igen különös, állhatatlan, bolygó természetet mutatott. Néha jött egy hónapig minden istenáldotta nap: azután félesztendeig nem mutatta magát. Most Pesten töltötte a farsangot; majd erdélyi jószágára utazott; egyszer meg Iványi Gyulával Algirban jártak oroszlánra vadászni. (Péterfiné úgy adta elő a hirt, hogy: Dacsó régen látott rokonainak látogatására indult.) Béla nem tudakolta nejétől sem jövetelének, sem kimaradásának okát többé. Artur mindig bátran, nyilt tekintettel nyujtott kezet neki; arra nem gondolt, hogy Ilonának és családjának becsületét féltse, s arról lemondott, hogy valaha igazán az övé legyen. A fiatal Avalos álmaival, kit egy nagy szivü asszony visszaadott az életnek, lassankint eltüntek szivéből azoknak utolsó vissza-visszatérő, kinos rezdülései is. Szenvedéseinek sok eleme egyetlen nagy fájdalomba olvadt, hogy: vétkesebb, semmint az élettől a szeretet mindenható ajándékát várhatná, mely nélkül nincsen menekülés. Megadta magát keserű sorsának s mint ama legyőzhetetlen ellenségektől körülvett keleti fejedelmek, szitotta maga körül az emésztő lángokat, melyeknek mámorában, kábulatában fog elveszni. Kétségbeesett futamban üzte a vadat, még kétségbeesettebben a megvetett szerencsét. Ép oly kevéssé volt eszében a mult, mint a jövendő, mikor a földből kicsapott lángnyelvek már nyaldosták a kastély büszke oszlopait, a sirbolt nehéz kőkoczkáit, melyek közt apái nyugodtak, a Kálozdy-nevet, mindent, mindent. Már szenvedély, kiirthatatlan szenvedély tartotta a kártya-asztal mellett, melyen boldogsága nem foroghatott koczkán és hajtogattatta vele a boros poharat, melybe keservét fojtotta.

Még egy, még egy igen szerencsétlen ember lakott a kastélyban: Istók. S azt nem látta senki, (mert gondosan magára zárta kis szobájának ajtaját) mikor nehéz veritéket gyöngyöző fejjel leült asztala mellé s egy kiterített nagy papiros-ivet telefirkált nagy, mesés összegeket jelentő számokkal; összeadott, kivont, sokszorozott, elosztott, meggondolt apróra mindent és mély sohajtozások közt ismerte be, hogy: ha ez így megy tovább, nem lehet kikerülni a végveszedelmet. Egy szomoru pillantást vetett a sarokba támasztott botjára, mintha már a vándorut

járna eszében, melyre indulnia kell. Most, mikor a Pallérossi Pallérok a Tiszán túl sem virágzanak többé!

Egy késő őszi estén víg vadásztársaság hevert, tréfált és nyujtózott a szükes gadóczi urilakban, mely a bátyjával való megosztozáskor Iványfi Gyula bárónak jutott. Mind együtt volt az arany ifjuság s már a harmadik éjtszakát készült átdorbézolni. Míg az elejtett izében... vadban tart, addig innen nincs szabadulás! A fiatal gazda kimondta határozatát s volt gondja rá, hogy érvényt is szerezzen neki: a szinbe állított kocsik kerekeit sorba kiszedette s a vendégkocsisokat úgy leitatta, hogy e három nap alatt legjózanabb perczeikben is minden habozás nélkül készek lettek volna lovaik helyett magukat fogatni be. Már eszerint csakugyan nem volt szabadulás s Vincze bácsi, ki különben Diana berkeiben csak műkedvelőnek tartotta magát, félig elázva erősítette: hogy apáinknál is ez volt a régi jó vadásztempó. A vendégek víg tréfálkozás közt hevertek az ebédlő medvebőrrel terített divánjain s noha az asztal meg volt rakva boros palaczkokkal, jobban esett a csutorázás. Mindíg a páratlan főszolgabiró úr után kellett újból megtölteni s a szarvas-agancsból készült gyertyatartókat a társaság nagy része csillároknak nézte. Itt egy tüzesen csillogó, ott egy álmosan pislogó szem, nehezen dadogó ajkak és kipirult arcz tett bizonyságot róla, hogy a csutora már ugyancsak hosszú utat tehetett meg bujdosásában. A vaddisznót pörzsölték künn a ház előtt s a szalma-pernye fehér fénye bevilágított az ablakokon.

Míg a gazda nehéz fejjel minden igyekezetét kifejtette, hogy sürgő-forgónak láttassék, Vincze bácsi ismert kompániája Bélával, Dacsó Arturral, Vizaknai Gyurival és Gencsy Laczival a pattogó kandalló körül nyujtózott. Csak Fekete Miska bajlódott a gyertya mellett egy pisztoly furfangos masinájával, mely - noha egész délutánját a kireperálásra szentelte - semmi módon sem akart elsülni. Ügyességében Gál Andris annyira megbizott, hogy a kireperált pisztoly csövével szemközt a legmélyebb horkolásnak adta át magát. Az ébren lévő kis kör szóvivői természetesen a korhelymester és Vizaknai Gyuri voltak, kik mindent elkövettek, hogy egymást egyfelől túlhazudják, másfelől hazugságon érjék.

- Hiába, - kiáltott rájok Gencsy Laczi, ki megátalkodott kötekedő volt, - hiába okoskodtok itt nekünk! Te Gyuri, te csak lódítasz; de te, vén ficzkó, te egyenesen hazudsz, mert életedben puska sem volt a kezedben soha.

- Ki meri azt mondani? - förmedt föl fogvicsorítva a megtámadott becsület. - Hát a honvédbizonyítványaim, az érdemrendem, a megmentett zászló-darab, az mind semmi? (A nevetőkhöz:) És ti meritek hazafiaknak mondani magatokat? Akkora muszkát ti nem is láttatok, a mekkorát én lőttem. Az a vaddisznó, a mit ma lenyomorítottatok, ahhoz képest csak macska, nyomorult macska! Olyan agyarai voltak, a mint felém közeledett, hogy átöleljen...

- Csak nem volt valóságos medve? - vette át a támadást Gyuri. - Már akármit beszélsz itt, én is csak a mellett vagyok, hogy puskát soha sem sütöttél el. A honvédségeddel meg jobb ha elhalgatsz, mert országvilág tudja, hogy a te vitéz nemzetőr-csapatod az egész forradalom alatt nem tett egyebet, mint pulykákat fogdosott.

- Pulykákat? - ugrott föl a vérig sértett főszolgabiró olyan pulykaméreggel, mely minden dühének ellenére is azt látszott bizonyítani, hogy van valami köze a pulykákhoz. - Abból a pulykából nem eszel, Gyuri, a kit én fogtam. Abból nem. Nézze meg az ember! De hát...

- Urak, uraim, - vágott a vitába nevetve Béla, - de hát nemesebb téren nem tudnánk mi verekedni egymással? Pokolba a pulykákkal, Gyula bankot ad.

A varázsszó egyszerre lecsititotta a czivakodókat. A heverészők felugráltak. Miska kiejtette kezéből a megátalkodott masinát. Gál Andris ébredezett. Mind az asztal körül tolongtak, székeket huzigáltak, a szerencsésebbek ismert helyekre letelepedtek, mikor a hosszúképű

német vadász belépett és csöndesen jelentette Bélának, hogy odakünn vár rá valaki s haladék nélkül beszélni kíván vele.

Béla hirtelen fölugrott, a nélkül, hogy a lármás készülődésben feltünést okozott volna, kisietett a nagy, kő-koczkás előcsarnokba, melyen egy függő lámpa halvány világa derengett.

Alig ismerte meg a mentort. De a szegény névtelen bölcselkedő ugyancsak ki is volt kelve magából egészen, mikor fiatal urának egyenesen, szó nélkül keblére esett. Két reszkető karjával átfogta a nyakát, vén térdei meg-megcsuklottak és testének egész súlyával nehezedett rá. A halavány sugarak nem sokat árultak el a néma beszédből, melylyel e megtört, vén, becsületes tekintet egyszerre akart elmondani mindent, a mi szivén feküdt. Kis szürke szemeiben, hol fellobbant az a kis parázs, a mi még volt bennök, hol könnybe lábadtak azok, a mint dadogott, bocsánatot kért vakmerőségeért, megint dadogott és nem birt mondani semmit, semmit.

- Ne rémíts, Istók! - sürgette Béla, megragadva kezét. - Baj van? Nagy baj?

- Béla, Béla, - fuldokolta e vén követ, - öröm van, nagy öröm, nem baj! Csak egy órára tudnám most feltámasztani a kriptából! Felejts el most már mindent... Gondold meg, és felejts el mindent, a mi szomoruságod van...

- De mi hír, kérlek?

- Gondold meg Béla, gondold meg, hogy... hogy fiad született.

Béla összerázkódott és arcza egy pillanatra megmerevült a mentorra bámultában. Kezei megkapták az öregéit és görcsösen kezdték szorongatni. De Istóknak nem fájt. Mély megindulással nézte kedvenczének hosszan, mozdulatlanul őrá szegzett szemeit. Nézte, mint veti föl nemes fejét, mintha a mámor méltatlan vendégét akarná kiüzni belőle. Nézte, hogyan tágul melle, hogyan emelkednek karjai, mintha letépné magáról a megalázó kötelékeket, melyeknek eddig fogságában volt. Nézte, mint nedvesedik meg lassan homloka, mintha beleizzadna a rettenetes munkába. Soká tartott ez a némaság, míg Béla megtalálta az első szót:

- Fiam! - sóhajtotta és a mentor nyakába borult.

Víg lárma, pénzcsörgés, pohárcsengés hallatszott belülről. De Béla minderre süket volt. Szent csönd vette körül, melyben csak egy vigasztaló mennyei szózatot hallott és öreg barátját soká, soká átölelve tartotta.

Azután gyorsan kapkodta magára ruháját s búcsutlanul távozott a parasztszekéren, melyen Istók érte sietett. Gyönyörű holdfényes éjtszaka volt. Körülötte minden: erdők, mezők, hegyek és vizek, ég és föld tündéri világitásban. Az út jó volt, a lovak is ügettek, a mint tőlük telt; de Béla türelmetlen, tomboló, tuláradt szivének véghetetlen hosszú volt ez az egy-két éjjeli óra. A szegény mentor ajka boldog fecsegésre nyílt az érzések első rohamának elvonulta után; de mit rövidített ez az időn!

- Soha, soha nem láttál olyan angyali kis babát, Béla! - beszélt az öreg utitárs. Az igaz, hogy én nem sokat láttam életemben; de bizonyos vagyok benne, hogy ha még annyit látok, akkor se lett volna köztük ilyen. A kis Ágnes csak gyönyörü egy piczurka teremtés volt; hanem a te fiad, az valóságos rózsabimbó. De Béla, most aztán gondold meg jól, hogy... hogy... (A kocsi épen egy alkalmasat zökkent s úgy tetszett, mintha a mentor ennek folytán nyelte volna el, a mi a torkán volt.) Igen, gondolj meg mindent jól és aztán lökd ki az ajtón Hazafit, lökd ki azt a károgó Varjut, lökj ki mindenkit és rontsd le megint az erkélyt, töresd össze az oszlopokat, hozasd vissza a régi képeket, adasd el az új hintót, hogy minden a régiben legyen, mint mikor te gyermekeskedtél. (A nekihevült öreg megtörülgette homlokát, pedig hüvös szél fújt a téres mezőkön.) Nem szeretném, ha szavaimból azt magyaráznád ki, hogy goromba természetü

emberré lettem. Te jól tudod, hogy sohasem voltam az, és sohasem beszélt más belőlem, mint a te javad. Milyen egy kis baba vár rád, Béla! Szólj már, valamit. Örülsz-e neki nagyon?

De Béla nem szólt semmit, csak a vén kezeket szorongatta és a mentor szemeiben a hold-világnál megcsillanó könnycseppekre felelt könnyekkel. Azután minden pillanatban leste a kálozdi tornyot, a kivilágított ablakokat, a kastélyt. Végre a hegy hátán voltak s a holdsugarak ezüst-fátylával leborítva, feltünt az előttük.

Az oszlopok előtt leugrott Béla a kocsiból és rohant fel a szőnyeggel borított lépcsőn. Hiába sántikált és kiabált utána a mentor, hogy csöndesen legyen, ne üssön lármát, mert az most a világért sem szabad! Hiába. A könnyelmű, kártyaasztal és boros kancsó mellől érkezett czimbora nagy robajjal szakította föl neje hálószobájának ajtaját és egy nagy, szíve mélyéről szakadt kiáltással borult oda Ilona ágyára, melynek lábánál a ház új bútora rengett.

A szép asszony halavány arczát egy mosoly futotta át, mikor Béla megragadta kezeit. Egy bágyadt, de igaz mosoly. Egy, gyermekkorából visszatért, régi mosoly, mely egyaránt távol volt a gúny hidegségétől és a szenvedély izzásától. Egy meleg, megbocsátó, jótékony, szeretetteljes mosoly, melyre egy szegény, elhagyatott, elkeseredett ember régesrég várakozott.

Béla homlokon csókolta nejét és karjára ragadta a bölcsőből a kis vendéget. Picziny kis jószág volt ez, alig kilátszó a pólya finom csipkéi közül, parányi bogárszemekkel, parányi piros szájjal, parányi kacsókkal. De e kis kezek nagy kincsekkel voltak tele (azt a mosolyt is ezek hozták!) két egymáshoz lánczolt s egymástól idegen szív számára.

A gyermek sírt bölcsejében. De mikor Béla ölébe kapta s összecsókolta, egyszerre elhallgatott és rávetette szemeit. Vékony ajkát félrevonta, mintha mosolyogna, és kis kezeit ügyetlenül nyujtogatta feléje, mintha csak azon törné a fejét, hogy ugyan mikép sikerülne neki most itt ezt az óriást maga előtt minél gyöngédebben megölelnie.

- Szeretnek, szeretnek megint! Óh milyen haszontalanul éltem eddig! - kiáltá Béla és letérdelt a bölcső mellé.

ÖTÖDIK RÉSZ

XXII. FEJEZET.
Pántlikás Panni is belekerül a mesébe.

Sürű füstfelhők borítják a rengeteg szobának egész láthatárát a már bekormosodott égtől le a földig, mely teleköpködve, félig elégetett kártya-fidibuszokkal, bagóval, dohányhamuval teleszórva, sáros csizmáknak hónapos nyomait őrizgetve, szóval a lehető legnagyobb türelemmel látszott várni a kivánatos surolást. A kóválygó felhők alig átlátható leplet borítottak arra a magas, sárga polczra, mely elintézetlen iratcsomagoknak súlyos terhe alatt görnyedt. Az egyre sűrűsödő füst gomolygó ködéből kiválnak egy végetlen iróasztal otromba körvonalai, valami áldozó oltár-féle, melyen hogy mennyi libácska, tyukocska, tojáska, almácska áldoztatott már föl az igazság kerekeinek kenegetésére: Ignácz hajdu lenne a megmondhatója, ki széles köpönyege alatt a tekintetes főszolgabiró úr lakására át szokta szállítani, a mit a jó isten időről időre juttatott. A terhe alatt nyögő iratpolcz, az asztal lábánál nyujtózkodó agár s a kedélyesen pipázgató társaság is megmagyarázhatják, hova vezetett ez a fejezet; de még egy tekintet az udvarra, hol agáczisorok vékony árnyékában, ásitozó hajduk fegyverei közt, csörgő lánczokkal söprögetnek, vizet hordanak, lajtot töltenek, csatornát tisztítanak a szegény rabok. Ugyan ki nem találná el, hogy ez vármegyeháza?

Még pedig a karámosi vármegyeháza. Ennek is a leghíresebb szobája, mely a központi főszolgabiróvá, rabok fejedelmévé, hajduk generálisává választott Vincze bácsinak jutott az atyafiságos osztozkodás ama nagy napján, mely Karámoson megyei tisztújításnak szokott neveztetni. A vén korhely most egy törött rugóju, megkopott, kifeslett bőrkanapén nyujtózik, hatalmas tajtékpipájával maga mellett, s miután az éjjel nem aludta ki magát, (sőt tegnap, tegnapelőtt és már azelőtt megszámlálhatatlan sok éjjel,) lusta beszélgetést folytat az agarát simogató Vizaknai Gyurival, míg Gencsy Laczi, az ablakfához támaszkodva, egy hirlapból böngészget össze valami kis tudományt. Ezek a jó vármegyei fiuk vagy rendkivüli mohósággal szokták falni az ujságot, vagy olyan megvetéssel nézegetik, mintha nekik a világ minden eseményéről külön futár hozna hírt s azt a papirost csak némi szivességből vennék a kezökbe. Laczi - hazátlansága daczára - ezekhez a futártartókhoz tartozott s e szerint egészen méltatlanul sujtotta a kissé neki élénkülő Vincze bácsinak következő vádja:

- Ne bujd azt az ujságot, Laczi pajtás! Ugy sincs benne semmi jó. Hiába már minden! Ha a csillagos egeket lehozzák, akkor sem segíthetnek ennek az árva hazának a sorsán. Megromlott a régi jó magyar vér és ezzel vége. Eladták az országot. Azt mondom, fiúk, hogy ilyen potom áron még országot nem pocsékoltak el a világon soha, mint a mienket!

Gyuri versenyt ásított az agarával s a fonalat Laczi vette föl, miután a félredobott hirlapból egy hosszú fidibuszt szakitott volna.

- Csak abból a potom pénzből láttunk volna hát mink hazafiak is valamit! - mondá a hontalan patrióta. Mert ugyan czudar idők járnak ránk! A mult éjtszakát is száztíz pengőm sírja. Már ha hiszed, ha nem hiszed; de bizony isten igaz. Neked persze könnyű a haza sorsán búsulnod, vén lator, mikor a fogadásos bugyellárisokból egy pár esztendőre bepénzeltél.

- Hallom, hogy a Pántlikás Panni házat is vett belőle Bogádon, meg egy fertály telket, mi? - kérdezte közbe az ásitozó Gyuri.

Ez a bugyelláris-történet kétségkivül gyönge oldala volt az öregnek, miután azt a bizonyos két tömött tárczát életében mindenkinek a Fekete Sas asztalán volt alkalma utoljára látni. De a főszolgabiró úr már megszokhatta az efajta támadásokat, mert fülét vakarva és pipáját tömögetve mindössze is egy széles mosolylyal és ezekkel a rövid szavakkal válaszolt:

- Bolond vagy, Laczi! A világon te vagy a legnagyobb bolond. Azt a dolgot én legesleg-rendesebben elintéztem. Hát ugyan mondd meg, kinek lett volna jussa a pénzhez? No, mi az, ki az, mit akar?

Ignácz hajdu ütötte össze a sarkantyúját (akkorák voltak, mint két czintányér) és jelentette:

- Instálom alássan, tekintetes főszolgabiró úr, két ivándi parasztot hoztak. Tennap este hatták helybe egymást a kocsmában, minekutánna az egyiknek hibázik a füle, mivelhogy a másiknak léket ütött a fejibe. Esedeznek alássan, ha minél hamarább méltóztatnék meghallgatni a panaszukat.

- Sötétbe a gazemberekkel! - adta ki a rendeletet Vincze bácsi, roppant füstkarikákat fújva a vén divánon. - Nem látod, milyen temérdek itt a dolgom? Még hogy mindjárt hallgassam meg őket! Hiába, a paraszt csak szemtelen.

Ignácz gyönyörködve elvicsorított fogakkal távozott, a rögtönitélő biró pedig abbanhagyván a parasztok tulajdonságainak további fejtegetését, szükségét látszott érezni, hogy néhány szóval az előbbi tárgyra visszatérjen.

- Nem, fiúk, - mondá bizonyos lendülettel, - förtelmesebb és igazságtalanabb dologba soha-sem ártottátok magatokat, mint mikor engem be akartok feketíteni. Hol van igazabb szívü barátja Kálozdy Bélának, mint én? Ha nincs az a vén medve a nyakunkon, követnek is megteszem. Meg is fogom még tenni; 'sz tán a medvék sem élnek örökké! Hát Arturnak van e hivebb kenyeres pajtása! És még hogy én megrövidítettem volna őket! Az a pénz a legesleg-nemesebb czélra fordíttatott. De miután az igazi jótékonyság titokban működik s nekem nagy és érzékeny szívem van, én azt nektek soha nem fogom megmondani, hogy mire.

E védbeszéd mindenesetre eltartott volna hosszabban, ha a czintányérok újra meg nem szólal-nak.

- Instálom alássan, tekintetes főszolgabiró ur, a Pántlikás Panni megint itt lábatlankodik, hogy eresztenénk be az apjához.

A vén legény széles képe vörösebb lett erre a jelentésre a félszázados mellénynél.

- Ebben a minutumban eltakarodik innen, ebadta szajhája! - kiáltotta szokatlan erélylyel, félig fölemelkedve fektéből és sunyi pillantásokat vetve vendégeire, hogy megtette-e rájok a kivánt benyomást ez a fényes példája birói részrehajlatlanságának az iránt a bizonyos fehérszemély iránt, kivel hosszabb időn keresztül gyöngéd viszonyban élt.

Azonban Ignácz még nem volt készen.

- Nem takarodhatik innen, instálom alássan, minekutánna letartóztattatott, mivelhogy az őrmester úr ábrázatját egy kis incselkedésre testileg bántalmazta.

Az igaz biró nagyot fujt, mielőtt haragjának villámait szórni kezdte volna.

- Egy kis incselkedésre? Nézze meg az ember! No majd megtanítom én az őrmester urat is keztyűbe dudálni, ha még meg nem tanitották! Hanem azért a Pannit elrettentő példa kedvéért a sötétbe csukod. Hallottad? Aztán majd dél felé felkiséred hozzám tanitásra. A ki meg incsel-kedik vele, arra olyan huszonötöt huzatok, hogy el se kezdje olvasni, ha ötvenig nem tud.

A czintányérok eltünvén a halltávolból, Gyuri álmosan pislogó szemekkel ezt a méltán zokon vett megjegyzést tette:

- Kisértetheted azt már a tanitásra, vén gonosztevő! Kikaptad tőle egyszer mindenkorra az obsitodat. Tudjuk jól, hiába titkolod.

Így folyt tovább a beszélgetés - meg-megszakítva egy kis hivatalos ügygyel - a Pántlikás Panni rózsás viszonyairól, a haza gyászos napjairól, a bugyelláris feledhetetlen történetéről és a Szellő kutya kitűnőbb tulajdonságairól, mignem valami új jövevény mord kopogással kért bebocsáttatást. A gazda nem a legjobb kedvben volt s csutorája mellől gorombán kiáltott oda:

- Ott kinn tágasabb.

Hanem a kopogató vagy nagyon el volt szánva, vagy nem ismerte a hivatalos nyelvet, mert az ajtó megnyílt s a másik perczben mindahárom beszélgető meglepetve ugrott az érkezett elé.

- A követünk! A mi fényeskedő csillagunk. Hozott isten, öreg! Az égből pottyantál-e le ilyen hirtelenséggel?

A fényeskedő csillag nem volt más, mint Móricz bátya, a medve. Akár az égből pottyant, akár valami természetesebb utat választott az idejövetelre, annyi bizonyos, hogy hires ékességeit mind régi diszükben hozta magával: övétől szeméig érő szakállát, elbusult tekintetét, a kopott holdvilágot feje bubján és rettentő szemöldjeinek fenyveserdeit. Vörös karneol-gombos zekében, a tisztátlanságtól nem kevésbbé vörös csizmákban és nadrág szijja végén óriási rézcsattal jött, mely szittya büszkeséggel nézett szembe az egész világgal. Némán, haragos pillantással lépett be, egyenesen odatelepedett a kopott diván kellős közepére és fenséges nyugalommal várta, míg a kérdések első áradatának zavaros özöne elvonult megviselt feje fölött. Míg Gyuri vissza nem pártolt a Szellőhöz és Laczi fel nem kuporodott az iróasztalra, ajka, szemei, szakálla, szemöldjei mélyen hallgattak. Végtére aztán Varju Vincze úr, az öregnek leghivebb kor-, elv- és honfitársa, egyedül fogta elő:

- Hát ne bolondulj már, te páratlan bajtárs, hanem beszélj. Mi szél hozott haza? Most jöttél?

Az őserdők egy néma intéssel megadták a feleletet: épen most.

- No, akkor farkast emlegettünk. Azon kesergünk itt mind a hárman, hogy eladtátok a hazát.

Komor zúgással válaszolt a fenyves: eladták.

- Kigyókat nevelt saját testén ez a megszámlálhatatlan sebekből vérző ország. Megromlott az igazi magyar vér; oda van! Mint a merő vakon szülöttek, úgy mennek neki a tátogató örvénynek. Kevesed magaddal maradtál hív az árulók barlangjában, öreg! Árulók, ki merem mondani, hogy hazaárulók.

Az öreg búsan veti föl szörnyen beárnyalt szemeit: őtet nem terheli vád; a koronázás napját ott töltötte tizenharmad magával abban a bizonyos hazafi-korcsmában.

- Akár visszamászhatsz már most a barlangodba, a miben azt a tíz esztendős nagy telet becsülettel kihúztad. Beborult a magyar ég.

A medve bólintott egyet, hogy: visszakészül.

- Ránk köszöntött az új pecsovics-világ. Átkosabb a réginél, mert saját kezünkkel ástuk meg a magunk sírját. Ebből már aztán föltámadás se lehet. Akár elő se jőjj többet, vén sas!

Nem is jön.

- Talán csak le is mondtál a mandátumról?

- Le, - mordult meg a medve és többet nem szólt egy szót sem. Fölvett egy heverő pipát, megtömte a repedezett márványmedencze mély öbléből, rágyújtott, lecsukta szemeit, a tisztítatlan csizmákat maga alá húzta, bal hüvelykét az óriás csatt mögé dugta és ha nem eregeti egymásután a komornál komorabb felhőket, azt lehetett volna gondolni, hogy már belemerült nagy, téli álmába.

Hanem Vincze bácsinak ugyan széles kedve támadt egyszerre! Nekiment a búsan szipákoló öregnek, a már-már elszenderedett Gyurinak, az asztalra telepedett Laczinak, még a Szellőnek is. A vörös mellény félszázados pályáján kevés alkalommal mutatott még ilyen telhetetlenséget az agyonölelésben. A lármás hazafi kitárta a szomszéd szoba ajtaját is, hol három kanczelista szintén feneketlen füstben úszkált és szolgálatra készen ugrott fel az ajtónyitásra. De Vincze bácsi borízű hangjának most nem volt parancsolni, csak örvendezni valója.

- Hohohó! - kiáltozta. Követválasztás lesz, fiúk! Már az igaz, hogy páratlan egy hazafi vagy, öreg! Lemondtál? Igazán lemondtál? Tökéletesen lemondtál? Megcsömörlöttél ugye attól, a mit a szegény magyarnak kotyvasztottak? Vivát! A régi igaz magyar szóval mondom rá, hogy: vivát!

- De hát ki a vivát? - tolakodtak fülük mellé dugdosott tollakkal a hajdúgenerális körül a kanczelisták s a nagy jelentésű szavaktól talpra ugratott két gavallér is azt kérdezte, hogy ki már most a vivát?

- Ki a vivát? - tört ki Vincze úr, magasra emelve a szurokfekete tajtékpipát, mint valami karmester a vezérlő botot, - hát ki lenne más, mint Kálozdy Béla?! Sok iskolakerülő léhűtője, tudtok annál érdemesebbet? Páratlanul ragyogó elme és nagy szív! De milyen nagy szív! Majd megállja az a helyét a sok pecsovicscsal szemközt! Hanem, fiúk, nincs egy veszteni való perczünk sem, mert minden attól függ, hogyan kezdünk bele a dologba. Te Mátéfi Rudi (most búzavirágszínű dolmányban irnokoskodott) ebben a szempillantásban lecsapod a kalamusodat, felülsz a vármegye kocsijára és hajtatsz ki Kálozdra, megmondani Bélának, hogy követjelölt. Érted, követjelölt! És hogy ma este mind oda kinn leszünk nála nagy konferenczián. Mind, mind, mind. No indulhatsz. Te meg Laczi zászlókat rendelsz; de akkorákat, hogy a Szent-András tornyáról leérjenek a földre. Tudod? Mindegy akárhogy. Meg se kérdezd az árát, mert ilyen gavallér követjelölt még nem volt! Nem akarlak megsérteni, czimbora, (a karneolgombok, a nagy rézcsatt és a vöröslő csizmák felé fordult) de Béla mégis csak nagyobb gavallér, mint te vagy. Maga meg, amice, Bigéhez szalad. (Az amice kalapot ragad.) Komponáljon olyan plakátokat, hogy az embereknek szemük-szájuk elálljon bámultukban. Te meg... te meg...

És így tovább. A nagy szó ki volt mondva és a füstös irodából, mint a röpülő tűz, terjedt mindenfelé a hír. Elterjedt a folyosókon a hajdúk és ügyes-bajos emberek között s behatott abba a szomszédos komor házba is, melynek ajtajában vígan pipázott a két strázsa.

Nagy és szomorú épület volt ez, ritka és szűk ablakokkal, melyek mögött nem igen jelent meg kiváncsian kitekintgető fej; ronda és barátságtalan szobákkal, melyekből a nehéz tölgyajtók ellenére csak nagy ritkán van kijárás; a szakadatlan munka ellenére nincs sem énekszó, sem megelégedés, sem becsület; a nagy társaságok és túlcsapongó érzések ellenére sincs jókedv. A sötét multnak és sötét jövendőnek lakóhelye ez: a rabok háza.

Az a ház, a hova a dunaszögi öreg paedagogus kedvencz fiát elvezette a meredély, melyet maga választott életpályájának. Komor, csupasz, meredek, magányos sziklán vezette át, ködös mélységekkel és rémítő hasadékokkal körül, melyekből ki-kicsaptak a föld mélyének titokteljes lángjai. Elvakultan, vérben forgó szemekkel rohant át e kietlenen, nem látva czélját, halálra tapodva lábával egy-két útjába esett virágot, mely ékességül kinálkozott sivár keblére. Futott, futott, hogy az emberek nagy irgalmatlanságától és a nemes fájdalomnak egy, szíve mélyén bolygó sugarától vezetve, a bíró és hóhér szerepét könyörtelen vérszomjjal végezze gyűlölt ellenségén. De az Izsákot és a mennyei bíró jogát védelmező angyal halhatatlan; fölemelt kezét megragadta s ő a halál küszöbén egy pillanatra megragadtatván az élet szeretetétől, a félelem lázában rettegve a romlástól, a sírtól és a férgektől, eljutott egy szűk és sötét kamara szalmazsákjára. Csodálatos szövedéke volt a jó és rossz egymásba fonódó szálainak, melyekből az emberi lélek szőve van. Soha nem dolgozott és e szerint soha nem volt meg-

elégedve; soha urat nem ismert s e szerint szenvedélyeinek rabságában soha szabad nem volt; sohasem szerették s e szerint ő sem szeretett igazán; soha nem bánkódott s e szerint sohasem tudta, hogy mi a boldogság. Csak a magával való szilaj elégedetlenségnek vas karmai ragadták meg olykor s mikor vergődésében nem lelt csillapító kezet, akkor kereste föl a vágy szegény testvére után, ki a hullámok fenekén nyugodott. Mindenesetre gyilkolni akart és bilincsekbe volt verve; de vétke perczében szerencsétlen kis hugára gondolt, és mikor börtönbe kisérték, öreg apja járt az eszében, jóllehet, nem bánat volt, csak az életnek nyomorult féltése, a mi megrázkódtatta; de a harangban, mely magányba, lemondásba, munkára kiséri, mintha a megváltás szava is csengett volna. Durva szivében kétségkívül fölébred még a bosszú tüze. Sok szerencsétlent kisért el ez a vészes tűz a bitófáig; de igen-igen kevéssel tartott még ki a hosszú raboskodás utolsó órájáig.

Kigyult a Mátyás szivében is újra, a mint égő agygyal hevert nyomorult fekhelyén és ablakának sűrű rostélyán csak lopva tekintett be hozzá a nap. Megjelent előtte Ilona szépségének egész virágában; meg a kis testvér a távolságnak ködös leplében; meg a multnak szenvedélyei és a jövőnek reménység nélkül való kietlene. A forró vér újra keringeni kezdett fagyos ereiben s szerette volna magára zudítani e vastag falakat, melyek a világtól mindörökre elzárták. Igen, mindörökre, mert a hosszú-hosszú öt esztendő mulva nem annak adják vissza, hanem csak a kétségbeesésnek szolgáltatják ki prédául. De a kövek erősek voltak és ő rabjuk maradt. Csak a hitvány cserépkorsó tört darabokra, a mint hozzájuk hajította, s a lusta visszhang mordult meg érthetetlen beszéddel őrjöngő átkozódásaira. Átkozta az igazságtalan világot, a nyomorult életet, az emberi tehetetlenséget és vadul lázongott gyávasága ellen, hogy nem bírta megölni magát. A magány nemcsak megfélemlít, hanem olykor kétségbeesett vakmerőségre ragad. Mátyás ordítozni kezdett, hogy a porkoláb kénytelen volt bebotorkálni hozzá. Nehéz, mámoros fejjel jött s a rabnak nem került nagy erőfeszítésébe, hogy földre gyürje és kicsikarja tőle a kését. De a lárma árulója lett, emberek jöttek, új itéletet mondtak felette és bilincsre verték.

Hosszan nem felelt átkaira senki a morgó visszhangon kívül. Mikor külön büntetésének ideje letelt és először bocsátották a többi rab közé, homályos szemekkel, csontig fogyva, titkon tajtékzó ajkkal huzódott egy sarokba. Egy szürke fejű gazember vállon ütötte s régi ismerős gyanánt köszöntötte.

A dunaszögi kollégiumban volt hajdan kályhafütő s valami «posta-ügybe» keveredett, azért került ide. Zsebéből piszkos kártyát húzott elő és röhögve kinálta Mátyást, hogy most nem látják, üssenek egyet. Tudja, hogy deák korában ő sem vetette meg, ha disznót kapott a tizesre. Mátyás elfordította fejét és nem felelt. Az «ismerős» azonban tovább unszolta, hogy már most itt nincsen sem úr, sem paraszt, hát úgyis mindegy. Vigyorgó biztatása hatni látszott, mert a hajdani deák egyszerre csak rávetette égő szemeit s oly erőszakosan ragadta meg a kezét, hogy az egész tuczat kártya szertehullott.

- Megbolondult? - támadt rá mérgesen a czimbora, gyors ügyeskedéssel kapkodván vissza zsebébe kincseit. Ha meglátják, mindaketten sötétbe jutunk.

Mátyás rekedt, de bátor hangon atyjáról kérdezősködött.

- Az öreg Hajós? - felelt a bajba keveredett kályhafütő, kedvencz kártyájának, a vörös disznónak hátát körmével jegyezgetve. - Hát csak megvan. Hordja a nagy grapsa könyveit a hóna alatt. Az olyan penészféregnek a ménkü sem árt! Arról persze nem tud semmit, hogy milyen derék fia van neki, mert úgy hallottam, hogy az ösmerősei titokban tartják előtte. Bezzeg tudnak az én neveletlen gyerekeim az én bajomról! Pedig már mai napság úr vagy szegény, annak mindegynek kellene lenni.

Akkor éjjel reggelig nem aludt Mátyás. Melléből nehéz sóhajtások szakadtak fel, homlokát kiverte az izzadság, kezeit tördelte és úgy tetszett neki, mintha világosabb reggel várna rá a

többieknél. Nemcsak ő nem hallja hát annak a szegény öreg embernek átkait, hanem a levegőben sem kóvályognak sehol és nem keresik őt! Nem borította rá szemfedőjét; nem ásott sírt neki; nem temette el, és ha e rettentő épület egyszer kibocsátja vas karjai közül, talán egy reszkető kéz... De nem. Óh istenem, az nagyon, nagyon messze van! Rég volt és ő el is feledte odáig az utat. Elég, hogy a legrettentőbb teher leemeltetett vállairól, és könnyebben bujdoshatik majd a baráttalan sivatagban. De az emberek! Minő zavar ez lelkében az emberekről, kik meghallgatták egy elitélt gonosztevő kívánságát. Megsejtették azok is, a kik nem hallották és gyöngédségből erős bástyát vontak ama sok bánatú vén szív és ősz fej köré. Mit gondoljon ezekről? A homályos gondolat, mely hosszan tétova röpködött így a sötét tömeg felett, galamb volt, mely egy kicsiny zöld szigetre talált, honnan ujjáalakulhat ennek a tépelődő rabnak egész világa.

Másnap munkát kért s elkezdte egy könyvkötőtől tanulni a mesterségét. Reggeltől estig asztala fölé hajolva dolgozott. Dolgozott csöndesen, szorgalmasan, megadva magát sötét sorsának, még nem számítva rá, hogy mit fog kezdeni a keservesen megérdemelt sovány fillérekkel. Dolgozott csak azért, hogy dolgozzék. Valami újon ébredt ösztön hajtotta munkára és jól esett neki, mikor keze, szeme, esze le volt kötve. Sokan tudják, hogy mi a munka valami nagy fájdalomban; de kevesen, hogy mi az a vétkes gondolatokkal háborgó léleknek. Ilona csábos képe még föl-fölkereste magányában a darócz ruhás komédiás-szeretőt. Arczának rózsái a boszú új meg új lángjaira gyujtották szivét a csábító ellen; fekete szemei nyugtalan, viharos éjjeleken új s töredékeiben is sötét terveket ébresztettek lelke fenekén. De reggel várták a munka asztala és szerszámai. Az igéző kép eltünt, elveszett az egymásután fűzött lapok ezrei közt; a vészes gondolatokat mintha szívéből szorította volna ki, mikor a kegyetlen könyvsajtót csavarta s nem egy-két nap mulva, de végre is eljött az idő, mely az irigy szenvedély lángját kioltotta s olyannak mutatta az egész emléket előtte, mint az a könnyű aranyfüst, melyet ujjai között tartogatott.

Egy öreg parasztember kosarakat szokott kötögetni mellette. A ki ránézett a kevés szavú, magába mélyedt, megtört rabra, a mint fűzfavesszeit nyeste, hajlította, fonta, bizony nem igen állhatta, hogy meg ne kérdezze, mikép jutott ide? Szürke haja régi paraszt divat szerint sok csomóba fonva hullott vállaira és olyan becsületes, istenfélő arcza volt, hogy békó helyett inkább zsoltár illett a kezébe. Volt is neki s vasárnap reggelenkint csöndesen eldudolgatta hol a «Mint a szép híves patakra» híres áriáját, hol a szentlélek úristent hivogatta magához keserves rabságába. A kifent bajszú káplán úrnak, ki minden második vasárnap ellátogatott a börtönbe, nem volt az öregnél jámborabb hallgatója; csak ráfüggesztette mélységes töredelemmel szemeit és ha kétannyi ideig tart a prédikáczió, (a tiszteletes úr rendesen nagyon röviden végzett, mintha csak itten szükség sem lenne az igékre) akkor is örömest elhallgatja. A munkában Mátyás volt a szomszédja, ki - valami különös és be nem vallott meghatottságból az ősz hajak szenvedése fölött - egyben-másban kezére járt az öregnek. Ha keze reszketett, befűzögette helyette a vesszőket s egyszer, hogy kitörte a hideg, fenn virrasztott mellette éjtszaka. Lassan-lassan kérdezősködés nélkül is kitudta tőle a történetét. Igazi paraszt-dráma ez. Most az egész vármegye ismeri Pántlikás Pannit, kit becsületes nevén Fodor Panninak hínak. Az leánya az öregnek. Bogárszeme hamisan tudott kacsintani s ha takaros kék viganójában tánczra perdült, vagy a kert alatt nótára gyujtott, csak úgy verekedtek utána a legények. Hanem a Panni csak félvállról beszélgetett a szegény ember gyerekével, mert neki úrfi szeretője volt. E miatt a bizonyos miatt aztán meg is botlott és egy kis batyút kötve a vállára, az éjtszakai csöndességben ott hagyta a falúját, melyben sem azelőtt, sem azóta olyan szép nótákat nem hallott senki, a milyeneket Panni magával vitt megkeseredett szívében. Az öreg Fodor nagy bújában elfelejtett tanácsot kérni az istentől. Akkor történt vele először életében. Egy sötét este fejszével várta meg az úrfit, a nótárus deák-fiát, és leütötte. Ez volt az eset, a miért vasra verték, fegyver között bekisérték Karámosra és elsentenciázták. De ez még nem

a történet vége. Fodor Fanninak - a mint másodmagával kikerült az ispotályból - mit volt mit tenni: a gyöngyéletre adta magát, úgy tartotta el a kis gyerekét. Pántlikás Panni lett belőle s majd elröpült a czifraságtól, mikor végigment az utczán. Magának a főbíró úrnak a lelke is számot ád majd róla a mennyekben! Az otthon maradtakra pedig pusztulás várakozott a gazda híján. Az élelmes zsidók és rabló szomszédok kapva kapnak az olyan megszomorodott háztájon. Az anyjuk meghalt és két neveletlen árvát hagyott koldusbotra, mert a házuk előtt megütötték a dobot és most az a két elhagyott csakúgy kuncsorog egyik irgalmas komától a másikhoz. De milyenek ezek az irgalmas komák! Volt, volt az öregnek miért az istenhez fohászkodni s Mátyás mindegyre jobban bámulta asztala mellől a szegény parasztembernek nagy, türedelmes szívét.

Egyszer esti szürkülettel épen készültek abbanhagyni a munkát, mikor a részeges porkoláb belökte szobájuk ajtaját s nagy röhögés közt tuszkolt be valakit. Egy félig parasztosan öltözött, jó termetű fehérszemély volt, fején egészen a szeméig lehuzott fekete kendővel, a ki huzódozva állt az ajtó előtt. Nem mert közeledni s csak lopva vetett befelé egy-két pillantást. A mint azonban ráismert a kosárkötő öregre, ki a nap bevégzett munkája fölött elgondolkodva üldögélt és föl sem tekintett a zajra, csöndesen megfordult és eltávozott. De a porkoláb csakhamar megjelent és elujságolta, hogy a Pántlikás Panni járt itt. Azt mondják, mióta a kicsinye meghalt, egészen megtért az istenhez és még a főbíró úr orra előtt is becsapta az ajtót. Most is abban járt itt, hogy ha valamiképen megbocsátana néki az apja és megengedné, hogy haza menjen, odavegye a házához a két testvérét és gondjukat viselje. Ezeket beszélte nagy vigyorgás, tántorgás és kulcscsörgetés közt a porkoláb. Másnap szerencsére vasárnap volt és az öreg Fodor kedvére kiénekelhette magát.

Hanem Panni nemsokára megint eljött és jobban összeszedte magát, mint első látogatása alkalmával. Szótlanul, lassú lépésekkel és lesütött fejjel közeledett vén apja felé. Régen látták egymást. Évek előtt volt egy szép nyári estén, hogy a kertbe kéredzett a lány. Akkor szökött meg. Azóta csak a rossz hirét hallotta, csak az istennek látogató kezét érezte általa. Most, hogy ismét szemtől-szembe állott vele, minden tagját elfogta a reszketés, öklét felemelte és úgy csapta mellbe a lányt, hogy az elszédült és leroskadt. Már ennek így kellett történnie, mert hiába, csak emberek vagyunk. Ezzel a súlyos csapással azonban végkép otthagyta az öreget a szívében lakó gonosz harag.

Sohasem volt nyughatatlanabb, mint azután egy pár napig, hogy büntetését kiállotta. Mintha csak valami szíve szerint óhajtott vendéget várt volna.

Nem hiába várt, mert Panni harmadszor is eljött. Az apja elfordult tőle, de meghallgatta, a mit itt annyi ember hallatára beszélt neki.

- Csak emelje rám édesapámuram megint a kezét! Megérdemlem és nem is panaszlom fel soha. A mennybeli isten értésemre adta, hogy hiába panaszolnék akármit, mert az én szavam nem hallatszik az égbe. Elvette a kicsinyemet, az én kis cselédemet, mert azt sem érdemeltem meg. Eszembe jutott, a mit az öreg tiszteletes úr prédikálni szokott, hogy: mikor valaki vesztébe indul, egy jelt ád néki az isten, hogy térjen meg. Hadd térjek meg, édesapámuram, hadd térjek meg! Ne fogadjon vissza leányának, csak azt engedje meg, hogy a kis árva, idegenbe jutott testvéreimnek a cselédjök legyek odahaza!

Az öreg sokáig mozdulatlan maradt. De végre mégis csak intett, hogy: legyen.

Az elbukott, szégyen sarában vándorolt leányból egyszerre kitört a sok elfojtott érzés.

- Az isten fizesse meg! Az isten fizesse meg! - zokogta és a boldogságnak ahhoz fogható képét, a mit ez a szegény, megtérni készülő teremtés megbocsátó atyja lábainál mutatott, hiába keresitek a gazdagok és a jók között, kik sohasem voltak kisértetben.

Mátyás hallotta és látta mindezt. Épen egy biblián dolgozott s a kié a szent könyv volt, bizonyára nem sejtette, hogy a tékozló fiú történetének egyik lapján minő drága gyöngy pihen. Egy könycsepp. Ha vasrács, bilincs és börtönfalak komor szomszédságában lehet boldogságról beszélni, úgy kisértetben vagyok, hogy boldognak mondjam azt a csöndes, csillagfényes éjtszakát, mely erre a napra következett. Mátyás azt álmodta, hogy sok-sok év mulva, melyek elfeledtetik a tévedéseket, de megőrzik az igazakat, a becsület útján fényes nappal visszajutott a templomutczai kis ház elé Dunaszögre. A mint halkan, dobogó szívvel belépett, egy kitárt karú öreget talált ott, egy becsületben megőszült aggastyánt, ki soha, de soha nem sejtette, hogy kedvencz gyermeke hol töltötte el életének öt sötét esztendejét. Mikor az álmodót fölébresztette a csöngetyű szava, mintha több, sokkal több sugár ragyogott volna a szomorú zugban, mint a mennyit életének akármelyik napja eddig küldött reá. A várnagy ment keresztül a börtönökön, egy jószívű kis kopasz ember, ki nem csúfságból hítta «gyerekeinek» a rabokat. Mátyás csöndesen odalépett hozzá és megkérdezte, hogy mihez szoktak kezdeni azok, a kik innen kikerülnek?

Aznap járta be az új követjelölt neve a vármegyeházát, és rikoltozták neki az első éljeneket odalenn az udvaron a hajdúk.

- Hadd éljen hát, - suttogta a zajra magában egy régi rab. - Én elvégeztem vele számadásomat.

XXIII. FEJEZET.
A komák.

Ezeknek a sokaknak szomorú, sokaknak gyötrelmes, sokaknak üres világon van egy szent zúg; az ártatlanságnak, a szeretetnek, a reménynek egy zúga. Egy zúg, hol a földi nagyság nem ér többet egy fölcziczomázott bábunál, a tömjén illata nem kábít, az arany csak játékszer és a napkeleti királyok csak játszótársak; hol ismeretlenek a viharok s míg a menekülő szív remegve fut át kincseivel a lybiai sivatagon, a kisded nyugton alszik, hol nem csábító a dicsőségnek hervasztó mámora és nem félelmes a halál árnyéka. Egy zúg, melynek küszöbén levettetnek a bűn sarúi s ártatlanság és szeretet által megigazulnak a belépők. Egy zúg, melynek zsupfedele alatt hajdan égi mosoly fogadta a fejedelmeket és égi kezek simogatták a jászol szelíd állatait. Egy zúg a menyországból. Ez a zúg a gyermekek világa.

Ilyen zúg most a kálozdi parknak az a vidám sarka, melyben a sűrűn felállított üveggolyók torzító ragyogása elhomályosodik egy gyermekarcz fénye mellett; a rózsák hivalkodó mosolya elhalaványodik egy gyermek tekintetének derűje mellett, és a madarak víg csicsergése elcsitul egy gyermekajk kaczagása mellett. A kastély öröme, a kis Béla játszik ott, egy göndör barna fürtű, csillogó szemű, piros arczú, élettől duzzadó fiucska. A mint nádparipáján összevissza nyargalászik a fű- és virágágyakon, hátracsapja papirosból készült generális-csákóját, mely mellé Sára asszony, a baromfi-udvar uralkodója, pompás kakastollat tűzött; piros fakardjával az egyik pillanatban irtó háborút visel az őszirózsák ellen, majd a másikban odatelepszik az elejtett ellenségek mellé és ügyetlen, apró kezeivel összekötözgeti; a kis katonának és a bokrétakötőnek szép, nagy szemeiben hol anyja szenvedélye ragyog, hol atyja borús mélázása tükrözik. Az a szenvedély természetesen csak annyi, hogy Ferkót, a tömzsi parasztgyereket, mikor élelmes ujjakkal egy-egy czinkatonát a ködmön-zsebbe masiroztat, jól elkardlapozza s hogy ellenségeinek, az őszirózsáknak bármi keserves könyörgését is hallatlanul bocsátja el füle mellett; az a méla ború pedig nem több, mint egy kicsi kis bárányfelhő, mely tiszta fehéren, könnyedén, valami néma hattyúhoz hasonlatosan úszik végig az égnek nagy kékségén s nem tudni honnan jő, és azt sem, hogy hova megy. A boldog kis gyermek körül minden örül és mosolyog. A piros virágú büszke leanderek, a sötétzöld lombjaikba rejtőző fehér jázminok s a fűből kitekintgető kék ibolyák egyforma örömmel küldik hozzá illatukat, míg a jó öreg nap aranyos szőnyeget terít lába alá s a madarak víg fütytyel csapnak el feje fölött. Még a kert végén a kripta szomorú falai és rozsdás vasajtaja is ragyognak, mintha megszánták volna ez ártatlan kisdedet és titkolni akarnák előle azt a sötét napot, melyet a jövő egyedül igér mindnyájunknak bizonyosan.

Ebben a derüs képben mégis volt egy árnyék. Egyetlenegy, de mély árnyék. A kis gyermek vén játszótársának, a mentornak ránczos, sárga arczán, mig a vadgesztenyefa illatos levelei alatt elgondolkodva szítta pipáját. Nem azokból a futó árnyakból való, melyek a lélek röpke hangulatainak szárnyán jönnek-mennek; hanem azokból, melyek elszakíthatatlan fátyol gyanánt borulnak a homlokon, a néma aggodalom, a titkolt reménytelenség és titkolhatatlan rettegés redői fölé. Istók csöndesen pipázgatott a fapadon és játszott a gyermekkel. A füstkarikákat fujta egymásután és öreg szemeivel gyorsan hunyorgatva nézte a füst oszló ködét, a mint elborította a fényes kastély tündöklő falait, a végesi halmok zöld képeit, a mező sárga szőnyegét és a sirbolt kicsiny szent épületét. Nézte s mig előtte kaczagva játszott a kis Béla, a névtelen filozóf vén szivét, mely hosszú esztendők óta hiven és reményekkel teli dobogott ennek a laknak s ezeknek a földeknek uraiért és jövendőjükért, névtelen fájdalmak szorongatták. Mintha minden, minden füstbe oszlanék előtte s szorongásában hiába gondolta meg egymásután titkos számadásainak végét és a meggondolandókat mind. Borongó tekintete eltévedt a kis falusi temető ákáczai és esőmosta fejfái közé arra a helyre, melyet annak az

egyetlen nagy platánfának hüvös árnyékában magának kiszemelt; de most már az isten tudja, hova fogja vetni sorsa, ha itt minden füstbe megy, és kicsoda pihen majd meg abban a zúgban, melynek első foglalói az ő csöndes, magányos gondolatai voltak.

- Nem tudom, - sóhajtotta magában, nem - háladatlanság-e tőlem, hogy mikor az árviz őket fenyegeti, én még arra a szegény ördögre gondolok, kit Pallér Istvánnak hivnak! Erről bizonyosan nem álmodtál, szegény öreg, kit sirodban is mélyen tisztelt barátomnak tartalak és szivemből kivánom, hogy nagy altodban se álmodjál sohasem! Mert bizonyosan neheztelő szemekkel fogadnál odafenn, elfeledkeznél minden hűséges szolgálatomról a jusban, a theologiában s a klasszikusokban, és hirtelen természeteddel meg sem hallgatnád mentségemet, ha tudnád, hogy hires familiád gyász-pusztulása onnan kezdődik, mikor egy vér szerint való atyámfia, egy Pallérossi Pallér leány abba nagylelküen befogadtatott. Talán bővebben is el kellett volna a boldogult Kálozdy Ádámné tisztes képe előtt ama gyönyörü alkalommal magyaráznom neki a takarékosság fényes erényét. Mert ennek van leginkább hijával. Igen, nem vonakodom bevallani magam előtt, a rokonság daczára sem vonakodom, hogy mindaz, a mit én valaha segítettem ebben a kastélyban, nem ér annyit, a mennyit ő rontott. És ha ezeket meggondolom - bár ősi nevemet semmi okom szégyenleni - szeretném, ha valami más néven hívnának, mikor az öreggel találkozni fogok.

Kétségkívül, még soká borongott volna így a mentor, ha a kis vitéz oda nem nyargal hozzá paripáján és meg nem kérdi, hogy mikép megy az a vers, a mit tegnap este tanultak? Istóknak ugyanis vénségére sok sok névtelen hivatala mellett még egy egész sereget kellett megroskadt vállaira venni. Ő volt a mindig győztes vezérnek törzskari főnöke, kinek a hadi terveket ki kellett dolgoznia; fegyvergyárosa, ki kardjait kiélesítette és dárdákat vagdosott neki a fákról; markotányosa, kinek feneketlen zsebjeiben az éhes hadfi ritkán kutatott hiába s ölében gyakran aludta ki a hadviselés fáradalmait; sőt még néha-néha paripája is, kinek öreg térdein a kis katona vigan vágtatott a csaták zajába. Bár nem ismerem részleteiben a hadtörténetet, bátran ki merem mondani, hogy minde különböző tiszteknek egyike sem volt soha nagyobb buzgalommal, odaadással és szeretettel betöltve, mint Pallérossi Pallér István által.

Most is, úgy látszik, utóbbi minőségében akarta igénybe venni Béla urfi, mert kipirult arczával nagy hirtelenséggel ugrott az ölébe és követelte a verset.

- A verset, kis fiam? - mondá a mentor, pipa-csutoráját szája másik végébe fogva, miközben szeretetteljes, szürke szemeibe hirtelen odalopózott az a gyöngéd mosoly, melyet nagy bánata sem tudott soha visszatartani, ahányszor ezt a kis gyermeket látta. - Nohát:

Egy, kettő, három, négy.
Kicsiny fiam, hova mégy?

A gyermek tapsolva, kaczagva, éles, csengő hangján kiáltotta a feleletet:

- Tudom már, tudom már.

Paripámra fölkapok.
Katonának fölcsapok,
Soha meg nem szaladok.

A paripa, melyre valósággal fel is kapott, oly gyöngédeden hintázta a kis rekrutát, a hogy csak egy kifáradt, vén harczi lónak megviselt, éles, öreg csontjaitól telik. Sőt a mesebeli táltosok módjára, kik időről időre okos és elszánt beszédet szoktak folytatni szeretett lovagjokkal, még meg is szólalt:

- Ne csapj föl katonának, ne menj te háboruba, kis gazdám! Maradj inkább itthon. Gondold meg, hogy akkor a Bébé árván marad.

Az elhatározott ujoncz nem sokat látszott gondolni a kis ezüst csengős báránykával, mely a kerítés mellett bégetve legelészett.

- Majd a Ferkó gondját viseli, - mondá.

- Aztán meg, igaz, hát az a tömzsi! A Ferkót is itt kell hagynod, a ki bodzafából sipot tud csinálni.

- Hát itt hagyom. Elég katonámat ellopta már. Gyí fakó!

- Az édes apát is itt hagyod? Azt már mégis csak ne hagyjuk itt, kis gazdám. Nincs itt nekünk semmi bajunk, mit keresnénk másutt?

A kis lovas egyszerre fölvetette nagy, fényes szemeit a mentorra, a gyermekeknek azzal a hirtelen megütődésével, mely minden akadályra meglepi őket, de sohasem jelent csüggedést. A habozás csak rövid pillanatokig tart; a vigasztalás rögtön helyt terem. A vagdalkozó kis kezek leestek és a szegény, sokat hajszolt táltos egy perczig osztozhatott a nádparipa boldog pihenésében, mely egy törpe fenyő lábánál nyujtódzott. A gyermek egy kis szünet után s halkan válaszolt:

- Az édes apa... azt nem hagyom itt. De az se hagyja a kis fiát. Eljön vele.

- De hátha nem megy?

- De bizony eljön.

Mintha csak e halaszthatatlan fontosságu kérdés hozta volna, Béla a fenyőligetből kivezető uton megjelent. Nem hiába örök és vigasztalan árnyak közül jött, arczán bús, nehéz felhőket hozott s a tündöklő nap egypár ezüst szálat ragyogtatott fején. Nehány rövid esztendő évtizedek munkáját végezte ez ifju férfin, kinek fiatalsága tán még gyermekkorával együtt szökött meg tőle. Megvénült, elnehézkesedett. Arczának üde, életteljes szine oda már; sárga, hervadt és redős volt az s csupán azt a rokonszenves vonást nem vesztette el, melylyel a felső biró látszik tanuságot tenni a világ előtt, hogy: nem minden az, a mit ti láttok és tudtok, mert én ismerek azonkivül még egy nemes szikrát ennek az embernek szivében és nyilvánvalóvá teszem azt előttetek.

Kis fia eléje szaladt, és ölelte, csókolta azzal a kedves, mohó, telhetetlen hizelkedéssel, melylyel a gyermekek legelső választottjukat el szokták árasztani; azzal a magukról megfeledkező odaadással, melyben a világ egyetlenegy élő lényével szemközt önkénytelen lemondanak közmondásos jellemvonásukról, az önzésről. Van, minden gyermeknek van ilyen választottja, legtöbbnyire anyja vagy egy kis játszótárs, kinek első mosolyáról vagy utolsó pillatásáról, melyet halálos ágyának párnái közül ő rá vetett, soha, de sohasem feledkezik meg s örök fényben kiséri az világi vándorlásában életének legelső, tarka emlékeiből, melyeket régesrégen homályba borított a távol. A kis Béla atyját szerette így; attól tudakolta, hogy: ha katonának menne is, ugy-e sohasem hagyná el a fiát?

Ha tekintettek valaha szemek gyöngéden gyermekarczra, ugy Béla szemei bizonyára végtelen szeretettel nyugodtak gyermekén, kit karjai közt tartott. De mind-e gyöngédség, mind-e szeretet nem annyira elüzni, mint inkább felébreszteni látszott tekintetén egy bus szemrehányást, melyben nagyon kevés remény volt s melyet ebben a perczben alig értett volna más, mint a mentor, ki nemcsak azokat a hosszu, vigasztalan számadásokat, hanem szivét is ismerte.

- Hátha nem mennék el, kis fiam? - mondá Béla, odaülve Istók mellé a vadgesztenyefa alá s térdei közé vonva a szemeivel, ajkával, karjaival rajta csüngő gyermeket.

A fiucska egy kissé elvörösödött a váratlan feleletre s szomoruan dobálva szerteszét a lekaszabolt őszirózsákat, rövid idő mulva akadozó és suttogó hangon válaszolt:

- Akkor... akkor én sem leszek katona.

- Pedig ott szép, arany-sujtásos ruhát, tollas csákót és sarkantyus csizmát kapnál ám, - biztatta apja.

De a gyermek odahuzódott ölébe és megmaradt szavánál.

- Igazi paripát adnának alád és kedvedre nyargalhatnál rajta, mint a Ferkó huszár-bátyja, a ki husvétkor fölvett a nyeregbe maga mellé. Emlékszel rá?

- Nem, nem, nem leszek, - mondá komoran a fiu, kire nézve a játék tulajdonképen a világ legkomolyabb dolga volt, és mintegy védekezve fogta át atyja térdeit.

- Aztán meg...

Hiába, mindhiába! A gyermek Béla ölébe rejté kitüzesedett arczát, hogy megszabaduljon a kisértések csábító képeitől, melyek attól akarják elválasztani, a ki legdrágább a világon az ő kicsiny szivének. És a szeretetnek bátor, hősies lemondásával hangoztatja:

- Nem megyek, nem hagylak itt.

Atyja hosszan, hosszan tartja karjai között és nem veszi észre, hogy Istók előbb csak csöndesen félrefordul tőlük, azután lassu, nesztelen lépésekkel odább áll. Alig veszi észre azt a czimeres, fényes hintót is, mely nagy robajjal hajtat végig a kert alatt vezető uton. Pörge kalapos, libériás kocsis hajtotta a szürkéket s az az alacsony, gavalléros ur, a ki benn ült a hintóban, térdeire támasztott kezekkel úgy tekintgetett itt körül, mint a gazda szokott a tulajdon földén, magában birálgatva a vetést, a buzakereszteket, a szénakazlakat, a napszámosokat, a kastélyt, még a kriptát is. Hazafi volt, a vármegye régi bankárja és az ország egyik uj nemese, kinek apja csak egy nyaláb el nem kelt nyulbőrt hagyott neki örökségbe, maga beleült a Péterfi grófok ősi birtokába, fiai bele fognak ülni még sok sok régi birtokba és unokái talán már nem is találnak maguk körül semmit, a miben már benne nem ülnek. Akkor majd aztán azok kezdenek el kártyázni.

A porfelleg eloszlott az uton s eltünt a hintó, melynek élelmes gazdája nem sokat gondolt vele, hogy nyájas köszöngetése viszonzatlan maradt. Béla ezekben a perczekben egészen kis gyermekéé volt, azé az apró jószágé, ki megváltóul küldetett két ifju lélek sivár és örömtelen életének s egy vén család fenyegetett történetének folyamába. De későn küldetett, mint az a szent férfiu, ki sem bölcsességével, sem ártatlanságával, sem vitézségével nem vala képes feltámasztani az örök város régi erkölcseit, melyek a féküket vesztett szenvedélyek mámorába fultak.

Mi változást idézett elő Béla életében a gyermek, kinek születése velőkig megrázta őt? Egy sebes vizü patakot láttam egyszer. Zajló árja gyorsan ragadott egy faágat, melyet az erdőn valami vihar tört le törzséről és hajított bele. A patak medréből egy vizi liliom karcsu levelei sárgás-fehér, most fakadó bimbót emeltek föl, mely egy pillanatra megállította az ágat. A viz sebesen gyürüzött körülöttük s a feltartott ág, megtépett lombjával befödve a bimbót, küzdött ellene, a meddig tudott. De az ár uj meg uj rohanással ostromolta s elszakítván a parttól, melybe fogózni akart, az ágat, lombot és letört bimbót magával ragadta...

A vészes szenvedélyeknek amaz örvénylő árjában, mely Bélát ifju korának egy sötét és szerencsétlen napja óta ragadta magával, - ott is fakadt egy kis bimbó megállítani őt. Míg nejének egy addig ismeretlen tekintete a boldogság reményével biztatta, lelkének jobb felére büszkén s mintegy megigazultan térdelt a bölcső mellett. A szeretetnek az a megfoghatatlan, inkább csak sejtett fénye, mely bizonyos pillanatokban époly titokteljesen üt meg bennünket, mint a halál árnyéka, visszaüzte lelke mélyére a szenvedélyeket, melyek rabjokká tették. De a lánczok, melyek észrevétlenül gyürüznek áldozataik körül mind sürübben, mignem elsorvadnak azok, már erősebbek voltak, semhogy Béla kezei eltéphették volna. Mint a test forró

láza a gyönge alkatuakat hagyja el legnehezebben, úgy a léleknek amaz égő kórjai legmakacsabban kapaszkodnak a gyönge szivekbe. Az övé pedig gyönge sziv volt, mely bajaiban, szenvedései közt sohasem hítt orvost, hanem engedte harapózni, egyre tovább harapózni a kóranyagot. Az első napok az öröm meggondolatlan elragadtatásában teltek. A fiatal apa kidobatta ágya fölül a Vénus-képet, mely multja egy bűnös gerjedelmének emlékét őrizte; elzárkózott a sürün érkező czimborák elől, kik számon kérni jöttek, hogy miért zavarta meg a vadászmulatságot; bezáratta a kártyaszobát és azt hitte, hogy új életet fog kezdeni. Felhívatta az öreg papot, hogy alapítványt tesz szegény családok gyámolítására, melyeket a családfő korhelysége indít pusztulásnak. De pénzes ládája üres volt s a nemes alapítvány is kölcsön pénzből került. Ez elszomorította és gondolkodóba ejtette. Borongani kezdett s rövid napok alatt át kellett látnia, hogy tulajdonképen börtönben van, melyből csak kétségbeesett eszközökkel lehet szabadulása. Vig napjaiban sohasem látogatta meg a bukás kisértete; most mindig ott találta gyermekének bölcseje mellett és vasmarkának kegyetlen szorítását érezte torka körül. Azon a ponton volt, a hol a gazda számítása, takarékoskodása, önmegtagadása, mind homokba való irás, mikor a biborban ragyogó nyugoti ég már a következő reggelre jelenti az elmaradhatatlan vihart. Mit tegyen, mihez folyamodjék, minő isten csodájától várjon menedéket? A magánynak sok kinos órájában hosszu heteken keresztül gyötörték e felelet nélkül való kérdések szivét, melyet egy uj csalódás is uj keservvel töltött meg. Ilona ép úgy kelt föl betegágyából, mint hajdan: ép annyi türelmetlenséggel, szenvedélyességgel, gyöngédtelenséggel és szeretetlenséggel iránta; az az egy pillanat, mely minden jót igért, eltünt az élet beváltatlan reményeinek végtelenségében s mikor a gyöngélkedő szép asszony, bágyadtan dülve karszékébe, kaczéran próbálgatta pongyola-főkötőit tükre előtt, már messze, igen messze volt. A mint végig tekintett Béla a jövendőn, csak egyetlenegy szomoru reménye maradt: a kártya, hogy visszanyerje most fia számára mindazt, a minek őrá nézve már nem volt értéke s a mit elvesztegetett. Legalább ezzel csalta magát, ezzel szépítette szenvedélyét azon a napon, melyen ujra a mulatók asztalához ült, hova elsőben a szenvedés kergette s most már kioltha tatlan szenvedély csábította. Ugyanazon a napon történt ez, melynek reggelén neje durván bánt Istókkal, ki hosszu és alázatos kerülők után szóba hozta, hogy a három hátas ló közül kettőért a Venyige-zsidó jó pénzt ajánl. De mintha a bornak keserübb lett volna az ize, mint annakelőtte! Bélának nem volt nyugta az ujra fölnyittatott kártyázó szobában, a víg czimborák lármás társaságában. Fölkelt és csöndesen átszökött kis fiához. A gyermek aludt és diszesen faragott bölcsejében, aranyozott kárpitok homályos csillanásai s drága függönyök lágy suttogása közt bizonyára nem álmodott rongyokról és száraz kenyérről. Béla lehajolt hozzá, megcsókolta és a szeretet kétségbeesett erejével ragadta meg a gondolatot, hogy e nyugton alvó kisded számára nyerjen vissza mindent, a mit hihetetlen gyorsasággal eltékozolt: az ősi kastélyt és ősi földeket. S ment vissza a mulatók közé. A változás, mit a gyermek hozott életébe, mindössze annyi volt, hogy a szive mélyén nyugvó nemes hullámokat fölverte és összekeverte a salakkal.

Senki sem mondhatja, de nem is mondta senki s én sem merem mondani, hogy nem szerette igazán a kicsinyt. Ellenkezőleg. Soha égőbb ragaszkodással, kétségbeesettebb gyönyörüséggel nem ringatta karjain apa gyermekét, mint ő. Soha, mióta a hideg és könyörtelen hullámok összeborultak a fölött a szerencsétlen sziv fölött, mely utána szakadt meg, távolról sem szeretett senkit úgy, mint e kis vendéget. De talán nem is szeretett senkit mást. A mi jó, gyöngéd, meleg és nemes volt szivében; a mit az élet viharai között megőrzött azokból az órákból, melyeket éhezve és dideregve virrasztott át régi kis viskójukban anyja halálos ágya mellett: az mind, mind gyermekeé volt. És a gyermek öntudatlanul is érezte ezt s fejlődő érzéseinek legteljesebb, legdrágább virágával szegény atyja felé fordult. Mikor vendégekkel volt tele a kastély s anyja idegesen csókolta, hevesen ölelte és türelmetlenül altatta, a kicsike mindig atyja ölébe kivánkozott, kinek nem volt mulatsága - lett legyen ez bármily szilaj - melyet gyermeke kedveért rögtön félbe ne szakított volna. Sohasem számlálta az éj borulatával sötétedő és

hajnal szürkületével derülő órákat, melyeket egy kicsiny betegágy mellett töltött. Fiatal képzelete uj erőre gyult és végeérhetetlen mesélgetésében fáradság nélkül járta meg az óperenciákat s emelkedett fel a csillagok világáig. Bélácska csak az ő ölében érezte igazán jól magát, mikor a szeretetteljes sötét szemekbe mosolyt csalt. Hozzá kivánkozott anyja karjaiból, lábainál a szőnyegen órákig eljátszott, mig az ő nehéz pillái az átkorhelykedett éjtszakák adóját fizették, s mikor fölnyitotta szemeit, rendesen térdeit álölelve találta a gyermeket, ki nesztelen csöndben, mozdulatlanul várta ébredését s kaczagva kivánt jó reggelt neki. A kis fiu a világon mindenkivel szemközt azt a heves, makacs, korláttalan természetet mutatta, melyet anyjától örökölt; hogy atyjának gyöngédebb, melegebb, szeretőbb lényéből is volt benne valami, arról - a hálának kimagyarázhatatlan törvényénél fogva - csupán csak Bélának volt alkalma meggyőződni. Volt valami mélyen megindító e benső, széttéphetetlen ragaszkodásban e két sziv között; valami, a mi azt sejtette, hogy ez a kicsi jószág anyjának tétova járó gondjaiért keres magának kárpótlást, ez a megtört ifju ember pedig mindazokért az örömökért, melyek a boldogoknak osztályrészül jutnak. Ilona csak pillanatokig tudott fiáé lenni; (akkor aztán ölelte és csókolta oly mohón, hogy majd megfult és piczi vállain foltok maradtak!) A hódoló udvar, melyet még egyre fejlő szépsége csábított körébe, minduntalan elhivta s ha Béla szeliden figyelmeztette egyre-másra, oly szemrehányásokkal válaszolt, melyekre férje nem tudott mit felelni. A két év, a szerencsétlen két év, mely igy folyt el, csak mind borusabbá tette az eget fölöttük, mind zajlóbbá az örvényt lábaik alatt. Béla vesztett, sülyedt, bukásába rohant. De minél több felhő verődött össze arczán, annál ragyogóbb verőfény várta kis fia szemeiben. A szerencsének végzetes hajszája, melybe keveredett, mindig nyugtalanabb, mindig reménytelenebb, mindig kétségbeesettebb lett, mikor egy reggel a kálozdi faluházán kitüzték a nagy nemzeti szinü zászlót, melyre ez volt irva: «Éljen Kálozdy Béla követjelöltünk!» s a mely uj életet látszott jelenteni.

Mátéfi Rudi hozta meg az első hirt a vármegyének görhes, meghajszolt, megizzasztott lovain. A porfelleg, melyet fölvertek, mindjárt azután emelkedett a végesi szőllők alatt, hogy Hazafinak hivalkodó fogata eltünt a túlsó oldalon. A szegény irnoknak örömben uszó arcza egészen ki volt hevülve s ezek a vén, százados fák körülötte bizonyára soha nem láttak ragyogóbb kék mellényt annál, mely alatt az ő szivét dobogtatta a család dicsősége. Béla elhalványodva kapta meg a hirnök kezét s az érzelmeknek és gondolatoknak reszkettető árja rohanta meg egyszerre lelkét. Az a megragadott kéz rá nézve a szalmaszál volt már, melyet a legeslegutolsó órában pillantott meg a komor vizeknek elnyeléssel fenyegető, végetlen áradatán. Utána kapott. A pir lassan-lassan kezdte visszafoglalni sápadt arczát, míg tekintete hosszan és mereven a jó hirt hozó koldus-atyafira volt szegezve, ki nyugtalanul izgett-mozgott és észrevehető volt, hogy mindenkinek fülébe szeretné kiabálni ujságát. A gyermek tágra nyitott, értetlen szemekkel bámult hol egyikükre, hol másikukra, mig megunván a csöndet, elpártolt nádparipájához s ujra kezdte az irtó hadjáratot a virágok ellen.

Így álltak ott némán egy darab ideig s észre sem vették a mögöttük közelgő könnyű lépéseket mindaddig, mig Ilona sugár alakja előttük nem állt s vizsga tekintettel méregetni nem kezdé zavarukat. Ez a szép asszony, úgy látszik, minden tavasznak, mely felette elröpül, magánál tartja pompáját s a hervasztó ősz elől minden báját sikerül megmentenie. Semmivel sem kevésbbé szép ma, mint akármikor; csak arczának hajdan oly biztos erélye mintha helyet engedett volna valami habozó, révedező, elégedetlen nyugtalanságnak. Olyan volt, mint a császárkorona fenséges virága, mely egy fa árnyában nyilik s a lombokon keresztül-szürődő verőfény az árnynyal vegyest játszik, mozog, reszket, tündöklik a pompás, égő, aranyos szirmok felett.

- Hozta isten, Rudi! - nyujtá finom kezét az érkezett elé, kivel szemben mindig bizonyos leereszkedést s ennélfogva fensőséget szokott mutatni, mely olykor-olykor az ízlés határaival sem törődött. - Jó reggelt. Úgy látom, valami kellemetlen hírt hozott. Az ilyenekkel, tudja, jobb megvárni az estét: akkor legalább senkinek nem rontjuk el a napját velük.

Rudi szemei vidám mosolyra csillantak s közbe akart vágni mentegetőző felvilágosításával. De már akkor Ilona férjéhez fordult s mintha magára nézve csakugyan egész komolyan estére akarná hagyatni a rossz ujságot, hirtelen így folytatta:

- Nem is képzeli, Béla, miért keresem fel ily sietve! Gondolja csak, a szegény Szultánnak valami baja támadt az éjjel. Nem akar fölkelni az alomról, hozzá sem nyul az abrakhoz és olyan bús szemeket vetett rám, mint egy beteg galamb. Ön mégis talán jobban ért hozzá nálam; megnézhetné, hogy nem lenne-e szükséges orvosért küldeni be Karámosra. Mert erre a Kurzra a kutyámat sem bíznám.

De Béla merengő tekintete a messze halmokon járt s úgy tetszett neki, mintha csak álmában hallaná, a mit neje beszélt.

- Hallotta? - kérdé tőle hangosabban s a neheztelésnek egy kis árnyalatával a paripájáért aggódó asszony.

- Hallottam, Ilona, - felelt szórakozottan a kérdett. - Intézkedjék úgy, a mint jónak látja. Rudi igen fontos hírt hozott s épen nem kellemetlent.

A nő kiváncsian vetette szemeit az izgő-mozgó fiatal emberre, ki már-már azt hitte, hogy meg van váltva és beszélhet kedve szerint. Nem is választotta el már egyéb túláradó szívének kiönthetésétől egypár rövid, futólagos kérdésnél, melyet Ilona intézett hozzá.

- Fontos hírt? Nem tudom elképzelni, mi lehet. Talán az ivándi versenyre vonatkozik? De ne tartsa hát ilyen soká zár alatt kincsét, barátom. Hisz különben épen nem panaszkodhatom, hogy valami nagyon sok mondani valója lenne. Kapjon rajta, ha van valami.

No végre, hála istennek, beszélhet. Dehogy is tartja zár alatt; dehogy tartja.

- Nem az ivándi futtatás, kedves sógorasszony. Egészen más, hatalmasabb verseny, melyben családunkra új diadal várakozik. Móricz bátyánk lemondott a követségről s már talán vissza is bújt a barlangjába. Új választás lesz a karámosi kerületben s odabenn a vármegye urai egy akarattal Bélát kiáltották ki jelöltnek. Nekem nem sok szavam volt bele, (az irígység most sem engedte még följebb vinnem kancelistaságnál!) de higyjék meg, majd kiugrottam bőrömből örömömben, mikor Vincze bácsi elharsantotta a jelszót. Hiába, csak én is tartok valamit a családra!

A szép asszony a meglepetésnek egy gyönge, urias felkiáltásával fogadta a hírt. Mintha csakugyan az ivándi futtatásról lenne szó.

- Lehetetlen! No Béla, végre megnyílik a maga pályája is. Nem lehet több panasza a sors ellen. És van valami valószinüség megválasztásában?

- Hogy van-e? - kiáltotta az elragadtatott hirnök s hirtelen hátravetette atilláját, hogy családi büszkeségtől dagadó keblén egész terjedelmében ragyogtathassa a kék mellényt. - Úgy állunk, mint tizhez a száz. Az a félszemüveges Péterfi gróf bizonyosan fellép, mert régen áhítozik már a követségre. De arra nem voksol más, mint a kit bottal hajthat oda. Semmi népszerüsége: nagyon ángolos. A jó név csak mindig jó név marad s már itt a mi vármegyénken egy Kálozdyval szemközt maga Grassalkovich herczeg is a rövidebbet huzná. Aztán még hozzá ő! Nem felejtette ám még el a nép, hogy a nagy szárazságkor ki adott életet neki!

- Ez mégis derék, hogy ide gondoltak, - mosolygott Ilona azzal az öntudattal, hogy ez a kegyes mosoly bőves bőven megfizeti a szegény irnok minden lelkesedését. - Nyujtsa a kezét, Béla, és fogadja üdvözletemet. Lássa, a sors is az én részemen van s úgy intézi a dolgot, hogy kénytelenek legyünk Pestre költözni.

Erre aztán csöndes, jókedvű dudolással befelé indult. Egy pár lépésnyiről még visszafordult és emlékezetébe hozta férjének szíve nagy aggodalmát.

- Bocsásson meg, hogy országos gondjai közt figyelmeztetem, ne feledkezzék meg végkép a szegény Szultánról. Néhány perczet szentelhetne neki.

Rudinak vissza kellett sietnie a városba, mert ő ragyogó mellénye, fontos küldetése és családi önérzete ellenére is csak bizonytalan helyzetű vármegyei kanczelista volt, ki némi szorongással gyanakodott, hogy a pecsovics-hírben álló alispán nem igen nézi jó szemmel kortesutazását.

Béla magára maradt. A kis fiú víg nevetése már messziről, a fenyvesből hangzott ide hozzá. Sokáig sétált föl s alá a kert útain és szomorú szeme gyönyörködött a derült, tiszta napban. Meg-megállt a gyermek játékai fölött, ki homokból várat épített, melyet az alattomos szeleknek könnyű volt megostromolni és porba dönteni. Megütötte füleit az ebédvivő parasztasszonyok éneke, kik üres fazekaikkal visszatérőben voltak a mezőről. Egy szegény vándorló legény hangos füttyszó mellett telepedett tarisznyájával a kert alatti árokba és vígan tekintgetett szét a verőfényes vidéken, melyen útja átvezeté. Kósza figyelmét minden apró kép, minden fölcsendülő hang magára vonta, mint ezt nagy meglepetések után, terveink zavarában ép oly gyakran tapasztalhatjuk, a mennyiszer a teljes fogékonytalanságot a tarka jelenetek iránt. Béla képzelete - mint az árnyas fészkéből megriasztott fürj - ugrált, szökött, röpdösött rögről rögre a kalászos mező aranyos hullámai közt.

Egyszerre megszólalt a falu kis harangja. Puliszkánéra szólt, egy félig süket, félig vak, félig sánta vén asszonyra, ki tavaly volt kilenczven esztendős. Már régen botra támaszkodva járt, kihullott minden haja, elszállott minden öröme és Béla kegyelemkenyerén élt. Lóti-futi szolgáló korában került a kastélyba; jól emlékezett az öreg grófnéra: soha azéhoz fogható drágalátos selyemszoknyák nem suhogtak itt a levegőben, soha olyan fehér kezeket nem csókolt. Megfakult, régi-régi tulipános ládája fenekén, a sok-sok kaczat között végesvégig megőrizte azt a piros keszkenőt, melylyel lakodalma éjjelén bekötötték a fejét, melynek akkor olyan hosszú hollófekete hajékessége volt, hogy négy soros kontyba tudta csavarni. Az a keszkenő még a grófnétól került. És öreg szívének fenekén, hosszú élete együgyü emlékeinek lomja közt is őrizgetett valamit azokból a napokból: mélységes hálát az uraságok iránt, kik fiatal, deli, jó dolgos urát megszabadították a katonaságtól. Pedig akkor nehezen ment, mert úgy beszélték, hogy a császárnak háboruja van a francziákkal és a Suta-árvák kenyérkeresője, a kit megfogtak, nem is jött többé haza sohasem. A vén asszony hosszan el tudta mondani ezt a történetet, és sokszor leselkedett utána, hol egyik, hol másik saroknál, ha valahogyan el tudná kapni Bélának vagy Ilonának a kezét, kikre e jámbor lélek hálája örökségben jutott a kastélylyal. A leánya Bogádra ment férjhez, s mikor már nehéz volt neki a szolgálat, hitták is eleget, hogy költözködjék hozzájuk, de neki úgy tetszett, mintha idegen temetőben sokkal hidegebb lenne a föld annál, mely ura mellett itt várakozik reá. Itt őszült meg és aggott el, mígnem halott-öltöztető, temetéseken siránkozó, sírja szélén botorkáló anyókává lett. Béla rendelt neki egy kis zúgot valamelyik béres-házban, gondoskodott róla tehetetlenségének napjaiban és valóságos bálványa lett az öregnek. Csöndesen folytak volna napjai, ha Ilona egyszer jó kedvében két tyukkal meg nem ajándékozza. Ennek a két vén állatnak szentelte életének végső gondjait; tojásaikat összegyüjtögette, besántikált botjával Karámosra, összelökdöstette magát a kofákkal és várta türelmesen a vevőket tojásaira. Azzal az egy pár fillérrel, a mit árult, huszszor-huszonötször eltipegett az esztergályos sátra előtt, míg kiválasztotta magának a legpirosabb fakardot vagy a legharsányabban rikoltozó trombitát, egy jó óráig elalkudott rájuk és csillogó szemekkel totyogott velük hazafelé. Itthon aztán a kertben megleste a kis Bélát, mikor magát kapta, reszkető kezeivel felkötötte neki a rikító szerszámokat és meghagyta, hogy megmondja ám odabenn: ezt meg ezt az öreg Puliszkáné vette azért a jó meleg levesért, vagy azért a viselt ködmenért, a mit a minap juttattak neki, mikor a hideg rázta és azt gondolta, hogy meghal. Erre aztán megnyugodva tipegett kamarája felé, hogy ilyen apró szives fogáskák majd csak nem engedik tőle elfordulni az uraság jóvoltát, a meddig a

fölséges istennek az ő vándorlásában gyönyörködnie tetszik. Hanem egy alkalommal vesztére ment be tojásaival. A mint a piaczon üldögél, megpillantja szép unokáját, a Fodor Panni leányt Bogádról. Olyan czifra volt, hogy majd elröpült a pántlikától és még ki is volt festve az orczája. Oda kiáltott rá, hogy: - Állj meg egy szóra, Panni; milyen sorsba jutottál? Hanem a szép leány elfordította a pirosítós képét, mintha nem vette volna észre és eltünt a hetivásáros kocsik között. Az öreg tudta, hányat ütött az óra; de nem tudta maga sem, hogyan került haza Kálozdra. Támolyogva, sírva, átkozódva jött s ettől a naptól kezdve csak a legmelegebb verőfény tudta egynehányszor a béresház elé csalni sötét zugából. Ilyenkor mindig Bélát leste, mert családját megtagadva, gondolatai csak a másvilágon és azokon a jótéteményeken jártak, melyeket a kastély uraitól vett az esztendőknek szinte megszámlálhatatlan sokasága alatt. Áldja, áldja meg őket az isten sirjaikban, ágyaikban, bölcsőikben! Áldja meg közülök a nagyokat és kicsinyeket! Ezt rebegte el tegnapelőtt Bélának, kit alázatos tisztelettel haldokló ágya mellé kéretett. Noha fogai mind kihullottak már, a halál környékezte szívét és a szerfölött való érzékenység elfojtotta hangját, Béla megértette jól az egész áldást és azzal az ujsággal köszönte meg, hogy a Panni leány jó útra tért. Az öreg nagy fuldoklás közt integetett, a mi talán azt jelentette, hogy: nem sokára tudni fog már mindeneket, és meghalt.

Most őrá harangoznak. A mint Béla hallgatta a harangszót, (olyan könnyen kongott, nem hiába hogy senki sem siratta a szegény anyókát!) úgy tetszett neki, mintha annak a hidegedő, együgyü szívnek áldását hallgatná; mintha már meg is fogant volna rajta. Régen látta már a jövő napok közelgő rémeit; de tehetetlenségében nem volt képes elűzni őket. A hányszor csak tekintete kis fiára esett, égő fájdalom szaggatta szivét és világossá lett előtte, hogy csak isten csodája segíthetne rajta. El kell válnia ezektől a hegyektől, ezektől a mezőktől itt körül, ettől a kastélytól és a nagy világ homályos ösvényeinek egyikén elindulnia kenyeret keresni. De most, az utolsó perczben, mikor már körül kellett tekintenie a sötét platánok, bús fenyők és illatos gesztenyefák között, hogy melyikről messe vándorbotját; most, mikor a szegénység már kopog kastélyának czimeres ajtaján, hogy kivezesse őt, szép nejét és ártatlan kis fiát e büszke falak közül s idegen kezekre bízza őseinek hamvait; most, mikor a bizonytalanság, a nyomor, talán a sülyedés tátonganak előtte: ím megnyílik az ég és nyilatkozásában csodát küld megmentésére. Vajjon ki volt az, a ki annak a vén szívnek utolsó áldását, utolsó imádságát a jutalmazó örök biró elé vitte!? Meg van hát könnyítve a nehéz búcsú; a fekete fátyol arany szálakkal szőve át. Új pálya nyílik előtte, melyen az eltékozolt javak helyett becsületet, hírt, nevet arathat és hagyhat örökbe a kicsinynek. Ő sem kapott hazulról egyebet. Legyen itt minden másé, csak ő maga maradhasson a magáé! A mint a kertben járkált, fölkeresték ifjú, rajongó álmai s hánykódó szíve meg-megdobbant amaz álmatlan éjtszakák emlékeitől, melyeket a kis mályvarózsás kerti lak csöndes szobájában valamikor átvirrasztott, áttanult, átábrándozott. Régi, feledésbe merült eszmények foglalták el lelkét. Újra forrott benne az egykori lelkesedés, melylyel az «élő szobor» lábaitól a bűvös arczra föltekintett. Annak szánta akkor életét, agyvelejének minden gondolatát, szívének minden csepp vérét, izmainak minden erejét. Mintha csak egyetlen éjjel választaná el azoktól a napoktól! Ez órában megint az a fiatal rajongó volt. Hazaszeretet, családi bú és apai remények vegyültek össze lelkében, megfeledkezett egészen a napról, melyen itt kell hagyniok ezt a falut s égő szemei előtt fel-felcsillant már annak a másiknak fénye, melyen vissza fognak térni ide s kifényesíttetik az ősi czimert.

Eljött az este és vele együtt a «pártvezérek». Csengős lovakon, jókedvvel, víg zajjal közeledett Kálozd felé a vármegyei törzskar, mely Vincze bácsit ismerte főfő tanácsadójának. Három kocsival jöttek, hogy annál többet mutassanak s a fontosabb pontokon: a Vörös Bikánál, a Becsali-ban és még egy néhány helyen stáczió is tartottak, jó korán felismervén a jelentőséget, melyet ezeknek a megszállott poziczióknak a megindulandó hadjárat folyamán tulajdonitaniok kell. Sok efféle nemzeti háború bizonyítja az ősidők homályától kezdve egész

a mai napig, hogy a korcsmárosok a leghatalmasabb kortesek. Mindenütt alkudozásokat folytattak a Kálozdy-zászlók kitűzése iránt: most még csak az az egy van készen, a mit az Ignácz hajdu lobogtat az első kocsi bakján, hanem egy hét alatt lesz annyi, hogy a kék eget se látjuk tőlük. Ez a fennhangú biztatás természetesen attól a lármás hadvezértől került, ki jelenleg ugyan csak a vármegyei hajduknak volt generálisa és a raboknak korlátlan parancsnoka, de leleményesnél leleményesebb és czifrábbnál czifrább haditerveit és cseleit bátran összehasonlíthatná a világ leghíresebb haditerveivel és cseleivel. Nem mulasztotta el megállítani a menetet egy-egy roskatag, hulló vakolatú ház előtt, melyben valami pusztulásnak indult nemes urat, valami jobb szájú, jobb vérű, jobb torku hazafit tudott. Csak a pipáját tömte meg mindegyik, azután felült.

Az újonczozásnak ebben a lelkesítő folyamában, melyben több rendbeli csutorának és pinczetoknak is része volt, a világért meg nem feledkeztek volna Bárándy Gáspárról, erről a tekintélyes és furfangos politikusról, kinek mindörökre feledhetetlen az a sikere, mikor a bogádi bocskoros nemeseket Harkányi viczispán részére térítette egyetlenegy dikcziója, melyet - a faluvégi dombon gubbaszkodó akasztófára mutatva - így kezdett: Itt, hol őseitek elhullottak stb. Tiszteletes Molnár Ábrahám úr sem volt rest, a hogy beszóltak érte a parókhiára. Épen a reverendáját gombolta kifelé, mert a vén Puliszkánét a háznál ő imádkozta el. Az örvendetes meglepetés minden tüskét meglágyított mord tekintetén, a mint kászolódott fel a kocsiba az istentelen Gencsy Laczi mellé, kivel azonban ezuttal egy közös igaz ügyet szolgáltak. Az alkonyodó napnak tört, ködös, pirosas fénye és hosszú, halavány árnyékai kisérték útjokban a kocsikat s vették körül az első zászlót, melyet Ignácz hajdu sohasem mulasztott el lelkesedve meglobogtatni, a mint itt-ott egy-egy csoport emberrel találkoztak, kiknek a bakra került Gál Andris kurjogató kiáltozással magyarázta, hogy milyen járatban vannak. Éljen Kálozdy Béla!

A mint a kálozdi faluvégi házak előtt hajtattak versenyt a putrik czigánykereket hányó rajkóival s a tarka és zajos utazás czélja, a kastély, fenyegetett méltóságában már ott emelkedett előttük: egyszerre szembe találkoztak az egész falu népével. A kilenczven esztendős anyóka utolsó tisztességéről volt hazatérőben, élén az énekes gyerekekkel és a kántorral, kinek kacskaringós hosszú vörös bajusza a kos-szarvra emlékeztetett. A nagy lépésekkel, hallgatag ballagó szűrös atyafiak eleinte egész csöndes tiszteletadással szedték le a zsíros kalapokat fejükről, míg a fehérnép - összefogott kezében a kék keszkenőt meg a rozmaringszálakat tartogatva s a világért sem vetve egyetlen pillantást sem félre - halk mormogással mondogatta maga elé alázatos jó kivánságait. De a mint a sujtásos vitéz meglobogtatta előttük a harczi zászlót; a mint Andris egy harsány kurjantással kifejezést adott szíve túláradó érzéseinek; a mint Vincze bácsi egy aranyszínű pintes üveget odanyujtott futtában a kántornak: abban a szempillantásban felbomlott a temetési szép rend. A mester kacskaringós bajuszának sokat jelentő intésére szürét rázogatva, támolyogva, kiderülő ábrázatokkal állapodott meg a gyászba borult sokaság és a hunyorgó szemek előtt derengeni kezdett a jövő napok váratlan világossága. Követválasztás lesz.

Andris meg a fiatalabb úri kortesek még egyre kurjogattak a tova vágtató kocsikról az ácsorgó parasztok felé, otthagyván nekik foglaló gyanánt a gyorsan kiürült pintes üveget. Ezt ugyan kész szívvel kapkodták az előljárók egymás kezéből, hanem azért a helység becsületéért a suta kovács maga állott helyt, akképen kiáltozván az urak után:

- Köszönjük ezt is! Az isten éltesse a Kálozdy nagyságos urat! Tiszta szivünkből kivánjuk és meg is adjuk majd néki az egész tisztességet.

Ez az «egész tisztesség» némi biztatás gyanánt hangozván ama sokak részére, kiknek nem jutott a pintből, (hiszen a mester bajuszán is legalább fél verdung maradt,) egy akarattal megindultak valamennyien a kastély felé, miután a nem voksoló fehér népet és a szintén

szavazatképtelen, de rikoltozás-képes gyerekeket tovább bocsátották volna a maguk utján. Csak Jutka asszony, a suta kovács felesége, huzta még meg egy szóra az ura mándliját.

- Hallja keed, aztán má most a kocsmapénz a Pistika csizmájára jusson ám, míg keeteknek tart a jó világ!

- Ne busulj, anyjuk; most már minden lesz. Kerül onnan csizmára való is a Pistinak! - biztatta sugárzó képpel Jutka asszonyt a suta kovács. Aztán egyenesen a kántornak fogózott bele a hosszú, foltos átillájába. - No mester úr, a szentlélekből már csak kivette a részét; majd meglátjuk, milyen nóta kerül a fejéből!

A kurta homlokú, tömzsi orrú kántor csavarintott egyet a kos szarvakon, azután mindjárt készen is volt vele:

- Nohát mozogjunk, atyafiak. Ide hallgassanak kigyelmetek:

Messze hires Kálozd völgye,
Nem megyünk mi messze földre,
Ha jó hazafit keresünk:
Kálozdy lesz a követünk!

A kastély tágas udvara megtelik néppel. A sok zsiros kalap, kopott szűr, foltos mándli, ladikcsizma özönnel borítja el a kavicsos útakat és egy rövid félóra alatt mind tönkre van tiporva a sok, gondosan ápolt fű-ágy, mely piros verbénákkal volt beszegve. Az atyafiak bölcselkednek egymás között a nem sejtett szerencséről; a hogy Bélát valamelyik ablaknál megpillantják, a szép reményekkel teljes lelkesedés ki-kitör belőlük; s a mentor, tiszttartó és ispán elé, kik szives nyájassággal sürgölődnek közöttük, önérzettel nyujtogatják a kezüket. Máskor csak a kalapjukat szokták megemelni előttük; de most ezeknek a kezeknek nagy a becsülete. Mihály huszár meg Bálint mindenes - az éljenzésbe berekedt torkok nagy gyönyörűségére - két akós hordót vernek csapra a kut mellett s a mint a nyájaskodó urak innen is onnan is kínálgatják, a ködmenes «voks» röviden csak azzal fizet: - Köszönjük ezt is! Már így választó időben ez az általánosan szokásban levő formula, mely ügyesen és mégis érthetőleg takarja, hogy: várjuk a többit.

A hosszú bajuszos kántor, a suta kovács, meg egy pár esküdt ember befelé tolakodik, föl a fényes lépcsőzeten, egyenesen a nagy ebédlőnek, melynek szárnyas ajtaja tárva-nyitva van. Odabenn javában folynak a beszédek s a szűrös hazafiak a küszöbön rátartó, komoly képpel illesztgetik a tenyerüket fülük mellé, ha netalán hallanának valamit. Biz abból hallhatnak, mert a tiszteletes úr stentori szava olykor-olykor még a külső oszlopokat is megreszketteti. Ama háromszáz esztendeje vérző sebekről, melyeknek a gondviselés orvost mindeddig nem rendelt, még azok is hallhatnak valamit, a kik odalenn a hordók körül letelepedtek a puha gyöpre. Lehetetlen volt meg nem éljenezni azt a sikerült hasonlatot, melyben Molnár úr a haza sorsának mostani intézőit a rájok bizott talentomokkal hűtlenül sáfárkodó szolgáknak nevezte, kik a megdönthetetlen jognak vert aranyát nemcsak nem kamatoztatták, hanem inkább eltékozolták. Egy hű sáfárt, egy szilárd elvekkel tündöklő férfit, egy igaz hazafit ajánlott a lelkipásztor beszédének végszavaiban, midőn Kálozdy Bélát, mint e környéknek, a karámosi választókerületnek új jelöltjét éltette.

Az éljenzés messze visszhangzott az udvaron.

Béla csöndesebben felelt. Nem hiába mondta, hogy nem érzi biztosnak a talajt lábai alatt. Régi álmainak felhői közt lebegett. Szavaiban mindenesetre több volt a virág, mint a mag, a lelkesedés, mint a nyugalom, az elragadtatás, mint a megfontolás, a keserűség, mint a terv. Hosszú évek előtt, egy fenekestől más világban, félig alaktalan ábrándjai között szakadt meg a végzetnek egy kegyetlen csapására kezében a láncz, mely talán más, termékenyebb mezőre

vezeti, ha megadatik neki tovább követnie. Így csak most is azt a szemet tartogatta, melynek következőjét már iskolás korában kiejtette, mikor harag, elkeseredés, szilaj bánat és csodaváró kétségbeesés uralkodott a szíveken. Hasonlított az efezusi ifjakhoz, kik hosszú altuk után semmitsem látszottak tudni arról, hogy miképen épültek föl a Deciustól romba döntött szent oltárok. Szemei még várták a csodát s nem akarták hinni, hogy ime megtörtént az; szívében a régi keserv, ajkán a régi hang. De ezek itt körülötte mind az ő fajtájából valók voltak; alvók, ha más okból is mint ő. Épen az kellett nekik, a mit mondott s neki tüzesedett arczczal hallgatták, lelkesedtek rajta s a mint a közös anyát éltetve elhangzottak az utolsó szavak, éljenezték, ölelték, csókolták, hordozták az «igazi hazafit». A kántor, a suta kovács meg a többi neki álmélkodott paraszt ember is fejét bólogatva feléje tolakodott Bélának, a mért úgy ki tudta venni szívükből a szót.

A tiszteletes úr is kitett ugyan magáért, hanem már szó a mi szó, ilyen fölséges «szavazatja» csak még sincs neki. Egész tenyér-erdő nyult egyszerre a jelölt felé. Már hiába, szegény embernek ilyen sovány esztendőkben erre a keresetkére is szüksége van.

A törzskar aztán átvonult a kanczelláriába, míg az alsótábla képviselői lefelé indultak hírt vinni a maguk feleinek. Az udvaron lobogó tüzeket raktak s a boros hordók csapja, úgy látszott, mintha valami távoli rokonságban állana a kifogyhatatlanságukról híres bibliai olajos korsókkal. A hüvösödő esti levegőben rekedt éljenek hangját verte vissza a szürke fátyolba burkolózó, távoli halmok oldala. Ilyenkor a kántor rögtönzött egy-egy tetszetős rigmust vagy az élelmes kovács rövid kurjantásaira felelt a lárma. Az est hőse is le-lenézett a mulatók közé.

Nagyokat ordítva csinált útat neki a részeg kántor, kinek kacskaringós bajusza már mind a két végével lefelé fordult. A tele csutorákból kínálgatták, elfujták előtte az ujdonsült kortesnótát, a legények vállukra kapták s nem volt vége-hossza az elrikoltozott jókívánságoknak. Pupos Mike és a két apró czigánygyerek, keserves tussokat huzott Jancsi repedt hegedüjén az éktelen lármához. Akármikor jött s akármerre ment Béla, oldalán mindig ott kullogott Istók s apró szemei a ropogó tüzek vörös világánál úgy csillogtak, mintha telidesteli lettek volna könnyekkel. Jóllehet egy perczre sem ingadozott életében soha a családfák értékéről táplált magas véleményében, mégsem utasította vissza a suta demokratának némi bizonytalansággal eléje terjesztett karjait. Hiszen mindez neki szól, kiért hűséges lelke minden gondolatával remegett; mindez az ő jövőjének, életének megmentésére történik! A bor folyt, a két rajkó keservesen dolgozott, a tüzek fényes lánggal égtek és a fészkükből felriogatott madarak félénk suhanással szelték át a levegőt. A dőzsölés tompa, egyenetlen moraja és az égnek sziporkázva emelkedő füst várta a közeledő éjtszakát. Senkisem tudta, mikor köszöntött be, mert a baktert holtrészegen szállították haza.

Odafenn a kanczelláriában ezalatt nagy, szárnyas ezüst-gyergyatartók világánál, az udvarról fölhangzó zsivaj tompa zúgása mellett, csillogó palaczkok lelkesítő társaságában folyt a hadi tanács. A vörös mellényü, arany zsinóros generálison kivül részt vettek benne mind a jókedvü fiúk, kik Bélát a magukénak számították: ezredesek, kapitányok, hadnagyok és közlegények a szerint, a hány voksot számítottak. Képviselve volt itt a lelkes meggyőződés egy pár borongó hazafiban ép úgy, mint a könnyűvérű pajtáskodás és a kapzsi élelmesség. Ki vitte volna más a nagy szót, mint Vincze bácsi, ki a dologtalanságnak fényes példája gyanánt töltötte ugyan napjait e sürgő világon; de egy dolog mindig inyére volt: a korteskedés. Mindenkit ismer, mindenkivel komázik, mindenbe be van avatva, tekintélyt és népszerűséget hajhász s a piszkos zeke alatt fel tudja fujni magát, akárkivel kész gorombáskodni és összecsókolózni, mint valami gődény úgy győzi a bort, mindenkivel a maga nyelvén bánik és a világon mindent ki tud zsákmányolni a maga módja szerint zsebének érdekében. Hol van szebb kilátása egy élelmes embernek, a ki tud az eszével és kezével élni, mint egy égő tető alatt?! A kálozdi kastély fedele pedig ég. Vincze bácsi kiadta a jelszót: éljen Kálozdy Béla követjelölt!

Lábait szétvetve nyujtózik egy nagy bőrkarosszéken és mocskos, szortyogó tajtékpipája mellől adja a hangot. A szivar nem kenyere. A dolgok egész állása, jelen és jövendő, tisztán áll hunyorgó szemei előtt. Szeretné látni azt a néhai zsidó prófétát, a ki nála különben jövendölt! Béla megválasztásában semmi kétség, noha nem fog épen olyan könnyen menni, mint az első pillanatban hitte. Annak a grófi népségnek átkozott finom orra van! A Péterfiék is már régen megszagolták Harkán, hogy mi van készülőben s nagy titokban szedték össze magukat, míg mihozzánk az a vén sülülü csak épen ma állított be. Most is úgy kellett harapófogóval kiszedni belőle, hogy mi járatban jött. Hanem sebaj. Az igaz ügynek győzni kell az ármánykodás fölött!

- Tiszta világos igazság, hogy győzünk! - szólt közbe Bárándy Gáspár, ki a szivaros láda körül már több olyan pillanatot ügyesen felhasznált, mikor a közfigyelem másfelé volt irányulva. Eközben pedig az igaz ügy diadalába vetett rendíthetetlen hitének időről időre kifejezést adott s biztatólag nyujtogatta kezét Béla felé, ki egy szék támlájának dülve, észrevehető izgatottsággal hallgatta a tanácskozást.

A szipákoló generális folytatta a viszonyok rajzát s a pipát tömögető, vastag ujjain mutogatta, hogy kire számíthatnak, kire nem. A harkai kastélyban már oly sietséggel varrják éjjel-nappal a kokárdákat, hogy a grófnétól kezdve a konyhaszolgálóig majd bele vakul minden fehérszemély, hanem... kokárda! (Ilyen megvetéssel szólhattak a hajdani török császárok a keresztyén zászlókról.) Az csak czifra nyomoruság, a minél többet ér egy pint megkeresztelt bor is. Van a parasztnak esze! Már mi majd különben megfogjuk a dolog végét. A karámosi szekeresgazdák számára lefoglaltuk a Vörös Bikát. Ott ingyen bort mérnek nekik, a mennyi beléjük fér. A mi kontónkra megy minden. Lássák legalább a bugrisok, hogy nem holmi semmi ember forog szóban, hanem gavallér a javából. Hallod Béla?

Béla hallja.

A karámosi városvégi szálló azonban nem az egyetlen pont, melyben Vincze bácsi lábát megvetette. A bogádi nemeseknek a Becsali-ban rendelt ingyen italt; el van már végezve ott minden. Ezóta talán isznak is. Még pedig hogyan isznak! A ki azokat nem látta, semmitsem látott. Ha az Ararát hegyét tele ültetnék nekik szőlővel, az sem lenne elég. Hja, már ilyenkor az nem megy máskép. Mikor valakinek dicsőségre vásik a foga, ott nem lehet zsidóskodni. Ugye Béla?

A szegény jelölt olyanformán intett igent, mint ha ez itt nem haditanács, hanem hadi törvényszék lenne s ő a vádlott.

Az ivándi parasztokkal még most is folyik a veszekedés a végesi kaszáló miatt. Varju Vincze úr határozottan kimondta, hogy annak véget kell érni. Ilyen úr, mint Béla, nem hal bele abba a rongy darab földbe. Az egész proczesszust menten csapja oda a veszekedő, vén Illés prókátor fejéhez. Ez ötven voks.

A végesi kaszáló korántsem volt az utolsó áldozat, a mi Bélától követeltetett. Jagó nem szünt meg ismételni Rodrigo előtt: csak pénzt, pénzt végy magadhoz eleget, a többi az én gondom. Kiszámítható és kiszámíthatatlan költségeknek végetlen sorozatát terjesztette szemei elé. Becsületes nyiltsággal előadta, hogy: biz itt áldozni kell, mert a parasztot csak a zsebén meg a torkán keresztül lehet kapaczitálni. A nélkül aranyszáju Szent-János is hiába prédikálna neki. Ennek ez kell, annak az, mindenkinek valami. De mindegyikének a vén róka kezén kell keresztül vándorolnia. Az a kéz hozza meg csak a szerencsét!

- Így aztán miénk a nép, akár megvakulhatnak a konteszek a kokárda-varrásban! - erősítette Vincze úr, egy savanyúvizes üveg szájáról nagy igyekezettel tisztogatván le a szurkot. - Mieink a karámosi szekeresgazdák, az ivándiak, ezek a kálozdiak idelenn, még a bogádi mesteremberek is, ha van eszük.

- Hogyne lenne! Az egész reformátusság a miénk, - vetette közbe a pap.

- Az urakkal nem sokat törődünk. Hogy az isten nyila üssön beléd! (Addig mesterkedett, míg a dugasz szerencsésen belepottyant a vízbe.) A voks csak voks, akár úré, akár paraszté. Azért hát a világért sem verjük falba fejünket azok miatt, a kik nem tartanak velünk. Ott van mindjárt az a pergament-képű könyvmoly, Csornai viczispán, a ki mindíg pennáját rágja, reggeltől-estig hibákat firtat és örökké a más dolgába üti az orrát. Mi köze neki hozzá, hogy én példának okáért mit csinálok, vagy mit nem csinálok? Ezért nem kár; a vármegyei fiatalság jobb vérű része engemet követ. Hanem a Dacsó Artur... az az Artur... az alighanem elveszett ember. Az én szemem úgy belát a vesétekbe, fiúk, hogy nincs az az ókuláré! Az Arturt is látom, hogy már inkább amazokhoz húz, mióta a kontesz körül csapja a levet. Muszáj vele, tudjátok: levagdalták neki a tigris körmeit. Az öregebbik Iványfi tökfejére semmi szükségünk; az mehet a hová akar. Hanem arra a mihaszna Gyula gyerekre rá lehetne valahogy ijeszteni, hogy ne «izéljen» mi ellenünkbe, mert rossz világot lát. A követünk egészségére, uraim!

Persze, hogy ittak. Az ablakokon a hamvadó tüzek komor, vörös fénye derengett, hol élénkebben, hol elsötétülve. Az udvarról hangzott fel a kurjongatás s itt is egy sor, ott is egy új nótából:

Ha jó hazfit keresünk,
Kálozdy lesz a követünk!

A tervezgetés tovább folyt. Ez is beleszólt, amaz is. Az egyik sötétebben látott, a másiknak rózsaszinübb volt a szemüvege. Az egész fontolgatásnak eltagadhatatlan végeredménye pedig az lett, hogy mindeneket számbavéve és semmiről meg nem feledkezve, ez alkalommal is - mint rendesen történni szokott - a bogádi nemesek fognak dönteni. A ki mellé azok állanak, az lesz a győztes. A kutyabőr jussán egytől-egyig szavaznak. A legmegbizhatatlanabb rókák ugyan, de legtöbben vannak, legnagyobb a szájuk és a legjobb verekedők. Azokkal senki fia kikötni nem mer; de megfizetni is alig birja őket valaki. A haditanácsban is általános volt a kétkedés, hogy beérjék a Becsali ingyen italával. Hogy megiszszák, az bizonyos; de hogy aztán kire szavaznak, az épen nem bizonyos.

Vincze bácsi olyan lopott mosolygással simogatta gyér üstökét, melyben szánakozás is volt a többiek gyámoltalansága felett, egy kis elbizakodás is a maga gazdag tapasztalataiban és furfangos eszében; szóval a mely ezt jelentette: nekem már a kezemben van annak az egész dolognak a nyitja, a miről ti itt fecsegtek.

- Hát nem ismeritek a «komákat?» - fordult önérzetes lenézéssel a töprenkedők felé. Nem hiába rekruták vagytok még, fiaim! Lássátok, a tiszteletes úr meg a Gáspár sógor már tudják, hol jár az én eszem. Azok ismerik őket. Mindíg mondom én, hogy a magunkfajta régibb legények csak életrevalóbbak a mostani fiatalságnál. Hát az egész dolog csak annyi, hogy lakik Bogádon két koma, és ha ezeket valami módon meg tudnátok kaparintani, akkor az egész Bogád a markotokban van, ármálisostul, fokosostul, csákányostul, mindenestül együtt. A legorczátlanabb két gazember a világon; az egyik kicsapott rektor, a másik kicsapott nótárus. Úgy hivják őket, hogy: Csikmák meg Bugyi.

- Csikmák meg Bugyi? - kiáltott az öreg tervkovácsnak szeme közé kaczagva Vizaknai Gyuri, a ki alig várta, hogy valamiképen boszut állhasson a megsértett fiatalságért. - Isz azok a forradalomban mindketten hadnagyok voltak a te pulykászó regementedben!

A vén róka egy szemrehányó, kicsinylő és zavartalan pillantást vetett rá. Nem jött ki a sodrából.

- Nem, tenálad átkozottabb konkolyhintegetőt még nem ismertem, Gyuri. Hát erőnek erejével meg akarod zavarni ezt a jó egyetértést, a miben vagyunk. Hát mi szükséged van neked rá,

hogy azt a két akasztófára valót védelmezd? 'Sz ha lenne igazság a földön, már régesrég megették volna őket a hollók azon a bizonyos fenyő-oszlopon, a melyiken a Gáspár sógor az ősöket mutogatta. Elbizakodott, rongyos, koldus, szemtelen és telhetetlen mindakettő. De hatalmas is. Tudják, hogy a mit ők akarnak, az szentirás Bogádon, úgy meg tudták nyergelni azt a sok kiéheztetett atyafit. A komák az egész falunak esze, szája, kolomposa. Ha valamelyik legény nagyon iszonyodik a borjuczepeléstől és a természete nem veszi de a puskaporszagot, olyan elhagyatott árvának hazudják azok az instáncziában, hogy nem is volt neki se apja, se anyja sohasem. A sok ménkü pörlekedésre mind ezek a bujtogatók s egy tarisznyával föl-mennek gyalog arczátlankodni egész a császár eleibe. Mikor valaki a tilosban jár és rátalálnak a nyomára, hogy már a hamis eskü nem szuperál, ezek jó pénzért mindig magukra veszik az alkalmatlanságát és lehüssölik helyette a porczióját. Így restóráczióskor aztán szedik a gyümölcsöt. Az egész bogádi had az ő fülükkel hall, meg az ő szájukkal voksol. És aki harminczöt óta ebben a vármegyében csak hajdu akart is lenni, annak mind meg kellett fizetni a komákat, különben fucscs volt neki!

- Ugyan mennyibe került hát a te főbiróságod? - kötött bele ujra az öreg politikusba a megátalkodott konkolyhintő. - Te melletted csak, mint hajdani bajtársaid, ingyen dolgoztak?

- Mondtam már, Gyuri, hogy itt semmi szükség a te sületlenkedésedre, - mordult rá kissé mérgesebben és nagyot fujva Vincze. - Azt is mondtam, hogy én őket egypár páratlan akasztófáravalónak tartom és eszemben sincs, hogy hősies multjukkal akarjam szépítgetni mostani gazságaikat. Hanem tudjátok meg, amint én tudom, hogy azok után, a miket itt hallottunk, egyenesen a Csikmák meg a Bugyi komáktól függ, hogy meglegyen-e Béla követnek, vagy szégyenkezve kuncsorogjunk el mindnyájan a vármegyeházáról. Ez a kérdés. Soha embernek annyifelé gondolni nem kellett, mint énnekem most kell; még talán Napoleon császárnak sem. Már én erre is gondoltam és a két lókötőnek még ma este itt kell lenni, hogy annak rendje szerint lefüleltessenek.

Alig fejezte be Vincze bácsi e sötét rajzot, melyet a szeplőtlen becsületet méltán megillető magas erkölcs-birói székből adott elő, goromba kopogás hallatszott az ajtón és torok köszörülés a küszöbön.

- Lehet.

Egyike lépett be azoknak az alakoknak, a kik az uristen képét, melyre teremtettek, nem igen tudták megbecsülni. Az egyik fülén fekete kötés van, melynek két hosszú vége úgy röpköd kóczos feje tetején, mintha sötét madárszárnyak lennének egy szénaboglyán. Balpofája tele van sürű, apró, kormos petytyel; valami szerencsétlen expedició alkalmával puskapor csaphatott bele, mely ezt a nem mindennapi alkalmat arra nézve is megragadta, hogy mindakét szemöldjét és szemhéját örökre lepörkölje. Hanem ennek a kényszerü nyiltságnak ellenére ugyancsak bajjal jár ezekből a sárga-zöld szemekből olvasni, melyek olyan sunyi hirtelenséggel ugrálnak ide-oda, mint a macska. Nyaka körül inggallér helyett egy piszkos kék keszkenő csavarodik s hosszú zöld atilláján két valóságos ezüst gomb villog; a többi le van metélve. Szájában akkor is ott van a makra-pipa, a mint betoppanik és köszön:

- Adjon isten az uraknak, a mi nincs. Hanem aztán a szegény embert is részeltessék benne.

A Csikmák koma volt, az ő hét vármegyére hires szemtelenségével. Már ő ilyen kurta szavu és felfuvalkodott volt az urakkal szemben, a kik ő rá voltak rászorulva; hanem bezzeg folyott belőle az alázatos beszéd a bogádi atyafiak előtt, a kikre ő volt rászorulva. Hanem azért csakugy ugráltak elibe az úri vendégek s helyét is alig találták, hogy hova ültessék.

- Isten hozta, Csikmák koma! Hozta isten! No már csak kitetszik, hogy ki a hűséges ember! Iszik egy pohár bort?

- Ha egygyel kinálnak, akkor egyet iszom.

- No bizony, csak nem szégyenlősködik itt? Hát a Bugyi komát hol hagyta? - tudakozta Vincze bácsi.

- Annak befütyültek. Vasárnap letörték a Vörös Bikában a lábát. Már az lóra nem ül többet, sem ide nem jön egyhamar.

- Hát majd csak a koma végez vele otthon, ugye?

- Vagy az uristen végez. (Csikmák csakhamar leküzdi a szánalmat, mely a póruljárt Bugyi iránt e szavakban nyilatkozott s alattomos pislogások között teszi utána:) Persze, hogy én is végezhetek, ha tudniillik ide állok a Kálozdyakhoz. Mert a másikak is kerülgetnek.

- Az a pecsovics gróf?

- Biz az uram. Az eklézsia meg szegény, hát ilyenkor aztán szegre kell akasztani a demokratiságot. Nincs pénz.

- Minden lesz itt, koma, a mit szeme-szája kiván.

- Az igéret szép szó.

- Ejnye ebadta... aztán mennyi kellene koma?

Csikmák egy jót húz a legnagyobbik pohárból, letörülgeti a kese-bajuszát, megtömögeti a makrapipát és nagy határozottsággal kitálalja, hogy:

- Minden voks tíz pengő, meg szabad kocsma.

- Meglesz.

- Nekem magamnak, meg a Bugyi komának pedig, a mi már szokás. Isz tudja főbiró úr!

- Tudom, Csikmák. Egy ujdonatuj százas ugye?

- Ha nagyon alkusznak az urak, akkor annyival is beérem. Hanem a sebjeim külön számítanak.

- Hogy-hogy?

- Hát csak úgy, hogy mindegyik külön-külön darab számára ötven pengő. De hát a verekedés még nem egészen bizonyos.

- Jól van, koma; megkapja azt is.

- Meg ám; de még lenne egy szóm. Tudniillik csak akkor ötven, ha én adom. Mert a mit én kapok, annak darabját nem szenvedem száz pengőn alul.

- Hát vigyázzon egy kicsit a bőrére, koma!

- No, ha nem tetszik... (Csikmák még egy pohár bort fölhajt, azután kászolódni kezd.)

- Dehogy nem tetszik! Csak adja hát már ide valahára a kezét!

A kortes egy kis ideig némán fontolgatta, hogy vajjon nem feledett-e valamit ki a kálkulusból; az ujjain alattomos hunyorgás közt számitgatott és a szénaboglyát elmerülten vakargatta, hogy valamikép el ne találja hirtelenkedni a dolgot; azután a székcsikorgatás ünnepélyes hangja mellett felemelkedett és sokat próbált, drága tenyerét e szavakkal nyujtotta Béla elé:

- No, már miután meggyőződtem, hogy igaz hazafival van dolgom, a ki szivén viseli a szegény nép sorsát, hát itt a kezem, nem disznóláb! A főbiró úr jól tudja, hogy mit ér ez a kéz. Én csak annyit mondok, hogy Bogádra most már nem kell más, mint egy zászló. Ahhoz is én ugyan legjobban meg tudnám választani a matériát, hanem ha az urak maguk akarják venni,

az se baj. De ezenfelül aztán senki másról Bogád miatt ne aggódjék. A többi mind az én gondom.

Béla nem tudta egészen visszafojtani az undort, mely eltöltötte, mikor kezet fogott vele.

A megkötött alku után s a zsebre gyürt foglalóval vigan baktattak Csikmák koma karika-lábai haza felé a sürű erdőben, melybe alig hatott be egy-egy kis résen a hold vékony karéjának fátyolos fénye. A fák közül kiérvén, a Harka felé vezető gyalogút végén nagy füttyögetve állapodott meg, mintha várakoznék valakire. Kevés vártatva az árok szélen megmozdult egy bokor és kézzel-lábbal dolgozva, nagy nehezen feltápászkodott alóla Bugyi. Ez a koma hosszú, nyurga, csámpás ember volt; árnyéka, melyet a sárgás holdvilágnál a mezőre vetett, valóságos óriás. Amint emelkedés közben kezei kalimpáztak, az árnyékáról szélmalomnak lehetett volna gondolni. Hanem annak a bizonyos leütött lábának nem igen lehetett kutyabaja sem, mert egész vigan rázogatta le mindakét nadrágszáráról a port.

- Elnyomott a buzgóság, koma? - kérdé Csikmák. - Hát okosan végeztél-e? Az a fő.

- Minden rendben van. Megnyergeltem őket istenesen, - felelt Bugyi. Grófi bankóval van tele a bugyelláris, koma! Már az igaz, hogy csak jóravaló plánumok kerülnek ki abból a te borzas fejedből!

- No ládd-e. Ha most egynek dolgoznánk, hát be kellene érnünk a fele juskulummal. Így meg dupla lénung jár. A falu két felé szakad; az egyik felét te tartod szóval, a másikat én. Így aztán folyton folyvást előállhatunk becsülettel, hogy pénz kellene. Hol ezt, hol azt lehetne elhódítani a másik részről, ha lenne mivel. De hogyha egész Bogádot egy zászló alá terelnénk, akkor egyszerre kifizetnének bennünket, aztán vége. Igy meg majd csak végig csurog az áldás innen is, onnan is. Amugy csöndeskén, hogy belé ne törjék a bordánk, el is verethetjük magunkat; azért nekem külön fizetés jár. Hát elmondtad-e okosan, koma, hogy magával a Péterfi gróffal Bogádon nem igen kezdhetünk valamit?

- 'Sz az volt a fődolgom. Eleinte nem igen látszott inyük szerint valónak, hanem aztán kiszámították, hogy ha a mi embereinknek fele akárkire voksol a Kálozdyn kivül, akkor ők nyernek. Kisütötték, hogy legjobb lenne a Mányoki nótárust felkapni; egy az, hogy kálomista is, meg tudja szóval, más az, hogy rá is áll. Holnapra készen lesz már a zászlaja, azután kezdődik a munka. Ott van csak a jó világ, koma, Harkán! Az egész familia együtt volt és úgy szorongatták a kezemet, - legkivált az az égnek rugaszkodott Mágocsi gróf, - hogy már szinte megsokaltam. Letettem nekik az igéretet a Mányoki nótárus mellett. Itattak, etettek, a mennyi belém fért; még a tarisznyámat is tele pakolták a gyerekeknek. Pénz is van annyi, mint a güzü. No legalább egy kis kereset megint! Ugyis koplalunk már azóta, hogy a pióczás Szabóné fiát haza szabadítottuk a katonaságból! Jól esik.

- Ember vagy, koma. Tele a kulacsod?

XXIV. FEJEZET.
Gyöngéd ujjak himet varrnak.

Ez a fejezet Ágnesről szól.

Nem tudom, ha mindenki oly kész szívvel megbocsátott-e neki, mint én, ki tudok álmatlan éjjeleiről, titkolt könnyeiről, forró imádságairól, mind arról, a mit e biztos lépésű nyugodt alakon senkisem látott, mindarról, a mit a magány némasága elhallgatott és az éj sötétsége eltakart. Tudom, a fájdalomnak minő emésztő lángjai csapkodtak előbb tiszta szívében s a csöndes bánatnak minő örökmécse ég ma amaz életnagyságú arczkép előtt, mely a barna szalon falán egy megtört, komor tekintetű, kora-ősz férfiut ábrázol. Tudok azután azokról az éjjeli álmokról, melyeken megjelentek előtte a fényes szárnyu, mennyei követek, és hirül hozták neki, hogy: nincs odafenn haragosa többé; minden meg van bocsátva neki azért a boldogságért, melyet ebben a házban alapított. Erről a boldogságról is tudok, melyet egy derék férfi becsületes szívének egész hálájával ismer el, melyet két rózsás arczu gyermek vidám zajából értenek meg a virágok s a melyben neki magának is - eltompítván szívében a tövis élét - részt engedett a gondviselés.

Ágnes boldog volt. Férjén azzal a megérdemlett odaadó, de mindig nyugodt szerelemmel csüggött, mely a változások csiráit: az erős hevüléseket nem látszott ismerni s a természetes hűség szelíd örömével gondolt vissza a «holtomig-holtáig» félelmetes nagy szavára. Nem volt percz e csöndes életben, melyben megfeledkezett volna annak a tiszta önzetlenségnek ritka becséről, melylyel Ákos báró őt - a névtelen, kitagadott, koldus árvát - a mély vonzalomnak leírhatatlan gyöngédségével körülvette. Az aranyfürtös leánykát és a szöghajú kis fiút sokszor, boldogan, túláradó szeretettel ölelte keblére; de szívének nagy gyönyörűségében sohasem hallgatott el a belátó elme szava s nem vétette el mosolygó szemei elől a kicsinyek jövendőjét. Férjének vagyoni viszonyai nem voltak a legnagyobb rendben, mikor ő a házhoz került; az öreg báró még vén korában is sokat és meggondolatlanul futkosott a világ drága örömei után s kisebbik, kedvencz fia, Gyula is ráütött. Csak szerény, igyekező, tán egy kissé fáradságos élettel lehetett az új házasoknak kilátásuk rá, hogy gyermekeikre kevesebb gondot hagynak, mint a mennyit ők maguk kaptak örökbe, Ágnesnél hívebb, gondosabb, munkásabb és igénytelenebb asszonyt nem találhatott volna Ivánfi. De nem is tagadta, sőt keresve kereste az alkalmat, hogy boldogságával eldicsekedjék. Téli estéken, mikor a kandalló barátságos tüze előtt üldögéltek, Ágnes rendesen nevetve volt kénytelen gátot vetni férje szeretetteljes, hálás áradozásainak. Leánykorába, melyet a bogádi vén kisasszonyok közt s a kálozdi kastély hideg boltivei alatt töltött, nem hatott a családi életnek egyetlen sugara sem. Az élet legderűsebb oldala teljesen idegen volt előtte. Az az új nap, melynek eddig ismeretlen verőfényében e vidám szobák padlatán s virágos kerti utakon járni kezdett, fölmelegíté lassankint hidegnek, zárkózottnak, büszkének tartott szívét s minde vonások közül csak az a tiszta nyugalom maradt meg benne, mely - egy nagy költő ideáljaként - biztossá tette minden léptét «élet és halál között». Nő volt; azok közül való, kikért e tétova futkosó, fáradt, sebekkel teljes világ hálás lehet a teremtő iránt.

Délelőtti nap ragyogott az ivándi nagy udvar fölött. A gyermekek karikát hajtva, futkosva, kaczagva játszanak a sárguló füvön. Anyjuk, a kis lilaszoba függönyét félrehajtva, őrködő szemmel tekint ki feléjök varró asztalkája mellől; majd meg kihajol a nyitott ablakon, hogy jó reggelt mondjon férjének. A báró épen most ugrott le a vénhedő Bucephalusról, melyen még hajnalban körüllovagolni indult gazdaságát. A kantárt egy lovászgyereknek dobva oda, Ágnes ablaka felé sietett, ki közeledtére gyorsan rejtett valami kézimunkát kosarába. A titok, melyet a kosárból kicsillogó selyemszövet fehér habjai takartak, nem lehetett a veszedelmesebbek

közül való, mert a szép, fellegtelen arczon ime semmi nyoma a rossz lelkiismeret zavarának; a kis kéz, mely a mult pillanatban még gyöngyöket fűzött, épen nem reszket a báró erős, barna jobbjában s a könnyedén csengő hangot sem fátyolozza el valami titkos érzelem, mely fojtogatva nehezedik a lélekre.

És mégis bizony csak titok volt az!

- Szép is, - mondá zavartalan enyelgéssel az asszony, - ugyan szép is azzal kezdeni a napot, hogy megszökik tőlünk. Mikor fölébredünk, már híre-hamva sincs! Hisz vége lehetne már a fiatalkori bolondságoknak, mikor pacsirtákat járt hallgatni! Nézze csak, itt ülök már a maga házában, ott játszanak a kicsinyek és jó napot kívánunk magának mind a hárman.

- Ohó! - nevetett a báró, a hozzá huzódott gyermekek haját simogatva, - szó sincs már nálam a pacsirtákról. A költői dolgok szerencsésen elvezettek a czélhoz és én szerencsésen elbucsúztam tőlük. Hanem a próza, a gazdaság! A nyomtatóknál jártam odakünn. Képzeld, az ispán még a fülét se billentette, pedig már hat óra volt, mire kiértem. Így bizzék aztán az ember a tisztjeiben! A mint meg most hazafelé jövök a szőllőknek, látom, hogy az öreg Szilvásné ugyancsak szedegeti ám a téli almákat. Rákiáltok a nyeregből...

- Csak nem, Ákos? Négy kis unokája van az istenadtának.

- Hát kérjen, ha kell neki! De nem szeretném, ha négy tolvajt nevelne belőlük.

A négy neveletlen unoka egy kicsit megakasztotta a beszédet. A báró nyugtalan szeme szerteszét kalandozott az udvaron, messzire, egész az istállókig, hogy nem lát-e hibát valahol. Egyszer aztán csak odanyujtotta megint a kezét Ágnesnek.

- Isten vele, kedvesem, - mondá.

- Hova, Ákos?

- Hát nem mondtam még? Isz azért pacsirtáztam én olyan korán ma reggel, mert még délelőtt Harkára kell áttekintenem Péterfiékhez s a gazdaságot csak mégsem hagyhatom megnézetlen. Nagy értekezletünk lesz s tán ebédre is ott marasztanak.

- No, ha a grófnak csak tíz olyan buzgó kortese van, mint maga Ákos, akkor semmitől se tartson, - nevetett az asszony. - Fölkel érte a baglyokkal; étlen-szomjan megy utána; itt hagyja a feleségét, gyerekeit...

- Ejnye, Ágnes, - mentegetőzött a báró, lovagostorával poros csizmáit veregetve, - hát ha az ember egyszer valamire ráadja a fejét, álljon meg a talpán. Ha vezér nem lehet, legyen legalább jó közkatona. Hanem tudom jól, honnan fú a szél és miért ez a szörnyű sok panasz. A maga szíve félig Kálozdyhoz húz!

- Ugyan, Ákos! - szólt közbe kissé hirtelenebb az asszony, mint rendesen szokása volt s fényes szemeit csöndes, tréfás szemrehányással emelte kötődő férjére.

- Hiába is tagadja. Különben a minap az ujságban is olvastam, hogy a nők mind balpártiak. De lássa, a politika nem a barátság, nem a rokonszenv, nem a szív dolga; egészen más. Nem mintha én valami sokat értenék hozzá, épen nem. Az egész buzgóságomnak az a nyitja, hogy szeretem ezt a kis ősi birtokomat, ezt a családi házat, azokat a szálas jegenyefákat, melyeket öregapám ültetett és semmi vonzalmat nem érzek a felforgatók iránt, a kik Bélát a kezük közé kerítették. Sajnálom szegényt, szívemből sajnálom, de küzdök ellene. Meg nem foghatom, hogyan jutott ennyire. Már országos korhely hírében áll.

Ágnes a világért sem vitatkozott volna. Még csak nem is felelt. Nemes vonásain, szép fehér homlokán egyetlen futó árny nem árult el semmi ellenmondást. Nyájas barátsággal nyujtotta férjének kezét bucsúra, szíves készséggel csókolta meg s tekintett utána, a mint a kis könnyű kocsit, melyre fölugrott, az országút fehér pora elnyelte.

Akkor aztán szép csöndesen elővette megint a himzést. Arcza nem egészen az volt, a mi az előbb s csak a gyermekek fel-felharsanó zsivajára futotta át egy-egy könnyű mosoly. A mint a piros selyemszálat a tűbe fűzte s hosszan elnézte a széles, fehér szalagot, mely lehullott az ölébe, bizonynyal szíve volt a munkán. És, csodálatos, tekintete egyszerre azt a régi feszes, zárkózott, tartózkodó kifejezést vette föl, mely soká-soká tagadni látszott, hogy keblében sebesebben is doboghat a szív. Mintha nem egy-két lépésnyire játszanának tőle gyermekei; mintha nem ott égne még arczán derék férjének szerető csókja; mintha nem e barátságos violaszín butorok közt ülne s a szobát nem annak a nagy, mezei bokrétának gyöngéd illata töltené be, melyet egy kis paraszt nevelt lánya szedett reggel a harmatos fű közt; - hanem mintha azok a komoly, rideg, kimért és szótalan alakok vennék körül, mintha az a réges-rég elveszett ifjú állana előtte, a kik megszokták ilyennek látni őt. A mint öltött-öltögetett, néha kinézett a vidékre, mely a nyárutói nap vakító aranyával csillogott; csupán egyetlenegy ponton, a tó mellé ültetett füzes körül borongott egy kis könnyű, fehér köd. Ágnes varrott, dolgozott, sietett tovább. Valami nála szokatlan türelmetlenség gyorsította ujjait; csak kevés perczre állapodott meg s ilyenkor magába merült, mintha lelkében keresgélt volna, hogy mit fűzzön a finom szálon reszkető gyöngy mellé.

Odafűzött egy kis fiatalkori ábrándot, mely hajdani vőlegényét vette körül s olykor szomorú, olykor édes emlék gyanánt tett nála látogatást. Odafűzött egy régi szeretetet, melyről a lezárt ajkak, a sohasem piruló arcz, a sohasem könnyező szemek soká és mélyen hallgattak. Oda egy életét elvesztegetett öreg ember reménykedését, hogy egy szépen indult fa díszes koronát hajt majd idővel. Oda gyöngéd szívének bús féltését, mely pusztító férgektől lepetten, lombjától megfosztottan, a reménynek már csak egy-két zöld levélkéjével látta a nemes fát. Oda a hálát, mely egy rettentő sír szomorú lakójához kötötte, kinek mindent, mindent köszönt az életben és oly gonoszul fizetett. Oda zsenge tapasztalását, melyet rövid vándorlásaiban szerzett az elbukottakról és megtértekről. Oda szent hitét, mely nem akart, nem tudott megnyugodni abban, hogy az arany szétválasztathatlanul és mindörökre összekeveredjék a salakkal, és az egykor világító sugárt nyomtalanul elnyelje a homály; hogy Béla semmivé legyen! Oda fűzte mindezt; de semmit a fájdalom sötét gyöngyeiből. Ragyogó szinekkel pompázott a szalagon Kálozdy Béla neve.

Mikor készen volt vele, iróasztalához ült és megirta a következő levelet:

> Uram,
>
> egy régi barátnéja küldi önnek e kis szalagot. Egy gyermekkori játszótárs, kit ön nem is ismer többé. De ő ismeri önt és magányos perczeiben aggódva gondol az örvényre, mely önt fenyegeti. Nem sokat törődik a politikával; jóformán azt sem tudja, minő elvek vezérlik önt, minők ellenfeleit; de szívéből óhajtja, hogy öné legyen a győzelem. Azoktól, a kik között most él, naponkint hallja, hogy ezzel vesztene a közügy; de a nők minden időben többet gondoltak az egyes ember sorsával, mint mindenekével. Az ismeretlen barátné azt hiszi, hogy az ország az ön megválasztatása daczára is boldogul; de azt jól tudja, hogy önmaga - bukása esetén - már aligha. Nem is a politikust illeti e biztató ajándék, hanem a férfit, kinek diadalában ujjászületését reméli az, ki e bizalmas szavakért bocsánatát kéri. Ha majd győzelmesen hordozzák meg zászlaját és e szalag lobogni fog rajta, emlékeztesse önt arra, hogy sírban nyugvó öreg bátyja, ki atyja helyett atyja volt, mit remélt, és kis gyermeke mit követelhet öntől. Isten önnel.

Semmi aláirás.

Ezt a rövid levelet, mely gyöngéd, finom, de határozott és biztos vonásokkal volt írva, összehajtogatta szépen, csöndesen, a tiszta lelkiismeret nyugalmával. Azután a kész szalaggal együtt becsomagolta, lepecsételte, ráírta a czímet és kiment vele egy fordulóra a kertbe. Ha ott a messze kék ég alatt, a napsütötte lombok között, a virágok tiszta illatában, a zöld fűágyak üde pázsitán, a kis madarak vidám csicsergésénél könnyűnek és szabadnak érzi lelkét, akkor bizonyára nem cselekedett rosszul, bátran elküldheti titkos ajándékát és küldhet egy fohászt is az égbe, hogy ezt a kicsinyke újjmutatást értesse meg a nagy Utmutató azzal, a ki neki hosszú időn keresztül mintha testvére lett volna.

Úgy érezte.

Gyurka, a kis kertészbojtár, szélesen feltürt kék nadrágjában szorgalmasan öntözte a virágágyakat s a hol tócsa került a zöld kannából, fürge lábaival gyorsan ugrálta át.

- No Gyurka, - szólítá meg a báróné, - hát mennyire vagy már az olvasással?

- Csókolom a kezét, méltóságos asszonyom, - felelt a fiú, letéve öntözőjét s kezébe kapva a sipkát fejéről, - csókolom kegyes kezeit, biz én a mostani nagy dologidőben még semmire sem mentem.

- Ejnye, Gyurka, hát nem szeretnéd minél előbb azt a zsinóros dolmányt, a mit igértem?

A kis kertész titkos mosolyra húzta száját és felelet nélkül forgatta a sipkát vizes, sáros ujjai között.

- Hát akkor csak rajta, fiam, - biztatta Ágnes. Az öreg ABC-ért kijár az új dolmány. Hanem addig is csak kapd magadra gyorsan a régit és vidd be ezt a csomagot hamarjában Karámosra. Csak siess és ne állj szóba senkivel. Ott add fel a postán; annak az öreg, pápaszemes németnek add, az a legpontosabb ember. Siess, fiam.

A fiú elsietett s asszonya - a mint ámolygó léptekkel tovább haladt - egyszer csak egy könnyű sóhajt szalasztott ki ajakán, de oly halk sóhajt, hogy egy rózsatőn kívül senki sem hallá:

- Országos korhely hírében áll! Koldusbotra jut! Szegény, mennyire szerethette őt!

XXV. FEJEZET.
Bugyi koma és a hivatalos pecsét.

Shaksperenek egy földijétől és kortársától maradt fenn ez a mondás: A szépapámtól hallottam, kinek a szépapja szokta mondani, hogy van egy régi példabeszéd, melyet kis gyerek korától fogva hallott emlegetni a szépapjától, hogy: mindig jó szél az, mely az embert a korcsmába hajtja.

Ezért a mondásért különben nem lett volna szükségem Ó-Anglia lármás csapszékeibe tekintenem, melyekben Falstaff Jankó, Riki herczeg, Poins és czimboráik dőzsöltek. Karámos környékén is hallotta ezt mindenki a szépapjától s hiven őrizte az ősi hagyományt. Vallotta is szívének teljes meggyőződéséből és torkának legyőzhetetlenségével mindenki, kivéve az asszonyokat, kik a régi gyakorlat által hol a Pistika csizmáit, hol a düledező fedelet, hol az apjukról maradt telket látták veszélyeztetve. Ilyenkor választás idején azonban nekik sem lehetett semmi panaszuk. Pistika megkapta a csizmát s az apjuknak, ki duplán keresett a heverésért, legfeljebb az oldalbordái forogtak veszedelemben. Salamonnak, Iczignek, Ájzignak a krétája csodálatos módon pihent, bár a kármentő csapja folyton folyvást dolgozott. Folyt a nagy dinom-dánom, noha a parasztoknak mindenfelé azt magyarázták, hogy ez még nem az igazi magyar világ, a mi rájok köszöntött. Még várni kell jobbra; éljen a Mányoki nótárus, éljen a Kálozdy uraság! A Péterfi gróf emberei valamivel elégedettebbek voltak. A faluházak fekete táblái s a korcsmák czégérei mellől vígan lobogtak a három jelölt zászlói. Faluhosszat harsogtak a czifra nóták, melyek egyfelől a harkai gróf fejét az úri-tökhöz hasonlították, de másfelől Bélával sem bántak el irgalmasabban. Senki sem respektálta az arany szabályt, melyet iskoláskorában nagy fáradsággal vert fejébe a rektor, hogy: «ne irkálj házak falára, - sem kerítés oldalára»; s kormos széndarabok és vörös ácsplajbászok sorra szólaltatták meg a köveket jelöltjeik mellett. Pedig a torkok is ugyancsak megtették a magukét. Hallani kellett volna (de hisz ugyan kicsoda nem hallotta valaha életében?!) azt az egetverő rikoltozást, mely a jelöltek fellobogózott kocsiját és felpántlikázott lovait kisérte, mikor körutakat tettek és szónoklatokat tartottak a kerületben. Ilyen ünnepi alkalmakat követő estéken azután a korcsmákban, melyeknek ivója kapadohány-füsttel volt tele, előleg gyanánt rendesen került egy-egy kisebbszerű fejbeverés is. S mindaddig, míg a korteskedés tartott, a bakterek sohasem dülöngéltek egyedül az árkos-gödrös falusi utczákon. Estétől reggelig volt társaságuk.

Mindez azonban egészen természetes és előrelátható volt. Hanem azt, a mi ezekben a napokban Bogádon történt, emberfia ugyan sohasem számithatta volna ki előre. Ott csudát értek. Az úristen ugyanis olyan módon végzett a tört lábú Bugyi komával, hogy egy rövid éjtszakán csodálatosan lábra állította. De ennél még sokkal nevezetesebb volt az, hogy elválhatatlan szövetséges társával, a Csikmák komával, kivel emberemlékezet óta egy malomban őrölt és egy konczon osztozott, most egyszerre szembe állította. Jelvényeik, melyeket zsiros kucsmájok mellett hordtak, ugyanegy megboldogult lúdnak a szárnyából kerültek ugyan, de az egyik zöldre, a másik meg vörösre volt festve. Csikmák koma Kálozdyéknak dolgozott kézzel, lábbal, szóval, bankóval, a hogy birt; hanem Bugyi komának egyszerre eszébe jutott, hogy ezt a híres kerületet a szeplőtelen lelkű Móricz bátya után senki méltóbban nem képviselheti, mint a Mányoki nótárus, ki hajdan kántusprézes volt Dunaszögön, azután peregrinussá lett, majd nótárusnak csapott föl, véres szájú hazafi volt, igazi népembere, eget-földet igért és nagy szorongattatása közt hálás köszönettel fogadta áldozatának Harkáról érkező megjutalmaztatását. Mert Kálozdon igen jól tudták, hogy az egész Mányoki-história csak ügyesen kifundált hadicsel Béla ellen. A bogádi kurta nemesek régi pörös ellenségei a Péterfi grófoknak; már öregapáik verekedtek és pörlekedtek ellenük a vármegyén, apáik folytatták a verekedést és pörlekedést, ők maguk sem hajlandók engedni a jussukból s bizonyára még unokáik is

folytatják az ököl- és téntaharczot, ha ugyan addig el nem önti egész Bogádot az árvíz. Ezt ép oly jól tudták Harkán Péterfiék, mint Bogádon a komák. Ha hát a fehértollasok valamit akartak kezdeni ebben az ősi nemesi fészekben Kálozdy ellen, csak álnév alatt dolgozhattak. Ez az álnév volt a Mányoki nótárus. Hogy mit vagy mit nem hirdet, az nem tartozik a dologra, beszélhet a mit akar, igérhet a mit tetszik, feladata csak annyi, hogy: Bogádot válaszsza két felé. Mert a fehér tollasok nem igen voltak gyengébbek a zöld tollasoknál s a mit Mányoki vörös tollának ezek közül a maga részére sikerült hódítani, az mind Péterfinek számított. Mind a két táborban bizonyosak voltak, hogy Bogád dönt, az a Bogád, melyben napról-napra hullámoztak a pártok s mely feneketlen torkát Harka felé is, meg Kálozd felé is tátva tartotta.

A komák gondoskodtak róla, hogy ne legyen panasza. Nem is volt; jött az istenáldás mind a két helyről, mint a parancsolat. Úgy állott a dolog, hogy ha Bogádnak fele Mányokira szavaz, akkor Péterfi a győztes; ha ellenben itt a zöld tollnak van többsége, akkor Kálozdy a követ. A jövő bizonytalannak látszott s a két komán kívül alig tudta valaki, hogy öttel-hattal Bélának mégis csak több embere van.

Nem tudták a kálozdi kastélyban sem, a párt főhadiszállásán, melynek udvara - a kis katona nagy gyönyörűségére - tele volt tollal, meg zászlóval. Míg Ilona szívéből unta már e ronda csőcseléket, e lármás részegeskedést és hiábavaló izgatottságot, a karavánok, melyek a kastélyba vándoroltak, naponkint népesebbek lettek. Generálisok és közkatonák, tábori lelkészek, futárok és markotányosok váltották fel egymást. Ki gyalog jött, ki kocsin, ki lóháton; hanem valamennyi szoba tele volt mindig emberrel, valamennyi istálló vendéglóval és az udvar csinos ültetvényei irgalmatlanul tönkre téve. A szép asszony egy kis zugba szorult, hol zugolódva töltötte a válságos napokat. Mindenek között legtöbbet jöttek Vincze bácsi és Hazafi, az uzsorás. Amaz rendesen lármázva jött, kiabálva távozott és szóval legalább a legrózsásabb reményeket emlegette; emez zajtalanul érkezett, csöndesen távozott s kilátásait magába rejtette. Csikmák koma is jóformán mindennapos volt a háznál, noha az első napokban a papramorgón kívül rendszerint egy kis fekete leves is várta. A Bugyi koma áruló hitetlensége miatt ugyancsak mosdatták, különösen a fiatalok: Vizaknai Gyuri, Gencsy Laczi, Fekete Miska és a többiek; de a goromba szappant Vincze bácsi mindig kivette a kezükből, mert bizony még ezt az egyet is elszalasztják, mint a hús árnyéka után kapkodó kutya, minél pompásabb mesét még nem komponált poéta a világon. A karikalábú Csikmák a szemrehányások özönére a legtisztább lelkiismeret méltóságával szokta válaszolni:

- Hja, mit tehetek én róla, ha most az egyszer a Bugyi komának is megvan a maga szent meggyőződése!?

Azután a kétgombos atilla zsebéből egymásután elővándoroltak a pompás kálkulusok: most ketten, most négyen, most tizen ingadoznak. A nagy fejű Gulyás fejével is lehetne beszélni, meg a Kurjogató Máté is alább kezdi már. Csikmák koma a világért sem meri még tűzbe tenni a kezét, hogy mi győzünk, mert a mióta csak az eszét tudja és az ilyenféle mesterségekben forgolódik, mindig azt tapasztalta, hogy az elbizakodás a legrosszabb politika. Már akár káromkodik a főbíró úr, akár nem, de az bizony úgy van. Azért legjobb is, ha mindjárt nyomban kirukkolnak azoknak az árával és neki kezéhez szolgáltatják, természetesen a megkivántató zöld tollakkal együtt.

Ellenére ezeknek a napról-napra jobban dráguló és ingadozó fejeknek; ellenére a hatalmas kardforgatásnak és nem pihenő sárdobálásnak, melyet a *Karámosi Hiradó* Béla és a szent ügy érdekében véghezvitt; ellenére Vincze bácsi könnyüvérű bizodalmának: a kálozdi haditanács többsége a választást megelőző napok alatt mégis abban a nézetben volt, hogy a csata sorsa átkozottul kétséges. A hevesebbek káromkodva fordultak Csikmák koma ellen s Gencsy Laczi ugyancsak czifra körülirással mindegyre azt hajtotta, hogy minden garas, a mit ez a gazember zsebre dugott, a kutba volt lökve. Hát e sürgés-forgás központja, Béla, hogyan viselte magát?

A ki látta őt szeretetreméltó mosolyával, aggodalmat nem sejtető szívességével, biztató vidámságával és urias könnyedségével a törzskarban forgolódni, bizonyára alig gyaníthatta, hogy ennek az embernek mi mindene forog a koczkán, melynek fordultát a többiek visszafojtott lélekzettel lesték. Azt hihették, nyugodtan aluszsza át a hátralevő félórát az első ágyúszó eldördülése előtt. Mindnyájan láttunk nyári alkonyatokat, midőn a nyugvó nap elvesztvén fénye erejét, az árny, mely lépteinket reggeltől estig híven kisérte, az éjtszakának küszöbén egyszerre elhagy bennünket; Béla tekintetéről e válságos napokban el látszott tünni még az a bús, borongó vonás is, mely évek óta ott ült homlokán. Egy-egy ablakmélyedésből gyönyörködve nézte kis fia katonásdi-játékát odakünn, míg a különféle jóslatok oly bőven röpködtek körülötte, mintha a pipafüstös kanczellériában együtt lettek volna mind a szent hegyek és vizek prófétái, kik népük pusztulásáról vagy felvirágozásáról csak jövendőt mondtak valaha. Kevesen tudták közülök, hogy arról van a szó: maradjon-e itt kő kövön. Az általános töprengésben igen lanyhán hangzott a szép lelkű Bige Gézának, a párt tollának (nem akarom silány czélzásra aknázni ki azt a véletlen körülményt, hogy a párt zöld tollakat hordott) költői idézete, ki bizonyos megadással szokta hangoztatni a híres biztató igéket:

Nem vész el bármi sors alatt,
Ki el nem csüggedett!

- Lárifári, - kiáltotta Vincze úr, azzal a lenézéssel jártatva körül pisla szemeit, melylyel az egyszeregyet nyúzó kis deákra tekinthet a «felsőbb» mathematikus, ki a kétszer-kettőből ötöt süt ki. - Lárifári, ha mondom, az egész bölcselkedéstek! Nem méltó, egy perczre sem méltó az én iskolámhoz, melylyel úgy szerettek hivalkodni. Nincs a világon semmi megvetésre méltóbb a kishitüségnél.

- Tiszta világos igaz, - hagyta helyben Bárándy Gáspár, míg a politikai iskolát alapító generális büszkén mutatott vezény-botjával, a pipaszárral, homlokára és így szólt:

- Itt nincsen csüggedés, hanem van plánum! Olyan plánum, a milyen a ti fejetekből persze nem kerül.

- Nem csoda, - vetette közbe a kedvetlen Vizaknai Gyuri, - a pulyka-hadjáratokban begyakorolhattad magadat a stratégiába.

- Megvetlek, Gyuri!

Miután Varju Vincze úr e rövid szavakkal végzett volna megátalkodott ellenfelével, előadta a nevezetes plánumot, mely köztetszéssel találkozott és új reményeket ébresztett a már-már csüggedő szívekben. Rövid veleje ennyi: Bugyi koma a választás előtti napon népgyűlést akart tartani a bogádi korcsma udvarán. Ott a nagy dobot természetesen ő maga fogja ütni a Mányoki nótárus mellett, ki hasonlított a tatároktól felöltöztetett báb-sereg báb-királyához. A koma, ki előtt nem volt semmi szent a világon, még sohasem tartott talán életében olyan dikcziót, a miért jó lélekkel be ne lehetett volna csukatni. Most a nép-pártnak szónokol; teljes lehetetlenség, hogy el ne szólja magát: ne emlegesse a vérrel visszaszerzendő jogokat, reményt ne ébresszen feldarabolandó legelők iránt és ne kecsegtessen adó-nem-fizetéssel. Vincze bácsi majd titkon hallgatni fogja és szép csöndesen becsipeti. Csak úgy, minden zaj nélkül, hogy valahogy verekedés ne legyen belőle. Bugyi koma el fog tünni; a hivek nem tudják hova lett és Csikmák komának szabad keze maradván, a döntő perczekben annyit terelhet el a fejevesztett nyájból, a mennyit tetszik.

- No fiúk, hát hallottatok valaha ennél fölségesebben kifundált plánumot?!

És úgy tett, a miként beszélt.

Ájzig zsidó udvara Bogádon a nagy napot megelőző déltájt tele volt emberrel. Odabenn az ivóban nem fért el az egész Mányoki-párt, azért gyülekezett ide az isten szabad ege alá, hogy

magába szedje az utolsó igéket, melyek lelke megszilárdítására szánva vannak. A gyér lombú, sovány, tüskés ákáczfák tarka képet árnyaltak a ronda, poros, sivatag udvaron. Volt ott a bámészkodó gatyásgyerektől elkezdve fel az ujságból bölcselkedő lompos komposszesszorig mindenféle falusi istenteremtése. Bugyi koma valamennyi emberét összeharangozta, még pedig délelőttre, hogy azután senki azzal az ármányos, de nem szokatlan kifogással ne élhessen, hogy mikor a szavát adta, nem volt egészen tisztában magával. A becsületes ember legalább délelőtt józan; még a pap is így tanítja.

Nos, tán ebben az órában nem lehetett épen alapos kifogást emelni az értekezlet többsége ellen; de az is bizonyos, hogy a helyi viszonyokkal ismeretlen idegen méltó csodálkozásba törne ki ennyi sebhelyekkel barázdált arcznak, kékre dagadt képnek és borvirágos orrnak láttára egy rakáson. A sok vörös toll csillogott-villogott a napfényen s az egész sereg úgy fel volt fegyverkezve furkós botokkal, csákányokkal és fokosokkal, szóval a sulyosabb, de el nem sülő fegyverek minden nemével, (egypár nadrágos úrnál még réz-buzogányos bot is találkozott) mintha egyenesen csatába készülnének, még pedig ama divatból kiment ütközetek egyikébe, a hol ember áll ember ellen. Igaz, hogy ellenségnek hire-nyoma sem volt; hanem Pintes Gergő, (egyike azoknak, kikre nézve délelőtt és délután tökéletesen mindegy) ugyan köpte is a markát, hogy most szeretne látni valakit közülök. Nem látta bíz azoknak csak egy fiát se. Volt eszük a zöld tollasoknak, hogy ilyen nevezetes alkalmakkor még a környékét is elkerülték a korcsmának. Azoknak a falun kivül, a Becsaliban áll a világ; itten csak az igaz hazafiak vannak. Azok, a kik nem adják el a lelküket potom pénzért és most is méltók a kutyabőrre, noha a sarkantyus csizmát bocskorrá zsugorították a századok viharai és széjjelhordták az ősi porta fedelét. Csak azt szeretné tudni a Kurjogató Máté, (egy az ingadozók közül, kinek süvege mellől úgy szögellik előre a vörös toll, mintha valami csodálatos szarv lenne) hogy honnan az ördögből veszi ez a Mányoki nótárus azt a tenger pénzt; isz ővele együtt akár a templom egere. A mint ott az udvaron sűrű csoportokban ácsorogtak az atyafiak s adogatták kézről-kézre a hosszú nyakú üvegeket, az ivóból kihordott asztalok mellett makrapipásan végigkönyököltek, a kerítés hosszában heverő gerendákra letelepedtek, vagy a kút szélére felkuporodtak és gyönyörködve lógatták le a lábaikat: egyikük sem sejtette, hogy onnan az ablakból, az Ájzigné muskátlija mögül két ravasz szem lesi őket, a melynek tulajdonképen semmi keresete az igaz hazafiaknak ezen összejövetelén.

Bizonyára a Bugyi komának sem volt ez iránt legtávolabbi gyanuja sem, mikor hosszú lábaival fellépett a hordó tetejére, melyről a lélekerősítő igéket vala hirdetendő. Iszonytató magas, hórihorgas alak volt, hanem vékony, mint a pipaszár. Cséphadaró karjai nem verekedésre valók; lőcslábai eleve futásra utalják minden veszedelemből. Ő nem is keveredett, mint Csikmák koma, erőszakoskodásokba soha; a szellem felsősége őrizte. Azért a lábáról való leüttetés meséjét csak az hihette el, a ki közelebbről nem ismerte. Nincsen az az utána dobott hajító-fa, a melyik Bugyi komát utolérje, mikor futásnak ered. Most azonban ime ott áll rendületlenül a hordó tetején és torkát köszörüli. Fehérlő szemeinek szörnyű golyóbisait elmeregeti hallgatóira és siet jó előre végezni az orrával is, melylyel - minden elővigyázata ellenére - hajdan valami véletlen szerencsétlenség történhetett, mert annyi bizonyos, hogy ez az orr épen a közepe táján bámulatosan el van kanyarodva abból az irányból, a melybe odafenn megindult.

- Kezdje hát kigyelmed! Halljuk a komát! - kiáltott száz torok egyszerre, a mint Bugyi felemelkedett, ki az egész faluval komasági viszonyban állott.

A szónok még egyszer megköszörülte a torkát, azután rábizta a szelekre, hogy vigyék, a mint következik:

- Nemes atyámfiai és választó polgártársaim! Mielőtt mélyebben belebocsátkoznám azokba, a miket tulajdonképen mondani akarok, hogy igaz hitem szerint szolgáljam a szent hazának és a szegény népnek elhagyatott ügyét...

- Éljen! - rikoltott közbe a száz koma és egy-kettő már az elragadtatásból is előlegezett: - Fölséges szavazatja van ennek a Bugyinak, már az csak igaz! Halljuk!

A cséphadarók csöndet kértek.

- Mielőtt mindezeket felmutatnám itt tielőttetek, nemes atyámfiai, hadd kezdjem azzal, a mi valamennyünk keblét eltölti, a mit magasan lobogó zászlónkra írtunk, szivünkben viselünk, ajkunkon hordunk és bátran hirdetünk: a mi követjelöltünk, Mányoki Bertalan sokáig éljen!

A sovány akáczfák vékony ágai úgy megijedtek arra az egetverő lármára, melyet ez a fölhivás támasztott, hogy szinte reszkettek bele. A mint a szörnyű rikogatás csillapodni kezdett s a koma még nem fogott hozzá a mélyebb fejtegetéshez, Kurjogató Máté alkalmasnak látta az időt, hogy hangot adjon egy kételyének, mely a tenger-pénz honnan kerülténél is sulyosabban nyomta ingatag lelkét.

- Hát hallja kigyelmed, koma, - tört ki belőle mindenek hallatára a panasz, - arra tudna már valamit mondani, hogy a Kálozdyak szava szerint a Mányoki nótárus már egyszer be is lett volna csukva?!

- Hallgassék keed, - lökte ugyancsak gorombán oldalba a panaszost Pintes Gergő. Ez a délutánba járó polgártárs azt a közfelindulást is, melyet a közbevetés támasztott, egy hatalmas argumentummal sietett lecsöndesíteni. - Sebaj, atyámfiai, ha úgy van is. Annál jobban tudja a szegény ember dolgát. Az isten éltesse!

Míg az ingatag Kurjogató Máté erre a lefőzetésre jónak látta a korcsma udvaráról kifelé oldalogni, Bugyi koma a hordó tetejéről elragadtatással nyujtotta kezét Pintes Gergőnek, a ki olyan pompásan feltalálta magát.

A cséphadarók újra forogni kezdtek és a zsivaj úgy ahogy elcsöndesedett. A koma, miután szívét előlegesen ama lelkes fölkiáltásban kiöntötte volna, végre leereszkedhetett a megigért mélységekbe. Dörgött, a mint csak rekedt torkán kifért, minden ellen, a mint csak azoknak az alig mult napoknak hirhedt népemberei szoktak. Ebben az országban már Kupa és Vata óta mindig akadt egy sereg bús magyar, akinek az ilyen beszéd szája íze szerint volt. A sebek, melyeket emlegetnek, mindig századosak és mindig gyógyíthatatlanok. Egy régi-régi áradat ez, mely innen-onnan tiszta forrásokból gyülekszik, de salakos, homokos, mocskos mederben foly odább. A moslékból, melyet Bugyi koma feltálalt hallgatóságának, szörnyen megcsufolva került ki a német sógor meg a magyar úr. A szegény ember fogalmát szokás szerint összekeverte az igaz magyaréval, a kormányt az önkénynyel, a jó akaró alkut a hitlen árulással. Bolond volt a beszéd; de eszmezavarának nyitját keserű századok szolgáltatják. Mikor a furfangos hadtervező Kálozdon arra számított, hogy a koma bizonyosan ki fog csapni a honfivérrel áztatandó mezők és feldarabolandó urasági legelők tilos területére, jól ismerte emberét. Ezen alul ők akkoriban nem is kezdték. A mint a szónok így beletévedezett a nagy hazafiságba, az Ájzigné függönye meg muskátlijai úgy elkezdtek remegni, mintha csak mögöttük valami titkos hallgató nagyokat fujt volna gyönyörűségében.

Zajos tetszés rivalgott az udvaron s ugyancsak megerősödöttnek érezte mindenki lelkét az igaz ügy mellett, kivéve a megtántorodott és elpárolgott Kurjogató Mátét. Megkondult a déli harangszó; a kapu környékén főzőkanalas paraszt-asszonyok kezdtek czirkálni és bekiabálni az uruknak, hogy elhül a leves; az udvar megnéptelenedett. Ájzig czipelte be az udvarról az asztalokat és számította össze a törött üvegeket.

Az ivóban egyedül könyökölt, nem közönséges diadalának büszke önérzetével, Bugyi koma. Még a vörös szakállú Ájzig is elismerő vigyorgással hordta neki az italt. Egy csöpp kevés, de ma reggeltől mostanig még annyitól is megtartóztatta magát, mert a bornak az a csodálatos hatása van rá, hogy a mint iszik, minden bátorsága egyszerre a lábába száll. Csak annak a sokaktól vallott igazságnak egy bizonysága ez, hogy a bor rendesen az ember legbensőbb természetét teszi nyilvánvalóvá. A bátorságra ott fenn a hordó tetején nagy volt a szükség. Most azonban vége a vitézkedésnek; eljöttek a jutalomnak és pihenésnek perczei. Álmában az sem baj, ha egy kicsit gyáva az ember.

A koma iszik és újra iszik.

Épen az járt az eszében, hogy a tegnap este Harkán behajtott járandóságot ugyan hova kellene rejteni valami biztos helyre, a hol a felesége semmi módon rá ne akadhasson, mikor egy vaskos kéz hirtelen a vállára ütött.

- Ki az isten... hát mit keres itt ilyenkor a főbiró úr? - hebegte Bugyi, a mint úgy homályosan derengett előtte Vincze úr ábrázata, mely szintén nem közönséges pirosságnak örvendett.

- Nagy dolgom lenne kigyelmeddel, koma, - mondá titkolózva a vén cselszövő. Nem akarom dobra verni, azért jöttem így magam, titokban. Nem jönne át kigyelmed egy szóra ide a másik szobába?

- Megyek, megyek, miért ne mennék? - huzogatta elő hosszú lábait egymásután az asztal alól a hős Bugyi s egy kissé megzavarodva vetette a fehér golyóbisokat Vincze úrra. - Hanem annyit előre is mondhatok, hogy ha a tiszta szent elvhűségemet akarná megtántorítani a tekintetes úr...

- Isten őrizz, koma! Csak menjünk.

A vörös tollas pártvezér föltápászkodott és indult át az Ájzigné muskátlis szentélyébe. Ott azután ugyancsak elállt a szeme-szája, mikor a főbiró úr a helyett, hogy - a koma várakozása szerint - zsebébe nyult volna, egyenest megragadta az atillája szélét, nagyobb hatás kedvéért valamelyest meglóbázta jobbra-balra és elkezdett ordítozni a fülébe:

- Megfogtalak hát végtére, te bujtogató akasztófa virág! Ribilió kellene, hogy aztán a zavarosban halászhassatok? A kálozdi földekre fáj a fogatok? No majd prédikálhatsz, a mennyit csak tetszik, ha töltött puskák között utczát söpörsz Karámoson. Hallottam mindent és most úgy a körmöm között vagy, hogy még így megcsipve nem voltál. A sérthetetlen törvény nevében be vagy fogva. Tudd meg, hogy nem holmi hitvány kortesfogásból, hanem egyenesen a törvény parancsolatjából vagy befogva. Nohát most viczkándozzál, koma! Neked a Mányoki nótárus kell? Majd hüsölhettek együtt, mert előbb-utóbb arra is rákerül a sor. No csak viczkándozzál, koma!

És a törvény szigorú őre elvetette magát a kék virágos kanapén. A megragadott atillát azonban a világért ki nem bocsátotta izmos markából, s a viczkándozásra bíróilag felhitt hórihorgas koma egy nagy, hullámzó ívet képezett gyönyörködő szemei előtt. A két cséphadaró soha veszettebbül nem kalimpált, (noha folytonos vigyázattal arra, hogy Vincze úr megsértése által valahogy még nagyobb bajba ne keveredjék) és az eléktelenített ábrázatot senki még ilyen halványnak nem látta. Minduntalan egy-egy káromkodás készült kitörni sárga fogai közül; de a kellő perczben rendesen működni kezdett a bor és meghunyászkodott a kelepczébe került koma. Ijedt, fojtott, rekedt hangon dadogta:

- No no no, ne bolondozzon a tekintetes úr! Nem bántottam én egy szóval se a császárt. Isten bizony nem bántottam. Csak az igazságnak fogtam pártját.

Csodálatos, mintha a menekülésnek valami vigasztaló gondolata lopózott volna borzas, gyöngyöző fejébe, egyre kevesebb rémülettel, sőt utoljára a derültségnek félreismerhetetlen árnyalatával kérte Vincze urat, hogy ne bolondozzék.

- Iszen ismerjük mi már egymást, tekintetes úr, még a magyar világból. Lehet ám én velem okos embernek máskép is beszélni!

És rettenetes nagy körben lehajolva a földre, az egyik cséphadaróval csöndesen kihuzta a vörös tollat lenn heverő süvegje mellől. Az forgott a fejében, hogy most ezzel az egész komédiával csak rá akarnak ijeszteni, hogy hagyjon alább a korteskedéssel. Egy pillanat alatt el volt határozva, hogy mindent megigér, becsületére fogad, meg is esküszik, ha kell, csak kiszabaduljon. Nem most fog először a szegény embernek ezekhez az apró segédeszközeihez folyamodni, a miknek a megtartását az úristen se kéri számon.

Hanem a koma hitele nem lehetett valami rendületlen, mert Vincze úr épen nem mutatkozott hajlandónak a markában tartott bizonyos sikert bizonytalanért áldozni s egyet rázva a foglyul esett atillán, jó kedvű méltósággal folytatta szerepét:

- Most nem péterbácsizunk többet, koma. Csak úgy ismerjük egymást, mintha sohasem láttuk volna. Én itt a szent és sérthetetlen törvényt képviselem. Hallod-e?

A koma bizonyosan meghallotta volna a nélkül is, hogy a sokat nyuzott atilla-gallér olyan veszedelmes tánczra penderíttessék. Az igaz, hogy így még jobban meghallotta s a hogy utolsó reményét is eltünni látta és meggyőződött róla, hogy fele sem tréfa a dolognak, az újból való elhalványodással egy kis pillanatnyi józanság is meglepte.

- Üssön hát bele a törvénytekbe az isten... isten bizony ártatlan vagyok, tekintetes úr! (A bor megint helyt állt.) Ilyen szeplőtelen becsületre nem lehet rábizonyítani semmit. Tudom, hogy csak a szent meggyőződésemnek vagyok az áldozata. Jobb, ha elereszt.

A népgyülés alatt Vincze bácsit is jól tartotta az Ájzig zsidó a külön hordóból s míg ott a kék divánon pihent, ragyogó képe össze látszott olvadni a vörös mellénynyel. A koma szavaira neki dühödött.

- Még arczátlankodni mersz, vén gonosztevő? - kiáltá. Tudod-e, hogy a sérthetetlen törvény értelmében már mai napság hiába vagy nemes ember, ha az vagy is, mert én ebben a minutumban elhegedültethetem rajtad a huszonötöt?!

- Kivel? - nyögte Bugyi, ki még ezekben a kritikus pillanatokban sem feledkezett meg abbeli sajnos tapasztalatairól, hogy a huszonöthöz okvetlenül megkívántatik legalább is egy hajdú; annak pedig még eddig, hála isten, nyomát sem látta a ház táján.

- Kivel? - ordítozott az igazságnak vörös mellényes szolgája és egyszerre ellökte magától áldozatát. - Kivel? Van-e a világon ehhez fogható arczátlanság?! Nem, nem rablom veled tovább a megbecsülhetetlen időt. Ne sandalogj az ajtó felé, te gazember, mert úgy összemorzsollak, mintha kalapács alá kerültél volna!

A koma megadja magát s Vincze úr - miután karjait kinyujtóztatta volna - újra megragadja a biztosító gallért.

- Felelj, te bujtogató, igaz lelked szerint. Hajlandó vagy-e egész csöndesen felülni mellém a kocsiba és minden zenebona nélkül bejönni a vármegyeházára?

A furfangos cselszövő, hogy a feltünést kikerülje, egyedül jött; de a falun kívül, a Becsaliban három hajdut hagyott. Ez a gondoskodás, úgy látszik, szükséges is volt, mert a foglyot egyszerre megszállta az ördög. A komoly ünnepélyességgel előadott kérdésre azt felelte, hogy:

- Magának a mennybéli... Nem, tekintetes föszolgabiró úr, én számos neveletlen gyermeknek vagyok a kenyérkeresője. Az teljes lehetetlenség, hogy engemet most innen egész ártatlanul börtönbe hurczoltasson és a szegény, neveletlen árváim...

- Jösz vagy nem jösz?

- Teljes lehetetlenség, hogy én most gyámoltalanul itt hagyjam a családomat. Méltóztassék ezt meggondolni. És még hozzá ártatlanul, mint a ma született gyermek! Bevárom legalább az erőszakot. Addig még megsegíthet az úristen!

- Bevárod az erőszakot? Csakugyan be akarod várni, hogy megvasaltassalak?

A koma hegyes, csontos, zörgő vállait alázatosan hozzáigazította az új meg új keringőhöz; de a Dániel megszabadító urába vetett bizodalmából nem engedett. A vörösbegy el lehetett készülve erre a vonakodásra, mert szokásos nagy szavait leszámítva, meglepetés nélkül bánt el áldozatával.

- Akkor hát a világ csufjára és érdemed szerint vasra verettetve fogsz Karámosra bekísértetni. Ebben a szempillantásban itt leszek a hajdukkal, meg a vasakkal, meg a szegekkel, meg a kalapácscsal, és jaj neked. Bugyi! Ne hidd, hogy majd szokásod szerint fellármázod az atyafiságodat és megszabadítanak a sérthetetlen törvény büntető kezéből. Látom a szemed járásából, hogy arra spekulálsz, de hiába! Itt a kertek alatt fogunk jönni, hogy meg se lát senki és sutty! - a Bugyi koma nincs. Addig pedig kérlelhetlenül bezárlak ide. Hé Ájzigné, hozzon egy pohár bort! Egészen elrekedtem ezzel a gazemberrel.

A koma egy rövid percz alatt készen volt Vincze úr izmos karjainak és saját, sok jó szolgálatot tett lábainak összemérésével. E közben azonban az egyik cséphadaró véletlenül az orrára tévedt. És már vagy az erre ébredt gyászos emlékek fogták el egyszerre szívét, vagy az összemérés eredménye nem ütött ki egészen kedvére, de annyi bizonyos, hogy mozdulatlanul maradt.

A himlő-helyes korcsmárosné - piszkos alsószoknyájában, sárga-virágos nagykendőjében, háta közepén tánczoló leoldott kontytyal - nagy óbégatva hozta Varju Vincze úrnak a kívánt szíverősítőt. A kulcslyuk nagy áruló.

- Szegény emberek vagyunk, könyörgünk alázatosan - sopánkodott, - de az Ájziggal együtt nem adnánk száz pengőért, ha nem itt minálunk történt volna az egész. Pedig ötven pengő nagy pénz a mostani szegény világban! (T. i. a kikötött százból ötven esnék Ájzigra és ötven Ájzignéra.) Nem keveredhetünk-e még mink is bajba miatta?

Vincze úr most hivatalos méltóságán alulinak tartotta a jövendő beláthatatlan esélyei felől értekezésbe bocsátkozni a zsidóasszonynyal. Jóllehet pintes palaczk soha szivesebben nem kináltatott senkinek (még készpénzzel fizető vendégeknek sem) mint ez itt neki, beérte két pohárral belőle, megtörülgette lefelé konyuló macska-bajuszát és megint Bugyihoz fordult:

- Így. Most pedig te ide becsukattatol. Hol van ennek a szobának a kulcsa.

- Dehogy van a mi szobánknak kulcsa, dehogy van! - jajgatott Ájzigné. - Iszen, ha kulcsunk lenne, már százszor is feltörték volna a házunkat. Hanem így, azt mondja az Ájzig, mindenki tudja, hogy nem tartunk pénzt itthon, mert ha tartanánk, akkor bizonyosan be is zárkóznánk és jaj lenne nekünk. Még az almáriomnak sincsen kulcsa, esedezünk alázatosan, nemhogy a szobánknak lenne. Csak aztán minket tessék ám kegyes pártfogásába venni, ha ez a Bugyi úr bele találna keverni valami bajba.

A kérlelhetetlen biró meghökkent egy perczre s a kegyetlenül nyomorgatott Bugyi úrnak megint derülni kezdett az arcza. A ferde orron keresztül csodálatosan görbe vonalat futott végig ez a titkosan derengő sugár. Hanem Vincze úr, ha egy kicsit felöntött a garatra, a legkétségbe-

esettebb helyzetekben is fel tudta találni magát. Egyszerre csak nagyot pislantott, felvillantak szemei, jót rántott az atilla-galléron és a legfölségesebb plánumok egyikével újra készen volt. Macska módjára kezdett dorombolni hórihorgas egerére:

- Hallod, koma; nincsen kulcs! Te most azt hiszed ugye, hogy megmenekszel? összejátszotok az Ájzig zsidóval?

- Isten őrizz! Ojjé, könyörgünk alázatosan...

- Hanem tudd meg, hogy még olyan arkangyal nem született, a melyik téged megszabadítson. Hé Ájzigné, hozzon ide pecsétet.

Abban a perczben ott volt, a mit kívánt. A hosszú pecsétviasz-szálat Bugyi szeme elé tartotta.

- Látod ezt?

- Látom, - nyögte a koma.

- Hát ezt látod-e?

Az áldozat szemeit egy rengeteg nagy pecsétnyomó fenyegette, melyet Vincze úr a zsebéből huzott elő.

- Azt is látom.

- Akkor tudd meg, hogy ez a hivatalos pecsét. És én most ezzel, egyesegyedül a sérthetetlen törvény erejénél fogva, úgy a körmeim között tartalak, mintha tizenhárom-lakatos vasajtót zárnék rád. Míg én odajárok, innen el nem menekülhetsz, mert én Itt ajtót, ablakot le fogok pecsételni a hivatalos pecséttel. A ki pedig ezt a pecsétet feltörni merészkedik, azt a mennyei hatalmasság sem menti meg az élete fogytáig való raboskodástól. Hallottad, hé? Ne óbégasson itt a fülembe, Ájzigné, hanem inkább gyujtson gyertyát! Ha ártatlanok, akkor nem lesz semmi bántódásuk; de hogyha netalán szántszándékkal dugták volna el a kulcsot, akkor Ábrahám, Izsák és Jákob legyenek a fejüknek irgalmasok.

- Ojjé, esedezünk...

- No csak vége legyen. Hát sábesz van ma, hogy két gyertyát gyujtott? Tartsa ide az ablakhoz. No bujtogató, már az ablakon ott van a hivatalos pecsét. Ha tudsz olvasni, elolvashatod rajta: «Karámos vármegye központi főbírói hivatala.» Kár, hogy a pecsétekre is rá nem vésik, mint a bankókra, hogy mi büntetés vár azokra a gazemberekre, a kik a hivatalos pecsét szent sérthetetlensége ellen vétkeznek. Kár, hogy nem áll itt mindig a szemed előtt. Hanem tudd meg még egyszer: életfogytig való rabság. Így. Itt az ablakon már most nem mehetsz ki a nélkül, hogy a pecséttörésnek iszonytató bünébe ne essél. Miután azonban te a népnek felbujtogatásával, nem holmi pulykalopásféle aprólékos csínt követtél el, és miután megátalkodott gonosztevő vagy: nagyobb biztosság okáért még az atillád szárnyát is le fogom ide pecsételni az almáriom oldalához. Így. Most már aztán akár az ablakon, akár az ajtón keresztül akarsz megszökni, kettős pecséttörés bünébe fogsz keveredni. Ezért pedig tudd meg, kétannyi büntetés jár, mint az életfogytig tartó rabság.

A szekrény oldalához pecsételt koma, a szörnyű fenyegetések alatt, lecsüggesztette fejét és úgy látszott, teljesen megadta magát sorsának. A furfangos főbíró pedig még az ajtón kívülről is bekiáltott hozzá:

- Ez az ajtó is le lesz pecsételve. No Bugyi, most viczkándozzál odabenn!

Nem telt bele egy félóra s a Becsaliból hozott fegyveres kiséret a kertek alatt csöndesen közelgett a bogádi korcsma felé. Észrevétlen kellett jönniök, mert ha megsejtik, hogy mi járatban vannak, a Bugyi komát mindenesetre nagyobb hatalom veszi védelme alá ennél a három puskánál s a bátor kis csapat körében fel is merült a régi példabeszéd, hogy: csak vigyázza-

nak, mert sok lúd disznót győz. A hajdúknak csak félrecsapott csákójuk, meg puskájuk vége látszott ki a magas, sárga, száraz kukoriczából, melyen átcsörtettek. Különben a szomszédjukba vezető út is majdnem egészen néptelen volt; a bogádi nemes ember úri természete már csak megkivánta az ebédutáni álmot.

Nem láthatta más őket, mint egy-két pőre-gatyás parasztgyerek, ki az árokpartnak dülve sütkérezett az égető, déli napon; meg egypár menyecske, ki a mezőről sietett hazafelé és ha észrevette a törvény fegyveres szolgáit, legfeljebb egyet sóhajtott magában, hogy: már az a szegény Gabi gyerek csak nem kerüli ki az akasztófát; megfogják előbb-utóbb, pedig biz' isten kár a göndör bajuszáért! Bizonyosan ezek is azt hajszolják.

Az egész csapatban a hadvezér izzadt legkeservesebben. Sűrűn törülgette homlokát, minduntalan elkérte Ignácztól a kulacsot, óvatosan s - a mennyire meglapult helyzete engedte - büszkén lépdelt serege előtt. Vizsga szemekkel leste a kertekre néző ablakokat, hogy valamelyik markos atyafi nem pillantja-e meg őket s nem üt-e hirtelenében lármát. Minden nyugodt, csöndes, nesztelen volt a környéken, mintha a déli forróság álomba ringatta volna az egész falut. Az volt még a legnagyobb zaj, mikor Vincze úr melléből egy-egy jóízű hahota akart erővel felharsanni - hogy milyen pompásan lefőzte ő most ezt a komát! - s azt fojtogatta vissza nagy keservesen. Tökéletesen meg volt magával elégedve, mint mindig. Ez a nap ránézve kimeríthetetlen dicsőségnek, dicséretnek, mindenekfölött pedig dicsekedésnek forrása lesz. Mennyi elővigyázattal, mennyi ügyességgel, mennyi furfanggal intézte el az egészet! Szeretné tudni, kicsoda érdemel meg úgy, mint ő, még egy korty italt az Ignácz kulacsából!? A fődolog az volt, hogy az egész lárma nélkül essék meg, mert a bogádiakkal nagyon bajos kikötni s egy összezördülés mindent elronthatna végkép. A szerencse kezére járt; sejtelme sincs róla senkinek, hogy a koma meg van csipve. A kocsma valamelyest félre esik, úgy hogy onnan már most kiabálni is hiába kiabál. A zsidrákok féltik a bőrüket; mukkanni sem mernek, hogy mi történt náluk. És azt a pecsét-históriát milyen bámulatosan kifundálta! Ha egyenesen magával akarja hozni Bugyit a Becsaliba, a milyen hosszú lába és gonosz természete van neki, abban a pillanatban szökik meg mellőle itt a földek között, a mikor akar. Ha meg a faluházához kisérteti, hogy ott bezárják, nyilvánossá lesz a dolog és olyan zene-bona kerekedik belőle, hogy isten a megmondhatója, mi lesz a vége. Dicsérheti az eszét azért a gondolatért! A hivatalos pecséttel tökéletesen biztosította magának a zsákmányt, Csikmáknak délutánra és holnap reggelre a szabad kezet és a zöld tollas Kálozdyaknak a diadalt. Azok a gróf urak ott Harkán azt gondolják, hogy az ő eszükön már túl sem lehet járni. Pedig az igazi kortest nem grófi fából szokták faragni! Itt van la, most az ő reménységük horgonya oda van. Senki sem tudja, hova lett a Bugyi. Eltünt. Megszökött. Nincs pénz. Netek!

A kis fegyveres csapat a napraforgós, dudvás, gazos kerteken keresztül ügyesen felhuzódott az Ájzig zsidó házának, melynek első tiszta szobája ez alkalommal ideiglenes börtönnek vala berendezve. Már ott állottak az ajtó előtt s szörnyű fenyegetésekkel borították el a lelógó kontyú zsidóasszonyt, ki már-már alig tudta megállani, hogy házának e rémes órájában egy kis sikogatással ne könnyítsen a lelkén.

Vincze úr diadallal vetette szemeit az ajtó külső zárán sértetlenül nyugovó pecsétre.

- A törvény nevében feltöröm, - mondá ünnepélyesen és feltárta az ajtót.

Hanem azután csak ott maradt a küszöbön és vastag nádbotját kiejtette a kezéből. Hiába kapta fel a rettegő korcsmárosné, hiába törülgette meg a virágos kendőjével, hiába kinálgatta; - nem kellett neki. Csak állt ott, mint a sóbálvány és nézte azt, a kit nem látott.

A fogolynak híre-hamva sem volt a szobában. A szekrény oldalán hiányzik az a bizonyos félpecsét, mely az atillára jutott; az ablakon pedig szentségtelen kezekkel meg van sértve mind a kettő. A Bugyi koma nyilván nem irtózott a pecsét-törés iszonytató bünétől és megszökött.

A sérthetetlen törvény kijátszott őrének arczát, szemeit, homlokát mind elborította a vér s a világ összes borzalmainak minden nemét (a kerékbetörés és felnégyelés elavult gyakorlatától kezdve a tekintélyét egész mai napig fentartott akasztófáig) elropogtatta rémesen csikorgó fogai között, míg vérben forgó szemei előtt a röpke képzelet az említett rémeszközökkel kétségkívül bizonyos viszonyban tüntette föl az elpárolgott komát. A mint első ámulatából magához kezdett térni és gondolkozni azon utak felől is, melyeken a komát az elsorolt kellemetlen helyzetek egyikébe vagy másikába juttathatná, azzal az első pillanatban tisztában volt, hogy Bugyi semmiesetre sem vitte haza az irhát, hanem vagy az erdőben, vagy a réteken, vagy a mocsarak közt bujdosik. Hanem elő kell keríteni akkor is, ha a föld elnyelte volna! Most már nemcsak a veszélyben forgó pártérdek, hanem a megsértett, kijátszott, csuffá tett tekintély is boszút kiván!

Mindenekelőtt azonban egy széket kivánt, mert még forgott körülötte a világ és úgy tetszett neki, mintha ott az almáriom tetején az a szép sor piros alma mind ő rajta mosolyogna. Annyi szent, hogy ha az almák előtte ártatlanok voltak is a rossz szándékban, de mögötte a három csöndesen röhögő hajdú nem igen óhajtotta, hogy most visszatekintsen.

- Megállj, nojszen megállj, mákvirág! - lihegte Vincze úr és kiadta a parancsot a három jókedvű vitéznek, hogy ha kedves az életük, neki a komát a föld alól is előteremtsék. Mivelhogy az már most főbenjáró bünös és még úgy napot nem keserült meg ház, mint a hogy a mait meg fogja keserülni ez az Ájzig-korcsma.

A himlőhelyes zsidó-asszony, ki még mindig a nádbotot törülgette, erre természetesen szörnyű sivalkodásban tört ki. De a felharagított bíró szemei villámokat szórtak és nem ismert könyörületet. Nem mondott többet, mint hogy: az, a ki szereti az életét, egy szót abból, a mi itt történt, el ne áruljon. Ájzignénak minden földiekre és földöntúliakra való hivatkozásai hatástalanok maradtak s a mint a törvénynek fölfegyverkezett szolgái neki indultak a hajszának, Vincze úr is rettentő fuvások, káromkodások és fenyegetőzések közt visszaballagott a Becsali felé, a hol kocsiját hagyta, hogy majd ott bevárja az eredményt. De biz ott hiába várakozott egész addig, míg az égre mindenfelől felvonatott a csillag-rakta sátor. Már itt Bogád körül több volt az üldözött embereknek kinálkozó jó rejtekhely, mint a madárfészek. Sűrű erdő, öles kukoricza, járhatatlan mocsarak mind fölséges buvóhelyek, a mikről csak a pipiskék, a vadkácsák meg a vakondokok tudnak. De ezeket nem bízta meg az üldözéssel Varju Vincze úr s - eddig legalább - nem is léptek se vármegyei, se kormány-szolgálatba. Még el sem árulták volna a világért sem azokat, a kik az ő birodalmukban kerestek menedéket, sem a halálra keresett Gabi betyárt, sem a Bugyi komát. Ignácz hajdú és társai üthették bottal a szökevény nyomát s Vincze bácsi várhatott akár itéletnapig a Becsaliban.

E szerint hát a nevezetes nap úgy végződött, hogy a hajdúk nem látták Bugyit, a hajdúkat nem látta Vincze úr, Vincze urat pedig nem látták a várakozó kálozdiak. Bajt sejtett mindenki s a baj be is következett.

Másnap hajnalban gyülekeztek a bogádi választók. A zöld tollasok a Becsaliban, a vörös tollasok Ájzig előtt. Nyalka legények nagyokat rikogattak a nyeregből s a paraszt-szekereknek hosszú sora foglalta el az utczát. Zászlók, kendők, szalagok lobogtak mindenfelé s az egyik saraglyába szorított három dádé iszonyúan nyikorgatta a Rákóczi-marsot. A befont sörényű, apró lovak már türelmetlenül kapáltak, a hogy a nap vörös tányérjából kezdtek előkerülni a vakítóbb sugarak is; a kortesnótákat isten tudja hányszor elfujták s két hordó bort körömig ürítettek, a harmadikat meg felgurították a czigányok szekerére; a kulacs mindig színig volt, a

sok fokos, csákány, rezes kard csak úgy ragyogott; - de a kire legnagyobb volt a szükség, a ki ékes dikcióban odabenn ajánlani fogja a nép emberét, a kit valamennyien éltető lelküknek tartottak és vallottak; a Bugyi koma csak nem mutatkozott az övéi között.

Onnan alulról a Becsaliból minden pillanatban idehangzott az egetvevő lárma; azokat már javában tartja igével a Csikmák. Ők meg itt csak szárazon lopják a napot. Talán indulni is ideje lenne már; de a Bugyi koma nélkül csak nem indulhatnak. Hova lett, merre jár, hol késik? A ki feleletet tudott volna adni ezekre a kérdésekre, az Ájzigné, még most is úgy reszketett, mint a kocsonya és hallgatott, mint a sír. Egyszer csak észreveszik a fej nélkül támolygó pártosok, hogy az egyik görhes paripa lábánál ott pityókövez a pártvezér legkisebbik neveletlenje, egy mosdatlan, rongyos, vigyori kölyök. Egyszerre tíz oldalról fogták elő, hogy hová tette az apját? Azt tegnap dél óta nem látták otthon. A szurtos kis neveletlen előtt ez épen nem volt ujság, azért is nem rukkolt ki vele mindjárt, hanem a fejetlenek annál nagyobbra vették. Keresik, kutatják, szaladnak, kiabálnak utána; de a koma csak nincs sehol. A Becsali-beli zászlók már kezdtek rendbe szedőzködni a korcsma előtt; erre a türelmetlenség, szitkozódás, lótás-futás tetőpontra hágott, mikor a kert felől a kukoriczából egyszerre csak felemelkedik egy sáros, poros, sovány, elcsigázott, hosszú alak, és száz koma egyszerre kiáltotta el magát:

- Itt a Bugyi!

Nosza volt egyszerre vigasság, a mint közre foghatták a megváltót! Azaz csak lett volna, ha a siralmas kinézésű, elkeseredett, méregtől fuldokló koma - kiről az ilyen alkalmakkor már megszokott vitézi jelvények: a piroskötős rézkard, meg az ősi sarkantyúnak tányérnyi taraja, mind hiányzottak - egyetlen szó nélkül fel nem áll a legközelebb ért szekérre és csöndet nem int. Ennyi markos legény között teljes biztosságban érezvén magát, kiöntötte remegő szivének egész méltatlankodó keservét; a nép itélőszéke előtt, isten szabad ege alatt leleplezte az ármányt, melylyel tegnap körülhálózták a zöld toll hatalmasai; meztelenül odaállította a gálád furfangot, melylyel a nép szavát ő benne el akarta fojtani a Kálozdy-pártiak alávaló mesterfogása, a kik az igaz magyar előtt rosszabbak a pecsovicsoknál; érzékeny szinekkel festette bujdosását, éhségét és szomját a térdig érő mocsárban, metsző nád, meg goromba káka között; és kifejezte abbeli tántoríthatatlan meggyőződését, hogy az egész alávaló kelepczét nem lehetett volna olyan ördögien kiszámított pontossággal intézni ellene, ha az nem valamelyik bogádi ellenségétől kerül.

Bugyi koma szörnyű józan volt.

- Nemes atyámfiai, - kiáltotta, elmeregetve a fehér golyóbisokat, hogy nem lesnek-e rá valahol a hajdúk, - nemes atyámfiai, védelmezzetek meg, ha mártirjává lennék az igazságnak! Mert tudjátok meg, hogy ha én fel leszek áldozva, ti sem kerülitek ki az én soromat!

Az úgyis harczra készülő, pityókos, fegyveres tömegnek nem sok kellett, hogy az égő parázs lángra lobbanjon. Nekivadulva forrongott a koma körül, feldöntötte szekerét, felkapta a vállára és szörnyű zsivajjal tudakolta, hogy: hol hát az ellenség? ki ellen kell nekik védelmezni a komát? ki akarja őket vasra veretni? ki unta meg az életét? kit üssenek agyon? Csak egy részeg legénynek kellett elkiáltani magát, hogy:

- Most indulnak a Becsaliból!

Mindjárt utána le is pottyant ugyan a nyeregből őkelme, hanem a gyujtó szikrát megadta. Nosza neki a zöld tollasoknak! Üsd, nem apád! Már itt ma csak az öreg kaszás fogja majd számítani a Kálozdy-voksokat! A nagy lármában, zsivajban, felfordulásban, káromkodásban senki sem vette észre, hogy a Bugyi koma megint elpárolgott. Kocsi, ló, ember, zászló, fokos, kard, csákány, furkós bot, piros tollas kucsma mint zugó, zavaros, rohanó ár tódult a Kálozdy-pártiakra, kik épen indulóban voltak Karámos felé, a hol a választásnak megesnie kellett. Erre

a vidékre való öregebb urak sok nevezetes csete-patét tudnak a bogádi nemesekről; de ilyet, mint ez a mai volt, ők is aligha értek. Lett a Becsali-gödrökben olyan országos verekedés, hogy volt ott aztán dolga még az nap katonának, doktornak, bírónak, halottkémnek, papnak. Vincze bácsi pompás plánumának sok kiütött fog, sok betörött oldalborda, sok beszakított fej, sok kiömlött vér, sok békóba vert kar adta meg az árát. Az öreg, nyugalmas nap ott fenn az égen nem szereti az ilyen véres jeleneteket; el is bujt a felhők közé, a mint egymásra rontottak. Bugyi koma is ellensége volt az erőszakoskodásnak, de csak a maga személyére nézve; az is elbujt a vakondokok közé. A gyászt, a mi bekövetkezett, senki sem láthatta előre. Aznap bogádi ember nem volt benn szavazni Karámoson; a ki bejutott, azt úgy vitték vason.

Ez eldöntötte a nap sorsát. Péterfinek nem kellett egyéb, csak hogy ellenfelének bogádi hivei ne szavazzanak.

Szikra István uram, a megyercsi-utczai csizmadia, ki a karámosi szekeres gazdákkal a balpárti Béla mellett küzdött, késő este rossz kedvvel bökte be botjával ajtaját. Nagy karimájú kalapja mélyen le volt húzva a szemére. Még tulajdonképen egy szóra való ideje sem volt, mikor a zöld szemű hárpia felugrott az ablak mellől és mérges támadást intézett ellene:

- No ember, hát csakugyan a te feleségednek kell az utolsónak lenni, a ki valamit megtud, pedig már egész a borbély-komáig bejártam valamennyi szomszédasszonyt, hanem egyiknek sincs még otthon az ura, és látom, neked is keresztbe állanak a szemeid. Azért hát reszkess, ember, és ne bámészkodjál úgy rám, mint a borjú az új kapúra és mindenekelőtt mondd meg már, hogy kicsoda a követ és győztetek-e?

A csizmadia a rezignációnak egy kissé recsegő hangján válaszolt:

- Nem élkeskedünk a győzedelemmel, Sára. A pecsovicsok győztenek és Péterfi lett a követ. Mink pedig megbuktunk vala. Ilyenkor nem is bűn az búfelejtő borital! Meghalt Mátyás király, oda az igazság!

XXVI. FEJEZET.
Dobpergés.

A végesi szőllőskertek öreg baraczkfái hosszú reszketeg karjaikat nyujtóztatták az éjjeli pihenés után, mikor mögöttük az első sárgás-szürke csikok jelentették a közelgő hajnalt.

A kálozdi kastély körül még minden csöndes volt és sötét. Csak az istállók félkörű ablakain tetszett fel egy-egy reggeli lámpás fénye s onnan hangzott ki egy kis járás-kelés nesze. Kevés idő mulva aztán innen is onnan is ajtó-nyitogatás és kulcs-csikorgás zöreje járta végig a nyugvó épület csöndjét s miután élő lelket látni semerre nem lehetett, úgy tetszett, mintha az ajtók nem is a kastély lakóinak zárattak volna fel a cselédségtől, hanem az éjtszaka szellemei távoznának rajtuk keresztül s csapnák be maguk után a nappal közeledtére. Majd egy egész órára megint nyugodt, zajtalan lett minden. A láthatatlanul elsuhanókon kívül más vendég nem töltötte a kastélyban ezt az éjtszakát. A csinos, pompás vendégszobák, melyeknek lakói rendesen ilyenkor szokták csak nyugalomra hajtani kábult, kitüzesedett fejüket, üresek egytől-egyig. A tánczterem, mely számtalan víg hajnalhasadást látott; a kártyaszoba, melyben akárhányszor még ilyentájt cserélték föl az inasok ujakkal a tövig égett gyertyákat; a kis vadászlak, melybe sokszor gyülekezett ez órában jókedvű vadásznép; a cselédszoba, melyben vendégkocsisok ittak és huszonegyeztek reggelig - mind-mind néptelenek, üresek, kihaltak. A bukás hirére tegnap este az utolsó vendég is sietve fogatott be és alig várta, hogy maga mögött lássa a kastélyt.

Csak egy szobában vannak ébren. Már, vagy még ébren. A kanczelláriában. Az éjjeli lámpa kialvóban s a lebocsátott függönyökön keresztül világít a hajnal. A vékony foszlányokon kisérteteknek látszanak az erkély karyatidjeinek árnyai, melyek kiváncsian kandikálnak be a szobába, hogy ugyan mit láthatnának itt? Semmi különöset. Egy bukása szélén álló embert, ki nem tudta fejét nyugalomra hajtani az éjjel s föl s alá jár. Ha azonban a kisértetek előtt nem maradhat rejtekben az sem, a mi emberi szemeknek láthatatlan, akkor látják, hogy Béla még sincs egyedül. Rossz szellemei most sem hagyták magára. Ott bujkálnak, ugrálnak, nevetnek, ingerkednek körülötte és siketítő zajjal töltik be a szobát: Egy árva könnyet se, Béla! Egyetlen gyáva könnyet se ejts! Hát el van-e veszve rád nézve a világ? Becsülted-e te valaha mind e javakat, melyektől most meg kell válnod, hogy megsirasd vesztüket? Ugy-e nem? Ellenkezőleg, egyenesedjél föl és nézz bátran szemébe sorsodnak. Új élet kezdődik rád nézve. Ha majd fölkerülsz a szerencsevadászok százezrének zajgó tömegébe, miért ne lehetnél te az, a ki megragadod ott a kaczér istenasszonyt és rövid órák alatt jóvá teszed esztendők veszteségeit. Ért az neked valamit, a mit itt hagysz? Menj, menj. Szívedben egy szenvedélyt viszesz magaddal, egy mécset, mely amaz éjjeli, titkos földalatti utakon aranybányát fog még megvilágítani szemed előtt. Csak a fiadért kellene? Nos, hát csak azért!

Azonban a sors ellen való daczolás s ebben a lázas remény, mely azokkal a gondolatokkal dobogtatta a szegény ember hánykódó szívét, időről-időre engedni volt kénytelen, hol az önvád éles marczangolásának, hol a kényszerű válás merengő fájdalmának. Árnyakkal fedett, megvénült, sárga arczát s kék karikákkal övezett szemeit el-eltakarta összekulcsolt kezével és majd a szekrény éles sarkán, majd a nagy karszék ingatag támláján keresett pihenőt nehéz, égő fejének. A kis lámpa olaja már fogyatékán volt; kihaló, vörös fény fogta körül a mozdulatlanul vergődő ifjút és sűrű, fekete füst gyülekezett feje fölött. Majd egy mély és siket sóhajtással újra kezdte sétáját a papirokkal elborított iróasztal előtt. Nem tekintett beléjük; sem vigasztalni, sem biztatni nem tudták. Hanem hevert ott az iratok között egy szép fehér selyemszalag is, melyre gyöngyökkel volt hímezve a neve. Az előtt megállt, csöndesen izzó

kezébe vette s maga sem tudta hogyan, egy csókkal érintette azt a helyet, melyen az ismeretlen gyöngéd ujjak utolszor pihentek.

- Ki lehet ez az égi barátné? - suttogta. - Nem, én nem ismerem már az égieket! Nem értem mit mondanak, nem segíthetnek rajtam!

A pislogó lámpa serczegve kialudt s Béla összeborzongott a hideg, szürke félhomályban, mely a szobát elfoglalta. Valami titkos hatalom kergette ki a folyosóra. A mint az ajtót becsukta maga mögött, lelkét mintegy visszhang gyanánt egy régi benyomás emléke ütötte meg, mely valamikor (maga sem tudta már az idejét; régen volt!) e helyen elfoglalta szívét. Sohasem érezte annyira elhagyatottságát, egyedüliségét, rabságát ez ódon falak között, mint abban a perczben. Úgy tetszik neki, este lehetett; a régi szűk ablakokra nem találtak rá a hold- és csillag-sugarak; vén, komor, néma, ijesztő volt minden körülötte. Már emlékszik is, Ilonára gondolt itt akkor. Ma máskép van minden; a lebocsátott függönyök a reggel rózsaszinében ragyogtatnak mindent, a nagy ablakok világot igérnek, a futó szőnyegek könnyű léptekre várnak s a szobrocskák mosolyognak felé. De csönd van, mintha halál uralkodnék mindenen. És ebben a megváltozott környezetben épen az a borzongás keresi föl Bélát, mely amaz emlékezetes estén átjárta tagjait.

Nem maradhat soká. Itt is hideg van. Mindenütt hideg van. Fölfelé indul a meredek falépcsőkön, melyek a padlásra s innen a toronyba vezetnek. Csak egyenesen, minél előbb föl, föl, a hol egy kis szabad levegőt szíhat, a hol ébredni látja a természetet és egy gyöngéd szellő talán megsimogatja égő homlokát. Elfullad, leroskad, mire a toronyba ér és széttekint a vidéken.

Pompás, üde, reggeli kép terült el szemei előtt; egyike ama nyájas, hegygyel-völgygyel váltakozó, feledhetetlen képeknek, minőket csak a dunántuli szép magyar föld mutat. Nem az alföld végetlen sikja, mely örök elégedettségében nem ismeri a változást s nincsenek sem hegyekkel égnek törő vágyai, sem sürü erdőkkel zöldelő reményei; csak gazdagsága, elégedettsége és unalma. Nem is a felföld sziklás, bérczes, havas világa, mely nem tud semmit a tavaszról, mikor mindenki mosolyog, sem az őszről, mikor mindenki örül az aratásnak. Bájos, lankás vidék, nyájas szőllőhegyek, vén bükkök, mosolygó mezők és felhőtlen ég, - nincs, nincs neked párod, szép dunai föld! A kinek tőled el kell válnia, hogy soha ne hallja többé a kis falu csengő harangját; a ki benned, a te fáidnak árnyéka alatt akart pihenni, melyek kora tavasztól késő őszig zöldek, és máshova veti sorsa: fájhat, nagyon fájhat annak a szive! A hajnal rózsaszinében mosolygott az egész tájék Béla szemei előtt, mint a gyöngéd szerető, ki könnyüvé akarja tenni kedvesének a bucsut és vidámságot hazudik. De a reggeli, borus párák ott lebegtek e szeretetteljes mosoly fölött s amott messze megcsillant egy tova futó érnek ezüst szalagja; ott egy rejtegetett könnycsepp szaladt végig a mosolygó arczon. Béla oda támaszkodott a harang lábához és hosszan, hosszan nézte szülőföldének nyájas arczát. Lábainál egy elhasznált, málladozó kötél hevert. A mint alább-alább bocsátotta fejét, ráismert. Ezen a kötélen huzta ő hajdan, gyermekkorában a régi, repedt csöngetyüt. Aztán a kis Pirók kezére jutott. Hova is lettek, hova széledtek ők, ennek a kastélynak régi lakói?! Ah, bár csak ott maradt volna ő is messze, valami ismeretlen föld siratatlan halottjának!

Merengésében nem vette észre, hogy a kert végéről, a mentor kedvencz gesztenyefái közül csöndesen, félve az észrevétetéstől, szinte bujkálva közeledik fölfelé egy kopott, megviselt, bús alak. Ha Béla jobban figyel, néhány perczczel előbb a kriptakulcs csördülését is hallhatta volna. A ritkán nyitott zár rozsdás volt s a nehéz vasajtó dübörgése messze hangzott a könnyü reggeli levegőben, komor zajával egy pillanatra elcsitítva az ébredő madarak csicsergését.

Béla nem látta, nem hallotta. A hűs szellő nem tudta lehüteni égő homlokát, mikor lefelé sietett. A padláson kellett keresztül jönnie. A homályos gerendázat közt súgtak-búgtak a galambok és hirtelen csapással vágott át fölötte egy-egy sötét szárnyu denevér. Ott töltötte

gyászos ballagásban és rekedt kotkodácsolásban napjait az a két vén tyuk is, a mit az öreg Puliszkáné a kis szolgálónak hagyott örökbe. Nem fogant meg az öreg áldása! Mennyi ócskaság köröskörül! De ki hinné, hogy annyi emlék hever itt zürzavarban szerteszét!? A mint Béla bizonytalan léptekkel botorkált a sok lim-lom, kaczat és zsib között, egyszer csak belebotlott valamibe és csodálatos, veszett, megdöbbentő zaj támadt lábainál. Mintha valaki a sir mélyéről köhögne, tüsszögne, kiabálna fel segítségért. A vén óra, a sárkányos, liliomos, alabástrom-oszlopos óra kapott a mozdulásra egy kis szuszt és az sietett porral tele tüdejéből károgva jelenteni, hogy eltemettetett ugyan, de még nem halt meg. Egyszerre ketyegett, ütött fertályt és órát s minden mesterségét igyekezett bemutatni, a mivel csak szebb napjaiban tündökölt, hogy megszabaduljon ebből a mély sirból.

- Csitt... csitt... csitt... ki tudja... veszekedtek... meddig éltek... csitt... csitt... minek éltek... csitt... csitt... minek... minek éltek?

Összevissza mindent. Még a ki ismerte is ez elvonult filozóf eszejárását s régi rögeszméit, az sem igen ismerhette ki magát egyszerre a töredékes kérdéseknek és tanácsoknak amaz áradatában, melylyel elborította. Különösen a csitítás látszott nagyon fölöslegesnek, mert mély csönd uralkodott körül, melybe csak olykor-olykor búgtak bele szomoruan a galambok. Béla megállt és hallgatta lábainál a régi barát zavaros szavait, ki végül annyira belefáradt a heveskedésbe, hogy egyszerre csak elkezdett érthetetlenül és rettenetes fuldoklással köhögni. A padlásablakon beszürődő első sugarak valami fényes, aranyos tárgyra vonták el tőle ifjú gazdája tekintetét. Arany-keret volt, mely egy szép képet vett körül, a habokból kikelt istennő csábító képét. A tenger azonban, melyből Vénus itt emelkedett ki, portenger volt, melynek delfinjeit és rózsaszin kagylóit két nagy keresztes pók helyettesítette. Béla rátette a képre kezét és leverte róla a port. Régidő óta e keserü pillanatban gondolt először a párisi grisettere, kinek vonásait emlékezetébe hozta e kép. Nem érzé, hogy romlásának akkor állt első lépcsőjén, mikor Josephine puha karjai átölelték s ma, midőn nagy számadása van az élettel, nem akart hálátlan maradni azért a kicsiny szeretetért sem, melynek édes illatát egykor érezni vélte a szép, bukott leány kis lábainál. Köszöni, köszöni, a mit tőle vett, bár gyönge sóhajtása nem hat el a Szajna zugó fenekére, vagy a herczegi szerető pazar szalonjába, vagy a szegények kórházának tikkadt levegőjébe. Hol vagy, hol lehetsz ezek közül, Josephine? Egy röpke fény ím rád is esett Béla gondolataiból, melyek úgy csaponganak szerteszét, közel, távol, multba, jelenbe, jövőbe, mint a villám. E nagy lomtárban, hova a kastély ujraépítésekor minden ócskaságot felhordtak, ezer apróság, ezer emlék követel magának valamit figyelméből. Ime bátyjának régi karszéke, melyben meghalt; im az ódon, ezer-fiókos szekrény; im a szerzetes atyák komor arczképei; ime gyermekkori könyvei, melyeket álmatagon forgatott, mielőtt elindult volna a világba! Annyi, annyi minden együtt, hogy utoljára nem látott már semmit közülök, szemei elhomályosodtak és ismét a folyóson találta magát.

Már fel vannak huzva a függönyök, kinyitva az ablakok, aranyos napsugárral, derüvel van tele minden. Béla egy ajtó előtt áll meg, a honnan kis fia zaját hallja. Istenem, úgy össze van törve, hajtva, zaklatva; hol pihenhetne meg, ha itt nem?! A kilincsre teszi kezét. Ebben a perczben odabenn megperdül egy kis dob.

Dobverés!

Egy gyermek játéka csak, de mégis dobverés!

Dobverés, mely hangzani fog nemsokára az ősi kastély udvarán és minden szobáiban. Hangzani fog mindenfelé a vén falak között, a mogorva boltivek és nyájas halmok egyformán visszaverik és a hir szele ezernyi ember fülébe elviszi. A dobpergés le fog hangzani még a föld alá is, és ott meg fogja hallani egy öreg ember, ki önvádban fejezte be életét, hogy haszontalanul töltötte azt. Földindulás zaja lesz e dobpergés, mely elnyeli a régi urakat s a kastély kapujáról és a sirbolt ajtajáról le fogja szakítani az ősi czimert.

A kis gyermek gondtalanul veri odabenn a dobot, kaczag hozzá és atyját keresi.

Béla, mintha valami mérges kigyó hideg testéhez ért volna, úgy elkapta kezét a gyermekszoba kilincséről s betámolygott oda, a honnan kiindult. A reggeli asztalán várta; de nem nyult hozzá. Székébe roskadt, nyakát hátraszegte és kábult, mély álomba merült. Az álom irgalmas lehetett hozzá, mert a kinlódás nyomait tükröző, megviselt arcza mintha lassan lassan kiderülne. Mintha szerető, a földieknél hatalmasabb ujjak elsímitanák róla a nehéz felhőket és felszárítanák a könnyek barázdás nyomát. Egy rövid negyedórára annak a régi Bélának szép, nemes, merengő arcza volt ez, ki hajdan, iskolás korában Mariról álmodott, mikor még virágokat szedett neki, melyeknek illata nem volt halálos méreg. Talán álmában most is mellette volt; talán játszva lestek egymást a kis kerti lak ablakán keresztül; talán ott ültek boldogan a régesrég elszáradt mályvarózsák között: talán csak hallgattak és a boldog nesztelenség ellenére egyetlen hangját sem hallották a szél baljóslatu zugásának körültök, mely jövendő viharokat hirdet; talán azt hitte, hogy még előtte van az élet!

Mikor Béla felnyitotta szemeit, egy rövid pillanat alatt azzá lett, a kinek a kelő nap találta. Tekintete ujra lázban égett s beesett, sötét szemeit (úgy csillantak fel, mint a hogy az éjjeli ég kipirul, mikor messze távolban ég egy ismeretlen majorság) azzal a kifejezéssel hordozta körül, mintha beleunt volna már e romokat látni maga körül s indulni szeretne a szerencse-játékos világ zajába vezető uj pályán, hova régi szenvedélye csalja. De nem volt egyedül. Az a kopott alak állott előtte, a ki ma reggel odalenn járt a sírbolt környékén: Istók. Foltos, viselt, régi kabátja tele volt porral, pókhálóval s a földalatti bujdoklás egyéb emlékeivel. Még ránczos homlokán is ott volt valami pókbeszőtte, por-ellepte, viz-átszivárogta fal nyoma, melyen megpihent. Csöndesen állt meg Béla előtt s bátortalan, homályos, szürke szemeit oly mélyen lesütve tartotta, mintha valami rettenetes nagy szégyen miatt kerülnie kellene az emberek tekintetét és megérdemlett szemrehányástól tartania minden oldalról. Kezei el voltak dugva mély és szakadozott zsebeibe, melyek egyikéből egy vén meggyfa-pipaszár, másikából pedig egy még vénebb könyv kandikált ki. Oly mozdulatlanul állt, mintha bilincsekbe lenne verve és teljes megadással, bünei terhes sorozatának őszinte beismerésével várná elitéltetését.

Az ébredő Béla arczát egy bús mosoly futotta át, a mint észrevette. Az igaz, mindent átható szeretetnek mennyei adománya, hogy a legnagyobb kétségbeesésbe is tud egy pillanatnyi vigaszt csöppenteni. Bizonyára jól esett az istentől, embertől elhagyatott öngyilkosnak utolsó perczében annak a két nagy fényes szemnek remegő tekintete is, mely kikoplalt kutyájáé volt. És Istók hogyan szerette azt az öreget, ezt az ifjút, ezt a házat, és milyen kevéssé magát!

- Jó reggelt, bátyám, - szólította meg s erőtlen, hideg kezét eléje nyujtotta.

A mentor rég tudta a kikerülhetetlent. Tudta a tegnapi bukás végzetes jelentőségét. Tudta, hogy a rég fejük fölött függő kard lecsapott. Ismerte mind az okokat is, melyek e kétségbe-esett helyzetnek szülői voltak; de ezekre nézve olyan áltatással igyekezett adni a tudatlant, a milyenre becsületes szive csak képes volt. Azt hitte, legjobban fog sikerülni az ámítás, ha részt követel magának az átokverte munkából és (esze mindig csodálatos utakon ténfergett!) valami olyan megbánásfélét mutatott, melynek nem lehet joga egyetlen kemény tekintetre sem. Ha mozdulatlan, félszeg, néma állásában volt valami szemrehányás, ez egészen, csupán-csak maga ellen irányult.

Béla minél előbb óhajtott átesni a keserves értesítésen, melylyel öreg barátjának tartozott: hogy hova kiván temetkezni. Egy papirt kapott le az asztalról, csakhogy hideg, reszkető ujjai között legyen valami. Minden erejét megfeszítve, az elfuladásig siető hangon mondott el egyet-mást. Szavaiban kevés volt az összefüggés, és sok a kimélő áltatás. Nem mintha szépí-teni akarta volna ezt vagy azt, mentegetni magát ebben vagy abban; épen nem! Csak erős meghatottságban dobogtatta szivét e mélyen lesujtott embernek néma áldozata, és saját jövendőjéről emlegetett reményeket, melyek nemcsak hogy ki nem fakadtak, de még el sem

vettettek. Jól tudta, hogy ez az egyetlen mód, melylyel a mentor nehéz szivén könnyíthet valamicskét. Elmondta, hogy tegnap este hosszan értekeztek Hazafival s át kellett látnia, hogy a terhek hullámai már összecsaptak feje fölött. (Az öreg fülig vörösödött; egész éjfélig itt sétált lábujjhegyen az ajtó előtt.) Elbukott s ebben a házban nem bir többet lélegzetet venni. Bukása még ma hivatalosan is be lesz jelentve s talán már holnap eljönnek a törvény szolgái és lefoglalnak itt mindent. Béla maga nem fogja bevárni őket; még ma elutazik Pestre, a hol uj élet vár reá, mely talán gyümölcsözőbb lesz a réginél. Van egy-két befolyásos barátja ott, kikkel már régebben közölte viszonyait s a kik sok szivességet tanusítottak iránta balsorsában. Hogy kik és kik nem, az nem tartozik ide; elég az hozzá, befolyásos emberek és jó barátok. Valódi ritka példányok a mai önző világban! Tisztességes állást szereztek számára és családjának épen nem kell nélkülözéstől tartania. Ő munkabiró erejében van és nem fél a jövőtől. Hátas lovakat ugyan nem fog tarthatni, üveges hintóban sem jár, a selyemnek, bársonynak és csipkéknek is vége; hanem hiszen nem ezek az életnek egyedüli kellemességei! A kis Béla... nos, a kis Bélából embert nevelhet és ez a fő.

Mindez, a gyakori akadozás daczára, elég szárazan volt elmondva. Béla nagy kinnal le tudta győzni felindulását, és el tudta kerülni azokat a hurokat, melyeknek érintése a maga és Istók szivét a legfájdalmasabban rezegtette volna meg.

A mentor egy darabig mozdulatlanul hallgatta. De egyszer csak a legcsodálatosabban kezdte rázogatni nagy, kerek fejét, s hogy e furcsa mozdulatoknak és sajátságos torokköszörülésnek valódi jelentése iránt Bélát egy kissé félrevezesse, két kezét a világért sem huzta volna ki a zsebéből, hogy szeméhez emelje, hanem odalenn ökölre fogva szorongatta velök a könyvet és pipát.

- Öreg, öreg barátom, - ugrott fel helyéből Béla, kin ujólag erőt vett az elérzékenyülés, - légy erős és ne tedd még keservesebbé ezt a gyászos órát! Annyi mindenkitől, élőktől és holtaktól kell bocsánatot kérnem s ha még te is megtagadod...

Nem tudta folytatni. Elhallgatott és félrefordult.

Az öregnek pedig szegény feje igen nehéz lehetett, mert csak rövid ideig birta ki a jobbra-balra való fárasztó rángatózást. Mintha csak megtántorodott volna, kezeit kikapta a mély zsákokból, támaszt keresett és csöndesen leroskadt egy székre.

- Bátyám, - kiáltott Béla, - bajod van?

A mentor egy mély sóhajtással igyekezett összeszedni magát, a foltos kabátujjal megtörülgette szemeit és megszólalt:

- A lelkiismeret, Béla, a rossz lelkiismeret! Valósággal elfogódik a szivem, ha meggondolom, mennyi minden terhel engem is e szerencsétlenségben. Ugyan megérdemlettem-e kenyeremet igazán, ha nyugalmaztatásomat olyannyira betü szerint vettem, hogy véges-végig elmulasztottam megjegyezni előtted, ilyen és ilyen körülmények között mit parancsol az életfilozófia?! De nemcsak, hanem világosan és bünbánattal emlékszem vissza, hányszor biztattalak, hogy csak éld világodat, hogy osztass gabonát a kunyerálóknak, hogy vetess csizmát az iskolás gyerekeknek, hogy engedd el az árendát a szélütött Mátyusnak. Ha meggondolom, hogy mindezt én tettem; hogy csak egyetlenegyszer figyelmeztettelek a gazdálkodás dicséretes voltára, akkor is bizonyára lanyhán; hogy ő... ő is az én véremből való, (ne vedd zokon Béla, de nagyon tele van a szivem!) ha mindezt meggondolom, sehogysem vagyok képes tisztázni magamat a vád alól. Egyetlen mentségem, hogy te mindig olyan csodálatos voltál és nem láthattalak úgy keresztül, mint az én mélyen tisztelt, boldogult barátomat. Kitünő ész, kitünő szív, kitünő karakter; de csodálatos! Bocsáss meg ezért a kifejezésért. Mikor tefelőled gondolkodtam, mindig hiányosnak kellett tartanom azt a filozófiát, a mit nekem az iskolában tanítottak, és nem mertem előállni vele.

Az öreg megtörött hangja hovatovább erősödött, élesedett s csak a végén csapott vissza régi mélaságába, a hosszu előadásnak következő zárszavai alatt:

- Bocsánatot mondtál az előbb, Béla? Hogy én bocsássak meg teneked? Istenem, hogy mondhattál már a te kitünő logikáddal bocsánatot? Iszen csak... csupáncsak temiattad volt minden aggodalmam. De ha jó barátaid tisztességes állást szereztek Pesten, akkor minden jól van. Mindig tudtam én, hogy nem az a Varju a te igazi jó barátod! Az isten éltessen, Béla; tegyen szerencséssé és boldoggá! Boldoggá is... igenis, mert azt hiszem, hogy eddig... hogy eddig a mai napig... de máris igen sok szabadságot vettem magamnak. Csak neked legyen nyitva az élet! Én már... engem már semmi sem köt ám ide, csupán a megszokás. Ma reggel elvégeztem a bucsut. Meglátogattam...

- Hisz te, bátyám, nem fogsz velünk jönni, - vágott szavába Béla. - Ne busulj semmit, itt maradsz. Már régen megmondtam volna, hogy ha szerencsétlen vagyok is, hálátlan nem; de nem akartalak félbeszakítani.

A mentor szemei fölcsillantak, de csak egy perczre. Ő már végzett ezzel a szép reménységgel; de szerencsésen el is hervadt az szivében.

- Szivesen, szivesen maradnék, Béla, - mondá hirtelen, - de ezen a környéken mostanában nem tudok se tanítói, se jegyzői állomást, a mi alkalmatos volna. Legalább a gróf helyett azt az iszákos Mányokit választották volna meg; annak a nótáriája épen jó lett volna. Nincs, nincs itt semmi hely az én számomra; kapitálist meg nem gyüjtögettem, mert féltem, hogy hűtelen sáfár hírébe keveredem. Becsületszavamra mondom neked, Béla, (nemesi nevemmel nincs mit dicsekednem többé!) hogy minden félretett vagyonom öt darab körmöczi arany, a min egy ezüst órát akartam venni a kis Bélának, hogy majd ha nem leszek, eszébe jusson róla az öreg. Azonban hogy ha netalán addig, mig azt a bizonyos tisztességes állást megkapod, szükséged lenne rá... ne vesd meg, Béla! Azonkivül nincsen semmim. Gondolom, ott a nagy városban hamarább kapok majd én is valami kenyérkeresetet. Igyekezni fogok, gyöngülő szemeim daczára, megjavítani az irásomat...

- Engedj már szóhoz jutnom, bátyám, - mondá Béla, ki borus meghatottsággal hallgatta eddig az áradozó mentort. - Öreg napjaidra nem hagyhattalak minden nélkül. Gondoskodtam rólad s nem kell itthagynod ezt a megszokott vidéket. Ha eljösz majd, csak látogatóba jösz el hozzánk. Tudom, mindig szerettél bolyongani a végesi szőllőben. Van egy kis darab szántóföld, meg valami kukoricza is hozzá. A házban becsületesen meg lehet lakni s az ablaka épen odanéz arra a szürke, vasajtós épületre a kert végén. Én ebben az órában még rendelkezem mindazzal s Hazafiban volt annyi emberség, hogy beleegyezett tervembe. Ime vedd, öreg; itt van az átiratási engedély, siess be vele Karámosra és az a kis ház, az a kis szőllő, az a kis szántóföld legyen a tied.

A mentor arczát nem mondhatom tiszta égnek, hogy annál csattanósabb legyen hasonlatom: eső kék égből. Borus volt az; de enyhítő csöppek nyoma már mutatkozott szemeiben, a mint Béla az iratot kezébe adta.

Mintha valami rögtön támadt szél verte volna össze és csordította volna meg a felhőket, egy gondolatra felcsillantak és megnedvesedtek az öreg szemei.

- Nem tudom, - dadogta, - igazán nem tudom, Béla, hogy elfogadhatom-e?

Ennyi volt egész szabódása. A ki egyébkor minden kinált fillérnek elfogadásából lelkiismeretbeli dolgot csinált; hosszu takarékoskodásának eredménye gyanánt tökéletesen meg volt elégedve azzal, hogy öt darab körmöczi aranyat összekuporgathatott: most ilyen könnyen, ilyen csekély vonakodással megbarátkozott volna a gondolattal, hogy egyszerre földbirtokossá legyen?! Nem zavar és nem piruló szerénykedés nélkül történt ez; de nem anélkül, hogy

arczának ezer ráncza közé oda ne telepedjék valami jámbor, becsületes furfang kifejezése, mely örökké munkálkodó agyában (a mentornak alapigazsága volt: a ki gondolkodik, csak az dolgozik igazán!) megszületett, mikor az ajánlatot megértette. És ez a kis furfang bizonyára nem a maga érdekében került kalapács alá ama folyton zakatoló mühelyben.

- Így, így, öreg, - biztatta Béla. Semmi köszönet. Ha a hütelenség biztosíthatja magát vén napjaira, miért legyen elhagyatottabb a becsület? Atyai barátom voltál; a mi öröm volt gazdagságomban, azt neked köszöntem. Engedd, hogy egy megnyugtató emléket vihessek magammal a hányattatás napjaiból! Kérlek, a háznál ne tudasd senkivel, hogy mi nem fogunk többé visszatérni. Régi cselédeimről tőlem telhetőleg igyekeztem gondoskodni; igen jól esnék, ha minden zaj nélkül távozhatnám. Te értesz, bátyám, valami csak mégis fáj itt benn. Csak még egyetlen kérést. Költözzél át minél előbb a kis házba. Még ma, mert kis fiamat szeretném nálad hagyni, a te gondjaidra bizni addig, mig Pesten egy kissé rendbe jövünk. A kicsiny mostanában gyönge is és beteges; hadd futkosson még egy ideig ezeken a szabad mezőkön. Ő még nem érti, mi fog itt történni s nem okoz fájdalmat neki a lakás-csere. Legdrágább, egyetlen kincsemet bizom rád, Istók. Jó apja leszesz-e? Olyan, a milyen nekem voltál?

A mentor sárga arcza már ázott a megeredt esőben.

- Köszönöm, Béla, köszönöm! A te szivednek nincs párja! Egészen az édesanyádé!

A mint a nap haladt az égen fölfelé s tiszta sugarai életet és világosságot árasztottak szerteszét, Béla lelke is mind nagyobb bátorságra edződött. A bucsuzás osztatlan és oszthatatlan fájdalmán már jóformán átesett. Csak egy volt még hátra, nejét értesíteni, hogy még ma utazni akar.

Ilona komoran ült csinos kis kék boudoir-jában. Háborgó rossz szeszélyét a szöszke német komornán töltötte, ki épen könnyek között hagyta ott a szobát, mikor Béla belépett. A szép asszonyt elragadóvá tette a felindulás pirja, mely arczán ragyogott. Az ablakban ült s egy virágos szőnyeget himezett. Egy szőnyeget, mely nyilván sohasem lesz bevégezve. Szingazdag virágait megfogja emészteni a por és moly; de bevégezve nem lesz soha. Szép, hullámos nyakába egy drága gyöngysort akasztott Ilona szeszélye. Talán nagyon szerette s legalább még egyszer, utolszor viselni akarta! Ismerte vigasztalan helyzetüket s tudta a történteket. Nem régen, csak tegnap este óta, mikor Béla megrendülése a rossz hirre mindent elárult neki. Hanem azért csak feltette a gyöngyöt, mely épen nem illett reggeli pongyolájához, himezett tovább s egyetlen szóval, egyetlen tekintettel nem üdvözölte Bélát. Egy csoda-virág, egy kék rózsa foglalta el minden figyelmét.

- Ilona, - szólította meg férje, gyöngéden érintvén a sebesen mozgó ujjakat, - Ilona, te tudod, hogy ez a ház nem a miénk többé.

Az asszony hol elsápadva, hol kipirulva himezett tovább. Nem vetette föl szemeit, csak egy kissé összerezzent férje hideg kezének érintésére.

Béla szeliden ismételte a kérdést:

- Tudod?

Semmi felelet.

A szegény ember csöndesen a másik ablakhoz huzódott és egy ideig némán nézett ki rajta. Semmi nesz nem volt a szobában; csak Ilonának visszafojtott szisszenését hallotta olykor, ha a tűvel rózsás ujjába szúrt. Kevés vártatva összeszedte magát és odaült neje mellé. A mint ujra megszólította (csak búsan, élesség és harag nélkül szólt hozzá), hangja és arcza élénken emlékeztetett a mentoréra az imént. A gyöngéd szív nemességével nyomott el minden

szemrehányást, mely a házat ért csapás egyik főoka ellen ajkára és szemeibe tolult. A szenvedés meghatotta és csöndes megindulással mondott le vádló jogáról. Mindent, mindent a maga vállára vett s mintegy hálásnak mutatkozott a sorsnak még azért a kegyelmeért is, hogy teljesen össze nem zúzta és lélegzeni való levegőt engedett neki. Oh istenem, olyan végtelenül jól esett volna neki egyetlen jó szó és annyi mindent kész lett volna elfeledni érte!

- Ilona, - kezdte fojtott, könyörgő hangon, - én nagyon, nagyon bűnös vagyok! Az örvény szélére juttattalak benneteket. Hallgass meg. Ilona, csak egy perczig hallgass meg, kérlek!

A barna, kérő kezek egészen beborították a munkás kis kacsókat, de ezek csak dolgoztak tovább, a mint lehetett.

- Minden vétkemet tudom; bár tudnád csak egyetlenegy mentségemet is! Nagyon, nagyon balgatag voltam, hogy mikor még több szeretettel tekintettél rám, mikor néha elhatott még hangom a szívedig, föl nem fedeztem előtted egy sebet, melynek kinja kora ifjuságomtól éget, emészt és őrültté tesz. Ha akkor, mikor azon a velenczei gondolán a vizi tündért emlegetted, kitárom előtted lelkemet, talán más szemmel tekintesz rám, talán jutott volna olykor számomra egy-egy vigasztaló szavad, talán a szánalom megőrzi szivednek egy kis melegét nekem, talán minden, minden máskép ütött volna ki! De most már minden hiába, most már vége annak. Őrültségem megbuktatott. Holnap mindent el fognak venni tőlünk; de én még ma Pestre akarok utazni, hogy valami új életet kezdjek. Méltán nevetnél ki, ha fogadásokat emlegetnék; de gondold meg Ilona, hogy ilyen csapások néha nagyobb gonosztevőket is észretérítenek. Mindenre kész vagyok érted, Ilona!

Egy új szisszenés és semmi felelet.

- Ilona! Elhagysz-e?

A szép asszony végre fölvetette szemeit és válaszolt:

- Természetesen veled fogok menni.

E szavakat egy heves mozdulat kisérte s a drága gyöngysor szétszakadt. A csillogó szemek szerteszét gurultak a padlón s a mi közülök a fonálon maradt, azt Ilona egy sarokba hajitotta a szenvedélynek oly művészetével, melyet érdemes lenne szinpadon is bemutatni.

- Ilona, tartsd meg ezt, kérlek! - esengett Béla. - Csak ezt az egyet tartsd meg! Családi ékszer s menyasszonyi ajándékul adtam neked!

- Nem az enyim többé, - felelt tompán az asszony. - Elkártyáztad.

A kígyócsipés mérge elkábitotta Bélát. Szemei előtt összefutott minden: a nagy ablakok, csipkés függönyök, rózsás arcz, szétszórt gyöngyszemek, virágos szőnyeg. Kitámolygott a szobából.

- Apám, édesapám, - szaladt eléje kitárt karokkal kis fia, - igaz-e, hogy parasztházba fogok költözni és szegény gyerek leszek, mint a tömzsi Ferkó? Istók mondta. Majd akkor nekem is virágos kalapot veszesz ugye, mint a Ferkónak? Édes, édes jó apám!

Ki olvasta volna meg azokat a csókokat, ki a sziveknek remegő dobbanásait, ki az elfojtott és kiömlött könnyeket?! Oh bár olvasnák valahol! Bárcsak hinné a világ, hogy olvassák ott, a hol itélet várakozik rá; talán több lenne benne akkor a szeretet!

Béla is, Ilona is szobájukba zárkózva töltötték ezt a napot. Senkit sem bocsátottak magukhoz s a pap, ki délre hivatalos volt a kastélyba, a mentorral költötte el az ebédet. Csöndes egy lakoma volt. Tiszteletes Molnár Ábrahám úr még sohasem ülvén úgy ez úri asztal mellett, hogy a ház urát egy felköszöntéssel meg ne tisztelje, a régi jó szokástól ez alkalommal sem volt hajlandó eltérni. Olyan ünnepélyesen emelkedett fel a pecsenye után, mintha legalább

száz hallgatója lenne s minden tüskéjét neki fordítván az igazságtalan és rövidlátó világnak, daczára ennek és daczára annak, a maga részéről kifejezte rendíthetetlen bizalmát Béla nagy jövendőjében. A mentor úgy könyökölt ott az asztal mellett, hogy arcza el volt takarva, s csak ismételt figyelmeztetésre koczintotta össze poharát a papéval.

Estére az öreg János a nagy hintóval odajárt a kapu elé. A málhákkal sürgő-forgó cselédek mitsem sejtettek a történtekről és történendőkről s jó kedvvel kivántak szerencsés utat a szótalan uraságoknak. A régi háznépből csak a vigyori Palkó volt ott. Még csak akkor vigyorgott igazán, mikor gazdája a kezét nyujtotta neki. Furcsa egy úr, a ki kézfogással bucsuzik az inasától! S még azután is csak rázta, rázta ám a kezét, a mint a lámpa világánál nyilván felismerte már. E szerint nem is tévedésből tette. Az ő emlékezete szerint Pallér úr sem volt soha köhögős és most egyszerre úgy fulladozik, hogy kész nevetség. A nagyságos asszony meg mintha csuklott volna, mikor beszállt a kocsiba. Mi bajuk lehet ezeknek?

- Csak kardot meg puskát hozz, apám! - kiáltott Istók öléből a kis fiu és János meglegyintette a gyeplüvel a lovakat. Gyönyörű két állat volt, mintha csak szárnyukat emelték volna föl, úgy indítottak. Egy vén vadászkutya, a sánta Flóra szörnyű vonitást kezdett a hátulsó udvaron. Kölyök korától társa volt Béla bolyongásainak s valamikor vigan nyihogva követte mindenfelé urát. Most keservesen nyöszörgött, vonított, kaffogott és ugrált neki a zárt ajtónak. Palkó egy ideig mulatta magát a vén állat kínlódásán és találgatta magában, hogy mi baja lehet ennek az elnyomorodott dögnek? Miután sehogysem tudta kisütni, és az egész csak oktalan rossz erkölcsnek tünt fel előtte, egy karóval jót huzott a hátára és megelégedett vigyorgás közt tért a szakács urhoz máriásozni.

A hintó robogott tovább-tovább a szép nyári estén. A tiszta égen ragyogtak a csillagok, lenn az út mellett, a fűben tündököltek a szentjános-bogarak. Csöndes szellő suttogott a tölgyek között és valami közel fekvő faluból furulya-hangokat kapott el. Egyideig meglehetett különböztetni a csillagoktól, melyekkel telidesteli volt rakva az egész égbolt, a kálozdi kastély egykét világos ablakát. Az ott a kanczellária, amabban Istók tesz-vesz valamit! De aztán völgynek visz az út... még ott nyujtózik a hosszú tető... a torony karcsu, sötét kupja még kiválik a tejút halavány faláról... és immár csak a megszámlálhatatlan mennyei mécs kiséri az utasokat.

A gadóczi pályaház előtt szálltak le. Az öreg János, ki régen várja már a mai napot: mindennek végét, nem foghatta ugyan meg semmiképp, hogy miért nem inkább a karámosi stáczión ülnek fel a vasutra, mikor az sokkal közelebb van; de hát a parancsolat ide Gadóczra szólt.

A falusi várószobák így estenden nagyon komor képet nyujtanak. Lámpa álnév alatt egy homályos mécs pislog bennök; a nagy óra régesrég megállt, sőt az egyik mutatója le is van törve; a butorok piszkosak, porosak, szakadozottak; a falon homályos üvegek alatt olvashatatlan hirdetések függenek és az asztalra telepedve az állomásfőnök kutyája aluszik. A sarkokban egy-egy hallgatag utas huzza meg magát, a kinek semmit sem lehet látni az arczából. Csak mikor a zsiros papirosba takargatott ludczombot előveszi a zsebéből, hogy megvacsoráljon, akkor tudódik ki róla, hogy a falusi zsidó árendás. Az ablakon egy kiéhezett dongó zsong, a hirverő drót zireg-zörög, cseneg-bonog s a nagy kolomp is megszólal olykor és hangja hosszan viszhangzik az esti légben.

Nem is jöttek be Béláék, hanem csak egyenesen kifelé tartottak a ház elé, a hol satnya futóka van fölvezetve a tetőre.

- Hát most már istennek ajánlanám, nagyságos uram, - bucsuzott az öreg kocsis, - mert egy kicsit nagyon meg találtam hajtani ezeket a kényes párákat; aztán nem szeretném, ha itt pihentökben ez a hüvös szél megcsapná őket. Nagyon vigyázni való két jószág! Szerencsés jó utazást, friss egészséget kivánok!

- Hány esztendeje szolgálsz a kastélyban, öreg? - kérdezte hirtelen Béla.

- Isten segedelmével Szent-Mihálykor lesz épen harminczkilencz. Már csak kitartom, ha degredált is a parádés-kocsisságból a nagyságos úr, míg végünk nem lesz.

Bizony megszorította ennek a kezét is bucsuzóra Béla s a hogy magukra maradtak és a távol elnyelte a kocsizörejt, odahuzódtak mindaketten a ház előtti árnyékba, hogy valamiképen észre ne vegye őket valaki.

Pedig mégis észrevették. Egy bekötött fejü, hamis szemü, csinos parasztmenyecske várakozott odabenn az ablak mellett két apró gyermekkel. Az egyik fiu volt s halomra gyüjtötte a kiszenvedett legyeket, melyek között elvétve egy-egy haldokló is akadt; a másik egy bámész és álmos leány-gyerek, ki nénje szoknyájába kapaszkodott és akkora bokrétát tartott a kezében, mint a feje. A menyecske vissza-visszafordult a megigazgatásukra s hol a fiu mándliján rántott egyet, hol a leány kendőjét huzta meg. Azután tovább nézegetett ki s a mint a külső lámpa fényénél megismerte Béláékat és meg is bizonyosodott róla, hogy ők azok, egyszer-kétszer fejét hajtogatva körüljárt a szobában, összecsomózott keszkenője végét elgondolkodva csavargatta az ujja körül s egyszer csak a nagyokat pislantó kis leány kezéből kikapta a bokrétáját és kisietett vele a ház elé.

Egyenesen odatartott Ilonának és elkapván a kezét, úgy összevissza csókolta, hogy alig tudta elkezdeni, a mit mondani akart:

- Csókolom a kegyes kezeit, nagyságos asszonyom, ha nem tetszik ismerni, én vagyok a Fodor Panni. Az öreg Puliszkáné unokája csókolom kezét. Nagy örömben vagyunk most a kis testvéreimmel, mert Karámosról várjuk haza az apámuramat, a ki épen máma szabadult ki a vármegyeházáról, Ugy világos nappal nem vitt rá a lélek, hogy a szinök elébe kerüljek, megköszönni a mit az én szegény öreg szülémért tettek. Hanem most, a mint itt az ablakon megláttam a nagyságos úrékat, most legjobb lesz, mondok, nem lát senkisem, nem röstelkedhetnek, hogy szóba álltak vélem. Csókolom a kezüket ezernyi ezerszer; fizesse vissza az isten megszámlálhatatlan jóval! Ezt a bokrétát itt az öcsém kötötte; ha meg nem bántanám vele, ne sajnálja elfogadni a nagyságos asszony. Engedelmet kérek, hogy meg mertem szólítani, mert én vagyok az, a kit Pántlikás Panninak hittak.

Így csöppent a sors egy-egy kis örömet a legtelibb üröm-pohárba is.

Az érkező vonat fütyült, megállt és tovább robogott Pest felé.

HATODIK RÉSZ

XXVII. FEJEZET
Régi utak az új városban.

Az országnak valamennyi vidékéről, a délibábos tiszai rónákról, a Kárpátok havas bérczei közül s a Dunamellék zöld halmairól hányan, de hányan sietnek évről évre ide a fővárosba, erre a csábító, nyughatatlan, végetlen tengerre, hogy a magasra csapkodó habok fölött kitüzött zászlóval keressék a szerencse tündérszigetét, vagy a hullámok alatt észrevétlen sírban pihenhessenek! Hányan, de hányan, a kik kitünni vagy eltünni akarnak a világból!

A sándor-utczai kis palota, melyből a szó legmesszebb elhangzik az országba, a kormány hivatalszobái és az egyesületek tanácstermei, mintha csak várva várnák azokat az új tehetségeket, kiknek ambiciója magasabbra tör a piripócsi zöldasztalnál, (még magasabbra, noha olykor ennek a tetejére ugorva mondhatták el dikcióikat!!) és igényei örök harczban állanak a vidéki prókátor sovány keresetével. Az a pompás, magas, sok emeletre készült épület, melynek aranyos tornyocskája büszkén nézegeti magát a királyi folyam tükrében alant s melynek füstös, gőzös, zsufolt termeiben a pénzvilág országgyülése folyik, (furcsa egy gyülés, hol mindenki egyszerre beszél; alku és harcz együtt!) mindenfelől csalja magához a vidék új urait, hatalmasait, kiknek síp-szava ezelőtt tíz-husz esztendővel még szomoru panaszszal szólt faluhosszat a rongyász-kordé előtt. Hát a szép világnak, a nagy világnak, az előkelő világnak büvös, ellenállhatatlan varázsa! A márványos tánczterмek fegyverzett szemü uracsai, a dunaparti sétány sütkérező népe, a váczi-utcza kicsiszolt hivalkodói, a városligeti körutak kiváncsi, tolongó közönsége várva várják az ismeretlen szépségeket, a falusi házak árnyában feslett bimbókat, hogy országos hirre emeljék az aranyhajat és éjszemeket, finom bókokkal hódoljanak nekik, a divatlapokba verseket irjanak hozzájuk, melyek otthon csak az ispán urnak szereztek egy kis, el-elfütyörészett gondot. A rákosi gyep várva várja a vidék fiatal urait, kezükhöz kapott örökségükkel és mindig utolsónak érkező versenylovaikkal, hogy egyszer-kétszer gyorsan körüllovagoljanak rajta, aztán úgy leforduljanak a homokba, hogy föl se keljenek többé.

De nemcsak ezek a hires, nevezetes, fényes helyek (melyeknek történeteiről az ujságok napról napra megemlékeznek) várják a maguk új vendégeit, hanem várják azok az ismeretlenebb, de tulontul tömött utczák is, melyeknek lázas sürgése-forgásában nem látni meg az embert az embertől; azok a nap-kerülte zugok, melyekbe csöndesen megvonulhat a világ elől futó szégyen; azok a sötét boltok, melyekben szegény özvegyasszonyok nyitnak szivarral és zsömlyével szűk kereskedést; azok a rettenetes földalatti tanyák, melyekbe üldözött vadak verődnek össze; azok a kemény, utczai kövek, melyek éjjeli vánkosul kinálkoznak sok hajléktalannak. Várják az óriás kéményekből füstölgő gyárak és pókhálós, poros, egészségtelen irodák, melyeknek a szünetlen munkában lévő nagy gépekhez mindig új meg új szegekre van szükségük az elkopottak és eldobottak helyébe. Várják a nagy, emberrel és zsibajjal tele piaczok, a zsufolt, szennyes és büzös utczák, a piszkos és ismeretlen vidékekre futó sikátorok, melyekben legkönnyebben eltünhetik a menekülő üldözője, az adós hitelezője, a zsebmetsző a rendőr elől. Várják azok az illattal terhes szobák, melyek pirosított arczokkal, unott mosolylyal és undorral vannak tele, s tán nem is sejtett temetői sok szép falusi leánynak, kit szegény anyja otthon meghaltnak sirat. Várják az elhagyatottabb, poros városrészeknek szük kis lakásai, hogy békén és ismeretlenül meghuzhassák magukat bennök azok, a kiknek nincsen pénzük, a mivel fölkeressék az egy-két lépésnyire zajgó világot, vagy okuk van, hogy kerüljék azt.

Talán ezek egyike volt az a sovány, beesett arczu, de ragyogó, tüzes szemü fiatal ember is, ki kora reggel fölkelve iróasztala mellől, egyet nyujtózik (épen úgy, mint azok, a kik puha

párnák közt, édes alvásban töltötték az éjet) s kitárja az udvarra szolgáló ablakát, hogy egy kis friss levegőt kapjon. Körülbelül másfél esztendeje lehet, hogy Pakfon úrtól, a nyirág utczai érdemes rézöntőtől, kifogadta ezt a szobát, gondosan elhallgatván előtte foglalkozásmódját, miután bizonyosan neszét vette, hogy a vörös képü rézműves sajnos tapasztalatokon alapuló ellenszenvvel viseltetik az egész irnoki osztály és annak minden tagja ellen. Azonban a szelid cselfogás, melylyel az illető udvari szobához jutott, nemcsak ennyiből állt; még egy, talán amannál fontosabb körülményt is elhallgatott. Magda kisasszony, a háziur huga ugyanis, kinek kötelességében állott takarítani az új lakóra, másnap estig hiába várta, hogy elhagyja szobáját. Odasompolygott csöndesen, hogy nincs-e valami baj; de az ajtó be volt zárva. Hiába minden sürgetés; uram segíts, elő kellett szólítani a Muki legényt, a ki - mielőtt a rézmüvesség és Magda kisasszony iránti legyőzhetetlen szenvedélyének tudatára ébredt volna - lakatoslegény volt. Az ajtó feltöretett s a besietö háznép az ágyon elterülve, ájultan találta az új lakót. Nem segített azon semmi, csak egy tányér leves a Magda kezéből.

Megvallotta azután ott a nyomoruságában, hogy biz ő csak irnok a karakány-bukói márványutánzó részvény-társulatnál; sőt még azt is megvallotta, hogy három napja semmitsem evett. Pakfon úr, ki mint részvényes némileg ismerte ama bizonyos társulat irnokainak helyzetét és fizetés-képességét, szörnyen káromkodott, hogy ő milyen csúful ki van játszva és hogy az ő házát milyen szörnyü gyalázatba keverte most ez az éhenhaló nyavalyás. Pedig még csak ki sem dobhatja, mikor olyan ereje-fogyott, akár az őszi légy! Valamennyire Magda kisasszony is fel lehetett indulva, mert dolgos kis kezével mérgesen dörzsölte meg mindakét szemét és a következő pillanatban már ott állt a másik tányér levessel. Ez a méltó felindulás azonban nem akadályozta, hogy másnap, harmadnap és azután is a maguk konyhájáról minden kedve szerint valóval el ne lássa a beteget; hogy oda-oda ne szökjék hozzá megigazgatni az ágyát, a feje-alját s egy cserép későn nyiló sárga-violát ne tegyen az ablakába; hogy - míg Pakfon uram Mukival a mühelyben kalapált - varrásával egy-egy rövid félórára meg ne pihenjen a kis hónapos szobában s jó, nevettető falusi történeteket ne beszéljen neki; hogy gondját ne viselje az elhagyatott ifjuembernek egészen addig;, míg nagy, keserves betegségét ki nem lábolta. Gonosz pörlekedő kis teremtés volt s a szegény irnoknak bizony néha napján leczkét is kellett hallgatni tőle; hanem szivesen hallgatta. A nagy kalapos doktorra is, ki az első látogatás alkalmával gyanusan nézett körül a szegényes szobában s olyatmondó arczczal távozott, hogy engem sem láttok itt többet! - még erre a nagy kalapos, irgalmas úrra is ráförmedt, hogy aztán csak el ne mulaszszon ám egyetlen napot is, mert a szegény ember is lehet háladatos. Hogy ezzel a kijelentéssel mi összeköttetésben volt Magda kisasszony takarékpénztárba rakott pénzecskéjének folytonos apadása és az illető, nagy kalapos emberbarátnak utóbb, az irnok előtt tett ama nyilatkozata, hogy ő már tisztességesen ki van elégítve, sohasem tudtam meg. Az is elég csodálatos dolog volt, hogy a legelső vasárnap délután, mikor az új lakó kisétált a háziakkal a városerdőbe, Muki legény egyszerre csak eltünt az oldalukról, becsapott a Bimbóba és józan szokásai ellenére tökéletesen leszíván magát, kijelentette, hogy ismét vissza fog térni a lakatos-mesterségre, melyhez ifjú emlékei kötik. Magda kisasszony csak vállát vonogatta rá; de annál kevésbbé vonogatta Pakfon úr a magáéit azon a gonosz tapasztalaton, mely az irnokok elleni elkeseredését újból igazolta.

Egy-két szerencsés körülmény azonban a szerelmesek ügyét jobb kerékvágásba terelte. Egy reggelen eléje állt a lakó az érdemes rézöntőnek azzal a jó tanácscsal, hogy minél előbb szakitsa meg minden összeköttetését a karakány-bukói márványutánzó részvénytársulattal, a mint ezt ő maga is megszakította, a tegnapi napon kineveztetvén a komáromi nagy földindulásról nevezett biztosító bank irodavezetőjének. Nos, - Pakfon úr sietett tuladni a veszedelmes részvényeken s két hónap mulva, azon a nevezetes napon, melyen az ujságok jelentették, hogy «a karakány-bukói szédelgéstől végre megtisztult a levegő», örömében megegyezését jelentette a Mátyás úr és Magda kisasszony között tervezett közkereseti

szerződéshez, az alatt a föltétel alatt, hogy a vőlegény - miután az irnokságnak kevés tisztelettel járó kötelékeiből sikerült kibontakoznia - hivatalos pályáján még egy grádussal előbbre menjen. A biztosító bank, ominózus nevének ellenére, szilárdan állott, mint a kőszikla, s Mátyás isten segedelmével megtette a tőle követelt utolsó ugrást is és az örvendetes esemény már nem mult máson, mint hogy Magda kisasszonynak egy falusi nagynénje, kinek beleegyezését szintén kikérték, már igen régen járta az iskolákat és nagyon nehezen ment neki a levélirás.

Igy álltak ügyeik akkor reggel, mikor a fiatal ember kinyitotta ablakát, hogy friss levegőt kapjon. A mi a friss levegőt illeti, noha a muzeum teteje ide látszott, odafenn az égnek egy kis kék darabja ragyogott s az udvaron a csatorna mellé két cserép leánder volt állítva, az itt épen nem volt bőviben. Hanem az a napfény, a mire az ifjú vágyott, nem sokáig váratott magára. Egy fiatal, eleven, piros-pozsgás leányka - a mint az átellenes ablakból észrevette a mozgást - egy kis zöld kannával rögtön odakünn támadt a kutnál, megtöltötte a kannát, megöntözte a leandereket, azután juttatott egy kis vizet az alá a bizonyos ablak alá állított sárga-violának is s ha már egyszer ott volt, hát csak beszólt Mátyáshoz is. Friss volt, mint a hajnal, piros mint a rózsa, eleven mint a fürj.

- Mátyás úr. Mátyás úr, jó reggelt! - csicsergett ott az ablak alatt.

Mintha csak valami madár szállt volna oda. De épen úgy is édeskedett ám neki az a fiatal ember, mint a madaraknak szoknak. Sovány arczáról az a különös vonás, mely hol fáradságot, hol nyugtalanságot látszott jelenteni, egyszerre eltünt; gyöngéden simogatta a kis vendég szép, sima tollát és belemosolygott a tündöklő fekete szemekbe. Csak hogy épen czukorral nem kínálta. Hanem a madár az első simogatás után felborzolta magát.

- Hát így fogad nekem szót, Mátyás úr? Nem megmondtam: pontban kilenczkor lefeküdni, pontban hatkor fölkelni?! Várjon csak, majd ha én a maga felesége leszek! Az éjjel fölébredtem, átnéztem ide, láttam: égett a gyertyája. Ki vele, mit dolgozott?

- Semmi oka a panaszra, Magda. Csak éjfélig voltam fenn, addig is a maga kedvéért dolgoztam.

- Nézze meg az ember! Bocsássa el mindjárt a kezemet és ezentúl ne merjen éjtszakázni az én kedvemért. Azt megmondom, én miattam se ne fogyaszsza, se költségbe ne verje magát, a lakodalomra ne gondoljon, ajándékot ne vegyen, mert nekem mindenem van. Majd meglátja, ha felesége leszek! Hanem fogadjon szót, az a fő. Hogy mert engedetlenkedni?

A fiatal ember addig mesterkedett, míg újra megkerítette a kis kezet.

- No bizony, - mondá, - ha meg nem tartja a szavát, minek tartsam én?! Nem megigérte-e, hogy új borra megtartjuk a lakodalmat?

- Semmi újbor! Nem csodálnám, ha az a részeges Muki tüzne ki ilyen terminusokat! Megmondtam, hogy míg a sásdi néném től feleletet nem kapok, hogy nem változtat a szándékán irántam, addig semmi sem lesz a dologból. Nincs a török a hátunkon. Isz úgy várom már minden reggel azt a levélhordót, mint a messiást. Jön, jön, ma is itt járt már, hanem csak mindig oda fölfelé tart az emeletre az új lakóhoz. Hallja, Mátyás úr, ismeri maga az új lakókat?

- Nem én.

- Nem is látta?

- Nem én.

- Azt a szép asszonyt nem látta? Akkor csak nézze meg jól minél előbb, mert ha én egyszer a felesége leszek, akkor azután úgyis vége lesz. Hanem a mennyi levelet az kap, az már mégis sok! Én csak egyet várok, az se jön. Aztán hallja, már rá is vigyáztam, úgy megy oda mindig a

postás, mintha lopni járna. Bekukucskál, nézi az asszonyt, ha magát kapja, kezébe nyomja a mit hozott. De ha véletlenül az ura is otthon van, hirtelen megfordul a sarkán és úgy elosonik onnan, mintha ott se lett volna.

- De jól megnézte, Magda! Nem szeretném ám, ha megtanulná valahogyan.

- Nem hallgat? Az igaz, alig várom, hogy már egyszer a fele... hogy jól ránczba szedhetném.

- Magda! - hangzott egy földalatti szó a műhelyből.

- Megyek, bátyám, megyek, - felelt a leány és elsietett.

Ez a külvárosi ház, melynek jogán a gyermektelen Pakfon úr valamennyi atyjafiának önkényes zsarnoka és imádott bálványa, régi ismerőseinkkel van tele. A komáromi nagy földinduláshoz czimzett biztosító bank éjtszakázó hivatalnoka, ki oly türelmetlenül vár egy bizonyos örvendetes ünnepélyt, hogy szinte hajlandó lenne siettetni ezt még abban az esetben is, ha a sásdi nagynéne megváltoztatná Magda kisasszony iránt világosan kijelentett szándékát, ez a csöndesen meghuzódó ifjú ember senki más, mint a karámosi fogoly, kit hosszú rabsága megtanított feledni, tűrni és dolgozni. Pályát tört magának a becsületes munka útján s újból fölmelegedett szíve a régi lázas álmok után szelid vonzódással ragaszkodik egy valakihez s ha majd családja lesz és ebben élő zálogát viheti javulásának a dunaszögi ősz ember elé, akkor... néha álmodik arról is, hogy atyja elé áll és megkéri, hogy feledje el a multakat a jelenért és jövőért. Az a szép asszony meg, a kihez oly sűrűn érkeznek a levelek, és a ki oly meghitt viszonyban áll a furfangos levél hordóval, senki más, mint Kálozdy Béláné, a régi Ilona, ki a nagy tanulságokból, melyeket a sors kegyetlen keze ridegen tartott szemei elé, a szörnyű csapásokból, melyek sujtották, a szenvedélyek között, melyekben háborgott, nem tanult és nem feledett semmit. A régi volt.

Ott ült abban a második emeleti, szegényes kinézésű szobában, a két ablak közé állított írószekrény kihuzott táblája előtt, íráshoz készülve. A toll meg-megreszketett finom ujjai közt s kipirult, égő tekintete, hol a fehér lapra van szögezve előtte, hol a messze homályos légbe vész, melynek ködéből kiemelkednek a nagyváros tornyai. A kinyitott ablakon keresztül távolra el lehetett látni; át a rákosi kiégett, szintelen síkon egész a kőbányai kémények sűrű, kormos, fekete erdejéig; le a poros síkra, a sok poros utczára, poros udvarra, poros telekre, poros épületre és poros járókelőkre. Ha elfordult is Ilona attól a végtelen vászontól, melyet a nagyvárosi természet szintelen szinekkel mázolt be, hogy az otthon barátságosabb képei közt pihentesse meg mély, sötét, révedező szemeit: rá nézve ezek sem voltak sokkal vigasztalóbbak. Mindössze két kis szobájok volt, nagyobbára a kálozdi padlásról került régi butorokkal rakva tele, melyeket Istók utánuk küldött. Ott ketyegett, lármázott, bölcselkedett mögötte a divatból kiment ódon óra; előtte a kopott, ezerfiókos szekrény s nyugtalan tekintete a falun Kálozdy Ádámnak és feleségének komor, fagyos vonásaival találkozott. Mindez nem a régi, falusi környezetben, tágas szobákban, a vén fák szomszédságában a hova illettek, a hol csupán a mult kegyeletesen megőrzött emlékeinek látszottak és mindegyikük tudott a régi napokból egy kis dicsekvéssel állani elő. Ámde ittben, e fuladt városi levegőben, e sötét, napfénytelen hajlékban, mintha mind megnémultak volna és a kényszerítő nagy szükségen kívül semmi másról nem tanuskodnának. Csak a bolondos fejű megátalkodott órát nem tudja leszoktatni semmi sors régi nyelves természetéről, melylyel neki csöndbe és lármába egyformán bele kell kottyannia.

Ilona sokszor fölemeli tollát, hogy írjon valami választ arra a kezében gyűrt, tépett, forgatott kicsiny levélre. De a mint izgatott zavarban körül-körülnéz, ezek az ócska családi holmik, melyek csupán holtig való hűséget láttak, (könnyű volt ott a kálozdi dominium közepén!) nyilván nem igen biztatják arra, a mit írni szeretne. A tollát minduntalan leteszi és forró fejét kezére hajtja, melyre omló csigákban hullanak le a hanyagul összekötött sötét fürtök.

Azoknak a lázas perczeknek egyikét éli, melyekben éltünk felidézett fordulóin a tétova hánykódó lélek kétségbeesve fordul tanácsért mindenfelé; mikor reszkető ajakkal figyelünk a szél zugására, megértjük az elröppenő fecske füttyét és beszélni halljuk azokat, a kik nincsenek. Óh miért, miért huzódnak ilyenkor oly gyakran sötét, nehéz felhők a tiszta ég kék boltozatára, hogy a mennynek magasságából is jöhetne egy kis jó tanács!?

A tépelődő, tanácstalan asszony össze-összehuzza magát, mintha fáznék s kitekint az utczára. Egy kis sétatér szégyenkedik ott a ház előtt, kopasz, sovány, sárga, haldokló akáczfáival. A fák közt jelenetek tarkállanak a nagyvárosi élet zagyva vásárából, melyeket nem takar el dus lombozat. Tisztán beszélnek mind a két kérdezősködő szép szemnek. Úri dámák páváskodnak föl s alá s míg selyemszoknyájuk csak úgy söpri a port, a járó kelők tisztelettel térnek ki előlük s az utcza-végi rongyos koldusok ezer isten-áldással tolakodnak finom keztyüs kezük után. Öreg hivatalnokok szaladgálnak nagy iratcsomagokkal hónuk alatt, hogy hirtelenében bekapják valami olcsóbb korcsmában szűk ebédjüket és siessenek vissza újra belevetni magukat a gépbe; meglökdösik őket jobbról balról tisztességesen. Ott egy szegény ördögöt temethetnek! Csak aféle festetlen és gorombán ácsolt koporsóban fekszik és a kocsis megmegütögeti a sánta lovat, hogy minél hamarabb végezzen vele; az özvegyasszony, kinek nyilván gyászruhára sem telt, lélekszakadva követi s szomszédjai egymásután maradoznak el mellőle. Amott víg gyermekzsivaj veszi körül a komédiát. Egy tarka kiaszott bohócz és egy fehér kiaszott uszkár csodálatos mesterségeket mutogatnak s a kiaszott asszony elől, ki tányérral jár körül, hihetetlen gyorsasággal párolog el a röhögő publikum. Egy undok lebujból tántorgó részeg embert terel napvilágra a vörös orru drabant és kínál új látványt a komédiától elszelelt fiatalságnak; istenem, vajjon ez a nyomorult viselte-e új korában is ezt az úrias öltözetet, vagy valami zsibvásáron jutott hozzá?! Annak a szép kertnek közepén, ott a templom mellett, egy derültebb kép is kínálkozik. A virágok között egy puha gyepágyon szerelmesek beszélgetnek s nem sejtve, hogy valaki látja őket, édes csókokat lopnak egymás ajkáról. Ilona gyermeke, a kis Béla, nem játszott ott a porban, hogy annak a szavát is meghallotta volna. S ha ezer és ezer képet látna még, nem mind azt mondaná-e neki: beszéljenek akármit a költők, kiknek ez a szőllő rendesen savanyú, bizony csak nagy tisztesség és nagy boldogság a gazdagság!

Ilona egész testében reszket, a mint a végzetes tollat újra megragadja. Iszonyodik a nyomortól és áhítja a régi fényt. Temetőnek nézi a szegénységet és szíve abban a hitben dobog, hogy neki még élni van joga. Végzete nem magányra, munkára, tűrésre alkotta; élete nem ezekre tanította; álmai nem ezekkel kecsegtették. Természete lázong ez élet ellen, melybe jutott; az ember ellen, kit ide követni kénytelen volt; a jövő ellen, mely reá vár. Gondolatai félelmesen gyors szárnycsapásokkal messze-messze röpködnek régi emlékeinek egy virága fölött, mely élőnek és zöldnek hazudja magát, holott hosszú-hosszú évek előtt elhervadt már. Keble liheg, fekete szemei égnek, mint a gránát, arcz-színe kékbe játszik és minden izma reszket az izgalomtól.

- Nem, nem tudok így élni tovább, - rebeg magában- . És ő első szerelmem volt!

Összerezzent. Mintha egy szelid gyermekhangot hallott volna valahonnan messziről. Csak egy imádságnak, egy fohásznak, egy sóhajnak töredékét.

- A kicsiny sohasem szeretett engem, sohasem szeretett! Ezután sem szeretnél, hallgass, hallgass! - felel a távoli titkos szózatnak és arczának parázsló tüze gyorsan fölszárítja a könnyet, mely végig futott rajta.

Megragadja a tollat, de nem tudja megszorítani s kiejti ujjai közül. Újra megragadja. Már több ereje van és ír... ír... ír, míg kopognak az ajtón.

Gyorsan elrejt mindent. Még tekintetét is a belépő Béla előtt.

- Végre! - kiált az érkezett, ragyogó szemekkel sietve hozzá, - végre meg vagyunk mentve, Ilona!

- Állást kaptál?

- Bajod van, hogy ilyen jéghidegek a kezeid?

A szerencsével együtt valamennyi régi barátom elhagyott, mintha sohasem ismert volna. Hiába jártam mindegyiknél. Csak az egyetlen Mágócsi Ernő fogta pártul ügyemet... Fázol, Ilona, hogy úgy reszketsz?

- Semmi, semmi. Csak folytasd, hallgatok.

- Egy biztosító banknál kaptam alkalmazást. Szerény, kicsiny állás, de mégis csak valami. Száz forintunk lesz havonkint. Ha megtanulunk feledni, így elvonulva maradunk a világtól, összehuzzuk magunkat, megélhetünk belőle.

- S ha nem fogod elkártyázni...

A hirtelen, váratlan öröm nagyon elnézővé teszi az embert. Béla is szinte sértetlen maradt a fulánktól, mely e szavak kiméletlen igazságában rejlett s míg az asszony heves, remegő felindulását sem titkolni, sem elfojtani nem bírta, a melléje ült férfi hangját még csak egy kis neheztelés sem tompította, a mint válaszolt neki:

- Nem, Ilona, nem. Azt hiszem, most már megtanultam mindent. Tudom, hogy ellenségem a szerencse. Utolsó forintjaimmal is csak azért kerestem itt fel őket, hogy neked egy kis kényelmet szerezzek, míg álláshoz jutok. De most már vége lesz. Még ma irok Mágócsinak és megköszönöm a mit értem tett. Nemes, derék férfi! Nos, add ide a kezedet, Ilona. Adj otthont, barátságos otthont és segítsd kiölni lelkemből azt az átkozott szenvedélyt!

- Adj otthont, barátságos otthont! Otthont ebben a sötét, mogorva két zugban itt! Ne neheztelj, Béla, ha nem tudom egészen legyőzni keserűségemet. Gondold meg, mi voltam és mivé lettem.

Egy kis szünet mulva halkabban következett a válasz Béla ajkáról:

- Mivé lettél? Hát szegény asszonynyá lettél, ki férje keresetéből él. Dolgozni akarok, dolgozni fogok, Ilona s tán elégedettebbek leszünk, mint eddig voltunk. Csak egymásnak és gyermekünknek élünk. A mint első hónapi fizetésemet megkapom, elhozom a kis Bélát; mindent megteszünk érte s derék emberré fogjuk nevelni. Édes kicsiny fiam, mindenem! Minden éjjel vele álmodom!

Az asszony hirtelen fojtott hangon kapott férje szavába:

- A kártya-barlangban?

- Ott, Ilona. Még ott is a kis fiammal álmodom! De ne keseríts, kérlek ne keserits többet. Ha van szíved - hogyne lenne! - járulj hozzá az én becsületes igyekezetemhez s akkor mindnyájan meg leszünk mentve. Nem érezted-e soha, minő boldogság lenne, megmenteni egy pusztuló családot, a magadét? Nincs egy biztató mosolyod az első remény-sugárra?

- Tudod, hogy én hamar kétségbeesem. Nem hiszek egykönnyen. Sötéten látok s úgy gondolom, nálam nélkül jobban boldogulnál.

- Hát nem tudsz, nem fogsz megbocsátani soha?

- Miért ne? Hisz itt vagyok veled. Bár ne...

- És mi lennél, ha nem volnál itt?

- Ki tudhatná! Egyedül az isten.

- Azt ne emlegesd. Az a bocsánat és szeretet istene. Te pedig...

- Mit én? Hát mit én? Én föláldoztam magamat érted, otthagytam pályámat, lemondtam a dicsőségről, követtelek a nyomoruságba. És most még azt is meg akarod tiltani, hogy legyen egy perczem, melyben arra gondolok: bár ne lennék itt!

Béla füleiben megcsendült egy régi, régi hang: Szivesen dolgoztam volna érted! Fölugrott helyéről és megragadta Ilonának szép fehér, telt karjait.

- Hát hol szeretnél lenni? - kiáltá. - Becsületes asszony vagy? Becsületes vagy? Felelj. Azt hiszed, az maradtál volna, ha velem nem jösz? Felelj.

A nő szikrázó szemekkel szabadította ki karjait.

- Béla! Igen, felelek. Jó, hogy kérdezed. Az maradtam volna, ha tönkre nem teszed az életemet. De ily durvaságra, a minővel megrohansz, ne várj tőlem semmit. Én feláldoztam magamat érted és most kimondom, kimondom ebben a perczben, melyben meg akarod tiltani, hogy áldozatnak tekintsem, szemedbe mondom, hogy megbántam az áldozatot. Kimondom, hogy nem szeretlek. Kimondom, hogy...

- Csitt, csitt, csitt... minek veszekedtek... ki tudja, meddig éltek?... Csitt... csitt... csitt...

Az öreg óra beszédét senki sem hallotta. Senki sem figyelt rá, senki sem fogadott szót neki. Sok filozófnak közös sorsa ez.

A kegyetlen asszony, a mint reszketve és villámló szemekkel fölállt, szavaira nem hallott más választ egy tompa hörgésnél és egy ajtócsapásnál. Az a hörgés mintha csak távolról zúgó vízmoraj lett volna, annak a sötét, háborgó, sivatagbeli tónak moraja, mely megingatással és elöntéssel fenyegetett mindent maga körül.

És ez az este megint ott találta Bélát, a hol a többi este: a barlangban, melybe most utolsó, legeslegutolsó filléreit vitte, hogy egy hosszú éjtszakának gyötrő, sorvasztó, halált hozó lázát megvásárolja rajtok. Hogyan tévedt ide; mint csorgott szívének vére a szenvedély karmai között, mely e helyre vonszolta; vajjon a kétségbeesés űzte-e, hogy elveszítsen mindent, vagy még mindig az őrület, hogy egyszerre visszanyerjen mindent? (mert úgy kellett hinnie, hogy itt mindent megnyerhet,) - e kérdésekre magyarázó feleletet csak azok a szerencsétlenek tudnának adni, kik nagy csapások között a mámorban kerestek vigasztalást, nagy bűnök vádjának súlya alatt a legnemesebb érzelmekben kerestek másoktól titkolt mentséget maguk előtt (a világgal mit törődnek már ők!) s lassan-lassan erejük-fogyott, gyáva, fél tébolyodott, szabadságra nem is vágyó rabokká lettek.

Gyönyörű, fényes, gazdag, divatos lakás volt, a hova Béla belépett. A világ kiváncsi szemei elől egy kis rézkandikáló őrizte a külső ajtót. De az ásítozó s hamisan pislogó inas az új vendéget ismerte már s felnyitotta előtte a szentélyt. Előtte puha szőnyegek, drága kárpitok, kényelmes kerevetek, zöld posztóval borított asztalkák, lámpák ragyogó golyói, fényes szoba-sor. A kik csak hirükből ismerik e barlangokat, és tudják, mennyire kerülik a világosságot, alig hinnék, hogy milyen sokágú gyertyatartók és tündöklő csillárok fényeskednek itt. Pedig mind, a kik itt jönnek-mennek, szivaroznak, kártyáznak, ásítoznak, tolonganak, drága borokat töltögetnek, asztalokhoz ülnek, étvágytalanul vacsorálnak, rejtett fülkékbe vonulnak és várják a hajnalt, - úgy tetszik, mintha rejtegetnék az arczukat egymás elől. Mintha valamennyinek lenne valami magának tartani valója: annak is, a kinek bankótól duzzad a tárczája s ezüst pénztől nehéz a zsebje, annak is, a kié üres; annak is, a ki józan, annak is, a ki részeg; ha más nem, egy boldogtalan történet valamelyik boldogtalan társukról, melylyel nem akarják a jókedvet rontani. Jókedv! E sok halavány arczon, melyet a gyertyák és lámpák világa még sárgábbra fest, nincs egyetlen őszinte vonás: e nagy, tompa zsivajban, nincs egy őszinte hang; egy nagy hazugság minden, melylyel - valamint a rendőrséget kijátszák - rá akarják szedni a

végzetet is, és egyetlen éjtszakán felforgatni a régi osztályt, koldussá tenni az urat, urrá a koldust. Ott munkálkodnak rajta legégőbb szorgalommal a nagy terem közepén. Egy ördögi gép forog-forog ott s a pokol szineivel: a vörössel és feketével játszik a lángoló szemek előtt. Mintha mindazokat, a kik körülötte ülnek, állnak, támaszkodnak, ágaskodnak, szájukban ki-kialvó szivarral, ujjaik közt reszketve tartogatott pénzdarabokkal, visszafojtott lélekzettel és meg-megtántorodó térdekkel, - mintha valamennyit sebesen forgó kerekei közé kapta volna és halálos vergődéssel néznének szabadító után. A pénz csörög, a pénzszedő lapátja koppan, a gép forog. Nincs, nincs szabadító!

- Ez rossz hely uram, a hol ül, - szólt Bélához szomszédja, egy nyurga zúg-ügyvéd, kinek még tegnapelőtt arany-órája és láncza is volt. - Mi már jártassabbak vagyunk az effélében s tudjuk, hogy itt a babona: igazság. Az ön helyén tegnap egy fiatal báró ült, ki (két óra lehetett éjfél után) egyszer csak összeroskadt és pisztolyt kért tőlünk. Természetesen nem adtunk neki. Hanem mint emberbarát, a kinek semmi érdeke a komédiában, annyit mondhatok önnek, hogy ez rossz hely. Jobb lesz máshova ülni.

A kitartó dacz olykor le szokta fegyverezni a sorsot. Béla válasz nélkül hagyta az emberbaráti megjegyzést és helyén maradt. Az izzadság gyöngyözött homlokáról, egy csomó szürke hajszál arczába csüngött és fekete szemei reszkető lázban tüzeltek.

A pénzszedő kiabált:

- Vörös! Fekete! Vörös! Vörös!

Veszt, veszt, mindig veszt.

- Cseréljen helyet velem, - unszolja az órátlan emberbarát. - Ez a hely itt meg fogja hozni a szerencséjét. Itt szokott ülni Dacsó Artur, ki mióta összeveszett a menyasszonyával, el van keseredve az egész világra és mint valami vadállat, csikorgó fogakkal jön ide, hogy szeretne megölni valakit, vagy megöletni magát. Hanem a szerencse valósággal bele van bolondulva. Ha még soká nem sikerül neki a gyilkosság, megbuktatja a bankunkat. Ez épen az ő szokott helye, a hol én ülök. Tiszta emberbaráti érzésből kínálom, uram: cseréljen velem.

Béla már alig tudja, mit tesz. Helyet cserél és legeslegutolsó filléreit teszi koczkára. A kicsiny tétel némi gúnyos mosolylyal fogadtatik; de megjegyzést nem tesz senki.

- Uraim, senki többet? - kiált a pénzszedő. - Mehetünk.

A gép megmozdul. Kering, forog, csöndesedik.

A csoport fölött egy kis vacsoravesztő lepke röpköd és világosan meghallani apró szárnyainak suhogását. Hallani a serczegést is, a mint a csillárnak egyik lángjában elégeti magát.

Egy álló óráig fog-e forogni még?

Bár addig forogna legalább!

Béla halott-halványan bámul és didereg.

- Már a vörös nyer, - suttogják körülötte. - Mégis csak a fekete! Átkozott fekete!

Az utolsó, a legutolsó fillér is oda.

Egy félreeső fülke rejti el a leghátulsó, legcsöndesebb szobában a menekülő koldust, kinek a szerencse asztalainál semmi keresete többé. Leroskad a bársony divánra s hideg verítékes homlokát a falnak támasztva, soká, soká nem tudja, ki volt ő és ki lesz még; nem tudja hol, merre, kik között van; nem tudja, hány óra, este van-e, vagy hajnal vagy tán világos nappal; és nem tudja, hogy mit eszik ma.

- Béla, komám, hallom, hogy kiraboltak! - ütött vállára a félhomályban egy új vendég.

A megszólított valami kába bámulással veti föl szemeit. Bizonyára azt sem tudja, hogy elhagyatottságában sírt is, pedig sírnia kellett, mert szemhéjai vörösek és kitágult szemgolyói nedvesek.

Szokatlanul vidám ábrázattal állt előtte s heveredett le melléje Dacsó Artur. Nagy, sárga szemei tétovák és mégis a mámor éles fényében ragyogók, két kerek, telt arcza csupa tűz s durva, mély hahotája elhallatszik a harmadik szobába. Nyakkendője kioldozódva, mintha izmos nyakának kiduzzadó erei nem akarnák tűrni a köteléket. Az első tekintetre észrevehette akárki, hogy ittas.

- Béla - szólt és akadozó, erőszakos beszédében megvolt az a szív fenekéről szakadó hang, mely részeg emberekkel szemben gyakran legyőzeti szánalmunkkal az undort - Béla, kedves komám, az ördögbe is, ne essél kétségbe! A te szerencsecsillagod volt, a mi engem ma idevezetett. Urrá teszlek, Béla! Azután megnyerheted akár az egész világot, mert ezeknek a gazembereknek csak az kell, hogy győzze velök az ember. Akkor megszaladnak. Van-e kedved fogadni, hogy úrrá teszlek?

- Hadd el, Artur - felelt még mindig kába tompasággal Béla, ki alig értette, hogy mit mondtak neki. - Hagyd el. Köszönöm, hogy fölébresztettél. Menni szeretnék. Fázom.

De két aczélizmú kar a helyén tartotta.

- Egy tapodtat sem mégy innen, míg ki nem öntöm előtted a szívemet. Nagy sokára, hosszú csavargás után akadok egy régi jó barátra; úrrá akarom tenni és...

- Artur, te nem vagy magadnál!

- Az ördögbe is, mikor voltam én magamnál!? Hát volt-e akkor eszem, mikor azért a kis fitos grófkisasszonyért otthagytam, a kit szerettem!? Kötni való bolond voltam! Való is énnekem a tisztességes élet! Hallottad, milyen kutyául bántak velem a Péterfiék? Egész világ előtt bevallott vőlegénye vagyok Olgának s az esküvő előtt egy héttel kidobtak valami zsidóból keresztelkedett báró miatt. Most mindenki nevet rajtam. Még a zsidó báró is csak kinevetett, mikor kihivattam. Én rajtam nevetnek! Ez a szégyen minden szenvedélyt fölkorbácsolt bennem. Látom, nem születtem arra, hogy emberi társaságban éljek. Vad, ügyetlen és igen erős vagyok hozzá. El akarok bujdosni, Béla; de magammal akarom vinni, a kit szeretek. Tudod kit?

A részeg ember fogai csikorogtak. Lélegzete nehéz volt és hörgő, a mint Bélát ujra megragadva, reá meredt.

- Béla, minek neked az asszony? Fele vagyonomat odaadom érte! Add nekem!

- Artur! - tört ki egy rekedt kiáltásban Bélából a rémület sülyedése fölött, a kétségbeesés jövőjén és a düh régi ellensége ellen. A korhely, rendetlen élet már elcsigázta, lefogyasztotta, elgyöngítette; de a mint e pillanatban eltaszította magától a lihegő vadat, mintha a becsületnek ujra kezébe kapott parittyájával homlokon találta volna a Góliátot, úgy megtántorodott ez. - Artur, ha kedves az életed, ne ismételd még egyszer, a mit mondtál! Menj, menj és ne szólj többet!

A lármára már ácsorgók is gyülekeztek a fülke elé s az órátlan emberbarát egy kis kibékítési kisérletet próbált alkalmazni.

- Uraim... uraim, az istenért!

Artur felkaczagott. Mintha az utcza kövei odakünn visszhangozták volna kaczagását.

- Ha kedves az életem! Hitvány, haszontalan, örömtelen kutya-élet volt ez! Ölj meg hát; de ne beszélj olyan fennen, mert tudom, hogy a szép asszonynak kedvére lenne a csere!

A rengő hahota torkába fult, mert a másik pillanatban már a fülke sarkába dobva hörgött, fuldoklott, tajtékzott.

A nézők közbevetették magukat s a viaskodók csakhamar el voltak választva egymástól. De a tigris fölemelt ököllel neki-neki rohant ellenfelének.

- Ölj meg hát, koldus, ha tudsz! - ordítá. - Úgyis jól lesz. Vagy én fogom megszabadítani tőled Ilonát. De addig nem bocsátlak ki körmeim közül. Vess számot a lelkeddel és ha megvirrad, mehetünk.

Béla mozdulatlanul, nyitott ajkakkal, a fölindulástól remegve támaszkodott a diványra.

A halál szele!

Egy pillanatra jól esett homlokának.

XXVIII. FEJEZET.
Vér.

Még csak egy-két sort ír Béla, azután kész lesz számadása az élettel. Semmi, semmi, semmi; a semmik összeadása, kivonása, sokszorozása, osztása könnyen megy. Azonnal elkészül. Kezei reszketnek egy kissé s a magas lámpa már azt a haragos vörös, füsttől homályosított világosságot ontotta a papirra, mintha haragudnék a közelgő hajnalra. Béla írt, írt s mögötte összefont karokkal, ásítozva álldogált az órátlan emberbarát. A többiek vagy folytatták még egy-két asztalnál a játékot, vagy egyik-másik pamlagon szunyókáltak, vagy haza szállingóztak. Nehány üres szoba már el volt sötétítve s a fényes lakás komor, visszataszító benyomást tett. Az udvaron egy migraines városi kakas kukorékolni próbált.

- Uram, - szólítá meg Bélát a zug-ügyvéd, kinek nemcsak órája volt oda, hanem úgy látszik, már türelme is fogyatékán, - uram, mi tagadás benne, engem nagyon környékez az álom. Majd leragadnak a szemeim. Ha azt akarja, hogy teljes erőmből tegyem meg ön mellett az emberbaráti szolgálatot, adjon egy szivart. Én adok valamit a babonára: jókedvvel minden jobban megy.

Béla a nélkül, hogy visszatekintett volna, odanyujtotta neki tárczáját. Két szivar volt még benne s noha az emberbarát csak egyet kért, üresen adta vissza. A másikat is elbabonázta. Azután fekete kávét hozatott s a diványra telepedve, csöndesen szörpölgetve és füstölgetve, ringatta magát bele a megkivántató jókedvbe.

- Nem tudom, uram, - kezdé egy kis szünet után - valósággal nem tudom, mi vonz engem önhöz, hogy kész vagyok belekeveredni ebbe az átkozott dologba. Hanem hogyha idején helyt akarunk lenni, siessünk, mert már...

A szokás gyakran jár előbb a meggondolásnál. Az ügyvéd úr is hirtelen mellény-zsebébe nyúlt az órája után; de csakhamar eszébe jutott bizonyos szomorú eset tegnapelőttről s a szomszéd szoba falán ketyegő nagy időmutatóra tekintett.

- Öt óra - mondá egy félig elnyomott sóhajtással, melyet mellényzsebének szomorú emlékei sajtoltak ki belőle. - Öt percz múlva öt óra. Sietnünk kell, ha el nem akarunk késni. Az ördög gondolta volna, hogy ön még a mai rossz éjtszaka után is ilyen hosszú végrendeletet fog írni! Azt hittük, már nincs is miről. Soká tart még?

- Azonnal megleszek, - suttogta Béla.

A babonás úr egy kis időt megint elölt a szivarja hamvában való gyönyörködéssel, hanem azután csak ujra beszélni kezdett.

- Uram, hallgat rám? Nézze csak, én most innen az ön háta mögül olyan szépen elillanhatnék lábujjhegyen, mint a pinty és megszabadulnék minden felelősségtől. Hanem az ördög tudja mi, de valami nem engedi, hogy önt cserben hagyjam. Nincsen még egy szivarja? Nincs, no úgy is jól van. Azt mégis jó volt úgy intézni, hogy a fegyvereket amazok hozzák, mert az úton megfoghatnának bennünket. De hátha a helyszínen csípnek meg? Akaszszanak fel, ha másért így koczkáztatnám a nyakamat! De az isten áldja meg, siessen már, mert kivilágosodik.

A lámpa üvegén már sűrű füstoszlop emelkedett s a vörös láng kialudni készült. Négy tele írt lap állott Béla előtt. Kusza, elhányt vonásokkal volt írva a levél; hol apró lágyfej írás, hol nagy öreg betűk, kihúzott szavak, befejezetlen mondatok s egy-két elmosott jegy is. Nem a halál gyáva félelme lebegett e sorok fölött, nem a rettegés éktelenítette el e vonásokat; csak az a közös emberi, legyőzhetetlen izgalom a nem ismert tartomány küszöbén, melytől bizonyára nem volt ment még a «haldokló keresztyén» sem, mikor «megkondult felette a szent harang».

Ellenkezőleg. Minden betű reményt, hitet fejezett ki a jóban, mely Béla megsemmisülése által gyermekére háramlani fog. Ez a gyermek volt e perczben, a multban, az azelőttiben minden gondolata szívének; minden szégyene az, hogy romlottabbnak kellett tudnia magát, hogysem még ez a tiszta, mennyei szeretet is megszabadította volna. Oh csak hadd essék el hát, hadd igya föl szívének vérét a homok! Úgy a kicsinyt csupán egy szomorú emlék fogja végig kisérni az életen s tán mitsem tud meg a vádból, melyet atyja ellen emelni joga lenne. A mentor gondjaira bízza; annak nemes, gyöngéd szíve tán hazug színekkel fogja az ébredő, ifjú lélek előtt lefesteni egykori kedvenczének képét. És meglehet, hogy egy derék férfi még valamikor bús kegyelettel fog megállani egy magányos sír előtt, mely atyját takarja, kinek megbocsátja, hogy kereste a halált, mert mégis csak a becsület mezején találta meg azt. Vagy elfeledi, végkép elfeledi, mikor a kis vitéz beront az élet nagy csatájába, hol becsülettel fogja megállani helyét. Meghal. Talán áldozat lesz halála ama rettenetes igazságnak kiengesztelésére, mely bosszuállással fenyegeti a fiakat atyáik vétkeiért. Csak bele kell tekinteni lelke redői közé, csak szemei elé kell idéznie Ilona képét, hogy rettegés fogja el a bizonyosságon, melylyel az a bosszú be fogna következni, ha ő életbe maradna. Hiába minden; hiába küldött hozzá követet maga az ég: ő már sohasem lehet más, jobb, derekabb emberré, mint a milyen most! Apává, kire büszke lehet a fia; csak olyan marad mindig, a kit szégyenlenie kell. Lelke csak rövid, gyorsan repülő pillanatokra bírja szétszakítani bilincseit; azután maga kivánkozik vissza beléjök. Ha végkép szabadulni akarna is, mint szabadulni akart ma reggel, a végzet, melyet maga hítt ki maga ellen, nyomon üldözi és az ő gyáva lelkének nincs más menedéke előle ennél a börtönnél, melyben most írja búcsúját. Visszagondolt sok-sok mindenre élete történetében és újra meg újra be kellett vallania, hogy föltételeiben, állhatatosságában, csillagában nem bízhatik jobban, mint a futó homokban. Mit, ugyan mit tanulhat, mit örökölhet egy korhely, kártyás apától a fia, kinek estéli imádsága alatt megszökik szobájából és akkor tántorog haza, mikor a gyermek istenáldást kér a beköszöntő napra!? Hát Ilona?... Csöndesen, csöndesen, te nehéz vádakkal hánytorgó szív! Béla szeretné elűzni magától ez órában mind a sok keserű nap emlékét, mely e névhez van kötve s szívéből megbocsát neki; - de gyermekét félti tőle. Abban a szerencsétlen otthonban, melybe a kicsinyt be kellene fogadnia, romlott, nagyon romlott már a levegő; hiába nyitnak fel ajtót, ablakot! Abba a kis ártatlan szívbe, mely oly megható ragaszkodással csügg rajta, sorvasztó betegség fészkelné be magát s csak egy nyomorult élettel lenne több a világon és egy súlyos teherrel az ő lelkén. Istókra bízza fiát, annak a becsületes kezei vezessék első lépéseit s ha megérik rá, küldje tanulni a dunaszögi iskolába! Ott a Kálozdy-alapítványból ingyen ellátása lesz. Nejének csak azt engedi meg, hogy olykor-olykor fölkeresse. A szegény mentor szíve csupa hála, csupa szeretet, csupa jóság. Akkor nap, midőn a kastélyt odahagyták, látta a könnyes szemeiben, megértette hangja reszketéséből, hogy senki másra nem gondolt (magára legkevésbbé), mint a kicsinyre, mikor a házat, szőllőt és földeket olyan készségesen elfogadta. Hadd nevelkedjék hát ott a gyermek, az öreg bükkök között, a mosolygó halmokon s a tiszta, szabad ég alatt! Ő maga meg hadd pihenjen itt, hadd pihenjen, végre hadd pihenjen meg!

A kinek térdén játszott valaha kis fiú, habár most az égben van is, az tudja, minő kínt fulasztott Béla levelébe. De nem tudja, ne is tudja meg soha, hogy minő megnyugvás volt az, mely szívét elfoglalta. A lázas és kába ámulatból, mely a váratlan, megreszkettető, őrjítő összetűzés után meglepte, lassan-lassan bontakoztak ki azok a gondolatok, melyekből nyugalmat merített, afféle fagyos, borzongó nyugalmat, mely ellen a vér minden cseppje lázong; de a szívnek egyetlen kicsiny, rejtett idege féken tartja őket. Már végén járt Istókhoz írott levelének, mikor a harmadik szobában egy kártya-asztal mellől fölkeltek s valami goromba, neveletlen fráter indulatos szitkozódás között csapta földhöz a rosszul szolgált kártyát és nagy ajtócsapkodással távozott. Béla arczán egy kínos mosoly futott át a düh e kitörésének hangjaira. Bizonyára ellenkezőjét gondolta annak, a mit a nagy franczia kardinális

halálos ágyán mondott a szobájában koczkázó vendégeknek: «Nem nyerhettek ti ott annyit, a mennyit én itt elveszítek.» Nem veszthettek ti ott annyit, a mennyit én itt nyerek!

A levelet összehajtogatta és visszafordult. Arcza már egészen rendbe volt szedve, csak szemei alatt húzódtak vastag, kék-vörös karikák s ajkai voltak kiszáradtak és fehérek. Sötét, nagy szemeiben, melyek annyi lelket ragyogtattak egykor s annyi szívet bűvöltek meg (nemeseket és hitványakat egyaránt), a néma megadásnak az a kifejezése borongott, mely mitsem kiván látni többé, lemond a nap fényéről és el van készülve az időknek végeiglen az örökké tartó homályra. Valami sugta neki, egy titkos hang, hogy ott fog maradni a küzdtéren s e pillanatban mélyen érezte, hogy az egyetlen lényre, a kit szeret e világon, halála lesz a legnagyobb jótétemény. Szíve nyugodtabban, egyre nyugodtabban vert. Talán ha arra gondol, hogy még életben is maradhat, nagyobb és vigasztalanabb megdöbbenés fogja el. Hangja tompa volt, de nem reszketeg, a mint kérdezte:

- Bocsánat, uram, elfeledtem megkérdezni a nevét...?

Az emberbarát épen nyujtózkodásban volt. A mennyire ebből a helyzetből oly valaki, ki sem órával, sem lánczczal nem dicsekedhetik többé, sietve átmehet a tekintély kifejezésére, ő legalább megtett mindent, hogy a kisérlet jól üssön ki. Nagy hirtelenséggel kiegyenesedett és egy kis krákogó bevezetés után bemutatta magát.

- Dudás Péter, hites ügyvéd. Nem ismeretlen firma Pesten, de a galád szerencsének kiválasztott üldözöttje.

- Köszönöm, ügyvéd úr. Azt hiszem, e perczben igen keveset mondok azzal, hogy a míg élek, nem fogom elfeledni az ön szívességét, melylyel ismeretlenül segített rajtam szorultságomban. E levélben itt egy-két intézkedést tettem arra a nagyon valószínű esetre, ha odakünn találnék maradni. Akarja ön szívességét azzal tetőzni, hogy e sorokat akármi módon eljuttatja rendeltetésük helyére?

- Nemes ember vagyok, uram - felelt Dudás s önérzettel emelkedett föl helyéről és sovány, eres kezeit Béla vállára tette. - Hanem alkalmatlankodhatom-e én is egy kéréssel? Egy kicsike kis, jelentéktelen kéréssel?

- Parancsoljon velem bármit. Örökre lekötelezettjévé tett ön.

- Csekélység az egész! Arra az esetre, ha ön végintézkedésében véletlenül elfeledkezett volna rendelkezni az órája felől... Az ördögbe is, úgy vonzódom önhöz, mintha csak édes testvére volnék, kinek joga van az effélére. Nem szeretném valami kis, aprólékos emlék nélkül ereszteni ki a körmeim közül. Például, ha az óráját nem igérte volna el még valakinek...

Béla elmosolyodott.

- Erre az órára az a kocsis vár odalenn, a ki bennünket ki fog szállítani a temetőbe. A zsebemből már nem telnék ki a bére.

A zugügyvéd, ki ismerős firma volt Pesten, összevonta vastag szemöldeit, hogy annál hatásosabb legyen az előtörő derültség.

- Egy kis baj, mindenesetre egy kis baj - mormogta. - De a kocsist csak tessék én rám bízni, uram. Ha mindjárt kettős árat kellene is fizetnem azért az óráért, bizony isten megadnám, annyira becsülök egy kis emléket öntől. Akármit, a mi az én derék barátomra emlékeztessen, ki mellett én valaha szomorú bár, de emberbaráti kötelességet teljesítettem. Legyen egészen nyugodt. Azonban nagyon itt van az ideje, hogy induljunk.

A lámpának sötét vörös lángja még egyszer kicsapott a füstös üvegen, azután kialudt. A szobák mind üresek voltak már s az inasok hajnali álmukból a divánokról ugráltak fel, ajtót nyitni a távozóknak.

Dudás úr gyufákat gyujtogatott s lebotorkáltak a homályos lépcsőn és beültek a kapu előtt várakozó bérkocsiba.

- Ki a Rákosra!

Az utczasarkon ácsorgó drabant előtt nem volt feltünő, hogy ebből a házból ilyen kora hajnali órában távozik valaki. Megszokta már s inkább egy kék pofájú, rongyos utcza-gyerekre fordítja figyelmét, ki ellen erős a gyanuja, hogy az éjtszakát nem töltötte födél alatt.

Béla és Dudás úr megindultak s a kocsi lámpája halaványan pislogott előttük. Az őszi reggel ködös, homályos, hideg világa derengett körülöttük. Az ég csak szürkült, nem piroslott keleten, mintha az éjjeli gyász után nem tartaná illőnek egyszerre valami rikító színben jelenni meg s félgyászt öltött magára. Hűvös hajnali szél fujt s meg-megrázta a kocsiablakot, míg a zajtalan utczák kövezetén messze dübörgött a forgó kerekek zaja. Minden magányos, néma, kihalt volt körülöttük. Egy-két ablakban felcsillant a reggeli gyertyavilág; - fenn-fenn a padlásszobák táján, hol egy-egy szegény irnok siet lélekölő munkája fölé hajolni, vagy odalenn a pinczelakásokban, hol kora dologra készülő napszámos-emberek olcsó mécse pislog. Az emeleteken mindenütt csöndesen vannak, alusznak még. A kocsi mellett egynehány falusi ember koczogott, a ki hetivásárra jött. Ezekkel aztán megint vége az életnek. Az utczák egyre szélesedtek, a házak egyre alacsonyodtak, a mint kiebb és kiebb jutottak. De itt is minden csöndes volt. Az újon épülő házak előtt felrakott állások üresek; még a vendégfogadók, szállók, kurta korcsmák és pálinkás boltok ajtai is zárva. Csak egy kis külvárosi templom tornyában csengett a lélekharang.

Béla behúzódott a kocsi sarkába és az egész úton nem szólt. Az ablakon keresztül derengő reggeli világosság épen arczára esett. Sápadt volt, de mozdulatlan és nyugodt. Csak fázhatott egy kissé, mert kezeit folytonosan a zsebében tartotta s meg-megcsörrentette azt az egy-két garast, a mit a barlangban már nem fogadtak volna el tételnek. Egy vak koldus támolygott a kocsi mellett. Béla kinyitotta az ablakot és maradék pénzét kivetette neki. Ez volt végintézkedésének záradéka.

A czifra, hallgatag paloták, kihalt terek és nyomorult viskók, melyek mellett elhajtattak, jóformán mind ismeretlenek voltak előtte. Nem sokat forgott életében közöttük, nem sokat remélt tőlük és semmi emléke nem volt hozzájuk kötve. S tágra nyílt szemeivel mégis úgy bámult ki rajok, mintha csupa megunt ismerősei lennének, kiknek társaságából szivesen fut ugyan valami új világba, de egy tekintettel mégis csak elbúcsuzik tőlük. El attól az úri, czímeres hintótól is, mely sebes vágtatást épen most robog el mellettök. Nem ismer ő itt senkit, a ki czímeres kocsin jár és mégis kihajol feléje. A hintó ablaka le volt függönyözve; talán aluszik benn az uraság. De egy sarkon a függöny félrecsúszott s olyan, épen olyan kék ruha fodra kandikált ki, a minőben ma reggel Ilonát hagyta. Isten te veled is, Ilona! A fogat elhagyja őket, a sebes lábú lovak és czímer messze járnak s helyettök egylovas bérkocsi döczög szembe velük. Mintha még ezt is ismerné Béla. Nagy isten, az a sárga arczú, kétségbeesett tekintetű, ősz hajú ember, mintha csak Istók lenne! Állj meg, állj meg, állj meg! De mégse... álom volt az egész. Az isten áldjon meg, Istók; jó apja légy a kicsinynek!

Béla lezárja szemeit és ismét nyugton maradva, nem lát többé semmit az élénkülni kezdő reggel képeiből. Lelke ama másik reggelnek bús sivatagán bujdosik, melyen meg kellett hallania, hogy gyávaságában gyilkossá lett, élete egyetlen szerelmének gyilkosává. Mari, Mari, Mari! Látod-e őt az égből? Belátsz-e szívébe, mely egyedül a tied volt mindig és senki másé soha? Elégnek tartod-e a bünhődést? Megbocsátasz-e már neki és közbenjársz-e érte az igazságos isten előtt?!

Az emberbarát a kocsi másik sarkában sokkal jobban meg volt zavarodva, mint Béla. Igen beszédesnek mutatta magát; de ez a beszélgető kedv hasonlitott a mesterinas lármájához, a ki éjtszaka fél egyedül és végig fütyöli az utczát. Minduntalan más tárgyba kezdett és rendesen úgy szakította félbe valamennyit, hogy a közelben vagy távolban valami gyanúsat látott.

- Nem rendbiztos az ott azzal a ménkü nagy kócsagtollal a kalapján? Akármi legyek, az... De mégsem; csak árvaleányhajas parasztember. Hanem azért az elővigyázat nem árt. Ezzel a kocsival jó lenne itt befordulni az utczába, azután úgy kanyarodni majd kifelé... Bizony isten eszembe juthatott volna egy kis szíverősítőt hozni magammal. Tudniillik nekem gyermekeim vannak és már ilyenkor csak nem olyan elszánt az ember, mint különben. Hanem bolondul vonzódom önhöz, uram... Mintha egy fehér-köteles barát czammogna ott az úton! Az ám, még zsák is van a hátán. Mi tagadás benne, ez nem jó jel. De a mi a kocsibért illeti, az iránt legyen nyugodt. Akárminő áldozatot nem fogok sajnálni, hogy valami emléket váltsak meg öntől.

Így ijedezett, izgett-mozgott, feszelgett, verte össze a foltozott csizmáit és harapdálta a kajla bajuszát. Szivara minden pillanatban kialudt s mikor már egyáltalában képtelen volt boldogulni vele, úgy próbálta hasznát venni, hogy elrágta a közepéig. Hasonló módon belekóstolt a másikba is, és mire a Rákosra kijutottak, szerencsésen elfogyasztotta félig.

Messze, messze, durva, színtelen pormező terült el előttük, melynek komor egyhangúságát nem igen tudták megszakítani a hosszan vonuló száraz sövények, az az egy-két tengődő akáczfa és a sok-sok sárguló, hervadó bozót. Az ég szürke volt körös-körül mindenfelé, mintha minden pillanatban esni készülne. Hideg, sivítozó szél nyargalt végig a síkon s a távoli kéményeknek ide hajtott füstjét szinte a földre leverte. A Duna felé nehéz ködök emelkedtek s a vadludak fekete csapatai szomoru gágogással úsztak tova az őszi lég hüvös árjában.

Emberi lélek semerre.

De mégis. A távolban két sötét, mozgó alakot pillantottak meg, a mint a kocsit hátrahagyva, a találkozóra kijelölt pont felé siettek.

Ellenfeleik voltak. Artur egy vén, korhas fatörzsön üldögélt ott, segédje meg vékony pálczikájával kényelmetlenül turta a homokot előtte.

A tigris nem lehetett rosszkedvű. A közeledők messziről egy-egy hangos, mély, erőszakos hahotáját hallhatták, mely belevegyült a vadludak egyhangú nótájába. Tekintete most is az a kihevült, égő volt, a mi az éjjel, csakhogy még kékes foltok is ütköztek ki rajta. Köpenye és kalapja mellette hevert a földön, (arra a bizonyos ládikára dobva) de épen nem látszott rajta, hogy fáznék s a csipős szél nem tudott behatni hajának sürű erdejébe. Vastag, duzzadó ajkait harapdálta s nagy, éles, sárga szemei mintha derült emlékeken bolyongtak volna. Tréfás történeteken, miken hajdan egy keveset mulatott, szép asszonyokon, kikbe egy-egy keveset beléjük szeretett, az afrikai végtelen sivatagokon, melyek egy keveset meghatották.

Egy csöppet sem volt rossz kedve. Míg segédje (egy vézna divat-uracs, pomádés hajjal, illatos zsebkendővel és félszemüveggel) savószín szemeit olyanformán jártatta körül, hogy akárhol szeretne lenni, csak itt nem, ő épen egy adomát mondott el neki afrikai vadászútjából.

- Pompás egy állat volt, - végzé. - A legszebb fajtából való, sörényes hím-oroszlán. Nem láttad még a bőrét a szobámban?

- Nem láttam, - vaczogta az úrfi.

- Nos, ha ma együtt reggelizünk, hát azon fogunk teázni. A mint a hatalmas pára harmadik golyómra összeroskadt, olyan bömbölő hörgésben tört ki, hogy jéggé fagyott a vérem. A magas, kopár sziklák körülöttünk hosszan verték vissza. Ez jeladás volt. A haldokló király boszúra hívta vele az atyafiságát. Mintha megértették volna, a hegyek mélyeiből egyszerre

megzendültek válaszul a fájdalmas, bús, dühös, iszonytató ordítozások. Mi azonban Achmeddel és prédánkkal gyorsan lóra kaptunk és mielőtt boszút vehettek volna rajtunk a királygyilkosságért, ajánlottuk magunkat az egész felséges uralkodó családnak. - Itt vagytok már? Jó reggelt!

Béla és segédje helyt voltak.

Mind a négyen üdvözölték egymást és az ismeretlenek gyorsan megismerkedtek. Nem állok jót érte, hogy azért meg tudták volna nevezni egymást. A kezük is elég hideg volt, a mint megszorították egymásét. Dudás még a keztyün keresztül is érezte, melyet a finom, vaczogó uracs nem húzott le.

Míg a segédek a távolságot mérték, Artur odalépett a szótlanul álló Bélához. Tekintetén ott ült most is az az örökös, sértő, csiszolatlan gúny; de egy perczre úgy tetszett, mintha valami borús fátyol alól villogna elő.

- Béla, te sohasem voltál valamirevaló vadász. Emlékszem, egyszer Gadóczon sokat nevettünk rajtad, mikor azt az őzet megsajnáltad. Csak azt akarom mondani, hogy engem most a világért se nézz ilyen szánalomra méltó vadnak. Lőjj egyenesen ide, ha tudsz. (Felszakította egy rántással a mellényét.) Mert én annyit mondhatok, hogy sohasem fogok kibékülni veled...

- Nem tettem ajánlatot rá, - vágott közbe Béla szárazon és arczát elborította egyszerre a vér.

- No jó, jó, csak ne szakíts félbe. Nem békülök ki. Te magad is jól tudod, hogy sohasem békülhetek ki, mert nem tudok parancsolni a véremnek és az véletlenül a te becsületedet áhítozza. De a mint egyszer a vérem kihült, bolond lennék tovább folytatni az oktalan ellenségeskedést. Egy levelet dugtam a zsebembe, melyből az, a ki itt véletlenül rám fog akadni, megtudja, hogy öngyilkos voltam. Nos urak, hát hova álljunk? De igaz, a szemeinkkel nem tudjuk agyonlőni egymást. Hol vannak a pisztolyok?

A fegyvereket kiosztották s az ellenségek szembeállltak egymással.

A keztyűs uracs tapsolt egyet.

- Hangosabban! - kiáltott rá Artur.

Tapsolt másodszor és a bujdosó szél, mely pedig nem igen szokott résztvenni az emberek dolgában, olyan keservesen nyögött ott közöttük, hogy alig lehetett hallani.

Tapsolt harmadszor is.

A két pisztoly egy pillanatban dördült el és hullott le a száraz harasztra.

A szánakozó, jajgató, siránkozó szél egy nagy porfelleget hajtott arra, mely egy kis időre eltakarta az egész véres képet.

Az Artur pisztolya mellett ott hevert arczra borulva a homokon gazdája is.

Elnyújtózva, mozdulatlanul, hang és élet nélkül feküdt a végetlen pusztaság rideg ravatalán és fekete szárnyú madarak húzódtak felette az égen.

Nemesebb volt a sivatag királyánál, az afrikai oroszlánnál, mely az ő erős kezétől esett el. Nem ordított, nem kiáltott, nem is sóhajtott, hogy boszúlják meg.

Meghalt némán.

XXIX. FEJEZET
Hová ment az úri fogat és az egy-lovas?

A nagyvárosi levélhordók utczákon, lépcsőkön és küszöbökön töltött fáradságos életének, mint a világon minden pályának, szintén megvannak édesebb pillanatai. Ama tisztes osztálynak egyik érdemes tagja, ki a Józsefvárosban teljesített merkuri szolgálatokat s annyi furfangot tanusított Ilona titkos leveleinek kézhez juttatásában, egész készséggel bevallotta, hogy ma reggel az említett örömperczeknek egyikére virradt. Ez a reggel ugyanis egy hosszú, szakadatlan, ki nem fáradó és el nem lankadó üldözéstől szabadította meg olyan dologban, melyben ártatlan volt, mint a ma született gyermek. Hol az a piros képű kisasszony lesett rá a kapu alatt, az utczán, a piaczon, mindenütt: még sincs levelem? Sásdról? a nagynénémtől? Nincs, nincs. Hát mikor lesz? Hol meg egy haragos képű fiatal ember rohanta meg: még sincs levele a kisasszonynak? Sásdról? a nagynénjétől? Nincs, nincs. Hát mikor lesz már? És egy suhogó pálczát olyan gyanusan forgatott jobbra-balra, hogy a szegény üldözött levélhordónak már lehetetlen volt be nem látnia, miszerint ezek bizony sikkasztási gyanúba fogták és legközelebb fel is fogják jelenteni a posta-igazgatóságnál. Bárcsak az úristen szabadítaná már meg tőlük és a sásdi nagynénét szállna meg végre a szentlélek! Hosszú könyörgése végre meghallgattatott s ma reggel abban a rengeteg csomóban, melybe egykedvűen spárgázott össze sok idegen örömöt, fecsegést, haszontalanságot és gyászt, megpillantott egy formátlan s az avatottabb szem előtt rögtön falusinak bizonyuló levelet, melyet egy valaki «az ő forrón szeretett rokonának, nemes Vámos Magdolna hajadon leánynak» czimzett. Sásdról jött? Egyenesen onnan. A megváltott postás magasra feltartotta kincsét és úgy szaladt vele Pakfon Nep. János úr háza felé, mint a karikacsapás.

- Levél, levél, levél! Hát nem megmondtam, hogy megjön az előbb-utóbb? Mit?

- No hála istennek! Hát mi jár érte, levélhordó úr?

- Járni nem jár semmi, hanem ha olyan nagy örömöt tettem vele a kisasszonynak...

Ugyan már hogyne járt volna! Kérdem, nem egy érzékeny szívű leányzó, hanem egy valóságos kemény szívű férfi elbocsáthatta volna-e ilyen esetben üres kézzel az érdemes és szerény postást anélkűl, hogy a piszkos fukarság vádját magán száradni ne hagyja? Bizonyára nem tehette, de nem is tette.

Magda kisasszonyt a régesrég várt örvendetes ujság épen künn találta az udvaron, hol szokás szerint öntöző kannával kis kezeiben jó reggelt kivánt virágainak, noha az ég egészen borús volt s innen-onnan a mennyei öntöző-kanna is megeredéssel fenyegetőzött. Míg apró, kötött erszényében keresgélt, hogy a sokat zaklatott levélhordónak kitünő feláldozását érdeme szerint megjutalmazhassa, kerek arcza élénkebb és bájosabb pírban ragyogott, mint legszebb leander-rózsája és boldog mosolya is mindenesetre tündöklőbb volt azokénál.

A mint a levéllel tovaszállt, szeretném, de mégsem merem leveles galambhoz hasonlítani, mert a galambok tudvalevőleg igen hallgatag, kevés szavú madarak. Ő pedig ugyancsak lármás kis teremtés volt; de vidám, könnyű, jó dalos: azért mégis valami madár.

Odaröppent egy pillanat alatt arra a bizonyos földszinti udvari ablakra, mely a haragos és gyanakvó fiatal emberé volt, megkoczogtatta, mint a kis szárnyasok szokták csőrükkel, (mikor már nem tudják, mit csináljanak örömükben) megmutatta a levelet, azután tovább röpült, megkoczogtatta a hosszú, sötét, kormos műhelynek is egyik ablakát, annál bátrabban, mivel az iszákos Muki legény, kinek bánatot okozott volna vele, már nem dolgozott itt, hanem visszapártolt a lakatosmesterséghez. Üzletvezetővé lett egy gazdag, vén, czifra özvegyasszony mellett. Hát csak legyen!

Végre beröpült a kis madár kalitkájába, egy nyájas fészekbe, melyben ugyan nem igen juthatott eszébe, hogy fogságban van; annyi volt ott a zöld levél és nyiló virág, mintha csak kertben lett volna.

Csak egy-két pillanat telt bele, hogy azok is, a kiknek megkoczogtatta az ablakát, ide gyülekezzenek ebbe a kis kertbe és a formátlan, sok pecsétes, falusi levélből lessék a várva-várt nagy ujságot. Hanem az a levél még nem volt felbontva akkor sem, mikor ők beérkeztek. Magda ott ült vele varróasztalkája mellett, igyekezett mindenképen elűzni a hivatatlan nagy pirosságot arczáról és egyszer titokban meg is csókolta a vén néne rossz tintával írt, öreg betűit. Minden vonást jól ismert a levélen, mégis úgy össze-vissza forgatta, megnézte elülről, hátulról, a pecsétjeit, a czímét, egy kicsit a világosságnak tartva, a belsejébe is bekandikált, és minden módon igyekezett bizonyosságot szerezni, hogy csakugyan neki szól-e? Már hiába, nincsen semmi menedék: ezek a pecsétek a sásdi néne gyürűjével vannak lenyomtatva, annak Pesten ő rajta kívül nincsen semmiféle «forrón szeretett rokona» és Vámos Magdolnának is csak őtet hívják. Jaj, milyen csúf egy név!

Csak valami másra, akármi másra keresztelték volna, nem bánná. De vajjon mit írhat a néni, mi lehet most már ebben a levélben? Jó-e vagy rossz? Ugyan az isten áldja meg, ne legyenek már olyan nagyon türhetetlenek! Mintha ezt most mindjárt csak olyan könnyü lenne itt feltörni!

- Ej, sok dolgom lesz még nekem magával, Mátyás! - nevetett boldog zavarában a leány és tovább forgatva ujjai közt a levelet, halk sóhajtással tette hozzá: - ... Ha lesz?!

Bíz azok nem voltak ott mögötte a türelemnek épen mintaképei. Még Pakfon úr sem, a ki pedig viseletében mindig bizonyos méltóságot szokott mutatni, mely sok tekintetben meg is illet olyan embert, kinek különböző tárgyakra vonatkozó alapelvei és jeles mondásai már hosszú évek óta közszájon forognak, nemcsak a «Háromszínű macská»-nál, hanem még a «Hét választó»-nál is. Rongyos bőrkötényében, - melyet két emeletes háza, virágzó részvényei és hírre kapott alapelvei ellenére sem szégyenelt, - füstölgő kurta pipájával szájában és sok önérzettel kormos arczán, odatámaszkodott a czitrommal és kávés-csészékkel dúsan megrakott szekrényhez, épen az üvegharang alá borított viasz-Mária szomszédságába. Onnan bíztatta pöfékelve a hugát:

- Ne csinálj annyi komédiát azzal a levéllel, Magda! Bontsd fel no, ne félj tőle! Hát nem hallottad soha, hogy: a mit az asszonyok írnak, abból mindent ki lehet olvasni. (Ez is egy volt az elterjedtebb jeles mondások közül.) Mikor az én istenben boldogult Lizimet megkértem, olyan feleletet kaptam tőle, hogy abból bizony tíz közül kilenczen kosarat értettek és odábbálltak volna. Hanem én már akkor tudtam, a mit tudtam és nem képzelhettem el, hogy azt az éhenkórász irnokot, a ki körülötte forgolódott, többre becsülhesse nálam. Úgy vettem, mintha igent mondott volna, nem tágítottam és minden jól ütött ki. No ládd-e! Csak menj neki bátran annak a levélnek, és én fogadok ebbe a házamba, ebbe a kétemeletes házamba, hogy azt fogom belőle kimagyarázni, a mi neked tetszik.

Hát még a Mátyás türelmetlensége! Csak úgy égett bele, olyan szerelmes volt.

- Ugyan, édes kisasszony! Rajta, Magda kisasszony! Olyan jóságos betűkkel nem is lehet rosszat írni.

De a kis madár mérgesen felborzolta a tollát és ráförmedt a vőlegényére;

- Akármi legyek, ha megérdemli, hogy hozzá menjek feleségül, mikor ilyen könnyelműen gondolkodik a legeslegfontosabb, életbevágó dolgokról. Azt hiszi, jól esnék nekem csak úgy minden nélkül tehernek a nyakába akasztani magamat, mi? Talán olyan nagyon tele van a ládája, hogy már nem is tart semmi szerencsétlenségtől, ha összekerülünk, hogy az egész

örökségemet így semmibese veszi? Hát aztán ha ki - ... No lám! Hát aztán, ha most ebben a levélben az van, hogy a néném most engem kitagad, hogy magamra hágy, hogy egy krajczárjára sem számíthatok, hát ugyan mit csináljunk akkor? Azt legkönnyebb mondani, hogy csak törjem föl.

Ezekkel a szavakkal ugyan tisztességesen le volt szidva a szegény vőlegénynek meggondolatlan könnyelműsége. Nem is tudott ám ő kegyelme egyebet felelni rá, mint a mivel Dunbar Fannyt bíztatta valamikor a kedvese. Csakhogy ez még legalább szép versekben beszélt. Mátyás úr úgy akadozott, úgy dadogott, hogy Magda kisasszony szívén kívül más alig érthette volna meg, mit akar.

- Mindegy az, mindegy az... Sokszor mondtam már, hogy nekem egészen mindegy... Nem érdemes rá az egész, hogy ilyen nagyon a lelkére vegye, Magda... Tudok én dolgozni, tudok én dolgozni. Nem kell nekünk más segítség az én két kezemnél.

Ő tud dolgozni! Az egykori kártyás, korhely, csavargó, vármegye rabja tud dolgozni. Két üde, piros arczért, mosolygó szemért és egy igaz szívért kész megfogni a munka végét és bátran szemébe nézni a sorsnak. A kislelkű ficzkó bízik magában és bíztat mást is, hogy ne csüggedjen addig, a míg őtet látja. Bár hallaná, bár mielőbb hallaná ezt az a dunaszögi ősz ember, kinek kényeztetett, elrontott kedvencz gyermeke volt! Meg fogja hallani bizonynyal előbb vagy utóbb. A gondviselés nem lehet olyan rideg, hogy lemondjon arról a mély, forró, könnyes hálárói, mely ama becsületes vén szívet eltöltené iránta.

Az önérzetes rézműves karjait összefonva, mosolyogva nézte ezt a nagy töprenkedést, olyan hatalmas embernek jogos felsőségével, ki a legkisebbik ujjával most mindjárt fordíthatna egyet az egész dolgon. A kis pipából sürűn eregette a füstöt és egész lelkéből meg volt győződve arról, hogy ha ezek a gyerekek csak egy pillantást vethetnének ott abba a hármas zár alá rejtegetett írásba, azt sem tudnák, melyik kezét csókolják meg neki előbb. Bizonyosan nem válogatnák, hogy melyik a kormosabb. De azért csak mégse lássanak bele! Nem való az fiatal embereknek. Ő maga sem látott bele az apja végrendeletébe. (A miben egyébiránt nem is igen láthatott volna valamit, ha mindjárt az öregnek az övétől eltérő alapelvei lettek volna is.)

Még egy kis ide-oda akadozás, szemrehányás, bizakodás, koczódás és kibékülés után végre remegve feltörettek a pecsétek.

- No meglássátok, hogy abból mindent ki lehet olvasni. Ismerem a nénédet, meg az egész asszonynépet, - jegyezte meg a rézműves és belekacsingatott a levélbe.

Bíz abból pedig nem igen lehetett mindent kiolvasni. Semmi egyebet nem lehetett, mint hogy a jó néne az ő kicsi öcscsét mindig olyan igazán szerette, mintha tulajdon édes gyermeke lett volna, azok helyett, a kiket kicsiny korukban elvett tőle az isten; hogy a mint már egyszer megigérte, azóta gondolatában sem fordult megváltoztatni a szándékát, hogy a mi kevéskéje van, az Magdára szálljon, majd ha őtet a szent felségnek ki tetszik szólítani ebből az árnyékvilágból; hogy a kit Magda választott magának, annak bizonyosan igen-igen derék ifjúnak kell lenni és régen is volt életének boldogabb napja annál, a melyen azt a bizonyos tudósítást vette, hanem bizony az ő öreg szemeinek és nehéz falusi kezeinek kell egy-két hét, míg rászánja magát a levélírásra; hogy már a lakodalmat csak nem is engedheti meg másnak tartani, és a sok-sok áldás mellé, melylyel a mátkásokat kiséri, kerülni fog ám nekik az ő szegény házatájáról minden télen egy-egy jól kihízlalt ártány, aztán meg mindenféle aprólék, a mit el bírnak vitetni maguknak. Hanem hát mikor láthatja már meg szemtől-szembe őket?

A jó néne tehát e sorokban későn ugyan, de egész határozottan nyilatkozott. Még ha pörre kerül a dolog, talán a bíró előtt is boldogulni lehetett volna ezzel a levéllel.

- No, nem megmondtam? - nevetett odahátul Pakfon úr, a mint Magda egyre jobban gyöngülő, egyre akadozóbb hangon bevégezte a levél olvasását, - nem megmondtam, hogy mindent ki lehet majd olvasni belőle? (Azt már azután csak magában morogva tette hozzá, hogy:) Csak mégis van nekem eszem, hogy titokban tartom előttük a magam akaratát! Ha csupán sejtenének is valamit, hogyan elbíznák már most ezek magukat a dupla-szerencsén!

És miután Mátyást - örömének kifejezésére - kellő önérzettel vállon veregette, a leány piros arcát pedig megcsipte volna, egy új alapelvvel gazdagabban indult délelőtti félmesszelyére a «Háromszínű macska» felé. Az pedig így hangzott: Se fiad, se leányod, se pedig különösen unokahugod előtt el ne áruljad idejekorán, hogy mi van a végrendeletedben.

Azt a jelenetet, mely a két magára maradt szerető közt kifejlődött, minek írjam le széltében-hosszában? Mindenki tudja, hogyan édeskednek egymással a fészek-rakni készülő fecskék. Ők is azok voltak; előttük már a szálak, az ágacskák, az agyag, melyből a kis lakot meg fogják építeni. Minek fedezném fel Magda kisasszony józan, szilárd és bátor lelkén azt a kicsike kis hibát, azt a megfeledkezést, hogy jó hosszú ideig egy, de egyetlen árva szóval sem feddette könnyelmű vőlegényét? Minek kapjak kapva gyöngeségein, arcza pirulásán, szíve sebes dobogásán s az eleven fejecskéjében kalandozó ezerféle terven, melytől szinte tarkállott körülötte a kis kert? Minek vessem szemére titkos gondolatait, melyek - kénytelen vagyok megvallani - igen-igen hamar tova tévedtek a jó öreg nagynénétől? Minek áruljam el, hogy mikép lepte meg titkon, észrevétlenül két gonosz kar, melyek közül semmiképen nem bírt kiszabadulni, és azok az égő, forró ajkak, melyek nem akartak betelni arczának feslő bimbaival? Szivesen elhallgatom azt a kis meghasonlást is, mely arra nézve merült fel közöttük, hogy megtartsák-e még ádvent előtt a lakodalmat, vagy farsangig szó se legyen róla. Persze, hogy megint csak Mátyás volt a türhetetlenebb!

Kopogtak.

Már akárki, de annyi bizonyos, hogy ki tudta választani, mikor nem alkalmatlan.

- Ki az?

Az ajtó megnyilt és egy furcsa, régi módi, kopaszos öreg ember ütötte be rajta nagy alázattal a fejét; egy azok közül az elmaradt, gyámoltalan, falusi magyarok közül, a milyeneket már itt a szép pesti utczákon nem igen láthatni. Szörnyen el volt gyötörve szürkés-sárga arcza s a nagy, kerek fej mellett egymásután tolakodtak be egy lyukas szürke kalap, egy zászlónak is beillő gyászfátyol és egy hosszú-hosszú kék posztó-kabátnak a szűk karjai, illetőleg két zöld könyökfolt. Bíz azt egy kis jóakarattal kéregetőnek is lehetett nézni.

- Kit keres? - kiáltott rá Mátyás, szívesen ottfeledve karjait a leány karcsú dereka körül, hogy Magda kisasszony meg nem állhatta egy koppintás nélkül a kezére.

Az elcsigázott, támolygó öreget a küszöbön elfogta a szerfölött való nagy köhögés és egészen nekivörösödve, csak úgy elfuldokolta, a mi kérdezni valója volt:

- Engedelmet kérek, ha meg nem bántanám. Én nagyságos Kálozdy Béla urat keresem. Ebben a házban lakik?

- Itt lakik, itt, - sietett a válaszszal Magda kisasszony. - Csak a második emeletre tessék, ott aztán balra hátra a 11-dik ajtó.

Az öreget újra elővette a köhögés, még egyszer engedelmet kért, minden jót kivánt és csöndesen betette maga után az ajtót.

Mátyás pedig olyan megzavarodott szemekkel bámult, bámult a furcsa vendég után, ki az udvarra, fel a második emeletre, arra a bizonyos ajtóra ott hátul balra, fel a beborult égre, mintha senki, de senki nem állana mellette. Nem egy kis mosolygó, kedves, életteljes terem-

tés, hanem a multnak valami vézna, sárga, élettelen kisértete. Még bele is sápadt a nagy bámulásba.

Magda megütközve, értetlenül tekintett vőlegényére.

- Mátyás, - kérdé hirtelen, megragadva az ifju kezét, - hát mit bámul oda ki? Ismeri tán a Kálozdy urat?

- Ismertem egykor, régen, - felelt szemeit lesütve, halkan, tompán Mátyás, és kezét reszketni érezte a leány.

- Hát mért nem mondta azt maga nekem előbb, - feleselt félig tréfásan, félig zavarban, - mért nem mondta, hogy ilyen korhelyekkel ismeretségben van? No megálljon! Még ő ismerős azzal az éjtszakai bagolylyal, a kinek este virrad és reggel sötétedik! Isten tudja, miféle nép az; de tisztességes emberek nem, annyi bizonyos. Még - uram bocsá! - a fele... De nem akarok rosszat mondani senkiről, csak azért haragudtam rá olyan nagyon, mert az mindennap megkapta a levelét, nekem meg olyan soká kellett várnom a magunkéra. Hanem az a rossz nyelvü házmesterné azt mondja, hogy ma reggel négy óra után eresztette ki a kapun egyedül. Hova mehet becsületes asszony reggeli négy órakor magában? Még olyankor gőzkocsi sem indul. Mátyás, miért reszket a keze?

Csakugyan reszketett.

- Bűnösnek érzi magát? Meg mer csókolni?

Megcsókolta.

Csak volt bűnös.

Hanem a rossz nyelvü házmesternének igaza volt. A szép asszony ma reggel négy órakor egyedül osont ki a kapun. Abban az órában, mikor a csillagok is már tünedeznek és nem vigyáznak oly fényes szemekkel ránk, mint az éjnek évadján. A kis madarak is alusznak még, kicsiny szivük nyugton piheg, apró szemeik lehunyva és nem látnak semmit, hogy dalban fecsegjék el egymásnak és mulassanak rajta az erdőn, a mi bolondot az emberek világában láttak. Fátyolba burkolózva, titkon, halkan, magában távozott Ilona, mint a legközönségesebb szökevény, ki börtönének rácsait elfürészelte és szökik. De neki nem kellett az őr gyilkos csövétől tartania. Nem környezte semmi veszély. Egy közeli utczasarkon fényes, czímeres grófi hintó várt rá, két tüzes, gyors lábu ménnel, melyeket lehetetlen, hogy utolérjen a támolygó féltékenység. Szolgálatkész inas nyitotta fel a kocsi ajtaját előtte s két ölelő kar emelte a puha párnákra, melyeket selyem függönyök takartak el a kiváncsi világ kandi tekintetei elől. Régesrég, évek óta várakoztak rá türő kitartással ezek a karok, melyeket egykor, fiatal leány korában. Rábaváron visszautasított magától; azóta csöndben, nesztelenül vetették ki utána a hálót s most, hogy végre közéjük hullott, annál lázasabban ölelték át. A Mágócsi gróf két karja volt. Mentek, robogtak, futottak a lefüggönyzött hintóban, mitsem gondolva a borus éggel és az ébredő várossal; futottak reszketve és halaványan, kiknek földi hatalomtól való félelemre semmi, de semmi okuk nem volt; futottak az ismerős világ nyügös emlékei és szörnyüködő itéletei elől, egy kicsiny gyermeknek, meg egy öreg anyának szemei elől; futottak a közelgő tél, jég, hó és zivatarok elől oda, hol a tavasz örök pompája ragyog, az égnek sötétkék arcza sohasem szünik meg mosolyogni, pálmák zöldelnek és aloék nyilnak s az a bűvös fa terjeszti titokzatosan hívogató lombjait, melynek illatos árnyában halált szí magába, a ki megpihen. Futottak, repültek a gőz sebes szárnyán, országokon és tengereken keresztül, hogy minél előbb eljussanak ez alá a fa alá.

Ilona mindent megírt férjének egy hosszú levélben, melyet ott hagyott a szekrény tetején. Egy páthoszszal, kifakadásokkal és nagylelküséggel teli, drámai hangu levélben, melyben gondja volt rá, hogy könnyek elmosódott nyoma is lássék, mikor megemlékezett gyermekéről, kinek

ártatlan szivét Béla elfordította tőle s ezzel megrabolta egyetlen vigasztalásától. De a szép asszony nem volt kegyetlen; megbocsátott neki mindent, mindent, s csak azt a kis kérést intézte hozzá, hogy igyekezzék őt minél előbb elfeledni.

Béla hazaérkezett és kiszállt kocsijából, melynek bérét órájával volt kénytelen megfizetni. Inkább tébolyodottan jött, mint ép elmével; inkább holtan, mint élve. Megjött pokoli képektől körülvéve, a legiszonyubb forró lázban égve, a meggyilkolt ellenségnek néma, halálos sebétől üldöztetve, nem hallva a reggeli harangszót, az igazságnak ellene fölemelt karját rettegve és óhajtva, iszonyú reményében csalatkozva s még a kétségbeeséstől is ki játszatva, midőn a sors arczába dobta a fölajánlott áldozatot; - így érkezett haza. Megjött; de maga sem tudja, miért jött meg. Talán hogy megölje magát, vagy hogy meneküljön a törvény elől, mely ama temetetlenül heverő holttestnek utolsó, mentő szava ellenére is üzőbe veheti? Maga sem tudja. Semmitsem tud.

Csak annyit, hogy lakásába akar jutni, hol nem láthatja senki; de az ajtó be van zárva.

Zörget csöndesen, titkolózva, mint a szökevény gonosztevők szoktak.

Semmi hang odabenn.

Talán aluszik még Ilona.

Zörget zajosabban, türelmetlenül, megriadva öklével ütve az ajtót.

Semmi felelet.

Végre neki feszíti karjait a zárnak és betör az elhagyatott szobákba.

Üres minden. A rozzant szekrények ajtai felnyitogatva, a fiókok kihuzva, egy szék feldöntve, nehány szalag-rongy a földön. Az ablakban egy gyertya ég, melyet Ilona jelnek állított oda s aztán sietségében elfeledett kioltani. Hosszú, szintelen lángja füsttel borítja az üveget. Az elmult nap zavaraiban az öreg filozófra nem gondolt senki. A fel nem huzott óra elhallgatott, megnémult s olyan szégyenkezve állt ott fenn a magasban, mint szószéken a pap, a ki egyszerre elfeledte a prédikációját.

Béla lelkének zavara arra az éleslátásra emelkedett, mely behat a lepecsételt könyvekbe, mielőtt ezek feltáratnának és olvas bennük. Lángban állt körülötte minden s ennek a nagy, pusztító, kiolthatatlan tűzvésznek fénye megvilágította a titkokat. Hallott, mielőtt szóltak volna; érzett, mielőtt érintették volna; látott, mielőtt felnyitotta volna szemeit.

Már tudta, hogy Ilona megszökött, pedig csak egyetlen pillantást vetett a levélre. Kezébe kapta; de csak egy-két szót volt képes olvasni belőle, azután össze-vissza czikázó fényes csíkok vakították el vértől borított szemeit.

Megszökött! Itt hagyta, meggyalázta az asszony, kiért alig egy órával előbb életét tette koczkára. Megcsalta a férfi, kit még tegnap egyetlen igaz barátjának hitt. Megszöktek!

Fájt-e neki valóban? Tudott-e még fájni? Csak meglepte, mint oly földindulásnak egy uj lökése, mely már előbb romba döntött mindent. Romba azt az egész épületet, melynek nehéz köveit az elmult éjtszakának rém-óráiban rakta egymás fölé, míg a boldog emberek aludtak mindenfelé. Ez az épület az ő holttestére, az ő golyótól átfurt szivére volt építve s a mint a halálos tusa végén - a dermedtség után, mely egy perczre meglepte - a legelső mozdulatot tette, összeomlott. Most csak alaktalan kövek, ledőlt falak és elporlott törmelék hevernek nagy, ijesztő halmazokban körülötte, a megrepedt föld szétnyitott száját tátja rá és ő még nem tud, nem tud egyetlen kijárást közülök.

Oh van-e, van-e menekülő ut a földnek tátongó mélységén kívül?!

Leroskadt egy székbe és eltakarta sárga kezeivel arczát. Sírni akart végre, a hol nem látja emberi szem, hogy megkönnyebbüljön. De nem tudott. Iszonyat volt nézni az ujjai közt leszivárgó hideg veritéket és nyakának kiduzzadó ereit.

Egyszerre fölvetette fejét és míg melléből nehezen, hörögve szakadt föl a forró lélegzet.

- Gyermekem, gyermekem, gyermekem! - sóhajtá, - hát nem tart-e az isten olyan bűnösnek, a ki csak vesztedre élhetne? Azt akarja-e, hogy éljek neked?

Nem hallotta a kopogást, pedig már harmadszor ismételték. Az igaz, hogy igen csöndesen.

Miután az érkezett soká, soká hiába várt az engedelemre, félénken, nyikorgatva, kétkedve felnyitotta az ajtót.

Az az öreg úr volt, a ki odalenn tudakozódott Béla után. Ugyanaz a gyászfátyolos, lyukas, szürke kalap; ugyanaz a két zöld könyök-folt; ugyanaz a remegő, vigasztalan tekintet; ugyanazok a homályos, megtört, titkolózó szemek. Ez valamennyi így együtt: Istók volt, a mentor.

A mint Béla meglátta a szánalmas alakot, ki az ajtóban megállva sem mozdulni, sem mosolyogni, sem szólni nem birt, abban a szempillantásban tudta, mi szögezi oda az öreget a küszöbhöz, mi némitotta el, minő szörnyü teher nyomja roskadozó vállát.

Fölugrott és odarohant hozzá.

- Istók! - kiáltá recsegő, fuladt, elcsukló hangon: - Istók, egyedül jösz? Meghalt a fiam vagy haldoklik?

Az öregnek mozogtak az ajkai, a fátyolos kalap kiesett kezéből, megjöttek egyszerre a könnyei is, de szólni nem tudott.

A szerencsétlen ember vállon ragadta és megrázta.

- Istók! - ordította, - beszélj, mert megfojtalak! Mondd ki hát, hogy meghalt!

De mikor nem tudta kimondani semmiképen!

Talán a könyörgés majd többet használ.

- Édes bátyám, ülj le itt nálam és szólj, ha valaha szerettél egy keveset!

A mentor megtörülte könnyben uszó szemeit és próbált hangot adni; de a fel-feltörő zokogás nagy akadályára volt, hogy meg is lehessen érteni. Olyanformát mondott, hogy:

- Szeretlek, Béla, nagyon szeretlek. Az édesanyádat is szerettem titkon, de sohasem mondtam meg sem neki, sem másnak. Mivel bizonyítsam be, hogy miként szeretlek? Nincs bizonyságom!

Nem is mondott többet.

- Megőrülök, Istók, ha hallgatsz! Él-e vagy nem? Lélegzik-e még? Meghalt? Ugye meghalt? Hirtelen halt meg? Nem adhattál hírt? Eltemettetted?

Az öreg már Béla karjai közt fuldoklott.

Ott integetett némán, hogy: meghalt. Hirtelen halt meg. Nem adhatott hirt. Eltemettette.

És a hosszú kék kabátnak egyik feneketlen zsebéből előhuzott egy játékszert. Egy fából faragott, nyargaló huszárt, kinek karja vágásra van fölemelve. A szajna-parti becsületes óriás emléke volt, kit nyomorából Béla megszabadított. A gyermek elhaló szemei erre mosolyogtak legutolján; az a kegyetlen lovas már félig fölkapta nyergébe, hogy az örökkévalóság országa felé száguldjon el vele, mikor még apró kezei ezt a kedves játékot szorongatták; ott nyugodott a sebesen pihegő kis mellen akkor is, mikor benn a szív verése már akadozott és megállt.

Mindezt egyetlenegy tekintettel el tudta mondani a mentor.

Azután belenyult a másik zsebébe, hogy abból is előhuzzon valamit; egy kis összehajtogatott ingecskét, egy koszoruból szakított virágot, egy marok földet.

Ezeknek is mind el tudta volna mondani olyan röviden, némán a történetüket.

De Béla már nem látott és nem hallott semmit.

A kimerülés pillanata végre bekövetkezett.

Lezuhant a padlóra és ott feküdt a földön.

XXX. FEJEZET.
Egy papi gyűlésre való utazásról szól.

Ez a fejezet s ezzel mesémnek fonala oda vezeti az olvasót megint, a honnan hosszú utunkra kiindultunk. Abba a dunamelléki kis kálvinista fészekbe, hol «a tudománynak hires tárháza» még mindig tárva-nyitva áll, környékén hemzsegnek a kis és nagy deákok s nagytiszteletü Hajós Gábor úr, jóllehet a bölcselkedés történetével felhagyott, (mert a felső valóságtól mind jobban távolodó, ujabb és legujabb irányok elvették a kedvét), a nevelés-tudomány örök igazságait még mindig a régi fiatal buzgalommal csepegtette növendékeibe, kik elég bátrak szembe nézni a sors haragjával.

Dunaszögre megyünk vissza.

Egyenes uton vezet oda bennünket az a zötyögős parasztkocsi, melynek szalmából és pokróczból jól elkészített ülésén egy elégedett ember üldögél. Kicsike kis táskával az igaz, de hiszen az elégedett emberek Simonides hajótörése óta nem is igen szoktak nagy málhával járni. Az a fő, hogy mi volt abban a kis táskában? Semmi egyéb, mint egy pompás, valóságos selyemből készült papipalást.

Méltán hunyorgatnak elégedetten azok az apró, sárga szemek; méltán ragyog ritka örömben az a jámbor, ragyás kép: a táska tisztes tartalma netovábbja volt a boldog utas egyszerű vágyainak. Az igaz, hogy még nincsen joga nyakába akasztani; még csak titokban próbálgathatta a kis rektor-szoba pávatollas tükre előtt a szépen hullámzó ránczokat; még előtte és nem mögötte áll a papi czenzúra s még nem nyugodtak fején az öreg püspöknek fölavató, áldó kezei. Ép most megy elibök. Ámde a ki olyan jó lélekkel és törhetetlen igyekezettel látott a dolgához, mint a gadóczi rektor: Bihari Gida, az csak félelem nélkül állhat meg majd a rábavári gyűlésen a sok vén pap előtt, ha mindjárt valamennyien egyenest ő rá fenik is a fogukat. Bizony elégedetten doboghatott a szíve, a mint indulófélben levő kocsiját kalap-levéve, kéznyujtogatva, hálálkodva fogta körül az egész gadóczi előljáróság.

- Adjon a fölséges uristen jó szerencsét, rektor uramnak! Tiszta szivünkből kivánjuk - kegyeskedett Haluska Péter uram, a kurátor.

- Áldást, békességet, erőt, egészséget! - tette hozzá Kukkantó Mihály, egyet csavarintva a hosszú bajuszán.

Minden jókat kivántak az atyafiak valamennyien. Hát ugyan templomsori Öreg Czirok Dániel (kit azóta a sors legifjabból ifjabbá segített), hogyan állhatta volna meg szó nélkül a bucsut?!

- Már én csak aszondom, - fordult a hivek felé, - hogy akármit beszélnek kentek, kinyilatkoztatom a magam óhajtását. Tudniillik, hogy az öreg után nem lesz nekünk más papunk, mint a rektor úr!

- Adja isten, hozza isten!

Ez is ugyancsak jól esett az induló Gidának. A mennybéli biró látja szivét, milyen tele van az ebben a pillanatban istenfélő kegyes indulatokkal; hanem azért még sem bánta volna, hogy ha ez az utolsó jókivánság behallik a parókhia kertjébe, el a zsongó méhesig, melynek szalmaágyán elnyujtózkodva, nagy szipákolás közt a fogatlan, mérges, vén pap napestig azon szokta törni a fejét, hogy ugyan mikép kinozhassa meg most a rektort, majd az egyházfit, azután a harangozót, valamennyi alattvalóját. Bizony gondolni sem szeret rá, mikor szemtül szemébe mondta neki, hogy - miután a gyermekeket nem silabizálva tanítja többé olvasni - maga sem ért a silabizáláshoz; a *Kis tükör* gyönyörű versei is bizonyosan kipárologtak a fejéből, azért nem fogja rájuk az iskolásokat; a zsoltárok áriájához nem is konyit és örül, hogy már nem kell

soká hallgatnia azt az ordítozást, a mit a tanítványai véghez visznek a templomban; hát a Hübnernek vajjon hallotta-e hirét valaha? Minden, de minden istenáldott nap kijutott neki vagy egyért, vagy másért. Ej, ha most meghallotta volna az öreg a méhesben, hogy ő sem ül ám örökösen «a csufolódóknak székében!» Jön utána valaki, a ki nem tud ugyan silabizálni, elfeledte a vármegyékről szóló verseket, nem is konyit a zsoltárok áriájához és hirét sem hallotta a Hübnernek; de - a mint itt az eklézsiának szine-java bizonyítja - sokkal buzgóbban tud fohászkodni és szivhez szólóbb a leczkéje is. Hallod-e, mit mondanak ezek, te gunyolódó, kegyetlen öreg?

Jó kedvvel indult meg a parasztkocsi s Gida mosolyogva köszöntgetett jobbra-balra a mezei munkában levő hiveknek. Egypárszor kinyitotta a táskáját, megcsillogtatta a napon azt a könnyebb és olcsóbb fajta, de azért gyönyörűségesen ragyogó fekete selymet, melyet nem-sokára teljes joggal ölt magára és úgy léptet végig a rábavári nagy templomban az ur-asztala elé. Ej, de jól is esik neki az a pipa gadóczi dohány ott a kocsiban! Tulajdonképen csak azért vetődött ide, hogy a szaglászó finánczoknak abban a rossz világában egy kis jó szűz magyar dohányt szíhasson, és ime, egész életének jövendő boldogságát megtalálta! Szép reményekkel, derüs gondolatokkal füstölte végig a gadóczi országutat, mely Dunaszög felé vezetett, meg-megforgatván fejében a zsidó grammatikának fogósabb lapjait is, hogy a vizsgálaton semmiképen szégyent ne valljon.

- Mégis csak megsegített az isten! - mondogatta. Pi, pi, pi. (A pipa fölségesen szólt ugyan; de már ezzel a kis próbálgatással ő csak a gondolatainak közeit szokta kitölteni és nem egyszer esett nehezére, hogy a kathedrában is nem volt kezénél valami jóltevő pipaszár.) Alig-alig hittem biz én, de mégis csak nem hagyott el! Már most aztán valósággal annyi, mintha pap lennék. De nemcsak afféle, nagy szükségben előrántani való, idegen templomokban ünnep délutánokon prédikáló, eklézsiára mindörökké hiába várakozó pap, hanem igazi, a kinek nem parancsol senki az esperesen kívül, és a ki, ha akar, még meg is há...

A kék hegyek alatt ott mutatkoztak a dunaszögi vizi malmok, mikor a boldog rektor gondolatai félbeszakadást szenvedtek. Egész idáig kifogástalan, örvendetes volt az utazás, hanem itt egyszerre csak nem akart szelelni a pipa és a mint Gida erőlködött egy pár nehezebb zsidó-idézetet emlékezetébe hozni, cserben hagyta a nagy igyekezet. Nem ment; az isten tudja, miért, de nem ment.

Hanem már helyt is volt Dunaszögön. Az a kövér, kalácsos kofa most is ott árul a kollégium előtt, és az éhes kis mendikások most is olyan nagy szemeket méregetnek a csábító kosár felé, mint hajdan, míg a komoly theologusok az udvarról nevetve nézegetik őket. Gégés János uram, az iskolaszolga, épen két kis ficzkót csip galléron, a kik a kollégium szent falán gombozni merészkedtek. Amott oly sebességgel röpül egy vastag táblája könyv bizonyos kóczos fejhez, akár Achilles nyila. Izsák és Birkás professzor urak nagy disputában állnak meg minden harmadik lépésre. Vigyázóné egy nyalka jogászra kacsingat a virágos ablakából. Úgy van itt minden, mint hajdan, mikor még ő oldalgott ott a Nyelvesné asszonyom kalácsos kosara körül.

Csak abból az egyetlen házból hiányzik valami, mely előtt a templomutczán megáll a kocsi s a gadóczi fuvaros önelégülten kel föl az üléséből és hátratekint, hogy:

- Helyben volnánk, rektor uram.

Örzse asszony, kinek azóta valamennyire megvastagodtak a dereka, ránczai és szemüvege, már künn van a kapu előtt és szedi le a drága terhet.

- No, hozta isten hozzánk, Gida; hozta isten! - sziveskedik minden módon. - Ejnye, de könnyü a bagázsiája; tudom, nehezebb a feje, ugye? Ugyan várja már a nagytiszteletü úr! Hát nem marad-e benn majd az exámenton, mint az idevaló káplán úr? Nem hiába piros nyakravalót

hord. Nem lenne ám nagy becsület, ha ki kellene vakarni a tepsit! No ugorjon le hát, mit nézi úgy azt az ablakot? Nézze inkább, mekkora már a kis fiunk?

A «fiunk» egy gyönyörű szép, egészséges, nyulánk fiucska volt, ki nagy komolyan sétálgatott a tágas udvaron föl s alá, egy kinyitott könyvvel kezében, melyből a leczkéjét tanulta, s bizonyos önlegyőzéssel fordította el tekintetét egy aranyos szárnyu, hamis kis pillangótól, mely minduntalan ingerkedve került a szeme elé. Egy kissé halavány, de gyöngéd, mosolygós arcza s nagy fényes, fekete szemei voltak. Az a kis, kertben talált gyerek volt, kivel szemben Örzse játszotta a Faraó leányának irgalmas szerepét. Ugyanaz, a kivel Kálozdy Béla előtt Füreden olyan szive szerint való hangon dicsekedett el az öreg úr. De volt is mit. A fiú vigasztalása, öröme, kedvencze volt az egész megszomorodott háznak, mely fölé a hajnal legelső hasadását az ő picziny ajkainak mosolya hozta. Szivesen megvallotta az öreg úr, de megvallotta különösen Örzse asszony és megvallotta mindenki, a ki csak látta, hogy szebb, okosabb és kedvesebb gyermeket sohasem látott.

A gyermekeknél félig-meddig ravaszság gyanánt szokták emlegetni a nagyok, hogy: tudják kedveltetni magukat. Pedig az a kedves, ellenállhatatlan mesterség olyan távol van a furfangos számítástól, mint ég a földtől; csupán a természetnek gyöngéd, megható simulékonysága az, semmi egyéb. A kis Béla ugyancsak értette, hogyan kell mindenkinek a kedvében járnia. Örzse különös pártfogását, melynek jóformán mindenét köszönte, folyton-folyvást iparkodott kiérdemelni. A jó öreg asszony, ha nagyon szegről-végre kérdezték annak a nilusparti gyékény-kosárnak történetét, mindjárt zavarba jött és azonnal dolga akadt itt vagy ott, hanem azért legelső igényéről a gyermek szeretetére a világért le nem mondott volna. Ő tanította meg imádkozni, mikor kis ágyacskájába feküdt és bibliai történetekkel ringatta el, miközben - isten tudja, mitől - nem egyszer nedvesedtek meg a szemei. A mint nőtt-nőtt a fiucska, mindennap fedezett föl benne valami uj kedvességet s még azt is csupa kedveskedésnek vette, mikor a kis iskolás azzal nyaggatta: mondja meg hát, ki volt a Zebedeus két fiának az atyja? Ilyenkor rendesen azt felelte, hogy ő csak isteni félelemből olvassa a bibliát, mert a mi a tudományt illeti, az már csak a férfiaknak való. Titokban pedig büszkén sóhajtott magában: - Ebből a gyermekből pap lesz! Szegény, szegény édesanyja, csak vezetné vissza az isten!

Szivesen látott vendége volt a kis fiú annak a kerti háznak is, mely körül épen oly gazdagon virágzottak ugyan most is a sötét levelü mályvarózsák, mint hajdan; de belül a szobák egészen át voltak alakítva. Álmos, sunyi éjjel kiszökdöső, könyvüket mérgesen földhöz csapkodó, kosztos deákok helyett esztergák nagy kerekei forogtak, gépek ziregtek-zörögtek, s vidám, füttyös, énekes mesteremberek dolgoztak bennök. Hét vármegyére onnan kerültek ki a leghíresebb pipaszárak. Haj milyen fölséges apró sétapálczák, búgó-csigák, bundás kutyák és lovas huszárok készültek ott pompás, fényes keményfából!

A beköszöntött szabadsággal haza került Párizsból az óriás s itt ütötte föl sátorát. A gyermeknek tetszett a víg élet, a sok szebbnél-szebb játék, a vidám zakatolás s a mint szerét ejthette, mindjárt ott termett a becsületes mester lába alatt. János úr azt sem tudta, mit csináljon vele a nagy szeretetében: hatalmas karjain fel-felemelgette magasra, majdnem a háztetőig, minden kigondolható játékkal untig ellátta s jóságos tekintetü szemeivel gyönyörködve nézegette, a mint a kis fiu nádparipáján kipirult arczczal lovagolt végig az udvaron, félóra hosszat elhajtotta ügyesen csigáját és a labdájával derekasan hátba teremtette a szomszéd pajtásokat. Tetszett neki a fiú, kinek finom, élénk vonásai valami kedves álmot varázsoltak vissza szemei elé gyermekkorából. Maga sem tudta, mit; de hadakozó kis barátjában kedve telt, annyi bizonyos. Tajtékpipájára töltve, gyakran elmondogatta: - Katona lesz belőle! Ej, ha jobb idők jártak volna akkoriban, mikor én belejutottam a sorba! Node sebaj; megtettem a kötelességemet. Ugyan mondja meg már Örzse igaz lelkére, hol vette ezt a gyereket?

Hát még a szegény, megöregedett professzor! Megindító volt, hogy ez a lombjaitól megfosztott vén fa üres, száraz karjaival hogyan takarta, védelmezte, árnyalta azt az árva virágot, melyet a kósza szél odadobott tövébe! Már elmondta maga, milyen szívvel fogadta a kicsinyt. Nem mondott egyetlenegy szeretettel hivalkodó szót sem; csupán azt, a mi igaz volt. Hálás szivvel az ég ajándékának tekintette a kis fiút, ki azért küldetett, hogy ő teljesíthesse irányában azokat a kötelességeket, melyeket a maga édes-gyermekeinél (mindenben a logikához ragaszkodó feje úgy gondolta, hogy) elmulasztott. Játszótársa, apja, tanitója és orvosa volt a gyermeknek együtt és hogy ez minő szeretettel, minő ragaszkodással fizetett a nagyapó jóságáért, azt a hideg toll, papir és tinta nem tudnák elmondani, csak egy kis teremtésnek csókja és mosolya tudná, a ki érzi, hogy ezeken kivül semmije sincs, de ezekben mindent adhat. A nagytiszteletü úr a kis Bélát kézen fogva vezette mindennapos sétájára a városvégi fasorba és a vastag nádboton meglovagoltatta odakünn a szép, bársonyos fű közt. Ahányszor csak hazajött, a tübingai hosszu kabát zsebjét sohasem találta üresen a bizonyos kutatás. Akárhol volt, a kollégiumban, a városban, vagy könyvei közt, egy-egy szerető gondolata mindíg volt a kicsiny számára, ki az első sugarat hozta életének bús éjjelébe. Szive nem hajlott el tőle azután sem, hogy János szerencsésen haza érkezett hosszu vándorlásából s letelepedtével derültebb napok köszöntöttek be a kis házhoz. Sok napfényes délután álldogált az öreg várlakának szük ablakában, és egy-egy maga előtt is titkolt, de szívbeli mosolylyal nézegette a fiú vídám nyargalászását, hallgatta jóleső lármáját az udvaron. Később megtanította az egymáson keresztűl-kasul huzgált fekete vonások rejtélyes értelmére, melyet a nagy deákok a kollégiumban és a többi tudós emberek olvasásnak neveznek. Most Bélácska ült a könyvekből rakott bástyafalakon s a mint a poros ablakon áttévedt napsugár arczára esett, ez a megvilágított, egy kissé méla, de épen nem szomorú tekintet régi bús emlékeket idézett a nagytiszteletü úr szívébe s olyan csönd lett a kis erősségben, mintha valami vén várur buslakodnék egy gyermekapróddal elhagyatott fészkének porlepte ormán. Hogy a hű sólyom se hiányozzék, egy-egy kandi veréb odaszállt az ablak vasrácsára. De voltak vigabb napjai is ez ódon, poros várfalaknak. Béla a nagy képes könyveket mind ismerte már, az olvasás mestersége a tudós emberek közé avatta, az *Orbis pictus* figurás lapjai nem voltak talány előtte s a hogy iskolába került, a legszorgalmasabb deák lett belőle. Olyan exámeneket adott, hogy ha valaki, ő csakugyan megérdemelte, de meg is kapta az aranyos »execzicziót«. Tudós lesz belőle, - gondolá mosolyogva az öreg. - Sovány egy kenyér; de ha gyalog járt is Arisztoteles, mégis csak Arisztoteles ő!

A templomutczai háznak ez a kis szemefénye, - amint meglátta, hogy Gida ül a paraszt-kocsin, mely a kapu előtt megállt, - becsapta a könyvét, szaladt ki az utczára és vezette be a vendéget a várlakba.

- Nagyapó, nagyapó, itt a Gida bácsi!

Az öreg mosolyogva emelkedett föl a várfokról, hol akkor is nagy, kiterített iveken valami haditervet főzhetett s olyan szeretettel ölelte meg az érkezettet, mintha tulajdon édes fia volna.

- Hozott isten, Gida, hozott isten! Már azt hittem, nem is jösz, talán meg is retirálsz a czenzura elől, úgy megkéstél.

- Az előljárók tartóztattak, könyörgöm alássan nagytiszteletü úr, azért esett ez a kis késedelem. Szivesen meghallgattam őket, mert olyanformát mondtak, hogy ők egy szívvel engem akarnának papjoknak, ha tudniillik...

- Ha az öreg kitér az útból, ugy-e? No lám-lám, hogy alkusznak már ezek a fiatalok a mi életünkre! Ez a háladatosság Gida?

- Oh, könyörgöm alássan, nagytiszteletü úr, meg se fordult az eszemben. Csak tetszik tudni, azok a paraszt-atyafiak összebeszélnek ám ilyenkor mindenfélét.

- Iszen csak tréfa volt, Gida, tréfa; - nevetett az öreg és pipára gyujtott. Az ég szerelméért ne ijedj mindjárt meg. Törüld le a homlokodat. Szivemből kivánom, fiam, hogy minél hamarabb felvigye az isten a dolgodat. Mintha a magam gyermekének kivánnám, úgy vagyok veled. Annak sem óhajtanám tisztább szívből. Hát most ijedtedben rá sem mersz gyujtani?

Béla urfi már ott settenkedett az égő fidibuszszal; de a rektor, mielőtt a kinált tüzet elfogadhatta volna, a kék virágos keszkenővel még egyszer kénytelen volt letörülgetni a homlokát. Köszöni ő, mikor tréfából úgy rápirítanak. Hanem aztán a hatalmasan füstölgő jó véki dohány mindent helyreütött. Bátran szembe mert nézni a nagytiszteletü urnak még ilyetén faggasztó kérdéseivel is:

- Nagyobb az annál, Gida, hogy holnapután nyakadon a czenzúra. Akkor aztán vagy élet, vagy halál. El vagy-e készülve tisztességesen mindenből? Nem felejtettél-e el valamit? Deák, görög, zsidó, egyház-história, exegezis, dogmatika, homiletika, kánonok, - tudsz-e mindent?

- Helyt állok, esedezem.

- No, adja isten. Az a fő, hogy meg nem kell ijedni; a mit tudsz, azt tudod. Hanem te egy keveset ijedős természetü vagy, mindjárt megizzadsz. Reggel indulunk együtt; úgy látszik, jó időnk lesz az útra. Olyan régen voltam már Rábaváron, hogy az idejét se tudom. Nyolcz óra felé indulunk, Rét-Gelsén megetetünk, magunk pedig beállítunk az öreg Radványi Miklósné asszonysághoz, a ki engem igen-igen sürgetősen ebédre invitált. Ottan egy jót pihenünk, azután még délután benn leszünk Rábaváron és következik a nemulass.

- Nem felejtette el a Radványiné tekintetes asszony szives kérését a nagytiszteletü úr? - kukkantott be az ajtón Örzse, ki az uti tervnek csak utolsó pontját hallotta. - Mert hát ott úgy várják ám minden jóval, mint a Lévi házánál!

- Az uristen áldja meg kigyelmedet, Örzse, - fordult oda a professzor, - vallja már meg, ugyan miért fekszik magának olyan rettenetesen a lelkén ez az ebéd, hogy engem nap nap után hajszol vele?

Az már igaz, hogy hajszolta vele, mióta csak Hajós Gábor úr rágondolta magát, hogy kimozdul a fészkéből és elmegy a rábavári papi gyülésre Gidával, kinek ott kellett kiállania az utolsó vizsgálatát és felszenteltetnie isten szolgájává. Azóta reggel, este mindig talál az öreg úr körül valami különös tenni valót, a mit senki sem bizott rá, és csak el-elmotyogja ott mellette, hogy: aztán el ne mulaszsza ám Rét-Gelsén betérni a Radványiné asszonysághoz, mert ugyancsak számít rá. Mikor pedig a sürgetősen invitált férfiu fölvilágosítást akarna kérni, hogy: ugyan mikép jutott ő eszébe annak a tisztes asszonyságnak, a kinek hírét sem hallotta, amióta itt volt szálláson a fia? - a kérdezősködésre Örzse vagy megzavarodik, vagy megharagszik. Minthogy pedig főleg az utóbbitól minden jó léleknek igen tanácsos őrizkednie, nem is firtatja tovább a dolgot, hanem egyszerűen belenyugszik, hogy ő erre és erre a napra hivatalos Rét-Gelsén ebédre. Hát jól van.

- Nagyapó édes nagyapó, mit hoz nekem? - hizelkedett Béla urfi másnap reggel, mikor a nagytiszteletü úr a rektorral fölszállt a kapu előtt álló kocsiba.

Örzse asszony, kinek két ránczos orczája az induláskor szokatlanul tüzelt s egy és más kérdésre igen visszás válaszokat hebegett, erre a szóra odakapta magához a gyermeket, megsimogatta sötét, selymes haját és valamit sugott a fülébe, mire a fiu nagy, bámuló, értetlen szemeket meresztett hol az öreg asszonyra, hol nevelő apjára: piros ajkain mintha egy pillanat alatt megfagyott volna a mosolygás.

A professzor készülődése közben nem vette észre ezt a hirtelen változást s csupán annyit mondott a sugdosásra, hogy:

- Csak sokat ne igérgessen aztán neki, Örzse! Mert a bugyellárisom nem igen van tele; elvitte tavaszszal a kőmives, a mi volt. Hanem mézes-kalács lesz bőven, kis fiam! Nem hallottad még a rábavári mézes-kalács hirét?

- Abból lesz az is, a mit Örzse néni mondott? Az...

De Örzse néni hirtelen befogta a fiu száját és a kocsi elindult.

Bármilyen szeretetteljes mosoly foglalta is el néha az öreg paedagogus jóságos tekintetét, bármennyi öröme volt is a becsületes elsőszülöttben s a pártul fogott kis árvában, bár néha jámborabb enyelgésre és ártatlan évődésre is kész volt: mégis csak nem akart begyógyulni - de hogyan is gyógyult volna?! - szivében az apai seb. Derült képek között bucsuzott el otthonától, minden mosolygott körülötte, utitársa kedvére való, tudós beszélgetést kezdett: mégis, a hogy az öreg Duna dobogó hidján áthaladtak, - hamar készen volt a hallgatás. Annál inkább, mert egyszerre Gida is félrefordult s megint a zsidó idézetekkel próbálta az elméjét élesíteni; de jórészt hiába. Azonban a távol köde jobban sietett jótékonyságával szemük, mint az idő feledni nem tudó lelkük iránt. Már elvesztek az ősz folyónak méltóságosan hömpölygő hullámai, s a lassu, egyhangu zuhogással forgó malomkerekek. Verőfényben uszó hegyek és völgyek, falvak és puszták következtek s csöndesen, akadozva megindult újra a beszélgetés. Egy szót sem mondott egyik is, a mivel megakaszthatta volna. Pipáztak, belemelegedtek, ölték az időt, mígnem egy pár rövid óra mulva kitárult előttük a gelsei völgy, a melynek közepén a kicsiny sárgára festett, barátságos urilak kéményei ugyancsak füstölnek ám.

- Az ott a Radványiné asszonyság háza! - mutatta Gidának a professzor. - Oda megyünk ebédre.

- Azaz hogy, könyörgöm alássan, csak a nagytiszteletü úr megy. Mert én nem vagyok hivatalos.

- No bizony! - pattant fel az öreg. - Az kellene még csak, hogy ilyen derék magyar háznál egy vendéggel többet szivesen ne lássanak! Nyolcz álló esztendeig voltam a fiának gondviselője. Nézd csak, hogyan füstölnek a kémények! Tiz-tizenkét ember bátran beállíthatna ma ott. Hogyha engem reggel, este olyan nagy erőszakoskodással tudtak hivatni, csak elvihetem magammal egy jó emberemet, a ki velem utazik!

Az öreg azt hitte, hogy ahányszor csak neki Örzse eszébe juttatta a mai ebédet, mindannyiszor egyenes izenetet vett Radványinétól.

Hanem abban igaza volt, hogy nagy kár lett volna Gidának elszakadnia tőle. A mint befordultak a nagy udvarra, melyen galambok röpdöstek, hosszufarku pávák kevélykedtek és gyöngytyukok rikoltoztak, egy barna szoknya sebesen csapott be az ajtón előlük. (Valami szemérmetes falusi kisasszony lehetett, a ki még a hetven esztendős vendég előtt is elvörösödik.) De annál nagyobb örömmel, régi szives magyar szokás szerint kiterjesztett karokkal sietett elibök a ház asszonya. Egyike azoknak a fekete fejkötős, mézes szemü, mézes ajku, mézes szivü magyar gazdasszonyoknak, kiket - ellentétben a városi nagyságos szokásokkal - az idegen ember tekintetes asszonynak szólított, a házi cselédek meg csak nemzetes czimmel tiszteltek. Ez a tisztes faj ép úgy kiveszőben van, mint a hogy a baromfi-udvarnak régi, idevaló lakosait egyre jobban szorítják ki a kokhinkhinai czifrálkodó, kevély és üres bevándorlók. Nyájas s egymáshoz vonásról vonásra hasonlító arczaikkal, régi, csipkés fejkötőikkel, egész életükön át szolgáló, egyetlen selyem-ruhájukkal s hagyományos félkeztyüikkel már ma is a falusi kastélyoknak inkább csak képein, mint szobáiban találkozhatunk. Radványi Miklósné asszonyság még egy volt azok közül, a kik ha kocsizörgést hallanak, nem a tiszta szoba divánján várják be a szerencsét. Futnak eléje, a hogy csak tudnak. Apró kék szemei csupa mosolygás és ha négy keze lenne, bizonyára mind a négynek találna dolgot, hogy mikép segítse le alkalmasabban kedves vendégét.

- Voltam olyan bátor, - köszöngetett a nagytiszteletü úr. - Voltam olyan bátor, a tekintetes asszony kegyes meghivására csak egyenest ide tartottam. Még egy vendéget is hoztam, itt az öcsémet ni, a ki...

- Hozta isten, hozta isten mindegyiküket. No csakhogy a szavát tartotta! Bizony-bizony féltem, hogy már elkerüli a szegény házamat, mert tudom, hogy a tudós emberek nagyon feledékenyek. Még vendéget is hozott! Jaj de jól tette! Vajjon nem a Bihari Gida úr? Emlékszem rá még a fiam idejéből. Hogy megnőtt, hogy megemberkedett; már azt sem tudom, hogyan tiszteljem?

- Biz ő innen-onnan tiszteletes úr lesz, tekintetes asszony, - felelt a kérdezett helyett utitársa. - Épen most készül neki a papi czenzúrának.

- Most-e istenem, istenem, hogy eljár az idő. Bárcsak jól ütne ki Bihari úr! Tiszta szívemből kivánom. Hanem tessen már belül kerülni; nagyon forrón süt idekinn a nap. Panna, Juczi, Örzse, hordjatok be tüstént mindent!

Belül kerültek a tiszta szobába, melyben úgy ragyogott minden, mintha a falusi nemes házak társalgóinak ez adta volna elsőben a «tiszta» nevezetet. Az üveges szekrény dusan felhalmozott ezüst-kincseivel tündöklött, melyeken észre sem volt vehető, hogy a ma délre való készlet már az ebédlő asztalán van. A hatalmas diófa-asztal körül kényelmes bőr-butorok kinálkoznak már negyedszázad óta egyenlő jó pihenővel. A falakon egy nagy tükör, keretébe illesztett pávatollakkal, és egynehány rossz kép. (De csak a műkritikus szemében voltak rosszak, az erkölcsbiró nem dicsérheti őket eléggé.) A kis ablakok fehér függönyein túl pompás, piros virágu muskátlik s egy csuf, fekete, megkoppasztott tollú mátyás-madár, mely sétája közben minduntalan felugrik az ablak külső szélére, megzörgeti az üveget, hogy figyelmezzenek rá, és csunya hangján egy szép leány-nevet rikácsol:

- Mari, Mari, Mari!

A vendégek leültek s egy pillanatra leült velük a háziasszony is. Kiről kezdődhetett volna másról a beszéd, mint arról a bizonyos vastag fejű ficzkóról, kinek a nagytiszteletü úr nyolcz esztendőn keresztül viselte gondját?! Persze hogy az volt a legderekabb gyerek, ki csak valaha megfordult a keze alatt!

- Dehogy volt, dehogy volt! - sóhajtozott a tekintetes asszony. - Már itthon kicsiny korában sem tudtunk semmiképen boldogulni vele. Hiába, férfigyereknek csak apa kell! annak meg nem volt már szegénynek, azért makranczosodott úgy el. Hanem a nagytiszteletű úr helyreütött mindent. Áldom is azóta mindig, a hányszor csak az istenhez fohászkodom. Ember lett belőle, hála istennek, derék ember. Engem tisztel, megbecsül; de neki is van becsülete itt a mi vidékünkön. A legközelebbi vármegyegyülésen tették meg erőnek erejével első aljegyzőnek. Képzelheti nagytiszteletü úr, hogy bizony volt öröme az anyai szivemnek.

- Hát a kisasszony? - kérdezte a vendég, a hirtelen elsuhant barna szoknyára gondolva.

Radványiné asszonyság rávetette a jó kék szemeit és valami csöndes, titkos, bánatos mosolygással válaszolt:

- Nincs nekem leányom. Nincsen bizony.

A megkoppasztott, csuf mátyás megint odaugrott az ablakra és mintha meg akarta volna czáfolni az asszonyát, egész tolakodó lármával kiabálta:

- Mari, Mari, Mari!

- Hess onnan, te czudar állat! - kergették rögtön. - Bizony nincsen nekem leányom. Volt, de meghalt.

- Mintha... mintha az imént, mikor az udvarra fordultunk, láttuk volna, - mentegetőzött elkomolyodva, akadozva a professzor.

- Nem... az nem az enyim volt. Azt csakugy örökben tartom. Hanem azért mintha a magamé... mintha a magamé lenne, úgy szeretem.

Egy kicsit megakadt a beszélgetés. A hajdani mendikás, kinek idegen helyeken rendesen akadozni szokott a lélegzete, (egyike a legcsodálatosabb kórtüneteknek!) s ennélfogva mindíg nagyon feszesen és hallgatagon viselte magát, mozdulatlan némasággal ült a helyén s a nyitott ajtón keresztül csak olykor-olykor vetett lopva egy pillantást a szomszéd szobába, hol egy dúsan megrakott pipatorium (a boldogult tekintetes úrnak folyton gondos tiszteletben tartott emléke) ingerkedett vele.

Az öreg asszonyságnak is mintha a lélegzetével lenne valami baja. Néha mosolygott ugyan egyet-egyet, mely azt látszott jelenteni, hogy szólni készül: azután igazgatni valót talált a ruhája fodrán és hallgatott.

A professzor meg, minden illedelemnek ellenére csak elbámult az ablakra, mintha várná a madarat, hogy szólaljon meg újra és csuf hangján kiáltsa el azt a kedves nevet. De az már a szemétdombon ugrált.

Már jobb időt nem is választhatott volna a bekopogatásra az a tenyeres-talpas szolgáló, ki a pompásan fölszeletelt kalácsot egy nagy tálczán hozta be a dió-pálinkával.

A mint az ajtó nyílt, a háziasszony megremegve szegezte oda elhalványult tekintetét. De a hogy a tálczának jobbról-balra az ajtóhoz való csapódását hallotta s a falusi Hébét meglátta, valamennyire megkönnyebbedett és el-elfuladva kérdé tőle:

- Hát... hát a kisasszony hol van? Mért nem ő hozza a kalácsot?

- Nem tudom, nemzetes asszonyom, - felelt a kopogós, piros csizmás szolgáló. - Be van zárkózva a szobájába és nem ereszt be senkit magához.

A vendégek érezték, hogy valami titok van a háznál. Ott ült az a cseléd bámészkodó arczán, a nemzetes asszony érthetetlen viseletén, a barna ruhás leány elsuhant alakján. Szólt a zavarban, mely mindnyájukat csodálatosan elfogta és minduntalan megakasztotta beszélgetésük folyását. Hangzott a fekete madár furcsa kiáltozásaiban, melyek egy nevet, egy régesrég ki nem mondott nevet emlegettek a síron túlról. Ott ült a csöndben körülöttük. E forró, nyári napon úgy meghűtötte a szoba levegőjét, hogy a nagytiszteletű úr fázni kezdett, mint borzonghattak a nézők, mikor a megváltó szó egy halottnak nevét elkiáltá és azt mondá neki: támadj fel!

A vendégek egyszer csak azt vették észre, hogy magukra maradtak. Háziasszonyuk eltünt.

A nyomasztó környezetben találgatva, elgondolkodva, hallgatagon, fázlódva ültek egy darabig.

Mintha megcsikordult volna az ajtó sarka; de mindjárt hirtelen betették volna.

Ujra megzörrent; de újra becsukták.

Kivülről egy föl-fölcsukló zokogás elfojtott hangja tört magának utat rajta keresztül.

A két férfit egyre jobban szorongatta a titok, melynek küszöbén érezték magukat. Szó nem jött ajkukra s kerülték egymás tekintetét. A professzor egyszer csak lehajtotta sápadtan fejét a kezére.

- Minek is jöttünk ide! - sóhajtott és elhallgatott megint.

A mátyás megtépett szárnyaival csapkodta az ablakot.

- Mari, Mari, Mari!

Nem állhatta ki tovább. Egy mély sóhajtással fölemelkedett ültéből és megfogta a rektor kezét.

- Hallod ezt a madarat, Gida? - kérdé. - A leányom nevét kiáltozza. Mari, édes gyermekem, minek hagytál el? Hova lettél? Hol vagy?

Támadj fel te, a kit holtnak hisznek a rövid látók és az isten mindenható hatalmában kétkedők!

Támadj fel!

És ebben a pillanatban csöndben megnyilt a hideggé, nyomasztóvá, elviselhetetlenné lett szoba ajtaja s egy ész-zavaró tüneméný, a másik világnak egy tüneménye, borult oda a bus öreg lábaihoz.

Nem mondta: kicsoda; nem árulta el: honnan jött; nem sírt, hogy: mi fáj neki; nem zokogott, hogy: minek örül; nem rebegett, hogy: mit óhajt.

Arczát is eltakarta, úgy borult oda némán.

Az öreg apának vére-hagyott ajkai nyitva maradtak s fulladozva kapkodott levegő után. Karjait visszarántotta a tünemény elől, mintha félt volna érintésétől. Pedig szerette volna megölelni; de nem volt ura tagjainak. Szemeiben, meglepett, vén szemeiben a habozó téboly sírt és nevetett. Halálos sápadtság borította el arczát, mintha ő lett volna a másvilágról érkezett. Soká nem látott maga körül senkit és semmit, s reszkető kezeivel hosszan, hosszan kereste ama lecsüggesztett főt ingadozó térdei körül.

Megkapta végre. A lágy, selymes hajat fagyos ujjai közt érezte s fölemelte az elrejtett tekintetet.

Ő volt az. Ha az egész világ nem ismert volna rá és megtagadta volna, a szemek, melyek a felhőkön tul levő világ titkait annyi magányos éjtszakán kutatták, nem csalódhattak.

Ő az.

A fekete szárnyu, kopasz tudós is biztosította az ablakból, hogy nem csalódik. Az tudta a nevét.

- Mari, Mari, Mari!

Szép, de bus és hervadt arcz volt az, melyet maga előtt látott. Egy néma szemrehányás az ádáz sors ellen, mely kegyetlen kerekeivel keresztülgázolt fölötte. Egy virág, melyet nem idején hervaszt az ősznek engesztelhetetlen szele, hanem egy bűnös láb összetaposott. A szép, barna szemek mintha ugyanazzal az ellenállhatatlan vágygyal keresnék most a föld sötét mélyét, melylyel valaha a viznek hullámait keresték. A sötét hajban, melynek fénye egykor ezüstbe csillant, most igazi ezüst szálak is vannak már. A hajdan lágy kezek összekulcsolva tördelik egymást. Könnyü volt Magdolnának egykor az erdő sürü rejtekében tenni vallást büneiről, hol emberi szem nem látta, csak a vadállatok és madarak hallották!

- Atyám, bocsáss meg!

Az agg, nehéz, őrüléshez közelgő fej közelebb-közelebb huzódott a térdelő lányhoz.

- Atyám, - tört föl a szaggatott, kincs beszéd Marinak gyötrődő, gyógyíthatatlan sebekkel vérző szivéből, - atyám, ha szereted gyermekemet, kinek gondját viselted, bocsáss meg nekem, ne taszits el azért a kis ártatlanért! Nem tudlak csalni tovább! Én élek. Hadd haljak meg egy megbocsátó szavadra. Szeretni csak őtet szeresd, a kicsinyt! Én nem érdemlem meg. Atyám!

Nyugodott e valaha fő - vétkes vagy ártatlan - szeretettel és bocsánattal teljesebb sziven annál, melyre két öreg, reszketeg kéz ezét a szegény bűnös, megcsalt, megszenvedett leányét vonta?!

- Irgalmas isten! - fohászkodott az apa, - mi történik itt körülöttem? Meg vagyok-e babonázva? Mintha egyszerre a tulsó világban ébredtem volna fel? Leányom, élsz-e csakugyan? A gyermek... minő gyermekről beszéltél nekem?

Csókok, egy égő ajaknak forró csókjai borították a legkegyesebb jobbkezet. Ezek szaggatták meg a vallomásnak gyötrelmes, kinos szavait:

- Az én gyemekemről, atyám. A kis Béláról, kit Örzse bejátszott szivedbe.

- Örzse? - hörgött értetlenül a vén ember. - Örzse? Mi ez hát mind? Minő csoda, minő isten csodája? Magyarázzátok... magyarázzátok meg nekem!

Hajós Gábor ur hangja mind bágyadtabb, elhalóbb lett. Leroskadt a diványra. De egyszerre megjöttek a könnyei és lelkét megszabadították őrjítő terhétől. Föllélegzett.

- Leányom! - zokogott és átölelte Marit. - Az enyim vagy hát ujra! Kikeltél sirodból. Fiaddal együtt az enyimek vagytok! Nézd, nincs kő a kezemben, melyet rád hajítanék! Csak szeretetem van, melylyel megölellek.

A leánynak száraz, sárga arczát is forró könyek áztatták. Nyomukon - mint a hogy az elhervadt jerikói rózsa ujra kivirit, ha megöntözik - az életnek bibor-szine támadt.

Ki tudott volna fölvilágosításokat adni e perczekben, melyekben mindegyiküknek egész valóját heves láz tartotta remegésben? Elmondani egy hosszu-hosszu történetet, melyben nem volt semmi öröm. Meggyónni világos szóval mindent, mikor már meg van a bűnbocsánat? Nem is akarta, nem is sürgette ezt Hajós Gábor ur. Csak lassan-lassan, később, részenkint tudott meg egyetmást a történetből. Ott a dunaszögi nagy levelü diófák közt hallgatta meg, mint szánta el magát Mari a kétségbeesett lépésre; mint szökött ki éjnek idején szobájából; mint suhant el itt a kerti ház mellett le a hold világította Duna partjára; mint vetette a vizbe kendőjét, melyet azután megtaláltak a molnárok és mint ugrott utána maga is. Folytatása benn következett a várlakban, egy alkony homályánál, mely az arcz reszkető izmait és a szemek könnyét eltakarta. Itt tudta meg az öreg, hogy Marit a nyári éjjelen járó tót tutajosok kifogták, felvették a fenyő-talpra és elvitték magukkal messze-messze egy kis alacsony viskóba, a hol már hidegebb a szél és magas fenyők komor tekintete uralkodik a bérczes vidéken; itt született a kicsiny. A történet vége künn a szép városvégi fasorban sétaközben mondatott el: miként jutott a szegény, elhagyatott, gyámoltalan, ifju anya a jólelkü Radványinéhoz, mint fordult meg egy sötét éjtszakán itt Dunaszögön s tekintett be az ablakon keserű könnyek között az iró-szobába, hol atyját egy pillanatra láthatta; mint bizta gyermekét Örzsére és hogyan szeretett volna maga is itt maradni. Ámde mig az öreg professzor szomoru elhagyatottságban töltötte napjait, attól félt, hogy a fájdalom élessége engesztelhetetlenné teszi iránta; mikor meg derültebb idők köszöntöttek be, azt hitte, nincsen rá semmi szükség. Meg a szégyen, a szégyen! De végre is csak nem tudott birni magával. A jó néne és Örzse egyre biztatták, hogy eleget szenvedett s a megbánás leplében kikelhet koporsójából, mignem ő is megegyezett. Azok készítették az egész tervet, mely őt Gelsén atyja lábai elé vezette. Vajjon nem bánta-e még meg, hogy megbocsátott? Nem szereti-e most már kevésbbé a gyermeket? Nem jobb lett volna-e neki mindörökre halottnak maradnia? Mindezt csak utóbb s szaggatott töredékekben tudta meg Hajós Gábor ur, ki sem a találkozásnak azon a feledhetetlen napján, sem később kérdést nem intézett Marihoz soha. Nem, még amaz egyetlen pont felől sem, melyet a szegény, szomoru, emberek elől bujdosó, csak atyjának és gyermekének élő leány magától nem vallott meg.

De a gelsei találkozásnak még egy tanúja is volt: a mendikás. Ennek a becsületes fiunak azonban nem utolsó szerencsétlensége az életben, hogy nem igen szokták észrevenni. Bármi nagy lehetett lelki harcza, mikor egyszerre feltámadva látta ifjukorának eltemetett álmát s hallotta ajkáról a megrázó vallomást, az figyelmen kivül maradt. Mikor rá is gondoltak, már ott ült a másik szobában az ablak mellett. Térdein a táskájából kikeresett nagy zsidó biblia, melyből a holnapi kemény napra szükséges nehezebb helyeket motyogja. De a kék keszkenő is ott fekszik térdén és szemei nagyon vörösek, kétségkivül a nem közönséges megerőltetéstől, melylyel az ó-testámentomi szarkalábak olvasása jár.

XXXI. FEJEZET.
A halál révén.

Néhány hónapra az előbbi fejezetben elmondottak után egy komor őszi estén, lélekszakadt sietséggel tért meg szokott sétájából János ur, a becsületes óriás. Olyan visszatarthatatlan rohanással és szörnyű robajjal rontott be a várlakba, mint a hogyan valaha, életének fénynapjai egyikén, Volturnonál az ellenség megriadt csapatai közé tört.

Az öreg tudós kezéből kihullott a téntafoltos ludtoll s a megrettent Mari a szomszéd szobából varrásával szaladt ki a kezében.

- Apám, édes apám, megvan, megtaláltam!

- Mi az, fiam? Kit találtál meg?

- Mi baj, bátyám, az istenért?

- Semmi baj. Meg van, a kit egész életemben kerestem. Nem hiába az igaz ember csak nyomra szokott találni előbb-utóbb. Megvan, megtaláltam! Az én nagylelkű jótevőmet, a ki nélkül régesrég elporladtam volna száz meg száz mértföldnyire innét.

- Ki az, fiam? Hol akadtál rá?

- Megvan. Csak jőjjön velem az István legény, vagy akárki, hogy behozhassuk szépen onnan kivülről. Ott fekszik szegény nyavalyásan a kert alatti árokban. A nyögésére siettem oda. Mindjárt ráismertem. Ő az, ő az, nem csalódhatom. Mari, vess rögtön ágyat, mert ide hozzuk be a szobába. Mennyivel tartozom én annak az embernek!

A nagylelkü jóltevő csakugyan ott hevert az árokparton, magán kivül, kinos vivódás közt, a halállal küzdve s az őszi szél hideg, kegyetlen kezétől meg-megcsapkodva. A beborult égről nehéz, sötét-kék és fekete felhők vigaszt nem hozva tekintettek le rá s csupán a láthatár nyugoti szélén volt egy kis világos folt, az is olyan kénes-sárga szinnel tündökölt, mintha az alvilági rémes tüzek kemenczéjének ajtaja lenne. Ott feküdt a hideg földön, nem félve többé a vihartól, nem látva az ég sötét borulását, nem hallva a szél zugását, nem rettegve a halál közeledtét. Magányosan, elhagyatva, megtépve, betegen, nyomorultan hevert ott, mintha elevenen tért volna sirjába. Kifáradt lábai már nem birták el a haragosan mormogó viznek partjáig, melybe temetkezni akart kedvese mellé, kinek haláláért egész életét bünhődésben töltötte. Az utolsó pillanatban roskadt össze és vesztette el eszméletét. Nem látta senki. Mindenki házába menekült a közelgő égiháboru elől. Csak egy kivert, gazdátlan kutya állott meg mellette; azok olykor részvétet szoktak érezni az ilyenfajta nyomor iránt. De az idő czudar volt; ki vehette rossz néven tőle, hogy egy-két keserves vonítás után tovább iramodott?

A nyomorult még hörgött, mikor két roppant hatalmas kar olyan gyöngéden füződött vállai körül, mintha csak édesanyjáé lett volna. Még más kettő segített neki s az elhagyatott embert, mielőtt az esőnek első csöppjei lehullottak volna, bevitték a legelső házba s puha, meleg ágyba fektették.

A korán meggyujtott lámpa lángját erősen lobogtatta az ablak és ajtó résein beszabadult szél. Hol árny, hol fény vetődött a szegény beteg arczára, mely kék volt és sárral befecskendezett, elfehéredett szemeire, kicserepesedett ajkaira és megtépett öltözetére. Mindegyiknél egyformán borzasztó volt. De a mint ez eltorzult ábrázaton az első sugár felismerhetőkké tette azokat a vonásokat, melyek a teremtő kezéből kerültek ki s a szörnyü sorstól nem töröltethettek le egészen: egy éles, szivmetsző, gyilkoló vagy föltámasztó sikoltás hasította át a levegőt. Mari szivéből tört elő, és elhatván az öreg atya füléig, bevádolta előtte a nyomorultat, hogy:

ez volt a bűnös. De elhatott, bizonyára elhatott az örök biró trónusáig is és ott kétségbeesve könyörgött: ne büntesse tovább, mert ő megbocsát neki.

Nagy, érző szive volt e szerencsétlen leánynak; kis rejtekében hosszu, hosszu évek során át égett titkon megcsalt, szégyenbe tévedt szerelme. A keservnek haragos füstje, mely eleinte kormával befogta, lassankint eloszlott s csak a legszentebb, legtisztább, maga előtt is titkolt érzés lángja maradt meg. Ennek világánál kisérte lépten hajdani kedvesét. Hallott felőle hireket; sok szomorú hirt! Ismerte sorsát egész addig a napig, melyen megütötték a dobot az ősi kastély előtt. Akkor szakadt vége idegen nevü bujdoklásának és került vissza az apai házba. Mindent tudott, csak egyet nem: hogy ő volt Bélának egyetlen szerelme. Most, hogy ily rettentő helyzetben találkozott vele, egyszerre megütötte ennek sejtése is szivét s egy önfeledt sikoltással, melyben majd egy évtizednek titkolt szenvedése és rejtegetett szerelme tört utat magának, odaborult a nehezen ziháló mellre.

- Béla, Béla, Béla!

Az egész kis háznép ott állt a betegágy körül. Az öreg professzor, kinek szemei csak a legközelebbi pillanatokban nyiltak meg a nem sejtett világosság előtt, nem az az ember volt, kinek jóságos tekintetén a komor szemrehányás le tudta volna győzni a bus részvétet és meleg szánakozást. Az első percz megdöbbenése után elfeledett mindent azon kivül, hogy egykori kedvencz növendéke haldoklik előtte. Gyöngéden lehajolt és homlokon csókolta zokogó leányát; azután a jajveszéklő Örzsétől sürgősen követelte botját és kalapját, hogy maga fusson el iziben Barkó kollegáért.

- Csak menjen, apám; menjen, menjen!

A becsületes óriás meg szörnyű munkában volt az öreg szekrényeivel. A megszámlálhatlan sokaságu rejtek-fiókokat egymásután nyitogatta föl s keresett, kutatott, dobált összevissza mindent, époly kevés tekintettel levén a legtudósabb irományok, mint a legszükségesebb házi jegyzetek iránt.

- Meg kell keresnem, - mondá magában, - elő kell keresnem a föld alól is azt a nyugtatványt, hogy a kölcsön-pénzt jótékony czélra ajándékoztam. Szeplőtelen becsületem kivánja, hogy a legeslegelső perczben, melyben szemeit fölnyitja, elibe tarthassam. Egy szempillantásig sem szabad abban a hitben hagynom, hogy valami hitvány csavargóra pazarolta jótéteményét. De miért is nem jelentkezett hamarabb? Én szivesen segítettem volna rajta.

És kutatott tovább.

Ott állt az ágy lábánál a kis Béla is. A mint nagy fekete, könnyes szemeit, - kezében mint bátyja legutóbbi ajándékát, egy nagy, faragott huszárt tartogatva - szánóan vetette szegény anyjára, úgy tetszett, mintha az a kálozdi platánok alatt pihenő kis ártatlan támadt volna fel, miután nehány esztendő elröpült fölötte szűk, kicsiny sirjában.

Mari még mindig ölelte, élesztette, támasztotta a haldoklót.

- Béla, ébredj! ébredj! Kis fiam, térdelj le és csókold meg atyád kezét, talán fölébred rá! Béla, tudom mind, a mit szenvedtél! Megbocsátottam mindent, mindent, csak ébredj, ébredj!

A nehéz, kinos lázban vergődő beteg száraz ajkai mozogni kezdtek; de mintha lehelletének forróságában megfultak volna a szavak, nyelve csak érthetetlenül dadogott.

- Mit mondasz? Az istenért, mit mondasz?

Egy csunya, kopasz, a szakadó esőben átázott fekete madár szökött be az ajtón. A mátyás volt, mely kedves asszonyát ide kisérte Gelséről. Szárnyairól rázta mindenfelé a vizet és csőrével a padlót vagdosva kiáltozott:

- Mari, Mari, Mari!

Mintha csak ő tanította volna az első szóra a beteget, az égő ajkak utána suttogták:

- Mari!

- Én vagyok az, Béla, én vagyok! - esedezett, zokogott, reszketett hálájában a leány.

A beteg egy mély, melléből hörögve fölszakadt lélekzettel szóhoz jutott.

- Jó emberek, - könyörgött, - hagyjatok meghalni... Én a kis fiam sirjától jövök és a törvény elől menekülök... Elszöktem Istóktól... Hagyjatok itt meghalni, a hol Mari nyugszik.

A kitágult, üregeikben alig férő szemek hosszan bámultak Marira és a reszkető, könnyező gyermekre. Egyszerre csak elborította őket az a vészes fehérség, melyet a vas izzása tetőpontján vesz magára. A kék arcz kitüzesedett, a fagyos kezek remegni kezdtek s Béla látott mindent, ráismert mindenre maga körül. De lelke az életnek s a lázálmok világának határmesgyéjén bujdosott. Hangja valami tompa erőt nyert s torz vonásaira csöndes mosoly ült, mintha épen nem lepné meg, a mit lát.

- Mari, kis fiam, - beszélt, - sokáig kellett-e várakoznotok rám?... Úgy-e jobb itt a csillagok fölött, mint odalenn? Oh jobb, jobb!... Mari angyalom, mindig szerettelek! Megbocsátasz-e? Nyujtsd a kezedet. Köszönöm... Bélácska, el se bucsuztál tőlem, mikor magamra hagytál! Ide is elhoztad magaddal a kedves játékodat? Csókolj meg és vezess be a fényesség hajlékába!

Ujra lehunyta szemeit s mire a nagytiszteletű ur megjött Barkóval, álomba merült. Soha nem lestek égőbb vágygyal szót, mint a minővel Mari reszketett az itéletért. Soha nem papolt a tudós kolléga hosszasabban a betegségek sajátságos természetéről, mint most.

- Az istenre, orvos ur, él-e vagy meghal?

- A tudományt, kedves kisasszony, csalhatatlannak tartják ugyan, de azért az emberek gyakran kifognak rajta. Elaludt, hm. Az álom hol jó, hol meg igen rossz jel. Hanem annyit, azt hiszem, a tapasztalatra támaszkodva mondhatok, hogy ha betegünk ereje végképen oda van, akkor lassankint ritkulni fog a lélekzetvétele és csöndesen átmegy az örök álomba. De ha fölébred, akkor van remény.

Milyen éjtszaka volt az! Odakünn sivított a szél és zuhogott az eső; idebenn egy szegény haldoklónak utolsó sóhajtását lestek. Mindenki lenyugodott, csak Mari és a gyermek voltak ébren. A kicsinyt az ágy mellé térdeltette anyja és imádkoztak együtt.

A beteg aludt s mindig csöndesebben lihegett. Szóltak hozzá, nem hallotta; csókolták lecsüngő kezeit, nem érezte. A vihar pedig tombolt odakünn, mintha azon haragudnék, hogy mégsem kaphatja sebes szárnyára azt a nyomorult lelket.

A keletnek fekvő ablak szürkülni kezdett s beszökkent a szobába az első sugár. A térdelő gyermek elszunnyadt s feje lehanyatlott a párnára atyjáé mellé. Mari kiszáradt szemekkel és összekulcsolt kezekkel leste Bélának minden sóhajtását.

A föltetsző hajnali világosságnál látni lehetett, minő sápadt és nyugodt a szegény ember. Mint maga a halál. Pedig már az életé volt. A fekete madár, mely az ágy alatt huzta meg magát éjjelre, legelőbb megérezte és vigan kezdett csörögni.

A zajra lassan fölnyitotta szemeit Béla. Egy örömsikoltás előtte, valami csodálatos rikoltozás az ágy alatt, egészen fölébresztették. Látott. Látta a két lényt maga előtt, kiket legjobban szeretett a világon; de a kiket elszakított tőle a halál. Látott, de nem értett semmit. Nyitott ajkakkal bámult maga elé és kezeivel végigsimogatta homlokát.

- Mi ez? - rebegte. Mari... fiam... meghaltam-e én?

- Föltámadtál, Béla, - zokogott a leány.

- Ez a te hangod! - kapott felé az ébredő. - Mi történt velem?... Ez a kicsiny itt, kinek sirjánál jártam!... Hol vagyok?

- Köztünk vagy, Béla. Föltámadtunk mi is.

- És a gyilkosság... Artur?... Hova szökött Ilona?... Hol van a feleségem?

- Én leszek az, Béla!

A megváltás harangja megkondult.

UTOLSÓ FEJEZET.
A történet vége.

Már megirtam az utolsó vonásokat is ez elbeszélésen, mikor a *Karámosi hiradó*-nak egy ujabb száma a kezembe került. Abban olvastam a következő ujdonságot:

> GYÁSZHÍR. Szomorodott szivvel jelentjük úgy a magunk, mint az egész karámos-vármegyei tisztikar nevében, e diszes testület egyik nagyérdemű veteránjának, tekintetes Varjasi Varju Vincze központi főszolgabiró urnak e hó 29-én tisztességben és munkásságban töltött életének 69-ik évében, guta-ütés folytán bekövetkezett gyászos elhunytát. Mindazok, kik velünk együtt a boldogultat, úgy magánéletében, mint a közügyeknek szentelt teendői közt ismerték, benne az igazi régi magyar gárda egyik kidőlt oszlopát gyászolják, melynek tisztes képviselői s velük a hajdani nemes erények egyre ritkulnak napjainkban. Áldás poraira.

Ez a nehány sor juttatta eszembe, hogy mielőtt kedves ismerőseimtől ott Karámos vidékén örökre elszakadnék, illenék egy bucsuzó kéz-szorításra ellátogatnom hozzájuk.

Ellátogattam a dunaszögi templom-utczai házba. Együtt értem oda egy kis, két tagu pesti családdal: Hajós Mátyással és nejével, kik Béla és Mari csöndes esküvőjére utaztak. Egy vén barátom, valami Pallérosi Pallér István nevü, kit szivemből becsülök, ezen a napon másodszor volt életében násznagy. Örömben ragyogott az egész ház és a mályvarózsák sohasem mosolyogtak édesebben. Mosolyogjanak is örökké nekik és minden léptükben mindent mosolyogva találjanak! Két nemes lélek megváltatásának napja volt ez. Az egyik lelke nagy terhétől és nyomasztó bilincseitől megszabadulva, a mindenható szeretet által megváltva, gyógyult sebekkel, szegényen, de nyugodtan megy neki ujból az élet harczának; a másik úgy kiséri, mint egy égből szállott nemtő. Előttük halad a gyermek s a mi mögöttük van, azt takarja a feledés köde!

Betekintettem az ivándi urilakba is és gyönyörködtem a jóltevő fényen, melyet ott találtam; a ragyogó bájon, melyet egy nemes női lélek terjeszt maga körül; a megérdemlett boldogságon, mely egy becsületes embert jutalmaz; és a szép gyermekeken, kikből egytül-egyig derék ember igérkezik.

És mit láttam a gadóczi paplakban? A csöndes, árnyas méhesben nyoma sincs többé a zsörtölődő, kaján öregnek. A fiatal lelkipásztor készül ott egy szent beszédre, melylyel holnap templomsori ifj. Öreg-Czirok Dánielt össze fogja adni a szive választottjával. Milyen ékes szavakkal tudja eldicsérni a házas életet! Hanem azért maga csak agglegény marad.

Hollaki Pető direktor ur dráma- és népszinmű-társulatának is ellátogattam egy előadására Rábavárott. Zsufolt ház volt, mert a szinlapok ökölnyi betükkel hirdették, hogy aznap lép föl először a művészethez visszapártolt kitünő hősnő: Vándor Ilona asszony. A szép selyemruhák, melyekben pompázott, azokból az összegecskékből kerültek, melyeket férjétől a válásba való beleegyezéseért kicsikarhatott. Tapsolták, tapsolták; de mindenki csak azt mondta, hogy megvénült. Ha tudták volna, hogy az ő hányatott életének épen ez a tragikus fordulója!

A kálozdi kastély meg... ott most a számtalan sok zsidó kisasszony uralkodik még számtalanabb udvarlójának lármás seregein. Az utóbbiak közül egyet épen akkor terített le a földre egy jámbor paripa, a mint odaértem. Én különben nem is Hazafiéknál jártam. Csak egy kis sirt mentem megnézni a platánok alatt. Rendben volt. Tele koszoruval és virággal.

- & -